Міністерство внутрішніх справ України

Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ

Навчально-практичний посібник

За заг. редакцією доктора юридичних наук,
професора В. М. Комарницького

Сєвєродонецьк
РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка
2019

УДК 343.985: 343.344: 351.753 (075.8)
Р-64

Колектив авторів:

Б. І. Бараненко, канд. юрид. наук, проф. (кер. авт. кол.) – підр. 1.2, 6.4 (у співавт.);

В. С. Бондар, канд. юрид. наук, доц. – передмова; підр. 1.1 (у співавт.); розд. 2; розд. 3, 4, 5, підр. 6.1, 6.2, 6.3, 6.5, розд.7 (у співавт.); додат.; терм. словник; тест. завдання;

О. В. Бочковий, канд. юрид. наук, с.н.с. – підр. 1.1, 1.2, 6.3, 6.4 (у співавт.);

М. І. Єрофеєв, канд. юрид. наук – підр. 1.1 (у співавт.);

В. В. Коваленко, канд. юрид. наук, доц. – підр. 7.1 (у співавт.);

М. В. Кривонос, канд. юрид. наук – розд. 5; підр. 6.1, 6.2, 6.3, 7.1, 7.2, 7.3, 7.5 (у співавт.);

С. А. Матвієнко – розд. 3, 4 (у співавт.);

Д. М. Пец – розд. 3 (у співавт.);

С. Д. Редька – підр. 1.2, 6.4 (у співавт.);

М. О. Свірін, канд. юрид. наук, с.н.с. – підр. 1.1, 1.2, 6.4 (у співавт.).

Рецензенти:

ГОРА *Ірина Віталіївна, доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії №1 Науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України;*

ПИСЬМЕНСЬКИЙ *Євген Олександрович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка;*

ПОГОРЕЦЬКИЙ *Микола Анатолійович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка;*

ШЛЬМАК *Олена Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики, судової медицини, психіатрії Одеського державного університету внутрішніх справ*

Рекомендовано до друку вченою радою Луганського
державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка
(протокол № 6 від 30 листопада 2018 року)

Р 64 Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів: навч. практ. посіб. / Б. І. Бараненко, В. С. Бондар, О. В. Бочковий, М. В. Кривонос та ін.; за заг. ред. В. М. Комарницького. Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Сєвєродонецьк: ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2019. 800 с.

ISBN 978-617-616-091-5

У навчально-практичному посібникові розкриваються кримінально-правові, оперативно-розшукові й криміналістичні ознаки злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, а також висвітлюються організаційно-тактичні особливості виявлення і розслідування таких злочинів.

Призначений для працівників Національної поліції та інших правоохоронних органів, суддів, адвокатів, курсантів, слухачів і студентів юридичних закладів вищої освіти, а також усіх, хто цікавиться питаннями протидії таким злочинам.

УДК 343.985: 343.344: 351.753 (075.8)

ISBN 978-617-616-091-5

©Бараненко Б. І., Бондар В. С.,
Бочковий О. В., Кривонос М. В. та ін., 2019
©РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ 9

ПЕРЕДМОВА 12

РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ 19

1.1. Нормативно-правові акти, які регулюють обіг вогнепальної зброї та боєприпасів в Україні 19

1.2. Організаційно-правові засади здійснення контролю у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів 51

РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ (ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ)..... 67

2.1. Система злочинів, що пов'язані з незаконним обігом зброї та боєприпасів, за КК України..... 67

2.2. Протиправність як ознака незаконного поводження з вогнепальною зброєю та боєприпасами..... 73

2.3. Аналіз складів злочинів, передбачених статтями 201, 262, 263, 263[1], 264 КК України 80

РОЗДІЛ 3. СТРІЛЕЦЬКА ВОГНЕПАЛЬНА ЗБРОЯ ТА БОЄПРИПАСИ ДО НЕЇ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ... 101

3.1. Поняття та класифікація стрілецької вогнепальної зброї 101

3.2. Поняття та класифікація боєприпасів до стрілецької вогнепальної зброї 209

РОЗДІЛ 4. МАТЕРІАЛЬНА ЧАСТИНА СТРІЛЕЦЬКОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ. БУДОВА ПАТРОНІВ СТРІЛЕЦЬКОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА ЇХ ОСНОВНИХ ЧАСТИН 253

4.1. Основні конструктивні елементи стрілецької вогнепальної зброї 253

4.2. Деталі та механізми стрілецької вогнепальної зброї.....282
4.3. Будова патронів стрілецької вогнепальної зброї та їх основних частин.....303

РОЗДІЛ 5. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ 392
5.1. Сутність і зміст криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів 392
5.2. Предмет злочинного посягання.....394
5.3. Обстановка, час, місце вчинення злочинів 394
5.4. Способи вчинення злочинів та характерні для них типові сліди 401
5.5. Особа злочинця.....449

РОЗДІЛ 6. ОРГАНІЗАЦІЯ І ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ 460
6.1. Особливості відкриття кримінального провадження щодо злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів 460
6.2. Обставини, які підлягають встановленню у кримінальних провадженнях за фактами злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів 488
6.3. Слідчі ситуації, що складаються на початковому етапі розслідування, типові версії, тактичні завдання і засоби їх вирішення 495
6.4. Взаємодія оперативних працівників кримінальної поліції і слідчих під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні.....527
6.5. Особливості використання обліків та автоматизованих інформаційних систем при розслідуванні злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів 545

РОЗДІЛ 7. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ 587
7.1. Огляд 588
7.2. Допит 627
7.3. Обшук 656
7.4. Слідчий експеримент 670
7.5. Залучення експертів і призначення судових експертиз при розслідуванні злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів 671

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ 714

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК 725

АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК 760

ДОДАТКИ 771

КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ 799

CONTENT

LIST OF CONVENTIONAL SYMBOLS 9

PREFACE 12

CHAPTER 1. NORMATIVELY LEGAL REGULATING OF TRAFFICKING OF WEAPONS AND AMMUNITION 19

1.1. Normatively legal acts which regulate trafficking of firing weapons and ammunition in Ukraine 19

1.2. Organizational and legal basis of realizing control in the sphere of trafficking of firing weapons and ammunition 51

CHAPTER 2. CRIMINAL AND LEGAL CHARACTERISTIC OF CRIMES COMMITTED IN THE SPHERE OF TRAFFICKING OF FIRING WEAPONS AND AMMUNITION (GENERAL BASIS 67

2.1. System of crimes connected with the illegal trafficking of weapon and ammunition according to the Criminal Code of Ukraine 67

2.2. Illegitimacy as a sign of the illegal handling weapon and ammunition 73

2.3. Analysis of constitutions of crimes foreseen by the Articles 201, 262, 263, 263[1], 264 of Criminal Code of Ukraine 80

CHAPTER 3. SHOOTING FIRING WEAPON AND AMMUNITIONS TO IT: CONCEPT AND CLASSIFICATION 101

3.1. Concept of shooting firing weapon and its classification 101

3.2. Concept and classification of ammunition to shooting firing weapon 209

CHAPTER 4. MATERIAL PART OF SHOOTING FIRING WEAPON. STRUCTURE OF CARTRIDGES OF SHOOTING FIRING WEAPON AND THEIR BASIC PARTS.....253

4.1. Basic structural elements of shooting firing weapon.....253
4.2. Details and mechanisms of shooting firing weapon.....282
4.3. Structure of cartridges of shooting firing weapon and their basic parts 303

CHAPTER 5. CRIMINALISTIC CHARACTERISTIC OF CRIMES COMMITTED IN THE SPHERE OF TRAFFICKING OF FIRING WEAPONS AND AMMUNITION.....392

5.1. Essence and content of criminalistics characteristic of crimes committed in the sphere of trafficking of firing weapons and ammunition 392
5.2. Subject of criminal encroachment.....394
5.3. Situation, time, place of committing crime 394
5.4. Methods of committing crime and typical tracks characteristic for them.....401
5.5. Criminal personality.....449

CHAPTER 6. ORGANIZATION AND PLANNING OF INVESTIGATION OF CRIMES IN THE SPHERE OF TRAFFICKING OF FIRING WEAPONS AND AMMUNITION 460

6.1. Peculiarities of the beginning of a criminal lawsuit as to crimes in the sphere of trafficking of shooting weapons and ammunition.....460
6.2 Circumstances which are the subject of establishing in criminal lawsuits crimes after the facts in the sphere of trafficking of shooting weapons and ammunition 488
6.3. searching situations at the initial stage of investigation, typical versions, tactical tasks and methods of their solving 495

6.4. Co-operation of operative workers of criminal police and investigators during investigative (searching) and secret investigative (searching) actions in criminal lawsuit 527
6.5.eculiarities of using accountings and automatic information systems during crimes investigation in the sphere of trafficking of shooting weapons and ammunitio 545

CHAPTER 7. TACTICAL PECULIARITIES OF CARRYING OUT SOME INVESTIGATIVE (SEARCHING) ACTIONS IN CRIMINAL LAWSUITS ABOUT ILLEGAL TRAFFICKING OF FIRING WEAPONS AND AMMUNITION 587
7.1. Review 588
7.2. Interrogation 627
7.3. Search 656
7.4. Investigatory experiment 670
7.5. Bringing in experts and appointing legal expertise during investigation of crimes in the sphere of trafficking of firing weapons and ammunition 671

TEST TASKS 714

TERMINOLOGY DICTIONARY 725

ALPHABETICALLY-SUBJECT INDEX 760

APPENDICES 771

USEFUL REFERENCES IN THE INTERNET NETWORK 799

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АБІС – автоматизована балістична ідентифікаційна система

АДІС – автоматизована дактилоскопічна ідентифікаційна система

АПС – 9,0-мм автоматичний пістолет Стєчкіна

АПБ – 9,0-мм автоматичний пістолет безшумний

АКМС – 7,62-мм автомат Калашникова модернізований, зі складним металевим прикладом рамочного типу

АКС-74У – 5,45-мм автомат Калашникова з укороченим стволом та складним металевим прикладом рамочного типу

АТО – Антитерористична операція

ГОСТ – Державний стандарт СРСР

ГУНП – Головне управління Національної поліції

ДКР – Департамент карного розшуку

ДНДЕКЦ МВС України – Державний науково-дослідний експертно- криміналістичний центр МВС України

ДПСУ – державна прикордонна служба України

ДСТУ – Державний стандарт України

ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 – Державний стандарт України «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій»

ЄДРЗУ – Єдиний державний реєстр зброї України

Експертна служба МВС України – Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄС – Європейський союз

ЄСПЛ – Європейський Суд з прав людини

ІБнД – інтегрований банк даних

ІІПС – інтегрована інформаційно-пошукова система

ІПС – інформаційна пошукова система

ІС – інформаційна система

ІП – інформаційна підсистема

КК України – Кримінальний кодекс України

КМУ – Кабінет Міністрів України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КР – Карний розшук

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

Мін'юст України – Міністерство юстиції України

ММГ – Макети зброї масогабаритні

МОКП – Міжнародна організація кримінальної поліції

НГУ – Національна гвардія України

НДЕКЦ – Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр (територіальний підрозділ Експертної служби МВС України на рівні області)

НКМР – Науково-консультативна та методична рада з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України

НП України – Національна поліція України

НС(Р)Д – негласні слідчі (розшукові) дії

НЦБ Інтерполу – Національне центральне бюро Інтерполу

ООН – Організація об'єднаних націй

ООС – операція об'єднаних сил

ПББС-1 – прилад для беззвучної та безполум'яної стрільби до АКМ та АКМС

ПББС-4 – прилад для беззвучної та безполум'яної стрільби до АКС-74У

ПМ – 9-мм пістолет Макарова

ПП – Патрульна поліція

СБУ – Служба безпеки України

СГД – 7,62-мм снайперська гвинтівка Драгунова

СЕРЕЈ – керівні принципи Європейської комісії з ефективності правосуддя

СОГ – слідчо-оперативна група

СОУ – Стандарти організацій України

СП-5 – спеціальний (снайперський) патрон (9х39, індекс 7Н8)

С(Р)Д – слідчі (розшукові) дії

США – сполучені штати Америки

ТУ – технічні умови

УП ЦОУП – уповноважений підрозділ з контролю за обігом зброї та дозвільної системи центрального органу управління поліцією

УП ГУНП – уповноважений підрозділ з контролю за обігом зброї та дозвільної системи головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях та м. Києві

англ. – англійський термін

ін. – інші

п. – пункт

р. – рік

ст. – стаття

ч. – частина

т. ін. – таке інше

ПЕРЕДМОВА

В Оновленій стратегії внутрішньої безпеки Європейського Союзу на 2015-2020 роки вагоме місце відведено боротьбі з незаконним обігом вогнепальної зброї. Наголошується на необхідності покращення обміну інформацією про вогнепальну зброю, посилення контролю за її використанням, стандартизації маркування та підготовки регламенту, який визначає технічні норми дезактивації вогнепальної зброї. Особлива увага звертається на незаконний обіг зброї в мережі Інтернет.

Як зазначається в Протоколі проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий 31 травня 2001 року в м. Нью-Йорк, до якого Україна приєдналася 2 квітня 2013 року, незаконне виготовлення та обіг вогнепальної зброї, її складових і компонентів, а також боєприпасів до неї завдають шкоди безпеці кожної держави, регіону та світу загалом, створюючи загрозу для благополуччя народів, їхнього соціально-економічного розвитку та права на мирне життя.

Беручи до уваги бойові дії, що відбуваються на Сході України, особливе занепокоєння викликає зростання кількості незаконних збройних формувань, незаконного обігу вогнепальної зброї та бойових припасів.

Так, за словами Головного військового прокурора А. Матіоса протягом останніх чотирьох років в Україні відкрито більше ніж 40 тис. кримінальних проваджень про незаконний обіг зброї[1].

Нажаль, ситуація, що склалася у сфері протидії цим злочинним проявами, свідчить про те, що правоохоронним органам, поки що, не вдається приборкати неконтрольоване

[1] Матіос А. Якщо не кожен другий, то кожен третій приїхав із війни зі зброєю. URL: https://gordonua.com/ukr/news/war

розповсюдження вогнепальної зброї. Такий стан справ не дає надії на швидке вирішення цієї проблеми, як наслідок, можемо стверджувати, що сьогодні незаконний обіг вогнепальної зброї та бойових припасів становить загрозу національній безпеці України.

У Рішенні Ради національної безпеки і оборони України «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні» від 6 травня 2015 року, яке введено в дію Указом Президента України від 16 червня 2015 року № 341/2015, зазначається, що з метою недопущення загострення криміногенної ситуації в окремих регіонах України, мінімізації впливу відповідних загрозливих чинників на національну безпеку, підвищення ефективності захисту прав і свобод громадян необхідно активізувати боротьбу зі злочинністю, пов'язаною насамперед із бандитизмом, діяльністю незаконних збройних формувань, незаконним обігом вогнепальної зброї та інших засобів ураження, бойових припасів, посилити координацію заходів у цій сфері.

Зазначена мета напряму пов'язана із проблемою забезпечення безпеки громадян, охорони їх життя та здоров'я, особистої недоторканності та є одним з центральних напрямів соціальної й правової політики України. Сьогодні, планомірній розбудові правової держави суттєво заважають погіршення криміногенної ситуації, підвищення рівня злочинності, негативні зміни її кількісних та якісних показників. Найбільшу тривогу викликає тенденція до збільшення кількості тяжких та особливо тяжких злочинів, що вчиняються із застосуванням зброї, особливо вогнепальної, або пов'язані з незаконним поводженням зі зброєю, що здебільшого незаконно потрапляє в регіони України переважно з двох джерел:

1) перепродажу внутрішніх запасів:

а) особисті запаси цивільного населення. Відсутність чіткої правової регламентації володіння вогнепальною зброєю в Україні призводить до того, що межа між законним і незаконним володінням інколи розмита. Багато видів зброї в Україні, які раніше вважалися легальними, тепер із

ряду причин перейшли до категорії «нелегальних». Наприклад, перероблена зброя – легально доступна деактивована, макетна або охолощена вогнепальна зброя, модифікована для використання з бойовими набоями, у тому числі в спосіб роздільного заряджання;

б) державні запаси. Після розпаду Радянського Союзу й подальшого виведення Західної групи військ зі Східної Європи в Україні виникли певні проблеми з регулюванням обігу зброї та боєприпасів. Радянські військові залишили після себе велику кількість стрілецької зброї, легких озброєнь і відповідних боєприпасів, значна частина яких не мала належного (у деяких випадках будь-якого) інвентарного контролю та обліку.

Після початку антитерористичної операції значна кількість вогнепальної зброї та бойових припасів з військових складів потрапила до членів незаконних збройних формувань. За оцінками офіційних осіб за період із 2013 до 2015 р. у незаконний обіг надійшло щонайменше 300 000 одиниць стрілецької зброї й легких озброєнь, із них 200 000 одиниць втрачено переважно в зоні ООС, і ще 100 000 – у Криму. Повідомляється, що з цієї кількості одиниць зброї знайдено лише 4000. У результаті, після двох років бойових дій на сході, кількість незаконної стрілецької зброї в регіоні різко зросла[1]. Зброя зі східної України стає важливим джерелом поставок для «чорного ринку» в інших частинах країни, де ціни на неї, як повідомляється, вищі, ніж у зоні АТО.

2) Транскордонна торгівля. Незаконна вогнепальна зброя надходить із кількох джерел за межами України.

Від початку антитерористичної операції в регулярних звітах і заявах офіційних осіб України та Заходу стверджувалося, що Російська Федерація надає допомогу військам на сході, включно з поставками зброї. Офіційні речники Російської Федерації послідовно заперечують ці заяви. Поді-

[1] Див.: Мартинюк Антон. Дослідження незаконних потоків зброї. Україна. – Короткий інформаційний документ Квітень 2017 року. URL: http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/T-Briefing-Papers/SAS-BP3-Ukraine-UKR.pdf.

бність українських запасів і запасів інших країн колишнього Радянського Союзу ускладнює доказову ідентифікацію зброї, яка могла ввозитися в країну незаконним шляхом. Однак у конфлікті використовуються певні конкретні моделі зброї (зокрема великокаліберні снайперські гвинтівки), про наявність яких в Україні раніше не було відомо і які, найімовірніше, надійшли з іноземних джерел, зокрема через неконтрольовані ділянки кордону на сході України[1].

Варто також відзначити ринок компонентів і деталей стрілецької зброї (ствольні коробки, стволи, магазини тощо). Такі предмети імпортуються з-за кордону або є деталями зброї, розібраної в Україні. Окремі особи використовують ці предмети для переробки деактивованої зброї або навіть збирання нової. Придбання або передача частин зброї не є протизаконними в Україні й не вимагають ліцензії. Через відсутність законодавчих обмежень торгівлю такими деталями й компонентами дуже важко зупинити.

Слід також звернути увагу й на можливість виготовлення вогнепальної зброї за допомогою технологій 3D-друку та перспективи її криміналістичного дослідження.

Перший зразок вогнепальної зброї, роздрукований на 3D-принтері, був сконструйований в 2012 році американцем Коді Уілсоном, який заснував компанію Defense Distributed та рух «вікі зброя». Метою компанії, відповідно до заяв, було розповсюдження цивільної вогнепальної зброї. Пістолет, який отримав назву Liberator («Визволитель»), був гладкоствольним та однозарядним. Конструкція пістолета складалася з 15 пластикових деталей та металевого ударника, виготовленого з цвяха. Окрім цього, в корпус пістолета заварювався шматок металу, оскільки закони США забороняють виробництво невидимої для металодетекторів зброї. Таким чином, творцю пістолета вдалося уникнути порушення законів. Для стрільби використовувався патрон 380 ACP (9x17). Пістолет був надрукова-

[1] Див.: Мартинюк А. Дослідження незаконних потоків зброї. Україна: короткий інформаційний документ (квітень 2017) URL: http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/T-Briefing-Papers/SAS-BP3-Ukraine-UKR.pdf.

ний на принтері Stratasys Dimension SST за однією з екструдивних технологій із застосуванням ABS-пластику – найдешевшого та розповсюдженого матеріалу для 3D-друку. Конструкція пістолета забезпечувала можливість провести з нього декілька пострілів.

Сьогодні шаблони пістолета Liberator видалені з загального доступу, а його друк та розповсюдження в США заборонені на законодавчому рівні. Однак файли з модифікованими 3D-моделями цього пістолета можна знайти в Інтернеті. Є потенційна небезпека того, що будь-яка людина, яка скачала ці файли, зможе друкувати зброю без серійного номеру, без металевої вкладки та інших необхідних для дотримання відповідних законів процедур[1].

Важливість проблеми протидії злочинам, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та бойових припасів, обумовлена також тим, що такі злочини завдають непоправної шкоди життю чи здоров'ю громадян, зокрема, призводять до загибелі людей, отримання ними тілесних ушкоджень й каліцтва.

Сукупність викладених обставин стала підставою проведення дослідження проблем протидії злочинам, що вчиняються у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї та бойових припасів та їх розслідування. Актуальність дослідження зумовлена:

- збільшенням кількості тяжких та особливо тяжких злочинів, що вчиняються із застосуванням вогнепальної зброї, або пов'язаних із незаконним поводженням зі зброєю та бойовими припасами;
- наявністю недоліків в обліку вогнепальної зброї, що застосовується військовослужбовцями під час участі у бойових діях з незаконними збройними формуваннями; відсутністю належного контролю за використанням вогнепальної зброї; привласненням окремими учасниками ООС вогнепальної зброї, здобутої у бою або невикористаних бойових припасів під час бойових дій;

[1] Nedivi L. 3D Gun Printing and its Effect on Firearms Examining. URL: http://files.webydo.com/150858/3D%20Gun%20Printing%20and%20its%20Effect%20on%20Firearms%20Examining.pdf.

- наявністю недоліків в організації й тактиці попередження та розслідування злочинів, у сфері обігу вогнепальної зброї та бойових припасів, а також у забезпеченні своєчасного виявлення та вилучення із законного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів до неї;
- невідповідністю форм і методів виявлення та попередження підрозділами кримінальної поліції незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, особливо в злочинному середовищі, а також недосконалість теперішнього нормативно-правового регулювання цієї діяльності;
- формальним підходом до проведення загальнодержавних оперативно-профілактичних заходів (відпрацювань) щодо протидії незаконному обігу зброї, боєприпасів, коли «для збільшення показника» багато осіб добровільно видає найпростіші саморобні пристрої для стрільби, що ймовірно мають єдине джерело походження або ж патрони по 5–7 шт. із однаковим маркуванням партії чи виробника;
- відсутністю сучасних науково-обґрунтованих методик ефективного проведення оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та застосування оперативно-технічних засобів щодо виявлення та попередження, а також своєчасного та повного розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням та поводженням з вогнепальної зброєю та боєприпасами.

Саме в контексті вирішення зазначених недоліків було зібрано та проаналізовано матеріали науково-прикладного, у тому числі й емпіричного характеру, використано статистичні дані про стан, структуру, динаміку злочинів досліджуваної категорії, вивчено думку експертів та співробітників правоохоронних органів, що в сукупності лягло в основу підготовленого навчально-практичного посібника з практичними рекомендаціями, який може бути використаний при організації виявлення, розслідування та попередження злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, а також у освітньому процесі.

Автори висловлюють щиру подяку начальнику сектору міжнародного поліцейського співробітництва ГУ НП України

в Луганській області, майору поліції СКЛЯНІЧЕНКУ Денису Вячеславовичу; завідувачу відділу дослідження зброї ЛКВД ДНДЕКЦ МВС України СОКОЛОВУ Олексію Сергійовичу; доктору юридичних наук, професору, професору кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки Національної академії внутрішніх справ ХАХАНОВСЬКОМУ Валерію Георгійовичу; доктору юридичних наук, професору, Заслуженому юристу України, начальнику кафедри оперативно-розшукової діяльності та розслідування злочинів Харківського національного університету внутрішніх справ ШЕНДРИКУ Владиславу Володимировичу за допомогу в підготовці й рецензуванні посібника.

РОЗДІЛ 1
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ

1.1. Нормативно-правові акти, які регулюють обіг вогнепальної зброї та боєприпасів в Україні

Відповідно до загальної теорії права нормативне регулювання – це впорядкування поведінки людей за допомогою нормативно-правових актів, розрахованих на їх багаторазове використання за наявності передбачених ними обставин. Нормативне регулювання реалізується за допомогою норм права, об'єктивованих у вигляді законів та інших нормативно-правових актів, санкціонованих державою звичаїв, нормативних правових договорів, правових прецедентів. Йому притаманні такі ознаки: поширення не на одну конкретну життєву ситуацію, а на заздалегідь непередбачувану кількість випадків певного виду; адресування персонально невизначеному колу суб'єктів; установлення нових загальних прав та обов'язків.

Як видно з вищевикладеного, нормативно-правове регулювання обігу та застосування зброї в Україні базується на загальній теорії правового регулювання, яке полягає в тому, що за допомогою норм права, об'єктивованих у вигляді законів та інших нормативно-правових актів, санкціонованих державою звичаїв, нормативних правових договорів, правових прецедентів установлюються обов'язкові правила поведінки, які забезпечують певний режим обігу та застосування зброї в Україні, ураховуючи соціальну корисність та об'єктивні обмеження в цій сфері.

Нормативно-правові акти, що регулюють дану сферу суспільних відносин, та прийняті відповідно до них доку-

менти управлінського та технічного характеру встановлюють вимоги, правила щодо поводження зі зброєю на етапах її виробництва, зберігання, транспортування та використання, порушення яких призводить до появи у незаконному обігу зазначених предметів. Втім, нормативно-правові акти є не тільки носіями інформації про певну сферу правового регулювання, їх прийняття само по собі є важливим, первинним заходом щодо запобігання неконтрольованому використанню в суспільстві зброї, яке здатне негативно вплинути на його функціонування. Включення в закони та підзаконні акти приписів, що регламентують кожний етап поводження зі зброєю, сигналізує про те, що в державі не тільки добре усвідомлюється суспільна небезпека їх неконтрольованого обігу, а є бажання й знання того, як запобігти цьому процесу. Останнє, зокрема, виявляється в загальній спрямованості правового регулювання даної сфери суспільних відносин на: взяття під контроль виробництва зброї та осіб, котрі таке виробництво організують; запровадження всеохоплюючого обліку руху зброї в суспільстві; встановлення умов допуску до зброї відповідних осіб; визначення заходів реагування на правопорушення в даній сфері.

Можна стверджувати, що якби усі вимоги законодавства щодо організації поводження зі зброєю виконувалися, то її незаконний обіг в суспільстві став би неможливим. Проте він є і причини тому мають економічний (низькій прожитковий рівень населення, неможливість задовольнити свої економічні потреби у законний спосіб), психологічний (бажання вирішити свої проблеми, у тому числі економічного характеру у будь-який спосіб) та організаційний (неефективність контролю у даній сфері, недоліки у веденні обліку зброї, вади у організації охорони зброї, тощо) характер. У такій ситуації законодавство не лишається пасивним інструментом вирішення відповідних проблем. Його приписи щодо запобігання несанкціонованому поводженню зі зброєю відіграють роль критеріїв оцінки зловживань у даній сфері; індикаторів відповідності стану охорони та обліку зазначених предметів установленому

порядку; орієнтирів для пошуку джерел надходження у незаконний обіг зброї; ініціатора організації запобіжних заходів щодо переходу обігу зазначених предметів з легального у нелегальний.

Як інструмент профілактики законодавство має завданням забезпечити: а) відсів від даної сфери осіб, що не відповідають вимогам організації відповідного виробництва та іншої діяльності, пов'язаної з поводженням із зброєю та боєприпасами до неї, професійної та іншої спеціальної підготовки з відповідних питань, забезпечення охорони об'єктів, де виробляються зброя, комплектуючі до неї, тощо; б) уведення осіб, що допускаються до здійснення діяльності, пов'язаної з виробництвом та іншим поводженням з відповідними предметами, у русло правових вимог з забезпечення безпеки у даній сфері, встановлення щодо них спеціальних систем обліку, правил, які дозволяють звіряти по них легітимність усіх дій відповідних осіб, оперативно реагувати на виявлені правопорушення. Ці завдання реалізуються через систему численних нормативно-правових актів різного рівня, характеру та призначення.

Правове поле обігу вогнепальної зброї та боєприпасів нагадує «клаптеву ковдру», оскільки складається з норм різних галузей права: цивільного, міжнародного, кримінального, які розрізняються за методом правового регулювання, юридичною силою тощо. Норми ці не систематизовані та нерідко є суперечливими. Подібна «колізія» в системі права виникає не вперше. В таких випадках виділяється галузі або підгалузь – сукупність норм права, які регулюють здійснення якої-небудь діяльності. Таким шляхом формувалися банківське, митне право, а також кодифікувалися відповідні Закони, які уніфіковували регулювання відповідної діяльності (та, відповідно, саму діяльність).

Однак сьогодні відсутній основний нормативний акт, який регламентував би обіг зброї (на кшталт Закону України «Про зброю»), а правове регулювання здійснюється на основі відповідності законодавства про зброю іншим нормативним актам та створення умов для прийняття необ-

хідних підзаконним актів. Процес виготовлення, придбання, володіння, експлуатації (застосування), знищення та інші дії зі зброєю регулюються численними нормативними актами. У цьому зв'язку можливо виділити три рівня законодавчої системи, у взаємодії з якими здійснюється правове регулювання:

1) Конституція України. Має найвищу юридичну силу, її норми є критеріями оцінки правозастосовної практики. При цьому статті Конституції України:

- ст. 24 «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом»;
- ст. 30 «Кожному гарантується недоторканість житла»;
- ст. 41 «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності»;
- ст. 64 «Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України»,

на нашу думку, мають бути прийняті за основу для розробки принципів обігу зброї. Наявність даних принципів є необхідним, насамперед, з причини масштабності сфери обігу зброї та розгалуженості правової бази в цій сфері.

2) Інші закони, які визначають:

2.1. правові та організаційні засади виробництва, обігу, використання зброї в державі; органи, що здійснюють у даній сфері управлінські та правоохоронні функції, профілактику правопорушень, контроль за додержанням правових вимог щодо поводження зі зброєю, (це зокрема, Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015, Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007, Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р., Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992, Закон України «Про перевезення небезпечних вантажів» від 06.04.2000, Закон України «Про прикордонний контроль» (частина друга ст.2) від 05.11.2009, Закон України «Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації (ст.96) від

20.02.2003), Повітряний кодекс України (ст.87. 89) від 19.05.2011 та ін.) тощо;

2.2. суб'єктів, що мають право на зброю (це, зокрема, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст.20) від 25.06.1991, Лісовий кодекс України (частина четверта ст.91) від 21.01.1994, Закон України «Про тваринний світ» (ст.60) від 13.12.2001, Закон України «Про мисливське господарство та полювання» (ст.39) від 22.02.2000, Закон України «Про державний матеріальний резерв» (частина четверта ст. 4) від 24.01.1997, Закон України «Про електроенергетику» (ст.19) від 16.10.1997 № 575; Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»; Закон України «Про Державну прикордонну службу України» (ст.21) від 03.04.2003 р.; Закон України «Про поштовий зв'язок»; Закон України «Про охоронну діяльність»; Закон України «Про Службу безпеки України» (ст.26) від 25.03.1992; Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» (ст. 7) від 23.12.1993 (в редакції Закону N 767-VII (767-18) від 23.02.2014); Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» (ст.22) від 23.06.2005; Закон України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» (пункт 32 ст.7) від 07.03.2002; Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» (пункт 15 ст. 17) від 14.10.2014; Закон України «Про Державне бюро розслідувань» (пункт 8 частини першої ст.7) від 12.11.2015; Митний кодекс України від від 13.03.2012, Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, затверджений Законом України від 24 березня 1999 року № 548-XIV) тощо;

2.3. відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, вчинення правопорушень з її застосуванням (Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення); див.також постанову Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими

припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26.04.2002№ 3.

Зокрема, КУпАП передбачає дії, за вчинення яких настає адміністративна відповідальність:

- порушення правил поводження із зброєю, а також боєприпасами, вибуховими речовинами (ст. 172-19 КУпАП);
- необережне знищення або пошкодження зброї, бойових припасів (ст. 172-12 КУпАП);
- стрільбу з вогнепальної чи холодної метальної зброї, пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії або пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду в певних умовах (ст. 174 КУпАП);
- придбання, зберігання, передачу іншим особам або продаж вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду без відповідного документа дозвільного характеру (ст. 190 КУпАП);
- порушення правил зберігання, носіння або перевезення нагородної, вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду і бойових припасів (ст. 191 КУпАП);
- порушення встановлених строків реєстрації (перереєстрації) нагородної, вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду або правил взяття їх на облік в уповноваженому органі Міністерства внутрішніх справ України в разі зміни місця проживання (ст. 192 КУпАП);
- ухилення від реалізації вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду і бойових припасів (ст. 193 КУпАП);

- продаж без відповідного дозволу вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду і бойових припасів (ст. 194 КУпАП);
- порушення правил зберігання або перевезення вогнепальної чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду і бойових припасів не за призначенням (ст. 195 КУпАП).

Другий вид незаконного обігу – кримінальний обіг зброї – включає дії, що порушують кримінально-правові заборони та тягнуть кримінальну відповідальність. Кримінально-правова кваліфікація незаконного обігу зброї знаходить відображення в КК України. При цьому в кримінально-правовому відношенні значущими елементами незаконного обігу є:

- переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю вибухових речовин, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї) (ст. 201 КК України);
- викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів (ст. 262 КК України);
- носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв (ст. 263 КК України);
- виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв (ст. 263^1 КК України);

З погляду забезпечення громадської безпеки, слушно підкреслюють О.О. Дудоров та Д.О. Калмиков, принципової різниці між різними видами вогнепальної зброї немає, у зв'язку з чим певною мірою очікуваною стала така новела, як ст. 263^1 КК України, що визнає злочинними незаконні виготовлення, переробку чи ремонт вогнепальної зброї (включаючи гладкоствольну мисливську зброю), а так само

незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин або пристроїв. У зв'язку з приєднанням України до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 31.05.200 р., у межах ст. 263[1] КК України нещодавно криміналізовані і такі дії, як фальсифікація, незаконне видалення або зміна маркування вогнепальної зброї. Разом із тим не всі останні зміни кримінального закону стосовно зброї можуть вважатись до кінця продуманими. По-перше, нелогічною слід визнати відсутність у ст. 263[1] КК України заохочувальної норми, подібної до ч. 3 ст. 263 КК України. По-друге (і, мабуть, найголовніше), на сьогодні, наприклад, навіть самостійний ремонт власної законно придбаної гладкоствольної мисливської зброї і виготовлення до неї патронів (із таких компонентів, як пижі, гільзи, капсулі, дріб) можуть бути визнані злочинами та, як наслідок, каратися позбавленням волі. Вказане зайвий раз демонструє нагальну потребу регламентації обігу зброї в Україні на рівні спеціального закону, на що неодноразово звертали увагу і представники кримінально-правової науки[1];

- недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів (ст. 264 КК України), незаконне виготовлення будь-якого ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію (ст. 265[1] КК України);
- порушення правил зберігання, використання, обліку, перевезення вибухових речовин або інших правил поводження з ними, а також незаконне пересилання цих речовин чи матеріалів поштою або вантажем (ст. 267 КК України);
- перевезення на повітряному судні вибухових речовин (ст. 269 КК України);
- вивезення за межі України сировини, матеріалів, обладнання, технологій, які можуть бути використані для створення

[1] Дудоров О.О., Калмиков Д.О. Злочини проти громадської безпеки, безпеки виробництва, безпеки руху та експлуатації транспорту: особливості кваліфікації. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1(2). С. 176-189.

ракетної, ядерної, хімічної, інших видів зброї (ст. 333 КК України);

- викрадення, привласнення, вимагання зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин (ст. 410 КК України);
- умисне або необережне знищення або пошкодження зброї, бойових припасів (ст. ст. 411, 412 КК України);
- втрата або зіпсування ввірених для службового користування зброї, бойових припасів (ст. 413 КК України);
- порушення правил поводження зі зброєю, а також із боєприпасами, вибуховими речовинами (ст. 414 КК України);
- розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440 КК України).

Порядок полювання з використанням вогнепальної мисливської зброї регламентований Законом України «Про мисливське господарство та полювання».

Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» визначає,що ліцензуванню підлягають такі види господарської діяльності:…виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівля вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продаж; виробництво вибухових матеріалів промислового призначення за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Крім того, слід зазначити, що Верховна Рада ухвалила Закон «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» від 18.01.2018 року, і на законодавчому рівні закріпила поняття «спортивна зброя». Статтю 1 доповнили з урахуванням алфавітного порядку терміном такого

змісту: «спортивна зброя» – це сертифікована в установленому законодавством порядку вогнепальна (крім бойової) чи пневматична стрілецька, вихолощена (охолощена) та холодна зброя, що призначена виключно для ураження цілей під час проведення спортивних заходів, параметри і характеристики якої зафіксовано в правилах спортивних змагань з видів спорту, визнаних в Україні».

Статтю 48 після частини чотирнадцятої доповнити новою частиною такого змісту: «Придбання, зберігання, перевезення і використання спортивної зброї, боєприпасів до неї, утримання стрілецьких тирів, стрільбищ та стендів здійснюються відповідно до законодавства суб'єктами сфери фізичної культури і спорту, що розвивають види спорту, визнані в Україні, правила змагань яких передбачають використання спортсменами вогнепальної (крім бойової) чи пневматичної, стрілецької, вихолощеної (охолощеної) та холодної зброї. Облік та сертифікація спортивної зброї здійснюються в установленому законодавством порядку».

3) Підзаконні акти, які деталізуються, конкретизують законодавчі положення щодо даної сфери з питань:

3.1. ліцензування та функціонування дозвільної системи (Положення про дозвільну систему, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 576; Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва та ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 02.12.2015 № 1000; Перелік органів ліцензування, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 № 609; Порядок проведення спеціально уповноваженим органом з питань

ліцензування планових та позапланових перевірок додержання органами ліцензування вимог законодавства у сфері ліцензування, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 № 182);

3.2. встановлення загального порядку придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів, контролю у цій сфері (Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1122 «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері виробництва та ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу, і визначається періодичність здійснення Міністерством внутрішніх справ планових заходів державного нагляду (контролю)»; Положення про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування, спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.1993 № 706); Типова технологічна схема здійснення митного контролю водних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 № 451; Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему органів внутрішніх справ України, затверджене наказом МВС України від 12.10.2009 № 436; Іінструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв ві-

тчизняного виробництва для відстрілу патронів, спорядженних гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металь-ними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України 21.08.1998 № 622; Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України, затверджена наказом МВС України від 10.09.2009 № 390; Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 04.02.2016 № 85 «Про затвердження уніфікованих форм актів, що складаються за результатами проведення планових (позапланових) заходів державного нагляду (контролю) Міністерством внутрішніх справ»;

3.3. організації обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України (Інструкція з придбання у Збройних Силах України вогнепальної зброї невійськового призначення, бойових припасів до неї, холодної і пневматичної зброї та деяких інших предметів і матеріалів, на які поширюється дозвільна система, затверджена наказом Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2016 № 347/631; Інструкція про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 29.06.2005 № 359 (у редакції наказу Міністерства оборони України від 20.10.2015 № 569); Інструкція з організації та несення вартової служби воєнізованою охороною на об'єктах Збройних Сил України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 25.10.2016 № 560; Положення про воєнізовану охорону об'єктів Збройних Сил України, затверджену наказом Міністерства оборони України від 25.10.2016 № 560; Інструкція з організації вартової служби у Збройних Силах України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 24.10.2016 № 553; Інструкція про організацію патрульно-постової служби Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 10.10.2016 № 515; Інструкція про

надання доповідей і донесень про події, кримінальні правопорушення, адміністративні корупційні та військові адміністративні правопорушення, порушення військової дисципліни та їх облік у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 28.10.2016 № 388; Інструкція про порядок проведення службового розслідування у Збройних Силах України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 15.03.2004 № 82);

3.4. забезпечення зброєю, поводження зі зброєю та вибуховими матеріалами в органах та підрозділах поліції (Положення про Національну поліцію, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877; наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2016 № 619 «Про забезпечення Національної поліції України вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї»; Інструкція із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 01.02.2016 № 70; Інструкція про умови та порядок придбання, зберігання, обліку, використання та застосування пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів поліцейськими, особами, звільненими зі служби в поліції, а також колишніми працівниками міліції, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 29.03.2016 № 223);

3.5. надання зброї посадовим особам митної служби (Перелік спеціальних засобів, вогнепальної зброї та набоїв до неї, що надаються для використання посадовими особами митної служби, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2002 №1953 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 № 430);

3.6. придбання, зберігання, обліку, охорони, перевезення і використання зброї та боєприпасів до неї працівниками природоохоронних органів (Інструкція про порядок придбання, зберігання, обліку, перевезення, використання та застосування вогнепальної зброї, бойових припасів до

зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також спеціальних засобів державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища органів, що входять до сфери управління Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, затверджена наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 12.10.2004 № 386; Інструкція про порядок придбання, зберігання, обліку, перевезення і використання відомчої зброї та бойових припасів до неї в спеціальних адміністраціях територій та об'єктів природно-заповідного фонду, що належать до сфери управління Міністерства екології та природних ресурсів України, затверджена наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 17.02.2015 № 30; Перелік посад працівників служби державної охорони природно-заповідного фонду України, яким надається право під час виконання службових обов'язків зберігати, носити та використовувати відомчу зброю та спеціальні засоби, затверджений наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 17.02.2015 № 29; Інструкція про порядок придбання, зберігання, обліку, перевезення, носіння і використання вогнепальної зброї, боєприпасів та спеціальних засобів державними інспекторами органів рибоохорони Головрибводу Державного комітету рибного господарства України, затверджена наказом Державного комітету рибного господарства України від 15.06.1998 № 86);

3.7. придбання, зберігання, обліку, охорони, перевезення і використання зброї та боєприпасів до неї іншими суб'єктами (Інструкція про порядок придбання, зберігання, обліку, охорони, перевезення і використання спортивної вогнепальної зброї та боєприпасів до неї суб'єктами сфери фізичної культури і спорту, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки молоді та спорту України від 15.03.2011 № 227; Інструкція про порядок придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної зброї та

боєприпасів до неї працівниками відомчої воєнізованої охорони на підприємствах, в установах і організаціях системи держрезерву України, затверджена наказом Державного комітету України з державного матеріального резерву від 01.12.2010 № 428; Інструкція про порядок придбання, перевезення, зберігання, обліку та використання вогнепальної зброї і боєприпасів до неї, спеціальних засобів самооборони, а також пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів підрозділами відомчої воєнізованої та сторожової охорони, що здійснюють охорону об'єктів електроенергетики, затверджена наказом Міністерства палива та енергетики України від 12.05.2004 № 250; Інструкція про порядок зберігання, видачі (приймання) вогнепальної зброї та боєприпасів до неї персоналу підрозділів цивільної охорони Державної служби охорони при МВС України, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 25.11.2003 № 1430; Положення про порядок видачі народним депутатам України та окремим посадовим особам апарату Верховної Ради України у тимчасове користування вогнепальної зброї, її обліку і зберігання, затверджене наказом МВС України від 24.07.1996 № 524; Положення про порядок придбання, видачі, обліку, зберігання та застосування вогнепальної зброї, боєприпасів до неї, спеціальних засобів індивідуального захисту працівниками судів і правоохоронних органів, а також особами, які беруть участь у кримінальному судочинстві, затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ України від 24.07.1996 № 523; Інструкція про порядок придбання, зберігання, обліку, охорони, перевезення, використання і застосування бойової вогнепальної зброї та боєприпасів у системі Національного банку України, затверджена постановою Правління Національного банку України від 11.05.2010 № 229 (у редакції постанови Правління Національного банку України від 11.04.2011 № 101); Інструкція про порядок придбання, зберігання, обліку, перевезення і викорис-

тання зброї та боєприпасів до неї на державних підприємствах, що належать до сфери управління Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, затверджена наказом Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 24.10.2013 № 559; Інструкція з придбання Національним антикорупційним бюро України вогнепальної зброї невійськового призначення, бойових припасів до неї, холодної і пневматичної зброї та деяких інших предметів і матеріалів, на які поширюється дозвільна система, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України, Національного антикорупційного бюро України від 16.12.2016 №1300/366; Інструкція з придбання у Службі безпеки України вогнепальної зброї невійськового призначення, бойових припасів до неї, холодної і пневматичної зброї та деяких інших предметів і матеріалів, на які поширюється дозвільна система, затверджена наказом Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України від 12.08.2016 № 427/784; Інструкція з придбання в Управлінні державної охорони України вогнепальної зброї невійськового призначення, бойових припасів до неї, холодної і пневматичної зброї та деяких інших предметів і матеріалів, на які поширюється дозвільна система, затверджена наказом Управління державної охорони України, Міністерства внутрішніх справ України від 29.11.2016 № 344/1260; Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20.07.2016 № 694 «Про придбання зброї, боєприпасів і спеціальних засобів Державною прикордонною службою України»); Перелік спеціальних засобів, придбання, зберігання та використання яких здійснюється суб'єктами охоронної діяльності, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2013 № 97);

3.8. вилучення, добровільної здачі зброї та боєприпасів до неї (Інструкція про порядок приймання, зберігання, обліку, знищення чи реалізації вилученої, добровільно зданої, знайденої зброї та боєприпасів до неї, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 31.05.1993 № 314; Інструкція про порядок вилучення та

передання на зберігання до органів внутрішніх справ вилученої у порушників природоохоронного законодавства вогнепальної та іншої зброї і боєприпасів, затверджена наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 31.03.2003 № 56/м);

3.9. утилізації ракет, боєприпасів і вибухових речовин (Порядок утилізації ракет, боєприпасів і вибухових речовин, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 07.06.2006 № 812 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16.06.2010 № 469);

3.10. перевезення зброї, боєприпасів та вибухових матеріалів (Інструкція про порядок охорони зброї, бойових припасів та вибухових матеріалів, які належать підприємствам, установам і організаціям, під час їх перевезення, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13.06.2006 № 594; Інструкція про порядок перевезення зброї та боєприпасів пасажирськими рейсами авіаційного транспорту, затверджена наказом Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 18.03.2005 № 199).

4) Певні рекомендації щодо застосування судами під час здійснення правосуддя окремих підзаконних нормативно-правових актів містить Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами»[1].

Офіційно процедура правового закріплення обігу зброї в України була завершена 21 серпня 1998 року, коли наказом МВС України №622 було затверджено інструкцію «Про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу

[1] Див.: Постанова Пленуму ВСУ України від 26 квітня 2002 р. № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами».URL :http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02.

патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів.

На сьогодні Інструкція МВС України є головним нормативно-правовим актом, на підставі якого громадяни можуть отримати дозвіл на придбання зброї.

Дозвільна система, що здійснюється органами поліції, поширюється на бойову нарізну військових зразків зброю або виготовлену за спеціальним замовленням, охолощену, нейтралізовану, несучасну, спортивну, мисливську вогнепальну зброю, бойові припаси до зброї, основні частини зброї, пневматичну, холодну зброю, пристрої та патрони до них, що належать підприємствам, установам, організаціям, суб'єктам господарювання та громадянам.

Чинне законодавство забороняє громадянам вільно володіти вогнепальною зброєю. Згідно зі ст. 263 КК України, за носіння, зберігання, придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу передбачена кримінальна відповідальність.

На законних підставах громадяни України можуть придбати, зберігати, та носити зброю, якою є мисливська вогнепальна нарізна і гладкоствольна зброя, бойові припаси до неї, основні частини зброї, пневматична (калібру понад 4,5 мм та швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду), охолощена та холодна (арбалети, луки з зусиллям натягу тятиви більше ніж 20 кг, мисливські ножі) зброя, пристрої та патрони до них. Але це не означає, що будь-яка особа може використовувати цю зброю.

Законодавством визначені вікові обмеження щодо права придбання даних видів зброї. Правом придбання мисливської гладкоствольної зброї та основних частин до неї користуються громадяни України, які досягли 21-річного віку, мисливської нарізної зброї та основних частин до неї – 25-річного віку; холодної, охолощеної та пневматичної зброї та основних частин до неї – 18-річного віку. Також законо-

давством України не встановлена можлива кількість одиниць зброї, якою може володіти одна особа, але встановлений чіткий обов'язок володільця зброї забезпечити безумовну схоронність цієї зброї, а саме придбати сейф. За законом він має бути прикріпленим до підлоги і несучої стіни.

Також фактично не заборонене володіння газовою зброєю, хоча в українському правовому полі така категорія зброї не передбачена.

Окремим категоріям українців надано право володіти травматичною зброєю. Право на придбання засобів активної оборони, а саме: пістолетів і револьверів для стріляння гумовими кулями, – мають працівники судів, правоохоронних органів і їхні близькі родичі, а також особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві, журналісти, депутати, члени суспільних формувань з охорони громадського порядку й державного кордону, військовослужбовці та держслужбовці, які мають категорії та ранги.

Але незважаючи на це, досягнення відповідного віку не дає можливості вільно володіти зброєю. Для цього необхідний відповідний дозвіл, який видається органами поліції, зокрема щодо даних видів зброї територіальними (відокремленими) підрозділами поліції в районах, містах, районах у містах. Для одержання громадянами в органах поліції дозволу на придбання зброї, громадянами подаються визначені документи.

Також законодавство передбачає обставини, за яких органи поліції не мають права видавати дозволи на придбання, зберігання та носіння вогнепальної зброї та бойових припасі до неї, а також проводити їх перереєстрацію в разі:

- наявності в особи медичних протипоказань до володіння зброєю;
- наявності даних про систематичне (два чи більше разів) порушення такою особою громадського порядку, зловживання спиртними напоями, вживання наркотичних речовин без призначення лікаря, інших одурманюючих засобів, скоєння насильства в сім'ї, що підтверджується документально;

- повідомлення такій особі про підозру або складення щодо такої особи повідомлення про підозру, яке не вручене внаслідок не встановлення її місця знаходження;
- наявності в особи судимості за злочин, яка не погашена або не знята в установленому порядку;
- відсутності довідки при вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поводження з ними та їх застосування;
- відсутності права, визначеного актами законодавства на придбання, зберігання і носіння пристроїв.

Після подання вказаних вище документів до органів поліції, їх працівниками проводиться перевірка можливості надання дозволу на придбання зброї. В залежності від результатів перевірки особі може бути наданий дозвіл на придбання зброї, або відмовлено в ньому. Строк дії дозволу становить 3 роки.

Придбана мисливська вогнепальна нарізна, гладкоствольна зброя, основні частини зброї, охолощена, пневматична зброя, холодна зброя, пристрої протягом десяти днів з дня придбання мають бути зареєстровані в органах поліції за місцем проживання власника з одержанням дозволу на її зберігання та носіння.

Після закінчення строку дії дозволу, особа може продовжити строк його дії, подавши відповідні документи, це зокрема заява про продовження строку дії дозволу, медичну довідку, платіжний документ який підтверджує оплату послуг і має пред'явити договір страхування.

Варто зазначити, що наданий дозвіл може бути анульований.

У випадку анулювання дозволу на зберігання та носіння вогнепальної зброї (разом із основними частинами зброї – за наявності), пневматичної та холодної, охолощеної зброї, пристроїв органом поліції виноситься мотивований висновок про анулювання дозволу на їх зберігання, який затверджується керівником органу поліції. У цьому висновку викладаються підстави прийняття такого рішення.

У разі анулювання органом поліції дозволу на зберігання та носіння вогнепальної зброї (разом із основними частинами зброї – за наявності), пневматичної та холодної, охолощеної зброї, пристроїв вони в 15-денний строк передаються власниками на комісійний продаж або можуть бути переоформлені на особу, що має дозвіл на їх придбання.

Наразі під забороною залишається вогнепальна короткоствольна зброя.

Разом із тим, наведені нормативні акти не визначають поняття незаконного обігу зброї чи вибухових речовин.

Певною мірою зміст деяких складових незаконного обігу зброї розкривається у міжнародних та вітчизняних нормативах, направлених на боротьбу із цим негативним явищем. У ст. 3 «Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності» незаконний обіг означає – ввіз (вивіз), придбання, продаж, доставку, переміщення або передачу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї з території або територією однієї Держави-учасниці на територію іншої Держави-учасниці, якщо будь-яка із заінтересованих Держав-учасниць не надає дозволу на це відповідно до положень цього Протоколу або якщо вогнепальна зброя не має маркування[1].

У контексті європейських цінностей та практик жодна з європейських конституцій не передбачає збройного самозахисту та не гарантує права на носіння чи володіння вогнепальною зброєю на індивідуальному рівні. Останнє зазвичай врегульоване звичайним законодавством, яке, у свою чергу, має відповідати вимогам та обмеженням, розробленим Радою Європи та ЄС. Рада Європи розглядає питання контролю вогнепальної зброї в Рекомендації Комітету Міні-

[1] Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності / Затверджено Резолюцією 55/255 Генеральної Асамблеї ООН від 31.05.2001. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_792.

стрів № R (84) 23 про гармонізацію національного законодавства щодо вогнепальної зброї. З огляду на зростання злочинності із застосуванням вогнепальної зброї та її міжнародне поширення, Комітет Міністрів закликав країни-члени європейської спільноти прийняти законодавство, яке спрямоване на заборону певних видів зброї для фізичних осіб (наприклад, автоматична зброя, короткоствольна зброя для стрільби свинцевими боєприпасами і т. ін.), встановлення вимоги щодо одержання дозволу на інші типи зброї (наприклад, вогнепальна зброя з довжиною ствола менше ніж 30 см) та впровадження обов'язкового декларування певних типів зброї.

ЄС дотримується тієї ж обмежувальної логіки у своїй директиві 91/477/ЕЕС зі змінами, внесеними директивою 2008/51/ЕС, розрізняючи три категорії зброї:

1) зброя категорії "А", не дозволена для володіння приватними особами, що включає військові вибухові снаряди, автоматичну зброю та боєприпаси вибухової, проникаючої чи запалювальної дії;

2) зброя категорії "В" (наприклад, напівавтоматична зброя, вогнепальна зброя для стрільби одиночними пострілами під патрон центрального запалення), володіння якою вимагає одержання дозволу, що може бути наданий особам, які можуть довести, що в них є поважна причина на придбання зброї, досягли віку 18 років чи старше та не становлять небезпеки для себе, громадського порядку чи громадської безпеки;

3) зброя категорії "С" (наприклад, довгоствольна нарізна вогнепальна зброя для стрільби одиночними пострілами), що підлягає декларуванню.

У світлі зростання загрози глобального тероризму в Європі, зокрема, застосування вогнепальної зброї терористами проти мирних громадян у Парижі 13 листопада 2015 року, Європейська Комісія запропонувала внести зміни до директиви ЄС з метою подальшого посилення боротьби ЄС проти нелегального обігу вогнепальної зброї, застосовуючи більш скоординований та узгоджений підхід. З цією метою проект директиви передбачає більш суворі правила щодо

переробки спортивної зброї (наприклад, мисливських гвинтівок) в автоматичну, заборону певних типів напівавтоматичної зброї, однакові для всіх стандарти щодо деактивації зброї, обмеження терміну дії дозволу на зброю до п'яти років.

Окремо слід згадати ***стандарти виготовлення зброї***. Слід зазначити, що в Україні існують лише окремі загальні стандарти та стандарти для окремих видів зброї. Наприклад:

1) ДСТУ ГОСТ 8739: 2017 Зброя стрілецька. Терміни та визначення понять. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2018.

2) СОУ 78-19-001:2007 «Пістолети, револьвери та інші короткоствольні пристрої несмертельної дії. Загальні технічні умови».

3) СОУ 78-19-002:2010 «Пістолети та револьвери стартові. Загальні технічні вимоги, вимоги безпеки, Методи контролювання».

4) СОУ 78-19-006:2011 «Зброя стрілецька нейтралізована. Загальні технічні вимоги. Методи контролювання».

5) СОУ 78-19-003:2010 «Пістолети та револьвери під патрон Флобера». Київ: МВС України, 2010.

6) СОУ 78-19-004:2011 «Копії зброї іграшкові імітаційні». Київ: МВС України, 2011.

7) СОУ 78-19-005:2011 «Зброя стрілецька вихолощена». Київ: МВС України, 2011.

8) СОУ 78-19-007:2015 «Патрони до мисливської та спортивної нарізної зброї. Загальні технічні вимоги. Київ: МВС України, 2015.

9) СОУ 78-41-016:2013 «Патрони несмертельної дії. Загальні технічні вимоги. Київ: МВС України, 2013.

10) СОУ 78-41-013:2011 «Зброя пневматична, конструктивно схожі з нею вироби та кулі для них. Загальні технічні вимоги». Київ: МВС України, 2011.

11) ГСТУ 78-41-002-97«Зброя спортивна та мисливська.

12) ДСТУ 7112:2009. Патрони спортивні 12-го калібру і мисливські 12-го, 16-го, 20-го, 24-го, 28-го, 32-го, 410-го калібрів. Київ: Держспоживстандарт України, 2010.

Слід також вказати на Постанову Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 № 487 «Про затвердження Порядку

застосування (використання) зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань боротьби з піратством», Постанову Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць «Модельний закон про зброю», Методику криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів; зі змінами та доповненнями відповідно до вказівки МВС від 21 серпня 1999 року № 19/3302; Постанова КМУ від 12 жовтня 1992 р. № 575 «Про затвердження Положення про порядок застосування вогнепальної зброї», Постанова Ради Міністрів УРСР від 27 лютого 1991 № 49 «Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку» та інші.

Однією з умов підвищення ефективності протидії злочинам у сфері обігу зброї є використання позитивного ***закордонного досвіду***. Злочини в цій сфері властиві всім державам, а вживані ними заходи мають прояв у всіх кодексах.

Світове товариство протягом XX сторіччя та у теперішній час вживає зусиль щодо вироблення правових принципів протидії незаконному обігу зброї та боєприпасів. Насамперед, це має прояв у створенні міжнародних засад криміналізації таких посягань. Система нормативних приписів встановлена в положеннях близько 20-ти міжнародних та регіональних конвенцій. Особливу увагу в міжнародних джерелах приділено питанням криміналізації викрадень та вимагання вогнепальної зброї та боєприпасів.

Відповідні міжнародні документи можна поділити на конвенції та угоди, ратифіковані окремими державами, й документи міжнародних організацій, членами яких відповідні держави є. Практично всі міжнародні документи, направлені на протидію незаконному виробництву та обігу зброї прийняті в рамках тієї або іншої міжнародної організації.

Механізм міжнародно-правового співробітництва у сфері контролю над обігом вогнепальної зброї включає у себе *конвенційний* та *інституційний* елементи.

До *універсальних* документів, що регулюють сферу боротьби зі злочинністю і обігу зброї, прийнятих Організацією Об'єднаних Націй (ООН), відносяться такі.

1. Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята в м. Нью-Йорк 15 листопада 2000 року, один з додаткових протоколів до неї присвячено боротьбі з незаконним обігом зброї. Конвенція визначила такі правові категорії, як «організована злочинна група» і «контрольована поставка», під якою розуміють метод, що передбачає вивезення, провезення або ввезення на територію однієї чи декількох держав незаконних і таких, що викликають підозру партій вантажу з відома та під наглядом їх компетентних органів з метою розслідування будь-якого злочину і виявлення осіб, причетних до вчинення даного злочину.Конвенцією поділяються поняття «незаконний обіг» та «незаконне виготовлення зброї».

2. Протокол ООН (A/Res/55/255) проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її основних частин та компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (затв. Резолюцією 55/255 Генеральної асамблеї ООН 31.05.2001)[1] ратифікований Україною 02.04.2013, який набрав чинності для України 04.07.2013[2] (Відомості Верховної Ради (ВВР)[3], 2014, № 10, ст. 108). Він включає положення, які стосуються:

- криміналізації незаконних діянь зі зброєю;
- конфіскації, арешту та відчуження зброї, яка знаходиться у незаконному обігу;

---

[1] Протокол против незаконного изготовления и оборота огнестрельного оружия, его составных частей и компонентов, а также боеприпасов к нему, дополняющий Конвенцию ООН против транснациональной организованной преступности. UNDoc. A/RES/55/255, add.

[2]Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Затверджено Резолюцією 55/255 Генеральної Асамблеї від 31.05.2001. Про приєднання до Протоколу див. Закон № 159-VII від 02.04.2013. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_792.

[3] Про приєднання України до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Міжнародний документ від 31.05.2001. URL :http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/159-18/paran2#n2&p.

- зберігання інформації, пов'язаної з вогнепальною зброєю, її складовими частинами та компонентами, а також боєприпасами до неї;
- маркування вогнепальної зброї;
- списання вогнепальної зброї;
- систем експертно-імпортних та транзитних ліцензій або дозволів;
- виявлення, запобігання та припинення викрадень, втрат складових частин та компонентів, а також боєприпасів до неї;
- обміну інформацією, яка стосується незаконного обігу зброї;
- міжнародного співробітництва з метою запобігання та припинення незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин та компонентів, а також боєприпасів до неї та боротьби з такими діяннями;
- діяльності осіб, які здійснюють брокерські операції.

Протокол – перша багатостороння угода глобального характеру, розроблена, головним чином, для того, щоб зупинити потік зброї із законного в незаконний сектор. Належне виконання вимог Протоколу через їх складний технічний характер є для багатьох країн важким завданням.

3. Програма дій із запобігання і викорінення незаконної торгівлі стрілецькою зброєю та легким озброєнням у всіх її аспектах та боротьбі з нею 2001 року[1]. Програма передбачає проведення різного роду заходів на національному, регіональному і глобальному рівнях.

4. Міжнародний документ ООН від 08 грудня 2005 року (60/519), що дозволяє державам своєчасно і надійно виявляти і відстежувати незаконну стрілецьку зброю і легкі озброєння[2], прийнятий під час шістдесятої сесії ГА ООН. Даний документ доповнює Програму дій і його основне при-

[1] Программа действий по предотвращению и искоренению незаконной торговли стрелковым оружием и легкими вооружениями во всех ее аспектах и борьбе с ней: стратегия дальнейшего существования от 29 июня 2006 года. UNDoc. A/CONF.192/2006/RC/WP.4.

[2] UNDoc. A/60/88 от 27 июня 2005 года.

значення полягає в тому, щоб дозволити державам своєчасно і надійно здійснювати «відстеження» зброї, під якою розуміється «системне стеження за незаконною стрілецькою зброєю і легкими озброєннями, виявленими або вилученими на території держави, починаючи з місця виготовлення чи ввезення в країну, включаючи канали поставки і закінчуючи місцем, де вони стали незаконними».

5. Керівництво Управління ООН по наркотикам та злочинності (UNODC) для законодавчих органів зі здійснення Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин та компонентів, а також боєприпасів до неї, які доповнюють Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (підготовлено до 18 квітня 2005 року).

6. Конвенція ООН від 10 жовтня 1980 року про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатись такими, що наносять надмірні пошкодження або мають невибіркову дію.

7. Договір ООН про торгівлю зброєю (відкритий для підписання 04 червня 2013 року).

8. Програма дій ООН від 20 липня 2001 року (A/CONF.192/15) (SALW) щодо запобігання та викорінення незаконної торгівлі стрілецькою зброєю та легкими озброєннями в усіх аспектах та боротьбі з нею.

9. Типовий закон ООН про боротьбу з незаконним виготовленням та обігом вогнепальної зброї, її складових частин та компонентів, а також боєприпасів до неї (червень 2012 р., UNODC).

10. Вассенаарська домовленість щодо контролю за експортом звичайних озброєнь та товарів і технологій подвійного використання від 1 липня 1996 року[1].

Метою Вассенаарської домовленості є посилення співробітництва, спрямованого на запобігання придбанню озбро-

[1] Вассенаарська домовленість щодо контролю за експортом звичайних озброєнь та товарів і технологій подвійного використання. Цілі, керівні принципи та процедури, у тому числі Початкові елементи (зі змінами, внесеними на Пленарному засіданні у грудні 2003 р.). URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_177.

єнь та чутливих товарів подвійного використання для військової кінцевої мети в разі, якщо ситуація в регіоні або поведінка держави є чи стає причиною серйозного занепокоєння держав-учасниць.

У рамках Вассенаарської домовленості, Україна як член режиму експортного контролю має повідомляти два рази на рік Секретаріат про здійснені передачі звітних категорій товарів військового призначення (за аналогією із звітними категоріями РБ ООН) та відмови у наданні дозволів на експорт товарів подвійного використання (застосовується у разі експорту до держав, які не беруть участі у Вассенаарській домовленості), а також надані дозволи щодо експорту «дуже чутливих» товарів до цих держав. Основою Вассенаарської домовленості є відповідні контрольні списки товарів військового призначення та товарів подвійного використання. Структурою режиму Вассенаарської домовленості та основними категоріями товарів, що контролюються цим режимом є:

- товари військового призначення: звичайні озброєння, боєприпаси, вибухові речовини, військова техніка, а також послуги і технології, пов'язані із ними. Список містить 22 категорії озброєнь та військової техніки (близько 250 позицій);
- товари подвійного використання, що можуть бути використані для створення звичайних озброєнь: окремі види матеріалів, обладнання, програмного забезпечення і технологій, що можуть бути використані у створенні звичайних озброєнь, боєприпасів, вибухових речовин та військової техніки. Список містить дев'ять категорій товарів (близько 3200 позицій): матеріали; обладнання для обробки матеріалів; електроніка; комп'ютери; засоби зв'язку та захисту інформації; оптика та лазери.

Питанням обігу зброї також було присвячено наступні доповіді:

- доповідь Генерального секретаря Ради Безпеки ООН від 22 серпня 2013 року (S/2013/503) «Стрілецька зброя»;
- доповідь Генерального секретаря Ради Безпеки ООН від 05 квітня 2011 року (S/2011/255) «Стрілецька зброя»;

- доповідь Генерального секретаря Ради Безпеки ООН від 17 квітня 2008 року (S/2008/258) «Стрілецька зброя»;
- доповідь Генерального секретаря Ради Безпеки ООН від 17 квітня 2008 року (S/2000/1092) «Методи знешкодження стрілецької зброї, легких озброєнь, боєприпасів та вибухових речовин»;
- доповідь групи урядових експертів, створеної на виконання Резолюції 60/81 (A/62/163, 30.08.2007) Генеральної Асамблеї ООН для розгляду подальших кроків щодо укріплення міжнародного співробітництва в запобіганні, припиненні та викоріненні незаконної брокерської діяльності у зв'язку зі стрілецькою зброєю та легкими озброєннями.

Крім універсальних механізмів у сфері запобігання незаконного обігу вогнепальної зброї існує також і система *регіональних* угод, таких як:

1. Європейська Конвенція про контроль за придбанням та зберіганням вогнепальної зброї приватними особами від 28 червня 1978 р.(Страсбург)[1]. Основне призначення Конвенції – запобігти випадкам безконтрольного придбання зброї приватними особами за кордоном, ввезення її в якунебудь з країн–членів організації та використання в злочинних цілях.

Додаток 1 до Конвенції в поняття вогнепальної зброї включає «будь-який предмет, який: призначений або пристосований для застосування в якості зброї, з якого за допомогою вибухового, газового або повітряного та будь-яких інших способів метання можливо випустити заряд дробі, кулю або інший боєприпас, заряд токсичного газу, заряд рідини, або іншої речовини; зброя або пристрої, котрі являють загрозу життю чи здоров'ю людей шляхом впливу на них зарядом паралітичних або подразливих речовин; довгоствольна зброя з газовим механізмом; короткоствольна зброя з пневматичним механізмом; зброя зі стріляючим

[1] Європейська конвенція про контроль за придбанням та зберіганням вогнепальної зброї приватними особами (ETS № 101). URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_320.

механізмом тільки пружинного типу». Окрім цього, до вогнепальної зброї Конвенцією віднесені: ударний механізм, патронник, ствол будь-якого предмету, який є за визначенням п. 1 Додатку 1 до Конвенції «вогнепальною зброєю»; будь-які боєприпаси, заряди та речовини, спеціально призначені для вогнепальної зброї (п. 3 Додатку 1 до Конвенції); оптичні приціли зі світловим променем або оптичні приціли з електронним світловим збільшенням або інфрачервоним пристроєм, призначені для установки на вогнепальній зброї (п. 4 Додатку 1 до Конвенції); глушник, призначений для установки на вогнепальній зброї (п. 5 Додатку 1 до Конвенції); будь-яка граната, бомба або інший боєприпас, оснащені вибуховим або запалювальним пристроєм. Як слідує з наведеної в Додатку 1 дефініції вогнепальної зброї, встановлення Конвенції відносяться не тільки до контролю за придбанням та зберіганням вогнепальної зброї у власному сенсі цього слова, але й до контролю за газовою та пневматичною зброєю, боєприпасами та патронами до неї, а також основними частинами такої зброї, яка знаходиться в цивільному обігу.

Комітетом міністрів Ради Європи на доповнення до названої Конвенції в 1984 р. прийняті рекомендації про гармонізацію національних законодавств про вогнепальну зброю. Державам–членам запропоновано вжити низку заходів, направлених на певну уніфікацію нормативно-правового регулювання питань, пов'язаних з обігом вогнепальної зброї. Зокрема, передбачається введення в законодавство та практику класифікації, яка встановлює критерії, необхідні для складання переліків зброї, забороненої до продажу приватним особам, а також зброї, на володіння якою необхідно отримати дозвіл. Державам-членам ООН запропоновано сприяти належному регулюванню обігу вогнепальної зброї за допомогою як нормативних актів, так і за допомогою правоохоронної діяльності.

2. Документи організації щодо забезпечення безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ):

- документ ОБСЄ про легку стрілецьку зброю 2000 р. У документі ОБСЄ про легку стрілецьку зброю, прийнятому у

Відні 24 листопада 2000 р. на 308-му пленарному засіданні Форуму ОБСЄ зі співробітництва в області безпеки, зазначається, що боротьба з незаконним обігом вогнепальної зброї в усіх її аспектах є одним із найважливіших елементів будь-яких дій, необхідних для вирішення проблеми дестабілізуючого накопичення та неконтрольованого розповсюдження вогнепальної зброї. Тому держави-учасники домовились протидіяти незаконному обігу зброї в усіх його аспектах (у тому числі викраденням та вимаганням) шляхом уведення та застосування національних заходів контролю за стрілецькою зброєю, включаючи належне маркування та ведення обліку;

- договір ОБСЄ про звичайні Збройні Сили в Європі (прийнятий 14 листопада 1990 року, Париж);

- документ ОБСЄ про легку та стрілецьку зброю (прийнятий 14 листопада 1990 року, Відень).

3. До документів Європейського Союзу (ЄС) та Ради Європи (РЄ) відносяться:

- Брюссельська конвенція про взаємне визнання випробувального тавра ручної вогнепальної зброї, підписана у 1914 р. (переглянута 1 червня 1969 року[1]), якою створено міжнародну сертифікацію ручної вогнепальної зброї. Ця Конвенція була прийнята країнами-виробниками стрілецької зброї (здебільшого європейськими) з метою встановлення єдиних правил для взаємного визнання офіційних випробувальних клейм ручної вогнепальної зброї та носила рекомендований характер. У 1969 р. в Брюсселі було підписано нову Конвенцію, яка встановила вимоги щодо безпеки зброї, які вживаються на світовому ринку в якості обов'язкових для країн – учасниць при продажу зброї та патронів. Ці вимоги розповсюджуються на закони країн-учасниць, їх зброярні стандарти, випробувальну базу та правила сертифікації. Вони є обов'язковими для країн-учасниць та країн, які торгують з ними;

[1] Конвенція про взаємне визнання випробувального тавра ручної вогнепальної зброї, укладена в м. Брюсселі 1 червня 1969 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_069.

- Європейська конвенція про контроль за придбанням та зберіганням вогнепальної зброї приватними особами, укладена в м. Страсбург 28 червня 1978 року. Метою Конвенції є взаємодія держав-учасниць у частині сповіщення одна іншу про громадян цих держав, які придбають зброю за кордоном, а також про переміщення зброї з однієї країни в іншу[1];

- Конвенція РЄ про відмивання, виявлення, вилучення, конфіскацію доходів від злочинної діяльності та фінансування тероризму від 3 травня 2005 р.;

- Спільний План дій 2002/589/CFSP, який ухвалено Радою Європи 12 липня 2002 року, котрим визначаються спільні дії держав ЄС відносно боротьби з дестабілізуючим накопиченням та розповсюдженням стрілецької зброї та легкого озброєння[2];

- Спільна Позиція 2003/468/CFSP, яку Рада Європи ухвалила 23 червня 2003 року, якою визначаються спільні підходи до контролю за посередницькою діяльністю у сфері торгівлі зброєю[3];

- Директива № 91/477/ЄЕС Ради Європейських Співтовариств про контроль за придбанням зброї і володінням зброєю (прийнята 18 червня 1991 року, Люксембург)[4];

- Загальна позиція Ради ЄС № 2003/468/CFSP відносно нагляду за посередницькою діяльністю (брокерством) у торгівлі зброєю (прийнята 23 червня 2003 року, м. Брюссель);

- Положення Європейського Парламенту та Ради ЄС № 258/2012 про реалізацію статті 10 Протоколу проти

---

[1] Європейська конвенція про контроль за придбанням та зберіганням вогнепальної зброї приватними особами (ETS № 101). URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_320.

[2] Спільний План дій 2002/589/CFSP (щодо внеску ЄС в боротьбу з дестабілізуючим накопиченням та розповсюдженням стрілецької зброї та легкого озброєння), ухвалений Радою Європи 12 липня 2002 року.

[3] Спільна Позиція 2003/468/CFSP (щодо контролю за посередницькою діяльністю у сфері торгівлі зброєю), ухвалена Радою Європи 23 червня 2003 року.

[4] Директива № 91/477/ЄЕС Ради Європейських Співтовариств про контроль за придбанням зброї і володінням зброєю. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a62.

несанкціонованого виробництва та торгівельних угод стріляючої [вогнепальної] зброї (зброї пострілу), її складових частин та компонентів, а також припасів (боєприпасів) до неї, яке доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, та введення дозволу на експорт для вогнепальної зброї, її складових частин та компонентів і боєприпасів, а також заходів, які стосуються імпорту та транзиту (прийнято 14 березня 2012 року, м. Страсбург);

- Рішення Ради Європи № 2014/164/ЄС про укладання від імені Європейського союзу Протоколу проти несанкціонованого виробництва та торгівельних угод стріляючої [вогнепальної] зброї (зброї пострілу), її складових частин та компонентів, а також припасів (боєприпасів) до неї, яке доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (прийнято 14 лютого 2014 року, Брюссель).

Таким чином, відповідні положення, котрі виступають передумовою криміналізації дій, що утворюють незаконний обіг вогнепальної зброї, в міжнародному праві існують.

Серед предметів злочину, виділяються предмети, які обмежені у цивільному обігу, внаслідок чого саме по собі заволодіння ними без належної юридичної підстави та/або з порушенням встановленого законом порядку (процедури) може становити склад злочину. Зокрема, до таких предметів належать вогнепальна зброя та бойові припаси до неї.

1.2. Організаційно-правові засади здійснення контролю у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів

Законодавство, яке аналізується, є результатом трансформації у правові норми практики поводження зі зброєю в суспільстві, застосування вибухових речовин у виробництві, боротьби зі злочинністю, пов'язаної з їх (зброї, вибухових матеріалів) використанням. Цей досвід відбився у широкому діапазоні дії відповідних правових норм, котра

охопила усі проблемні зони поводження зі зброєю (підприємства, що її виготовляють, військові підрозділи, правоохоронні органи, мисливські колективи, спортивні товариства, фінансові і комерційні структури, навчальні заклади, охоронні фірми, інші підприємства, що мають вогнепальну зброю і боєприпаси), не залишила без уваги жодного аспекту забезпечення безпеки у даній сфері. Тому знання цих норм, носіями яких є закони та інші нормативно-правові акти, наведені у їх переліку, що запропонований у даному розділі, є важливою передумовою чіткого планування оперативно-розшукових та слідчих заходів у даній сфері, контролю за обігом зброї та належної (з точки зору забезпечення додержання вимог виробничої та громадської безпеки) організації діяльності з поводження із зазначеними предметами.

Особливістю законодавства у даній сфері є те, що воно передбачає систему контролю за рухом зброї, суб'єктами, що задіяні у ньому та є постійно діючою, дозволяє перевіряти інформацію про додержання правових вимог у даній сфері, повертатися до цієї інформації у будь-який момент, якщо цього вимагають потреби контролю чи розслідування відповідних правопорушень. Це досягається, насамперед, за допомогою приписів, котрі передбачають документальне оформлення чи фіксацію будь-яких дій та заходів з поводження зі зброєю. Такий підхід сам по собі дисциплінує учасників вказаних відносин але при цьому утворює постійно діючу інформаційну базу про об'єкти, де можуть виникати проблеми з забезпечення законного обігу зброї і де ці проблеми мають вирішуватися.

Відповідне документування починається зі стадії оформлення ліцензій та дозволів на поводження зі зброєю. Ця стадія задає тон усьому наступному процесу забезпечення безпеки поводження зі зброєю, призначена звести до мінімуму можливість допуску до виробництва, торгівлі, зберігання, користування та іншого поводження з нею «випадкових» осіб, професійно непідготовлених, не маючих належної матеріально-технічної бази для зберігання, охорони відповідних предметів тощо. Згідно ліцензійних умов та умов

надання дозволів, визначених спеціальними нормативно-правовими актами, оцінка відповідних осіб здійснюється за допомогою комплексу документів, котрі вони мають надати ліцензійним органам та органам дозвільної системи для отримання ліцензій чи дозволів на здійснення діяльності, пов'язаної з поводженням зі зброєю (щодо отримання ліцензій: до МВС – з питань виробництва, ремонту, торгівлі зброєю; щодо отримання дозволів - до органів дозвільної системи МВС з питань виготовлення, придбання, зберігання, перевезення та використання зброї). Йдеться про документи, що мають засвідчити особу, що бажає отримати ліцензію чи дозвіл[1] (копія паспорта); підтвердити наявність у здобувача ліцензії (дозволу) та найманих працівників необхідної освіти та проходження спеціальної підготовки (копії дипломів, свідоцтв), відсутність у них медичних протипоказань до виконання ними функціональних обов'язків та володіння зброєю, спеціальними засобами, а також право власності на відповідне майно чи право оренди приміщень для провадження відповідного виду господарської діяльності (копії документів, що це право підтверджують); визначити нормативний документ у сфері стандартизації (стандарти, технічні регламенти, технічні умови) на кожен вид

[1] Див.: Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 року, Положення про дозвільну систему, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 р. № 576; Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва та ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 02.12.2015 р. № 1000; Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва вибухових матеріалів промислового призначення, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 22.07.2016 р. № 604, Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї,пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України 21.08.1998 р. №622, а також інші акти, наведені у підпункті 2.1. пункту 2 переліку нормативно-правових актів, запропонованого у даному підрозділі).

продукції, що буде вироблятися (зброя, боєприпаси до неї, спеціальні засоби) та ін. Усі документи з питань ліцензування та отримання дозволів зберігаються в установленому порядку відповідно в ліцензійних органах та органах дозвільної системи.

Основними документами, що фіксують право особи на поводження зі зброєю та породжують у них обов'язок виконувати організаційні, кадрові та технологічні вимоги, визначені відповідними нормативно-правовими актами, є ліцензії та дозволи.

Ліцензія – це запис у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб–підприємців та громадських формувань про рішення органу ліцензування щодо наявності у суб'єкта господарювання права на провадження визначеного ним виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню (пункт 5 ст. 1 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності»). У цьому Реєстрі також зберігаються електронні копії документів, що подавалися відповідною особою до органу ліцензування. Електронні копії документів є також невід'ємною частиною ліцензійної справи (це єдиний набір документів на паперових або електронних носіях стосовно відповідного здобувача ліцензії, які подані ним, надходять до органу ліцензування від органів державної влади, юридичних або фізичних осіб чи прийняті органом ліцензування в результаті реалізації своїх повноважень), які формують і зберігають органи ліцензування (ст.17 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності»).

Дозвіл – це документ, який орган дозвільної системи зобов'язаний видати певному суб'єкту у разі надання йому права на провадження певних дій зі зброєю. На об'єкти, на які поширюється дозвільна система, заводяться облікові справи, а на власників зброї – особові справи, в яких містяться матеріали (документи), пов'язані з наданням відповідних дозволів.

Важливу групу документів складають ті, що забезпечують додержання режиму охорони та збереження зброї, пропускного режиму на територію, де вона знаходиться. Це,

зокрема, наказ керівника суб'єкта господарювання про призначення особи, відповідальної за облік зброї; інструкція щодо пропускного і внутрішнього об'єктового режиму з урахуванням особливостей об'єкта, який охороняється, режиму робочого часу, постійних і тимчасових перепусток, порядку входу і виходу громадян, внесення і винесення (вивезення) зброї, боєприпасів до неї, спеціальних засобів, яку повинен мати відповідний суб'єкт господарювання тощо. У випадку виявлення правопорушення в даній сфері документи даної групи допомагають з'ясувати обстановку його вчинення, пов'язану з місцем цієї події, умовами зберігання й охорони предметів озброєння.

Ключова роль у забезпеченні контролю за рухом зброї, бойових припасів до неї, пристроїв, патронів до них, переходу їх від одних осіб до інших, використанням їх у службових та виробничих цілях належить обліковим документам. Завдяки ним виявляються місця несанкціонованого вилучення зброї, звідки вона поступає у нелегальний обіг, особи які причетні (або ж можуть бути причетними) до цього, встановлюється час, коли це відбулося тощо. Тому органи, що здійснюють контроль у даній сфері, а також ті, що забезпечують розслідування правопорушень, пов'язаних з використанням зброї мають орієнтуватися у змісті відповідних облікових документів. Він визначається відповідними нормативно-правовими актами.

Так, Ліцензійними умовами провадження господарської діяльності з виробництва та ремонту вогнепальної зброї (…), затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 02.12.2015 № 1000,[1] передбачено ведення книг обліку: виготовленої зброї, боєприпасів до неї, спеціальних засобів (додатки 4-6); зброї, що надійшла для ремонту (додаток 7);

[1] Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва та ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 02.12.2015 № 1000.

зброї (додаток 9), боєприпасів до неї (додаток 10), спеціальних засобів (додаток 11), торгівлю якими провадить відповідний суб'єкт господарювання. Обліковий характер має направлення, згідно якого зброя та спеціальні засоби здаються для комісійного продажу громадянами або представниками юридичної особи (додаток 8). У зазначених документах містяться основні характеристики зброї, її комплектуючих, наводиться інформація про постачальників комплектуючих зброї, осіб, яким виготовлена зброя передана чи реалізована. Наприклад, у Книзі обліку виготовленої зброї має міститися інформація про основні частини зброї; дату надходження, найменування суб'єкта господарювання, від якого надійшли основні частини зброї, його місцезнаходження, номер накладної/дозволу на придбання (ким і коли видані); найменування, марку (модель), серію, калібр, номер зброї; сертифікат відповідності; дату передачі, реалізації, найменування суб'єкта господарювання, якому передано, реалізовано, його місцезнаходження, номер накладної/дозволу на придбання (ким і коли видані). А у Книзі обліку зброї, яку веде суб'єкт господарювання, що провадить діяльність з торгівлі зброєю, має фіксуватися інформація про її надходження (зазначатися: найменування суб'єкта господарювання, від якого надійшла зброя, його місцезнаходження; прізвище, ім'я, по батькові власника, місце проживання; номер дозволу на придбання (ким і коли виданий), накладної, направлення; марка (модель), калібр, серія, номер зброї) та реалізацію (найменування суб'єкта господарювання, якому реалізовано зброю, його місцезнаходження; прізвище, ім'я, по батькові особи, якій реалізовано зброю, місце проживання, серія, номер паспорта (ким і коли виданий); номер дозволу на придбання (ким і коли виданий).

Велика група облікових документів передбачена Інструкцією про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї (…), а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від

21.08.1998 № 622[1]. Це, зокрема, книга обліку об'єктів дозвільної системи, які перебувають під контролем (підпункт 6.1. пункту 6). До таких об'єктів належать: сховища, склади, де зберігаються вибухові матеріали і речовини, піротехнічні майстерні, стрілецькі тири і стрільбища, мисливсько-спортивні стенди, а також підприємства і майстерні з виготовлення і ремонту вогнепальної, холодної та охолощеної зброї, спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони, магазини, у яких здійснюється продаж зброї та бойових припасів до неї, основних частин зброї, пристроїв та патронів до них. На кожний об'єкт дозвільної системи заводиться облікова справа, якій присвоюється реєстраційний номер.

Облік власників мисливської вогнепальної нарізної, гладкоствольної, пневматичної, а також холодної зброї, пристроїв здійснюється в книзі обліку власників мисливської вогнепальної, пневматичної зброї, а також холодної зброї. Відомості про наявність такої зброї у громадян заносяться до Інтегрованої інформаційно-пошукової системи (ІІПС) (підпункт 7.1. пункту 7 Інструкції). А юридичні особи, які використовують зброю і бойові припаси до неї, пристрої та зазначені патрони, повинні вести книги обліку вогнепальної зброї і бойових припасів на підприємствах, в установах, організаціях, які мають бути пронумеровані, прошнуровані та скріплені печаткою (підпункт 11.20. пункту 11 Інструкції).

Ведення облікових документів та вирішення інших питань щодо зброї згідно зазначеної Інструкції передбачається інструкціями, узгодженими з МВС України, про порядок придбання, зберігання, обліку, охорони, перевезення і використання зброї та бойових припасів до неї в міністерствах, інших центральних органах влади, на підприємствах, в установах, організаціях і господарських об'єднаннях (див.

[1] Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї,пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України 21.08.1998 № 622

пункт 2 запропонованого у даному підрозділі переліку нормативно-правових актів). Зокрема на особливостях обліку зброї у Збройних Силах України акцентована увага в Інструкції про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністра оборони України від 29.06.2005 № 359 (у редакції наказу Міністерства оборони України від 20.10.2015 № 569) (встановлено, що в службі РАО військової частини облік стрілецької зброї та боєприпасів ведеться за книгою обліку наявності та руху військового майна (додаток 11 Інструкції), книгою обліку за номерами і закріплення озброєння та техніки (додаток 12), а стрілецької зброї, яка встановлена на бойових машинах, - відповідними службами за книгою обліку озброєння та техніки за номерами і технічним станом (додаток 13). З метою створення єдиного автоматизованого обліку озброєння та техніки у військовій частині ведеться номерний облік стрілецької зброї на магнітних носіях (оптичних носіях інформації, флеш-накопичувачах). У підрозділах військової частини облік стрілецької зброї та боєприпасів ведеться за книгою видачі зброї та боєприпасів (додаток 5), книгою обліку за номерами і закріплення озброєння та техніки (додаток 12), книгою обліку озброєння та техніки за номерами і технічним станом, відомістю закріплення зброї за особовим складом (додаток 14), книгою прийняття та здавання чергування, форма якої наведена в додатку 9 до Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, книгою обліку наявності та руху військового майна в підрозділі (додаток 15), книгою обліку військового майна, виданого в тимчасове користування (додаток 16), книгою огляду (перевірки) озброєння, техніки та боєприпасів роти, форма якої наведена в додатку 11 до Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, роздавально-здавальною відомістю боєприпасів на пункті бойового постачання військової частини (додаток 17). На кожну одиницю викраденої (втраченої) стрілецької зброї складається сім примірників картки обліку викраденої (втраченої) зброї (додаток 1); а на кожну номенклатуру (партію) викрадених (втрачених) боєприпасів складаються сім примірників картки обліку викрадених (втрачених) боєприпасів (додаток 2)).

У фіксації обігу зброї важливу роль відіграє інтегрована інформаційно-пошукова система (ІІПС), Положення про яку затверджено наказом МВС від 12.10.2009 № 436. Метою створення ІІПС є об'єднання існуючих в органах та підрозділах інформаційних ресурсів в єдиний інформаційно-аналітичний комплекс із використанням сучасних інформаційних технологій, комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання для підтримки оперативно-службової діяльності органів і підрозділів поліції, суттєвого зміцнення їх спроможності протидії та профілактики злочинності. До складу інформаційних ресурсів ІІПС належать, у числі інших, відомості, що стосуються: зброї, що перебуває у користуванні громадян, підприємств, установ, організацій, господарських об'єднань, яким надано відповідно до законодавства дозвіл на її придбання, зберігання, носіння, перевезення, та яка обліковується підрозділами дозвільної системи; викраденої, втраченої, вилученої, знайденої зброї, а також добровільно зданої із числа тієї, що незаконно зберігалася.

В системі обліку зброї важлива роль належить її маркуванню. Останнє дозволяє у будь-яких випадках, зокрема, у разі скоєння з використанням зброї злочинів, ідентифікувати ці предмети, та визначити місце звідки вони були незаконно вилучені. Відповідними нормативно-правовими актами встановлено, що уся виготовлена зброя, спеціальні засоби повинні мати номер і штамп (марку) виробника. Нумерація виготовленої зброї, спеціальних засобів повинна здійснюватися за погодженням з МВС відповідно до індексів, що встановлюються для м. Києва і областей. Номери для кожного регіону починаються з цифр 000001[1].

[1] Пункт 10 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва та ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 02.12.2015 р. № 1000.

Про стан здійснення заходів з забезпечення режиму безпеки на об'єктах, де виробляється та зберігається зброя можна дізнатися з так званої організаційно-розпорядчої документації (накази, розпорядження, акти, інструкції, положення тощо), якою призначаються на посади особи, відповідальні за ту чи іншу ділянку поводження зі зброєю; визначається порядок здійснення відповідними особами функцій з обліку зброї; встановлюється порядок дії пропускного режиму на відповідних об'єктах, включаючи внесення і винесення (вивезення) зброї, боєприпасів до неї, спеціальних засобів, яку повинен мати відповідний суб'єкт господарювання; організується проведення перевірки стану збереження зброї, тощо.

У складі документації з питань поводження зі зброєю слід також виділити ті, що фіксують різного роду порушення вимог законодавства з питань її охорони, цільового використання. Йдеться про документи, що оформлюються за результатами перевірок суб'єктів сфери поводження зі зброєю. Такі перевірки здійснюють органи ліцензування та органи дозвільної системи стосовно осіб, суб'єктів господарювання та суб'єктів певної сфери управління, котрі отримали ліцензії чи дозволи на поводження зі зброєю, на предмет додержання ними ліцензійних умов та умов надання відповідних дозволів. Також перевірку стану обліку, збереження зброї здійснюють особи, визначені відповідними відомчими інструкціями, уповноважені на це наказами керівників підприємств, де є зброя, командирами військових частин. За загальним правилом результати перевірки оформляються актом чи рапортом (у Збройних Силах України результати перевірок заносяться до книги огляду (перевірки) озброєння, техніки та боєприпасів). В них фіксуються виявлені порушення, передбачаються заходи щодо їх усунення. Така інформація у подальшому може бути корисною при пошуку каналів надходження у незаконний обіг зброї.

Отже документація, що фіксує усі моменти поводження зі зброєю, події навколо цього поводження, відіграє важливу роль у розслідуванні правопорушень у даній сфері. Враховуючи це, а також для забезпечення кращої орієнтації

у складі зазначеної документації пропонуємо наступну їх класифікацію. За призначенням та характером застосування ці документи поділяються на документи: а) персонального; б) організаційно-розпорядчего; в) облікового; г) господарського та технічного характеру; ґ) з питань контролю та реагування на правопорушення у даній сфері. Ці документи відповідно до законів та інших нормативно-правових актів додаються до заяв на отримання відповідних ліцензій та дозволів, породжують у суб'єктів поводження зі зброєю певні права та обов'язки, фіксують рух зброї.

Зокрема, належать до документів:

а) персонального характеру - копії документів, що підтверджують наявність у працівників відповідної освіти та кваліфікації (диплом, свідоцтво), необхідних для провадження господарської діяльності з виробництва зброї; копія документа, що підтверджує відсутність у керівника здобувача ліцензії та найманих працівників медичних протипоказань до виконання ними функціональних обов'язків та володіння зброєю, спеціальними засобами, який видається в установленому порядку (зберігаються у ліцензійних справах та у облікових справах, що ведуть органи дозвільної системи) тощо;

б) організаційно-розпорядчого характеру - копія дозволу на відкриття об'єкта дозвільної системи; наказ керівника суб'єкта господарювання про призначення особи, відповідальної за облік зброї; наказ командира військової частини про призначення особи, яка відповідає за облік, зберігання і видачу стрілецької зброї та боєприпасів; інструкція щодо пропускного і внутрішнього об'єктового режиму з урахуванням особливостей об'єкта, який охороняється, режиму робочого часу, постійних і тимчасових перепусток, порядку входу і виходу громадян, внесення і винесення (вивезення) зброї, боєприпасів до неї, спеціальних засобів, яку повинен мати відповідний суб'єкт господарювання тощо;

в) облікового характеру – книги обліку виготовленої зброї, боєприпасів до неї, спеціальних засобів; книги обліку зброї, що надійшла для ремонту; книга обліку зброї, яку веде

суб'єкт господарювання, що провадить діяльність з торгівлі зброєю; акти приймання, придбаної зброї та боєприпасів; накладні про передачу придбаної зброї та боєприпасів; акти списання бойових припасів; роздавально-здавальна відомість боєприпасів на пункті бойового постачання військової частини; книги обліку видачі та приймання вогнепальної зброї і боєприпасів; книги обліку озброєння та техніки за номерами і технічним станом; книга обліку об'єктів дозвільної системи, які перебувають під контролем; книга обліку власників мисливської вогнепальної, пневматичної зброї, а також холодної зброї тощо;

г) господарського та технічного характеру - копія документів (свідоцтво про право власності, договір оренди, договір концесії, договір управління і спільної діяльності), що підтверджують право власності або користування площами (приміщеннями) для провадження відповідного виду господарської діяльності; копії документів, що є підставою для придбання зброї невійськового призначення та бойових припасів до неї (договір купівлі-продажу, контракт тощо); нормативні документи у сфері стандартизації (стандарти, технічні регламенти, технічні умови) на кожен вид продукції, що буде вироблятися (зброя, боєприпаси до неї, спеціальні засоби); паспорта (формуляри) обладнання; тощо).

ґ) з питань контролю та реагування на правопорушення у даній сфері - акти, рапорти складені за результатами проведення планових (позапланових) заходів державного нагляду (контролю); акти про вилучення зброї та боєприпасів; накази керівника суб'єкта господарювання про проведення перевірки стану збереження зброї; доповіді і донесення про події, кримінальні правопорушення, адміністративні правопорушення, пов'язані зі зброєю та боєприпасами, облік яких здійснюється у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України; документація про випадки порушень режиму та маршруту руху, у тому числі затримання транспортних засобів зі зброєю, боєприпасами або вибуховими матеріалами тощо.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Надайте визначення нормативного регулювання обігу та застосування зброї та боєприпасів в Україні.
2. Які нормативно-правові акти складають правову основу регламентації обігу в Україні зброї та боєприпасів?
3. Назвіть рівні законодавчої системи, у взаємодії з якими здійснюється правове регулювання обігу зброї та боєприпасів.
4. Чи є різниця між обігом та застосуванням зброї? Відповідь обґрунтуйте.
5. Як ви вважаєте, чи впливає відсутність спеціального Закону України «Про зброю» на якість розслідування злочинів, предметом яких є вогнепальна зброя та боєприпаси?
6. З яких елементів складається механізм міжнародно-правового співробітництва у сфері контролю над обігом вогнепальної зброї?
7. Назвіть основну мету Вассенаарської домовленості.
8. Які вам відомі класифікації кримінальних правопорушень, передбачених КК України під час вчинення яких в будь-якій формі використовується (застосовується) вогнепальна зброя та боєприпаси?
9. Реалізація яких положень Конституції України та Кримінального Кодексу України передбачає можливість використання зброї громадянами України?
10. Які категорії осіб в Україні мають право придбати травматичну зброю?
11. У чому сутність контролю у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів?
12. Що таке ліцензія та її відмінності від дозволу?
13. Яка класифікація документації у сфері обігу зброї?
14. Як ви вважаєте, чи може бути вигідною державі Україна легалізація зброї?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ 1

1. Вассенаарська домовленість щодо контролю за експортом звичайних озброєнь та товарів і технологій

подвійного використання. Цілі, керівні принципи та процедури, у тому числі Початкові елементи (зі змінами, внесеними на Пленарному засіданні у грудні 2003 р.): Міжнародний документ від 01.07.1996.URL: http: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998177 (дата звернення: 16.03.2018).

2. Директива № 91/477/ЄЕС Ради Європейських Співтовариств про контроль за придбанням зброї і володінням зброєю: Міжнародний документ від 18.06.1991 № N 91/477 /ЕЭС.URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_a62.

3. Доклад Рабочей группы открытого состава для ведения переговоров относительно международного документа, позволяющего государствам своевременно и надежно выявлять и отслеживать незаконные стрелковое оружие и легкие вооружения. UNDoc. A/60/88 от 27 июня 2005 года. URL: ttp://www.un.org/ru/documents/ods.asp ?m=A/60/88 (дата обращения: 12.03.2018).

4. Дудоров О.О., Калмиков Д.О. Злочини проти громадської безпеки, безпеки виробництва, безпеки руху та експлуатації транспорту: особливості кваліфікації. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1(2). С. 176-189.

5. Европейская конвенция о контроле за приобретением и хранением огнестрельного оружия частными лицами: Международный документ от 28.06.1978 № ETS N 101. URL: http: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_320 (дата обращения: 17.03.2018).

6. Інструкція про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України: затв. Наказом Міністра оборони України 29.06.2005 № 359. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws /show/z0933-05 (дата звернення: 15.03.2018).

7. Конвенция о взаимном признании испытательных клейм ручного огнестрельного оружия: Международный документ от 01.07.1969. URL: http: zakon2.rada.gov.ua /laws/ show/998_069 (дата обращения: 17.03.2018).

8. Поняття «спортивна зброя» закріпили на законодавчому рівні. URL: https: zik.ua/news/2018/01/19/

ponyattya_sportyvna_zbroya_zakripyly_na_zakonodavchomu_rivni_1247959.

9. Про державну підтримку підприємств, науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють та виготовляють боєприпаси, їх елементи та вироби спецхімії: Закон України від 21.09.2000 № 1991-III. *Відомості Верховної Ради*. 2000. №48. Ст. 406.

10. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.09.2015 № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2015. № 23. Ст. 158.

11. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 № 1478-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 18. Ст.132.

12. Про поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення: Закон України від 23.12.2004 № 2288-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2005. № 6. Ст. 138.

13. Про право власності на окремі види майна: Постанова Верховної Ради України від 17.06.1992 № 2471-XII. URL: http:zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2471-12 (дата звернення: 15.03.2018).

14. Про приєднання України до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Закон України від 02.04.2013№ 159-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 10. Ст.108.

15. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 3. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02 (дата звернення: 15.03.2018).

16. Программа действий по предотвращению и искоренению незаконной торговли стрелковым оружием и легкими вооружениями во всех ее аспектах и борьбе с ней: стратегия дальнейшего существования: UNDoc.

A/CONF .192/2006/RC/WP.4 от 29 июня 2006 года. URL: http: www.un.org/ru /events/smallarms2006/actions.pdf (дата звернення:12.03.2018).

17. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: затв. Резолюцією Генеральної Асамблеї від 31.05.2001 № 55/255. URL: http://zakon3.rada. gov.ua /laws/show/995_792 (дата звернення: 12.03.2018).

18. Протокол против незаконного изготовления и оборота огнестрельного оружия, его составных частей и компонентов, а также боеприпасов к нему, дополняющий Конвенцию ООН против транснациональной организованной преступности: принят резолюцией Генеральной Ассамблеи от 31 мая 2001 года № 55/255. URL: http: www.un.org/ru/ documents/decl_conv/conventions/crimepro.shtml.

19. Спільна Позиція 2003/468/CFSP (щодо контролю за посередницькою діяльністю у сфері торгівлі зброєю), ухвалена Радою Європи 23 червня 2003 року.

20. Спільний План дій 2002/589/CFSP (щодо внеску ЄС в боротьбу з дестабілізуючим накопиченням та розповсюдженням стрілецької зброї та легкого озброєння): ухвалений Радою Європи 12 липня 2002 року.

РОЗДІЛ 2
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ (ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ)

2.1. Система злочинів, що пов'язані з незаконним обігом зброї та боєприпасів, за КК України

Злочини як реальні явища дійсності відносяться до числа міжгалузевих, міждисциплінарних об'єктів, які вивчаються кримінальним правом, кримінальним процесом, криміналістикою, теорією оперативно-розшукової діяльності та іншими науками кримінально-правового циклу.

Для криміналістики, як і для інших наук зазначеного профілю, визначальними, базовими категоріями слугують кримінально-правове визначення злочину, інші поняття, вчення, концепції, критерії, положення, розроблені фахівцями в галузі матеріального права та закріплені в кримінальному законодавстві.

От чому серед принципів формування криміналістичних методик розслідування окремих видів злочинів виокремлюються з-поміж інших такі:

1) відповідність технології створення (побудови) криміналістичних методик їх класифікаційному рівню. Ідеться про такі рівні криміналістичних методик, як міжвидові (групові), видові, підвідові і комплексні, а також можливість застосування різних підходів до їх формування. Формування криміналістичних методик на підвидовому рівні визнається найбільш оптимальним, адже це дозволяє формулювати конкретні завдання розслідування і будувати програми їх розв'язання;

2) відповідність методико-криміналістичних рекомендацій кінцевій меті формування певної методики. Зазначений принцип передбачає таку побудову розглядуваних рекомендацій, щоб вони були спрямовані на формування системи доказів, необхідних для прийняття обґрунтованих і скоординованих процесуальних, тактичних, організаційних та інших рішень;

3) відповідність типових криміналістичних моделей розслідування предмету доказування й диспозиції статті Кримінального кодексу. Цей принцип визначає, що інформаційну структуру типових криміналістичних моделей розслідування становлять предмет доказування, окреслений ознаками складу злочину, за яким здійснюється його кваліфікація і ст. 91 КПК України, а також відомості, що входять до криміналістичної характеристики певного різновиду злочинного діяння[1].

Кримінальний кодекс України не має на меті врегулювати відносини у сфері обігу того чи іншого виду майна. Не регулює він й відносини, предметом яких виступають зброя та боєприпаси. Тим не менш, установлюючи заборони щодо вчинення певних діянь, пов'язаних із обігом зброї та боєприпасів, здійснюється вплив на поведінку учасників зазначених відносин. Із цього виходить законодавець та відповідним чином відбувається формування правозастосовної практики, що зумовлює необхідність побудови взаємозалежної системи, загальним результатом якої є правомірна поведінка особи та правопорядок загалом. Відтак, у межах цього розділу розглядатимуться загальні засади кримінально-правової характеристики злочинів, що пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї та боєприпасів.

Злочини, які учиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів мають низку притаманних тільки їм ознак, які відрізняють їх від інших видів злочинів, а на слушну думку В.А. Робака, спостерігається стійка тенденція

[1] Журавель В.А. Принципи формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Питання боротьби зі злочинністю.* 2011. №1 (64). С. 180-181; Криміналістика: підручник / За ред. В.В. Тіщенка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 350.

протиправного використання вогнепальної зброї, як з боку осіб, які мають право на володіння такими предметами, так і з боку осіб, які не мають відповідного права[1].

Далі проаналізуємо ті положення кримінального законодавства України, у яких визначаються підстави кримінальної відповідальності за вчинення зазначених діянь.

Систему кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за злочини у сфері обігу зброї та боєприпасів, передусім складають статті, які включені до розділу IX КК України «Злочини проти громадської безпеки». Об'єднуючою ознакою складів злочинів у сфері незаконного обігу зброї та боєприпасів є предмет злочину: 1) вогнепальна зброя (ст.ст. 263, 263[1], 264); 2) бойові припаси (ст.ст. 263, 263[1], 264).

На слушну думку деяких науковців (О.О. Дудоров, В.П. Тихий, М.І. Хавронюк), загальнонебезпечний характер злочинів проти громадської безпеки зумовлений як їх об'єктом, так і тим, що їх предметом та/або засобом (знаряддям) виступають зброя або інші, за своєю природою потенційно смертоносні, джерела, які використовуються або можуть бути використані як зброя, як засоби руйнування чи ураження[2].

Зазначимо при цьому, що А.А. Музика та Є.В. Лащук сформулювали найбільш ефективні правила встановлення предмета злочину: 1) предметом злочину є матеріальні цінності, що фіксуються органами чуття людини або спеціальними технічними засобами (речі, гроші, майно, документи, електрична або теплова енергія, інформація тощо); 2) предмет злочину є складовою об'єкта злочину та нерозривно пов'язаний із суспільними відносинами, які охороняються кримінальним законом та яким завдано істотної шкоди чи створюється загроза її заподіяння; 3) предмет пов'язаний з

[1] Робак В.А. Незаконне поводження з вогнепальною зброєю. *Часопис Київського університету права.* 2013. 2013. №2. С. 296.

[2] Тихий В.П. Сучасні проблеми застосування і вдосконалення кримінально-правових норм про відповідальність за злочини проти громадської безпеки. *Вісник Національної академії прокуратури України.* 2008. № 3. С. 40; Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. С. 655.

об'єктивною стороною – щодо предмета вчиняються злочинні діяння та здійснюється безпосередній злочинний вплив на нього (інколи – без такого впливу). Предмет (у переважній більшості складів злочинів) відрізняється від «активних» ознак – знарядь і засобів учинення злочину своєю «пасивністю» і зв'язком з об'єктом злочину; 4) предмет злочину пов'язаний з метою злочинця певним чином на нього вплинути.

Злочинами, *знаряддями* та *засобами* вчинення яких є вогнепальна зброя та бойові припаси, що утворюють юридичну ознаку складу злочину, яка підлягає встановленню, є:

1) незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ч. 2 ст. 146 КК України);

2) бандитизм (ст. 257 КК України);

3) терористичний акт (ст. 258 КК України);

4) сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258^4 КК України);

5) створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ч. 3 ст. 260 КК України);

6) масові заворушення (ст. 294 КК України);

7) хуліганство (ч. 4 ст. 296 КК України);

8) перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК України);

9) опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ч. 2 ст. 404 КК України);

10) погроза або насильство щодо начальника (ч. 4 ст. 405 КК України);

11) порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ч. 3 ст. 406 КК України);

12) перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426^1 КК України);

13) найманство (ст. 447 КК України).

До злочинів, обов'язковою ознакою яких є *предмет* у вигляді вогнепальної зброї та бойових припасів (крім зазначених вище злочинів проти громадської безпеки), відносяться:

1) контрабанда (ст. 201 КК України);

2) створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ч. 2 ст. 260 КК України);

3) викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем (ст. 262 КК України);

4) втеча з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 КК України);

5) дезертирство (ч. 2 ст. 408 КК України);

6) викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410 КК України);

7) умисне знищення або пошкодження військового майна (ст. 411 КК України);

8) необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 412 КК України);

9) втрата військового майна (ст. 413 КК України);

10) порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414 КК України).

Крім того, як знаряддя вогнепальна зброя та бойові припаси можуть застосовуватись при вчиненні вбивств, умисних тяжких тілесних ушкоджень, розбоїв, незаконного полювання та інших злочинів. Однак у таких випадках вогнепальна зброя та бойові припаси не утворюють юридичної ознаки складу злочину, а отже, не впливають на кримінально-правову оцінку вчиненого.

У цьому дослідженні увага зосереджуватиметься на злочинах у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів (ст.ст. 263, 263^1, 264 КК України), а також контрабанді (ст. 201 КК України) як потужному каналі потрапляння вогнепальної зброї та бойових припасів у незаконний обіг.

Пояснимо таку позицію. Зазначені злочини з криміналістичних позицій є подібними, тобто мають схожі способи вчинення та відповідні слідові комплекси, вчиняються однотипними категоріями осіб тощо. Навіть вчинення інших злочинів, пов'язаних із застосуванням зброї та бойових припасів, не виключає незаконності їхнього обігу. Так, застосування вогнепальної зброї при вчиненні терористичного акту полягає у здійсненні прицільних пострілів чи хаотичної стрільби в місцях перебування людей, а як слушно зауважує О.О. Книженко, вчинення злочинів, під час яких особа використовує зброю та бойові припаси й цими речами вона поводиться без належно оформлених дозволів, необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів. Зокрема, вчинення терористичного акту в разі застосування зброї та бойових припасів особою, яка незаконно поводилася з такими предметами, необхідно кваліфікувати за ст. 258 та ст. 263 чи ст. 263[1] КК України відповідно[1].

Потрібно враховувати, що застосування вогнепальної зброї та боєприпасів відрізняється від інших способів вчинення злочину двома взаємопов'язаними властивостями:

- високою уражуючою здатністю вогнепальної зброї;
- випадковим характером розльоту куль автоматичної зброї за умови рикошетів.

Отже, здійснення пострілів під час вчинення злочинів характеризується принципово іншою слідовою картиною, на відміну від, наприклад, незаконного виготовлення, переробки, ремонту вогнепальної зброї, бойових припасів. Це відповідним чином зумовлює зміст діяльності слідчого з виявлення, дослідження й використання здобутої інформації, а тому злочини, що пов'язані із незаконним обігом зброї та боєприпасів та супроводжуються здійсненням пострілів не розглядатимуться.

У цьому розділі аналізуватимуться ключові аспекти кримінально-правової характеристики злочинів визначеної

[1] Книженко О. Кваліфікація злочинів, що вчиняються з використанням вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин. *Вісник Національної академії прокуратури України.* №1 (47). 2017. С. 73.

категорії, адже поняття кримінально-правової характеристики, на слушну думку А.А. Вознюка, включає опис, визначення істотних, характерних особливостей та ознак складу злочину[1].

2.2. Протиправність як ознака незаконного поводження з вогнепальною зброєю та боєприпасами

Предмет злочину є одним з елементів кримінально-правової характеристики злочинів, склади яких визначають його як обов'язкову ознаку.

Так, до кола предметів, зазначених у ст.ст. 201, 262, 263, 263[1], 264 КК України, з-поміж іншого належать, вогнепальна зброя та бойові припаси.

Такі предмети характеризуються тим, що мають спеціальний правовий режим – взагалі видалені з цивільного обороту і окремі громадяни не мають права вчиняти з ними будь-які дії, або ж перебувають в обмеженому цивільному обороті – певні дії щодо таких предметів громадяни вправі вчиняти лише за умови отримання спеціального дозволу від компетентних державних органів.

Носіння, зберігання, придбання, передача та збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської) та бойових припасів характеризуються незаконністю, тобто здійснюються без відповідного дозволу. При вирішенні питання про те, чи є незаконними дії з предметами, вказаними в ст. 263 КК України потрібно керуватися нормативно-правовими актами, які регламентують обіг в Україні предметів, вказаних у диспозиції ч. 1 та ч. 2 ст. 263 КК України. Питання про зміст ознаки «незаконність» щодо цього складу злочину є дискусійним.

Частина 2 ст. 178 ЦК України встановлює, що види об'єктів, цивільних прав, перебування яких у цивільному

[1]Вознюк А.А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2013. №1. С. 155.

обороті не допускається (об'єкти, вилучені з цивільного обороту), мають бути прямо встановлені в законі.

Останніми роками, після реєстрації кількох законопроектів, спрямованих на закріплення права громадян володіти короткоствольною нарізною вогнепальною зброєю, у юридичній літературі активізувалась дискусія з цього приводу. Проілюструємо відповідну проблему на прикладі деяких знакових судових кейсів.

Вироком Києво-Святошинського районного суду Київської області від 13.02.2018 обвинувачений у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України, був виправданий за недоведеністю, що в його діянні є склад кримінального правопорушення. При цьому суд мотивував свою позицію тим, що «ст. 263 КК України передбачено кримінальну відповідальність за носіння, зберігання, придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу. Проте… Верховною Радою України не прийнято Закону, який би встановлював порядок поводження з вогнепальною зброєю, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями або є порядок отримання дозволу на носіння, зберігання, придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв».

В іншому випадку, *Печерський районний суд м. Києва вироком від 19.02.2018 виправдав обвинуваченого у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 263 КК, за відсутністю події злочину. Мотивуючи своє рішення, суд зазначив, що: об'єктивна сторона злочину за ч. 2 ст. 263 КК України полягає в носінні холодної зброї без передбаченого законом дозволу.* Таким чином, законодавець визначив наявність (існування) закону, яким передбачено надання дозволу на носіння холодної зброї. Відтак відповідні дії особи можуть вважатися злочинними за умови існування закону, який визначає порядок носіння холодної зброї, але особа без такого дозволу носить зброю. Держава не вправі застосовувати до особи процесуальний примус у виді кримінальної відповідальності за відсутність дозволу, передбаченого законом, поки немає закону, який передбачає отримання цього дозволу. В Україні ж відсутній Закон, який би передбачав отримання дозволу на носіння холодної зброї.

У зазначених вище вироках суди виходили з того, що поки в Україні не прийнятий закон, який урегулював би порядок видачі приватним особам дозволів на поводження зі зброєю, будь-яке поводження із нею не може бути визнане порушенням такого порядку, а, відтак, – протиправним. У зазначеному аспекті часто використовують як прецедент постанову Верховного Суду України № 5-49к13 від 03.03.2014 у справі, пов'язаній з адміністративною відповідальністю за порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій (ст. 185[1] КУпАП). У цій постанові суд визнав, що на час вчинення особою діянь, за які вона притягувалася до адміністративної відповідальності, в Україні «порядок проведення мирних демонстрацій не був встановлений чітким, доступним і передбачуваним національним законодавством… Але відсутність означеного законодавства виключає можливість покарання за його порушення, оскільки не може бути покарання за порушення неіснуючого порядку». З указаних підстав справа про адміністративне правопорушення була закрита за відсутністю складу такого правопорушення[1].

Проаналізована судова практика має і наукове підґрунтя. Так, П.Л. Фріс у науково-правовому висновку від 23 січня 2017 року вказує на незаконність застосування ст. 263 КК України через те, що «відповідно до вимог п. 7 ст. 92 Конституції України регулювання правового режиму права власності на зброю повинно бути здійснено спеціальним Законом України, який на дату підготовки цього висновку відсутній».

Результати вивчення інших наукових позицій правників (Ю.А. Пономаренко, В.С. Ковальський, О.О. Книженко) дозволяють з цього приводу зазначити таке.

Незаконне поводження зі зброєю, як і будь-який інший злочин, повинно володіти трьома ознаками: по-перше, воно

[1]Пономаренко Ю.А. Протиправність як ознака незаконного поводження зі зброєю. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки*: матер. мжнарод. Кругл. столу (м. Харків, 18 трав. 2018 р.) /укладачі: Л.М. Демидова, Н.В. Невідома. Х.: Юрайт, 2018. С. 74-78.

повинно бути протиправним; по-друге, кримінального ступеня суспільно небезпечним; по-третє – передбаченим кримінальним законом, тобто повністю збігатися з ознаками встановленого ним складу злочину. Кожна з цих ознак злочину (і будь-якого злочину загалом, і незаконного поводження зі зброєю, зокрема) за формально-логічними правилами визначення понять є самостійною, такою, що не збігається з іншими. А тому визначати одну з них через іншу (зокрема, протиправність через передбачену у кримінальному законі) є порушенням правил формальної логіки.

З огляду на сказане, протиправність незаконного поводження зі зброєю не може полягати в тому, що таке діяння передбачене в КК України. І сам законодавець, вочевидь, виходить із цього ж: у ст. 263 КК України діяння визнається незаконним поводженням зі зброєю, лише якщо воно вчинене «без передбаченого законом дозволу», тобто всупереч встановленому законом дозвільного порядку поводження зі зброєю.

Проте відмінність у типах правового регулювання порядку проведення мирних демонстрацій та поводження зі зброєю унеможливлює, на слушну думку деяких вчених, використання вказаної постанови як прецеденту для досліджуваної проблеми. Стосовно реалізації права на мирні зібрання законодавець обрав загально дозвільний тип правового регулювання. Його суть, як відомо, полягає в тому, що держава визнає певне право й може встановлювати лише певні обмеження в його здійсненні. Справді, відповідно до ст. 39 Конституції України громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки і громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Таким чином, спеціальний урегульований законом порядок тут потрібен не для реалізації права на мирні зібрання, а для застосування державою винятків із нього.

Стосовно ж унормування поводження зі зброєю законодавець обрав зовсім інший тип правового регулювання – спеціально дозвільний. Його суть полягає в тому, що держава наділяє певним правом лише обмежене коло суб'єктів, тим самим встановлюючи заборону для інших. Відповідний висновок, сформульований Ю.А. Пономаренком, обґрунтовується тим, що, по-перше, у Конституції право приватних осіб на зброю не проголошене. По-друге, вимога ст. 39 Конституції «збиратися мирно, без зброї» показує, що зброя в ній визнається особливого роду річчю, на яку не можуть бути поширені загальні правила про право власності (ст. 41) і про невичерпність передбачених Конституцією прав (ст. 22). По-третє, ціла низка законів України передбачає дозволи на поводження зі зброєю для окремих категорій осіб: закони України «Про Збройні Сили України», «Про Національну гвардію України», «Про службу безпеки України» та ін. – для військовослужбовців відповідних структур; закон «Про Національну поліцію» – для поліцейських тощо. По-четверте, у законах України закріплені й повноваження правоохоронних органів щодо вилучення зброї, яка зберігається без передбаченого законом дозволу. Усе це свідчить про те, що порядок отримання дозволу на зброю у законодавстві України встановлено, однак цей порядок є не загальним, а спеціальним: він поширюється не на всіх осіб, а лише на ті категорії, які підпадають під спеціальні закони[1].

Тому будь-які інші особи, які поводяться зі зброєю без передбаченого такими законами дозволу, вчиняють діяння, що є об'єктивно протиправним, таким, що суперечить встановленому регулятивними законами України порядку поводженню зі зброєю. Відсутність спеціального закону, який би регулював порядок отримання дозволів на поводження зі зброєю для приватних осіб, не скасовує цього висновку, позаяк ці відносини регулюються за спеціальнодозвільним типом. Тому при встановленні ознак (ступеня суспільної небезпечності та наявності складу злочину, передбаченого

[1]Пономаренко Ю.А. Протиправність як ознака незаконного поводження зі зброєю. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки*: матер. мжнарод. Кругл. столу (м. Харків, 18 трав. 2018 р.) /укладачі: Л.М. Демидова, Н.В. Невідома. Х.: Юрайт, 2018. С. 74-78.

ст. 263 КК) поводження зі зброєю без передбаченого законом спеціального дозволу повинно визнаватися злочином.

Такий закон система права України містить – ЦК України. У ньому зазначається, що об'єкти цивільних прав можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи. Винятки із цього передбачено в частині другій цієї статті, де передбачається, що види об'єктів цивільних прав, перебування яких у цивільному обороті не допускається (об'єкти, вилучені з цивільного обороту), мають бути прямо встановлені у законі. Види об'єктів цивільних прав, які можуть належати лише певним учасникам обороту або перебування яких у цивільному обороті допускається за спеціальним дозволом (об'єкти, обмежено оборотоздатні), встановлюються законом.

Таким чином, законодавець використовує різні словосполучення: «мають бути прямо встановлені у законі» та «встановлюється законом».

Відповідно до ст. 4 ЦК України актами цивільного законодавства, окрім Конституції України та Цивільного кодексу України є також інші закони України, які приймаються відповідно до вказаних нормативних актів й надалі ці акти ЦК України називає законом (слід погодитись з О.О. Книженко в тому, що вживання цього терміну здійснюється з маленької літери, що означає що цим поняттям (закон) охоплюється не якийсь конкретний закон, а низка актів). До актів цивільного законодавства[1] відповідною статтею віднесено також і постанови Кабінету Міністрів України.

Підтвердженням слушності зазначених думок науковців є правова позиція Верховного Суду.

Норма ст. 263 Кримінального кодексу України (незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або ви-

[1]Книженко О.О. До питання кримінальної відповідальності за незаконне поводження з вогнепальною зброєю. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки*: матер. мжнарод. Кругл. столу (м. Харків, 18 трав. 2018 р.) /укладачі: Л.М. Демидова, Н.В. Невідома. Харків: Юрайт, 2018. С. 123-126.

буховими речовинами) є субсидіарною і для розуміння незаконності поводження зі зброєю вимагає аналізу відповідного закону. При цьому поняття «закон» має розширене тлумачення і включає в себе законодавство в цілому, в тому числі нормативні акти, що регулюють відповідні правовідносини, порушення яких утворює об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 263 КК України.

Про це йдеться в постанові колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, ухваленій за результатами розгляду касаційної скарги захисника С. в інтересах засудженого М. на вирок суду першої та вирок суду апеляційної інстанцій у кримінальному провадженні за обвинуваченням М. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 263 КК України.

Згідно з вироком М. був визнаний винуватим у тому, що він всупереч вимогам, визначеним Інструкцією про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами смертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів (затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 662) та Положенням про дозвільну систему (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2012 року № 576) без передбаченого на те законом дозволу носив у кишені своєї барсетки телескопічну биту. Остання відповідно до висновку експерта є холодною зброєю та належить до контактної неклинкової холодної зброї ударно-дробильної дії, виготовлена саморобним способом.

Так, у касаційній скарзі захисник зазначила, зокрема, про те, що у зв'язку з відсутністю закону, який би передбачав порядок надання дозволу на носіння зброї, немає і події злочину, передбаченого ч. 2 ст. 263 КК України. Однак Верховний суд зауважив, що такі доводи захисника є безпідставними[1].

[1] Відсутність закону щодо порядку надання дозволу на носіння зброї не унеможливлює притягнення особи до кримінальної відповідальності. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/539261.

Отже, для визначення предмету складу злочину, описаного ст. 263 КК України (саме в ній законодавець посилається на закон) необхідно звернутися до спеціальних нормативно-правових актів, зокрема Положення про дозвільну систему, затверджену Постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1992 р. № 576, Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 № 622[1].

Щодо осіб, які користуються зброєю у зв'язку зі своєю службовою діяльністю, питання про законність їх дій має вирішуватись з урахуванням положень спеціальних нормативно-правових актів.

Таким чином, кримінальна протиправність незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами є так званою прямою – вона визначена безпосередньо у кримінальному законі. Відповідні дії не є «не протизаконними» лише з огляду на відсутність спеціального закону[2].

2.3. Аналіз складів злочинів, передбачених статтями 201, 262, 263, 263[1], 264 КК України

Далі системно розкриємо обов'язкові ознаки злочинів, передбачених ст.ст. 262, 263, 263[1], 264, 201 КК України.

---

[1] Книженко О.О. До питання кримінальної відповідальності за незаконне поводження з вогнепальною зброєю. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки*: матер. мжнарод. Кругл. столу (м. Харків, 18 трав. 2018 р.) / укладачі: Л.М. Демидова, Н.В. Невідома. Харків: Юрайт, 2018. С. 123-126; Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. С. 676.

[2] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид. переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 881.

Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 262 КК України).

Об'єктом цього злочину є громадська безпека в частині убезпечення від неконтрольованого доступу до вогнепальної зброї, бойових припасів тощо. Виокремлення протиправного безоплатного заволодіння ними в окрему статтю Особливої частини КК України пояснюється тим, що ці дії порушують громадську безпеку, порівняно з викраденням майна становлять підвищену суспільну небезпеку і в ряді випадків не охоплюються нормами про злочини проти власності.

Предметом злочину, передбаченого ст. 262 КК України, є, у тому числі: 1) зброя (крім гладкоствольної мисливської); 2) бойові припаси.

До ***вогнепальної зброї*** належать усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї, як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей). Вогнепальну зброю становлять пристрої, призначені для стрільби, незалежно від калібру, довжини ствола, наявності нарізів (крім гладкоствольної, як предмета злочинів, передбачених статтями 262, 263 КК України) – від пістолетів і гвинтівок до артилерійських гармат, мінометів будь-якого калібру. Поняттям вогнепальної зброї охоплюються також реактивні системи – одиночні ракети та системи залпового вогню незалежно від призначення (для враження сухопутних, повітряних або морських цілей), дальності, наявності керування польотом після пуску. Причому зброєю є як власне пристрої для відстрілювання куль, снарядів, ракет, так і системи, які забезпечують здійснення пострілу чи пуску (супровід цілі, наведення, корегування вогню тощо).

Пневматична зброя, сигнальні, стартові, будівельні, газові пістолети (револьвери), пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами

несмертельної дії, ракетниці, а також вибухові пакети й інші імітаційно-піротехнічні та освітлювальні засоби, що не містять у собі вибухових речовин і сумішей, не можуть бути віднесені до предмета злочину, відповідальність за який настає за ст. 262 КК України.

Бойовими припасами визнаються патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, ракети і торпеди та інші вироби в зібраному вигляді, споряджені вибуховою речовиною і призначені для стрільби з вогнепальної зброї чи для вчинення вибуху. Патрони до гладкоствольної мисливської зброї, а також патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, не є предметом злочину, передбаченого ст. 262 КК України.

Об'єктивна сторона злочину охоплює вчинення таких дій щодо вказаних предметів: 1) викрадення; 2) привласнення; 3) вимагання; 4) заволодіння шляхом шахрайства; 5) заволодіння шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем; 6) розбій.

Під ***викраденням*** вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів слід розуміти протиправне таємне чи відкрите, у тому числі із застосуванням насильства, яке не є небезпечним для життя або здоров'я, чи з погрозою застосування такого насильства, їх вилучення у юридичних або фізичних осіб незалежно від того, законно чи незаконно ті ними володіли.

Розбій з метою викрадення вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів утворює склад злочину, передбаченого ч. 3 ст. 262 КК України. Розбій вважається закінченим з моменту вчинення нападу, поєднаного з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства.

Привласнення вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів має місце при їх утриманні, неповерненні володільцю особою, якій вони були довірені для зберігання, перевезення, пересилання, надані у зв'язку з виконанням службових обов'язків тощо або в якої

опинились випадково чи якою були вилучені в іншої особи, котра володіла ними незаконно.

Вимагання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів полягає в пред'явленні особі, яка законно чи незаконно ними володіє або у віданні чи під охороною якої вони перебувають, вимоги про їх передачу. За частинами 1, 2 ст. 262 КК України кваліфікується вимагання зазначених предметів, поєднане з погрозою обмеження прав і свобод або законних інтересів щодо особи чи її близьких родичів, пошкодження чи знищення їхнього майна, розголошення відомостей, які вони бажають зберегти в таємниці.

Заволодіння вогнепальною зброєю (крім гладкоствольної мисливської), бойовими припасами ***шляхом шахрайства*** здійснюється за допомогою обману чи зловживання довірою, а ***шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем*** – внаслідок протиправного використання нею своїх владних повноважень.

Відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї[1] (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службової особи своїм службовим становищем за ст. 262 КК України настає незалежно від місця вилучення цих предметів.

Суб'єктом злочину, вчиненого шляхом крадіжки, грабежу, розбою і вимагання, може бути осудна особа, яка досягла 14-річного віку, а у разі його вчинення в інший спосіб – 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною виною. При цьому особа повинна знати про те, що предмет, яким вона заволодіває, належить до зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв або радіоактивних матеріалів, розуміти небезпечні властивості таких предметів і те, що заволодіння ними здійснюється притиправним способом.

---

[1]Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид. переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 877-879.

Кваліфікованими видами злочину є вчинення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 262 КК України).

Особливо кваліфікований вид злочину (ч. 3 ст. 262 КК України) має місце тоді, коли дії, передбачені ч. 1 або ч.2 ст. 262 КК України, вчинено організованою групою.

Особливо кваліфікованим видом вимагання предметів злочину (крім вибухових пристроїв) є вимагання, поєднане з насильством, небезпечним для життя та здоровя, (ч. 3 ст. 262 КК України). Вимагання вибухових пристроїв, поєднане з насильством, небезпечним для життя та здоровя, кваліфікується за ст. 189 КК України.

Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (стаття 263 КК України).

Об'єктом злочину є громадська безпека в частині убезпечення від порушення правил обороту (користування населенням), зокрема вогнепальної зброї та бойових припасів. Загально небезпечні предмети при їх неконтрольованому поширенні становлять підвищену загрозу для суспільства. Тому встановлені спеціальні правила поводження зі зброєю та боєприпасами, визначено, з якими з цих предметів громадяни взагалі не вправі вчиняти будь-яких дій, а які дії можна виконувати на підставі спеціального дозволу.

Предметом злочину з-поміж іншого можуть бути: 1) вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської); 2) бойові припаси.

Застосовуючи статтю 263 КК України, слід мати на увазі, що предметом даного злочину є не тільки придатна до функціонального використання зброя, але й несправна або навчальна зброя, якщо вона містила придатні для використання комплектуючі деталі та якщо особа мала на меті привести її в придатний стан та здійснила які-небудь дії з реалізації цього наміру[1].

[1] Перепелица А.И. Незаконное ношение, хранение, приобретение либо сбыт огнестрельного оружия (кроме гладкоствольного охотничьего), боеприпасов, взрывчатых веществ или взрывных устройств (ст. 263 УК Украины). *Застосування норм міжнародного гуманітарного, національного кримінального та кримінального процесуального права в ході проведення антитерористичної операції на Сході України:* матеріали міжкафедрального «круглого столу», 12 лютого 2015 р. / редкол.: О.І. Перепелиця. *Харків, 2015.* С. 83.

Об'єктивна сторона злочину може бути виконана шляхом вчинення альтернативно-передбаченими діями відносно предмету, розглянутого вище: 1) носіння; 2) зберігання; 3) придбання; 4) передача; 5) збут.

Усі вони характеризуються ***незаконністю,*** тобто здійснюються без відповідного дозволу, проблематика якої досліджувалась вище.

Під ***незаконним зберіганням*** вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів розуміються дії, які полягають у володінні (незалежно від тривалості у часі) без відповідного дозволу або із простроченням його дії будь-яким із зазначених предметів, що знаходиться не при особі, а в обраному нею місці, зокрема приміщеннях, схованках, а також у інших місцях, які забезпечують їх збереженість.

Незаконне носіння зазначених предметів є вчиненими без передбаченого законом дозволу діями по їх переміщенню, транспортуванню особою безпосередньо при собі (в руках, одязі, сумці, спеціальному футлярі, транспортному засобі тощо) за умови можливості їх швидкого використання – здійснення пострілів, вибуху, нанесення удару.

Незаконним придбанням їх слід вважати дії, пов'язані з їх набуттям (за винятком викрадення, привласнення, вимагання або заволодіння шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем) всупереч передбаченому законом порядку – в результаті купівлі, обміну, привласнення знайденого, одержання як подарунок, на відшкодування боргу тощо.

Під ***незаконною передачею*** вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів слід розуміти надання цих предметів іншій особі у володіння, для тимчасового зберігання чи використання за цільовим призначенням без передбаченого законом дозволу.

Незаконний збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів полягає у безповоротному (на відміну від незаконної передачі) відчуженні у власність інших осіб у результаті якої-небудь протиправної угоди (оплатної або безоплатної), тобто поза встановленим

порядком шляхом продажу, обміну, дарування, сплати боргу тощо. Кваліфікуючі дії особи як незаконний збут, слід мати на увазі, що в основі збуту повинна лежати яка-небудь протиправна угода; відповідно просте залишення зброї у кого-небудь або позбавлення від неї після вчинення злочину, збуту не утворює[1].

У ч. 3 ст. 263 КК України встановлена спеціальна підстава **звільнення від кримінальної відповідальності** за незаконні дії зі зброєю та бойовими припасами, передбачені ч. 1 або 2 ст. 263 КК України. Вона полягає в добровільній здачі органам влади зброї та бойових припасів[2].

Під добровільною здачею, у даному випадку, слід розуміти видачу особою, зазначеною в ст. 263 КК України, предметів за власною волею або повідомлення органам влади про місце їх знаходження за реальної можливості подальшого зберігання вищезазначених предметів. Добровільність здачі зброї оцінюється стосовно конкретних обставин кримінального провадження. При цьому слід мати на увазі, що закон не пов'язує видачу з мотивом поведінки особи, а також з обставинами, які передували їй або впливали на прийняте рішення. Зокрема, добровільною здачею є видача зброї, про яку було відомо органам влади, шляхом повідомлення про неї при допиті в якості підозрюваного; добровільною є видача зброї, яка зберігається особою у іншої особи таємно від останньої; з іншого боку, не буде добровільності при видачі зброї, про наявність якої у особи відомо органам влади, коли про цей факт стає відомо їй.

Разом із тим *delegelata* не може визнаватись добровільною здачею таких предметів, їх вилучення при затриманні

---

[1] Перепелица А.И. Незаконное ношение, хранение, приобретение либо сбыт огнестрельного оружия (кроме гладкоствольного охотничьего), боеприпасов, взрывчатых веществ или взрывных устройств (ст. 263 УК Украины). *Застосування норм міжнародного гуманітарного, національного кримінального та кримінального процесуального права в ході проведення антитерористичної операції на Сході України:* матеріали міжкафедрального «круглого столу», 12 лютого 2015 р. / редкол.: О.І. Перепелиця. *Харків, 2015.* С. 84.

[2] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид. переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 882.

особи. А також при проведенні слідчих (розшукових) дій з їх виявлення та вилучення за пропозицією посадової особи, яка здійснює зазначені дії. Слід звернути увагу на те, що закон говорить про проведення слідчих (розшукових) дій з виявлення та вилучення саме предметів, зазначених у ст. 263 КК України. Відповідно, видача таких предметів перед початком слідчих (розшукових) дій з виявлення та вилучення інших предметів (наприклад, наркотичних засобів, майна, здобутого злочинним шляхом) повинна визнаватись добровільною); добровільною буде видача й у тому випадку, коли слідчі дії з виявлення та вилучення зброї були безуспішні, та лише за їх закінченням особа добровільно вказала місце їх приховання.

У випадку добровільної здачі, зазначених у ст. 263 КК України предметів, особа звільняється від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 263 КК України, незалежно від притягнення її до відповідальності за вчинення інших злочинів[1].

Підставою заохочення може бути лише повна здача всіх предметів злочину, які перебувають у незаконному володінні особи. Критерій повноти здачі можна визначити таким чином, що предмет вчиненого злочину і предмет добровільної здачі збігаються кількісно та якісно. З підходів до тлумачення ч. 3 ст. 263 КК України слід віддати перевагу поширювальному, за якого здачею зброї (боєприпасів, вибухових речовин чи пристроїв) визнається не лише фізична дія (передача предмету представнику правоохоронного органу), але й інформаційна – вказівка на місце його зберігання[2].

---

[1] Перепелица А.И. Незаконное ношение, хранение, приобретение либо сбыт огнестрельного оружия (кроме гладкоствольного охотничьего), боеприпасов, взрывчатых веществ или взрывных устройств (ст. 263 УК Украины). *Застосування норм міжнародного гуманітарного, національного кримінального та кримінального процесуального права в ході проведення антитерористичної операції на Сході України:* матеріали міжкафедрального «круглого столу», 12 лютого 2015 р. / редкол.: О.І. Перепелиця. *Харків, 2015.* С. 86-87.

[2] Терещук С.С. Здача предметів злочину як об'єктивна ознака позитивної посткримінальної поведінки у заохочувальній нормі ч. 3 ст. 263 Кримінального кодексу України. *Наше право*. № 6. 2014. С. 112.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 263 КК України, може бути будь-яка особа, якій виповнилося 16 років.

Із **суб'єктивної сторони** ці злочини можуть бути вчинені тільки з прямим умислом.

Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин, чи вибухових пристроїв (стаття 263[1] КК України).

Більшість ознак складу злочину, передбаченого ст. 263[1] КК України, збігається з відповідними ознаками злочину, передбаченого у ст. 263. Відмінність між ними полягає у предметі злочину та колі діянь, за вчинення яких настає кримінальна відповідальність.

Предметом злочину, передбаченого ст. 263[1] КК України є будь-яка вогнепальна зброя, у тому числі гладкоствольна мисливська, а також бойові припаси до будь-яких видів вогнепальної зброї, включаючи бойові припаси до гладкоствольної вогнепальної зброї.

Виділення гладкоствольної мисливської зброї в окрему категорію пов'язано з поширенням на цей предмет поняття «майно», яке, проте, має певні обмеження. Такі обмеження встановлені Постановою Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17.06.1992 № 2471-12, зокрема, п. «а» Додатку 2 до цієї Постанови – «Спеціальний порядок набуття права власності на вогнепальну гладкоствольну мисливську зброю – з дозволу, виданого органами поліції за місцем проживання, особам, які досягли 21-річного віку; на вогнепальну мисливську нарізну зброю (мисливські карабіни, гвинтівки, комбіновану зброю з нарізними стволами) – з дозволу, виданого органами поліції за місцем проживання, особам, які досягли 25-річного віку[1].

З **об'єктивної сторони** діяння, передбачене ст. 263[1] КК України, може набувати форми незаконного: 1) виготовлення вогнепальної зброї, бойових припасів; 2) переробки

[1] Терещук А.О. Вогнепальна зброя та бойові припаси до неї як предмет злочину. *Часопис Київського університету права.* 2013. №3. С. 329.

вогнепальної зброї; 3) ремонту вогнепальної зброї; 4) фальсифікації вогнепальної зброї; 5) видалення маркування вогнепальної зброї; 6) зміни маркування вогнепальної зброї.

Під ***незаконним виготовленням*** вогнепальної зброї, бойових припасів потрібно розуміти вчинені без передбаченого законом дозволу дії з їх створення з предметів, речовин (їх сумішей, субстанцій), які до того не були наділені характерними рисами вказаних предметів. Унаслідок виготовлення зброя, бойові припаси виникають заново, перетворюючись у такі предмети з речей (наприклад, вироби, деталі з металу, хімічні речовини), які до цього часу не були придатні до враження живої сили чи руйнування перешкод або ж не мали такого спеціального призначення і внаслідок цього не були вилучені з цивільного обороту. До виготовлення вогнепальної зброї відноситься також внесення змін у пристрої, пристосування, які конструктивно нагадують зброю, але не відносяться до неї за своїми вражаючими властивостями[1] (переробка для стрільби бойовими патронами ракетниці, пневматичної рушниці, стартового, сигнального, будівельного пістолета, пристрою для відстрілювання газових патронів або патронів з гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії тощо).

Переробка вогнепальної зброї – це внесення змін у предмети, які до того становили собою зброю. Переробка полягає в наданні зброї додаткових якостей, які змінюють її вражаючі властивості, збільшуючи точність, надають можливість прихованого носіння, перетворюють предмет з іншим правовим режимом. Це, зокрема, переробка мисливського карабіна для автоматичної стрільби «чергами», встановлення нових прицільних пристосувань, відпилювання частини ствола чи приклада та створення «обрізу», вставляння нарізного ствола у ствол гладкоствольної мисливської рушниці.

---

[1] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид. переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 882; Шапченко С.Д., Вербановський В.В. Особливості кримінально-правового змісту ст. 263[1] Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Серія Право. Вип. 25. С. 187.

Ремонт вогнепальної зброї полягає у відновленні вражаючих властивостей зброї пошкодженої чи яка в силу інших причин вийшла з ладу, приведення її у стан, коли вона знову придатна до здійснення пострілів. Ремонт здійснюється шляхом заміни або реставрації зношених чи непридатних з інших причин частин, механізмів, усунення дефектів, поломок чи пошкоджень, налагодження нормального функціонування різних частин і механізмів, їх регулювання, внаслідок якого ці предмети стають придатними до використання за цільовим призначенням.

Фальсифікація вогнепальної зброї охоплює різноманітні дії, які полягають у внесенні змін до зброї, спрямованих на неправильну іншими людьми оцінку відповідних предметів. Такі зміни є неістотними за змістом, оскільки не змінюють статусу зброї як предметів як спеціально призначених для враження живої сили чи подолання перешкод, які не мають іншого цільового призначення та мають спеціальний правовий режим. Водночас вони ведуть до надання зброї іншого зовнішнього вигляду, який зазвичай, не відповідає вигляду зброї, веде до сприйняття певних предметів як таких, що не становлять небезпеки для оточуючих. Це, зокрема, вставляння ствола, затворного та ударно-спускового механізму, які в сукупності придатні для здійснення пострілу, в ручку, парасольку, ціпок чи милицю. Фальсифікацією буде також маскування справжнього типу зброї, наприклад, зміни, внаслідок яких бойовий автомат сприймається як мисливський карабін, або снайперська гвинтівка виглядає як спортивна рушниця.

Видалення чи зміна маркування вогнепальної зброї – це зміни в позначках, які наносяться на зброї її виробником та дозволяють визначити де і ким вона вироблена (країну, підприємство), дату виготовлення, калібр та інші характеристики, ідентифікувати за індивідуальним номером. Зазвичай таке маркування становить собою клеймо, написи, які наноситься на стволі, ствольній коробці, затворній рамі та інших крупних вузлах і деталях, які не є взаємозамінними з відповідними частинами інших типів чи екземпля-

рів зброї. Видалення маркування полягає у знищенні відповідних позначок шляхом їх спилювання, фрезерування, приведення до стану неможливості прочитання через пошкодження свердлом, зубилом, електрозварювальним устаткуванням або в інший спосіб. Зміна маркування полягає у повному або частковому підробленні – це нанесення нових позначок, які не відповідають справжнім даним про відповідну зброю або зміни у наявному маркуванні (дописування символів, тексту, які не були наявні на зброї, зміни в наявних буквених чи цифрових позначеннях тощо).

Видалення чи зміна маркування мають бути достатньо істотними, щоб перешкоджати прочитанню наявних позначень чи давати підстави для іншого визначення характеристик зброї.

Кваліфікованими видами злочину є вчинення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 261[1] КК України).

Дії, вчинені ***повторно,*** мають місце за умови вчинення одних і тих же дій щодо різних предметів (наприклад, ремонт пістолета та гвинтівки), або вчинення різних дій щодо одного й того ж предмета (ремонт автомата та видалення маркування на цьому ж екземплярі зброї) або різних дій щодо різних предметів (переробка мисливського карабіна для автоматичної стрільби та виготовлення боєприпасів для кулемета).

Суб'єктом даного злочину може бути будь-яка особа, якій виповнилось 16 років.

Із суб'єктивної сторони ці злочини можуть бути вчинені тільки з прямим умислом.

Цілі і мотиви даного злочину можуть бути різними. Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї … з метою вчинення з їх допомогою іншого злочину є ідеальною сукупністю злочинів і повинне тягти за собою відповідальність за ст. 263[1] КК і за готування до іншого відповідного злочину.

Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів (стаття 264 КК України).

Основним безпосереднім **об'єктом** злочину є громадська безпека в частині дотримання встановлених правил зберігання зброї або бойових припасів. У зв'язку із загальнонебезпечними властивостями цих предметів встановлюються спеціальні правила їх зберігання особами, які володіють зброєю та бойовими припасами на законних підставах. Недотримання цих правил загрожує тим, що такі предмети потраплять до рук сторонніх осіб, будуть неправомірно використані ними. Хоча відповідні правила адресовані тим, хто володіє відповідними предметами на законних підставах, відповідальність за ст. 264 КК України повинні нести й особи, які зберігають їх незаконно, вчиняючи ще й злочин, передбачений ст. 263 КК України. Додатковим обов'язковим об'єктом альтернативно виступають життя, здоров'я, власність або інші блага.

Предметом злочину є: 1) вогнепальна зброя; 2) бойові припаси.

На відміну від злочинів, передбачених ст.ст. 262 і 263 КК України, у цьому складі злочину предметом є будь-яка вогнепальна зброя, включаючи і гладкоствольну мисливську та боєприпаси до такої зброї. Зазначені зброя і боєприпаси виступають предметом злочину тоді, коли вони зберігаються як законно, так і незаконно.

Не є предметом злочину вибухові речовини і вибухові пристрої.

З **об'єктивної сторони** злочин характеризується недбалим зберіганням вказаних предметів злочину. Воно має місце тоді, коли не виконані передбачені нормативними актами умови зберігання зброї та бойових припасів, насамперед ті, які спрямовані на убезпечення їх від сторонніх осіб. Обов'язковою ознакою злочину є наслідки у виді загибелі людей, а так само інші тяжкі наслідки.

Загибель людей означає заподіяння смерті двом або більше особам. До ***інших тяжких наслідків*** належать, зокрема, заподіяння одному потерпілому смерті або хоча б одному – тяжкого тілесного ушкодження. Ці наслідки повністю охоплюються ст. 264 КК України і додаткової кваліфікації за ч. 1 або ч. 2 ст. 119, ст. 128 КК України не потребують.

Суб'єкт злочину загальний, фізична осудна особа, яка досягла 16 років. До кримінальної відповідальності за злочин, що розглядається, притягуються як особи, що мали дозвіл на зберігання вогнепальної зброї та боєприпасів, так і особи, що зберігали такі предмети незаконно.

Суб'єктивна сторона характеризується необережною виною у виді злочинної самовпевненості. Знаючи небезпечні властивості зброї та бойових припасів і правила поводження з ними, винний завжди передбачає можливість заподіяння ними шкоди, що виключає злочинну недбалість. Тобто недбало зберігаючи зброю або бойові припаси, особа передбачає можливість настання наслідків, але легковажно розраховує на їх відвернення. При цьому вона необґрунтовано розраховує на обачність інших осіб, на те, що вони не використають зброю чи боєприпаси, які зберігаються з порушенням встановлених правил.

Контрабанда (стаття 201 КК України).

Предметом контрабанди є ***частини вогнепальної нарізної зброї***, тобто будь-які елементи або запасні деталі, спеціально призначені для вогнепальної нарізної зброї та необхідні для її функціонування (ствол, корпус або стовбурна коробка, затвор або барабан, вісь затвору або казенник до нарізної зброї тощо). Законодавче виокремлення такого предмета контрабанди зумовлено розповсюдженням на практиці випадків, коли після збирання всіх незаконно переміщених через митний кордон України деталей вогнепальної нарізної зброї з'ясовувалась відсутність певної запчастини, що унеможливлювало стрільбу, а отже, кримінально-правову оцінку вчиненого як контрабанди вогнепальної зброї. При цьому частина вказаної зброї, якої не вистачало, могла пересилатись на іншу особу або придбаватись на території України, через що фактично здійснювалось контрабандне переміщення вогнепальної зброї з уникненням кримінальної відповідальності.

Незаконне переміщення через митний кордон України складових частин зброї, яка не визнається гладкоствольною мисливською, комплект яких (частин) дозволяє виготовити (скласти) придатну для використання зброю, за умови, що

умисел винної особи був спрямований на вчинення контрабанди зброї (у цілому), а не її частин має кваліфікуватись за ст. 201 КК України як контрабанда зброї (зокрема, розбирання зброї на частини може бути здійснене для її більш надійного приховування від митного контролю, у тому числі для розміщення у схованках).

Об'єктивна сторона контрабанди виражається в діях, які полягають у переміщенні певним способом відповідних предметів через митний кордон України.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу аналізованого злочину є **місце** його вчинення – це митний кордон. Межі митної території України, визначення якої наводиться в Митному кодексі України, є ***митним кордоном України.*** Він збігається з державним кордоном України, крім меж вільних митних зон, штучних островів, установок і споруд, створених у виключній (морській) економічній зоні, на які поширюється виключна юрисдикція України. Межі території зазначених зон, островів, установок і споруд також становлять митний кордон України.

Законодавче запровадження (у межах вільної економічної зони «Крим») вільної митної зони, не скасовуючи заходів митного контролю, не виключає кримінально-правову оцінку незаконного переміщення предметів з цієї зони на митну територію України або навпаки (фактично при їхньому переміщенні через адміністративний кордон між територією ВЕЗ «Крим» та іншою територією України) як контрабанди (ст. 201, ст. 305 КК України). Водночас у випадку переміщення відповідних предметів на територію ВЕЗ «Крим» з території іноземної (і навпаки) така кримінально-правова оцінка виключається через відсутність належного місця, оскільки, створивши відповідну митну зону, законодавець фактично змінив межі митної території України та її митного кордону.

Порушення встановленого Кабінетом Міністрів порядку переміщення товарів до району або з району проведення операції Об'єднаних сил визнається адміністративним проступком (ст. 204^3 КУпАП). Причому предметом цього проступку частково можуть бути й предмети, вка-

зані у ст. 201 КК України, однак інкримінування кримінально-правової норми про контрабанду виключається через відсутність у цьому разі такого місця, як митний кордон України.

У чинній редакції ст. 201 КК України визначено два **способи** контрабанди – переміщення предметів через митний кордон: а) поза митним контролем; б) з приховуванням від митного контролю.

Переміщення предметів ***поза митним контролем*** означає їхнє переміщення: 1) поза місцем розташування органу доходів і зборів; 2) поза робочим часом, установленим для такого органу, і без виконання митних формальностей; 3) з незаконним звільненням від митного контролю внаслідок використання службового становища посадовою особою органу доходів і зборів.

Предмети контрабанди можуть переміщуватись поза митним контролем шляхом об'їзду митних постів легковими та вантажними автомобілями, обходу місць митного контролю пішоходами, використання спеціально виготовлених літаючих пристроїв, торпед, спеціально тренованих тварин тощо. Якщо особа домовляється із службовою особою органу доходів і зборів про переміщення через митний кордон певних предметів за неправомірну вигоду, то дії винного мають бути кваліфіковані не лише як контрабанда, а й як надання неправомірної вигоди (ст. 369 КК України).

Переміщення предметів ***з приховуванням від митного контролю*** – це їхнє переміщення:

1) з використанням спеціально виготовленого сховища;

2) з використанням інших засобів або способів, що утруднюють виявлення предметів (з приховуванням предметів в організмі людини або тварини, багажі, продуктах харчування, речах особистого користування тощо). До вказаних способів і засобів слід відносити, зокрема: а) засоби і способи, використання яких не дозволяє виявити предмети, що незаконно переміщуються через митний кордон, шляхом звичайного візуального огляду та (або) без звернення до спеціальних технічних засобів контролю; б) такі варіанти переміщення через митний кордон, коли характеристики предмета не передбачають його розміщення в тому місці, в якому він був виявлений. Наприклад, не можна визнати

футляр для музичного інструменту звичайним місцем для зберігання зброї;

3) шляхом надання одним предметам вигляду інших. Йдеться про істотну заміну зовнішніх характеристик ознак предметів, а також їхньої тари, упаковки, ярликів, етикеток тощо, що дозволяє віднести предмети контрабанди до предметів іншого виду (наприклад, на сьогодні досить поширеним, є перевезення частин нарізної вогнепальної зброї та пістолетів замаскованих під пістолети для відстрілу патронів 4 мм «Flobert»);

4) з поданням органу доходів і зборів як підстави для переміщення предметів через митний кордон певних документів: а) підроблених; б) одержаних незаконним шляхом, тобто одержаних за відсутності законних підстав або з порушенням встановленого порядку (наприклад, у результаті надання уповноваженій особі як підстави для видачі документів завідомо неправдивих відомостей, шляхом застосування фізичного або психічного насильства або внаслідок зловживання службовою особою своїм службовим становищем чи службової недбалості); в) що містять неправдиві дані (щодо ваги, кількості асортименту, найменування, вартості предметів, інших характеристик, щодо суті угоди, відправника або одержувача предметів, щодо держави, з якої вони вивезені або в яку переміщуються)[1].

Суб'єктивна сторона даного злочину характеризується прямим умислом. Мотив і мета вчинення контрабанди для кваліфікації за ст. 201 КК України значення не мають. Якщо метою незаконного переміщення товарів через митний кордон було ухилення від сплати митних платежів і зборів або податків і зборів на території України, дії винного можуть кваліфікуватися за сукупністю злочинів – статті 201 і 212 КК України за наявності всіх інших ознак цих злочинів.

Суб'єктом даного злочину може бути особа, яка досягла 16-ти років. Вчинення контрабанди службовою особою з використанням свого службового становища необхідно додатково кваліфікувати за ст. 364 КК України. Дії службової

[1] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид. переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 638-639.

особи, що сприяли незаконному переміщенню предметів через митний кордон з використанням свого службового становища, слід розглядати як пособництво в контрабанді і, за наявності підстав, як відповідний службовий злочин.

Таким чином, незаконний обіг зброї та боєприпасів є провідним фактором, який негативно впливає на стан безпеки в державі.

Головною ж метою кримінально-правової характеристики злочинів, що пов'язані із незаконним обігом зброї та боєприпасів є забезпечення правильної кваліфікації цих суспільно-небезпечних діянь. Водночас вона необхідна для повного та всебічного вивчення злочинів, удосконалення підстав кримінальної відповідальності за їх вчинення, а також правильного тлумачення ознак складів злочину, призначення покарання, застосування заохочувальних кримінально-правових норм.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Надайте загальну характеристику і назвіть види злочинів проти громадської безпеки.
2. Визначте поняття «громадська безпека».
3. Здійсніть розмежування злочинів проти громадської безпеки від злочинів, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людини.
4. У яких складах злочинів проти громадської безпеки зброя є предметом злочину, а в яких – засобом вчинення злочину?
5. Чим відрізняється за об'єктивними і суб'єктивними ознаками викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем від аналогічних дій як злочинів проти власності?
6. Які дії утворюють об'єктивну сторону складів злочинів, передбачених ст. 262 КК України, та з якого моменту такі злочини слід вважати закінченими?
7. Що розуміється під незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами?
8. За яких умов особа звільняється від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 263 КК України?

9. Визначте момент закінчення злочину, передбаченого ст. 263[1] КК «Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв».

10. За якими ознаками розмежовують незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами (ст. 263 КК) і незаконне поводження з радіоактивними матеріалами (ст. 265 КК)?

11. У яких нормах розділу IX Особливої частини КК (крім ст. 263 КК) передбачені спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності, у чому їх суть і відмінність від добровільної відмови від злочину?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ 2

1. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: монографія. Київ.: ФОП Маслаков, 2018. 928 с.

2. Голубош В.В. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочинів, передбачених статтями 262, 263-1 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія Право. Випуск 51. Том. 2. 2018. С. 67-70.

3. Дудоров О.О., Калмиков Д.О. Злочини проти громадської безпеки, безпеки виробництва, безпеки руху та експлуатації транспорту: особливості кваліфікації. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2014. № 1(2). С. 176-189.

4. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. 944 с.

5. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів: затверджена наказом МВС України від 21.08.1998 № 622 зі змінами. URL: http: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0159-12.

6. Книженко О. Кваліфікація злочинів, що вчиняються з використанням вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин. *Вісник Національної академії прокуратури України.* №1 (47). 2017. С. 70-74.

7. Книженко О.О. До питання кримінальної відповідальності за незаконне поводження з вогнепальною зброєю. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки*: матер. мжнарод. Кругл. столу (м. Харків, 18 трав. 2018 р.) /укладачі: Л.М. Демидова, Н.В. Невідома. Х.: Юрайт, 2018. С. 123-126.

8. Кримінальне право. Особлива частина: підручник / за ред.: О. О. Дудорова, Є.О. Письменського. 2-ге вид. Київ: «ВД «Дакор», 2017. 786 с.

9. Музика А.А., Лащук Є.В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. 192 с.

10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид. переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

11. Ободовський О.В. Триваючі злочини у кримінальному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.08. Одеса, 2015. 20 с.

12. Перепелица А.И. Незаконное ношение, хранение, приобретение либо сбыт огнестрельного оружия (кроме гладкоствольного охотничьего), боеприпасов, взрывчатых веществ или взрывных устройств (ст. 263 УК Украины). Застосування норм міжнародного гуманітарного, національного кримінального та кримінального процесуального права в ході проведення антитерористичної операції на Сході України: матеріали міжкафедрального «круглого столу», 12 лютого 2015 р. / редкол.: О.І. Перепелиця. Х., 2015. С. 86-87.

13. Пономаренко Ю.А. Протиправність як ознака незаконного поводження зі зброєю. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки*: матер. мжнарод. Кругл. столу (м. Харків, 18 трав. 2018 р.) /укладачі: Л.М. Демидова, Н.В. Невідома. Х.: Юрайт, 2018. С. 74-78.

14. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами». URL: http:

zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02.

15. Робак В.А. Незаконне поводження з вогнепальною зброєю. *Часопис Київського університету права.* 2013. 2013. №2. С. 294-296.

16. Сарнавський О.М. Кримінально-правова характеристика викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.08. Київ, 2011. 21 с.

17. Терещук А.О. Вогнепальна зброя та бойові припаси до неї як предмет злочину. *Часопис Київського університету права*. 2013. №3. С. 329.

18. Терещук С.С. Здача предметів злочину як об'єктивна ознака позитивної посткримінальної поведінки у заохочувальній нормі ч. 3 ст. 263 Кримінального кодексу України. *Наше право.* № 6. 2014. С. 108-113.

19. Тихий В. Актуальні питання застосування та вдосконалення кримінально-правових норм про відповідальність за злочини проти громадської безпеки. *Право України*. 2010. № 10. С. 25–30.

20. Тихий В.П. Сучасні проблеми застосування і вдосконалення кримінально-правових норм про відповідальність за злочини проти громадської безпеки. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 3. С. 40-42.

21. Шапченко С.Д., Вербановський В.В. Особливості кримінально-правового змісту ст. 263^1 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Серія Право. Вип. 25. С. 187.

РОЗДІЛ 3
СТРІЛЕЦЬКА ВОГНЕПАЛЬНА ЗБРОЯ ТА БОЄПРИПАСИ ДО НЕЇ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

3.1. Поняття та класифікація стрілецької вогнепальної зброї

Норми ст.ст. 201, 263, 263[1], 264 КК України визначають відповідальність за посягання на суспільну безпеку в сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів.

Ключовими поняттями даного інституту кримінального права є поняття вогнепальної зброї, основних частин вогнепальної зброї та боєприпасів.

Вогнепальну зброю та боєприпаси як кримінально-правові поняття об'єднує низка спільних ознак:

1) вони є джерелами підвищеної небезпеки, тобто являють реальну загрозу для особи, суспільства та держави;

2) їх цільовим призначенням є ураження людини, пошкодження майна;

3) певні операції з ними (придбання, носіння, перевезення, передача, зберігання, переробка, ремонт, переміщення через державний кордон) є можливими за умови дотримання встановлених правил[1].

Тут слід зазначити, що для вірної кваліфікації даних діянь необхідно знати зміст й інших, окрім КК України, спеціальних нормативно-правових актів.

---

[1] Див.: Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів: затверджена наказом МВС України від 21.08.1998 № 622 зі змінами. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0159-12.

На сьогодні відсутнє законодавче визначення поняття «вогнепальна зброя», спостерігається неоднозначне трактування даного терміну у відомчих нормативно-правових актах та судовій практиці, що створює додаткові проблеми під час правозастосування.

Так, у п. 8.2 Інструкції «Про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів» **під вогнепальною зброєю** розуміється – *зброя, яка призначена для ураження цілей снарядами, що одержують спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння метального заряду) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що знаходиться на визначеній відстані*[1].

В Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів, затверджений наказом МВС України від 21.08.1998 № 622[2] зі змінами, затвердженими наказом МВС України від 11.10.2011 № 745,

[1] Див.: Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: затверджена Наказом МВС України від 21.09.1998 № 622. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98.

[2] Див.: Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів: затверджена наказом МВС України від 21.08.1998 № 622 зі змінами, затвердженими наказом МВС України від 11.10.2011 № 745. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0159-12.

сформульоване наступне визначення поняття «вогнепальної зброї», до якої, відповідно, відноситься зброя, у якій снаряд (куля, шрот тощо) приводиться в рух миттєвим звільненням хімічної енергії заряду (пороху або іншої пальної суміші).

Відповідно до п.2 «Положення про дозвільну систему» **до вогнепальної належить зброя**: *«нарізна воєнних зразків, несучасна стрілецька, спортивна, навчальна, охолощена, мисливська нарізна і гладкоствольна»*[1]

Пропонує свій підхід і судова практика, щоправда стосовно вогнепальної зброї у розумінні статей 262-264, 410 КК України, тобто щодо незаконного поводження зі зброєю. Відповідно до п.4 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» **до вогнепальної зброї**, яка є предметом злочинів, передбачених статтями 262-264, 410 КК України, належать *«усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї, як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей).* Предметом злочину, передбаченого ст. 264 КК України, крім зазначених вище видів вогнепальної зброї може бути також гладкоствольна мисливська зброя[2].

Водночас у вказаній постанові наводиться доволі широкий перелік предметів, що зброєю не є. Так, не є вогнепальною зброєю: пневматична зброя, сигнальні, стартові, будівельні, газові пістолети, пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами не-

[1] Див.: Положення про дозвільну систему: затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 576. URL: http://zakon0.rada.gov.ua /laws/show/576-92-%D0%BF.

[2] Див.: Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 3. URL: http: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02.

смертельної дії, ракетниці, вибухові пакети й інші імітаційно-піротехнічні та освітлювальні засоби, що не містять вибухових речовин і сумішей[1].

Цікавими у цьому аспекті є й норми міжнародного законодавства.

Так, у Директиві № 91/477/ЄЕС від 18.06.1991, що визначає у своїх цілях вогнепальну зброю заперечним поняттям, використовуючи конструкцію «все, крім». Отож, згідно з Директивою, «під вогнепальною зброєю розуміється будь-який предмет, який є таким за національним законодавством, крім:

a) тих, що стали непридатними для використання за призначенням шляхом нейтралізації;

b) призначені лише для тривоги, сигналізації, рятування, забою худоби, інших промислових та технічних цілей;

c) ті, що розглядаються в якості антикварної зброї або її копій[2]».

У додатку I до Європейської конвенції про контроль за придбанням та зберіганням вогнепальної зброї приватними особами (ETS 101), прийнятої 28 червня 1978 року в Страсбурзі також розкривається поняття «вогнепальна зброя», під яким розуміється:

1. будь-який предмет, який:

1) призначений, пристосований для застосування в якості зброї, з якого за допомогою вибухового, газового або повітряного та будь-яких інших способів метання можливо випустити заряд шроту, кулю або інший боєприпас, заряд токсичного газу, рідини або іншої речовини,

та який:

2) підходить під одне з визначень, сформульованих нижче, при тому розумінні, що підпункти з «a» по «d» включно та підпункт «e» включають лише ті предмети, дія яких заснована на використанні вибухової метальної речовини:

a) автоматична зброя;

---

[1]Див.: Там само.

[2]Про контроль за придбанням зброї і володінням зброєю: Директива Ради Європейських Співтовариств № 91/477/ЄЕС. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a62.

б) короткоствольна зброя з напівавтоматичним механізмом, з механізмом, який потребує перезаряджання, або механізмом для ведення вогню одиночними пострілами;

в) довгоствольна зброя з напівавтоматичним механізмом або механізмом, який потребує перезаряджання, яка має, як мінімум, один нарізний ствол;

г) однозарядна довгоствольна зброя з не менш ніж одним нарізним стволом;

ґ) довгоствольна зброя з напівавтоматичним механізмом або механізмом, який потребує перезаряджання, та обов'язково з гладким (ми) стволом (ами);

д) ручні реактивні гранатомети;

е) будь-яка зброя та пристрої, які представляють загрозу життю або здоров'ю людей шляхом впливу на них зарядом паралітичних або дратівливих речовин;

є) наступальні або оборонні вогнемети;

ж) однозарядна довгоствольна зброя та тільки з гладким (и) стволом (ами);

з) довгоствольна зброя з газовим механізмом;

и) короткоствольна зброя з газовим механізмом;

і) довгоствольна зброя з пневматичним механізмом;

ї) короткоствольна зброя з пневматичним механізмом;

й) зброя зі стріляючим механізмом тільки пружинного типу.

Ідеться про те, що з пункту 1 слід виключати предмети, які:

1) явно непридатні для використання;

2) з причини малопотужності не підлягають контролю в країні, з якої вона переміщується;

3) призначені для підняття тривоги, подачі сигналів, використання в рятувальних діях, на бійнях, для гарпунної добичі тварин, промислового або технічного використання за умови, що ці предмети застосовуються тільки для вищезазначених цілей;

4) з причини давнини не підлягають контролю в країні, з якої вона переміщується.

2. Ударний механізм, патронник, ствол будь-якого предмету, який входить у перелік пункту 1.

3. Будь-які боєприпаси, заряди та речовини, спеціально призначені для предмету, який входить в підпункти від «а» до «д» включно, «е», «ж», «з», або «й» пункту 1.

4. Оптичні приціли зі світловим променем або оптичні приціли з електронним світловим збільшенням або інфрачервоним пристроєм, призначені для встановлення на будь-якому з предметів, котрі входять у перелік пункті 1.

5. Глушник, призначений для встановлення на будь-якому з предметів, які входять у перелік пункту 1.

6. Будь-яка граната, бомба або інший боєприпас, оснащені вибуховим або запалювальним пристроєм[1].

У Протоколі проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийняту Резолюцією 55/255 Генеральної Асамблеї ООН від 31 травня 2001 року термін «вогнепальна зброя» роз'яснюється як будь-яка переносна ствольна зброя, яка спричинює постріл, призначена або може бути легко пристосована для спричинення пострілу чи прискорення кулі або снаряду за рахунок енергії вибухової речовини, за винятком старовинної вогнепальної зброї або її моделей. Старовинна вогнепальна зброя та її моделі визначаються відповідно до національного законодавства. Однак старовинна вогнепальна зброя в жодному разі не включає вогнепальної зброї, виготовленої після 1899 року[2].

У Європейській конвенції запропоновано визначення терміну «вогнепальна зброя» [3] – це будь-який предмет, що використовується як зброя, і з якої за допомогою вибухо-

[1] Европейская конвенция о контроле за приобретением и хранением огнестрельного оружия частными лицами (ETS № 101) (Страсбург, 28 июня 1978 года). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_320/print.

[2] Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_792/paran2#n2.

[3] Європейська конвенція про контроль за придбанням та зберіганням вогнепальної зброї приватними особами (ETS № 101). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_320/print.

вого, газового, повітряного та іншого способів метання можна випустити заряд шроту, кулю або інші боєприпаси, заряд токсичного газу, рідини або іншої речовини.

Основною характерною ознакою вогнепальної зброї є її призначення – ***ураження живої цілі, знищення чи пошкодження оточуючого середовища***.

Вогнепальна зброя поділяється на артилерійську, стрілецьку зброю та гранатомети (нереактивні)[1]. В незаконному обігу найбільшого поширення набула ручна стрілецька, у тому числі бойова зброя.

У Методиці встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів), схваленої координаційно-методичною радою ДНДЕКЦ МВС України (протокол від 28.10.2003 № 8 з наступними змінами) містить наступне визначення поняття *стрілецької вогнепальної зброї* – нарізна вогнепальна зброя калібром до 20 мм та гладкоствольна вогнепальна зброя до 4-го калібру включно.

У нещодавно затвердженому Державному стандарті України 8739:2017 «Зброя стрілецька. Терміни та визначення понять» зазначене поняття вдосконалене, зокрема *вогнепальною зброєю* визначено стрілецьку зброю, у якій для метання кулі, дробу або картечі використовують енергію газів, що утворюється під час горіння метального заряду у стволі». А під *стрілецькою зброєю* розуміється ствольна зброя калібром менше ніж 20 мм, призначена для неодноразового ураження цілей на відстані метальним елементом[2].

Дещо інший підхід до дефініції стрілецької вогнепальної зброї застосовано у відповідній Інструкції Міністерства оборони України. Зокрема, там закріплено таке визначення даного поняття – табельна та нетабельна зброя: револьвери, пістолети, гвинтівки, карабіни, автомати, пістолети-кулемети, кулемети, сигнальні пістолети, ручні гранатомети, запасні стволи кулеметів, пристрої для навчальних

[1] Методичні рекомендації із встановлення належності 4-мм дульнозарядних гранатометів до вогнепальної зброї та їх придатності до стрільби / укл. Д.Ю. Гамов. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2015. С. 6.

[2] ДСТУ ГОСТ 8739: 2017 Зброя стрілецька. Терміни та визначення понять. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2018. (Інформація та документація).

стрільб, спортивна та навчальна зброя, зброя спеціального призначення[1].

У міжнародному документі[2], який дозволяє державам своєчасно та надійно виявляти та відслідковувати незаконні стрілецьку зброю та легкі озброєння «стрілецька зброя» в широкому сенсі цього слова охоплює зброю, призначену для індивідуального використання у збройних силах або силах безпеки. Вона включає в себе, зокрема, револьвери та самозарядні пістолети, гвинтівки та карабіни, штурмові гвинтівки, а також легкі кулемети.

Слід зазначити, що на даний час 1134 кампанії у 98 державах у різному ступені залучені до виробництва стрілецької зброї. Не менше ніж 30 держав вважаються основними виробниками, а США і Російська Федерація займають домінуючі позиції на світовому ринку.

У підсумку на долю цих двох держав приходиться більше 70% світового виробництва цивільної вогнепальної зброї. Технологія стрілецької зброї не зазнала значних змін за останні 50 років. Причиною цієї стагнації являється те, що промисловість майже на 50 років застряла на технологічному плато. У багатьох державах світу має місце нелегальне виробництво стрілецької зброї. Це такі держави, як Чилі, Гана, Пакистан, Південна Африка, Філіппіни, острова Тихого океану.

Разом із тим, швидкий розвиток Інтернету та інформаційних технологій робить можливим використання новітніх розробок при проектуванні та виготовленні поліцейської зброї. Так, наприклад, в США компанія Yardarm, що робить ставку на зростаючий інтерес правоохоронних органів США до високих технологій, працює над удосконаленням стрілецької зброї для патрульних. Спеціальний датчик, що встановлюється на пістолети, включає в себе професій-

[1] Інструкція про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України: затверджена Наказом Міністра оборони України 29.06.2005 № 359 (у редакції наказу Міністерства оборони України 20.10.2015 № 569), зареєстрована в Міністерстві юстиції України 26 серпня 2005 р. за № 933/11213. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0933-05.

[2] Див. рішення 60/519 таA/60/88 та Corr.2.

ний акселерометр і магнітометр. Пристрій може відстежувати місцезнаходження пістолета, визначати чи знаходиться пістолет в кобурі чи ні, а також відзначати час, коли пістолет був заряджений і коли він стріляв. Yardarm також проводить роботу над функцією, яка дозволить визначати бік, у який спрямовано ствол зброї. Всі ці дані передаються за допомогою Bluetooth на смартфон поліцейського, а звідти – на сервери компанії. Дані можуть направлятися в диспетчерську поліцейської дільниці (на даний момент таке обладнання для поліції поставляють Motorola, Intergraph і Harris)[1].

Якщо ж розглядати тенденції розвитку стрілецької зброї на прикладі загальновійськових автоматів, слід зазначити таке.

1. *Ефективність стрільби.* Основними напрямами підвищення ефективності стрільби є:

- підвищення влучності стрільби за рахунок вдосконалення прицільних пристроїв, у тому числі коліматорних та інших оптичних прицілів, прицілів нічного бачення, тепловізійних та комбінованих;
- вдосконалення конструкції та технології виготовлення зразків та боєприпасів, які стоять на озброєнні, з метою зниження розсіювання при стрільбі одиночними пострілами.

Суттєве (в 2 та більше разів) підвищення бойової ефективності західні спеціалісти пов'язують зі створенням стрілецько-гранатометних комплексів, оснащених сучасними прицільними приладами (OICW, Daewoo K11).

2. *Маса озброєння, яке носиться.*

Маса перспективного автомату з неспорядженим магазином знаходиться в діапазоні 3,0…3,3 кг. Подальше зниження маси зброї пов'язане з принциповою зміною її обліку.

3. *Габаритні розміри.*

---

[1] Див.: Датчик Yardarm для отслеживания полицейского оружия в реальном времени. URL: https://goo.gl/Ad52zn; Швець Д.В., Бальва А.Ф., Луценко І.С. Поліцейські пістолети: сучасний стан та перспективи технічного удосконалення. *Актуальні проблеми проектування, виготовлення і експлуатації озброєння та військової техніки.* Матеріали всеукраїнської науково-технічної конференції 17–19 травня 2017 року: збірник тез доповідей. Вінниця: ВНТУ, 2017. С. 344-348.

Найбільш важливим габаритним розміром автомату є його довжина. Зміна середньої довжини військових автоматів має тенденцію до зниження.

Основними шляхами зменшення довжини зброї є:

- зниження довжини стволу (притаманне для штурмових гвинтівок під патрони 5,45х39 мм та 5,56х45 мм);
- періодичне застосування компоновки «бул-пап».

Особливістю сучасного підходу до визначення оптимальних габаритів зброї є застосування змінних стволів, які дозволяють змінювати довжину зброї за рахунок вибору стволу залежно від поточного бойового завдання.

4. *Тенденція розвитку типу двигуна автоматики.*

В основному в загальновійськових автоматах використовується принцип роботи автоматики, який базується на відводі порохового газу через отвір у стінці стволу. Традиційно його називають бічним газовим двигуном, що є принципово невірним.

Найбільш розповсюдженими є системи з довгим та коротким ходом поршня, адже вони забезпечують необхідний запас енергії ведучої ланки автоматики та є достатньо простими у виготовленні та обслуговуванні.

5. *Тенденція зміни технології виготовлення, застосованих матеріалів та конструктивних особливостей несучих елементів зброї – ствольної коробки та інших корпусних елементів.*

У теперішній час широко розповсюджені зразки стрілецької зброї з несучими елементами, виконаними з пластмас. Перевагами застосування пластмас є низька собівартість виготовлення в умовах середньо- та великосерійного виробництва, простота та невелика маса конструкції. До недоліків відносяться низька конструктивна міцність, мала ремонтопридатність, необхідність використання закладних деталей та арматури у високонавантажених конструктивних елементах.

Тенденція застосування легких сплавів на основі алюмінію пояснюється достатньо високими експлуатаційними характеристиками при достатньо низькій масі, високій точності виготовлення, конструктивній жорсткості. Також до

плюсів застосування алюмінієвих сплавів відноситься достатньо висока технологічність виготовлення деталей: коробка, приклад та інші великі корпусні деталі.

6. *Тенденції уніфікації.* Уніфікація – один із пріоритетних напрямів стрілецької зброї в цілому та автоматів зокрема. Результати аналізу свідчать про те, що на даному етапі розвитку збройних сил різних країн принципово нові зразки приймаються на озброєння досить рідко, адже за сумою показників добитись суттєвої переваги вкрай важко. Підвищення ефективності автоматів частіше за все забезпечується шляхом модернізації існуючих зразків зброї.

Одним з основних шляхів вирішення проблем уніфікації зразків у рамках єдиної системи озброєння є застосування так званого принципу модульності. сутність його полягає в тому, що функціонально пов'язані елементи зброї об'єднуються в окремі вузли.

7. *Тенденції розвитку боєприпасів.* Більшість зразків загальновійськових автоматів спроектовано під патрон 5,56х45 мм. Це пояснюється стандартизацією даного патрону в рамках НАТО, великим вибором виробників, його доступністю у широкому ціновому діапазоні. Вітчизняним аналогом цього патрону є патрон 5,45х39 мм. Параметри боєприпасів накладають обмеження на конструкцію стрілецької зброї, тому суттєве збільшення характеристики системи зброя – боєприпас пов'язано з розвитком усіх його компонентів. Сучасними напрямами розвитку боєприпасів залишаються підвищення зовнішньобалістичних характеристик, дії по цілі, зниження собівартості та маси.

Особливістю сучасних загальновійськових автоматів є можливість вибору застосованого боєприпасу, аж до гвинтівково-кулеметних боєприпасів.

До вогнепальної зброї самозахисту відноситься травматична зброя з вогнепальним принципом метання снаряду (пристрої для стрільби патронами, спорядженими еластичними снарядами травматичної (несмертельної) дії), яка відповідає загальним криміналістичним ознакам вогнепальної зброї.

Належність об'єкта до вогнепальної зброї визначається за наявністю сукупності наступних *загальних криміналістичних ознак*:

- *призначення для ураження цілей на відстані снарядами*, що одержують направлений рух за рахунок енергії згоряння метальних зарядів, при відсутності прямого господарсько-побутового, виробничого, спеціального призначення. Призначення для ураження цілей визначається за наявністю у об'єкта сукупності конструктивних ознак, характерних для певного типу, виду, моделі чи зразка вогнепальної зброї. Снаряд, який метається, стріляний з вогнепальної зброї, повинен мати питому кінетичну енергію більше 0,5 Дж/мм^2, тобто мати достатню вражаючу здатність;

- *придатність для неодноразового ураження цілей*. Призначення для ураження цілей визначається за наявністю у об'єкта сукупності конструктивних ознак, характерних для певного типу, виду, моделі чи зразка вогнепальної зброї.

Придатність для ураження цілей при можливості неодноразового використання об'єкта визначається за наявністю:

- конструктивної можливості проведення пострілів із забезпеченням снарядам енергетичних характеристик, достатніх для ураження цілі;

- надійності конструкції: придатності її для неодноразового проведення пострілів без руйнування (ушкодження) конструкції.

Придатність зброї до стрільби – стан функціонування деталей, вузлів і механізмів зброї промислового чи кустарного виробництва відповідно до порядку, передбаченого для ведення стрільби зі зброї даного типу, моделі (зразка).

Надійність конструкції об'єкта характеризується можливістю здійснення з нього неодноразових (більше одного) пострілів без руйнування конструкції або її ушкодження, що завадило б подальшому проведенню пострілів.

Залежно від стану зброї ступінь придатності її до стрільби може бути повною або частковою. Неможна змішувати дані категорії, що іноді трапляється на практиці.

Повна придатність – придатність до режиму стрільби, передбаченому конструкцією зброї, можливість нормального цільового використання стрілецької зброї. Так, зброя, призначена для ведення тільки одиночної стрільби, повинна

здійснювати стрільбу тільки одиночними пострілами; призначена для ведення автоматичної, в тому числі безперервної, стрільби – повинна вести тільки автоматичну або безперервну стрільбу.

Часткова придатність – має різні форми:

- придатність до стрільби тільки в одному з режимів ведення вогню в автоматичній комбінованій зброї;
- придатність до стрільби в режимі, не передбаченому конструкцією зброї;
- придатність до несистематичної стрільби, тобто до стрільби з осічками та затримками;
- придатність до стрільби з використанням спеціально підготовлених боєприпасів (укорочення, сплющування гільзи тощо);
- придатність до стрільби з використанням спеціальних прийомів (часто цю форму називають ще «придатність до проведення окремих пострілів»).

На практиці можуть бути різні випадки. Наприклад, конструкція автомата Калашникова передбачає можливість ведення вогню в двох режимах: одиночному та безперервному (стрільба чергами). Якщо з поданого на дослідження автомата можна стріляти тільки в режимі одиночного вогню, то з цього повинен слідувати висновок про його придатність до стрільби тільки одиночними пострілами.

Придатність зброї до проведення окремих пострілів передбачає, що зі зброї можна стріляти, але не в спосіб, передбачений її конструкцією, а застосовуючи непередбачені прийоми. Наприклад, такий дефект, як зношення бойового взводу курка мисливської гладкоствольної рушниці, не дозволяє поставити курок на бойовий взвод, але постріл може бути здійснений шляхом відведення курка назад та його різкого відпускання при натиснутому спусковому гачку.

Встановлюючи часткову придатність, експерт повинен дослідити всі можливі способи проведення пострілів тобто встановити конкретний вид часткової придатності або їх комбінації. Висновок експерта про придатність до проведення пострілів з використанням спеціальних прийомів до-

зволяє іноді встановити суб'єктивну сторону складу злочину. Так, наприклад, якщо для проведення пострілу необхідною є попередня спеціальна підготовка, то це може вказувати на невипадковий характер пострілу. Нарешті, зброя може бути й повністю непридатною до стрільби.

Цільове призначення вогнепальної зброї встановлюється за наявністю конструктивних ознак, які поділяються на *основні* та *додаткові*.

До основних конструктивних ознак відноситься наявність:

- вузла, що складається з камори для розміщення патрона (патронника) чи метального заряду зі снарядом (зарядна камора) і направляючої частини, призначеної для розгону снаряда й надання йому направленого руху;
- пристрою запирання каналу ствола; може бути конструктивно не відокремленим елементом конструкції ствола;
- пристрою запалення метального заряду.

Об'єкти, у яких відсутня хоча б одна з цих ознак, до вогнепальної зброї не належать.

Окремі зразки вогнепальної зброї можуть не мати ствола як окремо оформленого конструктивного елемента (наприклад, у деяких зразках револьверів функцію направляючої частини ствола, призначеної для розгону снаряда й надання йому спрямованого руху, виконують передні частини зарядних камор).

До додаткових конструктивних ознак відноситься наявність спускового, ударного механізмів, механізму запирання каналу ствола, прицільного пристрою, пристрою для утримання й керування та ряду інших механізмів, пристроїв і вузлів, що підвищують ефективність застосування вогнепальної зброї, а також указують на її призначення.

Наявність чи відсутність додаткових конструктивних ознак у об'єкта не є визначальним чинником при вирішенні питання про належність його до вогнепальної зброї[1].

Окремо слід зупинитись на спеціальній ознаці вогнепальної зброї – вражаючій дії снаряду (убивчій силі). Її прийн-

[1]Див.: Гамов Д. Ю. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів) / ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України. Київ, 2012. С. 5-7.

ято оцінювати початковою кінетичною енергією при пострілі, але у відношенні його мінімальної межі в теорії та практиці існують різні критерії. У військово-технічній літературі вважається, що снаряд для ураження людини повинен мати питому кінетичну енергію рівну 80 Дж. Однак, як показали дослідження судових медиків та криміналістів, залежно від життєвої важливості органу людини, ураженого снарядом, для нанесення смертельного поранення достатньо й значно меншої кінетичної енергії. Експерименти, проведені О.І. Устиновим зі зброєю різних калібрів з різними зарядами при стрільбі по біоманекенам показали, що ступінь ураження органів людини залежить не тільки від кінетичної енергії , але й від початкової швидкості снаряду. При цьому нижча межа початкової швидкості в усіх випадках дорівнює 100 м/с.

За даними Л.Ф. Савраня, ще точніше можна судити про убивчу дію снаряду за його питомою кінетичною енергією залежно від початкової швидкості польоту кулі.

На підставі даних, отриманих О.І. Устиновим та Л.Ф. Савранем, у сучасній балістиці та судовій медицині за мінімальний поріг ураженості прийнято розмір питомої кінетичної енергії снаряду не менше 0,5 Дж/мм^2 (0,05 кгм/мм^2). При вирішенні питання про належність об'єкта до вогнепальної зброї виміри швидкості польоту стріляних снарядів для розрахунку величини їх питомої кінетичної енергії повинні здійснюватися на відстані 1 метр від дулового зрізу ствола зброї[1].

Необхідність *класифікації* стрілецької вогнепальної зброї витікає з завдань, вирішуваних судово-балістичною експертизою. Причому здійснюється вона як за підставами, за якими відбувається поділ на групи інших видів зброї (так званих зброєзнавчих), так і за специфічними для неї підставами.

Вогнепальна зброя взагалі і та, що потрапляє до сфери судочинства, класифікується за кількома підставами, осно-

[1] Див.: Гамов Д.Ю. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів) /ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України. Київ, 2012. С. 10; 34 с.

вною з яких є віднесення зброї до певного класу за її **цільовим призначенням** (у посібнику розглядається лише ручна вогнепальна зброя). Саме за цією ознакою зброя поділяється на *бойову*, *мисливську, спортивну, самозахисту, багатоцільову*. Крім того, за **способом виготовлення** вогнепальну зброю поділяють на *промислову, кустарну, перероблену, виготовлену шляхом переробки виробів, що не були вогнепальною зброєю, саморобну,* за **особливостями конструкції, способом заряджання та** запалення – на *дульнозарядну* та *казнозарядну*, способом **керування та утримання** –на *стандартну, нестандартну, атипову,* за **будовою каналу ствола (стволів)** – *нарізну, гладкоствольну і комбіновану,* за **калібром** – на *малокаліберну, середньокаліберну* та *крупнокаліберну*, за **кількістю стволів** –на *одноствольну, двоствольну і багатоствольну*, за **довжиною** стволу – на *короткоствольну, середньоствольну* та *довгоствольну,* за **кількістю зарядів (числу патронів)** – на *однозарядну та багатозарядну,* за **конструкцією ударно-спускового механізму (ступенем автоматизації)** – на *неавтоматичну, напівавтоматичну (самозарядну)* та *автоматичну*, за **характером стрільби** – на *одиночного вогню, безперервного вогню, серійного вогню, комбінованого вогню,* за **способом утримання та керування** – *револьвер, пістолет, кулемет, пістолет-кулемет, гвинтівка, автомат, рушниця*[1].

Розглянемо зазначену класифікацію більш детально. Отже, існує наступна класифікація стрілецької вогнепальної зброї:

1) за цільовим призначенням: бойова, мисливська, спортивна, самозахисту, багатоцільова:

[1] Колесник В.А., Гора І.В. Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 147-148; Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т.В. Варфоломеєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров. 2-ге вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 137; Гамов Д.Ю. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів) /ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України. Київ, 2012. Кокин А.В., Ярмак К.В. Судебная баллистика и судебно-баллистическая экспертиза: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Судебная экспертиза». М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2015. С. 5; 54-66; Современное стрелковое огнестрельное, пневматическое, газовое оружие и патроны (пули) к нему: учеб. пособие / под ред. В.А. Ручкина. Волгоград: ВА МВД России, 2006. С. 15-17.

бойова вогнепальна зброя – зброя, призначена для вирішення бойових і оперативно-службових завдань (ураження людини та (або) техніки). Нею озброюються Збройні Сили України і воєнізовані формування. Така зброя, як правило, виготовляється промисловим способом, великими партіями. Бойова зброя є найбільш поширеною. До неї відносять різні види стрілецької вогнепальної зброї, призначеної для ураження цілі на різних відстанях (для ближнього і дальнього бою). До бойової нарізної вогнепальної зброї належить зброя воєнних зразків або виготовлена на спеціальне замовлення (пістолети, револьвери, гвинтівки, карабіни, автомати, кулемети тощо)[1]. Отже, в цю групу входять 7,62-мм та 5,45-мм автомати Калашникова різних модифікацій: АК, АКМ, АКМС, АКМСУ, АК-74, АКС-74У, АК серії 100 зі збалансованою автоматикою, АК-12 (Росія); 5,45-мм автомат Ніконова АН-94 «Абакан»; автомат спеціальний «Вулкан» (Україна); УЗІ (Ізраїль), зразок 61 «Скорпіон» (Чехія); 7,62-мм снайперський автомат СВУ (ОЦ-03-А); 9-мм малогабаритний автомат з пристроєм зниження рівня звуку пострілу ОЦ-14-4А-01 «Гроза»; 9-мм стрілецько-гранатометний комплекс ОЦ-14 «Гроза»; 5,56-мм штурмові гвинтівки «Форт-221»; «Форт-226»; 7,62-мм штурмова гвинтівка «Форт-229» (КНВО «Форт» МВС України);

- кулемети: 5,45-мм ручний кулемет «КОРД-5,45» («Токар-2»), 7,62-мм та 5,45-мм ручні кулемети Калашникова (РКК, РККС, РКК-74, РККС-74, РКК-74Н, РККС-74Н, РКК-16); 7,62-мм єдиний кулемет Калашникова піхотний (ККП «Печенєг»); 7,62-мм кулемет піхотний КМ-7,62; станковий кулемет Калашникова (ККС, ККСМ); єдиний кулемет Калашникова (КК, ККМ, ККБ – бронетранспортерний, ККТ – танковий); 14,5-мм станковий великокаліберний кулемет Володимирова (ВКВ, ВКВТ, ВКВТ-1); 12,7-мм станковий великокаліберний кулемет НСВ «Утьос» (Росія), «Браунінг» М2 НВ (США) та ін.;

[1] Див.: Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів: затверджений наказом МВС України від 21.08.1998 № 622 зі змінами. URL: http://zakon0.rada.gov.ua /laws/show/z0159-12.

- гвинтівки та карабіни: 7,62-мм снайперська гвинтівка Драгунова (СГД); 7,62-мм снайперська самозарядна гвинтівка СГУ (ОЦ-03); 7,62-мм снайперська гвинтівка «Форт-301»; 7,62-мм снайперська гвинтівка ВМ МП-УОС (ПАТ «Завод Маяк», Україна); 7,62-мм оперативно-портативна снайперська гвинтівка «Гопак» (ПАТ «Завод Маяк», Україна); 9-мм гвинтівка спеціальна снайперська ГСС «Гвинторіз»; 9-мм гвинтівка ГСК-94; 9-мм автомат спеціальний АС «Вал»; 9-мм автомат «Віхор»; 9-мм автомат спеціальний 9-А-91; 9-мм автомат «Тис»; 5,66-мм автомат АПС (підводний); малогабаритний карабін ОЦ-28; 7,62-мм гвинтівка Мосіна зр. 1891/30 рр; 7,62-мм карабін Симонова СКС-45 (Росія); 7,62-мм снайперська гвинтівка СГ-98; 7,62-мм високоточна магазинна снайперська гвинтівка ОРСІС Т5000; 12,7-мм великокаліберна снайперська гвинтівка ОСГ-96 «Зломщик»; 12,7-мм снайперський комплекс СК «Вихлоп»; 12,7-мм армійська снайперська гвинтівка великокаліберна АСГВ «Корд» (Росія); модифікації самозарядної снайперської гвинтівки VPR-308 (фірма «Зброяр», Україна); 7,62-мм снайперська гвинтівка «Форт-301» (Україна); 12,7-мм великокаліберна однозарядна снайперська гвинтівка Snipex M100 та її модифікації (концерн «ХАДО», Україна); 12,7-мм снайперська гвинтівка великого калібру СГМ 12,7 (ПАТ «Завод Маяк», Україна); великокаліберна снайперська гвинтівка McMillan Tac-50 під патрон .50 BMG (США); гвинтівка Маузера М98 (Німеччина);

- пістолети: 9-мм пістолет Макарова (ПМ, ПММ – модернізований); 9-мм пістолет «Форт-14»; 9-мм пістолет «Форт «15»; 9-мм пістолет «Форт-17»; 9-мм автоматичний пістолет Стєчкіна (АПС); 9-мм пістолет самозарядний ПБ; 9-мм пістолет Сердюкова «Вектор» (СР1М) («Гюрза», інд. 6П35) під патрон 9х21 («Парабелум»); 9-мм пістолет «Бердиш» (ОЦ-27); 7,62-мм самозарядний пістолет ПСС «Вул»; 5,45-мм пістолет самозарядний малогабаритний (ПСМ); 5,45-мм пістолет «Дротик» (ОЦ-23); 4,5-мм спеціальний підводний пістолет СПП-1; 9-мм пістолет МР-443 «Грач»; МР-444 «Багіра»; МР-446 «Вікінг»; 10-мм пістолет МР-445 «Варяг»; 9-мм пістолет з ідентифікацією володільця зброї, розроблений на

базі пістолета Макарова; 9-мм самозарядний пістолет Грязєва-Шипунова ГШ-18; «Беретта М92» (Італія), Зіг-Зауер Р225 (Швейцарія), штурмовий пістолет «Калико М-900», безшумний пістолет «Фантом» калібру .22 (Франція);

- пістолети-кулемети: 9-мм пістолет-кулемет МАС-10 «Інгрем» (США); 9-мм пістолет-кулемет «Кіпарис» (ОЦ-02); 9-мм пістолет-кулемет «КЕДр» (конструкція Євгена Драгунова, «КЕДр-Б»); 9-мм спеціальний малогабаритний пістолет-кулемет ПК-90 (ПК-90М, ПК-93 – нескладаний варіант); 9-мм пістолет-кулемет «Бізон»; 9-мм пістолет-кулемет «Клін-1»; 7,62-мм пістолет-кулемет «Клін-2»; 9-мм пістолет-кулемет «ОЦ-23»;9-мм пістолети-кулемети «Форт-224», «Форт-226» (КП НВО «Форт» МВС України);

- револьвери: револьвери зр. 1895 р. «Наган»; револьвер Р-92 (Росія), Кольт (США); 9-мм револьвер Стєчкіна та Авраамова (РСА); 9-мм револьвер Р-92; 12,3-мм спеціальний револьверний комплекс «Удар» («Удар-Т», «Удар-С»); 9-мм револьвер ОЦ-11 «Нікель»; 9-мм револьвер ОЦ-17 «Титан»; 12,7-мм револьвер ОЦ-20 «Гном» та ін.

До бойової зброї не належить старовинна зброя та її моделі, які виготовлені до 1899 року включно (наприклад, гвинтівка Мосіна зр. 1891 р.);

мисливська вогнепальна зброя – зброя, призначена для ураження тварин і птахів під час полювання.

Інструкцією про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, затвердженою наказом МВС України від 21.08.1998 № 622[1] вказано, що до мисливської вогнепальної зброї належать мисливські карабіни, гладкоствольні рушниці, гладкоствольні рушниці із свердловиною «парадокс» з нарізами 100–140 мм на початку або у кінці ствола,

[1] Див.: Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів: затверджена наказом МВС України від 21.08.1998 № 622 зі змінами. URL: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0159-12.

мисливські рушниці з свердловиною «сюпра», комбіновані рушниці, що мають нарівні з гладкими і нарізні стволи, та мисливські малокаліберні гвинтівки. Довжина стволів гладкоствольних рушниць та мисливської нарізної зброї повинна бути не менше 450 мм, а загальна довжина зброї – не менше 800 мм.

У Стандарті до мисливської зброї відноситься вогнепальна зброя, призначена для ураження тварин і птахів під час полювання, багатоцільові (спортивні, мисливські, перероблені з бойової, несучасні) рушниці, гвинтівки та карабіни у мисливському виконанні, котрі відповідають вимогам цього Стандарту:

- для стрільби зі зброї використовуватись мисливські патрони відповідного калібру;
- мати загальну довжину з розкладеним та зафіксованим прикладом не менше 800 мм;
- ємність магазину (барабану) нарізної зброї не перевищувати 10 патронів, а гладкоствольної (зі встановленим обмежувачем – за його наявності) – 4 патронів;
- мати запобіжник;
- довжина ствола нарізної зброї бути більше 200 мм, гладкоствольної – не менше 450 мм[1].

Сучасна система мисливської вогнепальної зброї включає:

1) гладкоствольні, нарізні, комбіновані рушниці, які перезаряджаються переломом ствола;

2) «помпові» (або з хитною цівкою Кольта-Еліота) рушниці;

3) зброя, яка перезаряджається скобою-важелем Б. Генрі («вінчестери»);

4) зброя з поздовжньо ковзаючим затвором: неавтоматична, автоматична (самозарядна), змішаного типу (з самозарядно-ручним приводом).

Мисливська вогнепальна зброя виготовляється великими партіями промисловим способом. Досить поширені в обігу й екземпляри вогнепальної зброї, що виготовлені кустарним способом. У якості основи для такої зброї, беруть ек-

[1] Зброя мисливська та спортивна. Вимоги безпеки. Методи випробування на безпеку. ГСТУ 78-41-002-97.

земпляр промислової, яку згодом допрацьовують в майстерні шляхом установки полегшеного прикладу, нанесення інкрустацій, різних зображень тощо.

Мисливська зброя має відповідати таким вимогам:

- для стрільби зі зброї використовуються мисливські патрони відповідного калібру. В окремих зразках зброї, а саме мисливських карабінах сучасного виробництва під стандартні патрони – АКМС-МФ1, «Форт-201»,«МП-СКС» під патрон 7,62х39 АК, або Вулкан-ТК під 5,45х39 АК, можуть використовуватись як мисливські патрони так і патрони-замінники з числа бойових, що становить окрему самостійну наукову та практичну проблему;
- загальна довжина з розкладеним та зафіксованим прикладом має становити не менше 800 мм;
- ємність магазину (барабана) (з установленим обмежувачем за наявності) нарізної зброї не має перевищувати 10 патронів, а гладкоствольної – 4 патрони;
- мати запобіжник;
- довжина ствола мисливської зброї повинна відповідати вимогам ДСТУ 78-41-002-97.

Мисливська зброя промислового виробництва буває довгоствольною та середньоствольною і поділяється на *дробову гладкоствольну* (призначену для стрільби шротом або спеціальними кулями), *кульову* (нарізну, до якої відносять штуцери, карабіни та мисливські гвинтівки, наприклад, 9-мм самозарядний карабін «Сайга 9», 7,62-мм карабіни «Архар», «Сайга» (різних модифікацій), «Тигр», «Вепр», «Лось-7», «Ведмідь-3», МЦ-19-07; «Беркут-2»; «Беркут-2М»; «Беркут-1»; МП-СКС, ТОЗ 78-01, 7,62-мм двоствольні нарізні рушниці МР-251, МЦ7-07, 5,6-мм мисливські карабіни «Барс-4», «Коршун», ТОЗ-99, МЦ 128, МЦ18-3, МЦ19-07) й *комбіновану* (рушниці, які мають від двох до чотирьох гладких та нарізних стволів). Вона може бути одноствольною (наприклад, рушниця ІЖ-81) та двоствольною (наприклад, рушниці ІЖ-27, ТОЗ-34), а комбінована – дво, три- і чотириствольною, наприклад, триствольні: рушниця триствольна комбінована MERKEL моделі 90К калібру 12х70/30-06, чотириствольні: наприклад, чотириствольна комбінована рушниця KARL HAUPTMANN калібру 20х76/20х76/ 9,3х74R/9,3х74R,

рушниця двоствольна комбінована мисливська «Північ» калібр 5,6 мм та 20, рушниця двоствольна комбінована мисливська ІЖ-94 калібр 7,62 мм та 12, триствольна рушниця МЦ-30-09 з двома верхніми, горизонтально розташованими, стволами 12-го калібру та нижнім – калібру 9 мм під потужний патрон до карабінів «Лось» та «Ведмідь» та ін.). Подібні мисливські рушниці зазвичай є комбінованими та виготовляються за індивідуальним замовленням. У двостволок стволи розташовуються горизонтально або вертикально.

Рис.1. Самозарядний гладкоствольний карабін моделі «САЙГА-12 К», 12-го калібру, виробництва Іжевського машинобудівного заводу (Росія).

Рис.2. Двоствольна гладкоствольна рушниця виробництва приватної зброярні Г. Моргенрота (Німеччина), 16-го калібру.

Рис.3. Двоствольна гладкоствольна мисливська рушниця моделі «ТОЗ-34Р» 12-го калібру (СРСР).

Рис.4. Самозарядна мисливська рушниця 12-го калібру моделі МЦ-21-12 виготовлена промисловим способом.

Рис. 5. Мисливський карабін моделі «R93 Standard» виробництва фірми «Blaser» (Німеччина).

Рис. 6. Мисливський карабін моделі «BAR MK 3 Stalker» виробництва фірми «Browning» (Бельгія).

Рис. 7. Мисливський карабін моделі «Winchester Model 70 Brown Coyote Blued» виробництва фірми «Winchester Repeating Arms Company» (США).

Для відмінності від 7,62-мм бойової гвинтівки Мосіна зр. 1891/30 рр. заводом-виробником (ТОВ «Молот-Зброя», м. В'ятські Поляни, РФ) на карабін КП-91/30 калібру 7,62х54R внесені зміни в профіль нарізів – встановлено штифт у каналі стволу, який утворює на кулі

в сліді нарізу борозенку шириною 1,0 мм, а для відмінності за слідами на гільзах виконані кільцеві канавки на патронному упорі та виїмка (лунка) в стінці другого конусу патроннику, яка відображується у вигляді здуття металу (сліди на гільзі, відм. 4, 5), які забезпечують маркування стріляних гільз.

Рис. 8. Карабін мисливський моделі КМ-91/30 калібру 7,62х54R.

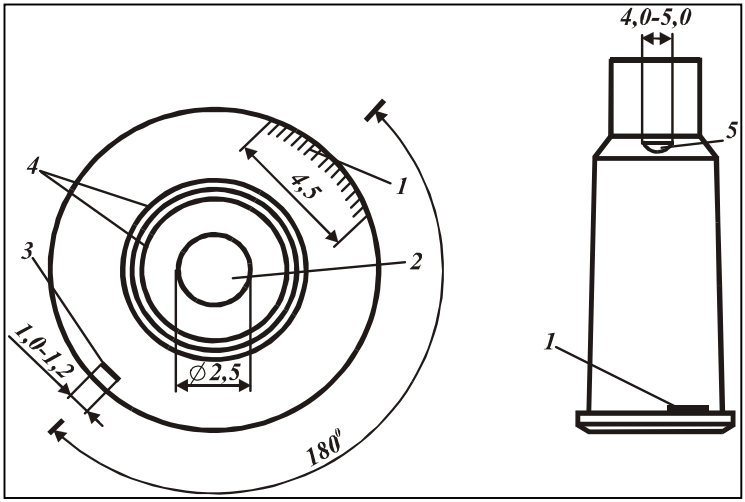

Рис. 11. Схема слідів на гільзі: 1 – зачепу викидача; 2 – бойка; 3 – відбивача; 4 – кільцевих канавок патронного упору; 5 – виїмки (лунки) патроннику.

На основі 7,62-мм самозарядного карабіну Симонова (СКС-45, інд. 56–А–231) були розроблені мисливсько-промислові карабіни:

- МП-СКС (мисливсько-промисловий) (рис.9) – СКС-45, перероблений на ТОВ «Молот-Зброя» або Тульському

збройному заводі з бойової зброї в мисливську шляхом видалення приливу під багнет, обмеження прицільної планки штифтом до 300 метрів та нанесення нових маркувань;

- ТОЗ-97 «Архар» – варіант, розроблений на Тульському збройному заводі, який відрізняється від СКС кріпленням для оптичного прицілу ПО-4-34 та видозміненою дерев'яною або пластиковою ложою, яка більш придатна для полювання. Прицільна планка обмежена до 300 метрів, є штифт в стволі;
- КМ-СКС (карабін мисливський) – варіант ЦКДБ СМЗ;
- КНВО «Форт» МВС України випускає дві модифікації: СКС-МФ (радянські карабіни СКС-45 без багнету) та «Форт-207» (радянські карабіни СКС-45 з новими цівкою та прикладом з чорної пластмаси);
- рушниця ВПО-208 – модифікація СКС-45 під патрон 366 ТКМ. Виробляється ТОВ «Молот-зброя». Має заново виготовлений частково нарізний ствол з нарізами в дульній частині (Парадокс). Прилив під багнет не спилюється. На дульній частині стволу є різьба для установки дульного гальма-компенсатора;
- СКС-366-Ланкастер – модифікація СКС-45 під патрон .366 ТКМ. Виробляється ТОВ «Молот-Армз». Має виготовлений методом ротаційної ковки гладкого ствола з овально-гвинтовим свердленням Ланкастера за всією довжиною стволу. Прилив під багнет не спилюється.

Рис. 9. 7,62-мм карабін мисливський самозарядний моделі МП-СКС під патрон калібру 7,62х39 мм, з оптичним прицілом.

Рис. 10. Прицільна планка секторного типу з обмежувачем для стрільби до 300 м 7,62-мм карабіну мисливського самозарядного моделі МП-СКС.

Рис. 11. Чашка затвору 7,62-мм карабіну мисливського самозарядного моделі МП-СКС.

Рис. 12. Канал стволу 7,62-мм карабіну мисливського самозарядного моделі МП-СКС.

Рис. 13. Маркувальні позначення на ложі 7,62-мм карабіну мисливського самозарядного моделі МП-СКС.

Рис. 14. 7,62-мм мисливський карабін «Вепр-7,62х54R» виробництва ТОВ «Молот-Зброя» (РФ).

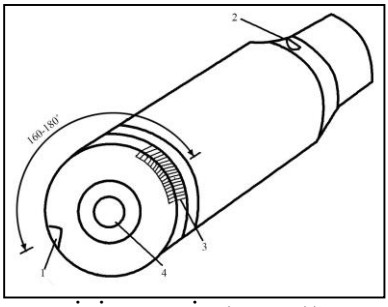

Рис. 15. Схема слідів на гільзах, стряляних з мисливських карабінів «Вепр»: 1 – слід відбивача; 2 – криміналістична мітка; криміналістична мітка; 3 – слід зачепу викидача; 4 – слід бійка.

Рис. 16. Зображення слідоутворюючої поверхні патронного упору чашки затвору мисливського карабіну «Вепр-7,62х54R».

Мисливський самозарядний карабін «Тигр» виготовлений на базі снайперської гвинтівки Драгунова (СГД); в нарізі каналу стволу карабіну в області намушника встановлюється штифт діаметром 2,0 мм з кутом при вершині 140^0, який утворює на кулі в сліді нарізу додатковий слід у вигляді борозенки, паралельної вторинним слідам, шириною 0,6-0,7 мм та з перетином дна у вигляді кута.

Рис. 17. Загальний вид мисливського самозарядного карабіну «Тигр».

Рис. 18. Прицільна планка секторного типу з обмежувачем для стрільби до 300 м.

Рис. 19. Полум'ягасник.

Рис. 20. Чашка затвору карабіну мисливського самозарядного «Тигр».

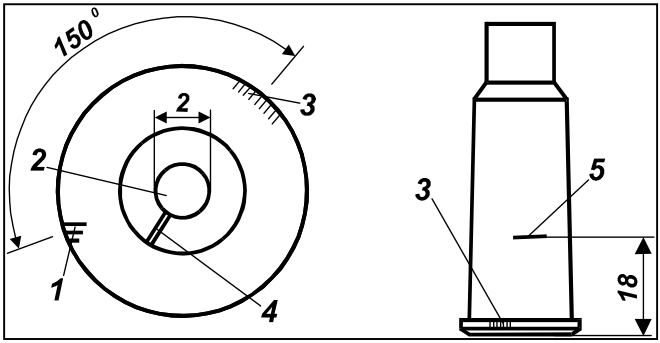

Рис. 21. Схема слідів на гільзі: 1 – відбивача, 2 – бойка, 3 – зачепу викидача, 4 – країв пазу в патронному упорі, 5 – ребра вікна ствольної коробки.

В Україні на базі автоматів Калашникова виготовляється низка зразків нарізної мисливської зброї, адже на військових складах ще з часів СРСР зберігається значна кількість зброї, у тому числі такої, що підлягає утилізації. З огляду криміналістики поява таких зразків (зокрема карабінів) на українському ринку є загрозливою, оскільки, хоча після промислової переробки вони і втрачають окремі ознаки бойової зброї, ця переробка не виключає можливості проведення пострілів бойовими патронами, а також зворотної саморобної переробки з метою повернення функцій автоматичного режиму стрільби та можливості стрільби зі складеним прикладом.

Так, під час переробки заводом-виробником 7,62-мм автомата (індекс 6П4) на мисливській карабін «Форт-201» калібру 7,62х39 мм у конструкцію вносяться такі зміни:

- видаляються виступи, призначені для кріплення багнета-ножа;
- на приклад встановлюється блокатор прапорця запобіжника;
- встановлюється обмежувач відкритого секторного прицілу для стрільби до 300 м;
- у боковій частині приймача магазина встановлюється заклепка, яка перешкоджає встановленню магазині від зброї військових зразків.

Під час переробки заводом-виробником 7,62-мм автомата АКМ (індекс 6П1) на мисливський карабін «Форт-202» калібру 7,62х39 мм у конструкцію ударно-спускового механізму вносяться такі зміни:

- видаляється автоспуск;
- на курку видаляється звід автоспуску;
- зрізується виступ шептала одиночного вогню;
- за допомогою зварювання до спускового гачка кріпиться важіль механізму блокування спускового гачка при складеному прикладі;
- встановлюється блок з вузлом кріплення складного рамочного металевого прикладу з фіксатором важеля механізму блокування спускового гачка при складеному прикладі.

Зазначені чинники зумовлюють зростання інтересу з боку осіб, які мають намір здійснити протиправні дії з використанням та застосуванням вогнепальної зброї.

До таких зразків відносяться.

1. Карабіни, виготовлені КНВО «Форт» МВС України:

1.1. Мисливській карабін «Форт-201» калібру 7,62х39 мм.

1.2. Мисливській карабін «Форт-202» калібру 7,62х39 мм.

1.3. Мисливській карабін «Форт-205» калібру 7,62х39 мм.

1.4. Мисливській карабін «Форт-206» калібру 7,62х39 мм.

1.5. Мисливській карабін «АКМС-МФ» калібру 7,62х39 мм.

2. Мисливській карабін «Ерма-777» калібру 7,62х39 мм, виготовлений ТОВ «Ерма-ІНТЕР» (м. Київ, Україна).

3. Карабіни, виготовлені ТОВ «СОБР» (м. Дергачі, Харківська область, Україна):

3.1. Мисливський карабін «Вулкан» калібру 7,62х39 мм.

3.2. Мисливський карабін «Вулкан-М» калібру 7,62х39 мм.

3.3. Мисливський карабін «Вулкан-МК» калібру 7,62х39 мм.

3.4. Мисливський карабін «Вулкан-С» калібру 7,62х39 мм.

3.5. Мисливський карабін «Вулкан-СК» калібру 7,62х39 мм.

3.6. Мисливський карабін «Вулкан-ТК» калібру 5,45х39 мм.

4. Карабіни, виготовлені ПАТ «Завод «Маяк» (м. Київ, Україна).

4.1. Мисливський карабін «МКМ-072» калібру 7,62х39 мм.

4.2. Мисливський карабін «МКМ-072Сб» калібру 7,62х39 мм.

4.3. Мисливський карабін «МКМ-072Сн» калібру 7,62х39 мм.

5. Карабіни виробництва військової частини А 4558 (м. Ніжин, Чернігівська область, Україна).

5.1. Мисливський карабін «ОП АКМ» калібру 7,62х39 мм.

5.2. Мисливський карабін «ОП АКМС» калібру 7,62х39 мм.

6. Карабіни, виготовлені ДП «Укроборонсервіс» (м. Київ, Україна).

6.1. Мисливський карабін «АКМ МП-УОС» калібру 7,62х39 мм.

6.2. Мисливський карабін «АКС МП-УОС» калібру 7,62х39 мм.

7. Карабіни виробництва ВАТ «НВО «ІЖМАШ» (м. Іжевськ, Російська Федерація).

7.1. Мисливський карабін «Сайга» калібру 7,62х39 мм.

7.2. Мисливський карабін «Сайга-М2» калібру 7,62х39 мм.

7.3. Мисливський карабін «Сайга-МК» калібру 7,62х39 мм.

7.4. Мисливський карабін «Сайга-М3 ЕХР-01» калібру 7,62х39 мм.

Рис. 22. Мисливський карабін «Сайга-М3 ЕХР-01».

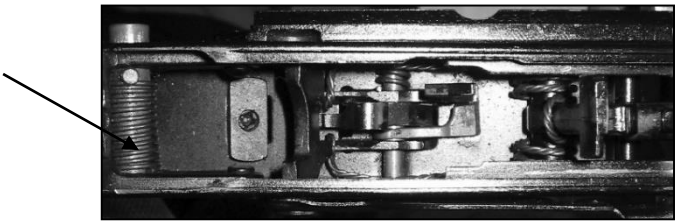

Рис. 23. Ударно-спусковий механізм карабіна «Сайга-М3 EXP-01» (стрілкою вказано місце встановлення розлучника фіксатора прикладу).

Рис. 24. 7,62-мм мисливський карабін «АКМС-МФ» у бойовому положенні, виробництва НВО «Форт», м. Вінниця, Україна.

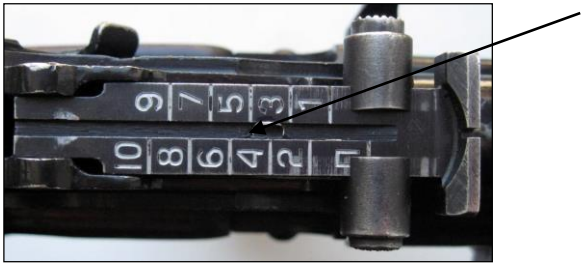

Рис. 25. Прицільна планка секторного типу з обмежувачем для стрільби до 300 м (відм. 1).

Рис. 26. Чашка затвору карабіну.

Рис. 27. Маркувальні позначення на колодці прицілу ліворуч: літери «ТФ» вписані в трикутник – клеймо виробника; модель зброї «АКМС-МФ 7,62х39».

Також відповідно до вимог п. 4.14 ДСТУ 78-41-002-97[1], при наданні «криміналістичних міток» стріляним гільзам з переробленої зброї військового призначення у момент проведення заряджання та подальшого пострілу, використовується на вітчизняних зброярних підприємствах–виробниках мисливської нарізної вогнепальної зброї на території країни: КНВО «Форт» МВС України; ТОВ «Ерма-Інтер», м. Київ; ПАТ «Завод Маяк», м. Київ; ТОВ «Собр», м. Дергачі, Харківської області; ТОВ «Ижохоторужие», м. Харків. Даний ефект досягнуто за допомогою додаткової канавки у патроннику ствола мисливського карабіна («Сайга»); окремим кернуванням стінки патронника та ствола карабіна («АКМС-МФ», «АКМТ-МФ», «МКМ-072 Сб» тощо) чи додатковим ступінчастим конусом у структурі патронника ствола карабіна («Вулкан», «Вулкан-М», «Вулкан-С»)[2].

[1] ГСТУ 78-41-002-97. Зброя спортивна та мисливська. Вимоги безпеки. Методи випробувань на безпеку. [Чинний від 1997-12-01]. Київ, 2013. (Інформація та документація).

[2] Матвієнко С.А. Щодо проблемних питань проведення судово-балістичної експертизи з ідентифікації мисливської нарізної зброї на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2015. № 1. С. 497-506.

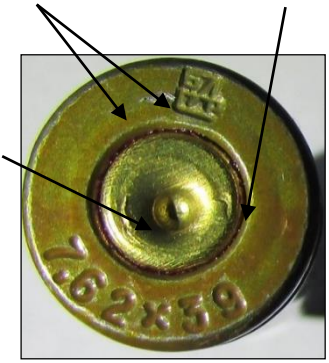

Рис. 28. Зображення слідів на слідосприймаючій поверхні гільзи, стріляної з мисливського карабіна «АКМ МП-УОС» калібру 7,62х39.

Рис. 29.Зображення криміналістичної мітки на скаті дульця гільзи, стріляної з мисливського карабіна«АКМ МП-УОС» калібру 7,62х39.

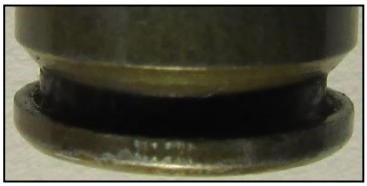

Рис. 30. Зображення слідів на фланці гільзи, стріляної з мисливського карабіна «АКМ МП-УОС» калібру 7,62х39 мм.

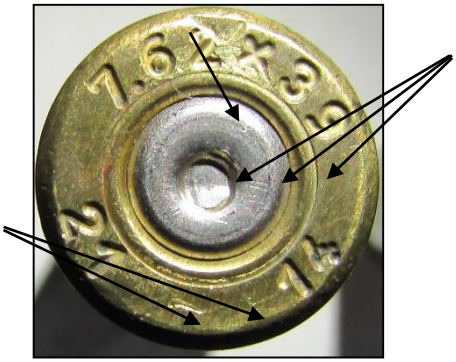

Рис. 31. Зображення слідів на слідосприймаючій поверхні гільзи, стріляної з мисливського карабіна «Форт-201» калібру 7,62х39 мм.

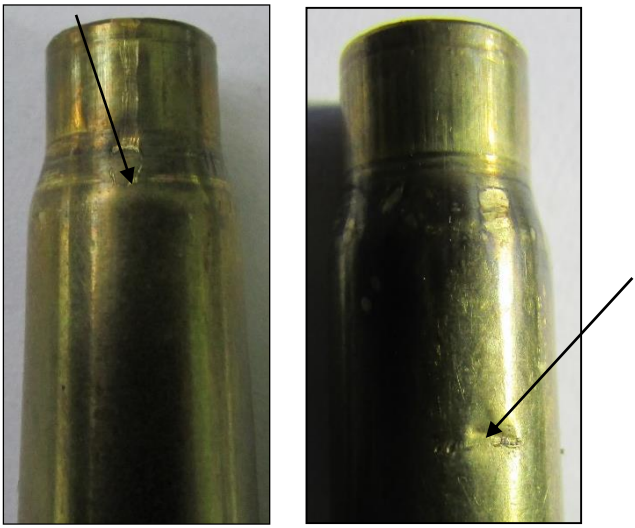

Рис. 32. Зображення криміналістичної мітки на гільзах, стріляних з мисливського карабіна «Форт-201» калібру 7,62х39 мм.

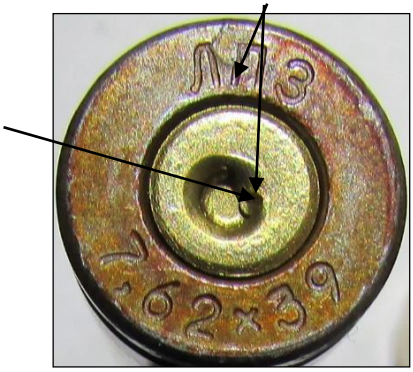

Рис. 33. Зображення слідів на слідоприймаючій поверхні гільзи, стріляної з мисливського карабіна «МП АКМС» калібру 7,62х39 мм.

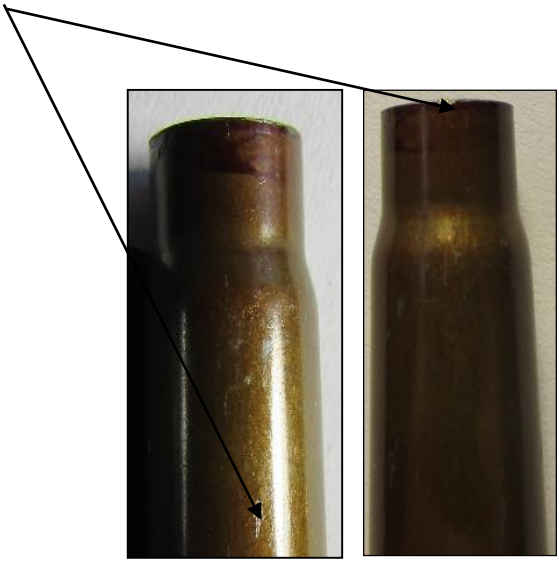

Рис. 34.Зображення криміналістичної мітки на гільзах, стріляних з мисливського карабіна «МП АКМС» калібру 7,62х39 мм.

Рис. 35. Зображення слідів на слідоспримаючій поверхні гільзи, стріляної з мисливського карабіну «Вепр» калібру 7,62х39 мм.

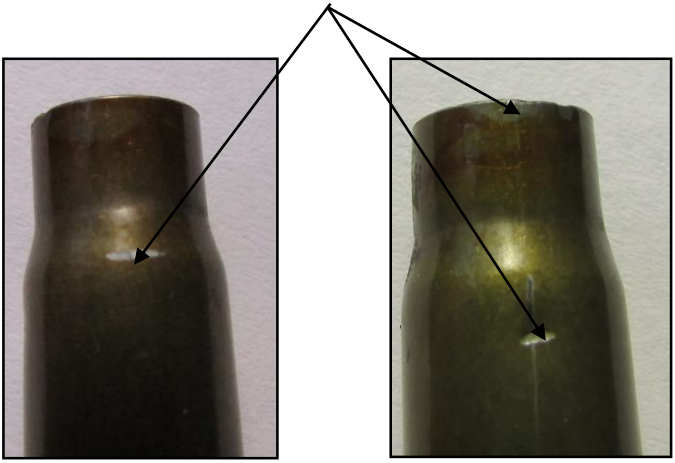

Рис. 36. Зображення криміналістичної мітки на гільзах, стріляних з мисливського карабіна «Вепр» калібру 7,62х39 мм.

Кульова мисливська зброя, як правило, має один нарізний ствол і призначена для стрільби патронами з безоболонковими, напівоболонковими та оболонковими кулями калібрів 5,6-9 мм. Крім того існують нітроекспреси (до 16 мм) і штуцери (12-28 мм) (наприклад, штуцер одноствольний ZANARDINI моделі PRINZ калібру .338 WIN.MAG, штуцер двоствольний «FAMARS» калібру 9,3х74R зі змінним блоком гладких стволів калібру 12х70 та ін.).

Мисливська зброя може бути також згрупована на промислову («ТОЗ-11», «ТОЗ-16», «ТОЗ-17», «Олень», «Білка», «ІЖ-56-3») і спортивно-мисливську («ІЖ-49», «ІЖ-54», «ТОЗ-25»);

спортивна вогнепальна зброя – зброя, призначена для ураження цілей у ході спортивних тренувань і змагань, що відповідає стандартам (правилам) міжнародних чи національних спортивних федерацій з олімпійських та неолімпійських видів спорту. Ця зброя, як правило, має особливу конструкцію ложе, рукоятки, прицільні пристрої і деякі відмінні від інших видів зброї елементи конструкції. Виготовляється як заводським, так і кустарним способом, невеликими партіями або одиничними екземплярами.

Спортивна зброя ділиться на *тренувальну* (рушниця «ТОЗ-8М», «ТОЗ-12», пістолет Марголіна, пістолет «ГШ-18 Спорт») і *цільову* (рушниця МЦ 12-3, «Стріла», пістолети «ІЖ-1», «ТОЗ-35» тощо).

Рис. 37. 5,6-мм спортивний пістолет конструкції Марголіна.

Рис. 38. 9-мм пістолет спортивний «ГШ-18 Спорт».

Спортивно-мисливська зброя є найбільш різноманітною за своїм складом. До неї відносяться 5,6 мм карабіни МЦ 127, ТОЗ-78, 7,62 мм карабіни МЦ 125, МЦ 126, одноствольна нарізна рушниця МЦ7-09, комбіновані двоствольні

рушниці «Північ», ІЖ-94, ТОЗ-55 «Зубр», МЦ105-05, комбінована триствольна рушниця МЦ140, одноствольні гладкоствольні рушниці, які перезаряджаються переломом ствола ІЖ-18М-М, ІЖ-18МК-М, ІЖ-18М «Юніор», двоствольні рушниці, які перезаряджаються переломом ствола МЦ 7-12, МЦ 7-20, МЦ 109-12, МЦ 109-01, МЦ 110-12, МЦ 110-01, МЦ 111-12, МЦ 111-01, ІЖ-43 (різних модифікацій), ІЖ-27 (різних модифікацій), МР-213, МР-233М, ТОЗ-80, ТОЗ-91, одноствольні гладкоствольні магазинні рушниці МР-131К, ІЖ-81 (різних модифікацій), МЦ 20-08, РМО-93 «Рись», «Селезень-4», РГСМ 016, «Бекас», одноствольні гладкоствольні самозарядні рушниці ТОЗ-87, «Бекас-16 Авто», «Бекас-12 Авто», МР-151, МЦ 22-12, гладкоствольний самозарядний карабін «Сайга» (різних модифікацій).

У теперішній час систему спортивної вогнепальної зброї утворюють дві її групи:

1) вогнепальна гладкоствольна (спортивні рушниці для стендової стрільби);

2) нарізна спортивно-тренувальна та цільова (гвинтівки, пістолети та револьвери).

З сучасної спортивно-тренувальної зброї можна виділити 5,6 мм гвинтівки ТОЗ-78С, СМ-2-1, 5,6-мм пістолети МЦМ, МЦМ-К «Марго», 5,45-мм малогабаритний пістолет ІЖ-75, 6,35-мм самозарядний пістолет МР-441, 9-мм пістолет «Байкал-442», самозарядний малогабаритний пістолет ІЖ-70, 5,6-мм револьвер МР-411 «Латіна».

Спортивна *цільова нарізна* вогнепальна зброя представлена у тому числі наступними зразками: 7,62-мм гвинтівками МЦ115-1, МЦ117, Рекорд-2, 5,6-мм гвинтівками ТОЗ-78 БІ (біатлон), ТОЗ-78 БК («бегущий кабан» (рос.)), ТОЗ-78 В (для військово-прикладного багатоборства), «Урал 5-2», МЦ113-02, МЦ114-02, МЦ112-02, 5,6-мм пістолетами МЦ55-1М, МЦ1-3М2, МЦ1-5, ІЖ-34М, ІЖ-35М, спортивним револьвером ТОЗ-49.

Спортивна *цільова гладкоствольна* зброя представлена стендовими рушницями 12 калібру, які застосовуються для стрільби на траншейному та круглому стендах. До них відносяться двоствольні рушниці МЦ 106-0, МЦ 106-01, МЦ 108-03, МЦ 108-04, МЦ 200-0, МЦ 200-01, ІЖ-39Е, ІЖ-44.

Кожна одиниця спортивної зброї повинна бути сертифікована в установленому порядку та відповідати вимогам ДСТУ 78-41-002-97;

вогнепальна зброя самозахисту – зброя, призначена для використання цивільними особами з метою протидії активним нападам людей чи тварин та не відповідає вимогам до бойової, спортивної та мисливської зброї. Така зброя може бути виготовлена заводським або кустарним способом. В останні роки значна кількість такої зброї виготовляється шляхом переробки в спеціальних майстернях застарілої військової зброї тощо.

До вогнепальної зброї самозахисту відноситься *травматична зброя з вогнепальним принципом метання снаряду* (пристрої для стрільби патронами, спорядженими еластичними снарядами травматичної (несмертельної) дії), яка відповідає загальним криміналістичним ознакам вогнепальної зброї.

Травматична зброя з вогнепальним принципом метання снаряду – зброя, призначена для тимчасового виводу із ладу біологічного об'єкта (людини чи тварини) шляхом завдання йому легких тілесних ушкоджень та болісних відчуттів в результаті ураження еластичними снарядами травматичної (несмертельної) дії, що одержують направлений рух у стволі за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння метального заряду.

До травматичної зброї з вогнепальним принципом метання снаряду належать пістолети, револьвери та інші ствольні та безствольні пристрої, призначені для стрільби патронами, спорядженими еластичними снарядами травматичної (несмертельної) дії[1].

В Україні травматична зброя виробляється наступними виробниками.

1. Казенне науково-виробниче об'єднання «Форт» МВС України (м. Вінниця): пістолети «ФОРТ-6Р», «ФОРТ-9Р», «ФОРТ-10Р», «ФОРТ-12Р», «ФОРТ-12РМ», «ФОРТ-14Р», «ФОРТ-17Р», «ФОРТ-18Р», «ФЕНІКС-Р», «ПМ-РФ».

[1]Методика криміналістичного дослідження травматичної зброї з вогнепальним принципом метання снаряду / Мінюст України, КНДІСЕ; Гамов Д.Ю., Коломійцев О.В., Чорногор П.А. та інші. Київ: КНДІСЕ, 2012. 27 с.

2. ДП «Форт-Ресурси» (м. Київ): пістолет «ГПМ».

3. ТОВ «ЕРМА-ІНТЕР» (м. Київ): пістолети «ГАРАНТ-С27», «ЕРМА-490Р», «ЕРМА-55Р», «ЕРМА-459Р», «ЕРМА-38Р», «ТТ-Т», «ПМ-Т», «ЕРМА Т9», «РР-Т», «ЕРМА-Р22Т», «ЕРМА-Р34Т», «ЕРМА-Z85Т».

4. ТОВ «СОБР» (м. Дергачі, Харківська область): пістолети «ПМР» (ПМР-М) калібру 9 мм Р.А., виготовлений на базі пістолета Макарова кал. 9 мм (ПМ), «ПМР» калібру 9 мм Р.А., виготовлений на базі пістолета «ІЖ-79», «ПСМ-Р», «ТТР».

5. УНСП «Шмайсер» (м. Вишневе, Київська область): пістолети «АЕ-10», «АЕ-790G», «АЕ-790Gl», «ПМШ-1», «АЕ-15G», «АЕ-790М».

6. ВАТ «Беркут» (м. Дніпро): пістолети «Беркут» (ПМ), «Беркут-Streamer», «Беркут-Stalker», «Беркут-Smerch».

7. Військова частина № 4558 (м. Ніжин, Чернігівська область): пістолети «ВІЙ», «ВІЙ-ТТ».

8. ТОВ «ЛАТЕК» (м. Харків): пістолети «SAFARI-MINI», «SAFARI TF», «SAFARI GP-910».

9. ДП «Укроборонсервіс» (м. Київ): пістолет «ПМР-УОС»[1].

Рис. 39. Пістолет «ФОРТ-12Р» калібру 9 мм Р.А.

[1]Див.: Соколов О. С., Грищенко О. В., Щирба Д. Є. Встановлення моделі травматичної зброї калібру 9 мм Р.А. по слідам на стріляних гільзах / ДНДЕКЦ МВС України. Київ, 2016. 132 с.

Рис. 40. Пістолет «ГПМ» калібру 9 мм Р.А.

Рис. 41. Пістолет «SAFARIGP-910» калібру 9 мм Р.А.

Рис. 42. 9-мм револьвер «Комбриг», призначений для відстрілу 9-мм патронів, споряджених еластичною кулею або аналогічним за своїми властивостями метальним снарядом.

Інші пристрої, призначенні для стрільби патронами, спорядженими еластичними снарядами травматичної (несмертельної) дії – ствольні та безствольні вироби промислового виробництва, призначені для стрільби патронами, спорядженими еластичними снарядами травматичної (несмертельної) дії, конструктивно відмінні від пістолетів та револьверів.

Багатоцільова вогнепальна зброя – зброя, призначена для використання за кількома цільовими призначеннями: для полювання та самооборони, для спорту та самооборони, для полювання та спорту тощо;

2) за способом виготовлення:

- *вогнепальна зброя промислового виробництва* – зброя, виготовлена підприємствами й фірмами-виробниками в умовах технічно оснащеного промислового виробництва з дотриманням вимог відповідних державних чи фірмових стандартів і визначених технічних умов. Звичайне найменування системи та зразка вогнепальної зброї промислового виробництва походить від назви підприємства й фі-

рми-виробника[1] (наприклад, «ТОЗ-34» – тульського збройного заводу, «ІЖ-1» – іжевського заводу, пістолет «ФОРТ-12» – КНВО «ФОРТ», пістолет «Вальтер» – фірми «Walter», пістолети «ASTRA» моделі А-90, «ASTRA» моделі CONSTABLE II) – іспанської фірми ASTRA – UNCETAY CIASA, пістолети GLOCK моделей 17, 19, 26 – австрійської фірми Glock Ges M.B.H., пістолет «BERETTA» моделі 92 FS COMPACT – італійської фірми Fabrica D`Army Pietro Beretta S.P.A., пістолет «TAURUS» моделі PT 58 S – бразильської фірми Fortas Taurus S.A., пістолет «SMITH&WESSON» моделі SW 40 V калібру .40 – фірми Smith&Wesson, Springfield (США). Інколи зброї привласню-

[1]**Система стрілецької зброї –** певний вид стрілецької зброї, який відрізняється оригінальністю конструктивних особливостей деталей та механізмів, які сприймають дію порохових газів та забезпечують автоматичне перезаряджання та проведення пострілу, способом запирання каналу стволу затвором тощо. Отже, часто система стрілецької зброї називається по імені винахідник або підприємства, які вперше розробили та запатентували її (наприклад, пістолети Маузера, Браунінга, револьвери Сміт-Вессона, Лефоше). **Модель стрілецької зброї** – стрілецька зброя певного виду та системи, яка відрізняється конструктивними удосконаленнями окремих механізмів, зовнішнім оформленням. Наприклад, автоматичний пістолет системи Маузер, випущений в 1902 році відрізняється від пістолета Маузер зразку 1896 року наступними змінами: а) крім калібру 7,63 мм випускався й калібру 7,65 мм під патрон Парабелум; б) не має підйомного прицілу, замість нього є постійний цілик з трикутним прорізом; в) ствол укорочений, довжина його 80 мм, тому й пістолет коротший; г) магазин зменшений, всього на 6 патронів; ґ) зовнішні обриси курку та запобіжника змінені, деякі деталі полегшені; д) маса пістолета полегшена на 100 г порівняно зі зразком 1896 року. Початкова швидкість кулі 400 м/с (раніше 425 м/с), загальна довжина пістолета 230 мм (раніше 290 мм). Це дві моделі однієї системи (конструкції) пістолета. **Зразок стрілецької зброї –** стрілецька зброя певного виду та системи, конструкція та бойові якості якої відповідають основним тактико-технічним вимогам, котрі пред'являються до стрілецької зброї під час її розробки на наступний період, наприклад, 7,62 мм гвинтівка зр. 1891/1930 рр. або револьвер системи «Наган» зр. 1895 р. Назва зразку, як правило, включає калібр, тип зброї та рік прийняття на озброєння. Само поняття «зразок» не передбачає, що саме ця конструкція буде прийнята на озброєння, але якщо конструкція прийнята на озброєння, в її найменуванні обов'язково присутня вказівка на зразок зброї. Наприклад, 7,62 мм гвинтівка зр. 1891 року, тобто зразок зброї характеризується наступними параметрами: калібр, тип зброї (гвинтівка, автомат, пістолет тощо), рік прийняття на озброєння. Іноді замість року прийняття на озброєння в найменування зразку вноситься індекс. Наприклад, 7,62-мм автомат АК... Після модернізації до основного індексу додаються спеціальні знаки (7,62-мм автомат АКМ) або вказується рік модернізації дрібом до року прийняття на озброєння (7,62-мм гвинтівка зр. 1891/30). Слід зазначити, що цій гвинтівці не було офіційно присвоєно найменування «система Мосіна», адже зазначено, що в цій гвинтівці є частини, запропоновані Роговцевим, комісією Чагіна, Мосіним та зброяром Наганом, отже доцільно дати виробленому зразку найменування: руська 3-х лінійна гвинтівка зр. 1891 року.

ється найменування, що походить від прізвища конструктора (наприклад, автомат Калашникова, пістолет Макарова, пістолет Грязєва-Шипунова, автоматичний пістолет Стєчкіна) або символічне – пістолет «парабелум» («готуйся до війни»).

Разом з тим, пістолетів калібру 7,65 мм та 6,35 мм нараховується в цілому близько трьохсот моделей. Інколи позначають калібр та зразок зброї, наприклад: за порядком (Вальтер, модель 2), за роком розробки (Вальтер, П-38), за призначенням (Вальтер, модель ПП – пістолет поліцейський);

- *вогнепальна зброя кустарного виробництва* – зброя, виготовлена майстрами-зброярами в умовах офіційної підприємницької чи іншої діяльності в кустарних майстернях, за своїми характеристиками близька до промислової зброї, але за ступенем якості та (або) одноманітності зовнішнього оформлення, конструкції та розмірів не відповідає стандартам промислового виробництва (див. рис. 44–46);

Рис. 43. 7,62-мм автомат кустарного виробництва, виготовлений за типом «АК».

Рис. 44. Маркувальні позначення на 7,62-мм автоматі.

Рис. 45. Револьвер кустарного виробництва, виготовлений по типу “Smith&Wesson” калібру 7,62 мм.

- *перероблена вогнепальна зброя* – зброя промислового виробництва, у якій саморобним або кустарним способом змінені деякі деталі чи вузли, у результаті чого вона набула нових характеристик (як правило, використання іншого зразка боєприпасу або перехід до іншої видової групи вогнепальної зброї) (рис. 47);

Рис. 46. Перероблений пневматичний пістолет ІЖ-40 під патрон 5,6 мм.

- *вогнепальна зброя, виготовлена шляхом переробки виробів, що не були вогнепальною зброєю* – газова й пневматична зброя, сигнальні та інші пристрої спеціального, господарсько-побутового, промислового призначення, у конструкцію яких саморобним або кустарним способом внесено

зміни, внаслідок чого вони набули властивостей вогнепальної зброї. Наприклад, зустрічаються три основні варіанти переробки сигнальних пістолетів для стрільби патронами до вогнепальної зброї:

- установка вкладного саморобного ствола без внесення будь-яких змін до конструкції самого сигнального пістолета;
- установка вкладного саморобного ствола з відповідною переробкою екстрактора для забезпечення його працездатності;
- заміна ствола саморобним способом.

У більшості випадків сигнальні пістолети зазнають переробки для стрільби патронами до гладкоствольних мисливських рушниць 16-го та 12-го калібрів. Іноді – для стрільби патронами до нарізної вогнепальної зброї. Серед моделей сигнальних пістолетів слід назвати «Сигнальний пістолет Шпагіна СПШ-44», «СП-81» та ін.[1];

Рис. 47. 4,5-мм пневматична гвинтівка моделі «ІЖ-38с», перероблена саморобним способом для стрільби способом роздільного заряджання: (капсуль «жевело-н»+навіска пороху+снаряд діаметром 4,5 мм).

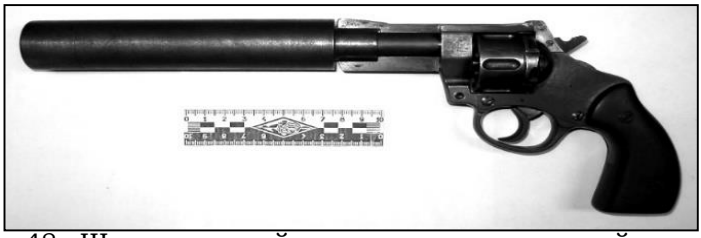

Рис. 48. Шестизарядний револьвер, призначений для стрільби патронами калібру 9х18, виготовлений саморобним способом з використанням промислового обладнання.

[1] Гамов Д.Ю. 26-мм сигнальні пістолети: Довідник для судових експертів / Д.Ю. Гамов, І.А. Єсін, К.В. Кріулін / ДНДЕКЦ МВС України. Київ, 2006. 31 с.

Рис. 49. 26-мм сигнальний пістолет зр. 1930 р. у конструкцію якого саморобним способом внесені зміни з метою стрільби з нього патронами до гладкоствольної вогнепальної зброї 12-го калібру – в канал стволу пістолету установлений саморобний вкладений стволик.

- *саморобна вогнепальна зброя* – зброя, виготовлена та зібрана саморобним способом з деталей і частин цілком саморобного виготовлення чи з використанням окремих деталей і частин зброї та (або) виробів іншого призначення промислового чи кустарного виробництва.

Переробки різних видів зброї у вогнепальну мають невідворотний характер, а найбільш розповсюдженими способами є: виготовлення та установка нового нарізного стволу, доробка затвору та інших частин або ремонт та подальше використання основних частин масогабаритних макетів. При саморобному виготовленні стволів якість виробів залежить від рівня технічних знань, майстерності та навичок особи, яка займається незаконним виготовленням зброї. Разом із тим, застосування спеціальних інструментів та обладнання також є фактором, який визначає кінцевий якісний рівень виробу. Нерідко для полегшення виготовлення стволу використовуються непідрізані заготовки стволів, браковані стволи. Іноді виробники при мінімальних переробках пристосовують стволи заводської зброї близького калібру або використовують стволи макетів зброї.

В якості прикладу можна назвати практику застосування при вчиненні злочинів перестволених газових пістолетів «ІЖ-79» («МР-79») з саморобно виготовленим нарізним стволом під патрон ПМ 9х18, газових пістолетів «ІЖ-78» («МР-78») із саморобним нарізним стволом під патрон ПСМ калібру 5,45 мм,

переробку саморобним способом пневматичних гвинтівок для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення.

Рис. 50. 4,5-мм пневматична гвинтівка моделі «ІЖ-38», перероблена саморобним способом для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення.

Рис. 51. Однозарядний пістолет, призначений для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення, виготовлений саморобним способом з використанням частин стартового (шумового) револьверу моделі РС-22 «Страж».

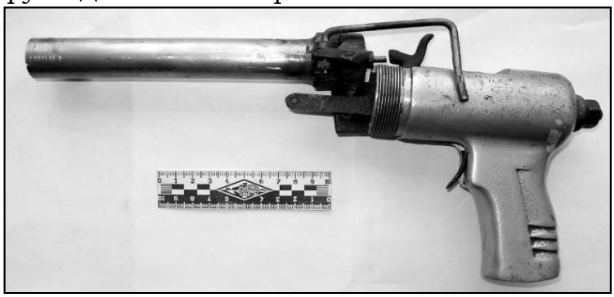

Рис. 52. Однозарядний пістолет, призначений для стрільби патронами до гладкоствольної мисливської вогнепальної зброї 12-го калібру, виготовлений саморобним способом з використанням корпусу пневматичного будівельно-монтажного пістолета та замкової дошки з деталями ударно-спускового механізму куркової двоствольної мисливської рушниці промислового виготовлення.

Рис. 53. 9-мм газовий револьвер моделі «KORA 007» виробництва Чехії, перероблений саморобним способом для стрільби з нього дробовими патронами. У конструкцію револьвера внесені наступні зміни – розсвердлені камори барабану.

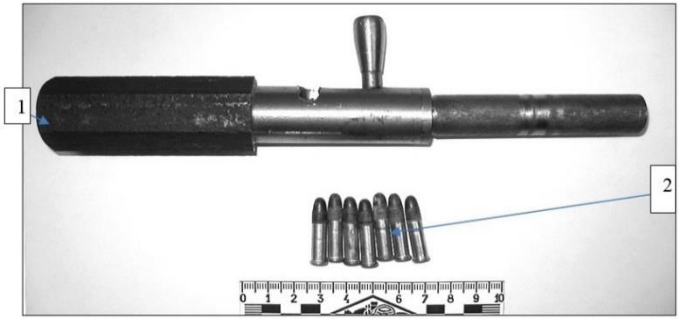

Рис. 54. Однозарядний пістолет (1), призначений для стрільби 5,6-мм патронами (2) кільцевого запалення, виготовлений саморобним способом.

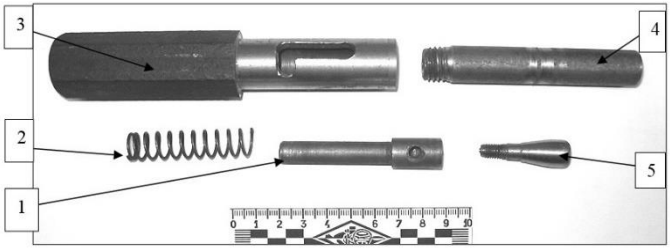

Рис. 55. Пістолет та його основні частини: 1 – бойок; 2 – бойова спіральна пружина; 3 – кришка зі ствольною коробкою; 4 – ствол; 5 – рукоятка

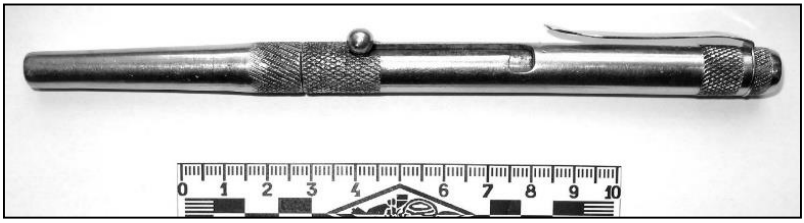

Рис. 56. Однозарядний пістолет, призначений для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення, виготовлений саморобним способом.

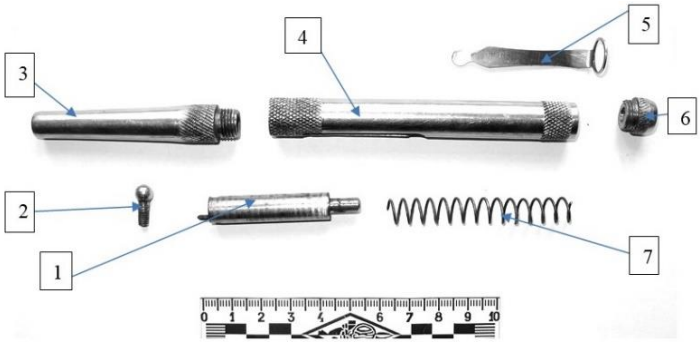

Рис. 57. Пістолет та його основні частини: 1 – бойок; 2 – гвинт; 3 – ствол; 4 – ствольна коробка; 5 – скоба; 6 – циліндрична кришка; 7 – бойова спіральна пружина.

3) за особливостями конструкції, способом керування та утримання:

- *вогнепальна зброя стандартних видів* – зброя історично сформованих видів, що мають певні конструктивні, розмірні, балістичні та інші характеристики, які дозволяють виділити їх у самостійні групи й обумовлюють специфіку їхнього призначення й застосування; до основних стандартних видів відносяться **пістолет, револьвер, рушниця, гвинтівка, карабін, автомат або штурмова гвинтівка, пістолет-кулемет, кулемет**;
- *нестандартна вогнепальна зброя* – зброя, що не відповідає зброї стандартних видів за деякими показниками,

але дозволяє її типізувати за окремими характеристиками та виділити певні види й різновиди, наприклад, **обрізи рушниць, гвинтівок** тощо;

Рис. 58. Обріз, виготовлений з частин мисливських рушниць 16-го калібру моделі «ІЖ-Б-47» 1948 року випуску (колодка, стволи) та 1956 року випуску (цівка), шляхом видалення саморобним способом передньої частини стволів до остаточної довжини 328 мм та прикладу.

Рис. 59. Обріз, виготовлений шляхом переробки гладкоствольної мисливської рушниці 28-го калібру системи Манліхера шляхом видалення саморобним способом передньої частини стволу до остаточної довжини 332 мм та прикладу.

Рис. 60. Обріз 4,5-мм пневматичної гвинтівки моделі «ІЖ-38», перероблений саморобним способом для стрільби способом роздільного заряджання (капсуль «жевело»+навіска пороху+картеч діаметром 5,7 мм).

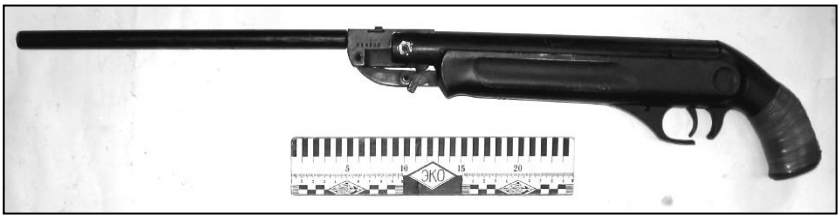

Рис. 61. Обріз, виготовлений з 4,5-мм пневматичної гвинтівки моделі «ІЖ-22», у якій саморобним способом видалені передня частина ствола до остаточної довжини 370 мм та приклад, переробленої саморобним способом для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення (розсвердлені канал ствола й газовідвідний отвір обрізу гвинтівки, встановлений саморобний ударник).

Рис. 62. Обріз, виготовлений з частин мисливських рушниць 16-го калібру моделі «ЗК» та «ІЖ-К» 1956 року випуску (ствол та цівка), шляхом видалення саморобним способом передньої частини ствола до остаточної довжини 300 мм й приклада.

Рис. 63. Обріз, виготовлений з мисливської рушниці 16-го калібру моделі «ІЖ-К» 1958 року випуску, шляхом видалення саморобним способом передньої частини ствола до остаточної довжини 283 мм.

- *атипова вогнепальна зброя* – зброя, що не відповідає зброї стандартних видів за всіма основними показниками й не утворює типової групи зі сталими й відомими конструктивними й балістичними характеристиками: **стріляючі пристрої оригінальної, нестандартної та нетипової конструкції, замаскована вогнепальна зброя**.

Рис. 64. Дульнозарядний (шомпольний) атиповий пристрій-пастка з ударно-капсульним способом запалення, виготовлений саморобним способом.

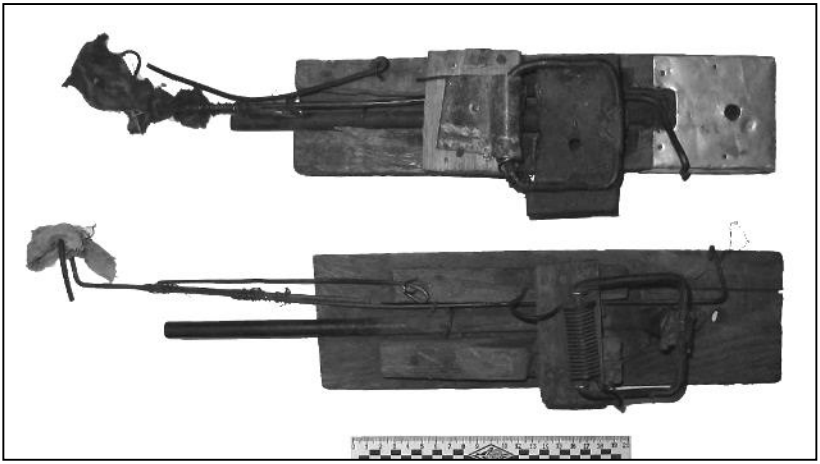

Рис. 65. Гладкоствольні дульнозарядні (шомпольні) пристрої-пастки з капсульним запаленням виготовлені саморобним способом.

Рис. 66. Пристрій-пастка, призначений для стрільби патронами до гладкоствольної вогнепальної зброї 12-го калібру. Пристрій виготовлений саморобним способом з використанням промислового обладнання.

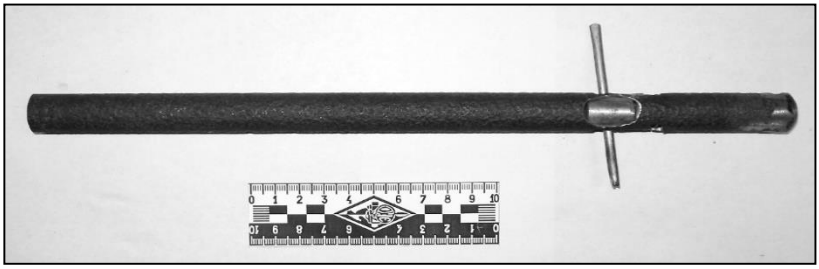

Рис. 67. Атипова вогнепальна зброя – саморобний однозарядний пристрій, призначений для стрільби 5,6-мм пістолетними цільовими укороченими патронами кільцевого запалення.

4) <u>За кількістю стволів:</u>

- одноствольна, переважна частина моделей бойової зброї є *одноствольною;*

- *двоствольна* зброя – це здебільшого мисливські, призначені для промислового або аматорського полювання та спортивні рушниці. Стволи таких рушниць можуть розташовуватись як у вертикальній (наприклад, моделі ТОЗ-34Р,

ТОЗ-91, ІЖ-27, «Express 2000», «Drilling», «Focus» та ін.), так і в горизонтальній площині (наприклад, рушниці моделей ТОЗ-80-12, МЦ-111-12, ІЖ-43, ІЖ-54, «Express VB De Luxe», «Minerva» та ін.);

- *багатоствольна,* до якої відноситься стрілецька зброя, яка має більше 2-х стволів. Здебільшого, це триствольні рушниці (наприклад, рушниця МЦ-30-09, Krieghoff-Plus, Blaser BD 880, рушниця триствольна комбінована MERKEL моделі 90K калібру 12х70/30-06, рушниця триствольна комбінована MERKEL моделі 96K калібру 12х70/30-06), чотириствольні рушниці (наприклад, чотириствольна комбінована рушниця KARL HAUPTMANN калібру 20х76/20х76/9,3х74R/9,3х74R та ін.). Подібні мисливські рушниці зазначай є комбінованими та виготовляються за індивідуальним замовленням.

На дульному кінці ствола зброї можуть знаходитись стабілізатор для збільшення точності стрільби, дулове гальмо, пристрій зниження звуку пострілу.

5) за будовою каналу ствола (стволів):

- нарізна, вогнепальна зброя, в якій напрямна частина каналу ствола має нарізи, або ж як різновид – полігональну нарізну, котрі надають кулі обертального руху. Сучасна нарізна зброя має 4, 6 та більше нарізів;
- гладкоствольна, вогнепальна зброя, канал ствола якої не має нарізів за напрямною частиною, що надають кулі обертального руху. Слід зазначити, що до гладкоствольної зброї відносяться також і деякі мисливські рушниці, які мають гладкі стволи з нарізами в дульній частині (свердлення типу «Парадокс»). При цьому довжина нарізної частини каналу ствола не повинна перевищувати 140 мм та з овальним свердленням типу «ланкастер»;
- комбінована, до якої відноситься вогнепальна зброя, що має стволи як з нарізними, так і з гладкими каналами (наприклад, рушниця «Білка ІЖ-56-3», двоствольна комбінована рушниця MERKEL 221 калібру 12х70/6,5х57R, рушниці «Fabarm», «Corona», «Rifle Shotgun Comb Lux Sep» та ін.).

Рис. 68. Двоствольна комбінована мисливська рушниця моделі «ІЖ-56-3» («Білка-3») 1958 року випуску. Верхній ствол рушниці нарізний калібру 5,6-мм, нижній ствол гладкий 28-го калібру.

Рис. 69. Двоствольна комбінована мисливська рушниця моделі «ІЖ-94». Верхній ствол рушниці гладкий 12-го калібру, нижній нарізний, може бути розрахований під різні боєприпаси: 9,3х74, 7х65, 7,62х54, 7,62х51, 7,62х39, 5,6х50.

В триствольних комбінованих рушницях два гладких стволи спарені в горизонтальній площині та під ними нарізний ствол калібру 5,6 мм, 8 мм, 9 мм. Рідше зустрічаються рушниці, в яких два горизонтально спарених нарізних стволи та під ними гладкий ствол.

У чотириствольних рушниць у горизонтальній площині спарені два гладких стволи, а між ними зверху та знизу у вертикальній площині – нарізні.

Стрілецька зброя, яка з дотриманням вимог відповідних державних стандартів або технічних умов спеціально приведена на заводах-виробниках чи у спеціалізованих майстернях з ремонту зброї в непридатний для стрільби стан, **до вогнепальної зброї не належить**. Така зброя залежно від особливостей внесених конструктивних змін поділяється на наступні підвиди:

- *вихолощена зброя* – спеціально пристосована до стрільби лише холостими зарядами зброя, з якої неможливо зробити постріл снарядом, що має достатню вражаючу здатність;

призначена для використання на кінозйомках, при проведенні театралізованих, костюмованих та інших культурних заходів;

- *навчальна зброя* – зброя, яка спеціально приведена в непридатний до стрільби стан, для чого на казенній частині ствола зроблені вирізи або прорізи, спиляний бойок або курок та інше; призначена для навчання правилам поводження зі зброєю (розбирання та складання, заряджання та розряджання, виконання стройових прийомів зі зброєю);
- *навчальна-розрізна зброя* – зброя, яка спеціально приведена в непридатний до стрільби стан, основні деталі якої мають спеціально виконані вирізи, призначені для забезпечення наочності при вивченні порядку взаємодії деталей і вузлів;
- *музейна зброя* – зброя, яка спеціально приведена в непридатний до стрільби стан шляхом свердлення відтулини діаметром не менше 5 мм у казенній частині ствола та вилучення чи спиляння бойка; призначена для експонування в музеях.

Існує й інша, передбачена СОУ 78-19-006:2011 «Зброя стрілецька нейтралізована. Загальні технічні вимоги. Методи контролювання», класифікація нейтралізованої зброї.

Крім того, даний стандарт містить таке визначення поняття нейтралізованої зброї: стрілецька зброя будь-якої моделі, яка з дотриманням вимог відповідних стандартів або технічних умов спеціально приведена на заводах-виробниках чи у спеціалізованих майстернях з ремонту зброї в непридатний для стрільби стан.

Таким чином, нейтралізована зброя, в залежності від її призначення поділяється:

учбова зброя – зброя, яка спеціально приведена в непридатний до стрільби стан, призначена для навчання правилам поводження зі зброєю (розбирання та складання, заряджання та розряджання, виконання стройових прийомів зі зброєю);

учбово-розрізна зброя – зброя, яка спеціально приведена в непридатний до стрільби стан, основні деталі якої мають спеціально виконані вирізи, призначені для забезпечення наочності при вивченні порядку взаємодії деталей і вузлів;

музейна зброя – зброя, яка спеціально приведена в непридатний до стрільби стан та призначена для експонування в музеях;

макети зброї масогабаритні – конструктивно подібні до вогнепальної зброї вироби, призначені для колекціонування та експонування фізичними та юридичними особами, які спеціально виготовлені з вогнепальної стрілецької зброї згідно технічної документації шляхом внесення до конструкції її основних частин та механізмів змін, що виключають здійснення пострілу.

При цьому, *учбова зброя* повинна мати:

- сегментний виріз в казенній частині ствола знизу (ПК-41 – зверху, для пістолетів і револьверів – збоку або зверху), довжиною не менше ½ довжини патронника;
- наскрізний проріз на початку ствола (у місці кульного входу) з виходом його в ділянку патронника завширшки не менше 4 мм і завдовжки не менше: в АК та РКК – 48 мм, СКС-45–38 мм, КК-41–51 мм, РКД–48 мм, ДК та ДКТ– 65 мм, СГД – 60 мм, КК-52 мм, у карабінів зразка 1938 і 1944 років – 57 мм;
- спиляний бойок у всіх зразках зброї;
- спиляні на глибину не менше 3 мм: курок (АК, РКК, АКТ, СКС, СГД) чи стояк затворної рами (РКД) у місці удару по ударнику;
- вмонтований обмежувач ствола у ствольній коробці (ПК-41, ДК, ДКМ, КК), який перешкоджає встановленню ствола від бойової зброї на учбову;
- проточку на казенній частині ствола (ПК-41, ДК, ДКМ, КК) для входження обмежувача ствола, що виступає, усередину ствольної коробки;
- наскрізні поздовжні пази в передній частині ствола, розмірами не менше 1/2 довжини ствола, та шириною не менше 4 мм, та в кришці ствольної коробки, розмірами не менше 1/2 довжини кришки, та шириною не менше 5 мм.

Навчально-розрізна повинна мати:

- у бічній стінці ствола та патронника (кожної камори барабана) проріз шириною не менше 1/3 діаметра ствола та довжиною не менше 2/3 довжини ствола з патронником;

- у кожусі-затворі, кожусі, кришці ствольної коробки, ствольній коробці, рамці, колодці та інших частинах зброї, котрі перешкоджають спостереженню процесу взаємодії деталей і вузлів цієї зброї, повинні бути наскрізні вирізи, котрі за своїми розмірами максимально забезпечують наочність роботи деталей і вузлів зброї та не перешкоджають їх взаємодії;

- у корпусі затвору має бути виріз таким чином, щоб було видно рух ударника;

- в передній (ударній) частині курка (за наявності) має бути виріз по усій його товщині глибиною не менше 3 мм.

Музейна зброя повинна мати:

- наскрізний отвір діаметром не менше 5 мм у казенній частині ствола зброї без ушкоджень написів і тавр;

- вилучення чи спилення бійка (ударника);

- губи магазину видалені таким чином, щоб усунути можливість утримання у ньому штатних патронів або їх замінювачів.

Макети зброї масогабаритні повинні мати:

Конструкцію, що виключає можливість:

- заміни основних частин пристроїв на аналогічні частини бойової, спортивної або мисливської зброї без унесення видимих неозброєним оком незворотних змін у конструкцію пристроїв;

- використання основних частин пристроїв для заміни аналогічних частин бойової, спортивної або мисливської, у тому числі і після переробки їх за допомогою універсального інструменту загального вжитку.

Відсутність у стволі пристрою нарізів від патронника у напрямку дульного зрізу на проміжку не менше ніж 80% довжини ствола.

Нерозбірний, а також невід'ємний від іншої основної частини пристрою ствол або мати такі з'єднувальні елементи ствола, котрі за своїми геометричними та розмірними характеристиками відрізняються від аналогічних частин зброї, з якої виготовлений цей пристрій.

Ствол, непридатний для здійснення із нього пострілів, що може бути досягнуто одним із таких способів:

- у бічній стінці ствола та патронника повинен бути наскрізний проріз шириною не менше 1/3 діаметра ствола та довжиною не менше 80% довжини ствола з патронником. Також, у патроннику, перпендикулярно його повздовжній осі повинен бути ненаскрізний сталевий штифт діаметром, не менше 1/3 діаметра патронника;
- у ствол повинен бути вміщений сталевий стрижень зовнішнім діаметром, що за розмірами відповідає внутрішньому діаметру каналу ствола зброї з видаленими нарізами, та довжиною не менше 80% довжини ствола з патронником. Стрижень повинен бути закріплений у каналі ствола через його бічні стінки у не менш ніж у 4 точках за допомогою ненаскрізних сталевих штифтів, котрі занурені у стрижень на глибину не менш ніж ½ його діаметру, а їх торці не повинні виступати над зовнішньою поверхнею ствола. Діаметр цих штифтів має бути не менше 2,5 мм.

Кріплення захисних елементів ствола пристроїв, повинно здійснюватися способом, що унеможливлює їх вилучення за допомогою універсального інструменту загального вжитку без руйнування ствола.

Камори барабану барабанної зброї, непридатні для поміщення у них патрону та здійснення пострілів, що може бути досягнуто одним із таких способів:

- у кожній каморі, перпендикулярно її повздовжній осі повинен бути встановлений ненаскрізний сталевий штифт діаметром, не менше 1/3 діаметра камори;
- діаметр кожної камори повинен бути збільшеним таким чином, щоб товщина зовнішньої стінки барабану у найтоншому місці не перевищувала 1 мм;

Запірний механізм пристрою, що відповідає одній з вимог:

- опорні поверхні під патрони (дзеркало затвору, чашечка затвору тощо) повинні бути зрізані під кутом 45^0 відносно поздовжньої осі каналу ствола зброї;
- усі отвори для ударників (бійків) рушниць, ракетниць або інших видів зброї, що відпирається методом переламування, повинні бути розсвердлені до діаметру не менше 10 мм.

Ударний, спусковий або ударно-спусковий механізми, що відповідає таким вимогам:

- ударники (бойки) пристроїв повинні бути вилучені або спиляні;
- отвори для виходу бійків та канали для руху ударників повинні бути заварені;
- в передніх (ударних) частинах курків (за наявності) повинні бути вирізи по усій товщині курка глибиною не менше 3 мм.

Маркування

Кожна одиниця пристроїв повинна мати маркування, виконане згідно з ГОСТ 26828.

Маркування на пристрої повинно містити:

- знак для товарів та послуг підприємства-виробника (переробника);
- позначення виду нейтралізованої зброї: «УЧ» – учбова, «УЧР» – учбово-розрізна, «МУЗ» – музейна, «ММГ» – макет масогабаритний;
- заводський номер;
- національний знак відповідності згідно з ДСТУ 2296 (за наявності);
- напис “Вироблено в Україні” (для пристроїв, вироблених в Україні).

Заводський номер на пристрій має бути нанесено виключно ударним способом або методом холодного тиснення глибиною не менше ніж 0,2 мм.

Заводський номер наносять на такі частини пристроїв:

- для пістолетів і пістолетів-кулеметів: на рамку зі стволом та на затвор (кожух-затвор);
- для револьверів: на рамку та барабан (4 останні знаки);
- для гвинтівок, карабінів, у т.ч. автоматичних: на ствольну коробку та ствол (якщо він від’ємний від ствольної коробки);
- для рушниць: на ствол (блоку стволів) та колодку;
- для кулеметів: на ствольну коробку та ствол (якщо він від’ємний від ствольної коробки) та на корпус з замикаючим механізмом;
- інші пристрої: на корпус та на патронник;

б) за калібром:

- *малокаліберна* зброя має калібр до 6,5 мм включно. До неї відносяться пістолети під патрон центрального бою (наприклад, «Колібрі» Бельгія) калібру 3 мм, «Ліліпут» мод. 27 (Німеччина) калібру 4,25 мм, ПСМ (СРСР) калібру 5,45 мм, 6,35-мм пістолет Коровіна (ТК) (СРСР), пістолети під патрон кільцевого запалення (наприклад, спортивні пістолети Марголіна, ІЖ-35, STERLING (США), а також саморобна зброя, виготовлена як з використанням відрізків стволів заводського виготовлення, так і повністю саморобна. Револьвери (наприклад, калібру 5,6 мм конструкції Смирнського, «Сміт і Вессон» (США), калібру 5,7 мм «Велодог» (Бельгія), гвинтівки та карабіни (наприклад, автоматична 5,56-мм гвинтівки М16А1 (США), 5,6-мм спортивна гвинтівка «Біатлон 7-4» калібру 5,6 мм, мисливський карабін «Барс-1», спортивні гвинтівки моделей ТОЗ-8М, ТОЗ-12, цільові гвинтівки МЦ-12-3, «Стріла-3», промисловий карабін ТОЗ-17 та ін., автомати (наприклад: калібру 5,45 мм автомат АК-74;
- зброя *середнього* калібру – калібр від 6,5 мм до 9,0 мм включно. До неї відносяться: пістолети (наприклад, калібру 6,5 мм «Бергман» зр. 1894 р. (Німеччина), калібру 7 мм «Намбу» (Японія), калібру 7,62 мм пістолет Токарева зр. 1930/33 рр. (ТТ), калібру 7,63 мм «Маузер» зр. 1902 р. (Бельгія, Німеччина, Чехословаччина), калібру 7,65 мм «Вальтер» мод. РРК та РР (Німеччина), калібру 8 мм «Намбу» зр. 1943 р. (Японія), 9-мм пістолет конструкції Макарова (ПМ), револьвери (наприклад, калібру 7,62 мм «Наган» зр. 1895 р., калібру 7,65 мм «Сміт і Вессон» (США), калібру 8 мм «Лебеля» зр. 1892 р. (Франція), «.38 Кольт» (США), гвинтівки та карабіни (наприклад, калібру 6,5 мм «Арисака» зр. 1905 р. (Японія), калібру 7,5 мм «Сент-Етьєн» зр. 1936 р. (Франція), калібру 7,71 мм «Лі-Енфільд» зр. 1934 р. (Англія), калібру 7,92 мм «Маузер» зр. 1898 р. (гвинтівка та карабін – Німеччина), калібру 8,2 мм мисливські карабіни мод. КМ-8,2, калібру 9 мм самозарядний мисливський карабін «Ведмідь», автомати та пістолети-кулемети (наприклад, калібру 7,62-мм автомат Калашникова (АКМ), калібру 8-мм пістолет-кулемет мод. «2600» (Японія), 7,5-мм єдиний кулемет М52 (Франція), калібру 7,92 мм кулемет «BESA» (Англія);

- калібр *великокаліберної* зброї більше 9,0 мм до 14,5 та більше. До такої зброї відносяться: пістолети (наприклад, калібру 11,43-мм пістолет «Кольт» М1911 (США), калібру 11,56 мм «Скот» (Англія), револьвери (наприклад, калібру 10,66 мм «Сміт і Вессон» (США), гвинтівки та карабіни (наприклад, калібру 11 мм гвинтівка ГРА зр. 1874 р. (Франція), калібру 13,35 мм великокаліберна гвинтівка «Маузер» зр. 1918 р. (Німеччина), пістолети-кулемети (наприклад, калібру 11,43 мм Томсону М1 та М1А1 (США), кулемети (наприклад, калібру 12,7-мм станковий кулемет зр. 1938 р. ДШВ (Дегтярьова-Шпагіна), великокаліберний кулемет Володимирова (ВКВ) калібру 14,5 мм, гладкоствольні мисливські рушниці від 32-го до 10-го калібру);

7) за характером стрільби:

- *пістолет* – стрілецька зброя, конструктивно призначена для утримання та керування при стрільбі однією рукою. Існує незначна кількість моделей пістолетів, у яких в якості додаткового упору при стрільбі застосовується жорстка (зазвичай дерев'яна) кобура, котра кріпиться до рукоятки пістолета спеціальними пристроями та виконує роль прикладу (наприклад, пістолет Браунінг зр. 1903 року, пістолет Парабелум, пістолет Маузер С96, автоматичний пістолет Стєчкіна (АПС). Є індивідуальною, як правило, самозарядною, зброєю з ефективною дальністю стрільби до 50 м. Серед пістолетів, що серійно виробляються вітчизняними виробниками (наприклад, на потужностях українського НВО «ФОРТ» МВС України у м. Винниці) слід назвати: «Форт 12», «Форт 14ТП», «Форт 14ПП», «Форт 17» (прототип «Форт 12») калібру 9х18 мм[1]. Але патрон 9х18 мм малопотужний з бойових пістолетів у світі з початковою швидкістю кулі не більш 340 м/с. Під цей патрон виготовляються також пістолети Макарова (ПМ, ПММ-12. При цьому практично всі країни світу використовують більш потужні патрони: 9х19 «Люгер» або «Парабелум» (7Н21) з початковою швидкістю кулі близько 395 м/с, а також ще більш потужні патрони 9х21 (СП-10, СП-11, СП-12, СП-13) з дульною швид-

[1] Див.: Щербак В. В., Толмачов О. О., Кундиус О. В., Абдурасулов А. А. Можливості встановлення моделі вогнепальної зброї при пострілах з пістолетів «ФОРТ» калібру 9х18 мм. *Криміналістичний вісник.* 2014. №2 (22). С. 128-133.

кістю 420 м/с, які мають більшу пробивну здатність, що відповідає найсучаснішим вимогам. Наприклад, під патрон 9х19 «Парабелум» виготовляються пістолети: «Астра А-90», «Астра А-100», «АТ 88», «Беретта 92», «Беретта 92Ф», «Беретта 92 Компакт», «Глок 17», «Глок 19», «П-96», ПЯ (пістолет Яригіна), «Сміт-Вессон 5906», «Сміт-Вессон СВ9Ф», СПС (самозарядний пістолет Сердюкова або СР-1 «Гюрза») та модифікації (СР1М, СР1ПМ, СР1МП), «ЧЗ 85», «ЧЗ 85 Б»[1] (таблиця 1, рис. 70-92).

Враховуючи специфіку виконання службово-бойових завдань спеціальних підрозділів в умовах міста, напрямами розвитку комплексу «пістолет-патрон» слід вважати:

1) зменшення рикошетуючої дії куль. Ця проблема є актуальною при веденні стрільби в обмежених умовах (будівлях, захоплених літаках, автомобілях, кораблях);

2) можливість ведення вогню з закритих приміщень (з кута будівель, з люків бойових машин, з окопу);

3) застосування сучасних технологій при виробництві пістолета (штампування, ковка, зварювання, лиття, 3D-технології);

4) використання як потужних (пістолет СП 1М), так і малопотужних патронів (пістолет «Пернач», патрон 5,45х18) залежно від характеру службово-бойового завдання;

5) використання збалансованої автоматики при проектуванні пістолетів.

В умовах сучасного міського бою, коли найважливішими факторами виживання є не влучність прицілювання, а швидкість та навички поводження зі зброєю, пістолет стає одним із основних видів зброї.

[1]Див.: Определение модели современного коротко ствольного огнестрельного оружия по следам на пулях и гильзах: Справочное пособие / А.Ю. Борцов, Д.А. Горюнов, А.В. Кононаев и др./ Под общ. ред. В.А. Лесникова. Москва: ГУ ЭКЦ МВД России, 2003. С. 5-72; Кутузов А. Д. Следы некоторых моделей огнестрельного оружия, образующиеся на пулях и гильзах при выстреле: справ. Пособ / М-во юстиции Рос. Федерации; Гос. учреждение Рос. федер. центр судеб, экспертизы. Москва: Гос. учреждение Рос. федер. центр судеб, экспертизы, 2006. 151 с.; Полковников А.В., Гараев А.З. Пистолеты внутренних войск: вчера, сегодня, завтра.*Изв. Сарат. ун-та. Нов. сер. Сер. Экономика. Управление. Право.* 2016. Т. 16, вып. 2. С. 233-236.

Найменування зразка	Початкова швидкість польоту кулі, м/с	Бойова скорострільність, постр./хв.	Маса, без патронів, г	Тип патрона, мм	Прицільна дальність, м	Ємність магазину, шт.
7,62-мм ТТ	420	30	825	7,62х25	50	8
9 ПМ	315	30	730	9х18	50	8
9-мм ПЯ	465	40	950	9х19 7Н21	50	18
9-мм СР 1, СПС	420	40	995	9х21 СП10-СП13	100	18
ФОРТ-12	315	40	830	9х18	50	15
ФОРТ-14ТП	315	50	920	9х18	50	16
ФОРТ-14ПП	335	50	950	9х19	50	16
ФОРТ-17	320	40	680	9х18	50	15

Таблиця 1. Тактико-технічні характеристики деяких моделей пістолетів

Рис. 70. 7,62-мм пістолет конструкції Токарева зразка 1930/33 р.р. (СРСР) під патрон калібру 7,62х25 мм зр. 1930 р.

Рис. 71. 7,62-мм пістолет «М-57» (СФРЮ) під патрон калібру 7,62х25 мм зр. 1930 р.

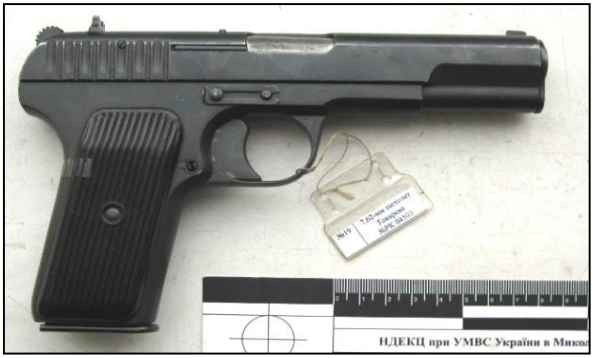

Рис. 72. 7,62-мм пістолет ТТ (Польща) під патрон калібру 7,62х25 мм зр. 1930 р.

Рис. 73. 7,65-мм пістолет «Браунінг» зр. 1922 р. (Бельгія).

Рис. 74. 7,62-мм пістолет конструкції Токарева (СРСР) зразка 1930/33 рр. з саморобним глушником.

Рис. 75. 5,45-мм пістолет самозарядний малогабаритний (ПСМ) (6П23) під патрон МПЦ калібру 5,45х18 мм, із приєднаним саморобним ПББС – пристроєм для безшумної та безполум'яної стрільби (глушником).

Рис. 76. 9-мм самозарядний пістолет Макарова (ПМ) (СРСР) під патрон зр. 1951 р.

Рис. 77. 9-мм пістолет моделі ІЖ-70-01 виробництва Російської Федерації.

Рис. 78. 7,65-мм пістолет “Вальтер”, модель ППК (Німеччина) під патрон 7,65х17 мм.

Рис. 79. 9-мм пістолет Макарова модернізований (ПММ, «Грач-3») (56-А-125М) під патрон калібру 9х18 мм зр. 1951 р. (РФ).

Рис. 80. 9-мм самозарядний пістолет для безшумної та безполум'яної стрільби (ПБ) (6П9) під патрон калібру 9х18 мм зр. 1951 р. (РФ).

Рис. 81. 9-мм напівавтоматичний самозарядний пістолет Яригіна (6П35) під патрон калібру 9х19 мм. (РФ).

Рис. 82. 9-мм пістолет ГШ-18 (6П54) під стандартні 9х19 мм патрони Parabellum (Luger), так і 9х19 мм патрони з бронебійною кулею (7Н31) (РФ).

Рис. 83. 9-мм пістолет «CZ» модель 75 (Чехословаччина).

Рис. 84. 9-мм пістолет «ФОРТ-12» (КП НВО «Форт» МВС України, Україна) під патрони 9х18 мм та 9х17 мм Kurz (короткий).

Рис. 85. 9-мм пістолет «ФОРТ-17» (КП НВО «Форт» МВС України, Україна) під патрони 9х18 мм та 9х17 мм Kurz.

Рис. 86. 7,65-мм короткоствольний самозарядний нарізний пістолет «CZ-50», виробництва «Česká zbrojovka», Чехословаччини.

Рис. 87. 9-мм пістолет «Вальтер», модель Р-38 (Німеччина) під патрон 9х19 мм «Парабелум».

Рис. 88. 9-мм пістолет “Парабеллум”, модель 08 (Німеччина) під патрон 9х19 мм «Парабелум».

Рис. 89. Пістолет «Bersa» калібру .22 (5,6-мм) (Аргентина).

Рис. 90. 9-мм пістолет «Glock-19» (Австрія) під патрон 9х19 мм «Парабелум» («Люгер»).

Рис. 91. 9-мм пістолет «Glock-19» (Австрія) та його основні частини.

- *автоматичний пістолет* – зброя, яка при натиснутому спусковому гачку здатна вести безперервний вогонь до тих пір, поки в магазині є патрони (рис. 92).

Конструкція сучасних пістолетів забезпечує готовність до швидкого відкриття вогню, надійність, максимальну зручність для носіння. Пістолети бувають неавтоматичні (наприклад, калібру 9х18 мм, 9х17 мм, 9х19 мм «Форт») та автоматичні, одно- та багатозарядні (з ємністю магазину від 5 до 20 патронів). Сучасні пістолети мають калібр від 5,45 до 11,56 мм;

Рис. 92. 9-мм автоматичний пістолет Стєчкіна (АПС) (СРСР) під патрон зр. 1951 р. 9х18 мм ПМ.

- *револьвер* – стрілецька зброя з блоком патронників або стволів, що обертаються на 4-12 (частіше 5-7) патронів (наприклад, під патрон .357 «Магнум» виготовляються наступні

моделі револьверів: «Армініус ХВ357», «Кольт Питон», «Сміт-Вессон 586», «Таурус 66»; під патрон .38 «Special»: «Ругер СП 101», «Сміт-Вессон 60», «Таурус 82», «Таурус 85 ЦХ», «Таурус 86»). Револьвери можна поділити на дві групи: а) револьвери одинарної дії (наприклад, револьвер зр. 1895 року «Наган», так званий «солдатський», в якому курок зводиться пальцем); б) револьвери подвійної дії, в яких курок зводиться механічно при натисканні на спусковий гачок. У револьверах подвійної дії курок можна зводити й рукою для здійснення одиничного пострілу (наприклад, револьвер «Наган» зр. 1895 року, офіцерський). Довжина ствола, зазвичай, не більше 200 мм. Призначена для ураження супротивника на відстані до 50 м. Калібр бойових револьверів становить 7,62-11,56 мм, вага – 0,7-1,3 кг, місткість барабану 5-7 патронів, скорострільність 6-7 пострілів за 15-20 секунд (рис. 93-95);

Рис. 93. Револьвер “Arminius” HW-5 калібру .22 (Німеччина)

Рис. 94. 7,62-мм револьвер “Наган” зразка 1895р. (СРСР) під патрон калібру 7,62х39R.

Рис. 95. 7,62-мм револьвер спеціальний Стєчкіна ОЦ-38 під патрон СП-4 калібру 7,62х41,5 мм. (РФ).

- *кулемет* – автоматична стрілецька зброя для ведення тривалої безперервної стрільби, в конструкції якої передбачено використання опори для стрільби. Призначена для ураження кулями наземних, повітряних і надводних цілей (наприклад, 7,62-мм кулемет КМ-7,62; легкий кулемет «Форт-401» під патрон калібру 5,56х45 мм, єдиний 7,62 мм кулемет FNMAG). Кулемети – один із основних вогневих засобів ближнього бою піхотних та мотопіхотних підрозділів. Вони представляють собою індивідуальну або групову автоматичну скорострільну зброю з нарізними стволами та підрозділяються на *ручні*, призначені для стрільби з сошки з упором приkладу в плече (наприклад, ручний кулемет Калашникова РКК), *єдині*, тобто такі кулемети, які можна використовувати як ручний, так і станковий (наприклад, єдиний кулемет МС-45 (Німеччина), призначений для використання в якості як ручного, так і станкового та *станкові*, призначені для стрільби зі спеціального станку (наприклад, 7,62-мм станковий кулемет зр. 1943 р. конструкції Горюнова) основним калібром від 5,45, 5,56, 7,62 до 8 мм, а також великокаліберні від 12,7 до 14,5 мм. Найбільш розповсюдженими є кулемети калібрів 5,56 та 7,62 мм.

Дія автоматики більшості сучасних кулеметів будується на використанні енергії віддачі стволу або на відводі порохових газів через отвір у стінці ствола. Живлення патронами здійснюється зі стрічки або магазину. Стрільба може вестися короткими (до 10 пострілів), довгими (до 30 пострілів) чергами і безперервно. Охолодження, як правило, повітряне (рис. 96-112).

Рис. 96. 7,62-мм ручний кулемет Калашникова (РКК, індекс ГРАУ – 6П2) під патрон 7,62х39 мм.

Рис. 97 7,62-мм ручний кулемет Калашникова та його основні частини.

Рис. 98. 7,62-мм ручний кулемет Калашникова модернізований (РКК-74М, індекс ГРАУ – 6П39) під патрон 5,45х39 мм.

Рис. 99. 7,62-мм ручний кулемет Калашникова модернізований (РККМ, індекс ГРАУ – 6П6) під патрон 7,62х54R.

Рис. 100. 7,62-мм ручний кулемет Калашникова модернізований (РККМ).

Рис. 101. 7,62-мм ручний кулемет Калашникова модернізований та його основні частини.

Рис. 102. 7,62-мм єдиний ручний кулемет РКП «Печенег» (індекс ГРАУ – 6П41) під патрон 7,62х54R.

Рис. 103. 7,62-мм кулемет Калашникова танковий (ККТ, індекс ГРАУ – 6П7) під патрон 7,62х54R.

Рис. 104. 7,62-мм кулемет Калашникова танковий та його основні частини.

Рис. 105. 5,45-мм ручний кулемет калібру РКК-16 під патрон 5,45х39 мм (виробник Концерн «Калашников», РФ).

Рис. 106. 5,56х45 (7,62х51) легкий кулемет «Форт-401» (виробник КНВО «Форт» МВС України).

Рис. 107. 12,7-мм станковий великокаліберний кулемет Дегтярьова-Щпагіна зр. 1938 р. (ДШВ, індекс ГРАУ 56-П-542) під патрон калібру 12,7х108 мм.

Рис. 108. 12,7-мм станковий великокаліберний кулемет ДШВ з універсальним станком системи Колеснікова.

Рис. 109 12,7-мм станковий великокаліберний кулемет Дегтярьова-Шпагіна зр. 1938 р. та його основні частини.

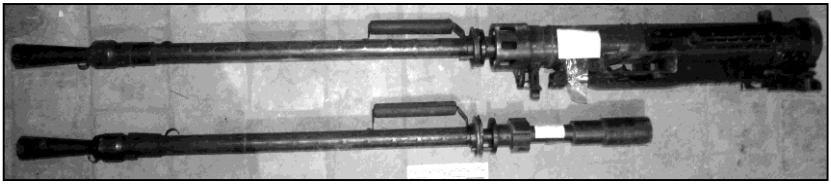

Рис. 110.14,5-мм великокаліберний кулемет Володимирова танковий (ВКВТ, індекс ГРАУ – 56-П-562Т) під патрон калібру 14,5х114 мм та запасний ствол до нього.

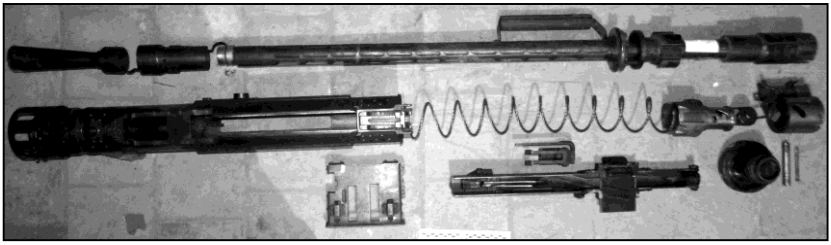

Рис. 111.14,5-мм великокаліберний кулемет Володимирова танковий та його основні частини.

Рис. 112. 7,62-мм єдиний піхотний кулемет КМ-7,62 під патрон 7,62х45R, виробництва ПАТ «Завод «Маяк» (Україна).

- *пістолет-кулемет* – стрілецька зброя, у конструкції якої передбачена стрільба пістолетними набоями, але з ефективною дальністю стрільби до 200 м[1], наприклад, пістолет-кулемет «АГРАМ-2000» калібру 9х19 мм, пістолет-кулемет «АЕК-919» калібру 9х18 мм, пістолет-кулемет «ПК-93» калібру 9х18 мм, пістолет-кулемет «Бізон-2-07» калібру 7,62х25 мм, пістолет-кулемет «ПК 90 М1» калібру 9х19 мм, пістолет-кулемет «Бізон-2-01» калібру 9х19 мм, пістолет-кулемет «СКОРПІОН» калібру 7,65 мм, пістолет-кулемет «КІПАРІС» калібру 9х18 мм та ін[2].

Пістолет-кулемет керується двома руками.

В Україні з 2009 року КНВО «Форт» МВС України виробляє модифікації ізраїльської штурмової гвинтівки TAR-21 (Tavor

---

[1] Наводячи дане визначення поняття, ми розуміємо тим не менш, що не дивлячись на майже сторічну історію та великий досвід практичного застосування, чіткого та зрозумілого визначення поняття пістолета-кулемета до сих пір не склалося. Це особливо помітно з визначень пістолета-кулемета:

- індивідуальна вогнепальна стрілецька зброя ближнього бою, спроектована під пістолетний патрон, яка поєднує портативність пістолета з безперервністю кулеметного вогню;
- автоматична зброя, розрахована на стрільбу пістолетними патронами;
- самострільна автоматична зброя типу ручного кулемету, при стрільбі з якої застосовують пістолетні патрони;
- автомат, який використовує для стрільби пістолетні патрони;
- індивідуальна автоматична зброя для ураження живої сили на відстані до 200 м;
- самострільна автоматична вогнепальна зброя, розрахована під пістолетний патрон, який має магазин з автоматичним перезаряджанням, оснований на віддачі затвору;
- портативна автоматична зброя, яка стріляє пістолетними патронами безперервним кулеметнім вогнем;
- портативна автоматична зброя, яка стріляє пістолетними патронами, та, як правило, чергами;
- індивідуальна автоматична зброя, яка вдало поєднує в собі легкість та портативність пістолета з безперервністю кулеметного вогню.

Обґрунтована критика наведених визначень подана в колективній роботі: Алексеев С.А. Драгунов М.Е., Черный В.Г. Проектирование пистолетов-пулеметов. Москва: ФГУП «НТЦ «Информтехника», 2009. 200 с.

[2] Зазначені моделі можна умовно згрупувати за поколіннями, при цьому до І-го покоління (розробка з 1915 р.) відносяться: «Суомі» (Фінляндія), «ПКД» зр. 1940 р. (СРСР), «ПКШ» зр. 1941 р. (СРСР), «Томпсон» (США); пістолети-кулемети ІІ-го покоління (розробка 40-50-ті рр. ХХ ст.): «МР-38/48» (Німеччина), «ПКС» (СРСР), «М3А1» (США), «Стен» МК-3 (Великобританія), «Стерлінг» L2A3 (Великобританія), «Беретта» М12 (Італія), «МР2А3» (Німеччина), «Uzi» («Ізраїль»), «М1949» (Франція), «МР-69» (Австрія); пістолети-кулемети ІІІ-го покоління (початок розробки з кінця 50-х початку 60-х рр. минулого сторіччя): «Інгрем» М10 (США), «Mini-Uzi» (Ізраїль), «МР5К» (Німеччина), «Скорпіон» 61 (Чехословаччина), «Кіпаріс» (Росія), «Каштан» (Росія), «ПК-90» (Росія).

Assault Rifle-21, причому 21 означає XXI століття), розроблені за схемою «булпап», що випускаються під марками «Форт-221», «Форт-222», «Форт-223», «Форт-224», «Форт-226» з власних комплектуючих. Пістолет-кулемет «Форт-224», розроблений під патрон 9х19мм Luger, планується прийняти на озброєння поліції на зміну морально застарілих АКС-74У. І це виглядає цілком логічним, адже патрон останнього (5,45х39 мм) має високу початкову швидкість кулі та її понижений рівень статичної стійкості, що в міських умовах може призвести до непередбачуваних рикошетів. Робота автоматики пістолета-кулемета «Форт-224» ґрунтується на використанні енергії газів, що впливають на головку поршня. Поєднуючи в собі портативність пістолета з безперервністю кулеметного вогню, вони призначені для ураження цілей на дальності 200 м в умовах міста, відрізняються хорошою стійкістю до ударів, комфортністю використання і точністю прицілювання, що є вкрай необхідним для ведення інтенсивного автоматичного вогню. Пістолет-кулемет «Форт-226» є вдосконаленим варіантом ізраїльського пістолета-кулемета «Micro-Uzi», від якого він відрізняється поліпшеною ергономікою, наявністю трьох планок Пікатіні на кришці ствольної коробки та з боків. Ручка зведення затвора перенесена зверху на ліву сторону ствольної коробки, що надало можливість встановити на це місце додаткову планку Пікатіні. Ударно-спусковий механізм надає можливість для ведення стрільби чергами і поодинокими пострілами. Конструктивними особливостями зазначених зразків зброї є можливість їхнього використання в якості бази для модульного стрілецько-гранатометного комплексу. Корпус штурмових гвинтівок виготовлений з високоміцних полімерів в поєднанні з легкими сплавами. Ударостійкий корпус у найбільш вразливих місцях посилено сталевими вставками. Газовідвідний вузол розташований над стволом і повністю прихований корпусом зброї. Газовий поршень має довгий робочий хід і жорстко зафіксований на рамі затвора. Затвор поворотний, замикається за ствол на 7 бойових упорів. Викидач і відбивач закріплені на затворі. Комплект зброї містить два взаємозамінних варіанти затворів, що забезпечують викид стріляних

гільз на праву або на ліву сторону зброї, а в корпусі зброї зроблені два вікна для викиду стріляних гільз. Затворна рама рухається всередині корпусу на одному напрямному щаблі, а над ним розташовується поворотна пружина, частково прихована всередині порожнього штока газового поршня[1].

Слід зазначити, що пістолети-кулемети з ударно-спусковим механізмом затворного типу («АЕК-919», «ПК-90», «ПК-93» та ін.) характеризуються глибоким слідом бойку порівняно з моделями с ударно-спусковим механізмом курково-ударникового типу (рис. 113-129);

Рис. 113. 7,62-мм пістолет-кулемет «М 49/57» під патрон калібру 7,62х25 мм.

Рис. 114 7,62-мм пістолет-кулемет «ПКШ-41» (СРСР) 1945 р.в. під патрон калібру 7,62х25 мм зр. 1930 р.

Рис. 115. 7,62-мм пістолет-кулемет «ПКШ-41» (СРСР) під патрон калібру 7,62х25 мм зр 1930 р.

[1] Безпалий С. М. Перспективи використання пістолетів-кулеметів «ФОРТ-224» та «ФОРТ-226» підрозділами поліції. *Актуальні проблеми проектування, виготовлення і експлуатації озброєння та військової техніки.* Матеріали всеукраїнської науково-технічної конференції 17–19 травня 2017 року: збірник тез доповідей. Вінниця: ВНТУ, 2017. С. 48-51.

Рис. 116. 7,62-мм пістолет-кулемет Судаєва зр. 1943 р. «ПКС-43», під патрон калібру 7,62х25 мм зр. 1930 р.

Рис. 117. 9-мм пістолет-кулемет «МР-40», виробництва Німеччини, під патрон калібру 9х19 мм «Парабелум».

Рис. 118. 9-мм пістолет-кулемет виробництва Придністровської молдавської республіки.

Рис. 119. 9-мм пістолет-кулемет К6-92 «Вовк» чеченського виробництва та пристрій для зниження звуку пострілу під патрон 9х18 мм.

Рис. 120. 9-мм пістолет-кулемет Steyr-Solothurn S1-100 (він же – MP30, MP34, m/938 і m/942) (Австрія та Швейцарія) під патрон калібру 9х19 мм «Парабелум».

Рис. 121. Частини 9-мм пістолету-кулемету іноземного виробництва.

Рис. 122. Частини 7,62-мм пістолету-кулемету «М 56» під патрон зр. 1930 р. калібру 7,62х25 мм (виробник – «Застава Зброя», СФРЮ).

Рис. 123. 9-мм пістолет-кулемет «Аграм 2000» під патрон калібру 9х19 мм «Парабелум» (Хорватія).

Рис. 124. 7,65-мм пістолет-кулемет «Скорпіон» моделі К-1 під патрон калібру 7,65х17 мм «Браунінг» (Чехословаччина).

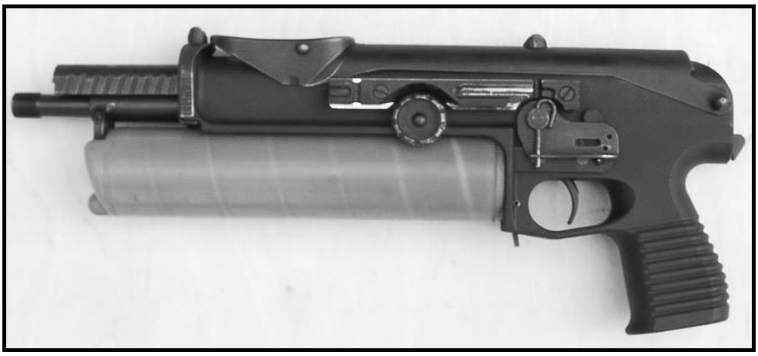

Рис. 125. 9-мм пістолет-кулемет «ПП 90 М1» під патрон калібру 9х19 мм «Парабелум» («Люгер») (АТ Конструкторське бюро приладобудування ім. А.Г. Шипунова, РФ).

Рис. 126. 9-мм пістолет-кулемет «Бізон-2-01» під патрон 9х19 мм «Парабелум» (АТ «Концерн Калашников,РФ) з відкинутим прикладом.

Рис. 127. 9-мм пістолет-кулемет «Бізон-2-01» під патрон 9х19 мм «Парабелум» (АТ «Концерн Калашников, РФ) зі складеним прикладом.

Рис. 128. 9-мм пістолет-кулемет «ПК-2000» під патрон 9х19 мм «Парабелум» («Люгер») (холдинг АТ «НВО «Високоточні комплекси», РФ).

Рис. 129. 9-мм пістолет-кулемет «Форт-224» під патрон калібру 9х19 мм «Парабелум», виробник КНВО «Форт» МВС України.

- *гвинтівка* – нарізна стрілецька зброя, конструктивно призначена для утримання та керування при стрільбі двома руками з упором прикладу в плече. Призначена для ураження супротивника на відстані до 2000 м. Довжина ствола більше 600 мм. Має гвинтові нарізи каналу ствола (рис. 130-140).

Наприклад, гвинтівка СМ-2-1 калібру 5,6 мм, гвинтівка ТОЗ-8-01 калібру 5,6 мм, гвинтівка «УРАЛ-6-1» калібру 5,6 мм.

Військові гвинтівки – це довгоствольна індивідуальна стрілецька зброя з гвинтовими нарізами в каналі ствола, призначена для ураження противника вогнем, багнетом та прикладом. Гвинтівки можуть бути неавтоматичними (наприклад, гвинтівка зр. 1891/30 рр.) та автоматичними (в сенсі, самозарядними), наприклад, самозарядна гвинтівка Токарева СГТ-40.

Автоматичні гвинтівки під малокаліберний малоімпульсний патрон мають вагу 3,0-3,9 кг, темп стрільби 650 пострілів у хвилину, бойову скорострільність 30-200 пострілів у хвилину, місткість магазину 20-50 патронів, прицільну дальність стрільби 300-800 м. У гвинтівках нормального калібру використовуються більш потужні патрони, вони важче на 1-2 г, але менш точні при автоматичній стрільбі. Самозарядна гвинтівка має масу 4-4,5 кг, бойову скорострільність 30-36 пострілів у хвилину, місткість магазину 10-20 патронів, прицільну дальність стрільби 500-1300 м, стрільба ведеться тільки одиночними пострілами;

Рис. 130. 5,6-мм гвинтівка «ТОЗ-17» з саморобним глушником та оптичним прицілом П-6 (СРСР).

Рис. 131. Гвинтівка «Генрі-Вінчестера» калібру .38 SPL неавтоматична.

Рис. 132. 8-мм гвинтівка «Лебель» моделі М1886/93 виробництва Франції, 1916 року виготовлення.

Рис. 133. 7,62-мм снайперська гвинтівка СГ-98 магазинна, неавтоматична (індекс ГРАУ – 6В10) (використовувані боєприпаси: 7,62х54R, 7,62х51 мм, .338 Lapua Magnum).

Рис. 134. 7,62-мм напіватоматична снайперська гвинтівка «Форт-301» під патрон калібру 7,62х51 мм, виробник Казенне науково-виробниче обєднання «Форт» МВС України.

Рис. 135. 12,7-мм снайперська гвинтівка СГМ-12,7 під патрон 12,7х108 мм, виробник ПАТ «Завод «Маяк» (Україна).

Рис. 136. 12,7-мм снайперська гвинтівка ОСГ-96 під патрон 12,7х107 мм (виробник – АТ Конструкторське бюро приладобудування ім. А.Г. Шипунова, РФ).

Рис. 137. 7,62-мм оперативно-портативна гвинтівка «Гопак» під патрон 7,62х39 мм, виробник ПАТ «Завод «Маяк» (Україна).

Рис. 138. 7,62-мм самозарядна снайперська гвинтівка Драгунова (СГД) (індекс ГРАУ – 6В1) під патрон калібру 7,62х54R.

Рис. 139. 7,62-мм самозарядна снайперська гвинтівка Драгунова модернізована (СГДМ) (індекс ГРАУ – 6В1) під патрон калібру 7,62х54R.

Рис. 140.12,7-мм гвинтівка великокаліберна снайперська спеціальна (ГСС «Вихлоп», індекс ГРАУ – 6С8, виробник – АТ КБ приладобудування ім. А.Г. Шипунова, РФ).

- *автоматична гвинтівка* – стрілецька довгоствольна зброя, у якій всі операції перезаряджання та проведення чергового пострілу здійснюються без участі стрільця за рахунок енергії порохових газів або інших джерел енергії. Розрізняють автоматичну гвинтівку одиночного (самозарядні), комбінованого на серійного вогню, наприклад, самозарядна гвинтівка системи Токарєва зр. 1940 р. (рис. 141). Порівняно з неавтоматичною (магазинною) зброєю вона має більш високу скорострільність, забезпечує меншу стомлюваність стрільця та зручність спостереження за цілями;

Рис. 141. 7,62-мм самозарядна гвинтівка системи Токарєва зр. 1940 р. (СГТ-40, індекс ГРАУ – 56-В-223С), виробництва СРСР-РФ під патрон калібру 7,62х54R.

- *карабін* – полегшена гвинтівка з укороченим стволом, до 600 мм. Розрізняють гладкоствольні та нарізні карабіни, магазинні й автоматичні, їхня вага становить 2,5-3,5 кг, бойова скорострільність 10-40 пострілів у хвилину, місткість магазину 5-10 патронів, прицільна дальність стрільби – 1000 метрів, наприклад карабін WINCHESTER моделі 94 калібру .30-30 WIN, мисливський карабін КМ-91/30 калібру 7,62х54 R, карабін самозарядний «САЙГА-308» калібру 7,62х51 мм, карабін

самозарядний «МП-СКС» калібру 7,62х39 мм, карабін самозарядний «МЦ-25» калібру 7,62х39 мм, карабін мисливський SAUER 202 калібру .375 H.&H; мисливський карабін «Rossler Titan-6» калібру . 243 WIN, мисливський карабін «Blaser R93», болтовий карабін «AZ 1900», що випускається під 12 різних типів патронів у дев'яти варіантах виконання, карабін «Argo E Comfortech» та ін. (рис. 142-146);

Рис. 142. Гладкоствольний карабін «Mauser mod. 98», 20-го калібру.

Рис. 143. Карабін «Вінчестер» калібру .25 (США), модель 92 неавтоматичний.

Рис. 144. 7,62-мм самозарядний карабін Симонова (СКС-45, індекс ГРАУ – 56-А-231) під патрон калібру 7,62х39 мм.

Рис. 145. 7,62-мм СКС-45 у розібраному стані.

Рис. 146. Карабін мисливський WALTHER G22 22LR (5.6-mm).

- *автомат* – карабін з повною автоматизацією заряджання. Термін «автомат» застосовується тільки у країнах пострадянського простору, в інших країнах зразки зброї подібного класу називають автоматичними гвинтівками або автоматичними карабінами. Це ручна вогнепальна нарізна зброя з довжиною ствола 200-500 мм, пристосована під проміжні та малоімпульсні патрони малого калібру (рис. 147-159);

Рис. 147. 5,45-мм автомат Калашникова АКС-74 (індекс ГРАУ – 6П21), під патрон калібру 5,45х39 мм.

Рис. 148. 5,56-мv автомат Калашникова АК 101 (індекс ГРАУ – 6П43) під патрон калібру 5,56х45 (.223 REM) мм, виробник АТ «Іжевський машинобудівний завод» (РФ).

Рис. 149. 7,62-мм автомат Калашникова АК-103 (індекс ГРАУ – 6П45) під патрон калібру 7,62х39 мм, виробник АТ «Іжевський машинобудівний завод» (РФ).

Рис. 150. 5,45-мм автомат Калашникова АК 105 (індекс ГРАУ – 6П47) під патрон калібру 5,45х39 мм, виробник АТ «Іжевський машинобудівний завод» (РФ).

Рис. 151. 5,56-мм малогабаритний автомат 5,56А-91 під патрон калібру 5,56х45 мм (АТ Конструкторське бюро приладобудування ім. А.Г. Шипунова, РФ).

Рис. 152. 5,45-мм автомат Ніконова зр. 1981 р. (АН-94 «Абакан», інд. ГРАУ – 6П33) під патрон калібру 5,45х39 мм.

Рис. 153. 5,45-мм автомат Калашникова АК-12 під патрони калібру 5,45х39 мм та 7,62х39 мм, виробник концерн Калашников (РФ).

Рис. 154. 5,56-мм автоматична гвинтівка М-16 А1 під патрон калібру 5,56х45 мм, виробник Colt's Manufacturing Company.

Рис. 155. Штурмова гвинтівка «Форт-224» під патрони калібру 5,56х45 мм та 5,45х39 мм, виробник КНВО «Форт» МВС України.

Рис. 156. Штурмова гвинтівка «Форт-229» під патрон 7,62х51 мм, виробник КНВО «Форт» МВС України.

Рис. 157. 5,56-мм штурмова гвинтівка Heckler-Koch G36 під патрон калібру 5,56х45 мм (Німеччина).

Рис. 158. 5,56-мм (5,8-мм) штурмова гвинтівка QBZ-95 під патрон калібру 5,56х45 мм (Китайська Народна Республіка).

Рис. 159. 5,56-мм штурмова гвинтівка Enfield SA-80: L85A1 під патрон калібру 5,56-45 мм (Великобританія).

- *рушниця* – гладкоствольна або комбінована стрілецька зброя, конструктивно призначена для утримання та керування при стрільбі двома руками з упором прикладу в плече. Число стволів від 1 до 4; довжина стволів від 600 до 800 мм; вона також буває курковою або безкурковою, наприклад, рушниця самозарядна «BENELLI» моделі M3 SUPER 90 калібру 12х76 мм, ру-

шниця самозарядна ТОЗ-87-06 калібру 12х70 мм, рушниця самозарядна «МЦ 21-12» калібру 12х70 мм, рушниця самозарядна MOSSBERG 9200 калібру 12х76 мм (рис. 160-163).

Рис. 160. Рушниця «СВС» мод. 586, 12-го калібру.

Рис. 161. Рушниця магазинна бойова «РМБ-93» магазинна, 12-го калібру під патрони 12/70, 12/76.

Рис. 162. Двоствольна мисливська рушниця моделі «ТОЗ-34Р» 12-го калібру (СРСР).

- *штуцер* – ручна вогнепальна зброя, призначена для полювання, довжина стволів від 400 до 500 мм, калібр від 13 до 21 мм (рис. 163).

Рис. 163. Штуцер «Antonio Zoli Double rifle 2 EMS», калібру «.30-06 Sprg».

У спеціальній літературі існують класифікації вогнепальної зброї й за іншими ознаками. Так, наприклад, за **довжиною ствола** зброю поділяють на *короткоствольну* (довжина ствола до 200 мм), до якої відносяться пістолети та револьвери, *середньо ствольну* (довжина ствола у діапазоні від 200 до 400 мм), до якої відносяться штурмові гвинтівки, пістолети-кулемети і *довгоствольну* (довжина ствола понад 400 мм), до якої відносяться рушниці, карабіни, кулемети, мисливські рушниці, за **конструкцією ударно-спускового механізму** – на *неавтоматичну* (стрілецьку зброю, в якій усі операції перезаряджання і проведення кожного пострілу здійснюються стрільцем вручну (до неї належать, револьвери, вся однозарядна і магазинна зброя, в якій патрони подаються у патронник ствола вручну, наприклад, мисливські рушниці ІЖ-18, ТОЗ-34, 7,62-мм гвинтівка зр. 1891/1930 рр., 7,62-мм револьвер зразку 1895 р. «Наган» та ін.), *напівавтоматичну* (самозарядну, автоматичну стрілецьку зброю, спусковий механізм якої дозволяє вести тільки одиночну стрільбу, наприклад, 7,62-мм пістолет зразку 1930, 1933 рр. конструкції Токарева (ТТ), 9-мм ПМ, 7,62-мм СКС-45, карабіни «Amazonia Green», «Argo E», «Argo E Class», «R1 Comfortech» та «MR1»). Це зброя, яка не дає змоги вести безперервний вогонь, хоча перезаряджання здійснюється автоматично, а для здійснення пострілу необхідний однократний натиск спускового гачка. У таких видах зброї використовується частина енергії від згорання порохового заряду під час пострілу, для перезарядження зброї за рахунок інерції (Benelli) або відводу тиску порохових газів зі ствола (у російській рушниці Сайга-12, яка є адаптованою модифікацією автомата Калашникова (АКМ), Remington 11-87) чи віддачі з довгим ходом ствола (FN Auto- 5 і Remington 11). До неї належить більшість бойових пістолетів, карабіни, гвинтівки тощо. Як правило, самозарядні рушниці мають дещо меншу віддачу, ніж аналогічні їм помпові рушниці, і більшу практичну скорострільність) та *автоматичну* (стрілецьку зброю з повною автоматизацією перезаряджання, тобто всі операції перезаряджання і проведення кожного пострілу

здійснюються без участі людини за рахунок енергії порохових газів або інших джерел енергії. До неї належать усі кулемети, пістолети-кулемети, автомати, деякі зразки гвинтівок і пістолетів, наприклад, штурмові гвинтівки «Форт 221», «Форт 224», «Форт 227». Деякі зразки автоматичної зброї дозволяють вести тільки безперервний вогонь, наприклад, пістолети-кулемети ПКС, багато мають перемикач режиму вогню на одиночний, наприклад, АКМ, АК-74 та ін., в окремих моделях, наприклад, автомат АН-94 передбачений перемикач на серійний вогонь, стрільба серіями по 3-5 пострілів), за **кількістю споряджених патронів** – на *однозарядну* (ручну вогнепальну зброю, яка має пристрій для розміщення одного патрону або кулі в кожний ствол), *багатозарядну* (ручну вогнепальну зброю, яка має пристрій (магазин) для розміщення та подачі двох або більше патронів чи куль хоча б один ствол) тощо.

Автоматична та самозарядна зброя розрізняється за принципом (системам) автоматики[1].

Робота автоматики систем з відбоєм затвору пов'язана тільки з поступальним рухом затвору: ствол зброї залишається нерухомим, а його запирання здійснюється затвором, який не зчіплюється зі стволом або має зв'язок тільки зі ствольною коробкою.

Виділяють системи з відбоєм вільного затвору та з відбоєм напіввільного затвору.

У зброї з відбоєм вільного затвору запирання стволу здійснюється масою затвору, який підпирається поворотною пружиною та не зчепленим із стволом. Після пострілу віддача діє на затвор, який стискуючи поворотну пружину, відходить назад. Затвор має масу більшу, аніж куля, та рухається набагато повільніше неї, тому гільза вилучається з патронника вже після того, як куля покидає ствол. У вихідне положення затвор повертається під дією поворотної пружини. Така система характеризується виключною простотою та широко використовується в пістолетах (ПМ, АПС та ін.) та пістолетах-кулеметах (ПК-90 та ін.).

[1] Автоматика стрілецької зброї – сукупність механізмів та деталей зброї, які забезпечують автоматичне перезаряджання та здійснення пострілів.

В системах з напіввільним затвором, які займають проміжне положення між системами з вільним та зчепленим затворами, жорсткого запирання стволу нема. Уповільнення відкривання затвору досягається за рахунок його зв'язку зі ствольною коробкою. Конструкції напіввільних затворів є різними. Наприклад, у німецькому пістолеті Heckler&Koch P-9, затвор, рухаючись назад під дією віддачі, захоплює за собою два ролики, рух яких уповільнює його відхід, а відхід ударника, навпаки, прискорюється. Схема з напіввільним затвором широко застосовується в сучасних моделях зброї: 5,56-мм гвинтівках Heckler&Koch 33, FAMAS та ін.

В системах з відбоєм стволу затвор під час пострілу зчеплений з рухомим стволом та складає з ним єдину рухому систему. Їх розчеплення відбувається після пострілу. Системи автоматики на принципі віддачі стволу можуть бути двох видів: з довгим та коротким ходом стволу.

В системах, які працюють на принципі віддачі стволу при короткому ході, відкочування стволу відбувається на відстань, меншу довжини патрону. Після пострілу під дією віддачі ствол та затвор, жорстко зчеплені разом із запірним механізмом, відходять назад. Потім запірний пристрій, взаємодіючі з нерухомим корпусом, вимикається та затвор звільняється.

Ствол після його короткого відходу зупиняється, а затвор продовжує рух, необхідний для перезаряджання зброї. Здійснивши цикл перезарядки, затвор, зчеплений зі стволом, повертається у вихідне положення. Цей принцип використовується в 7,62-мм пістолеті зразка 1930, 1933 рр. конструкції Токарева, 9-мм пістолетах Walther P-38, Glock-17 та ін.

У зброї з відбоєм стволу при його довгому ході, відкочування стволу відбувається на відстань, більшу довжини патрону. Зчеплені ствол та затвор рухаються назад на повну довжину ходу рухомої системи. Після досягнення рухомими частинами крайнього заднього положення відбувається розчеплення затвору й стволу та їх послідовне повернення уперед. При русі стволу вперед відбувається екстрактування гільзи, а при русі затвору – досилання патрону та включення

запірного пристрою. Даний принцип реалізований у конструкції, наприклад, гладкоствольних самозарядних рушниць Browning Auto-5, МЦ-21-12 та ін.

Системи з віддачею всієї зброї засновані на використанні принципу інерційного тіла. Робота автоматики пов'язана з рухом при віддачі всієї зброї відносно спеціальної деталі, яка не має жорсткого з'єднання зі зброєю, так званого інерційного тіла. В момент пострілу інерційне тіло намагається залишитись у положенні покою, тому зміщається відносно всієї зброї та відпирає затвор. Подібний принцип використовується в сучасних італійських самозарядних рушницях Benelli.

Принцип автоматики, яка працює на використанні енергії частини порохових газів, котрі відводяться з каналу стволу, отримав достатньо широке розповсюдження в бойовій та іншій зброї (автомати АК-47, АКМ, АК-74, карабін СКС, гвинтівка СГД, гладкоствольні самозарядні рушниці МР-153, Beretta A390, пістолет Desert Eagleта ін.). У цій системі порохові гази через отвір у стінці каналу стволу потрапляють у газову камору. Доступ порохових газів у камору відкривається тільки після проходження кулею газовідвідного отвору, що зумовлює деяку затримку моменту початку роботи автоматики порівняно з початком пострілу. В газовій каморі розміщується рухомий поршень, з'єднаний з тягою або штоком, які приводять затвор у рух. Повністю відійшовши назад, затвор та шток під впливом зворотної пружини повертаються у вихідне положення, при цьому відбувається перезаряджання зброї.

В додатку I до вищезазначеної Європейської конвенції про контроль за придбанням та зберіганням вогнепальної зброї приватними особами (ETS 101) надаються такі визначення термінів:

a) термін «автоматична» відноситься до зброї, з якої можна вести вогонь чергами;

b) термін «напівавтоматична» відноситься до зброї, яка проводить постріл при кожному натисканні на спусковий гачок;

c) термін «з механізмом, який потребує перезаряджання» відноситься до зброї, для проведення в дію якої необхідно ко-

жного разу, крім натискання на спусковий гачок, здійснювати перезарядку;

d) термін «однозарядна» відноситься до зброї, ствол або стволи якої перезаряджаються для проведення кожного чергового пострілу;

e) термін «короткоствольна» відноситься до зброї, довжина стволу якої не перевищує 30 см або загальна довжина зброї менш 60 см;

f) термін «довгоствольна» відноситься до зброї, довжина стволу якої перевищує 30 см, а загальна довжина більше 60 см.

За способом заряджання виділяються:

- *дульнозарядна* (як правило, це саморобна або застаріла зброя), котра за способом запалювання поділяється на:
  - капсульну;
  - кременеву;
  - фітільну;
  - запальну;
- *казнозарядна* (виготовляється звичайно під унітарні патрони):
  - зброя центрального бою – бойок ударника завдають удари у центр денця гільзи, де розміщується капсуль;
  - зброя кільцевого бою;
  - зброя бокового бою (шпилічна) – капсульний склад розміщується всередині гільзи безпосередньо в контакті з зарядом димного пороху, а крізь бокову стінку гільзи встановлена шпилька, що виконує роль бойка, один кінець якого упирається в капсульний склад, а по-іншому завдається удар плоскою дільницею курка зброї при пострілі[1].

За характером стрільби:

- *зброя одиночного вогню* – це така зброя, яка дає змогу вести стрільбу тільки одиночними пострілами. До неї належить вся неавтоматична та самозарядна зброя;
- *зброя безперервного вогню,* тобто така ручна вогнепальна зброя, що не розрахована на проведення одиночних

[1] Борідько О.А. Борідько О.А., Логінова В.В., Парасочкіна К.В. Судове зброєзнавство: навч.-практ. посіб. Київ: Юстініан, 2009. С. 10.

пострілів і дає змогу вести тільки безперервну стрільбу. До неї належать усі кулемети та деякі пістолети-кулемети;

- *стрілецька зброя серійного вогню* – автоматична зброя зі спусковим механізмом, який автоматично обмежує тривалість безперервної стрільби;

- *зброя комбінованого вогню* – це зброя, яка дозволяє вести стрільбу одиночним та безперервним вогнем. До неї відносять: автомати, автоматичні гвинтівки, деякі пістолети-кулемети та автоматичні пістолети.

У Державному стандарті України 8739: 2017 «Зброя стрілецька. Терміни та визначення понять» міститься наступна класифікація стрілецької зброї.

Вогнепальна зброя – стрілецька зброя, у якій для метання кулі, дробу або картечі використовується енергія газів, що утворюється під час горіння метального заряду у стволі.

Пневматична зброя – стрілецька зброя, у якій для метання уражального елемента використовується енергія стиснених газів.

Бойова зброя – стрілецька зброя, призначена для ураження живої сили та/або техніки.

Спортивна зброя – стрілецька зброя, призначена для спортивної та аматорської стрільби, яка відповідає вимогам стандартів (правил) міжнародних чи національних спортивних федерацій.

Довільна спортивна зброя – спортивна зброя з індивідуальними формами й розмірами опорних конструктивних елементів.

Стандартна спортивна зброя – спортивна зброя зі стандартними формами й розмірами опорних конструктивних елементів.

Мисливська зброя – стрілецька зброя, основне призначення якої – використання для стрільби на полюванні чи аматорської стрільби.

Навчальна зброя – стрілецька зброя, призначена для вивчення її будови та навчання прийомам поводження з нею, конструкція якої унеможливлює стрільбу.

Автоматична зброя – вогнепальна зброя з повною автоматизацією перезаряджання та пострілів завдяки енергії порохових газів, що утворюються під час горіння металь-ного заряду у стволі.

Самозарядна зброя – вогнепальна зброя з автоматизацією перезаряджання, спусковий механізм якої уможливлює тільки одиничну стрільбу.

Неавтоматична зброя – вогнепальна зброя, у якій усі операції перезаряджання виконуються завдяки м'язовій енергії стрільця.

Нарізна зброя – стрілецька зброя, що має ствол або стволи тільки з нарізними каналами.

Гладкоствольна зброя – стрілецька зброя, що має ствол або стволи тільки з гладкими каналами.

Комбінована зброя – стрілецька зброя, що має стволи як з нарізними, так і з гладкими каналами.

Дрібнокаліберна зброя – нарізна зброя калібру до 6,5 мм включно.

Зброя нормального калібру – нарізна зброя калібру понад 6,5 мм до 9 мм включно.

Великокаліберна зброя – нарізна зброя калібру понад 9 мм до 20 мм.

Багатоствольна зброя – стрілецька зброя, що має більше ніж два стволи.

Зброя з горизонтальними стволами – двоствольна зброя зі стволами, осі яких розташовано в одній горизонтальній площині.

Зброя з вертикальними стволами – двоствольна зброя зі стволами, осі яких розташовано в одній вертикальній площині.

Однозарядна зброя – одноствольна зброя без подавального механізму та з одним патронником.

Багатозарядна зброя – стрілецька зброя з подавальним механізмом чи більше ніж з одним патронником.

Кульова зброя – стрілецька зброя, призначена для стрільби кулею.

Дробова зброя – стрілецька зброя, призначена для стрільби дробом або картеччю.

Куле-дробова зброя – двоствольна чи багатоствольна зброя, що має ствол або стволи, призначені для стрільби кулею, і ствол або стволи для стрільби дробом чи картеччю.

Пістолет – стрілецька короткоствольна зброя, конструктивно призначена для утримання та керування під час стрільби однією рукою.

Револьвер – пістолет з обертовим блоком патронників або стволів.

Рушниця – гладкоствольна чи комбінована гладкоствольна зброя, конструктивно призначена для утримання та керування під час стрільби обома руками з упором приклада в плече.

Гвинтівка – нарізна довгоствольна зброя, конструктивно призначена для утримання та керування під час стрільби обома руками з упором прикладу в плече.

Снайперська гвинтівка – гвинтівка, конструкція якої забезпечує підвищену точність стрільби.

Карабін – гвинтівка з укороченим стволом.

Автомат – карабін з повною автоматизацією перезаряджання.

Пістолет-кулемет – автомат, у конструкції якого передбачено стрільбу пістолетними патронами.

Кулемет – автоматична зброя для ведення безперервної стрільби, у конструкції якої передбачено використання опори для стрільби.

Ручний кулемет – кулемет, у конструкції якого передбачено два основні положення для стрільби: опора кулемета на сошку й упор прикладу в плече.

Станковий кулемет – кулемет, у конструкції якого передбачено встановлення його на станок для ведення стрільби.

Єдиний кулемет – кулемет, у конструкції якого передбачено застосування його як ручного, так і станкового.

Танковий кулемет – кулемет, у конструкції якого враховано вимоги до монтажу та бойового застосування на танках та іншій бронетехніці.

Авіаційний кулемет – кулемет, у конструкції якого враховано вимоги до монтажу та бойового застосування на літальних апаратах.

Індивідуальна зброя – стрілецька зброя, яку під час стрільби обслуговує один стрілець.

Групова зброя – стрілецька зброя, яку під час стрільби обслуговує група стрільців – обслуга чи екіпаж.

Не є зброєю – *конструктивно подібні до вогнепальної зброї вироби, призначені для колекціонування та експонування фізичними та юридичними особами, які спеціально виготовлені з вогнепальної стрілецької зброї згідно технічної документації шляхом внесення до конструкції ствола, замикаючого та ударно-спускового механізмів змін, що виключають здійснення пострілу*: відсутність можливості вміщення патрона до патронника, не наскрізний канал ствола, поздовжні прорізи на стволі чи множинні поперечні отвори в стволі біля патроннику, видалення частини патронного упору, відсутність отвору для виходу бойка тощо (так звані «макети масогабаритні»)[1].

3.2. Поняття та класифікація боєприпасів до стрілецької вогнепальної зброї

У Законі України «Про державну підтримку підприємств, науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють та виготовляють боєприпаси, їх елементи та вироби спецхімії» *боєприпаси* визначаються як вид озброєння, призначений для ураження живої сили противника, знищення його бойової техніки, руйнування укріплень, споруд, виконання інших завдань (освітлення місцевості, розкидання агітаційної літератури тощо).

[1] Макети зброї масогабаритні – конструктивно подібні до вогнепальної зброї вироби, призначені для колекціонування та експонування фізичними і юридичними особами, які спеціально виготовлені з вогнепальної стрілецької зброї шляхом внесення до конструкції її основних частин та механізмів змін, що виключають здійснення пострілу (абревіатура виду – ММГ) (Див.: Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів, затверджений наказом МВС України від 21.08.1998 № 622 зі змінами. URL:http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0159-12).

У Методиці встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його придатності до стрільби, схваленої координаційно-методичною радою ДНДЕКЦ МВС України (протокол від 15.04.2004 № 7) та рішенням секції НКМР Міністерства юстиції України з проблем трасології та судової балістики (протокол від 24.05.2006), зі змінами та доповненнями, внесеними рішенням Координаційної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України від 02.03.2012 містить наступне визначення поняття *боєприпасів вогнепальної зброї* – боєприпаси, призначені для проведення пострілу із вогнепальної зброї снарядом, що одержує направлений рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння метального заряду) та має достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що знаходиться на визначеній відстані.

Боєприпаси вогнепальної стрілецької зброї – боєприпаси (патрони), призначені забезпечити ураження цілей при стрільби з вогнепальної стрілецької зброї.

Придатність боєприпасу до стрільби – стан боєприпасу, який дозволяє його використати для здійснення пострілу з вогнепальної зброї певного типу, виду, зразка із забезпеченням ураження цілі стріляним снарядом.

Класифікація боєприпасів (патронів) вогнепальної стрілецької зброї:

1) за цільовим призначенням: бойові, мисливські й спортивні:

- бойові – призначені для ураження людини та (або) техніки (наприклад, 12,7-мм патрон з бронебійно-запалювальною кулею «Б-32» зр. 1932 р. (57-Б3-542), 12,7-мм патрон з бронебійно-запалювальною кулею «БС» зр. 1972 р. (7-Б3-1), 7,62-мм гвинтівковий патрон з кулею «ЛПС» зі сталевим осердям (57-Н-323С), 7,62-мм проміжний патрон зі зменшеною швидкістю кулі (57-Н-231У) (рис. 164).

За класифікацією цілі, що уражуються можна поділити на наступні основні групи:

- 1-ша група – жива сила, оснащена індивідуальними засобами захисту (бронежилети);

- 2-га група – бойові розрахунки, оснащені індивідуальними засобами захисту, з груповими вогневими засобами;
- 3-тя група – небронювана та легко бронювана техніка (БМП, БТР, САУ, вертольоти).

Критерієм ураження цілі бойовими патронами є втрата об'єктом функціональних властивостей, полишення його рухливості та визначається типом ураження. Тип ураження характеризується часом, впродовж якого об'єкт (ціль) у результатів вогневого впливу не може виконати бойову задачу:

- А – виведення об'єкта (цілі) зі строю на 7 діб та більше, тобто неможливість участі об'єкта в подальших бойових діях на час військової операції;
- В – виведення об'єкта (цілі) зі строю більше 1 доби, тобто неможливість його участі в подальших бойових діях на час бою бригади;
- С – виведення об'єкта (цілі) зі строю на 3 години та більше, тобто неможливість його участі в бойових діях підрозділу.

Відповідно до наведеного умовного поділу цілей на три групи та типами ураження прийнято, що 1-ша група, яка складається з одиночних живих цілей, оснащена бронежилетами та бронешоломами, які забезпечують захист на відстанях 10…100 м від автоматних куль (V_0=1000 м/с) та гвинтівкових куль (V_0=850 м/с). Типовими цілями 2-ї групи є об'єкти 1-ї групи та зразки групової зброї, які знаходяться на відкритій місцевості або в окопі. Типові цілі 3-ї групи – бойові машини піхоти (БМП), бронетранспортери (БТР), вертольоти та ін., які мають бронезахист, що забезпечує захищеність від куль стрілецької зброї та уламків артилерійських снарядів. Ці об'єкти можуть бути уражені снарядами артилерії та бронебійними кулями патронів кал. 7,62, 12,7 та 14,5 мм. При цьому основними уражаючими факторами, що впливають на екіпаж та обладнання бойових машин є уламки снарядів та броні. Навіть внаслідок не пробиття броні може утворюватися потік уламків від її тильної поверхні, який рухається з великою швидкістю (до 500…600 м/с) та уражує заперешкодний простір.

Ураження вказаних цілей зі снайперської зброї великого калібру може бути здійснено при стрільбі по вразливих міс-

цях: приладам спостереження, прицілам, слабко броньованим елементам корпусу. При цьому під ураженням розуміється нанесення цілі такої шкоди, яке призводить до тимчасової втрати основних бойових властивостей: здатності ведення вогню та рухомості;

Рис. 164. 7,62-мм бойові патрони.

Рис. 165. Іракський API, Сирійський бал, UAR Tracer, ARE Tracer, Misr Ball, UAR Ball, ARE Blank, ARE Blank.

- мисливські – призначені для ураження тварин і птахів під час полювання (6,5-мм мисливській патрон з експансивною кулею типу «SP» (Soft Point, напівоболонкові кулі з оголенням свинцевого осердя), 5,45-мм мисливський патрон з експансивною кулею типу «HP» (Hollow Point, кулі з

експансивним заглибленням у вершині для збільшення зупиняючої дії) (рис. 166-169).

Найчастіше зазначені кулі вже не придатні для проведення подальшого дослідження з ідентифікації зброї, зважаючи на цільове призначення та велику спроможність до деформації, часткової чи повної руйнації та розламу.

Мисливська зброя призначена для полювання на звірів та птахів. З гладкоствольних рушниць стріляють спеціальними патронами, котрі споряджають дробом різного розміру (номеру), картеччю та кулями. Прицільна дальність стрільби, як правило, не перевищує 30…50 м. Нарізну зброю застосовують для полювання на середнього та великого звіра, при цьому використовують потужні патрони з експансивними (такими, що розгортаються при зіткненні з ціллю) кулями. Такі кулі наносять тяжкі поранення та виключають втрату підранка;

Рис. 166. 7,62х39 мм мисливські патрони.

Рис. 167. 7,62х39 мм мисливський патрон у демонтованому стані.

Рис. 168. 5,6-мм мисливський патрон «Бегущий олень» (рос.).

Рис. 169. 5,6-мм мисливський патрон «Бегущий олень» (рос.) у демонтованому стані.

- спортивні – призначені для ураження цілей у ході спортивних тренувань і змагань (наприклад, 7,62-мм спортивний пістолетний патрон «4ЕЛП-1000», 7,62-мм спортивний револьверний патрон «В-1» з безоболонковою кулею, 5,45-мм спортивний патрон з кулею зі свинцевим сердечником). Гладкоствольну зброю та патрони з дробовим спорядженням застосовуються для стендової стрільби по керамічних тарілочках, що летять, зброю з нарізними стволами та кульовими патронами – для виконання різних стрілецьких вправ та ураження нерухомих цілей. Патрони до спортивної зброї відрізняються високою збалансованістю заряду та снаряду, підвищеною точністю виготовлення окремих елементів (рис. 170-171).

Відповідно до СОУ 78-19-007:2015 «Патрони до мисливської та спортивної нарізної зброї. Загальні технічні умови» основними типами спортивних та мисливських патронів є:

- центрального запалення з проточкою та невиступним фланцем;
- центрального запалення з фланцем;
- центрального запалення з донною частиною Магнум;
- пістолетні та револьверні патрони центрального запалення;
- кільцевого запалення.

У зазначеному стандарті визначені також криміналістичні вимоги до цих патронів:

а) патрони повинні споряджатись експансивними або неекспансивними кулями;

б) в конструкції куль патронів не повинно бути:

- твердосплавних елементів, призначених для підвищення пробивної здатності кулі;
- отруйних або радіоактивних речовин.

Рис. 170. 5,6-мм спортивно-мисливські патрони кільцевого запалення призначені для стрільби з нарізної спортивно-мисливської зброї (мисливські карабіни ТОЗ-78-01, ТОЗ-99, пістолет конструкції Марголіна тощо), а також можуть використовуватись для стрільби з іноземної вогнепальної зброї, призначеної для стрільби патронами кільцевого запалення калібру. 22 LR (мисливські карабіни «Anchuts» мод. 525, «Walther» мод. «G-22», пістолет «Walther» мод. PPK та ін.).

Рис. 171. 5,6-мм пістолетні цільові укорочені патрони кільцевого запалення, призначені для стрільби з нарізної спортивної зброї (пістолетів) вітчизняного виробництва, а також з іноземної вогнепальної зброї під патрон .22 калібру.

1 2 3

Рис. 172. Патрони та маркувальні позначення на дні гільз: 1 – бойовий патрон калібру 5,45х39 мм; 2 – патрон мисливський калібру .223 REM. з оболонковою кулею; 3 – патрон мисливський калібру .22 LR з кулею Hollow Point.

2) За способом виготовлення:

- боєприпаси промислового виробництва – патрони, виготовлені підприємствами й фірмами-виробниками в умовах технічно оснащеного промислового виробництва з дотриманням вимог відповідних стандартів або визначених технічних умов.

Під *промисловим способом* мається на увазі масове виготовлення патронів відповідно до прийнятих ДСТУ, ТУ та інших нормативно-правових актів на спеціально розробленому для цих цілей обладнанні.

Відповідність цим вимогам під час судово-експертного дослідження перевіряється за довідковою літературою та колекцією натурних зразків. У випадку відсутності даних або їх недостатності в довідковій літературі при дослідженні патрону слід покладатись на практику провадження експертиз, ураховуючи при цьому ознаки інших способів виготовлення;

- боєприпаси, пристосовані для стрільби з позаштатної для них зброї – боєприпаси промислового виробництва, в конструкцію яких саморобним способом внесені зміни, в результаті яких боєприпаси набули нових якостей, не втративши при цьому первісних (наприклад, установка в кільцеві проточки пістолетних патронів розрізної чеки для використання їх для стрільби з револьвера);

- боєприпаси, перероблені саморобним способом – боєприпаси промислового виробництва, в яких саморобним способом різною мірою змінена конструкція основних частин; при цьому конструктивні зміни мають незворотний характер. Наприклад, боєприпаси – саморобні патрони, виготовлені з використанням 9-мм шумових пістолетних патронів, що споряджаються саморобним способом картечиною (рис. 173);

Рис. 173. Перероблений холостий патрон калібру 9 мм Р.А. у демонтованому стані.

- боєприпаси, споряджені саморобним способом – патрони, складання яких виконане саморобним способом зі складових частин промислового виробництва з дотриманням основних правил і умов споряджання; допускається використання снарядів, клейтух, прокладок саморобного виготовлення для споряджання патронів для гладкоствольних рушниць (рис. 174-175);

Рис. 174. Демонтовані патрони 16-го калібру для гладкоствольної мисливської зброї, споряджені саморобним способом.

Рис. 175. Демонтований патрон 16-го калібру для гладкоствольної мисливської зброї, споряджений промисловим способом.

- саморобні боєприпаси – патрони, виготовлені без дотримання будь-яких стандартів або технічних умов цілком саморобним способом чи з використанням окремих частин боєприпасів і (або) конструктивно подібних до них виробів промислового виробництва (рис. 176-177).

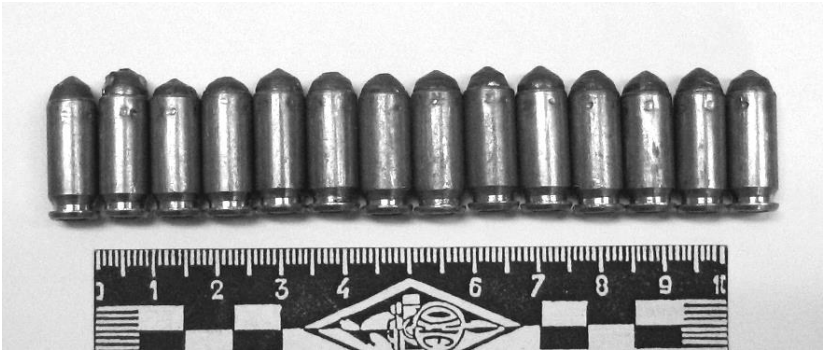

Рис. 176. Саморобні патрони, виготовлені з використанням гільз 8-мм пістолетних газових патронів іноземного виробництва.

Рис. 177. Саморобні патрони, виготовлені за типом патронів до пістолету конструкції Токарєва зр. 1930/33 р. калібру 7,62х25 мм.

При кожному з цих способів виготовлення патронів утворюється відповідний комплекс ознак.

Ознаки промислового способу виготовлення патронів. Патрони повинні відповідати вимогам, встановленим ДСТУ, ТУ та іншим нормативно-правовим актам. Відповідність цим вимогам перевіряється за довідковою літературою та довідково-допоміжними колекціями. В разі відсутності даних або їх нестачі в даних джерелах при дослідженні патрона слід ураховувати результати експертної практики, враховуючи при цьому наведені нижче ознаки інших способів виготовлення.

Ознаки саморобного способу виготовлення патронів можна умовно поділити на три групи: а) повністю саморобний; б) саморобно переспоряджений; в) саморобно споряджений.

Патрон, виготовлений саморобним способом, характеризується виготовленням будь-яких його елементів (гільзи, уражального елемента, капсуля або метального заряду) саморобним способом.

Патрони, переспоряджені саморобним способом, характеризуються усіма елементами патрона, виготовленого промисловим способом, але не відповідають даним типам патронів. Часто в таких патронах використовуються вже стріляні гільзи. Ця ознака майже повністю відноситься тільки до патронів військових зразків.

Самостійно споряджені патрони характеризуються усіма частинами, виготовленими промисловим способом, але зібраними самостійно без дотримання вимог ТУ та ДСТУ. Самостійне спорядження патронів, так званий «релоадінг» (reloading), в даний час на заході, зокрема в США, набув широкого розповсюдження. У продажу є різні типи гільз, куль, капсулів та пороху. Промисловістю випускаються спеціальні матриці та пристосування для спорядження патронів. По суті таке обладнання відрізняється від промислового тільки відсутністю автоматизації процесів, які власник виробляє вручну. Споряджені таким чином патрони мають всі зовнішні ознаки патронів промислового виготовлення, за винятком слідів механізмів зброї, що залишилися на гільзах, в разі, якщо патрони споряджалися в стріляні гільзи, і розбіжностей в масі порохового заряду.

Зазначене відноситься як для патронів до нарізної зброї, так і для патронів до гладкоствольної зброї[1].

3) За розміщенням ініціюючого складу:

- шпилькові – патрони, на бічній поверхні гільз яких встановлюється спеціальна деталь у вигляді маленького металевого стрижня (шпильки), гострий кінець якої розташовується всередині гільзи перед ударним складом. Під час удару бойку по зовнішньому кінцю шпильки відбувається зіткнення її загостреної частини з капсулем, ініціюючи запалення пороху всередині гільзи (капсульний склад розміщений всередині порохового заряду в корпусі гільзи та запалюється при ударі курка по шпильці, яка виступає з біч-

[1] Коломієць А. В. Аспекти встановлення способу виготовлення патронів до стрілецької зброї. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Ніни Іванівни Клименко (м. Київ, 27 лютого 2018 року. Київ-Маріуполь, 2018. С. 157-159.

ної стінки корпусу гільзи, зокрема шпилькові патрони Лефоше). В теперішній час такі патрони не використовуються. Шпилькові патрони випускались до французьких револьверів та рушниць системи К. Лефоше калібру 7,0-мм та 9-мм, 11-мм та 12-мм;

- кільцевого (бічного) запалення – патрони з ініціюючим складом, запресованим у фланець гільзи. В даних патронах при пострілі ударник б'є в периферичну частину дна гільзи (капсульний склад запресований зсередини в краї дна гільзи по периметру окружності), наприклад, 5,6-мм спортивно-мисливські патрони: 5,6-мм пістолетний патрон кільцевого запалення «Темп» калібру .22 «Long Rifle», 5,6-мм спортивно-мисливський патрон кільцевого запалення калібру.22 «Long Rifle», 5,6-мисливський патрон кільцевого запалення з експансивною кулею калібру .22 «Long Rifle», 5,6-мм цільовий патрон кільцевого запалення калібру .22 «Long Rifle», 5,6-мм цільовий патрон кільцевого запалення «Біатлон», «Олімп-БІ» калібру .22 «Long Rifle»). Вперше подібний патрон був винайдений Луї Флобером в 1842 р., який заклав у його конструкцію унікальне рішення – відсутність капсулю, яке стало можливим завдяки застосуванню ініціюючого (запального) складу в якості метального заряду (порох не застосовувався взагалі). В історії вдосконалення патрону ця система цікава тим, що його гільза слугувала зразком для металевої гільзи малокаліберного патрону. В 1856 р. Берингер вдосконалив патрон Флобера[1]: збільшив та зміцнив гільзу, помістив у ній пороховий заряд та подовжену кулю. В теперішній момент у патронах кільцевого (бічного) запалення ініціюючий (запальний) склад уміщується тільки в кільцевому виступі дна гільзи, запалюючись при сплющуванні однієї з точок такого виступу о край бойку та передаючи енергію пороховому складу, який виконує функцію метального заряду. Такі патрони, які застосовуються в малокаліберній зброї спортсменами та мисливцями, мають невеликий

[1] Патрон Флобера – патрон кільцевого запалення або «бокового вогню», якій створив у 1842 році у Франції зброяр Флобер. Цей патрон малої потужності не має особистого порохового заряду, капсульний склад запресований безпосередньо до закраїни гільзи і постріл здійснюється тільки за рахунок газів запалюючого складу. Перші патрони були трьох калібрів: 4, 6 і 9 мм.

звук пострілу (легкий хлопок) та практично не мають віддачі, що й зумовлює їх широке застосування;

- центрального запалення – це патрони, в яких бойок зброї влучає в капсуль, після чого відбувається запалення ініціюючої речовини в капсулі, а потім й порохового заряду (капсульний склад розміщується всередині спеціального корпусу – капсулю, в центрі дна гільзи). Патрон центрального запалення винайшов Поттє у Франції, потім вдосконалив та запатентував таку конструкцію Шнейдер (також у Франції) у 1861 р. Перші зразки бойових патронів подібні мисливським, тобто в папковій гільзі, котра мала металевий піддон у тонкій мідній, іноді в залізній оправі з капсулем у центрі дна. Англійський зброяр Боксер замість папкової гільзи запропонував гільзу зі згорнутої тонкої латунної стрічки. В подальшому, за прикладом патронів бічного запалення, стали виготовляти цільнотянуті латунні гільзи центрального запалення. В теперішній період часу такі патрони мають найбільше розповсюдження в світі, адже мають достатню пробивну здатність (рис. 178).

1 2 3

Рис. 178. 1: способи розміщення запалювального складу в набоях: 1 – шпильковий патрон Лефоше; 2 – патрон кільцевого запалення; 3 – патрон центрального бою.

- з електричним запаленням – патрони, в яких постріл відбувається при натисканні кнопки електроспуску. Основу конструкції електроспуску складає електромагніт, всередині якого розміщується якір з штовхачем. Електричний

струм до електромагніту підводиться за допомогою броньованого кабелю від електрообладнання (генератор, акумулятори). При проходженні току по обмотках електромагніту відбувається взаємодія магнітного поля з якорем, який починає переміщуватись під впливом сили магнітного тяжіння. Зусилля якоря, що рухається через товкач передається на систему важелів, забезпечуючи тим самим зняття затворної рами, затвору з бойового взводу шептала.

При натисканні електроспуску затворна рама з затвором, не затримуючись шепталом спускового важелю, продовжує рух уперед, досилачем затвору виштовхує патрон з вікна приймача та досилає його в патронник, зачепи витягала захоплюють черговий патрон. При підході затворної рами в крайнє переднє положення відбувається запирання затвору, і ударник під дією кільцевої проточки затворної рами рухається вперед, наносячи удар по електрокапсулю, розташованому на дні гільзи, внаслідок чого відбувається запалення порохового заряду. Цей спосіб запалення застосовується, наприклад, у ПБ-4 (пістолет безствольний чотиризарядний в комплексі «Оса»);

- з лазерним запалювачем – патрон, у якому постріл відбувається за рахунок дії лазера на поверхню гільзи. В теперішній момент тривають випробування даних патронів, за результатами яких буде прийнято рішення відносно їх подальшої долі.

4) За видами використовуваної зброї:

- пістолетні, які призначені для стрільби з пістолетів та пістолетів-кулеметів (наприклад, 5,54 МПЦ, 5,45х18 пістолетний патрон з кулею зі свинцевим осердям, 5,45х18 пістолетний патрон з кулею зі стальним осердям, 5,7х28 FN SS 192, 6,35х16 SR Browning, 7,62х25 пістолетний патрон з модернізованою трасуючою кулею «ПТ» (57-Т-132, 57-Т-133), 7,65х17 Browning / .32 ACP, 7,65х22 Luger Parabellum, 9х18 ПМ, 9х19 Parabellum, 9х17 мм (.380 Browning), а також:

- 5,45-мм пістолетний патрон МПЦ з кулею «Пст» (інд. 7Н7);

- 5,45-мм пістолетний патрон з кулею зі свинцевим осердям (ПСО 5,45х18.000-01);

- 5,6-мм пістолетний укорочений патрон кільцевого запалення;
- 5,6-мм пістолетний укорочений патрон кільцевого запалення «Силует»;
- 5,6-мм пістолетний укорочений патрон кільцевого запалення «Олімп»;
- 7,62 мм пістолетний патрон зр. 1930 р. з кулею «П» (інд. 57-Н-132);
- 7,62-мм пістолетний патрон зр. 1930 р. з кулею «Пст» (інд. 57-Н-132С, 57-Н-134С);
- 7,62-мм пістолетний патрон зр. 1930 р. з бронебійно-запалювальною кулею «П-41»;
- 7,62-мм пістолетний патрон зр. 1930 р. з трасуючою кулею «ПТ» (інд. 57-Т-132);
- 7,62-мм пістолетний патрон зр. 1930 р. з модернізованою трасуючою кулею «ПТ» (інд. 57-Т-133);
- 7,62-мм пістолетний патрон зр. 1930 р. з безоболонковою кулею «ТНV»;
- 7,62-мм пістолетний патрон для безшумної та безполум'яної стрільби (7Н36);
- 7,65-мм пістолетний патрон з кулею зі свинцевим осердям (57-Н-153);
- 9-мм пістолетний патрон з кулею зі свинцевим осердям (ПСО 9х17.000);
- 9-мм пістолетний патрон зр. 1951 р. з кулею «П» (інд. 57-Н-181) (рис. 179);
- 9-мм пістолетний патрон зр. 1951 р. з кулею «Пст» (інд. 57-Н-181С);
- 9-мм пістолетний патрон зр. 1951 р. з трасуючою кулею «ПТ» (ПТ.000);
- 9-мм пістолетний патрон зр. 1951 р. з кулею підвищеної пробивної здатності (РГО28);
- 9-мм пістолетний патрон зр. 1951 р. з кулею підвищеної пробивної здатності (інд. 7Н15);
- 9-мм пістолетний модернізований патрон з кулею підвищеної пробивної здатності (інд. 57-Н-181СМ, 7Н16);
- 9-мм пістолетний патрон зр. 1951 р. з бронебійною кулею «ПБМ» (інд. 7Н25);

- 9-мм пістолетний патрон зр. 1951 р. з безоболонковою сталевою кулею;
- 9-мм пістолетний патрон зр. 1951 р. з безоболонковою металопорошковою кулею;
- 9-мм пістолетний патрон зр. 1951 р. з легкою безоболонковою кулею «THV»;
- 9-мм пістолетний патрон зр. 1951 р. з експансивною кулею (СП-7, ПЕ.000);
- 9-мм пістолетний патрон зр. 1951 р. з кулею пониженої пробивної здатності (СП-8);
- 9-мм пістолетний патрон з кулею «FMJ»зі свинцевим осердям (ПСО 9х18.000);
- 9-мм пістолетний патрон з важкою кулею «FMJ» зі свинцевим осердям;
- 9-мм пістолетний патрон з кулею підвищеної пробивної здатності (інд. 7Н31);
- 9-мм пістолетний патрон з кулею зі свинцевим осердям (СП-11, інд. 7Н28);
- 9-мм пістолетний патрон з бронебійною кулею (СП-10, РГО52, 7Н29);
- 9-мм пістолетний патрон з бронебійно-трасуючою кулею (інд. 7БТЗ, СП-13).

Мають, як правило, циліндричну гільзу з фланцем, який не виступає за бічну поверхню. Пляшкова гільза прийнята лише у деяких зразків, наприклад, у патрону кал. 7,62-мм до пістолета ТТ. Тому фіксація патрона в патроннику здійснюється торцем гільзи. Пістолетні патрони мають невелику масу, невисоку потужність, дальність прицільної ефективної стрільби не перевищує 50 м, хоча вбивча дія може зберігатись до 200 м та більше. Калібри існуючих пістолетів знаходяться в широкому діапазоні, однак більшість бойових пістолетів має калібр 9 мм, який забезпечує ефективну дію кулі по цілі при невеликій масі зброї. Пістолетні патрони підрозділяються на бойові, службові та спортивно-мисливські. Сучасні бойові патрони суттєво відрізняються від спортивно-мисливських: вони більш потужні, кулі споряджені термозміцненим осердям, деякі патрони споряджені трасуючими кулями.

Традиційно пістолетні патрони споряджають оболонковими кулями зі свинцевим або сталевим осердям. У теперішній час до бойових пістолетних патронів пред'являють підвищені вимоги з потужності та здатності пробивати індивідуальні засоби захисту. Тому з'явились багато конструктивних розробок патронів з напівоболонковими кулями, котрі мають виступаюче сталеве осердя високої твердості з гострокінцевою та притупленою формою (наприклад, кулі до патронів 7Н21, 7Н31 кал. 9 мм). Це забезпечує пробиття металевих захистів та дає мінімальний рикошет.

Рис. 179. 9-мм пістолетні патрони зр. 1951 р. до пістолету Макарова (ПМ) калібру 9х18 мм.

Рис. 180. 9-мм пістолетний патрон зр. 1951 р. до пістолету Макарова (ПМ) у демонтованому стані.

Рис. 181. 9-мм патрони до пістолета Макарова (ПМ), виробництва КП НВО «Форт МВС України», м. Вінниця, Україна.

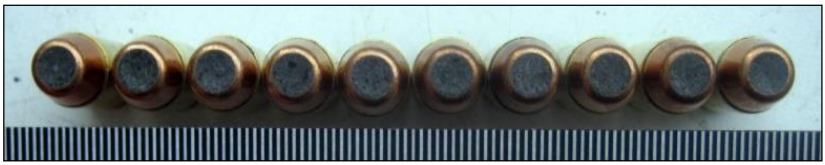

Рис. 182. Вершини куль патронів.

Рис. 183. 9-мм патрони до пістолета Макарова (ПМ), виробництва КНВО «Форт», м. Вінниця, Україна у демонтованому стані.

Рис. 184. 7,62-мм патрони до пістолету конструкції Токарєва зр. 1930/33 р.

Рис. 185. 7,62-мм патрон до пістолету конструкції Токарєва зр. 1930/33 р. у демонтованому стані.

Рис. 186. 7,62-мм патрон до пістолету конструкції Токарєва зр. 1930/33 р. у демонтованому стані.

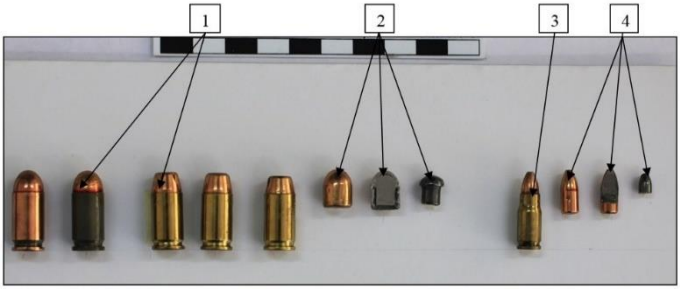

Рис. 187. Пістолетні патрони та кулі: 1 – 9-мм патрони до пістолету Макарова зр. 1951 р. з різними видами куль; 2 – звичайна оболонкова куля та її елементи; 3 – 5,45-мм малокаліберний пістолетний патрон центрального бою (МПЦ); 7Н7; 4 – оболонкова куля та її елементи.

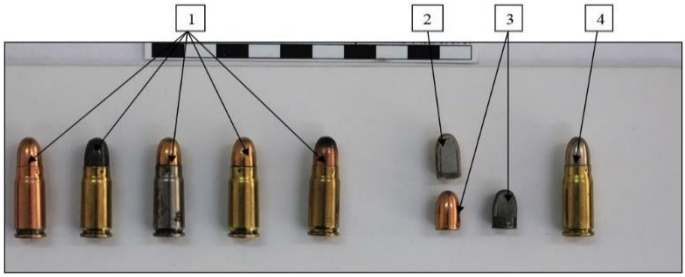

Рис. 188. Пістолетні патрони та кулі: 1 – 7,62-мм патрон до пістолету зр. 1930-1933 рр. конструкції Токарева калібру 7,62х25 мм; 2 – куля зі сталевим осердям довж. 16 мм; 3 – звичайна куля довж. 14 мм; 4 – 7,63-мм патрон до пістолету «Маузер (7,63 mm Mauser).

- револьверні (7,62-спортивний, .41 Magnum, .357 Magnum, .44 Magnum, .45 Colt, .454 Casul, .500 SW Magnum). А також, наприклад:

- 7,62-мм револьверний патрон з кулею зі свинцевим осердям (інд. 57-Н-122);
- 7,62-мм револьверний патрон з кулею зі сталевим осердям;
- 10,67-мм револьверний патрон зр. 1868 р. (рис. 189-193).

Для револьверів застосовують патрони, в яких куля розміщена повністю в гільзі циліндричної форми. Така конструкція пояснюється необхідністю обтюрації порохових газів у початковий момент пострілу, коли гільза, розташована в барабані, відіграє роль частини стволу;

Рис. 189. 7,62-мм револьверні патрони калібру 7,62х38R для 7,62-мм револьвера системи Нагана з кулею зі сталевим осердям.

Рис. 190. 7,62-мм револьверний патрон калібру 7,62х38R у демонтованому стані.

Рис. 191. 7,62-мм револьверний патрон калібру 7,62х38R у демонтованому стані.

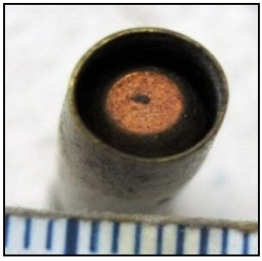

Рис. 192. 7,62-мм револьверний патрон калібру 7,62х38R (вид зверху).

Рис. 193. Револьверні патрони та кулі: 1 – 7,62х38R патрон до револьверу «Наган» та кулі до нього: з оболонкою, плакованою томпаком; з мельхіоровою оболонкою; 2 – 7,62-мм спортивний револьверний патрон та його куля.

- проміжні (автоматні), які призначені для стрільби з самозарядних та автоматичних карабінів, автоматичних гвинтівок та деяких ручних кулеметів (безгільзовий 4,9 DM, .222 Remington Special, .224 Winchester E2 experimental, 9х39СП5, 9х39 СП6, 7,62-мм проміжний патрон з кулею зі свинцевим осердям, 7,62-мм проміжний патрон з кулею зі стальним осердям (інд. 57-Н-231С), 7,62-мм проміжний патрон з трасуючою кулею «Т-45», «Т-45М» (інд. 57-Н-231П, 57-Т-231ПМ1, 7,62-мм проміжний патрон з бронебійно-запалювальною кулею «БЗ», 7,62 мм проміжний патрон з запалювальною кулею «З»). Проміжні (автоматні) патрони займають за розмірами та потужністю проміжне положення між гвинтівковими та пістолетними патронами. Після Другої світової війни проведено роботи зі створення автоматичних стрілецьких комплексів з використанням так званих малоімпульсних патронів зменшеного (порівняно з 7,62-мм) калібру, який дозволяє покращити настильність траєкторії, збільшити дальність ефективної стрільби за невеликому силовому впливі на зброю. Для проміжного патрону кал. 7,62-мм імпульс віддачі I_o = 9… 11 Н с, а для патрону до автомату АК-74 кал. 5,45 I_o = 5… 6 Н с. Природно, що стійкість зброї малого калібру підвищується, дальність прямого пострілу сягає 300…400 м. Крім

того, ефективність дії досягається за рахунок високої початкової швидкості кулі та часткового порушення її стійкості при потраплянні в ціль. Кулі патронів кал. 5,45-мм 7Н6 (РФ) та 5,56 мм SS109 (НАТО) споряджені сталевим загартованим осердям практично однакової твердості. Осердя кулі SS109 має масу $m_{срд}$=0,60 г, а осердя кулі 7Н6 – $m_{срд}$ = 1,43 г. Однак обидва патрони дають практично однакові показники пробивальності, що пояснюється особливостями конструкції кулі SS109 та її більшою початковою швидкістю. Патрон кал. 5,45 мм з кулею 7Н10 має штамповане осердя зі Ст. 70. На дистанції 100 м ця куля масою 3,49…3,74 г пробиває сталеву плиту товщиною 16 мм, а елементи бронежилетів з титанових сплавів – на дистанції 200 м. Крім вказаних, у номенклатуру мало імпульсних входять патрони: 7Н22 кал. 5,45-мм (РФ), Р112 кал. 5,56 мм (НАТО).

Патрон 7Н22 має кулю з термозміцненим осердям ($m_{срд}$=1,74 г), який забезпечує пробиття броні товщиною 5 мм з відстані 250 м. Патрон з бронебійною кулею Р112 пробиває хромонікелеву сталь товщиною 6 мм з відстані 140 м. Куля має томпакову оболонку та гострокінцеве осердя з ($m_{срд}$=1,28 г). Порівняння результатів випробувань патронів з трасуючими кулями кал. 5,45 мм та 5,56 мм показує, що безвідмовність та виніс траси приблизно однакові за невеликої різниці в дальності трасування. Виніс траси забезпечується спеціальним уповільнюючим складом (рис. 194).

Рис. 194. Проміжні патрони та кулі А – 5,45-мм військовий патрон (5,45х39); 1 – куля УС для використання з приладом безшумної стрільби; 2 – куля зі сталевим осердям; 3 – куля після пострілу; 4 – трасуюча куля; Б – патрон 5,56х45 мм NATO (.223 Remington).

- гвинтівкові (гвинтівково-кулеметні) (.300 Winchester Magnum, .303 British, .338 Lapua Magnum, 9,3х64 9 СН, 6,5-мм цільовий гвинтівковий патрон «Бегущий олень» (рос.) з кулею зі свинцевим осердям, 6,5-мм цільовий гвинтівковий патрон з кулею зі свинцевим осердям). Призначені для стрільби з кулеметів, снайперських гвинтівок та карабінів (як правило, магазинних), мають пляшкову форму гільзи та досконалі в балістичному відношенні кулі. Для вітчизняних та російських патронів застосовують гільзу з фланцем, що виступає, який гарантує точну фіксацію патрону в патроннику й виключає її поперечний розрив. Однак фланцеві гільзи ускладнюють роботу автоматики зброї, збільшують об'єм магазинів, тому частіше за все використовують гільзи, в яких фланець не виступає за корпус за рахунок спеціальної кільцевої проточки. Номенклатура гвинтівкових патронів:

а) для армії РФ:
- 7,62-мм зі звичайною кулею (ЛПС);
- 7,62-мм з бронебійно-запалювальною кулею (Б-32);
- 7,62-мм з трасуючою кулею;
- 7,62-мм снайперський патрон;

б) для армій країн НАТО:
- 7,62-мм зі звичайною кулею (М80);
- 7,62-мм з бронебійною кулею (М61);
- 7,62-мм з трасуючою кулею (М62);
- 7,62-мм снайперський патрон (М118).

Коефіцієнт маси куль, який багато в чому визначає потужність патрону та вражаючу дію для гвинтівкових куль, знаходиться в межах C_q=150…220 кН/м^3 (15…22 кг/см^3). Відмінною особливістю гвинтівкових патронів є те, що убивча дія куль зберігається на значній відстані (до 2…3 км та більше), що нерідко стає причиною потрапляння у випадкову ціль з летальним результатом. Імпульс віддачі складає 12…16 Н с, що ускладнює утримання зброї в стійкому положенні, потребує механічного її закріплення та виснажливо діє на стрільця (рис. 195-199).

Рис. 195. 7,62-мм гвинтівкові (кулеметно-гвинтівкові) патрони калібру 7,62х54 мм.

Рис. 196. Демонтований гвинтівковий (кулеметно-гвинтівковий) патрон калібру 7,62х54 мм.

Рис. 197. 7,62-мм гвинтівковий патрон із трасуючою кулею Т-46 (Т-30) у демонтованому стані.

Рис. 198. 7,62х51 гвинтівкові патрони НАТО (зліва направо): зі звичайною кулею М 59; з трасуючою кулею М 62; з практичною кулею; з бронебійною кулею РРІ.

Рис. 199. 7,92х57 мм німецькі гвинтівково-кулеметні унітарні патрони.

Досконалість у балістичному відношенні, настильна траєкторія, висока купчастість бою визначають гвинтівковий патрон як основний, з широкою номенклатурою куль звичайної та спеціальної дій, які забезпечують ураження цілей на великих відстанях;

- кулеметні (наприклад, 12,7-мм патрон з бронебійно-запалювально-трассуючою кулею «БЗТ», «БЗТ-44», «БЗТ-44М», 12,7-мм патрон до кулемету «ШВАК» з бронебійно-запалювальною-трасуючою кулею «БЗТ», 12,7-мм патрон до кулемету «ШВАК» з фосфорною бронебійно-запалювальною кулею «БЗФ-46», 14,5-ммпатрон з бронебійно-запалювально-трасуючою кулею «БЗТ», «БЗТ-44», «БЗТ-44М» (57-БЗТ-561С, 57-БЗТ-561СМ). Кулеметні патрони мають велику потужність порівняно з іншими патронами стрілецької зброї та призначені для стрільби з великокаліберних кулеметів та снайперських гвинтівок.

В основну номенклатуру великокаліберних патронів входять:

- 12,7-мм з бронебійно-запалювальною кулею (Б-32);
- 12,7-мм з бронебійно-запалювальною-трасуючою кулею (БЗТМ);
- 12,7-мм з запалювальною кулею миттєвої дії (МДЗМ);
- 12,7-мм снайперський патрон;
- 14,5-мм з бронебійно-запалювальною кулею (Б-32);
- 14,5-мм з бронебійно-запалювально-трасуючою кулею (БЗТМ);
- 14,5-мм з запалювальною кулею миттєвої дії (МДЗ).

Кулеметні патрони мають ємні пляшкові гільзи з фланцем, що не виступає, що забезпечує надійну роботу автоматики зброї (рис. 200-203).

Рис. 200. 12,7-мм кулеметний патрон з бронебійно-запалюючо-трасуючою кулею «БЗТ-44» калібру 12,7х108 мм.

Рис. 201. 12,7-мм кулеметний патронз бронебійно-запалюючо-трасуючою кулею «БЗТ-44» у демонтованому стані.

Рис. 202. 12,7-мм бойовий кулеметний патрон з бронебійно-запалювальною кулею «Б-32» зр. 1932 р. (57-БЗ-542) калібру 12,7х108 мм.

Останнім часом ведуться роботи з посилення бойової могутності кулеметних патронів, особливо в зв'язку з тим, що на озброєння багатьох армій світу прийняті снайперські гвинтівки кал. 12,7-мм.

Рис. 203. 12,7х107 мм снайперський патрон з бронебійною кулею.

- рушничні;
- спеціальні, наприклад:

- 5,45х39 мм спеціальні підводні патрони ПСП, ПСП-УД;
- 7,62-мм спеціальний пістолетний патрон для безшумної стрільби «СП-2»,
- 7,62-мм спеціальний патрон для безшумної стрільби «СП-3»;
- 7,62-мм спеціальний пістолетний патрон для безшумної стрільби «СП-4»;
- 7,62-мм спеціальний пістолетний патрон для безшумної стрільби «ПЗА»;
- 7,62-мм спеціальний пістолетний патрон для безшумної стрільби «ПЗАМ»;
- 9-мм патрон «СП-5» з кулею зі стальним осердям (інд. 7Н8);
- 9-мм патрон «СП-6» з бронебійною кулею (інд. 7Н9);
- 9-мм патрон «ПАБ-9» з бронебійною кулею;
- 12,7х55 мм патрони серії СЦ-130.

Рис. 204.5,45-мм спеціальні підводні патрони «ПСП» калібру 5,45х39 мм.

Рис. 205.5,45-мм спеціальні підводні патрони «ПСП-УД» калібру 5,45х39 мм.

Рис. 206. 12,7х55 мм патрон «СЦ-130 ПТ» з трьохелементною кулею.

Рис. 207. 12,7х55 мм патрон «СЦ-130 ПТ 2» з одноелементною бронзовою кулею.

Рис. 208. 12,7х55 мм патрон «СЦ-130 ВПС» з чотирьохелементною бронебійною кулею.

1 2 3

Рис. 209. Патрони та маркувальні позначення на дні гільз: 1 – патрон калібру 9х19 мм (9-мм «Люгер»); 2 – патрон пістолетний калібру 9х18 мм; 3 – патрон пістолетний калібру 9х17 мм.

1 2 3

Рис. 210. Патрони та маркувальні позначення на дні гільз: 1 – патрон калібру 7,65 мм «Браунінг»; 2 – 7,62х25 мм пістолетний патрон до пістолету конструкції Токарева зр. 1930/1933 рр.; патрон «Юніор» калібру 5,6 мм.

5) За видами каналу ствола використовуваної зброї: до нарізної, до гладкоствольної.

6) По відношенню до використовуваної зброї:

- *штатні* патрони конструктивно призначені для використання в певній моделі, системи стрілецької вогнепальної зброї (їх групи). Це патрони, призначені як з точки зору розмірів, так і правильності роботи автоматики та довговічності служби вузлів зброї відповідно до нормативно-технічної регламентації, що регламентує їх випуск. Наприклад:

- мисливські патрони «Ремінгтон», калібру .223 є штатними боєприпасами для самозарядної нарізної вогнепальної зброї калібру «.223 Rem» (5,56х45) – мисливських карабінів «Remington mod. 760», «Вепр-223» та модельного ряду мисливських карабінів та гвинтівок іноземного виробництва фірм «CZ», «Weatherby», «Sako», «Молот-Izh Mash» та ін.;
- 9х18 мм патрони (інд. 57-Н-181С) призначені для стрільби з пістолету конструкції Макарова (ПМ, ПММ, ПММ-12 –

модернізовані) (інд. 56-А-125, 56-А-125М), також пістолетів «АПС»(56-А-126),«АПБ» (інд. 6П13), «Форт-12», «Форт-14», «Форт-17», «ІЖ-71», 9-мм пістолету самозарядного ПБ (інд. 6П9), пістолетів-кулеметів «Бізон-2», «Бізон-2-04», ПК-90, ПК-93, «Кипарис», ПК-91 («КЕДр, КЕДр-Б»);

- 9х19 мм патрони «Парабелум» (інд. 7Н21, 7Н31) призначені для стрільби з пістолету Яригіна ПЯ (інд. 6П35), пістолету ГШ-18 (інд. 6П54), пістолетів «Glock-17», «Glock-19», «Beretta 92 FS», «Browning Mod. 1935», «Browning HP-MKII», «Walter P.38», «AstraA-100», «Smith&Wesson 6906», «Smith&Wesson SW9F», пістолетів-кулеметів «Бізон-2-01», «Вітязь», «Вітязь-СН», «Форт-224» та ін.;
- 9х39 мм патрон СП-6 з бронебійною кулею (інд. 7Н9) призначений для стрільби з 9-мм автомату спеціального «Вал», гвинтівково-снайперського комплексу ГСК-94, малогабаритного автомату СР-3 «Вихор», пістолету-кулемету 9А91, штурмового автомату ОЦ-14-4А «Гроза» (виконання 01, 02, 03), 9-мм гвинтівки снайперської спеціальної ГСС «Гвинторіз»;
- 7,62х54R гвинтівкові патрони зр. 1908 р. (інд. 57-Н-323С) призначені для стрільби з наступної стрілецької зброї: гвинтівки зр. 1891/30 рр.; карабінів зр. 1938, 1944 рр.; 7,62-мм самозарядної снайперської гвинтівки Драгунова (СГД) (інд. 6В1); 7,62-мм снайперської гвинтівки СГД-С (інд. 6В3), 7,62-мм самозарядних гвинтівок Токарева (СГТ-38, СГТ-40); 7,62-мм єдиного кулемету ККП «Печенег» (інд. 6П41); станкового кулемету Горюнова (СГ-43), 7,62-мм станкового кулемету СГМБ (інд. 56-П-428М), 7,62-мм кулемету Калашникова ККМ (інд. 6П6), ККМС (інд. 6П3М), ККМТ, ККТ (інд. 6П7), гвинтівки М 91/30, ручних кулеметів системи Дегтярьова (ДП, ДТ, ДА, ДТМ), СГМТ, СГМ-5, СГМ-3, Максим М10, ПКС, М-84, М-86, а також з деяких моделей мисливської вогнепальної зброї;
- 7,62х25 мм патрони до пістолета зр. 1930/33 рр. конструкції Токарева («ТТ») (інд. 57-Т-132) також використовуються для стрільби: в пістолетах-кулеметах ПКД-40, ПКШ-41, ПКС-43, в якості патронів замінників у зброї іноземного виробництва: «GZ-5»2, «М-52», «К50М», «М-56»;

- 7,62х39 мм бойові патроні зр. 1943 року (інд. 57-Н-231) призначені для стрільби з наступної стрілецької зброї: автоматів АК-103 (інд. 6П45), АК-104 (інд. 6П46), АКМ (інд. 6П1), ручного кулемету РКД (інд. 56-Р-327), ручного кулемету РКК (інд. 6П2, 6П1, 6П8М), напівавтоматичної гвинтівки М59/66, автоматичної гвинтівки М70, легкого кулемету М72, РБР-64/80-В-ВС; 7,62-мм самозарядного карабіну Симонова СКС-45 (інд. 56-А-231);
- 7,62х51 мм гвинтівково-кулеметний (.308 Win) патрон NATO призначений для стрільби з кулеметів Калашникова РКК-203, «Форт-401», снайперських гвинтівок М40, СГ-98, ОРСІС Т 5000, SSG 04 A1, Steyr Scout, CZ 700, напівавтоматичної снайперської гвинтівки М39, штурмової гвинтівки «Форт-229», та ін.;
- 5,45х39 мм бойові патрони зр. 1974 року (інд. 7Н6) призначені для стрільби з наступної стрілецької зброї: автоматів АК-74 (інд. 6П20), АК-74М (інд. 6П34), АКС-74 (інд. 6П21), АКС-74У (інд. 6П26), АК-105 (інд. 6П47),АК-107, АК-109, АК-12 (інд. 6П70),АН-94 (інд. 6П33), ручного кулемету РКК-74 (інд. 6П18, 6П39) та їх модифікацій, штурмових гвинтівко «Форт-221», «Форт-224» та ін.;
- 5,56х45 мм NATO (.223 Rem) бойові патрони призначені для стрільби з автоматів АК-101 (інд. 6П43), АК-102 (інд. 6П44), АК-108 автоматичної гвинтівки М16А2, кулемету Калашникова РКК-201 (інд. 6П55), напівавтоматичної гвинтівки AR-15, автоматичної гвинтівки М 16, штурмової гвинтівки «Форт-227» та ін.;

- *нештатні,* ті, що використовуються у зброї, для якої вони не призначені, не відповідають за розмірними характеристиками, не забезпечують правильності роботи автоматики та довговічності служби деталей зброї. Необхідно пам'ятати, що в низці випадків постріл зі зброї можливий навіть при використанні нештатного патрону з калібром більшим, ніж калібр стволу зброї (наприклад, патроном для 9-мм пістолета ПМ можливо провести постріл з 7,62-мм пістолета ТТ або патрони калібру 7,62 мм до пістолету ТТ та патрони калібру 7,63 мм до пістолету Маузера зр. 1896 р., отже, найбільш часто в якості нештатних патронів з пістолетом ТТ ви-

користовують патрони: «Маузер», калібр 7,63 мм, «Наган», калібр 7,62 мм, «Браунінг», калібр 7,65 мм, «короткий Браунінг», калібр 9 мм, ПМ, калібр 9 мм, «Парабелум», калібр 9 мм);

- *патрони-замінники,* які відповідають за своїми розмірними характеристиками параметрам стволу, але не забезпечують правильної роботи автоматики зброї, що призводить до затримок, прискореному зносу деталей (інший заряд або марка пороху, інший тиск форсування тощо). Наприклад:

- штатні 9-мм патрони до пістолету конструкції Макарова (ПМ) також можуть використовуватись у якості патронів-замінників у пістолетах конструкції РА-63, Р-64, RK-59, R-61;

- 7,62-мм (7,62х39) патрони до нарізної мисливської зброї призначені для стрільби з мисливських карабінів «Сайга», «Сайга 7,62», «Сайга М», «Сайга-М1», «Сайга-М2», «Сайга-М3», «Сайга МК», «Сайга М3 Exp-01», ТОЗ-97 «Архар», СОК-94 «Вепр», «СОК-94Р», «МП-СКС», «МЦ-25» та ін., а також за своїми конструктивними особливостями можуть бути використані в якості патронів-замінників в: автоматах – 7,62-мм «АК-47», «АКМ», «АКМС», 7,62-мм ручних кулеметах – «РКК», «РККС», 7,62-мм самозарядному карабіні Симонова СКС-45 (рис. 211);

Рис. 211.7,62-мм патрони калібру 7,62х39 мм зліва направо: зі зменшеною швидкістю польоту кулі; з бронебійно-запалювальною кулею; з кулею зі сталевим осердям; мисливський патрон з експансивною кулею (зі свинцевим осердям); мисливський патрон з кулею зі сталевим осердям; з трасуючою кулею.

- 7,62-мм (7,62х51, .308 Win) патрони до нарізної мисливської зброї призначені для стрільби з мисливських карабінів «Лось-7», «Лось-7-1», «Марал», «Марал-1», «Тигр-308», «Тигр-308-1», «Ведмідь-3», «Ведмідь-4», «Рекорд», спортивних гвинтівок «Рекорд-1-308», «Рекорд-308-CISM», одноствольної рушниці ІЖ-18МН також можуть використовуватись в якості патронів-замінників для стрільби з кулемету Калашникова РКК-203, снайперської гвинтівки М40, напівавтоматичної снайперської гвинтівки М39 та ін.;
- 5,6-мм спортивно-мисливські патрони кільцевого запалення призначені для стрільби з нарізної спортивно-мисливської зброї (мисливські карабіни «ТОЗ-78-01», «ТОЗ-99», пістолет конструкції Марголіна та ін.), також можуть використовуватись для стрільби з іноземної вогнепальної зброї, призначеної для стрільби патронами кільцевого запалення калібру .22 LR (мисливські карабіни «Anchuts» мод. 525, «Walther» мод. «G-22», пістолет «Walther» мод. PPK та ін.);
- мисливські патрони «Ремінгтон», калібру .223 є штатними боєприпасами для самозарядної нарізної вогнепальної зброї калібру «.223 Rem» (5,56х45) – мисливських карабінів «Remington mod. 760», «Вепр-223» та модельного ряду мисливських карабінів та гвинтівок іноземного виробництва фірм «CZ», «Weatherby», «Sako», «Молот-IzhMash» та ін.; можуть використовуватись у якості патрона-замінника до військових автоматів «Armalite AR-15», «М-16» (рис. 212-213) тощо.

Рис. 212. Мисливські патрони «Ремінгтон», калібру «.223 Rem» (5,56х45).

Рис. 213. Мисливський патрон «Ремінгтон», калібру .223 у демонтованому стані.

7) За видом снаряда: кульові, картечні, дробові, з комбінованим снарядом.

8) За конструкцією:

- *унітарні* – патрон стрілецької зброї, що являє собою збірну одиницю, яка складається з уражаючого елементу (снаряду), метального заряду, капсуля-запалювача та гільзи. Оскільки вже в другій половині XIX ст. така конструкція стала домінуючою, та практично всі патрони, що виробляються сьогодні є унітарними то при їх описі ця характеристика не вживається. В усіх випадках, коли використовується термін «патрон» без додаткових характеристик, мається на увазі унітарний патрон. Наприклад, 9-мм патрон до пістолету Макарова, 7,62-мм патрон зр. 1943 р., 5,45-мм військовий патрон тощо;
- *неунітарні* – снаряд не кріпиться в гільзі, а поміщується в ствол або патронник окремо від інших елементів. Такі патрони призначені для зброї з роздільним заряджанням (кременевої, капсульної). В теперішній час не унітарне заряджання зустрічається в експертній практиці, наприклад, у саморобній зброї, де в ствол з боку дульного зрізу спочатку поміщується метальна речовина (порох, сірникова маса, тощо), потім у ствол поміщується клейтуха (шматок вати, паперу тощо), а потім снаряд (картечина, шматки

цвяхів тощо) та все це запижовується в стволі шматочком паперу, вати тощо. Але це вже буде називатись роздільним заряджанням, а не унітарним патроном;

- *безгільзові* – капсуль, що згоряє та куля розміщуються всередині спресованого заряду, який виконує функції гільзи (наприклад, 4,7-мм патрон для експериментальної автоматичної гвинтівки Heckler&KochG 11), мова про які піде нижче.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Надайте визначення саморобної вогнепальної зброї та назвіть можливі способу та варіанти її виготовлення.
2. Яким критеріям має відповідати саморобний стріляючий пристрій для віднесення його до категорії вогнепальної зброї?
3. Складіть класифікацію вогнепальної зброї за способом виготовлення.
4. Які конструктивні ознаки є притаманними боєприпасам та патронам?
5. Які підстави класифікації вогнепальної зброї Ви знаєте?
6. Охарактеризуйте декілька моделей вогнепальної зброї за відомими Вам класифікаційними підставами.
7. Надайте визначення поняття вогнепальної зброї та сформулюйте критерії належності стріляючих пристроїв до вогнепальної зброї.
8. Назвіть ознаки вогнепальної зброї.
9. Криміналістичне поняття справності вогнепальної зброї та придатності її до стрільби, форми придатності зброї до стрільби.
10. Класифікація ручної вогнепальної зброї.
11. Будова стволу вогнепальної зброї, поняття калібру нарізної та гладкоствольної вогнепальної зброї.
12. Назвіть способи запирання каналу стволу в самозарядній та самострільній вогнепальній зброї.
13. Назвіть основні типи пристроїв запалення металь-ного заряду вогнепальної зброї.
14. Системи автоматики вогнепальної зброї.
15. Класифікація боєприпасів (патронів) вогнепальної стрілецької зброї. Основні елементи унітарного патрона.

16. Надайте визначення поняття травматичної зброї з вогнепальним принципом метання снаряду.

17. Конструктивні особливості саморобної вогнепальної зброї.

18. Які типи снарядів використовуються в патронах до гладко ствольних мисливських рушниць.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ 3

1. Безпалий С. М. Перспективи використання пістолетів-кулеметів «ФОРТ-224» та «ФОРТ-226» підрозділами поліції. *Актуальні проблеми проектування, виготовлення і експлуатації озброєння та військової техніки.* Матеріали всеукраїнської науково-технічної конференції 17–19 травня 2017 року: збірник тез доповідей. Вінниця: ВНТУ, 2017. С. 48-51.

2. Борідько О.А., Логінова В.В., Парасочкіна К.В. Судове зброєзнавство: навч.-практ. посіб. Київ: Юстініан, 2009. 88 с.

3. Гамов Д.Ю. 26-мм сигнальні пістолети: Довідник для судових експертів / Д.Ю. Гамов, І.А. Єсін, К.В. Кріулін / ДНДЕКЦ МВС України. К., 2006. 31 с.

4. Гамов Д.Ю. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів) /ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України. Київ, 2012. С. 10; 34 с.

5. ГСТУ 78-41-002-97. Зброя спортивна та мисливська. Вимоги безпеки. Методи випробувань на безпеку. [Чинний від 1997-12-01]. Київ, 2013. (Інформація та документація).

6. Дзюба Г.Г. Клейма на дне гильз патронов производства России и СССР к гладкоствольным охотничьим ружьям. *Теория и практика судебной экспертизы.* 2014. №4 (36). С. 49-51.

7. ДСТУ ГОСТ 8739: 2017 Зброя стрілецька. Терміни та визначення понять. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2018. (Інформація та документація).

8. Европейская конвенция о контроле за приобретением и хранением огнестрельного оружия частными лицами (ETS № 101) (Страсбург, 28 июня 1978 года). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_320/ print.

9. Забула О. Є. Аналіз шляхів розвитку та перспектив застосування безгільзових боєприпасів до стрілецької зброї та засобів ближнього бою. *Збірних тез доповідей VI Науково-практично конференції «Наукове забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України».* Секція №2 «Наукове забезпечення процесів розроблення, удосконалення, експлуатації та ремонту зразків озброєння, військової та спеціальної техніки». Харків: Національна академія Національної гвардії України 9 квітня 2015 р., м. Харків. С. 12-13.

10. Зброя підрозділів спеціального призначення. За ред. В.М. Грицака. Київ, «Імідж-Принт». 2008. 272 с.

11. Інструкція про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України: затверджена Наказом Міністра оборони України 29.06.2005 № 359 (у редакції наказу Міністерства оборони України 20.10.2015 № 569), зареєстрована в Міністерстві юстиції України 26 серпня 2005 р. за № 933/11213. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0933-05.

12. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів: затверджена наказом МВС України від 21.08.1998 № 622 зі змінами. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0159-12.

13. Кокин А.В. Теория и методические основы исследования нарезного огнестрельного оружия по следам на пулях. М.: Издательство «Юрлитинформ», 2010. 352 с.

14. Кокин А.В., Ярмак К.В. Судебная баллистика и судебно-баллистическая экспертиза: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Судебная экспертиза». М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2015. 350 с.

15. Колесник В.А., Гора І.В. Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 400 с.

16. Коломийцев А. В. Характер действия кинетических снарядов на разные типы объектов.*Актуальні питання судової експертизи та криміналістики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю створення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса (Харків, 7-8 листопада 2013 року).* Х.: Право, 2013. С. 125.

17. Коломийцев А.В., Ларьков С.Н., Собакарь И.С. Справочное пособие по патронам. Харьков: «Обериг», 2008. 528 с.

18. Коломієць А. В. Аспекти встановлення способу виготовлення патронів до стрілецької зброї. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: *матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Ніни Іванівни Клименко (м. Київ, 27 лютого 2018 року*. Київ-Маріуполь, 2018. С. 157-159.

19. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т.В. Варфоломеєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров, С.В. Гончаренко, В.О. Попелюшко 2-ге вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 504 с.

20. Методика криміналістичного дослідження травматичної зброї з вогнепальним принципом метання снаряду / Мінюст України, КНДІСЕ; Гамов Д.Ю., Коломійцев О.В., Чорногор П.А. та інші. Київ: КНДІСЕ, 2012. 27 с.

21. Методичні рекомендації із встановлення належності 4-мм дульнозарядних гранатометів до вогнепальної зброї та їх придатності до стрільби / укл. Д.Ю. Гамов. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2015. С. 6.

22. Патроны ручного огнестрельного оружия и их криминалистическое исследование / М.М. Блюм, А.С. Волнов, А.В. Жук, Т.Ф. Одиночкина, А.И. Устинов, В.В. Филиппов. М.: ВНИИ МВД СССР, 1982. 292 с.

23. Пістолети, револьвери та інші короткоствольні пристрої несмертельної дії. Загальні технічні умови: СОУ 78-19-001:2007. [Чинний від 2007-08-28]. Київ, 2007.

24. Положення про дозвільну систему: затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 576. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/576-92-%.

25. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02

26. Про контроль за придбанням зброї і володінням зброєю: Директива Ради Європейських Співтовариств № 91/477/ЄЕС. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a

27. Протокол против незаконного изготовления и оборота огнестрельного оружия, его составных частей и компонентов, а также боеприпасов к нему, дополняющий Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности, принятый резолюцией 55/255 Генеральной Ассамблеи ООН от 31 мая 2001 года. URL: http://www.un.org/ru/ documents /decl_conv/conventions/crimepro.shtml.

28. Ручкин В.А. Современные боеприпасы в криминальной практике: тенденции их развития. *Вестник Волгоградской академии МВД России*. Выпуск 1 (20) 2012 : научно-методический журнал. Волгоград : ВА МВД России, 2012. С. 219-221.

29. Современное стрелковое огнестрельное, пневматическое, газовое оружие и патроны (пули) к нему: учеб. пособие / под ред. В.А. Ручкина. Волгоград: ВА МВД России, 2006. 160 с.

30. Соколов О.С., Грищенко О.В., Щирба Д.Є. Встановлення моделі травматичної зброї калібру 9 мм Р.А. по слідам на стріляних гільзах / ДНДЕКЦ МВС України. Київ, 2016. 132 с.

31. Соколов О.С., Дєда О.О., Лопатюк К.А., Голдинський І.А. Мисливські карабіни під патрони центрального бою та їх сліди на стріляних гільзах. ДНДЕКЦ МВС України. Київ, 2018. 170 с.

32. Справочник по патронам стрелкового оружия Советской армии. Москва: Военное издательство МО СССР, 1965. 104 с.

33. Средства поражения и боеприпасы: Учебник / А.В. Бабкин, В.А. Велданов, Е.Ф. Грязнов и др.; под общ.

ред. В.В. Селиванова. М.: Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 2008. 984 с.

34. Стальмахов А.В., Сумарока А.М., Егоров А.Г., Сухарев А.Г. Судебная баллистика и судебно-баллистическая экспертиза: Учебник / Под общей ред. А.Г. Егорова. Саратов. СЮИ МВД России, 1998. 176 с.

35. Швець Д.В., Бальва А.Ф., Луценко І. С. Поліцейські пістолети: сучасний стан та перспективи технічного удосконалення. *Актуальні проблеми проектування, виготовлення і експлуатації озброєння та військової техніки. Матеріали всеукраїнської науково-технічної конференції 17–19 травня 2017 року*: збірник тез доповідей. Вінниця: ВНТУ, 2017. С. 344-348.

36. Щербак В. В., Толмачов О. О., Кундиус О. В., Абдурасулов А. А. Можливості встановлення моделі вогнепальної зброї при пострілах з пістолетів «ФОРТ» калібру 9х18 мм. *Криміналістичний вісник*. 2014. №2 (22). С. 128-133.

РОЗДІЛ 4
МАТЕРІАЛЬНА ЧАСТИНА СТРІЛЕЦЬКОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ. БУДОВА ПАТРОНІВ СТРІЛЕЦЬКОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА ЇХ ОСНОВНИХ ЧАСТИН

4.1. Основні конструктивні елементи стрілецької вогнепальної зброї

Конструктивні ознаки матеріальної частини вогнепальної зброї характеризують її цільове призначення та підрозділяються на *основні* й *додаткові*.

До *основних конструктивних ознак* відноситься наявність:

- вузла, що складається з камори для розміщення патрона (патронника) чи метального заряду зі снарядом (зарядна камора) і направляючої частини, призначеної для розгону снаряда й надання йому направленого руху;
- пристрою запирання каналу ствола; може бути конструктивно не відокремленим елементом конструкції ствола;
- пристрою запалення метального заряду.

Об'єкти, у яких відсутня хоча б одна з цих ознак, до вогнепальної зброї не належать.

Окремі зразки вогнепальної зброї можуть не мати ствола як окремо оформленого конструктивного елемента (наприклад, у деяких зразках револьверів функцію направляючої частини ствола, призначеної для розгону снаряда й надання йому спрямованого руху, виконують передні частини зарядних камор)[1].

[1] Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів) /ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України; [Гамов Д.Ю.]. К., 2012. С. 9.

Ствол

Ствол – основна частина вогнепальної зброї, призначена для штовхання кулі (снаряду) з певною початковою швидкістю та надання їй стійкого польоту в бажаному напрямі.

Ствол разом із патронником мають визначальне значення серед конструктивних ознак об'єкта, які дозволяють віднести його до вогнепальної зброї. Ствол вогнепальної зброї – найважливіша та відповідальна деталь, безпосередньо у якій, за рахунок теплової енергії від згоряння порохового заряду (або іншої газоподібної речовини) визначаються параметри внутрішньої балістики: лінійна та кутова швидкість кулі (снаряду) при її русі в каналі стволу, напрям та початкова швидкість кулі в момент її вильоту зі стволу (швидкість руху кулі в дульному зрізі стволу).

Основні функції, які повинен виконувати ствол: а) створення умов для повного згоряння порохового заряду; б) надання кулі (снаряду) необхідного напряму польоту; в) надання кулі (снаряду) обертально-поступального руху; г) надання кулі (снаряду) потрібної швидкості польоту.

Ствол стрілецької зброї – деталь стрілецької зброї у форми труби, у якій метальному елементу надається рух за допомогою енергії газів у заданому напрямі та з певною швидкістю[1].

Нарізний ствол – ствол, у якому напрямна частина каналу стволу має нарізи, які надають кулі обертального руху.

Гладкий ствол – ствол, у якому напрямна частина каналу ствола не має нарізів.

Канал стволу – внутрішня порожнина стволу стрілецької зброї, обмежена дульним та казенним зрізами. В каналі стволу відбувається згоряння метальної речовини та утворення газів, котрі надають снаряду (кулі) необхідної швидкості. За будовою каналу стволи класифікуються на гладкоствольні, нарізні та полігональні (рис. 214-216).

[1]ДСТУ 8739:2017 «Зброя стрілецька. Терміни та визначення понять». Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2018. (Інформація та документація).

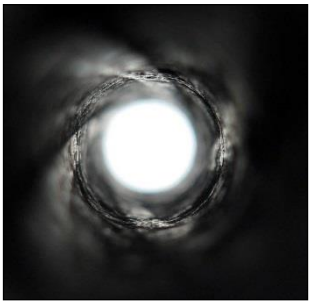
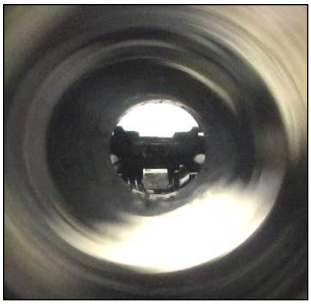

Рис. 214. Канали стволів зброї зліва направо: 7,62-мм пістолету ТТ та самозарядного гладко ствольного карабіну моделі «САЙГА-12К», 12-го калібру.

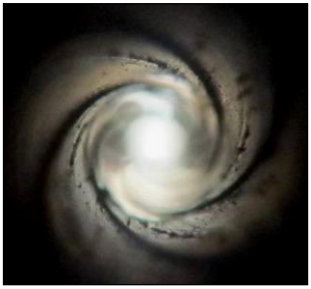

Рис. 215. Канали стволів 7,62-мм мисливських карабінів «АКМС-МФ» виробництва НВО «Форт» МВС України, м. Вінниця, Україна.

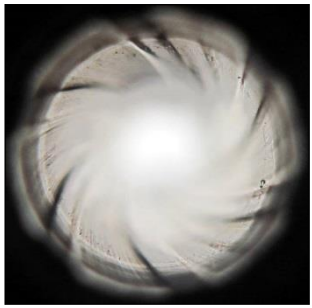

Рис. 216. Канали стволів зброї зліва направо: 7,62-мм самозарядного мисливського карабіну Симонова (ОП-СКС) та 7,65-мм пістолету «CZ-50» виробництва «Česká zbrojovka».

Казенна частина (ствола) – частина ствола, що прилягає до його казенного зрізу.

Дульна частина (ствола) – частина ствола, що прилягає до його дульного зрізу.

Дульний зріз – передній торець стволу стрілецької зброї (рис. 217).

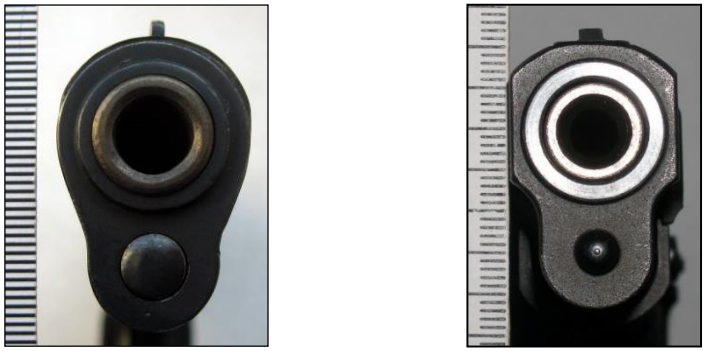

Рис. 217. Дульні зрізи стволів: 7,62-мм пістолету ТТ (ліворуч) та 9-мм пістолету «Форт-12Р».

Казенний зріз – задній торець стволу стрілецької зброї.

Напрямна частина каналу стволу – частина каналу стволу стрілецької зброї, обмежена кульним входом і дульним зрізом, призначена для спрямування руху метального елемента (рис. 218).

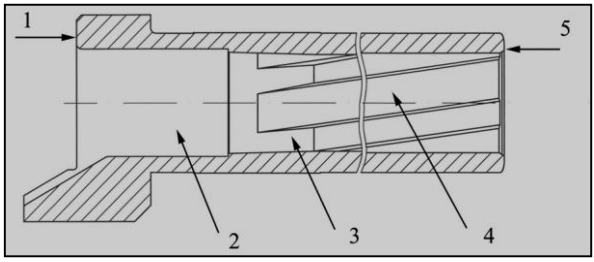

Рис. 218. Поздовжній розріз нарізної стрілецької зброї: 1 – казенний зріз; 2 – патронник; 3 – кульний вхід; 4 – напрямна частина; 5 – дульний зріз.

У нарізній вогнепальній зброї напрямна частина надає кулі окрім поступального руху також і обертального за рахунок

нарізів, які розташовуються по гвинтовій лінії вздовж поверхні каналу стволу. Довжина цієї частини розраховується виходячи з умов завдань внутрішньої балістики та необхідності отримання заданої початкової швидкості кулі.

Патронник – частина каналу стволу стрілецької зброї, призначена для розміщення патрона та обмежена казенним зрізом та кульним входом.

Форма та розміри патронника залежать від форми та розмірів гільзи, яка використовується в патроні зброї. Всі розмірні характеристики патронника обираються з урахуванням можливих відхилень розмірів патронів у межах поля допуску та повинні забезпечувати входження патрону в патронник у випадках деякого забруднення або запилення. Діаметр патронника на будь-якій ділянці визначається за діаметром гільзи з урахуванням необхідного початкового зазору:

$d_n = (1+^{\Delta})d_г$,

де d_n – діаметр патронника;

$d_г$ – діаметр гільзи, мм;

$^{\Delta}$ – 0,008х0,01.

Слід зазначити, що надто великий зазор може призвести до поздовжнього розриву гільзи.

Канавки Ревелі – канавки, виконані в патроннику зброї для полегшення видалення стріляної гільзи. Названі так на честь винахідника, Абієля Ревелі, представляють собою ряд подовжніх заглиблень, які починаються на деякій відстані від денця гільзи та закінчуються дещо далі її денця. При пострілі порохові гази, які виходять слідом за кулею, потрапляють у канавки Ревелі та утворюють прошарок між стінками патронника та гільзи, полегшуючи її зміщення при високому тиску в стволі. Недоліком такого підходу є втрата початкової швидкості кулі, неможливість повторного спорядження гільзи з причини її деформації канавками, а також вихід зброї з ладу при забрудненні канавок пороховим нагаром.

Кульовий вхід (каналу стволу) – елемент напрямної частини каналу стволу стрілецької зброї, що прилягає до патронника та призначений для поступового врізання кулі в нарізи каналу стволу.

Форма кульного входу утворюється одним або двома усіченими конусами, один з яких гладкий, а інший має нарізи неповного профілю з пологим підйомом. Одна з головних вимог до цього елементу така: не повинно мати «закушування» головної частини кулі, та вона має врізатись у нарізи ще до виходу її хвостової частини з денця гільзи.

При розміщенні патрону в патроннику в кульному вході повинна розміщуватись виступаюча з гільзи частина кулі. Однак для забезпечення купчастості стрільби високоточної зброї (наприклад, снайперської та спортивної) куля може входити та «закушуватись» у нарізах кульного входу.

Довжина кульного входу зазвичай коливається в межах від одного до трьох калібрів.

Кульові входи можуть бути комбінованими, гладкими та нарізними (див. рис. 219).

Рис. 219. Кульові входи в стволах: (зліва направо) гладкий, комбінований, нарізний.

Калібр – розмір, який характеризує внутрішній діаметр напрямної частини каналу стволу стрілецької зброї.

У нашій країні калібр прийнято вважати рівним номінальному діаметру каналу стволу, виміряному по полях каналу стволу (по полях нарізів) й тому фактичний діаметр куль більше за калібр, що зазначається. Так, діаметр кулі патрона 9Х18 мм ПП дорівнює 9,2 мм, кулі патрону 7,62х39 мм – 7,85 мм. У більшості західних країн та США калібр вимірюється по дну нарізів, тому, наприклад, фактичний діаметр кулі 9 мм патрону *Parabellum 9x19 mm* дорівнює 9,02 мм.

Калібри куль перевищують калібри стволів для забезпечення врізання куль в нарізи та набуття ними обертально-

поступального руху. Діаметр кулі приблизно відповідає діаметру ствола по нарізах *d*1 (наприклад, діаметр кулі патрону 7,62х39 дорівнює 7,85 мм, а діаметр стволу автомату АКМ по нарізах – 7,92 мм) (рис. 220).

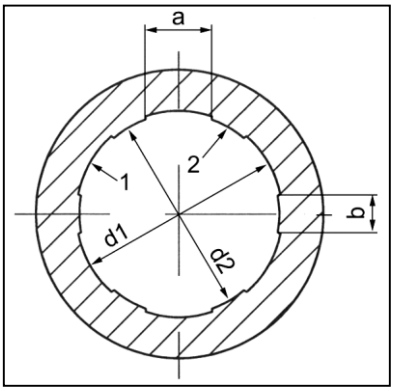

Рис. 220. Поперечний розріз стволу нарізної стрілецької зброї: 1 – наріз каналу стволу; 2 – поле каналу ствол; a – ширина нарізу; b – ширина поля нарізу; d1 – діаметр каналу ствола по нарізам; d2 – діаметр каналу ствола по полям (калібр).

Калібр виражається в метричній або дюймовій системах. Застаріла система позначення калібру – лінії. В Україні та країнах з метричною системою вимірювання калібр позначається в міліметрах (у вигляді десяткового дробу зазвичай з точністю до другого знаку), в країнах з дюймовою системою вимірювання (США та Велика Британія) – у долях дюйма, причому в США в сотих долях, а у Великій Британії – в тисячних (табл. 2). При цьому нуль перед десятинною крапкою не вказується.

Один дюйм (1”) = 25,4 мм = 10 лініях = 100 точках, 1 лінія = 2,54 мм.

Тобто калібр, який позначається в США як .45, реально дорівнює 0,45 дюйма, або 11,43 мм, а британський калібр .303 дорівнює 0,303 дюйма, або 7,7 мм. Слід також урахувати, що дюймові позначення калібрів є достатньо умовними. Так, кулі патронів калібру .38 Сп та *.357 Magnum* мають однаковий діаметр 9,02 мм, тобто приблизно 0,355 дюйма.

Дульне звуження – дульна частина діаметром, меншим за діаметр решти ділянки напрямної частини каналу стволу.

Дульне розширення – дульна частина діаметром, більшим за діаметр решти ділянки напрямної частини каналу стволу.

Наріз каналу стволу – гвинтовий паз на поверхні напрямної частини каналу нарізного стволу.

Напрям нарізів залежить від напряму обертального руху інструмента в процесі виготовлення стволу та визначається нахилом нарізів відносно поздовжньої осі направляючої частини каналу стволу. Напрям нарізу може бути правим (нарізи в'ються зліва вгору праворуч) або лівим (в'ються в протилежному напрямі – зліва вгору ліворуч) (рис. 221-222).

Рис. 221. Кулі патрону калібру 9х18 до пістолету Макарова зі слідами від каналу ствола зброї: ліворуч – з лівонахильними нарізами; праворуч – із правонахильними.

Рис. 222. Куля патрону калібру 9х18 до пістолету Макарова, стріляна з гладкоствольної зброї.

Серед параметрів каналу стволу слід зазначити ще один, а саме кількість нарізів, тобто число гвинтових пазів на поверхні направляючої частини каналу нарізного стволу стрілецької зброї (табл. 2).

Калібри		
Метрична система, мм	**Дюймова система**	
	США	**Велика Британія**
5,6	.22	.220
6,35	.25	.250
7,0	.28	.280
7,62	.30	.300
7,7	–	.303
8,0	.32	.320
9,0	.35 (.38)	.350 (.380)
10,0	.40 (.41)	.410
11,0	.44	.440
11,43	.45	.450
12,7	.50	.500

Таблиця 2. Параметри каналу стволу стрілецької зброї.

Число нарізів у різних зразках стрілецької зброї може коливатись від 3 до 12. Найбільш розповсюдженим є число нарізів 4 та 6, що зумовлено зручністю виготовлення та забезпечує краще центрування кулі в каналі стволу.

Крок нарізу стволу – відстань по осі напрямної частини каналу нарізного стволу, на якому наріз робить один оберт.

Поле каналу стволу – ділянка поверхні напрямної частини каналу стволу між сусідніми нарізами каналу стволу.

Бойова грань нарізу стволу – бічна поверхня нарізу каналу стволу, під час взаємодії з якою в процесі руху по каналу стволу куля набуває обертального руху.

Холоста грань нарізу – бічна поверхня нарізу стволу, протилежна бойовій грані нарізу стволу (рис. 223-229).

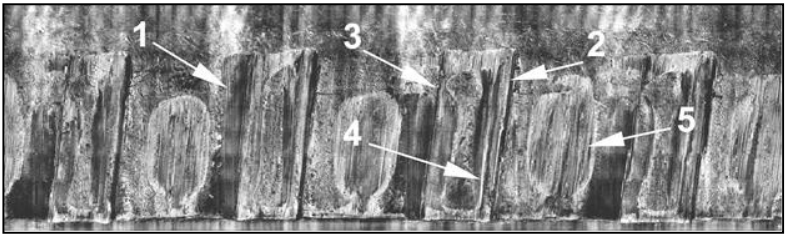

Рис. 223. Фоторозгортка поверхні кулі: 1 – первинний слід поля нарізу; 2 – слід бойової грані; 3 – слід холостої грані; 4 – вторинні сліди поля нарізу; 5 – сліди дна нарізу.

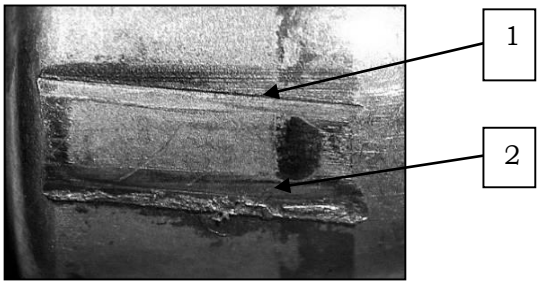

Рис. 224. Слід поля нарізу каналу ствола зброї на кулі: 1 – первинний слід, 2 – вторинний слід.

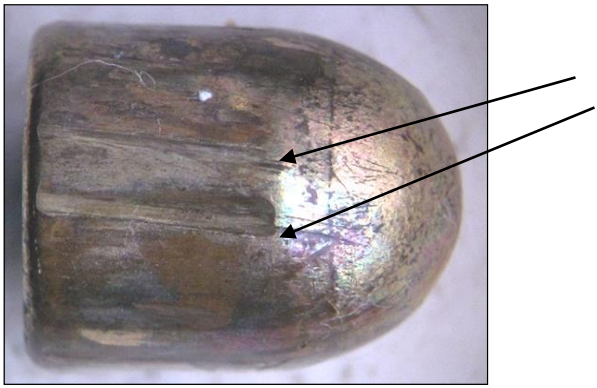

Рис. 225. Сліди від полів нарізів каналу ствола зброї (стрілкою зазначено розташування слідів.

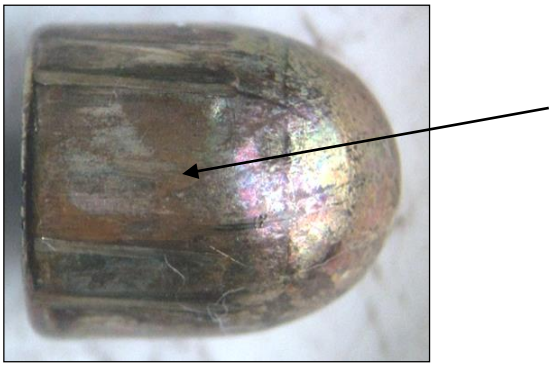

Рис. 226. Слід від дна нарізів каналу ствола зброї (стрілкою відмічено розташування слідів).

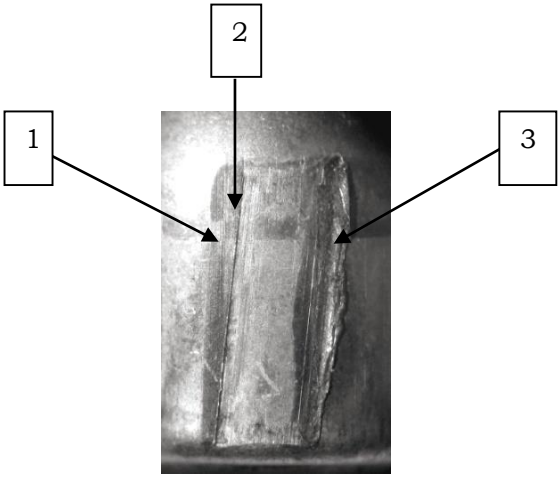

Рис. 227.Сліди полів нарізів зброї на кулях, стріляних з 9-мм пістолета конструкції Макарова (ПМ) або в достатньо якісному перероблену газо-шумовому пістолеті 6П42 чи ІЖ-79, у якому встановлений ствол промислового виготовлення з чотирма правонахильними нарізами: 1 – первинний слід; 2 – слід від холостої грані; 3 – слід від бойової грані.

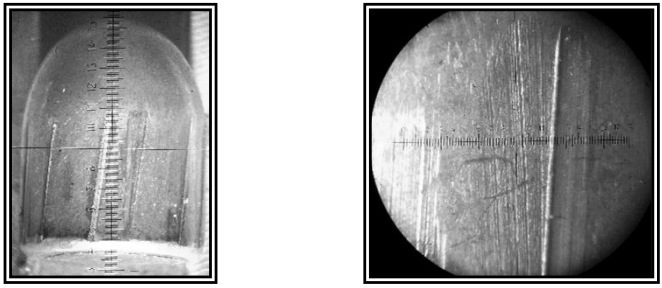

Рис. 228. Зображення кулі при 10-ти кратному збільшенні на МБС-10 (ліворуч) та зображення фрагменту ведучої частини кулі при 70-ти кратному збільшенні на МБС-10 (праворуч).

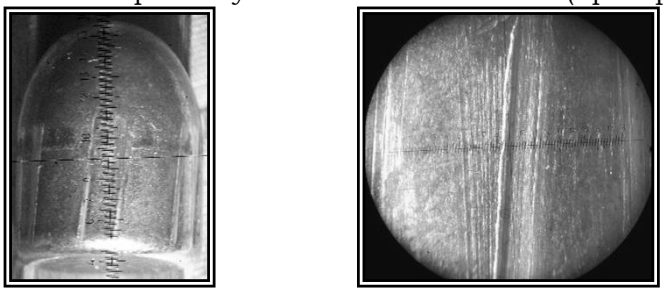

Рис. 229. Зображення кулі при 10-ти кратному збільшенні на МБС-10 (ліворуч) та зображення фрагменту ведучої частини кулі при 70-ти кратному збільшенні на МБС-10 (праворуч).

Приклади суміщення мікрорельєфу слідів нарізного каналу стволу продемонстровано на ілюстраціях (рис. 230-232).

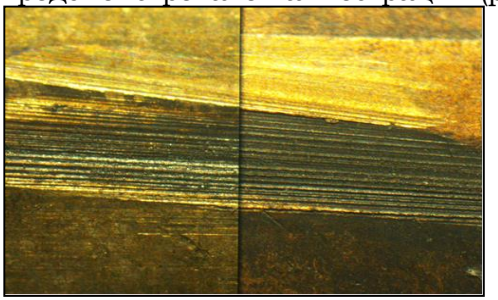

Рис. 230. Суміщення мікрорельєфу первинних слідів полів нарізів.

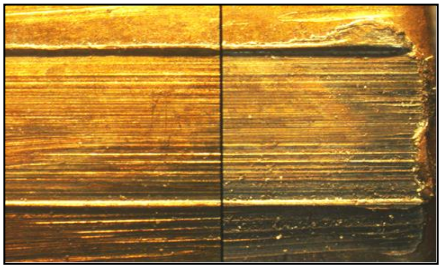

Рис. 231. Суміщення мікрорельєфу вторинних слідів полів нарізів.

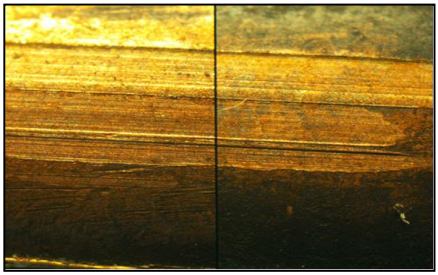

Рис. 232. Суміщення мікрорельєфу слідів дна нарізів.

Крок нарізу визначається з умов забезпечення стійкості кулі в польоті та від нього залежить кут нахилу нарізів, який утворюється віссю каналу ствола та дотичною до гвинтової лінії. При збільшенні шагу кут нахилу нарізів зменшується, а при зменшенні – збільшується.

Дно нарізу (напрямної частини каналу) ствола – ділянка поверхні нарізу каналу ствола, обмежена сусідніми бічними поверхнями нарізу каналу ствола.

Ширина нарізу – ширина гвинтового пазу на поверхні направляючої частини нарізного ствола стрілецької зброї.

Термін «ширина поля нарізу» не використовується в конструкторській та технологічній документації при проектуванні та виготовленні стволів нарізної зброї, однак є одним з ключових у судово-балістичній термінології. Ширина полів нарізів також є ознакою, яка відображує особливості конструкції нарізного ствола. Ширина поля знаходиться в прямій залежності від ширини нарізу: чим ширший наріз, тим вужчим є поле, й навпаки.

Ширина нарізів зазвичай більша за ширину полів, що пов'язано із забезпеченням єдиної міцності взаємодіючих елементів стволу та кулі. Для отримання міцніших виступів на оболонці кулі та для зручності чищення стволу нарізи роблять ширшими, крім того, чим ширина полів менша, тим менш значне зусилля необхідне для форсування кулею нарізів. Але надто вузькі поля не забезпечують їх достатньої міцності. Практика проектування та експлуатації зброї показує, що найбільш оптимальне співвідношення ширини поля до ширини нарізу складає одне до двох.

Глибина нарізів, яка забезпечує ведення кулі без прориву порохових газів, складає зазвичай від 1/50 до 1/70 калібру, тобто від 0,15 до 0,1 мм.

Фігура, яка утворюється при перерізі нарізів площиною, перпендикулярною осі каналу стволу, називається профілем нарізів.

До профілю нарізів сучасної стрілецької зброї пред'являються вимоги, від яких залежать внутрішні та зовнішні балістичні характеристики кулі, а також ресурс стволу. В стволах сучасних зразків зброї використовуються декілька видів профілів нарізів: прямокутний, трапеціїподібний, округлений (секторний), сегментний, полігональний.

У *прямокутного профілю* грані паралельні одна іншій. Переваги цього виду нарізки полягають у тому, що досягається висока точність обробки стволів за відносної простоти виготовлення інструментів та оснащення. Недоліками є наявність гострих кутів між гранями та дном нарізів, що не забезпечує повного заповнення профілю нарізу оболонкою кулі та призводить до скупчення продуктів пострілу в гострих внутрішніх кутах, який ускладнює чищення стволу.

Трапеціїподібний профіль є найбільш розповсюдженим у зброї. У нарізів цього виду грані утворюють тупий кут з дном нарізу. Це визначає переваги: забезпечення більш повного заповнення нарізів оболонкою кулі, наслідком чого є покращення обтюрації. Однак стволи з трапеціїподібним профілем дорожчі у виробництві та потребують більш складного інструменту та оснащення.

Сегментний профіль – профіль, який утворюється описом дуг кіл радіусом, меншим за половину калібру, з центрів, які не співпадають з центром перерізу каналу ствола. В цьому профілі відсутні різкі переходи між полями та нарізами, що призводить до зменшення зносу граней та підвищує живучість ствола. Недолік – складність та висока вартість виробництва.

Полігональний профіль (полігональні нарізи) – в поперечному перерізі канал ствола має форму однієї з геометричних фігур, що дозволяє уникнути у виконанні профілю каналу ствола різко окреслених кутів. У теперішній час найбільшого розповсюдження отримали такі стволи з чотирикутними та шестикутними нарізками (рис. 233-234).

В стрілецькій зброї нового покоління конструктори провідних зброярних фірм у своїх нових моделях віддають перевагу цьому виду профілю поперечного перерізу (Heckler & Koch, Glock, Česká Zbrojovka, Ковровський механічний завод, Іжевський механічний завод та ін.). Профіль полігонального типу був використаний в першій українській моделі пістолета-кулемета «Ельф», який за своїми тактико-технічними параметрами не поступався на той час найкращим зарубіжним зразкам зброї цього класу[1].

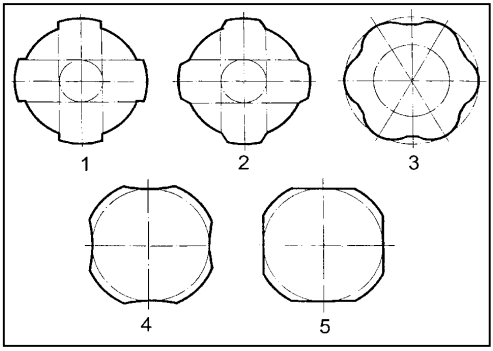
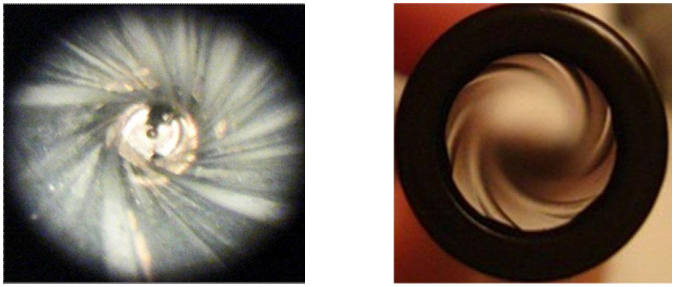

Рис. 233. Види нарізів: 1 – прямокутний; 2 – трапецієподібний; 3 – сегментний; 4 та 5 – полігональні.

[1] Розов Ю.Г. Проектирование формы и методика определения геометрических параметров канала ствола стрелкового оружия с эвольвентным профилем. *Вісник ХНТУ. Інженерні науки.* 2017. № 1 (60). С. 73.

а б

Рис. 234. Фотографії внутрішньої поверхні каналу стволу: а) з прямокутними нарізами; б) з полігональними нарізами.

Яскравим представником зброї з полігональною нарізкою стволу є австрійський пістолет Glock-17. Полігональний профіль правобічних нарізів зі округленими бічними гранями забезпечує мінімальне тертя при проходженні кулі по каналу стволу. Така конструкція пістолета Glock-17 зумовлює, з одного боку, більший термін служби стволу, а з іншого – меншу деформацію оболонки кулі. Цілісність оболонки кулі та мінімальні її деформації, в свою чергу, підвищують точність стрільби[1].

О.М. Астаповим, О.Б. Косенковим було встановлено, що втрата маси кулі після пострілу залежить від виду нарізів у стволі. Так, у зброї з прямокутними нарізами втрата маси складає 0,4%, у той час як у зброї з полігональними нарізами втрата маси складає 0,04%. Таким чином, був зроблений висновок про те, що втрата маси снаряду залежить не тільки від довжини стволу, кількості та ширини нарізів, але й від їх форми[2].

Конструкція гладких стволів стрілецької вогнепальної зброї має власну специфіку.

---

[1] Леонов С.В., Пинчук П.В., Степанов С.В., Киселева Е.А. Особенности распределения на мишени дополнительных факторов выстрела в зависимости от типа нарезов (полигональных или прямоугольных) канала ствола пистолетов. *Вестник судебной медицины.* №2. Том 7. 2018. С. 50-54.

[2] Астапов А.Н., Косенков А.Б. О потере массы пуль, выстреленных из различных образцов нарезного стрелкового оружия. *Теория и практика судебной экспертизы.* 2010. № 2(18). С. 110-113.

Калібр гладкоствольних рушниць за традицією позначається в умовних одиницях – по парному числу круглих (кулястих) куль, які відливаються з одного англійського торгівельного фунту свинцю (453,6 г) та мають діаметр, рівний за діаметр каналу ствола, в 220 мм від його казенного зрізу (табл. 3).

Калібри	Міжнародний, мм	Росія, мм	Німеччина, мм	США, мм	Велика Британія, мм
4	–	–	23,4-23,8	23,62	23,75
8	–	–	20,8-21,2	21,21	21,21
10	19,3-19,7	20,0-20,25	19,3-19,7	19,69-20,13	19,68
12	18,2-18,6	18,2-18,75	18.42-18,93	18,42-18,93	18,52
14	17,2-17,6	–	17,2-17,6	17,6	17,60
16	16,8-17,2	17,0-17,25	16,8-7,72	16,89-17,4	16,82
20	15,7-16,1	15,5-15,75	15,7-16,1	15,7-15,85	15,62
24	14,7-15,1	–	14,7-15,1	14,73	14,71
28	13,8-14,2	14,0-14,25	13,8-14,2	13,84-14,435	13,97
32	12,7-13,1	12,7-13,1	12,7-13,1	12,73	13.36

Таблиця 3. Калібри гладкоствольних рушниць.

Пристрій запирання каналу ствола

Пристрій запирання каналу стволу призначений для запирання казенної частини ствола. Запирання стволу з боку казенної частини є обов'язковою умовою проведення пострілу.

В дульнозарядній зброї належність запирання каналу стволу забезпечується жорстким, постійним з'єднанням заглушки з казенною частиною стволу. При цьому є можливим виконання функції заглушки розплющеною ділянкою стволу, а також заливання казенного зрізу свинцем, вгвинчування заглушки або укріплення її шляхом тугої посадки, зашплинтуванням тощо.

У револьверів роль пристрою запирання каналу стволу виконує задня частина рамки або спеціальна деталь – казенник (револьвер Нагана) (рис. 235).

Рис. 235. Казенний зріз рамки револьверу Нагана.

В гладкоствольній, комбінований та нарізній зброї зі стволами, що переламуються казенний зріз стволу (стволів) закривається щитком колодки, а під запиранням розуміється фіксація стволів рушниці в закритому положенні. Керування механізмом запирання зазвичай здійснюється ключем затвору (верхнім або нижнім важелем). Запирання стволу (стволів) може здійснюватись гаком ключа (важеля), планкою (рамкою), поперечним болтом. Елементи запирання отримали назви за прізвищами їх винахідників: планка (рамка) – рамка Перде; поперечний болт – болт Гринера; верхній ключ – ключ Вестли Річардса (рис. 236-239).

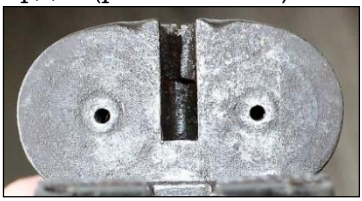

Рис. 236. Передній зріз колодки двоствольної гладко ствольної мисливської рушниці 20-го калібру моделі «ІЖ-58».

Рис. 237. Передній зріз колодки двоствольної гладкоствольної рушниці виробництва приватної зброярні Г. Моргенрота (Німеччина), 16-го калібру.

Рис. 238. Зріз затвору самозарядного гладкоствольного карабіну моделі «САЙГА-12 К», 12-го калібру, виробництва Іжевського машинобудівного заводу (Росія).

Рис. 239. Передній зріз колодки (зверху), підствольний гак та екстрактор у стволах двоствольної гладкоствольної мисливської рушниці моделі «Bayard», № 89023 / 8121, 16-го калібру, виробництва фаб. Піпера, м. Герсталь, Бельгія.

Залежно від числа вузлів запирання розрізняють одинарну, подвійну, потрійну та четверну системи запирання.

В одинарній системі запирання запирається підствольний гак (рушниці ІЖ-18, ТОЗ-34).

Подвійна система може включати в себе запирання двох підствольних гаків (двоствольні рушниці з вертикальним та горизонтальним розташуванням стволів) або тільки

затвор Керстена без рамки Перде (рушниці з вертикальним розташуванням стволів). Типовий приклад запирання на два підствольних гаки – двоствольна рушниця ІЖ-43.

При потрійній системі запираються два підствольних гаки (рамкою Перде), а також виступ казенної частини горизонтально розташованих стволів (виступ розташовується між стволами) на болт Гринера (рушниці ІЖ-54, ТОЗ-28).

При четверній системі запираються два підствольних гаки та два продовження казенної частини стволів (затвор Керстена). Така система запирання застосовується в двоствольній зброї з вертикальним розташуванням стволів під потужні патрони.

В описаних системах запирання передній підствольний гак (він має попереду виїмку) упирається в осевий болт колодки, надійно з'єднуючи стволи з колодкою.

Запирання стволу в нарізній зброї, що не переламується здійснюється спеціальним вузлом – затвором. Частина затвору, яка безпосередньо закриває казенну частину стволу, називається *патронним упором.*

У револьвері затвором є щиток рамки або, як у револьвері Нагана, спеціальна деталь – *казенник.*

Вільний затвор – затвор, не зчеплений зі стволом під час пострілу та зворотного руху після пострілу (рис. 240).

Рис. 240. Затвор 7,62-мм кулемета ККМ.

Напіввільний затвор – затвор, який має опір під час руху у зворотному напрямку внаслідок зв'язку зі ствольною коробкою.

Затвор-кожух – затвор, у якому одна його частина (затвор) запирає канал стволу, а інша охоплює ствол, утворюючи кожух. Затвори-кожухи можуть бути цільні та збірні, довгі та короткі, закриті та відкриті, високі та низькі.

Подовжньо ковзний затвор – затвор, який переміщається в напрямку осі каналу стволу (рис. 241).

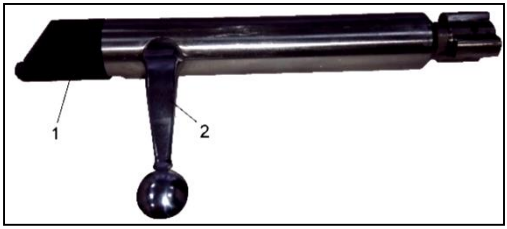

Рис. 241. Подовжньо ковзний затвор карабіну мисливського багатозарядного моделі ВПО-114 калібру .308 Win та його основні елементи: 1 – заглушка; 2 – рукоятка.

Бойовий упор – деталь затвора, що утримує затвор або рухому систему нерухомо відносно ствола під час пострілу (рис. 242).

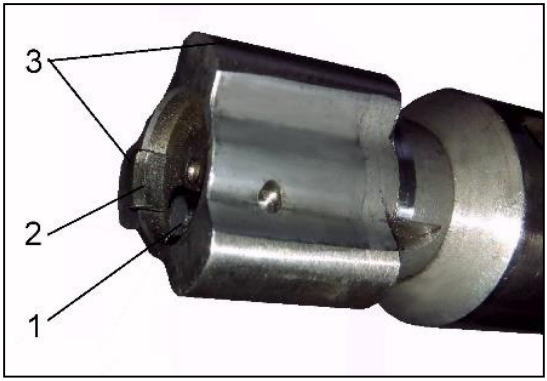

Рис. 242. Личинка затвору карабіну мисливського багатозарядного моделі ВПО-114 калібру .308 Win: 1 – відбивач; 2 – викидач; 3 – бойові упори.

Хитний затвор – затвор, який замикає канал стволу унаслідок повороту навколо осі, непаралельної осі каналу стволу.

Клиновий затвор – затвор, який замикає канал ствола унаслідок переміщення в напрямі, близькому до перпендикулярного осі каналу ствола[1].

[1] ДСТУ 8739:2017 «Зброя стрілецька. Терміни та визначення понять». Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2018. (Інформація та документація).

Затворна рама – деталь або конструктивно об'єднані деталі рухомої системи автоматики стрілецької зброї, які приводять затвор у рух (рис. 243).

Рис. 243. Затворна рама з газовим поршнем 7,62-мм кулемета ККМ.

Чашка затвора – заглиблення на передньому торці затвору для донної частини гільзи (рис. 244).

Рис. 244. Збільшене зображення чашки затвору 7,62-мм пістолета зразку 1930/33 р. конструкції Токарєва («ТТ») виробництва СРСР.

Патронний упор – дно чашечки або передня поверхня затвору, колодки, в яку упирається донна частина (дно) гільзи при пострілі (рис.245–247).

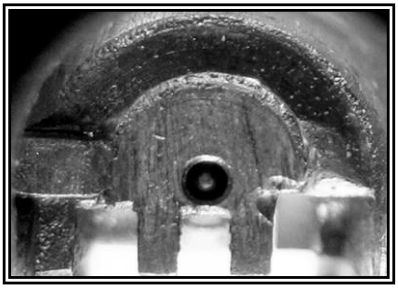

Рис. 245. Збільшене зображення патронного упору чашки затвору 7-ми зарядного пістолету «РА-63», кал. 9 мм (9х18), виробництва УНР (Угорської Народної Республіки).

Рис. 246. збільшене зображення переднього зрізу затвору пістолета «Глок 19».

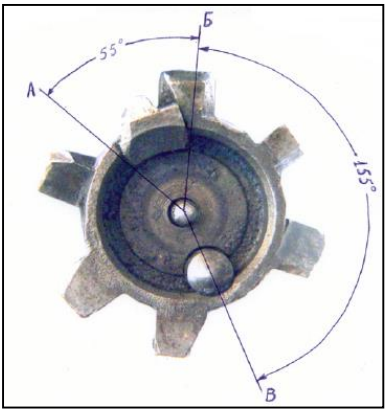

Рис. 247. Збільшене зображення переднього зрізу затвору автомату АС «Вал» із зазначенням кутових співвідношень між слідоутворюючими частинами.

Досилач патрона стрілецької зброї – частина затвору вогнепальної зброї або окрема деталь, призначена для переміщення патрона в патронник.

Рукоять взведення затвору – частина вогнепальної зброї, яка дозволяє керувати затвором. Могла бути відсутньою, наприклад, на МЗ. Різна на кожній зброї, вона має форму від прямої або вигнутої палки на гвинтівках Мосіна

до непомітної скоби з прорізю на IMI Micro Uzi. На деякій зброї може бути складною.

Слід зазначити, що із загальної кількості слідоутворюючих деталей вогнепальної зброї під час заряджання патронів, проведення пострілу та екстракції/ежекції стріляних гільз – ствол, патронник, відбивач, зачеп викидача, патронний упор («чашка» затвору), бійок ударника, вікно екстракції гільз, губи магазинів тощо; варто виділити дві, що мають найбільший вплив на відображення слідової інформації: слідів від патронного упору та від бійка-ударника.

Саме ці складові деталі зброї зазвичай (в ідеальних умовах) мають:

- «чашка» затвору – найдовшу, що проходить через всі етапи пострілу, контактну взаємодію зі складовою патрону – гільзою;
- бійок-ударника – найсильніше та найщільніше місце дотику/взаємодії слідоутворюючої та, відповідно, слідоприймаючої поверхонь, через фізико-хімічні вибухові процеси внаслідок ініціювання суміші капсуля, що вибухово перетворюється – внаслідок створеного високого тиску та термічного впливу.

Саме ці сліди є найбільш інформативними, проте й мають певну варіативність.

Надійність запирання забезпечується за допомогою багатьох різних конструктивних прийомів. Крім того, механізми, що запирають повинні забезпечувати й певну легкість при відпиранні казенної частини стволу (патронника) для підготовки наступного пострілу. До числа найбільш розповсюджених прийомів відносяться такі:

- запирання вільним затвором, який підпирається зворотною пружиною, передбачає те, що значна інерційність масивного затвору (кожух-затвору), не зчепленого зі стволом, у поєднанні з сильною зворотною пружиною дозволяє утримати затвор (кожух-затвор) у крайньому передньому положенні до виходу кулі з дульного зрізу стволу. Тільки після цього затвор, стискуючи зворотну пружину, відходить назад, вилучає стріляну гільзу та відпирає вікно для її викидання. Одним із найбільш розповсюджених варіантів такого запирання є механізм, який має достатньо масивний

затвор, скріплений з кожухом, та зворотну пружину, надіту на ствол, укріплений в рамці (наприклад, 9-мм пістолет конструкції Макарова);

- запирання за допомогою защіпки (клину, личинки), яка переміщується у вертикальній або горизонтальній площині при короткому ході ствола. В крайньому передньому положенні затвор (кожух-затвор) зчеплений зі стволом (або ствольною коробкою) за допомогою спеціальної деталі, яка називається защіпкою або личинкою. Під впливом порохових газів, які тиснуть зсередини на дно гільзи, ствол та ствольна коробка разом із затвором рухаються назад, поки защіпка під впливом деталей рамки пістолета не опуститься (або не відійде в бік) та не звільнить ствол та затвор. Після цього ствол (в низці випадків зі ствольною коробкою) або зупиняється, а затвор рухається назад, або, що зустрічається частіше, обидві деталі відходять роздільно назад. При цьому затвор рухається швидше, внаслідок чого здійснюється вилучення стріляної гільзи. Таку систему запирання мають пістолети Mauser K-96, Walther P-38, Beretta 92 та багато інших. При зворотному русі під впливом зворотної пружини защіпка заскакує в пази ствола (ствольної коробки у Mauser K-96) та в крайньому передньому положенні забезпечує надійність підпирання дна гільзи для наступного пострілу;

- запирання переміщенням ствола у вертикальній площині при його короткому ході. В пістолетах Кольт зразку 1911 р., Ра9іс, ТТ та багатьох інших ствол у крайньому передньому положенні опиняється своїми бойовими (напівкільцевими) виступами з пазами (також напівкільцевими) кожух-затвору. При пострілі під тиском дна гільзи кожух-затвор відходить назад та своїми пазами тягне ствол за бойові виступи.

В результаті короткого ходу ствола спеціальна каблучка, закріплена на одній осі під стволом та другою віссю рамки пістолета, повертається та стягує казенну частину ствола вниз. У цей момент бойові виступи ствола виходять зі зчеплення з пазами кожух-затвору, ствол уповільнює свій рух та зупиняється, а кожух-затвор продовжує рухатись назад. До

моменту відкривання в ньому вікна та висунення гільзи з патронника куля вже покидає ствол.

Під дією зворотної пружини, закріпленої на осі під стволом, кожух-затвор повертається вперед, і під тиском чашечки затвору ствол також рухається вперед, повертається на каблучці, піднімається казенною частиною, входить у взаємодію своїми бойовими виступами з пазами кожух-затвору, та відбувається запирання каналу стволу. Такий рух стволу слугував причиною появи терміну «качення стволу». Запирання шляхом перекосу затвору полягає в тому, що в момент запирання затвор переміщується в боковому або вертикальному напрямі та входить своїм пазом у взаємодію з деталлю стволу, що запирає. В момент пострілу ствол разом із затвором відходить назад до моменту контакту бічної поверхні затвору зі скосом ствольної коробки. Такий контакт призводить до перекосу затвору, виходу деталі стволу, що запирає з пазу затвору та подальшому русі назад одного затвору. Подібну систему запирання стволу мають самозарядна гвинтівка Токарева СГТ-40, самозарядний карабін Симонова (СКС-45), пістолет Бергмана моделі 1897 р.;

- запирання за допомогою важільно-шарнірного механізму є притаманним для всіх модифікацій та калібрів пістолетів Борхардта-Люгера П.08 (Парабелум). З'єднання затвору зі стволом здійснюється за допомогою кривошипно-шатунного механізму (роль повзуна виконує затвор), який у крайньому передньому положенні опиняється в положенні «мертвої точки». При відході назад під тиском порохових газів ролики, розташовані в місці поєднання обох важелів (переднього – шатуна та заднього – мотиля), взаємодіють з профільними поверхнями задніх виступів рамки та відкидаються уверх, що призводить до відкривання вікна для викидання гільз. При поверненні затвора вперед під дією зворотної пружини важелі повертаються в горизонтальне положення до установлення на одній лінії та утворення положення «мертвої точки» шатунного механізму;

- запирання шляхом обертання ствола навколо вісі. У деяких пістолетах (Штейєр зразка 1912 р., Чешска Збройо-

вка зразка 1924 р.) надійність запирання стволу забезпечується тим, що в крайньому передньому положенні ствол одним із двох своїх бойових виступів взаємодіє з поперечним пазом у затворі. Під час пострілу затвор у зчепленні зі стволом починає рухатись назад, а другий бойовий виступ стволу ковзає всередині нахильного пазу нерухомого корпусу.

Цей рух призводить до повертання ствола, що в свою чергу, – до виходу першого бойового виступу з паза в затворі. Затвор виходить зі зчеплення зі стволом та рухається окремо від нього, відкриваючи вікно для викидання гільзи. При поверненні затвору під впливом зворотної пружини деталі взаємодіють у зворотному порядку;

- запирання за допомогою повороту затвору або його бойової личинки. Цей конструктивний прийом реалізується в двох варіантах.

Перший – це затвор, що поздовжньо ковзає з поворотом рукоятки. Даний запираючий механізм застосовується в неавтоматичний зброї. В розглядуваному випадку запирання стволу досягається за рахунок заходу бойових виступів або рукоятки стебла затвору в пази ствольної коробки або стволу. В такому положенні тиск дна гільзи на затвор не призводить до його відходу назад. Для його відводу та вилучення стріляної гільзи необхідно повернути рукоятку стебла затвору вверх, відповідно виводячи бойові виступи або саму рукоятку з пазів, та після цього затвор відтягнути назад (7,62-мм гвинтівка зр. 1891/1930 рр., 5,6-мм гвинтівка ТОЗ-8).

Другий варіант реалізується в автоматичній зброї (автомати АКМ, АК-74, гвинтівка СГД та ін.). Запірний механізм поділений на дві частини – затворну раму та власно затвор. При їх сукупному русі вперед затвор під впливом скосу вирізу ствольної коробки починає повертатись у затворній рамі. При цьому бойові виступи затвору заходять за бойові упори ствольної коробки, запираючи затвор. Після пострілу під тиском порохових газів на газовий поршень або при відведенні затворної рами за рукоятку рама переднім скосом фігурного вирізу діє на ведучий виступ затвору, повертає затвор навколо подовжньої вісі та виводить його бойові виступи з бойових упорів ствольної коробки, в результаті чого відбувається відпирання затвору та відкривання каналу стволу.

Крім зазначених вище систем запирання стволу існують й інші. Наприклад, шляхом зчеплення затвору зі стволом рухомими упорами, які качаються у вертикальній чи горизонтальній площині; підпиранням затвора важелем, що качається; з використанням кранового пристрою або запираючої муфти. Однак ці механізми застосовуються рідко.

Пристрій запалення метального заряду.

Виходячи з потреб теорії та практики судово-балістичної експертизи до переліку пристроїв запалення метального заряду слід віднести наступні види:

1. Пристрій запалення метального заряду *термічної дії* зустрічається в історичної дульно-зарядної зброї або в дульно-зарядних саморобних пістолетах, які часто називають «самопалами». У такій зброї в казенній частині каналу стволу є запальний отвір, через який гнітом, що горить, полум'ям сірника, розжареним цвяхом підпалюється пороховий заряд. Поруч із запальним отвором може розміщуватись невелика полка з заглибленням, куди насипається запал (дрібний порох або інша речовина).

2. Колесцово-іскровий та ударно-іскровий пристрої запалення метального заряду зустрічаються тільки у дульно-зарядної історичної зброї та зброї, що прийшла на заміну ґнотовим у ході розвитку вогнепальної зброї.

3. Курковий пристрій запалення метального заряду характеризується наявністю курка, на якому жорстко або рухомо укріплений ударник. Курок – деталь куркового механізму стрілецької зброї, яка передає енергію бойової пружини ударнику або бойку. Бойок – деталь стрілецької зброї, частина ударника або курка, яка завдає удару по капсулю-запалювачу. Курок обертається на вісі, перпендикулярній вісі каналу стволу, та розташований поза затвором. Курковим стріляючим механізмом оснащені 7,62-мм револьвери зразку 1895 р. (Наган), а також деякі мисливські рушниці (з внутрішнім розташуванням курків). Спиця курка – виступаючий елемент курка стрілецької зброї, призначений для взведення курка рукою або зняття його з бойового взводу.

4. Ударниковий пристрій запалення метального заряду конструктивно не має курка. Ініціація пострілу здійснюється

ударником, який розташовується в спеціальному каналі всередині затвору. Ударник – деталь ударникового механізму стрілецької зброї, яка передає енергію удару бойку. При відведенні затвору назад ударник стискає бойову пружину та своїм виступом бойового взводу взаємодії з шепталом.

При поверненні затвору вперед він запирає канал стволу (патронник), а ударник залишається на бойовому взводі. При пострілі під дією спускової тяги шептало опускається та звільнює ударник, який під дією бойової пружини рухається всередині каналу затвору та наколює капсуль (6,35-мм пістолет ТК, 9-мм пістолет Glock-17, 7,62-мм гвинтівка зр. 1891/1930 рр. та ін.).

5. Курково-ударниковий пристрій запалення метального заряду складається з курка та ударника, роздільно включених у конструкцію зброї. Ударник розміщується в спеціальному каналі затвору, а курок – поза затвором. На бойовий взвод стає курок, котрий в момент пострілу наносить удар по хвостовику ударника, а той наколює капсуль. Це найбільш розповсюджена конструкція пристрою запалення метального заряду (9-мм пістолет Макарова, автомати АК-47, АКМ, АК-74, мисливські рушниці ІЖ-18 БМ та ін.).

6. Затворний пристрій запалення метального заряду характерний тим, що курок відсутній, а ударник укріплений на затворі. На бойовий взвід ставиться затвор, який в момент пострілу рухається вперед, запирає казенний зріз стволу (патронника) та одночасно бойком ударника наколює капсуль. Таким пристроєм запалення метального заряду були оснащені 7,62-мм пістолети-кулемети Шпагіна та Судаєва (рос. – ПКШ, ПКС), іноді він використовується в деяких саморобних пістолетах.

7. Пристрій запалення метального заряду електроіскрової дії забезпечує надходження іскри безпосередньо до порохового заряду патрону. Ця конструкція є простою. В період стрімкого розвитку вогнепальної зброї в кінці XIX ст. було створено декілька зразків гвинтівок з електроіскровим запаленням: французька – конструкції Ле Барона та Дельмаса (1886), американська – Самуеля Руссела (1884), бельгійська – фабриканта Піпера зі Льєжу. Але численні конструктивні не-

доліки, насамперед, ненадійність електрообладнання та значна маса, а також складність виготовлення патронів не дозволили розвитись цьому принципу запалення заряду. В експертній практиці зустрічаються відновлені саморобним способом рушниці, пристрій запалення метального заряду яких замінювала електрична лампа до ліхтарика з розбитою колбою, до якої припаювались два електродроти, лампочка уміщувалась у гільзу мисливського патрону, патрон повністю споряджався та уміщувався в патронник мисливської рушниці, а дроти в необхідний момент приєднувались до батарейки кишенькового ліхтарика.

4.2. Деталі та механізми стрілецької вогнепальної зброї

Поряд із розглянутими основними конструктивними елементами вогнепальної зброї: вузла, що складається з камори для розміщення патрона (патронника) чи метального заряду зі снарядом (зарядна камора) і направляючої частини, призначеної для розгону снаряда й надання йому направленого руху, пристрою запирання каналу стволу, пристрою запалення метального заряду, вогнепальна зброя містить й інші частини та механізми.

До додаткових конструктивних ознак відноситься наявність спускового, ударного механізмів, механізму запирання каналу ствола, прицільного пристрою, пристрою для утримання й керування та ряду інших механізмів, пристроїв і вузлів, що підвищують ефективність застосування вогнепальної зброї, а також указують на її призначення.

Наявність чи відсутність додаткових конструктивних ознак у об'єкта не є визначальним чинником при вирішенні питання про належність його до вогнепальної зброї.

Корпусні деталі стрілецької зброї.

Деталь пістолету (револьверу), що служить основою для збирання його механізмів і деталей називається *рамка,* до якої кріпляться всі інші вузли та деталі: ствол, затвор, ударно-спусковий механізм, магазин тощо.

Традиційний матеріал рамки – сталь, звичайна або нержавіюча. Водночас розповсюдження отримали пістолети та револьвери з рамкою з легких сплавів. Наприклад, ряд моделей револьверів Smith & Wesson, пістолети Beretta 8000 Cougar, FN 140DA. Популярними є полімерні матеріали (пістолети Glock, Smith & Wesson Sigma, Kel-Tec, ГШ-18, Beretta 9000S, Walther P99, «Форт-17», «Форт-19»). Застосування високоміцних армованих полімерів та композитів, зазвичай на основі вуглецевого волокна, дозволяє не тільки зменшити масу зброї, але й спростити виготовлення рамок.

Ствольна коробка – затворна коробка, поєднана зі стволом (рис. 248).

Рис. 248. Ствольна коробка 7,62-мм кулемета ККМ.

Затворна коробка – деталь або конструктивно поєднані деталі стрілецької зброї, що спрямовують рух затвора чи рухомої системи.

Короб – деталь або конструктивно поєднані деталі стрілецької зброї, усередині яких поміщається ствольна чи затворна коробка.

Умовно до корпусних деталей можна віднести *рейкову систему напрямних* – систему взаємопов'язаних механічних пристроїв на ручній стрілецькій вогнепальній зброї, котра призначена для кріплення до зброї додаткових аксесуарів. Один тип рейкового інтерфейсу дозволяє швидко прикріплювати та відчипляти до ручної зброї багато різних пристроїв: оптичні приціли, підствольні гранатомети, підствольні дробовики, тактичні ліхтарі, лазерні цілевказівники, сошки, вертикальні передні рукоятки тощо (рис. 249).

Рис. 249. Карабін нарізний Daniel Defense V9 Tornado Grey k.223Rem 16 "Picatinny 15.0". На кожусі стволу карабіну розміщений комплекс планок Пікатіні на які можливо встановлювати різні аксесуари та оптику.

Система рейкового інтерфейсу являє собою комплекс рейкових кріплень, переважно кронштейнів, які безпосередньо кріпляться до корпусу зброї. Багато зразків зброї виробляються з вмонтованими системами рейкового інтерфейсу (наприклад, 5,56-мм автоматична гвинтівка Steyr AUG A3). Найбільш типовими представниками системи рейкових інтерфейсів є планка Пікатіні, планка Вівера та планка аксесуарів НАТО.

Ложа й приклади стрілецької зброї та їхні деталі

Приклад – деталь стрілецької зброї, призначена для упору під час стрільби. Приклади є постійними, складними, висувними, приставними.

Цівка; цівйо – деталь стрілецької зброї, що охоплює ствол знизу та захищає руку стрільця від опіків (рис. 250-251).

Рис. 250. Цівка Magpul MOE AKM Hand Guard (Magpul Original Equipment) для карабінів, створених на основі АК-47/АКМ/АК-74.

Рис. 251. Ствольні наклади до 7,62-мм снайперської гвинтівки Драгунова (СГД): 1 – 1960 рр.; 2 – 1970 – початок 1990 рр.; 3 – 1989-1990 – експериментальні; 4 – 1991 (1992) рр.

Ложе – деталь стрілецької зброї, що виконує функцію приклада та цівки.

Шийка ложа – найвужча частина ложа, що сполучає цівку з прикладом. Ложа буває розрізна або цільна.

Пістолетна шийка ложа – шийка ложа, за формою близька до руків'я пістолета.

Пряма шийка ложа – шийка ложа, нижня твірна якої не має виступів.

Постійний приклад – приклад, кріплення якого унеможливлює змінення його положення відносно інших частин стрілецької зброї.

Складаний приклад – приклад, конструкція якого дає змогу змінювати його положення для зменшення довжини стрілецької зброї.

Висувний приклад – приклад, конструкція якого дає змогу переміщати його в напрямі осі каналу ствола для змінення довжини стрілецької зброї.

Приставний приклад – приклад, приєднуваний до стрілецької зброї в разі потреби.

Кобура-приклад (пістолета) – кобура пістолета, яку використовують як приклад. Кобура-приклад являє собою або жорсткий футляр з дерева або пластмаси (Mauser C-96, АПС, китайський Тип 80) або дерев'яний приклад, до якого прикріплена традиційна шкіряна кобура (Luger P08,

Browning High Power). Кобура-приклад у бойовому положенні кріпиться до рукоятки пістолета та значно підвищує стійкість зброї при стрільбі.

Затилля (прикладу) – задня частина прикладу чи окрема деталь, які прикріплюють з тильного боку до прикладу.

Підставка (спортивної зброї) – опора для руки стрільця, що кріпиться до цівки та призначена для зручності стрільби з різних положень.

Руків'я керування (стрілецької зброї) – виступна частина ложа чи окрема деталь стрілецької зброї, призначена утримувати стрілецьку зброю рукою та керувати нею під час стрільби.

Ортопедичне руків'я (керування) – руків'я керування, конструкція якого дає змогу індивідуально коригувати по руці стрільця.

Антабка – деталь на стрілецькій зброї, призначена для кріплення стрілецького або рушничного ременя[1] (рис. 252).

Рис. 252. Антабка FAB для кріплення на планку Пікатіні.

Спускові механізми стрілецької зброї та їхні деталі

Спусковий механізм – механізм стрілецької зброї, за допомогою якого стрілець керує початком і закінченням стрільби. Слугує для вивільнення взведених деталей стріляючого (ударного) механізму при проведенні пострілу, іншими словами, шляхом нього стрілець керує початком та закінченням стрільби. Головна деталь спускового механізму – шептало, котре безпосередньо утримує курок, ударник або затвор на бойовому взводі. Оскільки стріляючий (ударний) та

[1]ДСТУ 8739:2017 «Зброя стрілецька. Терміни та визначення понять». Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2018. (Інформація та документація).

спусковий механізми функціонують у безпосередній взаємодії, нерідко їх розглядають як єдиний механізм та називають ударно-спусковим механізмом (УСМ).

Існують декілька різновидів УСМ. *Ударно-спусковий механізм із самозведенням* – ударно-спусковий механізм, у якому з натисненням на спусковий гачок зводиться ударний механізм. *Ударно-спусковий механізм одинарної дії* – механізм, у якому взведення курка натисненням на спусковий гачок неможливо. *Ударно-спусковий механізм подвійної дії* – механізм, у якому при натисненні на спусковий гачок можливі як спуск курка, так і його зведення.

Спускова деталь – деталь спускового механізму, на яку діють для здійснення пострілу. Залежно від конструктивного виконання розрізняють: спусковий гачок, спусковий важіль, спускову кнопку, спускову спицю (рис. 253).

Рис. 253. Спусковий гачок.

Перевідник (виду стрільби) – деталь спускового механізму, дія на яку замінює вид стрільби. Перевідник може виконувати функції запобіжника.

Шептало – деталь спускового механізму, що утримує ударний механізм або рухому систему зведеними та звільняє їх у разі дії стрільця на спускову деталь.

Автоспуск –деталь спускового механізму, що автоматично звільняє бойовий звід курка або ударника за замкненого каналу ствола.

Автошептало – шептало, яке, у разі дії на нього автоспуску звільняє ударний механізм або рухому систему.

Роз'єднувач (стрілецької зброї) – деталь спускового механізму, яка кінематично роз'єднує спускову деталь та шептало після пострілу.

Бойовий звід – положення курка, ударника, затвора або затворної рами, яке утримує їх у зведеному стані.

Існує схема компоновки механізмів гвинтівок та автоматів, за якої спусковий гачок винесений вперед і розташований перед магазином та ударним механізмом, змонтованим у прикладі, котра називається «бул-пап». Завдяки такому компонуванню суттєво скорочується загальна довжина зброї без зміни довжини ствола та, відповідно, без втрат у купчастості та точності стрільби, а також у її ефективній дальності.

Механізми і пристрої, що виконують перезаряджання стрілецької зброї, їхні деталі

Механізм перезаряджання – механізм стрілецької зброї, що дає змогу перезаряджати її, не виконуючи пострілу. Залежно від джерела енергії, що його використовують для перезаряджання, розрізняють: механізм ручного перезаряджання, механізм пневмоперезаряджання, механізм електроперезаряджання, механізм піроперезаряджання.

Подавальний механізм – механізм стрілецької зброї, що переміщує патрони в стрілецьку зброю на лінію досилання. Залежно від способу живлення розрізняють: стрічковий подавальний механізм, магазинний подавальний механізм.

Досилальний механізм – механізм стрілецької зброї, що переміщує патрон з лінії досилання в патронник.

Механізм зниження (патрона) – механізм стрілецької зброї, що переміщує патрон, під час його подавання до осі каналу ствола.

Зрушувальний механізм – механізм стрілецької зброї, що зсовує гільзу чи патрон для полегшення їх добування з патронника.

Викидальний механізм – механізм стрілецької зброї, що викидає гільзу чи патрон з патронника[1].

[1]ДСТУ 8739:2017 «Зброя стрілецька. Терміни та визначення понять». Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2018. (Інформація та документація).

Відбивальний механізм – механізм стрілецької зброї, що видаляє гільзу або патрон за межі стрілецької зброї. Основною деталлю є відбивач, при взаємодії з яким змінюється напрям руху гільзи або патрону після вилучення їх з патронника. Види відбивачів:

- елемент рамки (пістолет ColtM1911);
- виступаюча частина якої-небудь іншої деталі (затворної затримки – пістолети ПМ, АПС, Walther PP, Walther PPK та ін., колодки – ТТ та ін.);
- окрема підпружинена або підйомна деталь (пістолети Walther P-38, Luger P08);
- бойок з функцією відбивача (пістолети ТК, Browning M1906).

Отвір у стінці ствольної коробки (в кожусі-затворі), через який зі зброї видаляється гільза після пострілу або патрон при розряджанні зброї називається гільзовідвідне вікно.

Вилучник патрона (кулемета) – деталь або механізм стрілецької зброї, призначені для вилучення патрона з патронної стрічки.

Досилач патрона – деталь або частина затвора, що переміщає патрон до патронника.

Викидач гільзи – деталь стрілецької зброї, що видаляє гільзу або патрон з патронника.

Відбивач (гільзи) – деталь відбивального механізму, під час взаємодії з якою змінюється напрямок руху гільзи або патрона після вилучення їх з патронника.

Запобіжники та їхні деталі

Запобіжник – пристрій, що унеможливлює постріл.

Запобіжник від передчасного пострілу – пристрій, що унеможливлює постріл у разі незачиненого затвору.

Запобіжний звід – поверхня курка, ударника, затвора чи затворної рами, за яку вони утримуються в положенні, що унеможливлює постріл[1].

За способом дії запобіжники поділяються на автоматичні та неавтоматичні.

[1]ДСТУ 8739:2017 «Зброя стрілецька. Терміни та визначення понять». Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2018. (Інформація та документація).

Автоматичні, діють незалежно від волі стрільця, не потребують спеціальної його дії для установки їх у бойове чи запобіжне положення, адже їх робота залежить від положення інших деталей зброї.

Види автоматичних запобіжників:

- магазинний, який вимикається при вкладанні магазину в рукоятку зброї;
- рамочний, виконаний у вигляді клавіші на тильній стороні рукоятки (пістолети Browning M1903, Browning M1910, Frommer 37M, Colt M1911);
- інтерсептор – пристрій, призначений для перехоплення ударника або курка, який вийшов з зачеплення з шепталом без натискання на спусковий гачок. Частіше використовується в ударно-спускових механізмах мисливських рушниць, наприклад, ІЖ-27;
- спеціальна деталь, яка забезпечує запобігання від передчасного пострілу при незачиненому затворі (пістолет Walther P-38 та ін.).

Також, запобігання від випадкових та передчасних пострілів може здійснюватися: автоматичною постановкою курка на бойовий взвод (відбій курка); роз'єднувачем при неповному запиранні каналу стволу; самою конструкцією спускового механізму, завдяки якій він працює тільки при передньому положенні затвору.

Неавтоматичні запобіжники – запобіжники, які потребують спеціальних дій стрільця для установки їх у бойове або запобіжне положення.

Видами неавтоматичних запобіжників є:

- прапорцеві (пістолети ПМ, Walther P-38, Luger P08 та ін.);
- кнопкові (мисливські рушниці, пістолет Тульський Коровіна та ін.);
- повзункові (мисливські рушниці);
- запобіжний взвод особливої конструкції пістолета ТТ[1].

[1] Кокин А.В., Ярмак К.В. Судебная баллистика и судебно-баллистическая экспертиза : учебник. М. : Московский университет МВД России имени В.Я. Кикотя, 2018.С. 100-101.

Магазини, їхні механізми та деталі

Магазин – пристрій стрілецької зброї для розміщення патронів, оснащений подавальним механізмом.

Відокремлюваний механізм – магазин, конструкція кріплення якого дає змогу відокремити його від стрілецької зброї для спорядження магазина або під час розряджання стрілецької зброї.

Невідокремлюваний механізм – магазин, конструкцією якого передбачено спорядження його патронами без відокремлення від стрілецької зброї.

Прямий магазин – магазин, у якому патрони під час подавання переміщаються по прямій лінії.

Гвинтовий магазин – магазин, у якому осі патронів переміщаються під час подавання по гвинтовій поверхні.

Секторний магазин – магазин, у якому патрони під час подавання переміщаються по дузі неповного кола чи по спіралі.

Круглий магазин – магазин, у якому патрони під час подавання переміщаються по колу.

Дисковий магазин –круглий магазин, у якому осі патронів розташовано перпендикулярно до осі магазина.

Барабанний магазин – круглий магазин, у якому осі патронів розташовані паралельно осі магазина або під кутом до неї.

Магазин з шаховим розташуванням патронів – багаторядний магазин, у якому кожен ряд патронів зміщено відносно сусіднього ряду.

Прицільні пристрої

Прицільний пристрій – пристрій для контролювання положення каналу ствола у просторі відносно точки прицілювання.

Приціли підрозділяються на *механічні* та *оптичні*.

Виділяються такі види механічних прицілів: відкритий, постійний, перекидний, секторний, ступінчастий, стійковий, діоптричний. Оптичні приціли – коліматорний, голографічний.

Окремим видом прицільних пристроїв є лазерний цілевказівник[1].

[1] Кокин А.В., Ярмак К.В. Судебная баллистика и судебно-баллистическая экспертиза : учебник. М. : МосУ МВД России им. В.Я. Кикотя, 2018.С. 102.

Дульні пристрої

Дульний пристрій – пристрій на дульній частині, який використовує дію порохових газів або змінює характер цієї дії в період післядії.

Дульний компенсатор – дульній пристрій, призначений зменшувати перекидальний момент, що виникає під час пострілу.

Дульне гальмо – пристрій, призначений зменшувати віддачу (на 25-75%) (рис. 255-256).

Дульне гальмо змінює напрямок та швидкість руху частини порохових газів, які виходять з каналу стволу після вильоту снаряду. Це знижує імпульс віддачі, що дозволяє зменшити загальну масу зброї або підвищити купчастість стрільби.

За принципом дії дульні гальма поділяються на активні, реактивні та активно-реактивні. За кількістю камор вони класифікуються на безкамерні, одно- та багатокамерні, за кількістю рядів бічних отворів на одно- та багаторядні, а за їх формою на щілинні, сітчасті та віконні.

За характером впливу на зброю при стрільбі поділяються на пристрої осевої дії – істотно знижують енергію віддачі по осі стволу карабіну, гвинтівки, автомату при пострілі (з урахуванням роботи лише в поздовжньому напрямі їх прийнято називати дульними гальмами; пристрої поперечної дії – відведення порохових газів дозволяє створити силу, направлену під прямим кутом відносно осі каналу стволу, найчастіше використовуються на звичайній та великокаліберній вогнепальній зброї, аби виключити перекидаючий момент, котрий відхиляє ствол автомата чи гвинтівки в бічному напрямі (дані пристрої збройного тюнінгу частіше іменують компенсаторами чи дульними компенсаторами); пристрої комбінованої дії – забезпечують два вищезазначених впливи на ствол зброї при виконанні стрілецьких вправ, даний тип пристроїв отримав розповсюдження серед спортивної та бойової зброї, саме ці пристроїв іменуються дульним гальмом-компенсатором, скорочено ДГК. Прикладом ДГК є ДГК Ільїна (рис. 254).

Рис. 254. ДГК активно-реактивного типу Ільїна ГК-02.

Полум'ягасник – дульний пристрій, призначений зменшувати світіння полум'я під час пострілу (рис. 257-258).

Рис. 255. Дульні гальма: активної дії 14,5-мм протитанкової рушниці Дегтярьова (ПТРД) (ліворуч), реактивної дії 12,7-мм снайперської гвинтівки BarrettM 82 (праворуч).

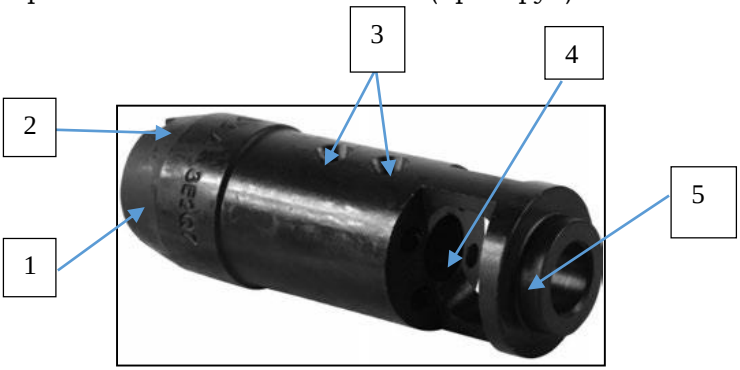

Рис. 256. Дульне гальмо-компенсатор 5,45-мм автомату АК-74: 1 – круговий скіс; 2 – виїм; 3 – компенсаційні отвори; 4 – вікна передньої камери; 5 – вінчик.

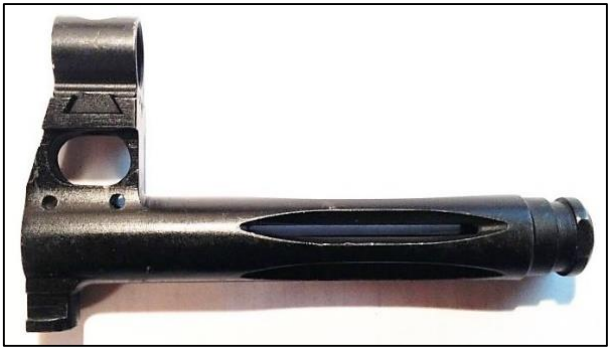

Рис. 257.Щілинний полум'ягасник 7,62-мм снайперської гвинтівки Драгунова (СГД).

Рис. 258. Щілинний полум'ягасник 7,62-мм кулемета ККМ.

Глушник (звуку пострілу) – дульний пристрій, призначений зменшувати силу звуку під час пострілу.

З переходом у середині 70-х років на новий калібр та прийняттям на озброєння Радянської Армії комплексу стрілецької зброї під патрон 5,45х39 мм виникла необхідність у відповідній модернізації й безшумного стрілецько-гранатометного комплексу. Однак на базі АК-74 (АКС-74) успішно вирішити це завдання не вдалося. При малому калібрі відносна довжина ствола автомату за тих самих розмірах зброї, стала значно більшою. Кулі патронів УС давали нестабільну балістику. Тому подальші роботи були продовжені з укороченою модифікацією 5,45-мм автомата – АКС-74У. Створено низку модифікацій безшумного автоматного комплексу на базі 5,45-мм автомату АКС-74У. Для 5,45-мм АК-74 розроблений пристрій зниження звуку пострілу ПББС-4.

«Безшумною» модифікацією укороченого 5,45-мм автомата АКС-74У є автомат АКСБ-74У. Для стрільби з АКС-74У з ПББС-4 застосовується спеціальний дозвуковий патрон – УС, який (на відміну від 5,45-мм патрону ПС) має: спеціальну кулю з більшою масою (на 1,6-1,8 гр.), меншою довжиною (на 0,9-1,0 мм), сталеве осердя в головній та ведучій частинах, свинцем у хвостовій частині, чорно-зеленим лаковим покриттям головної частини, меншу початкову швидкістю (на 575-600 м/с); меншу масу (на 1,1-1,2 гр.) спеціального порохового заряду (марка П-45, порівняно с Сф033фл – у ПС).

Рис. 259.9-мм автомат спеціальний «Вал» (використовуються патрони СП-5, СП-6, ПАБ-9, СПП, БП калібру 9х39 мм).

Рис. 260. 9-мм автомат спеціальний 9А-91 (ДП «КБ приладобудування, Тула, Росія) з приєднаним ПББС та розкладеним прикладом під патрони під патрони СП-5, СП-6 або ПАБ-9 калібру 9х39 мм.

Рис. 261.5,56-мм автомат АК-102 з ПББС.

Рис. 262.Стрілецький комплекс АК-9.

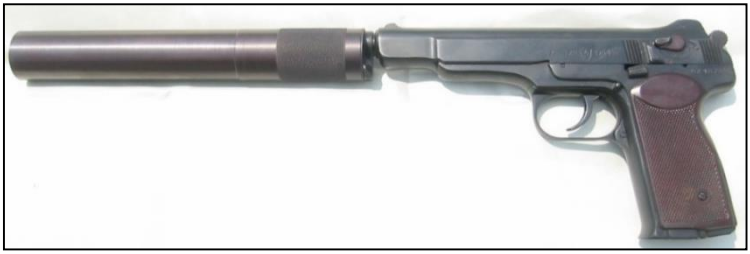

Рис. 263. 9-мм пістолет АПБ (індекс ГРАУ – 6П13).

Рис. 264. 9-мм пістолет АПБ та ПББС у розібраному стані.

Рис. 265. 9-мм пістолет «Форт-14ТП» з пристроєм для зниження звуку пострілу і тактичним ліхтарем.

Рис. 266. Ніж розвідника спеціальний НРС-2 (використовується 7,62-мм спеціальний безшумний патрон СП-4).

Досвід ведення бойових дій на Сході України свідчить про загрозливість штурмового та снайперського вогню. В цих умовах складно виявити позиції нападників для вогневого впливу у відповідь, особливо снайперів, високоточна зброя яких, як правило, оснащена ефективними глушниками звуку пострілу сучасної конструкції, які різко зменшують звукову та оптичну помітність, ускладнюють визначення виду зброї, з якої проведений постріл.

Переваги ведення вогню зі зброї з глушником полягають у наступному:

- стрілець менше демаскується за напрямами орієнтації на джерело звуку;

- не подавляється звукова адаптація настороженості слуху для забезпечення орієнтації у зовнішній обстановці;
- підтримується постійний чутливий рівень просторової картини розміщення джерел шуму;
- відсутнє потужне відлуння, завдяки чому не провокуються помилки напряму стрільби та зменшується відстань демаскування;
- не демаскується спалахом місце розташування стрільця (рис. 267);

Рис. 267. Полум'я пострілу з пістолету ПМ (ліворуч) та відсутність полум'я пострілу з пістолету ПБ (праворуч).

- не провокується стрільба противника з інших позицій;
- зменшується можливість ураження через демаскування стрільця та всієї групи[1].

В Україні уведено назву цього пристрою – «Прилад зниження рівня звуку пострілу» стрілецької зброї, призначений для придушення аеродинамічного імпульсного високошвидкісного високотемпературного газового потоку.

Цей термін застосовується для глушників з ефективністю 20-36 децибел (зниження рівня звуку 20 децибел – в 100 разів, 30 децибел – в 1000 разів). Дульні глушники здатні знижувати гучність пострілу до такого рівня, що при стрільбі чутний лише брязкіт затвора. Показники тактичних

[1] Пилипенко О.В., Коновалов Н.А., Скорик А.Д., Поляков Г.А., Коваленко В.И. Перспективные конструкции глушителей звука выстрела стрелкового оружия. *Технічна механіка*. 2015. №4. С. 46-48.

глушників менші. Вони подавляють звук на 20-30 дБ для гвинтівок калібру 7,62-мм, на 25-35 дБ для зброї проміжного та пістолетного калібрів; у середньому зі 160-165 до 130-140 дБ, тобто приблизно до рівня гучності пострілу спортивної малокаліберної гвинтівки. При використанні звичайних боєприпасів 125 дБ – це межа заглушення. Дозвукові патрони дозволяють досягати кращого результату, але мають меншу убійну та пробивну здатність. Тактичні глушники, які сумісні зі стандартними військовими боєприпасами та допускають стрільбу чергами, використовуються достатньо широко. Застосування тактичного глушника не робить стрільбу безшумною, але в бою ускладнює виявлення джерела звуку, полегшує голосове керування; крім того, прилад працює як полум'ягасник. Ефективність глушника залежить від конструктивних особливостей та калібру зброї, довжини ствола, конструкції та розмірів, а також застосовуваних боєприпасів; постріли з автоматів АК внаслідок примітивності газовідвідного механізму заглушуються гірше, ніж з гвинтівок сімейства AR-15. Так, карабін М4А1 при стрільбі звичайними боєприпасами з глушником ААС М4-2000 дає приблизно такий самий рівень звуку, як автомат Калашникова при використанні глушника ПББС-1 та дозвукових патронів.

Нами пропонується така криміналістична класифікація ПЗРЗП:

1) За принципом дії:

1.1. Розширювальні.

1.1.1. За формою камер: а) з повздовжніми камерами; б) з поперечними камерами; в) комбіновані.

1.1.2. За розташуванням отвору для прольоту кулі відносно осі глушника: а) центральні; б) ексцентричні.

1.1.3. За кількістю камер: а) однокамерні; б) двокамерні; в) багатокамерні.

1.1.4. За наявністю звукопоглинальних включень: а) з металевою стружкою; б) з сталевою ватою; в) з дротяним матеріалом; г) з металевими окатишами; ґ) з металевою сіткою; д) без звукопоглинальних включень.

2) За способом кріплення на зброї: а) дульні глушники – встановлюються безпосередньо на дульну частину стволу; б) вбудовані глушники – щільно охоплюють практично увесь ствол, на якому виконані отвори для втравлювання порохових газів; в) комбіновані глушники – конструктивно поєднують в собі дульні та вбудовані глушники.

3) За способом виготовлення: а) промислові; б) саморобні.

4) За принципом глушіння звуку пострілу: а) розширення газів; б) камор; в) відводу газів через отвори в стволі; г) герметизації та ін.

5) За внутрішньою будовою: а) однокамерні; б) багатокамерні з попередньою мембраною (яка затримує гази, що прориваються попереду кулі), з завихрителями потоку та теплопоглинаючими елементами[1].

Найбільш відомими та використовуваними глушниками російського (та радянського) виробництва є глушники родини ПББС, а в їх ряду – ПББС-1. У ПББС-1 куля, вилітаючи зі стволу, пробиває розташовану в основі глушника гумову шайбу (обтюратор). Гази, які випереджають кулю, затримуються нею та через канали направляються в розширювальну камеру, звідки виходять у атмосферу. Коли куля пробиває шайбу, основна частина газів рухається за нею та, пройшовши декілька розширювальних камер, викидається в атмосферу, втративши значну частину енергії. ПББС знижує гучність пострілу автомату до рівня малокаліберної гвинтівки, постріл з АКМ з ПББС-1 не чутний на відстані 200 м. Глушники ПББС-4 та ПББС-5 під патрон 5,45х39 мм виконані без обтюратора та є не «приладами безшумної стрільби», а «приладами зниження рівня звуку пострілу». Копія ПББС-5 виробництва США Red Jacket Firearms поступається за рівнем зниження рівня звуку пострілу глушнику BMF-17K, який випускається цією ж фірмою для автомату АК.

ПББС-5 призначений для зниження звуку та полум'яності пострілу при стрільбі з 5,45-мм автоматів Кала-

[1] Бондар В.С. Використання класифікацій пристроїв зниження звуку пострілу для вирішення діагностичних та ідентифікаційних завдань судових експертиз. *Часопис Академії адвокатури України.* Том. 7. №3 (24). 2014. С. 32-38.

шникова АК-74, АКС-74, АК-74М, АК-105, 5,56-мм автоматів Калашникова АК-101, АК-102 та 7,62-мм автоматів Калашникова АК-103 та АК-104. При установці глушника на автомати АК-103 та АК-104 та використанні в глушнику обтюратора 647, можливе ведення беззвучної та безполум'яної стрільби 7,62-мм патронами «УС». Для інших автоматів використання обтюратору не передбачено. В армії та спецслужбах РФ використовуються також глушники звуку пострілу ПББС-2. Порівняно новою російською розробкою є глушники ТГП-А та ТГП-В. Глушник-полум'ягасник тактичний для автоматів серії АК (ТГП-А) може встановлюватись на автомати серії АК та кулемети серії РКК на місце штатного компенсатора. Призначений для:

- забезпечення маскування позиції стрільця вдень на вночі, суттєвого зменшення інтенсивності спалаху пострілу;
- зниження звукового впливу на стрільця (виключення оглушення при стрільбі в закритих приміщеннях).

Глушник-полум'ягасник тактичний для СГД (ТГП-В). Тривалий час з моменту надходження на озброєння СГД не мала штатного глушника. Може встановлюватись на снайперську гвинтівку СГД поверх штатного щілинного циліндричного полум'ягасника. Призначений для:

- забезпечення маскування позиції стрільця вдень та вночі за рахунок зниження інтенсивності звуку пострілу (зниження надлишкового звукового тиску від дульної хвилі при пострілі), зміни звукового поля пострілу, а також практично повного виключення спалаху;
- зниження звукового впливу на стрільця (виключення оглушення при стрільбі в закритих приміщеннях).

У зоні проведення операції об'єднаних сил терористи стали використовувати 12,7-мм снайперські гвинтівки СВ-1367 «Вихлоп». Основним призначенням гвинтівки є малошумне та безполум'яне ураження легкоброньованої техніки, а також живої сили в індивідуальних засобах захисту (в тому числі – у важких бронежилетах на відстані до 600 м). За рахунок того, що у гвинтівці використовується куля з до-

звуковою початковою швидкістю (Vдульна – 294,5 м/с) у поєднанні з ефективним глушником, звука пострілу практично не чутно.

Результати наявної інформації свідчать про те, що глушник – інтегрований, його довжина ~ 0,32 м, діаметр ~ 60 мм, подовження гвинтівки при його встановленні ~ 0,2 м, маса глушника ~ 1,7 кг. Аналіз конструкцій та характеристик глушників звуку пострілу стрілецької зброї розробки РФ показує, що в їх розвитку зберігаються принципи, закладені в конструкції ПББС-1, використовуються прості та надійні технічні рішення (етажерчасті, конічні, плоскі нахильні еліптичні розсікачі порохових газів, традиційні матеріали, дозвукові боєприпаси тощо). За кордоном існує велика кількість фірм-розробників та виготовлювачів глушників звуку пострілу стрілецької зброї. Це: Advanced Armament Corporation, AWS Systems Technology, Bowers, De Croat Tactical Armaments, Gemtech, Knigt's Armament Company, Opsine, Sure Fire, SWR, Tactical Innovation, HTG, Yankee Hill Manufacturing (YHM) – США, Ase Utra, BR Reflex Suppressors (Фінляндія), Brügger & Thomet AG (Швейцарія), Hausken Lyddemper (Норвегія), SAI-Small Arms (Данія), Hussh Sound Moderators (Нова Зеландія).

Деякі глушники стали широко розповсюдженими, використовуються для різних видів стрілецької зброї – від пістолетів до ручних кулеметів та великокаліберних снайперських гвинтівок. Класичний приклад таких виробів – глушники звуку пострілу з надствольною розширювальною камерою серії «Reflex Suppressor» (Фінляндія). Вони використовуються для штурмових гвинтівок AR15, M4, M16, C7, .308M62, кулеметів MG34, LS26 (кал. 7,62×53R). Інноваційний підхід автора цих конструкцій – Juha Hartikka – полягає у використанні відбиття газів пострілу в розширювальну камеру, розміщену навколо стволу, та перегородкові елементи на виході з глушника[1].

[1] Пилипенко О.В., Коновалов Н.А., Коваленко В.И., Семенчук Д.В. Отрабока глушителей звука выстрела стрелкового оружия со сферическими перегородочными элементами. *Технічна механіка.* 2017. № 3. С. 5-10.

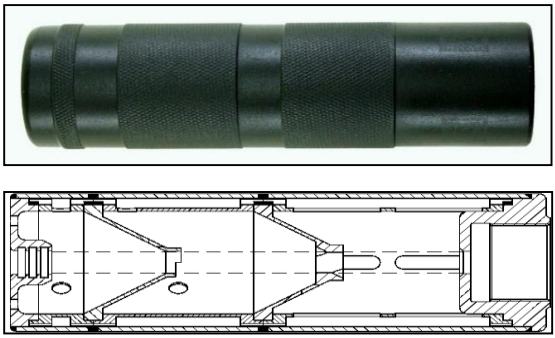

Рис. 268. Зовнішній вигляд та конструктивна схема ПСУЗВ-132-5,45.

4.3. Будова патронів стрілецької вогнепальної зброї та їх основних частин

Метальний елемент – частина патрону, що вилітає під час пострілу з каналу ствола, призначена для ураження чи придушення цілі, а також для позначення місцезнаходження цілі.

Метальними елементами в набоях зазвичай є *кулі, дріб* або *картеч.* Кулями споряджаються патрони для нарізної та гладкоствольної зброї, а шрот та картеч використовуються здебільшого для спорядження мисливських та спортивних патронів для гладкоствольної зброї.

У розвитку уражальних елементів у теперішній час намітились дві основні тенденції. В області боєприпасів військової стрілецької зброї найбільшої уваги приділяється універсальності та підвищенню пробивних здатностей й заперешкодної дії уражуючи елементів, що пов'язано зі специфікою бойового застосування зброї й стрибком в області індивідуального захисту, який зумовлений застосуванням для цих цілей нових композиційних матеріалів та кераміки. В області боєприпасів до службової зброї має місце відхід від принципу універсальності, коли один і той самий вид уражального елемента використовувався для вирішення достатньо широкого кола завдань бойового застосування зброї. У

даному випадку спостерігається намагання до підвищення уражальних властивостей, зокрема зупиняючої дії. Крім того, має місце намагання до мінімізації нанесення шкоди, що знайшло своє відображення в концепції травматичної зброї, а також при розробці уражальних елементів із заданими траєкторними умовами розсіювання кінетичної енергії.

Уражуючі елементи боєприпасів вогнепальної зброї поділяються на два класи: єдині снаряди (кулі) та множинні (картеч, шрот) снаряди. Залежно від свого призначення вони застосовуються або для ураження живої сили противника, яка використовує як засоби індивідуального захисту, так і деякі види перешкод у якості захисту, а також тварин, або для ураження матеріальних об'єктів (техніки, споруд), або вирішення низки тактичних завдань (цілевказівки, пристрілки).

Дія уражуючих елементів за цілями (матеріальними або біологічними об'єктами) характеризується нанесенням ним пошкоджень, у результаті чого матеріальні об'єкти або повністю руйнуються (знешкоджуються), або виходять з ладу на певний строк. Нанесення пошкоджень біологічним об'єктам кінетичними уражуючими елементами залежно від ступеня тяжкості призводить або відразу до летального наслідку або до тимчасового розладу його фізіологічних функцій з наступним летальним наслідком у результаті дії супроводжуючих поранення вторинних уражуючи факторів (запалювальних процесів, анаеробних бактерій, забруднення ран сторонніми предметами та речовинами тощо) або повному (частковому) відновленню втрачених функцій організму[1].

Куля – елемент, що метається, який викидається з каналу стволу стрілецької зброї таким чином, що через поперечний переріз каналу стволу в кожний момент проходить один такий елемент. Куля реалізує основне функціональне призначення патрону: ураження цілі, тобто убивчу, зупиняючу, пробивну, запалювальну та інші дії.

[1] Див.: Коломийцев А.В. Характер действия кинетических снарядов на разные типы объектов. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики: матеріали міжнародної* науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю створення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса (Харків, 7-8 листопада 2013 року). Харків: Право, 2013. С. 125.

Залежно від виду нарізної вогнепальної зброї та її цільового призначення кулі мають різний конструктивний пристрій.

Кулі боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї поділяються:

1) за особливостями оболонки: оболонкові, напівоболонкові, безоболонкові (рис. 269-271).

Безоболонкові кулі виготовляються повністю з однорідного матеріалу, в якості якого можуть використовуватись сплави на основі свинцю, міді (латунь), металокераміка або композитні речовини. Загальна вимога до використовуваних матеріалів – поєднання пластичності та достатньої жорсткості (для забезпечення деформації кулі при врізанні в нарізи та її утримання полями нарізів). Традиційним матеріалом, який використовується при виробництві безоболонкових куль є свинець із різним процентним додаванням сурми. Однак більшість сучасних гвинтівкових патронів споряджаються оболонковими кулями, а свинцеві безоболонкові кулі в теперішній час застосовуються тільки у зброї малих калібрів – від 5,6 до 6,5 мм (вогнепальній та пневматичній). Відмова від свинцю як матеріалу для куль пов'язана з тим, що при швидкостях близько 450 м/с навіть кулі з твердого свинцю з добавками сурми зриваються з бойових граней нарізів каналу стволу та відбувається дестабілізація кулі в польоті. Перевагою свинцевих куль є те, що вони менше зношують стволи. Останнім часом розроблені кулі з композиційних матеріалів, які покликані замінити свинець, котрий вважається токсичним та таким, що отруює навколишнє середовище.

Безоболонкові кулі в теперішній час приймають для патронів спортивних та мисливських гвинтівок та пістолетів.

Оболонкова куля (патрона) – куля, всі складові частини та деталі якої розміщені в оболонці.

Оболонка кулі – деталь кулі, призначена для розміщення всіх її складових частин, яка надає кулі необхідних зовнішніх обрисів.

Для виготовлення оболонок куль вітчизняної зброї в якості основного матеріалу використовується біметал, тобто низьковуглецева холоднокатана сталь (наприклад, марки

08Ю), плакована томпаком. Томпак – сплав червонуватого кольору, який має склад близько 90% міді та 10% цинку. При цьому плакування оболонок здійснюється з метою захисту від корозії та зменшення тертя при русі у стволі, зменшуючи знос його каналу, збільшуючи тим самим ресурс та живучість зброї. Товщина плакіровки для патронів до зброї різних систем й для патронів до зброї однієї системи, але різних серій випусків може бути різною, але не перевищує 5-6% товщини оболонки. В низці випадків оболонки куль, як старих випусків, так і нових мисливських монолітних куль, цілком виготовляються з томпаку, латуні або мельхіору. В більшості куль краї оболонки в донній частині загинаються всередину, в масу осердя, а сам спосіб загину оболонки може бути різним. При цьому оболонкові кулі мають найбільше розповсюдження, й ними споряджаються патрони для бойової зброї всіх систем.

Сорочка кулі – деталь кулі, яка слугує пластичною основою при врізанні оболонки кулі в нарізи каналу стволу. Для виготовлення сорочок застосовується свинець.

Осердя кулі – найбільш масивна деталь, розташована в центрі кулі, яка забезпечує пробивну та убійну дію.

Оболонкові кулі, які мають осердя з м'якої сталі, отримали назву суррогативних. Застосування сталі в якості матеріалу осердя спочатку було зумовлено необхідністю заміни дефіцитного та коштовного свинцю. В подальшому для підвищення пробивної дії куль осердя стали виготовляти з термозміцненої сталі.

Останнім часом на підприємствах військово-промислового комплексу України та РФ для виготовлення оболонок як звичайних, так і спеціальних куль до сучасних бойових патронів використовуються біметал З, який являє собою гарячекатаний смуговий прокат з вуглецевої якісної сталі марки 11 кп. Він з обох сторін покритий томпаком Л 90 (сплав 89…90% міді та 9…11% цинку), загальна товщина якого складає 4-6% від товщини сталевої смуги.

Для виготовлення бронебійних осердь застосовується інструментальна вуглецева сталь марок У10А, У12А, У12ХА. Осердя до куль підвищеної пробивальності роблять термостійким підвищеної твердості зі сталевого дроту або прокату

круглого перерізу з ресорно-пружинної сталі марок 70, 75,40Х, 65Г та ін.

Сорочки будь-яких куль (у тому числі і спеціальних) виготовляють зі свинцю марок С1, С2, С3, С4. Свинець подібних марок з добавками 1-2% сурми, щільність якого складає 11300 – 11400 кг/м^3, а температура плавлення близько 330^0 С.

Стаканчики та ковпачки для трасуючих, запалювальних, пристрілково-запалювальних та інших подібних куль комбінованої дії роблять з алюмінію марок А00, А0, А1, А2, А3, АД, АД1, а також міді М1, М2.

Піротехнічний запалювальний склад запалювальних куль (у тому числі комбінованої дії) роблять зі суміші азотнокислого барію та порошку магнієво-алюмінієвого сплаву.

У трасуючих куль (включаючи кулі комбінованої дії) можуть бути різні варіанти піротехнічних складів, які містять у собі суміші порошків магнію або магнієво-алюмінієвого складу, нітратів барію або перекису барію, нітратів стронцію, сурику свинцю, оксиду заліза, спеціальних горючих смол.

Напівоболонкова куля – куля, осердя якої поміщено в оболонку, яка повністю або частково залишає відкритою вершинку або головну частину кулі. Тобто напівоболонкові кулі мають незамкнутий контур вершини оболонки. Вони відносяться до різновиду експансивних куль.

Конструкції напівоболонкових куль розрізняються за матеріалом та формою оболонки, яка може мати різну товщину, поперечні кільцеві канавки, ріжучу кромку для обрізання країв вхідного отвору – створення «мінус-ткані».

Призначення кільцевих канавок, а також жолобків полягає також у такому: по-перше, зменшити тертя кулі о стінки каналу стволу, що викликає збільшення ресурсу та живучості стволів зброї; по-друге, забезпечує балістичні властивості зброї (траєкторію польоту кулі, пробивну здатність тощо). При пострілі поля нарізів зривають з оболонки кулі частки металу, котрі за відсутності жолобків негативно впливають на рух кулі по каналу стволу. В результаті зривів часток металу на оболонці кулі утворюється так звана бахрома, яка нерідко спостерігається навколо слідів-борозенок від ведучих граней у вигляді підйому (завороту) металу. Бахрома змінює форму кулі,

в зв'язку з чим порушується її правильна траєкторія при вильоті з каналу стволу зброї, а у випадку наявності жолобків такого явища не спостерігається. Крім того, жолобки на оболонкових кулях слугують для їх кріплення (обтиску) в гільзах, а на свинцевих – для змащення.

Рис. 269. Безоболонкові кулі: a – свинцева куля 7,62 мм спортивного патрону до револьверу зр. 1895 р. (Наган); b – композиційна куля 9 мм патрону Люгер; c – точкова латунна куля «Barnessolid» патрона калібру .375 H&HMag.

Рис. 270. Деякі конструкції напівоболонкових куль: 1 – Silver Tip (вир-ва «Olin Corp.»(США)); 2-SPCE (вир-ва «Sellier & Bellota.s.» (Чехія)); 3 – Naturalis (вир-ва «Lapua Ltd.» (Фінляндія)); 4 – Original Brenneke (вир-ва «RWS» (Німеччина)).

Рис. 271. Пістолетні патрони та кулі: А – 9-мм патрон «Парабелум» (9mm Parabellum, 9 mm Luger); кулі: 1 – експансивна; 2 – з нікелевою оболонкою; 3 – з мідною оболонкою та сталевим осердям; 4 – з латунною оболонкою; 5 – суцільна металокерамічна; Б – Б – 7,65-мм патрон «Парабелум».

2) за призначенням:

- звичайні кулі, призначення яких – ураження відкритої, захищеної засобами індивідуального бронезахисту (ЗІБ) або такої, що знаходиться за легкими укриттями живої цілі, а також комбінованої техніки.

До матеріалів, котрі застосовують для виготовлення елементів звичайних куль, пред'являють низку жорстких вимог: висока пластичність, необхідна при виготовленні оболонок холодним штампуванням, котра створює умови надійного врізання кулі в нарізи каналу стволу; достатня міцність, яка виключає зрив з нарізів та демонтаж кулі при пострілі; високі антифрикційні властивості для зниження зносу каналу стволу; антикорозійна стійкість, необхідна для забезпечення сприятливих умов технологічної обробки та зберігання патронів, невисока вартість та недефицитність.

Спочатку кращим матеріалом для оболонок вважався мельхіор (сплав 78…80% міді та 19…20% нікелю), але в теперішній час застосовують більш дешеві матеріали. У вітчизняній та російській промисловості застосовують біметал-3, основу якого складає сталь 11 кп, плакована томпаком Л90. Томпак – сплав 89…90% міді та 9…11% цинку – покриває сталь з двох сторін, та його товщина складає 4…6% від сталевого шару. Для виготовлення оболонок великокаліберних куль застосовують неплаковану холоднокатану маловуглецеву

сталь кип'ячого класу 11 кп. Виготовлені з неї оболонки покривають електролітичним способом тонким шаром латуні або міді. В деяких випадках (наприклад, при виготовленні оболонок до патрону кал. 14,5 мм) сталеві оболонки хімічним способом покривають шаром фосфатних солей з наступним лакуванням для забезпечення добрих антикорозійних та антифрикційних властивостей.

В США для виготовлення оболонок застосовують томпак (90% Cu + 10% Zn).

Для виготовлення сталевих осердь звичайних куль частіше за все застосовують маловуглецеву сталь, придатну для обробки холодним штампуванням. Межа міцності таких сталей складає 300…400 МПа, щільність сталі 7850…7900 кг/м^3. Останнім часом для осердь звичайних куль застосовують сталі класу, що закалюється (наприклад, 40Х, 65Г) для підвищення пробивної здатності куль при стрільбі по цілям, захищеним індивідуальними засобами бронезахисту;

- спеціальні кулі:

1) одинарної дії:

- трасуючі – кулі, які дозволяють вести пристрілку, спостерігаючи за польотом куль. Трасуюча куля під час польоту в повітрі на відстанях стрільби до 1000 м залишає світловий слід, який дозволяє робити корегування і цілевказання.Трасуючими кулями споряджають патрони для стрільби зі всіх видів стрілецької зброї. Крім звичайної дії (убійної, зупиняючої, проникаючої) вони призначені для висвячування траєкторії польоту кулі (траси), коригування вогню, цілевказівки, сигналізації та здатні підпалювати об'єкти, які легко запалюються. Трасуючі склади являють собою механічні суміші горючої речовини та окисника до додаванням цементаторів, котрі є одночасно флегматизаторами, що регламентують швидкість горіння та загоряються на відстані 80-120 м від стрільця. В якості горючих речовин застосовують алюміній, магній та сплави цих металів, які мають високу хімічну активність при взаємодії з киснем, виділяючи при горінні велику кількість тепла. Окисники – речовини, багаті киснем та порівняно легко віддають його при високій температурі. У виробництві застосовують перекиси та окиси барію, кальцію, стронцію; хлорати та перхло-

рати барію, калію, натрію; нітрати барію, калію, натрію, стронцію. Цементатором (флегматизатором) слугують штучні та природні смоли: ідітол, шелак, каніфоль та ін. Іноді в якості флегматизаторів спеціально застосовують касторову олію, парафін, вазелін, які знижують швидкість горіння трасуючого складу та чутливість до механічних впливів. Залежно від рецептури трасуючого складу отримують різне забарвлення полум'я: солі барію надають світло-зеленого забарвлення, солі стронцію – червоне, натрію – жовту. Перевага надається червоному забарвленню, яке забезпечує добру видимість траси вночі та в яскраву сонячну погоду вдень. Рецептура запалювального складу, який забезпечує винос траси на 50…120 м: свинцевий сурик – 54,5%; оксид заліза – 6,0%; феросиліцій – 27,0%; бор аморфний – 6,0; фторопласт – 4,5%; магній – 2,0%;

- бронебійні. Від звичайних куль відрізняються тим, що матеріал їх осердь має підвищену твердість (спеціальні сорти сталі або металокераміки);

- запалювальні. За конструкцією їх поділяють на два види: з безперервним горінням піроскладу та з ударним його запаленням при потраплянні в жорстку перешкоду. Кулі першого виду споряджають білим фосфором, який запалюється, з'єднуючись з киснем повітря. На польоті фосфор витікає з отвору в оболонці, запаяного легкоплавким сплавом. При русі в стволі цей сплав плавиться й таким чином відкриває отвір для виходу під дією центр обіжних сил фосфору, який загоряється на траєкторії. Кулі другого виду спрацьовують тільки при ударі в ціль. Запалення запалювального складу відбувається при руйнуванні оболонки та розбризкуванні піроскладу (зазвичай білий або жовтий фосфор), який з'єднується з киснем повітря та запалює ціль. Для прояву запалювальної дії потрібний певний спротив перешкоди, тому кулі цього виду не мають високої чутливості. Для спорядження, наприклад, великокаліберних куль використовують піротехнічний склад, який включає нітрит натрію, сплав «алюміній-магній» у співвідношенні 50х50% або 30х50%, з додаванням ТЕНу, котрий підвищує ймовірність спалаху;

- пристрілкові. Пристрілкові (розривні) кулі призначені для коригування вогню на дальніх відстанях та бризантного ураження цілей. При зіткненні з перешкодою вони

розриваються під дією вибухової речовини та дають збільшену область ураження порівняно з іншими видами куль. Яскравий спалах та хмарка диму при розриві кулі дозволяють спостерігати за результатами стрільби та коригувати вогонь на місцевості.

Ефективність дії розривних куль залежить від рецептури та кількості вибухової речовини, яка знаходиться в кулі, а також від надійності спрацюванні детонатора. При потраплянні в ціль забезпечується не тільки розривна, але й потужна дія, для чого у вибухову речовину додають запалювальний склад термітного типу.

Для середніх калібрів пристрілкові кулі споряджають інерційними детонаторами, котрі розміщують позаду розривного заряду. Ударник перед пострілом утримується запобіжником, що забезпечує безпеку в поводженні з патронами. При пострілі запобіжник осаджується назад, ударник звільняється та при зіткненні кулі з перешкодою наколює капсуль, який детонує вибухову речовину.

Для запалення матеріалів, які знаходяться за тонкою перешкодою, котра має невисоку твердість (алюміній, тонка сталь), а також для позначення потрапляння та визначення правильності вибору прицілу застосовують більш чутливі кулі зі спеціальним капсульним пристроєм.

Великокаліберні пристрілкові кулі містять у своїй конструкції детонатори миттєвої дії. Особливості конструкції кулі «МДЗ» (миттєвої дії запалювальної) є те, що в капсулі детонатору відсутній ударник. Капсуль спрацьовує при зіткненні з ціллю уламками м'якого наконечника, який пробивається трубкою. Вибуховою речовиною тут слугує гексоген, тротил, тетрил, ТЕН;

2) комбінованої дії: бронебійно-запалювальні, пристрілково-запалювальні, бронебійно-трасуючі, бронебійно-запалювально-трасуючі. Наприклад, 7,62-мм гвинтівковий патрон з бронебійно-запалювальною кулею «Б-32» (рис. 272-274).

Рис. 272. Зразки куль: 1 – бронебійна куля зі сталевим осердям; 2 – куля зі свинцевим осердям; 3 – легка куля з мельхіоровою оболонкою; 4 – бронебійно-трасуюча куля: головна частина зі свинцевою прокладкою, бронебійне осердя; стаканчик з трасуючою речовиною, металеве кільце, задня частина кулі.

Рис. 273. Зразки куль: 1 – кулі з довгим та коротким сталевими осердям; 2 – куля цільового патрону зі свинцевим осердям (СГД); 3 – легка куля зі свинцевим осердям; 4 – трасуюча куля Т-46; 5 – бронебійно-запалювальна куля «Б-32»; 6 – пристрілково-запалювальна куля «ПЗ»; 7 – будова кулі ПЗ: головна частина з запалювальним складом; капсуль КВ-1; муфта; ударник; стаканчик; металевий кружок; дно.

Рис. 274. Пістолетні патрони зр. 1951 р. калібру 9х18 мм зліва направо: з кулею зі сталевим осердям, з кулею зі зменшеною швидкістю польоту; навчальний патрон.

Піротехнічні ударні склади мають таку ж саму компонентну рецептуру, що й трасуючі. Цементатори та флегматизатори в такому випадку не застосовуються внаслідок особливих умов запресування та відсутності необхідності обмежувати швидкість горіння.

Ефективність дії таких куль перевершує аналоги за товщиною броні, що пробивається. Достатньо сказати, що пробиваючи броню товщиною 15 мм, куля здатна запалювати дизельне пальне (ТС-1, ТС-2) та паливо для реактивних двигунів. Маючи непогану динамічну збалансованість, такі кулі дають високу купчастість бою та можуть використовуватись для стрільби не тільки з великокаліберних кулеметів, але й зі спеціальних снайперських систем.

Бронебійно-запальна куля призначена для запалення рідини, яка знаходяться за легкими броньовими прикриттями, на відстанях до 500 м.

Бронебійно-запалювально-трасуючі кулі відрізняються від попередніх наявністю трасеру, який посилює запалювальну дію, але послаблює бронебійний ефект з причини зменшення довжини та маси бронебійного осердя.

При проведенні судово-балістичних досліджень можуть використовуватися класифікації боєприпасів та їхніх частин за іншими ознаками.

Наприклад, *за відповідністю діаметру каналу ствола*:

- каліберні (як правило, є близькими до діаметру каналу ствола за нарізами);
- підкаліберні (діаметр значно менший калібру ствола).

Підкаліберні кулі, уміщуються в пластикові секційні ведучі елементи, які розпадаються на частини після вильоту зі ствола та під впливом потоку повітря, що набігає втрачають швидкість, не досягнувши мети (рис. 275-276).

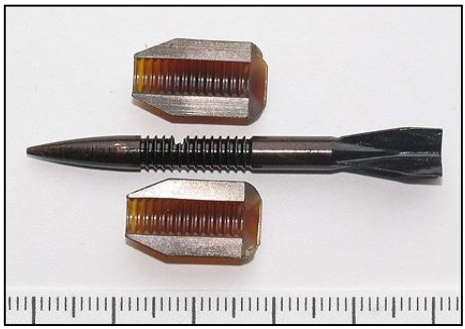

Рис. 275. Снаряд стрілоподібної форми дослідного патрону В. Дворянінова калібру 10/4,5 мм.

Рис. 276. Дослідні патрони В. Дворянінова: гвинтівковий 10/4,5-мм зі стрілоподібною підкаліберною кулею (ліворуч) та проміжний 10/3,5-мм зі стрілоподібною підкаліберною кулею (праворуч).

За вражаючою дією кулі можна поділити:

- на *неекспансивні* – кулі, конструкцією яких не передбачена їх деформація або руйнування при зустрічі з ціллю;
- *експансивні* (від анг. Expansion – розширення) – кулі, конструкцією яких передбачена їх деформація або руйнування з метою збільшення зупиняючої та забійної дії. Експансивні кулі широко застосовуються в патронах до мисливської зброї в діапазонах калібрів від 5,45 мм до 9,0 мм, але заборонені до застосування в армії. Експансивні кулі умовно можна поділити на ті, що деформуються, напівруйнуються та руйнуються (рис. 277).

У експансивних куль, що деформуються передбачено збільшення діаметру поперечного перерізу до 5 разів при зустрічі з перешкодою. За конструкцією такі кулі зазвичай бувають безоболонковими та напівоболонковими. В їх головній частині можуть бути зроблені поздовжні або кільцеві надрізи, а також заглиблення (експресивна порожнеча).

Кулі, що руйнуються та напівруйнуються, як правило, мають малу вагу та тонкі оболонки. Головна частина таких куль може мати воронкоподібне поглиблення, а оболонка – поперечні складки. Руйнуванню кулі при зустрічі з перешкодою сприяє висока швидкість легких куль, однак, пробивна здатність їх незначна. У куль, що напівруйнуються руйнується з утворенням уламків тільки головна частина, а ведуча та хвостова зберігаються. Кулі, що повністю руйнуються іноді називають ще розривними. Так, наприклад, американська поліцейська 9 мм куля «Глейзер» має плоску головну частину та порожнечу, закриту пластиковим ковпачком. Така куля при потраплянні в м'які тканини повністю розпадається на осколки, утворюючи область ураження глибиною 120 мм та діаметром до 80 мм.

Експансивні кулі надійно спрацьовують на дальності до 300 м за умови, що кінетична енергія у цілі повинна бути не менше E=190…200 Дж.

Рис. 277. Патрони мисливські з кулями експансивної дії: зі свинцевим осердям калібру .444 Marlin(зверху); зі свинцевим осердям калібру 9,3х62 Mauzer (знизу).

Руйнування та деформація експансивних куль досягаються за рахунок того, що у вершинках виконуються отвори, надрізи або конусні пустотілості. Напівоболонкові та свинцеві безоболонкові кулі відносяться до розряду експансивних.

Куля (патрона) – метальний елемент, що викидається з каналу ствола так, що через поперечний перетин каналу ствола в кожен момент проходить один такий елемент.

Кулі для гладкоствольної вогнепальної зброї бувають декількох типів:

- круглі (шарові), які можуть бути гладкими або з центруючими поясками та виступами («Супутник»);
- стрілкові з важкою головною частиною та легким хвостовиком-стабілізатором, призначеним для запобігання перекидання кулі в польоті («В'ятка», куля Полева);
- турбінні, які мають нахильні ребра на зовнішній поверхні або всередині наскрізного осевого каналу. В польоті зустрічний потік повітря, взаємодіючи з ребрами, надає кулі обертального руху, що забезпечує її стійкість (кулі Фостера, Майєра);

- стрілково-турбінні, які поєднують конструктивні особливості стрілкових та турбінних куль (куля Бреннеке, «Стріла») (рис. 278-280).

Рис. 278. Кулі для патронів до гладкоствольної зброї: 1 – «Супутник»; 2 – «В'ятка»; 3 – куля Полєва; 4 – куля Майєра; 5 – куля Фостера; 6 – куля Бреннеке; 7 – «Стріла».

Рис. 279. Кульовий патрон для гладкоствольної зброї 20-го калібру (виробник Federal Premium Ammunition, USA).

Рис. 280. Патрон мисливський «Олімп-Д» калібру 12/70 виробництва ЦНДІ Точмаш (РФ).

Саморобні кулі за формою бувають кулястими, циліндричними та ін., а виготовляються з однорідного металу або сплавів свинцю, бабіту, латуні. При самостійному спорядженні патронів частіше за все використовуються стріляні гільзи заводського виробництва, в які вставляється новий капсуль (за необхідності), засипається придбаний або самостійно виготовлений порох (суміш нітрату калію, сірки та деревного вугілля або суміш натрієвої селітри, вугілля та парафіну, а також суміші, склад яких визначається залежно від того, який саме порох є необхідним у даному випадку). Потім якщо потрібно (як правило, при виготовленні патронів до гладкоствольної зброї) – вставляється клейтуха (виготовляється з газети, щільного паперу тощо), а в завершення – відбувається кріплення кулі. Практиці відомі випадки, коли злочинці за відсутності відповідних патронів спеціально підганяють наявні. Наприклад, 7,62х38 мм патрони до револьвера зр. 1895 р. підганяються під патронник пістолетів 7,62х25 мм ТТ, 7,63х25 мм Маузер або 7,65х17 мм (розроблений Джоном Браунінгом у 1899 р.), а саме корпус гільзи револьверного патрону відпилюється по довжині 7,65 мм патрону, а виступаюча частина дна видаляється. В подальшому в гільзу засипається необхідна кількість пороху та здійснюється кріплення кулі. Встановити підгонку патронів або пересадку кулі з однієї гільзи в іншу можливо за слідами інструмента, за допомогою якого куля вилучалась з гільзи. Вони розташовані, яка правило, симетрично з обох сторін кулі у вигляді заглиблень або подряпин на її оболонці.

Крім куль, як снаряд у мисливських рушницях використовують дріб, картеч.

Дріб; шріт – множинний елемент (поліснаряд) у формі дрібних кульок, що викидається з каналу ствола так, що через поперечний перетин каналу стволу може проходити кілька таких елементів одночасно. Це поліснаряд, кожна частина якого (дробинка) має лінійні розміри не більше 5 мм. Дріб великого діаметру називається *картеччю*. Додатково слід зазначити, що за формою дріб буває: кульова, плоска (листоподібна), кубічна та дископодібна, а дріб самородного

виготовлення може бути краплеподібної або неправильної форми (січка).

Дробовий снаряд – дріб, що міститься в одному патроні.

Картеч – це також поліснаряд, кожна частина якого має розміри більше 5 мм та не повинна перевищувати половини діаметру каналу ствола використовуваної зброї.

Зазвичай дріб виготовляється зі свинцю, та залежно від кількості домішки сурми дріб буває твердим (1,5 – 3,0%) і м'яким (0,2 – 1,5%), картеч – лише м'якою. Дріб відрізняється за номерами з різницею 0,25 мм по діаметру від № 11 (d=1,5 мм) до № 1 і далі – 0,00, 000, 0000 (d=5,0 мм). Найдрібніша – 1,5 мм, більша – 5 мм. Понад 5 мм, починаючи з 5,25 до 10,00 мм, снаряд іменується картеччю (всього 17 груп картечі, найменший діаметр 5,25 мм, найбільший – 10 мм та завжди виготовляється зі свинцю з домішкою сурми, яка не перевищує 1,5%). У твердої дробі набагато більше переваг, внаслідок того, що вона дозволяє отримати максимально більшу швидкість польоту снаряду, практично не деформується та менше свинцює ствол рушниці.

Також, при литті дробі в якості присадки додається миш'як, який сприяє кращому утворенню крапель. Кількісне співвідношення сурми та миш'яку в дробі не є однаковим, й кожному заводу притаманні власні технічні норми. В деяких партіях дробі Київського заводу, зміст сурми доходить до 5,5%. На Одеському заводі, дріб діаметром більше 3,25 мм містить менше миш'яку та сурми, ніж аналогічна дріб діаметром 3,25 мм. У країнах ЄС останнім часом застосовується нікельований дріб з додаванням міді, перевагами яких є те, що вони практично не деформуються, що дозволяє стріляти на більш дальні дистанції.

Отже, на сьогоднішній день існують наступні типи картечі та дробі:

а) дріб мисливський твердий, зі свинцю з домішкою миш'яку та сурми (I та II група твердості);

б) дріб мисливський м'який, виготовлений з чистого свинцю (III група твердості).

В якості різноманітних замінників дробі використовуються, зроблені кустарно шматки цвяхів, сталеві кульки, сіль, дрібні каміння тощо).

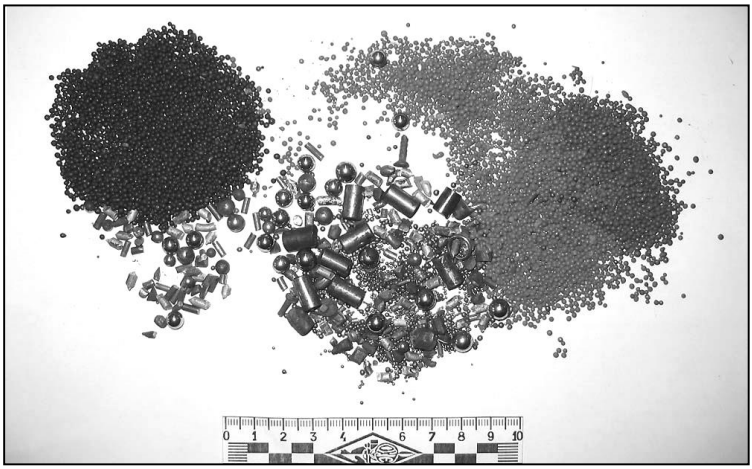

Рис. 281. Кульки, ролики підшипників та рублені цвяхи, виготовлені саморобним способом, які можуть бути використані в якості снарядів.

Але найбільшого розповсюдження набув саморобний дріб, який виготовляється методом різки свинцю (так звана «січка»), або кустарним литтям. «Січка» – дрібно нарізані шматки свинцю, які обкатуються між двома плоскими важкими предметами та називаються «катана січка» або застосовуються без обкатки. Як правило, січка нарізується з розкатаного свинцевого прута. В аналогічний спосіб виготовляється саморобна картеч. Великий дріб відливається в спеціальну форму – опоку, для чого використовують особливого роду щипці, які мають лунки напівсферичної форми, розташовані одна навпроти іншої. Приготовлений в такий спосіб дріб відрізняє характерна ознака – випуклий поясок металу, який розташований навколо дробини. Саморобно виготовлений дріб не однаковий за якістю. Часом він практично не відрізняється від фабричного, але частіше має неправильну форму, з наявністю раковин, хвостів та вм'ятин.

Фабричний дріб виготовляється двома способами. В першому, свинець ллють через спеціальні величезні ливарні сита з великої висоти у воду (так зване «баштове лиття»), а у другому – у рідку в'язку речовину – патоку («патокове лиття»).

Таким чином, кожен вид патронів споряджається певним сортом та кількістю пороху та дробі, що дозволяє експертові відповідного профілю у випадку виявлення в рані або на одязі незгорілих або частково згорілих порохових часток та дробинок, встановити не тільки марку пороху, але й номер дробі за її діаметром, а також тип дробі.

При спорядженні патронів для гладкоствольної вогнепальної зброї застосовуються клейтухи та переліжки. Клейтухи призначені для відділення заряду пороху від снаряду (кулі, дробі, картечі) та обтюрації порохових газів. Переліжки використовуються для відділення складових частин патрону одна від іншої або від зовнішнього середовища, а також для ущільнення елементів патрону при спорядженні. Матеріалом для клейтух слугує повсть, фетр, деревно-волокниста маса, картон, поліетилен та інші підручні матеріали.

Клейтуха (спортивного, мисливського) патрона – частина (спортивного, мисливського) патрона гладкоствольної зброї, розміщена всередині гільзи між порохом і кулею чи дробом і призначена для відділення складових частин патрона один від одного та від зовнішнього середовища, а також для ущільнення елементів патрона під час його споряджання.

Клейтуха-контейнер (спортивного, мисливського) патрона – деталь (спортивного, мисливського) патрона, призначена для розміщення дробового снаряда та для відділення складових частин патрона один від одного.

Прокладка (спортивного, мисливського) патрона – частина (спортивного, мисливського) патрона гладкоствольної зброї, розміщена всередині гільзи та призначена для відділення складових частин патрона один від одного, а також для ущільнення елементів патрона під час його споряджання.

Порохова переліжка (спортивного, мисливського) патрона – частина (спортивного, мисливського) патрона кільцевого запалення, що складається з пресованого пороху та відділяє запальний склад від метального заряду.

Широкого розповсюдження отримали клейтухи-контейнери, призначені для розміщення дробового заряду та обтюрації порохових газів. Клейтухи-контейнери виготовляють здебільшого з поліетилену, рідше з капрону або хлорвінілу.

Виходячи з назви, ці клейтухи мають контейнер для розміщення дробі, який запобігає її від контакту зі стінками стволу. Тому всі кулі, які застосовуються разом із контейнерами (оболонками) є підкаліберними, тобто їх калібр менший за розмірні параметри та, зокрема, діаметру каналу стволу застосовуваної зброї та 2 або 3 калібру.

З появою клейтух-контейнерів у розробників та виготовлювачів мисливських боєприпасів з'явилась можливість створювати патрони з заздалегідь заданими характеристиками, наприклад, патрони для стендової стрільби з високою швидкістю польоту твердої дробі та малим відбоєм. Цих властивостей було досягнуто особливою конструкцією частини клейтухи, що амортизує, яка завдяки своїй стисливості забезпечує динамічне регулювання об'єму за снарядного простору.

З метою полегшення відділення клейтухи-контейнера від дробі на його корпусі, як правило, виконують поздовжні прорізи, які забезпечують аеродинамічне розкриття лопатей, які утворилися, в 1 – 2 м від дульного зрізу, коли вплив порохових газів вже не позначається.

Серед поліетиленових контейнерів для куль можна виділити:

- *контейнери тільки для головної частини кулі.* Вони являють собою деталі у вигляді роз'ємного циліндру, який складається з двох поліетиленових половинок, з внутрішнім діаметром, рівним за діаметр головної частини кулі. Елементи даної конструкції застосовуються в низці моделей збірних куль, споряджених хвостовиком-стабілізатором, призначеним забезпечити необхідну орієнтацію та стійкість кульового снаряду в польоті. Ці половинки контейнера при спорядженні кулі обіймають тільки її головну частину. Все це в зборі поміщується в гільзу патрону до гладко ствольної зброї. Після вильоту з каналу її стволу частини контейнера роздільно відділяються від головної частини кулі, яка далі разом із хвостовиком-стабілізатором діє як єдиний снаряд;

- *контейнери для всього корпусу кулі,* конструктивно також виготовлені у вигляді роз'ємного циліндру, який складається з двох поліетиленових половинок. Однак внутрішня

їх частина виконана в формі ємності, котра повторює конфігурацію всього корпусу кулі. В зборі торцеві кінці у таких контейнерів завжди відкриті;

- *контейнери у вигляді роз'ємного стаканчику з донною частиною,* виконані у формі виготовленого з поліетилену циліндра. Він роз'єднується по довжині на дві половинки та має дно, на яке спирається корпус кулі. Внутрішня частина цих половинок повторює конфігурацію та елементи будови її корпусу, а їх дія після пострілу ідентична попереднім зразкам роз'ємних контейнерів та складається у відділенні від неї при вильоті з каналу стволу;

- *контейнери у вигляді нероз'ємного стаканчику з донною частиною,* які зазвичай представляють собою поліетиленовий стаканчик з гнучкими пелюстками, котрі утворюються за рахунок поздовжніх надрізів довжиною до 2/3 від загальної висоти. У контейнери такого типу можна спорядити кулю будь-якої моделі. Частіше за все їх використовують тоді, коли тіло кульового снаряду виготовлено зі сталі або міді, котрі підвищують ймовірність пошкодження стволу. Ці контейнери можуть бути споряджені додатковими елементами та, зокрема, пристроєм, що амортизує у вигляді різних фігурних перемичок та перегородок, котрі знижують ударний вплив на кулю при вибуху порохового заряду. Він розміщується між роз'ємним стаканчиком та його донною частиною, яка виконує, в свою чергу, роль обтюратора, що забезпечує герметизацію каналу стволу. Контейнери такої конструкції, які мають вказані допоміжні елементи, отримали розповсюдження як клейтухи-контейнери, в які споряджаються різнотипні кулі.

Серед поліетиленових контейнерів для поліснарядів, призначених для компоновки декількох монолітних уражальних елементів (снарядів) у одному ізолюючому пристрої, можна виділити:

- *роз'ємні поліетиленові контейнери,* які складаються з двох об'єднаних у один циліндр симетричних половинок, внутрішня частина яких має три виїмки у вигляді півсфер, пропорційних трьом розміщуваним у них круглим та гладким монолітним снарядам однакового діаметру. При пострілі

ці половинки контейнеру роз'єднуються, вивільняючи поліснаряд, складові уражальні елементи якого в якості трьох одиниць направляються до об'єкта-мішені, не орієнтуючись у польоті (наприклад, куля-поліснаряд «Кабан»);

- *контейнери у вигляді цільної полімерної оболонки,* у порожнину якої з натягом (з прикладанням зусиль) уміщуються сталеві снаряди (круглі гладкі від шарикопідшипників) або у вигляді одного циліндру, котрі надійно утримуються в ній до потрапляння в перешкоду.

Рис. 282. Повстяні клейтухи.

Рис. 283. Тектурні переліжки мисливських патронів 12-го калібру.

1 2

Рис. 284. Демонтовані патрони, які є боєприпасами до гладкоствольної зброї 12-го калібру – мисливськими патронами 12-го калібру. Патрон (№ 1) має елементи спорядження, в кількості: тектурні переліжки – 3 шт., навіска снаряду (дріб, суміш дріб/картеч або картеч), повстяні клейтухи – 2 шт., навіска порохового заряду. Снаряд (№2) з міткою «К» на переліжці, поміщений в поліетиленовий контейнер, картонна переліжка на клейтусі відсутня.

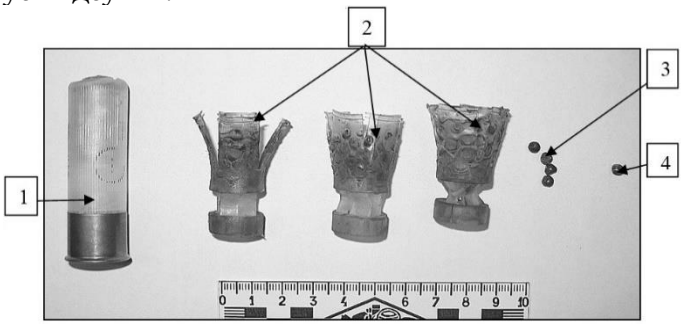

Рис. 285. 1 – патрон до гладкоствольної мисливської вогнепальної зброї 16-го калібру, споряджений саморобним способом в гільзу Бійського хімічного комбінату 1981 року випуску; 2 – клейтухи промислового виготовлення патронів до гладкоствольної мисливської зброї 16-го калібру, які складаються з чотирипелюсткового концентратору, еластичних стійок з повітряними порожнинами та основи; 3,4 – дріб №3, виготовлений промисловим способом зі сплаву на основі свинцю, який використовується в якості снаряду в патронах до гладкоствольної мисливської зброї.

Рис. 286. Патрон до мисливської гладкоствольної зброї 12-го калібру споряджений кулею «Діаболо» у демонтованому стані.

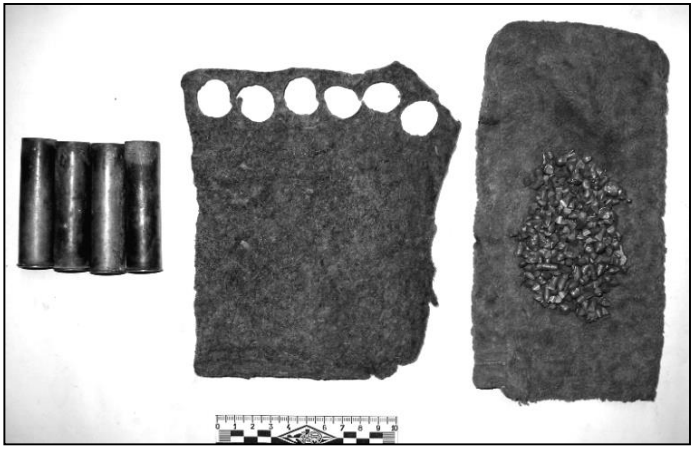

Рис. 287. Зліва направо: гільзи патронів до гладкоствольної мисливської зброї 16-го калібру, фрагмент повсті, з якого виготовлено клейтухи, призначені для саморобного споряджання патронів до гладкоствольної мисливської зброї та саморобна картеч діаметром 6,4-6,6-мм і картеч-«січка».

Зазначимо про цьому, що основу методики ототожнення гладкоствольної зброї за слідами каналу ствола, яка була закладена В.Ф. Гущіним у Харківському науково-дослідному інституті судових експертиз імені професора М.С. Бокаріуса складають такі принципи:

- дріб, що рухається при пострілі по каналу ствола у снарядах, не обертається і не переміщується, а кожна шротина зберігає своє положення;

- у зв'язку з цим треба розрізняти шротини крайові – розташовані по поверхні заряду і які безпосередньо контактують з внутрішньою поверхнею каналу ствола, та серединні – які знаходяться в середині заряду;

- при пострілі у русі дробового снаряду по стволу о його стінки труться тільки крайові шротини, на їх поверхні в контактних точках виникають сліди ковзання у вигляді рівнобіжних борозенок і валиків[1].

У цьому звязку, В.Ю. Голєнковим та М.Л. Комісаровим цілком слушно виокремлені чинники, що зумовлюють складність проведення ідентифікаційних досліджень гладкоствольної вогнепальної зброї, зокрема:

- на відміну від слідів на кулях, стріляних з нарізної зброї, у слідах на шроті, картечі та клейтухах-концентраторах, стріляних з гладкоствольної зброї, відображається; обмежена кількість загальних ознак;

- рідко вдається встановити початок та закінчення трас, тобто визначити положення шротини в момент слідоутворення;

- якщо при порівнянні декількох полів нарізів експерт синхронно повертає кулі, суміщаючи співпадаючі сліди, то при порівнянні декількох шротин неможливо визначити їх взаємне розташування по окружності ствола – це може тягнути за собою порівняння невідповідних ділянок;

- при стрільбі з нових хромованих стволів сліди на снарядах дуже дрібні та нестійкі;

- сліди відображаються на м'якому матеріалі (полімерні матеріали, сплави металів) і піддаються значним змінам після утворення їх в каналі ствола (сліди згладжуються навіть після влучення шротин в одяг або тіло людини);

---

[1] Гущин В.Ф. О возможности идентификации гладкоствольных охотничьих ружей по следам на снарядах.*Криминалистика и судебная экспертиза.* Республиканский междуведомственный сборник научных и научно-методических работ. Киев: Вища шк., 1970, Вып. 7. С. 221-228; Гущин В. Ф. Идентификация гладкоствольных ружей по следам на снарядах. К. : МЮ УССР; РИО МВД УССР, 1973. 32 с.

- важко відтворити на експериментальних снарядах умови слідоутворення, що в значній мірі ускладнює процес пошуку стійких слідів на слідосприймаючих частинах снарядів, а в даних дослідженнях це необхідно через обмеженість загальних ознак[1].

Метальний заряд.

Метальний заряд – хімічна речовина, яку використовують для створення руху метального елемента по каналу ствола та здійснення стрільби.

Якісний та кількісний склад продуктів пострілу визначається:

- масою порохового заряду, котрим споряджений патрон;
- видом пороху;
- складом стабілізаторів та флегматизаторів;
- активним компонентом капсульного заряду;
- матеріалом гільзи, кулі та інших елементів патрону.

Складовим елементом патрона є порох. Порохи застосовуються для спорядження патронів до вогнепальної зброї та відносяться до метальних вибухових речовин, котрі здатні до вибухового розкладання, у вигляді горіння без переходу в детонацію. Порох використовується для надання руху кулі в каналі стволу нарізної та не нарізної зброї, однак при великій масі та герметичності оболонки, порох згоряє з вибухом.

Порохи, виходячи з їх фізико-хімічних властивостей, можна поділити на:

- механічні суміші, до числа яких відноситься чорний порох, який називається також димним;
- порохи колоїдного типу, які не зовсім точно називаються бездимними порохами.

Підставою для цього розподілу є відмінність у фізико-хімічній природі, що впливає на характер горіння. Порохи колої-

[1] Голєнков В.Ю., Комісаров М.Л. Методологічні основи криміналістичної ідентифікації гладкоствольної вогнепальної зброї. *Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень*: збірник матеріалів круглого столу. / редкол.: Кобилянський О.Л., Кофанов А.В., Матвієнко П.Є.; Київ. ННІПФЕКП НАВС. К.: Навчально -науковий інститут підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ, 2013. С. 66-68.

дного типу звичайно горять рівнобіжними шарами. При горінні порохів – механічних сумішей закономірність горіння існує лише при великих щільностях (не менше 1,7) зерен.

До порохів – механічних сумішей відносяться димні (селітро-сірковугільні) порохи. Димні порохи застосовуються для спорядження мисливських патронів (димні мисливські порохи ДОП), викидних і передавальних зарядів (димні рушничні порохи ДРП-1, -2, -3; КЗДП-1, -2; ДРПпр), запалювачів до артилерійських метальних зарядів, вогнепровідних шнурів, сповільнювачів до засобів висадження (підривачів), піротехнічних засобів (зокрема, імітаційних вибухових пакетів кубічної і циліндричної форми).

Димний порох складається з окислювача (калієвої селітри), пального, що зв'язує, тобто цементатору (наприклад, сірки) та пального (вугілля, переважно вільхового або крушинного): калієва селітра – KNO_3 (72-78%), деревне вугілля (12-16%), сірка – S(9-12%), являє собою зерна буро-коричневого або чорно-матового кольору, застосовується в якості мисливського пороху та для проведення вибухових робіт. Інтенсивно чорний колір вказує на присутність у пороху великої кількості вологи. Крім того, сірка є пальною речовиною, що полегшує запалення пороху.

Реакція екзотермічного перетворення димного пороху в каналі ствола зброї приблизно (за Кастом) протікає за наступним рівнянням:

$74KNO_3+31S+16C_6H_2O=56CO_2+14CO+3CH_4+2H_2S+4H_2+35N_2+19K_2CO_3+7K_2SO_4+2K_2S+8K_2S_2O_3+2KCNS+(NH_4)CO_3+C$.

Вибухове згоряння 1 кг димного пороху дає 0,563 кг твердих продуктів та 0,436 кг газоподібних.

Димний мисливський порох випускається двох сортів: вищого (відбірного) та першого (звичайного). Залежно від розмірів зерна, кожен сорт може бути чотирьох номерів: № 1 – крупний (0,8 – 1,25 мм); № 2 – середній (0,6 – 0,75 мм); № 3 – дрібний (0,4 – 0,55 м); № 4 – найдрібніший (0,2 – 0,35 мм).

Середній тиск порохових газів у патроннику при використанні димного пороху – не більше 500 кгс/см^2, максимальний – не більше 600 кгс/см^2.

Рис. 288. Демонтований саморобно споряджений патрон до гладкоствольної зброї 12-го калібру з димним порохом.

Рис. 289. Унітарний гвинтівковий патрон калібру 7,62х53R у демонтованому стані з бездимним порохом.

Частіше за все застосовуються порохи марок «Ведмідь», «Олень» та «Звичайний».

Основою порохів колоїдного типу (бездимні нітроцелюлозні порохи) є нітрати целюлози (піроксилін) з різним вмістом азоту, перетворені в колоїдний стан при впливі розчинників. Особливістю даних порохів також є те, що їхній хімічний склад описується умовною формулою $C_aH_bO_cN_d$, за винятком спеціальних марок порохів. Залежно від розчинника і способу виробництва нітроцелюлозні порохи бувають:

- Піроксилінові порохи – на летючому розчиннику. Піроксиліновим порохом називається порох на основі нітратів целюлози, пластифікованих (розчинних) спирто-ефірним роз-

чинником, з додатками. За формою порохових елементів піроксилінові порохи можуть бути трубчастими, зерненими без каналу, з одним, сьома, чотирнадцятьма каналами.

• Баліститні порохи – на важколетючому розчиннику. Це порохи на основі нітратів целюлози, пластифікованих нітроефірами або їх сумішами. У залежності від природи розчинника нітратів целюлози (нітрогліцерин, нітродигликоль, нітроксилітан, нітрогуанідін) баліститні порохи можуть бути нітрогліцериновими, нітродигліколевими, нітроксилітановими, нітрогуацидиновими. Нітрогліцеринові порохи мають більш високі енергетичні характеристики, ніж піроксилінові, але здійснюють більшу розгарно-ерозійну дію на канал ствола. Можуть мати форму трубки, стрічки, пластинки; для реактивних двигунів вони застосовуються у вигляді різноманітних шашок.

• Кордитні порохи – на змішаному розчиннику. Вони за своїм складом близькі до баліститних порохів і відрізняються від них меншим вмістом важколетючого розчинника. Найбільш розповсюдженою формою елементів кордитних порохів є стрижень і струна; ряд марок готується у вигляді трубок з одним каналом і трубок з поздовжнім розрізом з метою поліпшення займистості заряду і стабілізації процесу його горіння.

Спеціальні речовини, що вводяться до складу нітроцелюлозних порохів:

• стабілізатори – речовини, що сповільнюють хімічне розкладання пороху та збільшують термін бойового використання пороху (для піроксилінових – дифеніламін, для нітрогліцеринових – централіти).

• флегматизатори – речовини, що зменшують швидкість горіння. Іноді вводяться в поверхневі шари пороху, унаслідок чого швидкість горіння збільшується в міру горіння порохового елемента, тим самим досягається прогресивність його горіння (камфора, централіт, динітротолуол).

• полум'ягасячі речовини – речовини, що вводяться в заряд з метою одержання безполум'яного пострілу. Можуть додаватися до складу пороху в якості полум'ягасячої доба-

вки чи додаватися в заряд у чистому вигляді в якості полум'ягасника (солі калію – KCl, K_2SO_4, K_2CO_3, централіти, дибутилфталат, каніфоль).

Графіт – застосовується для покриття поверхні дрібних зерен чи пластинчастих порохів з метою збільшення гравіметричної щільності й усунення електризації[1].

Отже, до порохів коллоїдного типу відносяться нітроцеллюлозні (бездимні) порохи – піроксиліни (зміст азоту більше 12%) та коллоксиліни (зміст азоту менше 12%).

Основу піроксилінового пороху складає піроксилін, крім того, в нього вводять стабілізатори (дифеніламін, централіти), флегматизатори. Реакції вибухового перетворення бездимних порохів приблизно (за Кастом) протікають за рівнянням:

$4C_{24}H_{30}O_{10}(ONO_2)=30CO_2+58CO+2CH_4+36H_2O+C_2H_2+HCN+13H_2+19N_2+2NH_4HCO_3$.

При горінні бездимних порохів утворюються переважно газоподібні продукти (такі як $C0_2$, CO, CH_4, H2O та ін.).

Температура запалення 180-200 ^{0}C. З підвищенням температури заряду швидкість горіння пороху збільшується, адже зменшуються витрати тепла, необхідні для його нагріву. Бездимні порохи мають велику виробничу потужність. Так, 1 кг пороху при вибуху дає близько 900 л порохових газів, що дозволяє розвивати тиск у каналі стволу великокаліберної гвинтівки до 3200 атм.

Якість бездимного пороху визначається тим, наскільки є правильними та однаковими за формою та розмірами порохові зерна. Від цього залежать закономірне утворення порохових газів при пострілі, а, як наслідок, й точність стрільби.

Піроксилін, в силу його швидкого та нерівномірного згоряння притаманні бризантні властивості, та, відповідно, його використання в якості метального засобу може призвести до розриву стволу зброї. Для перетворення піроксиліна

[1] Див.: Фатєєв В. М., Саламаха Ю. В., Пащенко В. І., Лінючев Г. В. Типи та характеристики вибухових речовин і піротехнічних сумішей, що використовуються правопорушниками в злочинних цілях: Довідково-метод. посібник. Вип.І. Київ: РВВ МВС України, 1999. С. 3; Шагов Ю.В. Взрывчатые вещества и пороха. Москва: Воениздат, 1976. 120 с.

ліну в продукт, що рівномірно згоряє та придатний для використання в якості метального заряду (пороху), його переводять у колоїдний стан шляхом желатинізації.

За кольором зерна бездимного мисливського пороху є жовтими, світло-зеленими та навіть темно-бурими. Температура запалення бездимних порохів дорівнює 180-200 градусів, тому вони потребують для себе більш потужного капсулю «жевело». Порох «Сокол», «Фазан», «Беркут», «Сунар», «ВУСД» та деякі інші відносяться до піроксиліновим бездимним порохам. Найбільш популярними нітрогліцериновими мисливськими порохами вважаються «Кордит», «Барс» та «Балістит».

Для спорядження патронів до стрілецької зброї широко застосовуються лакові порохи – самостійна група бездимних порохів, отриманих з лаку нітроцелюлози в органічному розчиннику.

За способом отримання лакові порохи підрозділяють на порохи емульсійного та екструзійного виготовлення, за формою порохових елементів – на сфероїдні та еліпсоїдні, за щільності – на щільні та пористі.

Порохи застосовуються для зарядів до патронів стрілецької зброї, для артилерійських та мінометних пострілів.

Лакові порохи мають спеціальне маркування, де перша прописна буква означає: С – для патронів стрілецької зброї; П – для зарядів з пористих порохів; А – для зарядів артилерійських пострілів; М – для зарядів до мінометних пострілів.

Друга прописна буква: С – сфероїдні; Е – еліпсоподібні.

Третя прописна буква означає зміст високоенергетичного компонента, зміст якого в пороху більше 3%: Н – нітрогліцерин; Д – діетиленглікольдінітрат; Г – гексоген; О – октаген. За наявності двох або більше високоенергетичних компонентів їх слід позначати в порядку убування змісту в пороху.

Для порохів С, А та М у числівнику вказується середній розмір зводу, що горить у сотих долях міліметра (або середній діаметр для порохів сфероїдної форми), для пороху П – насипна щільність у грамах на кубічний дециметр. У знаменнику для всіх порохів вказують середню питому теплоту горіння в мегаджоулях на кілограм.

Приклад: ССНф 30/30,69 – порох для патронів до стрілецької зброї, сфероїдної форми, який містить нітрогліцерин, флегматизований, зі середнім розміром зводу, що горить 0,3 мм, з питомою теплотою горіння 3,69 МДж/кг.

При застосуванні порохів для інших цілей маркування не змінюється.

Для вітчизняних патронів стрілецької зброї застосовують наступні марки порохів:

П-45, П-125 – пористі порохи трубчастої форми (число означає приблизну кількість калієвої селітри (в сотих долях проценту), яка вводиться в порохову масу при фабрикації пороху);

Х (Пл 10-12) – порох для холостих патронів пластинчастої форми. Перше число означає товщину зводу, що горить у сотих долях міліметру, друге – довжину (ширину) пластинки в десятих долях міліметра;

ВТ – гвинтівковий порох трубчастої форми, флегматизований та оброблений графітом;

ВТЖ – порох трубчастої форми для холостих патронів, зі зменшеною кількістю летючих речовин, оброблений графітом;

4/7 – семиканальний порох з товщиною зводу, що горить 0,4;

4/7 Цгр – семиканальний порох з товщиною зводу, що горить 0,4 мм, зі змістом церезину, графітований;

5/7 н/а – семиканальний порох з товщиною зводу, що горить 0,5 мм, низькоазотний;

ВУфл – порох зернений, одноканальний, флегматизований та графітований, до патронів зр. 1943 р.;

ВУфл 5,45 – те ж, але до патронів кал. 5,45 мм;

ССНф 30/3,69 – порох лаковий, сфероїдний, для патронів кал. 5,45 мм;

ССНф 30/3,97 – те ж, але до патронів кал. 7,62 мм зр. 1943 р.;

ПСН 780/4,37 – порох лаковий, пористий, для пістолетних патронів;

ПСН 850/4,37 – порох лаковий, пористий, для пістолетних патронів кал. 5,45 мм.

Повна марка пороху містить, крім того, номер партії, рік виготовлення, шифр або номер заводу-виробника.

В зарядах патронів до стрілецької зброї використовуються дрібнозеренені порохи, основою яких є високоазотний нітрат целюлози. В Україні такі порохи можуть виготовлятися за технологією, заснованою на пресовому способі гранулювання. Сутність цієї технології полягає в пластифікації піроксиліну спирто-ефірним розчинником, формуванні із приготованої пластичної маси порохових шнурів методом прохідного пресування (екструзії), їх різки та подальшим видаленням із отриманих порохових елементів розчинника.

Залежно від призначення масова доля пороху в патроні до стрілецької зброї коливається в межах від 3 до 15% (табл. 4).

№ з/п	Види патронів	Маса патрону, г	Маса порохового заряду, г	Зміст пороху, %	Марка пороху
1	5,45-мм патрони ПС	4,8	0,16	3,3	Сф033фл
2	5,45-патрони Т	10	1,3	13,0	Сф033фл
3	5,45-мм патрони ПТ	10,5	0,5	4,7	ВП
4	7,62-мм гвинт. патрони СПС	21,5	3,1	14,4	ВТ
5	7,62-мм патрони зр. 1943 р.	15	1,6	10,7	ВУфл
6	7,62-мм гвинт. патрони Б-32	130	16	12,3	4/1фл
7	14,5-мм гвинт. Б.32	200	30	15,0	4/1фл

Таблиця 4. Характеристика порохового заряду патронів (порох-бездимний піроксиліновий.

За кордоном, у виробництві дрібнозернених порохів, пресова технологія замінюється на більш прогресивну технологію, засновану на лаковому способі гранулювання. Цей спосіб полягає у розчинені нітратів целюлози з приготовленням лакової композиції, її диспергуванні у водному середовищі з утворенням грубодисперсної емульсії, відгонки розчинника, в результаті чого краплини лаку тверднуть з утворенням порохових гранул, які мають форму близьку до сферичної. Поряд з усуненням більшої частини недоліків пресової технології лакова технологія дозволяє отримувати порох, який характеризується більш високою сипучістю та насипною щільністю, що дозволяє підвищити точність дозування при споряджені патронів та зменшити їх габарити або збільшити масу заряду при заданих габаритах патрону, а також більш високою стабільністю, в тому числі в умовах температурного градієнту[1].

Одним з найважливіших видів модифікації піроксилінового пороху є його флегматизація – насичення поверхневих шарів порохових елементів речовинами, що знижують швидкість горіння. Такий технологічний прийом дозволяє задавати характер зміни швидкості горіння порохових елементів за товщиною згоряючого шару, а відповідно, керувати газоприходом при пострілі. В загальному випадку ефективність пострілу визначається початковою швидкістю снаряда (кулі), від якої залежить далекобійність (бронєпробивальність) ствольної зброї. Збільшення початкової швидкості безпосередньо пов'язане з підвищенням тиску порохових газів. Проте цей тиск для конкретної системи зброї обмежений максимальним значенням P_{max}, яке залежить від конструкції зброї. Підвищити початкову швидкість кулі в межах

[1] Лукашов В.К., Закусило Р.В., Онда В.І. Створення високоефективних порохів до стрілецької зброї. *Проблеми координації воєнно-технічної та оборонно-промислової політики в Україні. Перспективи розвитку озброєння та військової техніки*: зб. тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (11-12 жовтня 2017 року, м. Київ). Київ: Центральний НДІ озброєння та військової техніки Збройних сил України, 2017. С. 162-163.

значення P_{max} можна за рахунок прогресивності горіння пороху, тобто зростання припливу порохових газів у процесі горіння заряду. При відповідній закономірності зміни швидкості горіння порохових елементів зростання припливу газів компенсує збільшення снарядного простору при русі снаряду, що дозволяє збільшити його початкову швидкість. Зазвичай прогресивне горіння пороху досягається за рахунок форми (конструкції) порохових елементів (трубка, семиканальне зерно тощо). Флегматизація дозволяє задавати закономірність горіння порохових елементів незалежно від їх форми. Дуже важливе значення вона має для дрібнозернених (тонкозвідних) порохів, що використовуються для стрілецької зброї та малокаліберної артилерії, порохові елементи яких за технологічними причинами не можуть мати прогресивну конструкцію. До таких порохів відноситься і порох, гранульований лаковим способом, для якого характерна абсолютно дегресивна сферична форма. Такі порохи без флегматизації можуть бути використані в гладкоствольній і короткоствольній зброї, але в нарізній зброї, де горіння пороху повинно мати строго певну закономірність, що відповідає руху снаряда в стволі, їх застосування без флегматизації неможливо. Це робить флегматизуючу модифікацію порохових гранул однією з найважливіших технологічних операцій виробництва порохів для стрілецької зброї[1].

Відповідно до хімічних реакцій згоряння бездимного пороху, стабілізаторів та флегматизаторів, капсульного складу, а також з-за можливості механічного відділення, випаровування та возгонки мікрочасток від матеріалу гільзи, оболонки та осердя кулі, сліди продуктів пострілу можуть містити в своєму складі:

- різного розміру обгорілі зерна пороху;
- продукти згоряння ударного складу (з'єднання свинцю, сурми та ртуті);

[1] Див.: Розроблення технології виробництва високоефективних порохів лакового типу до стрілецької зброї: звіт про НДР (проміжний) / Кер. В.К. Лукашов. Суми: СумДУ, 2016. 74 с.; Див.: Розроблення технології виробництва високоефективних порохів лакового типу до стрілецької зброї: звіт про НДР (заключний) / Кер. В.К. Лукашов. Суми: СумДУ, 2016. 92 с.; Каляженков А.Н., Мальгин Д. П. Взрывчатые вещества и пороха: учебное пособие. Челябинск: Издательский центр ЮУрГУ, 2014. 140 с.

- частки металів, які входять до складу матеріалу гільзи, оболонки та осердя кулі (мідь, цинк, свинець, нікель);
- частки фольги, яка прикриває ударний склад у капсулі-запалювачі (олово);
- частки металів, з яких виготовлені деталі зброї (залізо).

Дані за елементним складом газоподібних продуктів пострілу, які випаровуються з поверхонь деталей зброї та патрону і утворюються при згорянні порохового та капсульного складів наведені в таблиці 5.

Деталь зброї, боєприпасів	Склад	Елементи, що виявляються в слідах пострілу
1	**2**	**3**
Ствол	Сталь (50А ствольна, 38ХСА, 30ХН2МФ та ін.)	Fe
Гільза	Латунь Л68 (мідь – 68%, цинк – 32%), латунь Л63 (мідь – 63%, цинк – 37%), сталь	Fe, Cu, Zn
Капсуль (оболонка, ковпачок, прокладка, кружок)	Сталь, латунь Л68, мідь М1, М2, олов'яна фольга, свинцево-олов'яна фольга	Fe, Cu, Zn, Sn, Pb
Ініціюючий склад: Неоржавляючий Оржавляючий	Тринитрорезорцинат свинцю – 29-35% Тетразен – 2-4% Барій азотнокислий – 39-45% Двоокис свинцю – 3-7% Антимоній – 6-8% Шеллак – 0,09-0,11% Гримуча ртуть – 16-50% Антимоній – 25-55% Бертолетова сіль – 25-37%	Pb Ba Ba Pb Sn C Hg Sb K

Куля: Безоболонкова Оболонкова: Оболонка Осердя	Свинцевий сплав Латунь, томпак, мельхіор, плакована сталь Свинець, сталь, томпак, карбід, вольфрам, алюміній	Pb Cu, Zn, Ni, Fe Pb, Fe, Cu, Zn, W, Al
Порох (бездимний)	Піроксилін, нітрогліцерин, графіт, стабілізатори, флегматизатори, полум'ягасники	C, S, K

Таблиця 5. Елементи, які виявляються в слідах пострілу

Порох, як складовий елемент патрону, експертом-криміналістом досліджується виходячи із зовнішніх ознак лише в межах, необхідних для встановлення факту його присутності в патроні. Дослідження фізико-хімічних властивостей порохів відноситься до компетенції експерта у галузі експертизи матеріалів, речовин та виробів.

Заряди (неунітарні патрони) до дульнозарядної зброї, а також конструктивно не поєднані в один або кілька виробів гільзи, кулі, шрот, картеч, порох, капсулі, клейтухи, переліжки, концентратори, є складовими частинами боєприпасів (елементами спорядження) або елементами заряджання й у такому вигляді до боєприпасів не відносяться.

Належність об'єкта до боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї визначається за наявністю в нього сукупності наступних загальних криміналістичних ознак:

- призначення для ураження цілі снарядом, що отримав спрямований рух у результаті пострілу з вогнепальної стрілецької зброї (далі – «призначення для ураження цілі»);
- придатність для ураження цілі;
- призначення конструкції для одноразового використання.

Призначення для ураження цілі визначається за наявністю у об'єкта сукупності конструктивних ознак, характерних для певного типу, виду, моделі або зразка боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї.

Придатність об'єкта для ураження цілі визначається за наявністю можливості проведення ним пострілу з вогнепальної стрілецької зброї з забезпеченням снаряду, що входить до конструкції об'єкту, енергетичних характеристик, достатніх для ураження цілі.

Призначення конструкції для одноразового використання характеризується конструктивно обумовленим руйнуванням об'єкта в процесі пострілу й неможливістю проведення повторного пострілу з використанням цього ж об'єкту.

Об'єкти, у яких відсутня хоча б одна із зазначених загальних криміналістичних ознак, до боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї не належать.

Непридатність патронів вогнепальної стрілецької зброї промислового виробництва до стрільби в наслідок механічної деформації, корозійних змін, хімічного розкладання металього заряду або капсульного складу не повинна розглядатися як відсутність у об'єктів криміналістичних ознак боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї. Це характеризує їх стан (ступінь придатність до стрільби), але не цільове призначення, яке не залежить від стану об'єкта.

Конструктивні ознаки боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї.

Конструктивні ознаки боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї характеризують їхнє цільове призначення та підрозділяються на основні й додаткові.

До основних конструктивних ознак відноситься наявність:

- снаряду;
- метального заряду (кулі, шроту, картечі);
- пристрою запалення метального заряду;
- конструкції, що поєднує в одне ціле всі ці елементи.

Об'єкти, у яких відсутня хоча б одна з цих ознак, до боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї не належать.

До додаткових конструктивних ознак відносяться наявність гільзи, пристроїв для обтюрації газів (клейтухи, переліжки), елементів кріплення снаряду в гільзі (переліжка на дріб і т. ін.), контейнерів для дробу і підкаліберних куль,

пристрою запирання порохових газів у гільзі й передачі їхньої енергії снарядові. Ці конструктивні ознаки підвищують ефективність застосування боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї й теж указують на їхнє призначення.

Таким чином, *не відносяться до категорії боєприпасів:*

- окремі їх елементи, подані ізольовано (гільза, капсуль, куля, клейтуха тощо);
- патрони, не призначені для ураження цілі (газові, освітлювальні, холості, навчальні, шумові, сигнальні, будівельно-монтажні патрони).

Наприклад, промисловістю випускаються патрони, призначені для забою скоту на бойнях, які за зовнішнім виглядом та пристроєм подібні до деяких пістолетних та револьверних патронів. Однак ці патрони не є боєприпасами, адже призначені для стрільби зі спеціальних інструментів та апаратів, котрі не є стрілецькою зброєю.

Енергетична характеристика снаряда.

Енергетична характеристика снаряда визначає його здатність заподіяти людині чи тварині небезпечні для життя або смертельні ушкодження. Ця здатність характеризується величиною питомої кінетичної енергії стріляного снаряда.

О.І. Устиновим було експериментально встановлені мінімальні значення кінетичної енергії, необхідні для пошкодження людини залежно від калібру зброї.

Калібр кулі	**Кінетична енергія**
5,6 мм	11 Дж
6,35 мм	16 Дж
7,62 мм	27 Дж
9,0 мм	30 Дж

Таблиця 6. Енергетична характеристика снаряду.

Крім вказаних значень кінетичної енергії, вважається достатньою для ураження швидкість куль даних калібрів у цілі не менш 100 м/с.

Результати досліджень криміналістів показали, що мінімальна кінетична енергія, необхідна для ураження людини,

значно менша значення, прийнятого по відношенню до бойової вогнепальної зброї, – 80 Дж (для гвинтівкових патронів калібру 7,62 мм), адже у військовій справі під вражаючою здатністю розуміють не завдання проникаючого поранення, а безумовне виведення людини зі строю.

Л.Ф. Саврань здійснив подальшу розробку розглядуваної проблеми та ввів поняття «питома кінетична енергія», яка характеризується кількістю кінетичної енергії на одиницю площини поперечного перерізу снаряду (кулі, шроту). Він отримав конкретне значення питомої кінетичної енергії, нижча межа якої знаходиться на межі 0,5 Дж/мм^2. У сучасній балістиці цей показник отримав назву «мінімальний енергетичний критерій ураження людського тіла».

Тому, відповідно до Методики встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його придатності до стрільби, схваленої координаційно-методичною радою ДНДЕКЦ МВС України (протокол від 15.04.2004 № 7) та рішенням секції НКМР Міністерства юстиції України з проблем трасології та судової балістики (протокол від 24.05.2006), зі змінами та доповненнями, внесеними рішенням Координаційної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України від 02.03.2012 достатньою вражаючою здатністю володіють снаряди, що мають величину питомої кінетичної енергії рівну і більшу за 0,5 Дж/мм^2 або 0,05 кгс·м/мм^2 (кгс·м/мм^2 – застаріла одиниця виміру, що підлягає вилученню з ужитку при проведенні фізичних розрахунків). При вирішенні питання про належність об'єкту до боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї вимір швидкості польоту стріляного снаряду для розрахунку величини його питомої кінетичної енергії повинний здійснюватися на відстані 1 метр від дулового зрізу ствола зброї.

Маркувальні позначення.

Одним із джерел інформації про патрони є їх маркування, тобто система умовних знаків та надписів, які містять відомості про вид та призначення патрону. Єдиної системи маркування не існує, вона є різною для країн, заводів-виготовлювачів, часу виробництва, видів патронів.

Маркувальні позначення виконують дві функції: технічно-інформаційну та рекламну, є різновидом товарних знаків. У маркувальні позначення входять клейма, етикетки, умовне зафарблення елементів, які містять певні відомості про вид та призначення патронів.

Маркування наноситься:

- на гільзу – на торець донної частини;
- на кулю – на головну частину (відповідно до вказівки в кресленні);
- на пакування – на дерев'яний ящик, металеву коробку, вологонепроникний пакет, картонну коробку та паперовий пакет.

Наприклад, СОУ 78-19-007:2015 «Патрони до мисливської та спортивної нарізної зброї. Загальні технічні вимоги» зазначено, що маркування патрона має містити:

- калібр патрона на донній частині (на торці) гільзи;
- знак для товарів та послуг підприємства-виробника чи його назву.

Маркування споживчої тари має містити:

- назву патрона;
- напис: «Вироблено в Україні» (для патронів вітчизняного виробництва);
- знак для товарів та послуг підприємства-виробника чи його назву;
- основну призначеність патронів;
- відомості про сертифікацію (для патронів вітчизняного виробництва);
- тип капсуля-запалювача (для патронів вітчизняного виробництва);
- калібр патрона;
- номер партії та кількість патронів у споживчій тарі;
- дату виготовлення (місяць і рік);
- гарантійний строк зберігання (для патронів вітчизняного виробництва);
- позначення нормативного документа, згідно з яким вироблено продукцію;
- юридичну адресу підприємства-виробника та місце виготовлення;
- штриховий код продукції (за наявності).

Транспортне маркування

На кожен ящик на один з боків незмивною фарбою має бути нанесено:

- маніпуляційний знак, який позначає клас небезпечного вантажу, замість знаку можна наносити напис „1.4 S" згідно з ДСТУ 4500-5;
- попереджувальний знак поводження з вантажем „Берегти від вологи" згідно з ГОСТ 14192;
- номер ООН, встановлений для вантажу, наносять згідно з ДСТУ 4500-5.

Маркування ящика має містити:

- знак для товарів та послуг підприємства-виробника чи його назву;
- назву патрона;
- калібр патрона;
- номер партії;
- прізвище (номер пакувальника);
- кількість патронів у ящику;
- дату виготовлення (місяць і рік);
- масу брутто, кг;
- позначення НД на патрон;
- „Берегти від вологи";
- клас небезпеки "1.4 S",
- номер ООН "0012".

На торець донної частини гільзи штампуванням наноситься маркування, яке містить умовний номер підприємства-виготовлювача та рік виготовлення (дві останні цифри року). Іноді додатково наносяться знаки у вигляді двох діаметрально розташованих п'ятикінцевих зірочок.

У теперішній час у міжнародній практиці є більш менш загальноприйнятою номенклатура позначення патронів, розроблена C.I.P. (Commision Internationale Permanentepour Epreuvedes Armesa Feu Portatives – Постійна міжнародна комісія з випробування ручної вогнепальної зброї).

Позначення патрону за методикою C.I.P. включає в себе виміряні в міліметрах калібр, довжину гільзи та її тип (наявність або відсутність виступаючої закраїни).

Часто також зустрічаються позначення виду 9х18 мм; 7,62х25 мм. Перше число такого запису позначає калібр у

міліметрах, а друге – довжину гільзи (також у міліметрах). Іноді до такого позначення додаються букви «R» або «HR». Перше означає, що гільза має закраїну, що виступає (rim – англ., rand – нім.), друге – наявність слабко виступаючої закраїни в поєднанні з проточкою (half-rim – англ., halb-rand – нім.). Так, позначення 7,62х54 mm R означає 7,62-мм (діаметр, калібр) патрон з довжиною гільзи 54 мм, тип гільзи – рантова, з виступаючою закраїною (R – Rim, Rand), 6,35х16 mm SR – 6,35-мм патрон з гільзою довжиною 16 мм, який має кільцеву проточку та виступаючу закраїну.

Якщо вказані позначення відсутні, це означає, що гільза патрона не має закраїни, що виступає, а зачеп екстрактора викидача чіпляє гільзу за кільцеву проточку.

Тим не менш дані позначення використовуються далеко не завжди. Наприклад, у США до сьогодні є популярними дюймові позначення патронів (вищезазначені патрони там позначили б як .30 Russianта 25 ACP відповідно), та й навіть сама C.I.P. часто використовує в своїх публікаціях комерційні позначення патронів, наприклад, 505 Mag. Gibbs замість 12,8х80 mm.

Клейма – це умовні знаки у вигляді букв, цифр, малюнків, витиснутих на поверхні елементів патронів. Вони містять дані про місце, час виготовлення патронів, деякі конструктивні особливості, призначення.

На донних частинах гільз патронів вітчизняного або російського виробництва для нарізної бойової зброї вказується дво- або тризначний цифровий код заводу (зверху) та дві цифри року випуску (внизу), до 1960 р. рік виготовлення патрону позначався буквою.

Наприклад, Ульяновський машинобудівний завод має код №3, ЗАТ «Барнаульський верстатобудівний завод» – №17, Фрунзенский машинобудівельний завод імені В.І. Леніна, м. Фрунзе, АТ «Верстатобудівний завод ім. Леніна», ДП «Бішкекський штампувальний завод – №60, Луганський патронний завод – №270, Тульський патронний завод – №539, Федеральне казенне підприємство «Амурський патронний завод «Вимпел» – №7, Климовський штампувальний завод – №711, Юрюзанський механічний завод – №3, Новосибірський завод низьковольтної апаратури (Новосибірський патронний завод) – №188, ФруЦНДІточмаш – №61.

Маркування патронів для нарізної мисливської зброї інше – вказуються її калібр та довжина гільзи (наприклад, 7,62х39), логотип заводу та іноді дві цифри року випуску.

В 90-х роках минулого століття патронними заводами Російської Федерації було освоєно випуск цивільних патронів калібру 5,45 мм для експортних поставок за кордон (переважно в США). Спортивно-мисливський патрон «ПСО» споряджається декількома типами куль зі свинцевим осердям: оболонковою кулею «FMJ» «ВТ» (за основу взято оболонку кулі патрону «ПС» або трасуючої кулі), експансивної кулі «HPBT» та напівоболонковою кулею «SPBT». Випуск цивільних варіантів патронів було налагоджено на Амурському, Барнаульському та Тульському патронних заводах спільно з Ульяновським патронним заводом під маркою «WOLF» (патрони ульяновського випуску відрізняються наявністю в донному клеймі гільзи крапки після позначення калібру патрону) (рис. 300-321).

Рис. 300. Маркувальні позначення на донних частинах гільз бойових проміжних патронів калібру 7,62х39 мм.

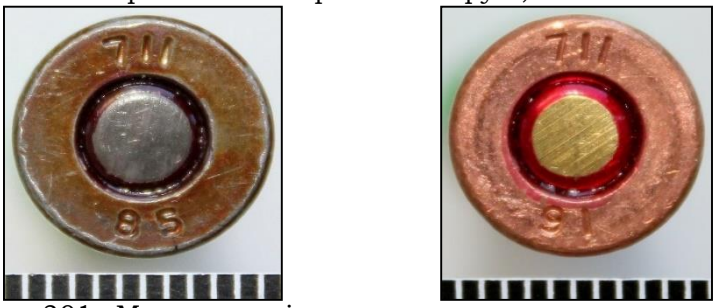

Рис. 301. Маркувальні позначення на донних частинах гільз бойових проміжних патронів калібру 7,62х39 мм зразка 1943 р., виготовлених на Климовському штампувальному заводі (Московська область, Росія).

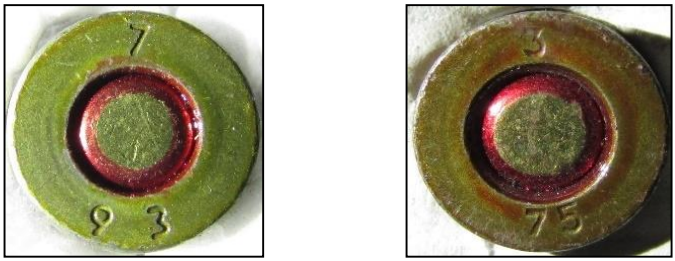

Рис. 302. Маркувальні позначення на донних частинах гільз бойових проміжних патронів калібру 7,62х39 мм зразка 1943 р., виготовлених на ФКП «Амурський патронний завод «Вимпел» (ліворуч) та Ульяновському машинобудівному заводі.

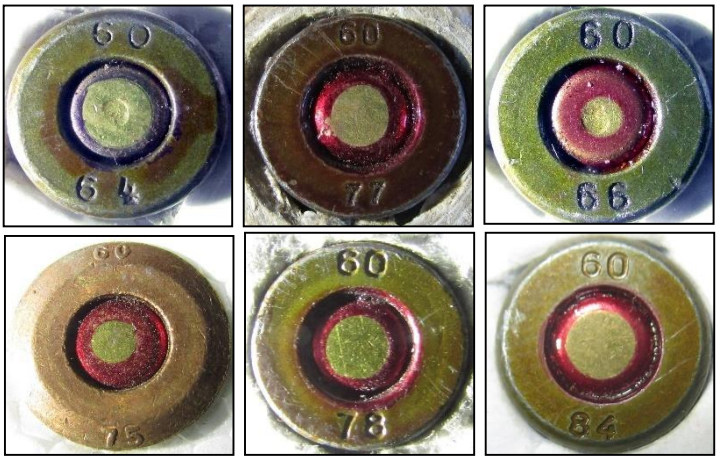

Рис. 303. Маркувальні позначення на донних частинах гільз гвинтівкових (кулеметно-гвинтівкових) та проміжних патронів, виготовлених на Фрунзенскому машинобудівельному заводі імені В.І. Леніна, м. Фрунзе (АТ «Верстатобудівний завод ім. Леніна», ДП «Бішкекський штампувальний завод, Барнаульський верстатобудівний завод).

Рис. 304. Маркувальні позначення на донних частинах гільз бойових проміжних патронів калібру 5,45х39 мм.

Рис. 305. Маркування на патронах калібру 7,62х39 мм – бойових (верхній ряд); на патронах для мисливської нарізної зброї (нижній ряд).

Рис. 306 Маркувальні позначення на донній частині гільзи проміжного патрону 7,62х39 для мисливської нарізної зброї виробництва Тульського патронного заводу.

Рис. 307. Маркувальні позначення на донних частинах гільз гвинтівкових (кулеметно-гвинтівкових) патронів калібру 7,62х54 мм, виготовлених на Барнаульському верстатобудівному заводі.

Рис. 308. Маркувальні позначення на донній частині гільзи гвинтівкового (кулеметно-гвинтівкового) патрону калібру 7,62х54 виробництва Новосибірського патронного заводу.

Рис. 309. Маркувальні позначення на донній частині гільзи патрону калібру 7,62х38R до револьверу «Наган».

Рис. 310. Маркувальні позначення на донних частинах гільз пістолетних патронів калібру 9х18 мм до пістолета ПМ виробництва Луганського патронного заводу.

Рис. 311. Маркувальні позначення на донних частинах гільз пістолетних патронів калібру 9х18 мм до пістолета Макарова (ПМ), виробництва НВО «Форт», м. Вінниця, Україна.

Рис. 312. Маркувальні позначення на донних частинах гільз пістолетних патронів калібру 9х18 мм до пістолета ПМ виробництва Тульського патронного заводу.

Рис. 313. Маркувальні позначення на донній частині гільзи пістолетного патрону калібру 7,62х25 мм до пістолета ТТ.

Рис. 314. Маркувальні позначення на донній частині гільзи проміжного патрону 7,62х39 для мисливської нарізної зброї виробництва Ульяновського патронного заводу.

Рис. 315. Маркувальні позначення на донній частині гільзи проміжного патрону «Ремінгтон», калібру .223 (5,56х45 мм).

Рис. 316. Маркувальні позначення на донній частині гільзи патрону мисливського калібру .223 REM («ВО «Ульяновський машинобудівний завод»).

Рис. 317. Маркувальні позначення на донній частині гільзи патрону мисливського калібру .223 REM (ВАТ «Тульський патронний завод»).

Рис. 318. Маркувальні позначення на гільзах патронів виробництва Ульяновського патронного заводу (ліворуч) та Тульського патронного заводу (праворуч).

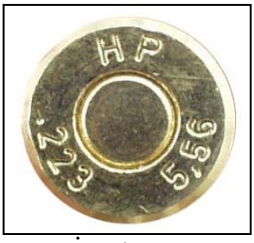

Рис. 319. Маркувальні позначення на донній частині гільзи патрону мисливського калібру .223 REM (фірма Hirtenberger Patronen Zundhutchenund Metall waren fabric Aktiengesellschaft, Австрія).

Рис. 320. Маркувальні позначення на донній частині гільзи пістолетного патрону калібру 9 мм Р.А. «СОВА П», промислового виготовлення – ТОВ «Сова Оружейная», м. Миколаїв, Україна.

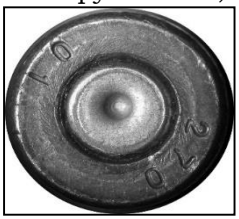

Рис. 321. Маркувальні позначення на донній частині гільзи пістолетного патрону калібру 9 мм до пістолету конструкції Макарова (ПМ), виготовлені на Луганському патронному заводі.

Етикетки (ярлики) – маркувальні позначення, які наносяться на пакування патронів. Вони вказують на відомості про патрони без відкриття пакувань.

Технічними умовами партія патронів обмежується за кількістю та забезпечується паспортом, де зазначаються відомості про патрони та номер партії.

Упаковка патронів являє собою сукупність транспортної тари, внутрішнього пакування, засобів амортизації та кріплення патронів у тарі.

Для внутрішньої упаковки застосовують наступні елементи:

- споживчу (групову) тару: металеві коробки, картонні коробки або паперові пакети;
- допоміжні пакувальні засоби: прокладки, тканинні стрічки тощо.

Металеві коробки – герметичні – виготовляють штампуванням з маловуглецевої сталі та зафарбовують емаллю. Габарити: 357х156х103 мм, маса 0,9 кг. Цей тип коробки є єдиним для усіх калібрів стрілецької зброї.

Для патронів з кулями, які містять трасуючі склади, крім калібрів 12,7 мм та 14,5 мм, застосовують коробки з клапаном, призначеним для стравлювання надлишкового тиску газів, які виділяються в процесі зберігання патронів.

Пакування патронів стандартного виробництва здійснюється за системою: ящик – цинк – пачка. Ящики з патронами ошиновуються та пломбуються заводом-виробником. У кожну металеву коробку та дерев'яний ящик укладається суворо визначена кількість патронів, встановлена для кожної номенклатури.

У військові частини патрони доставляються в дерев'яних ошинованих ящиках, у які вкладено дві коробки з оцинкованого металу з патронами. На бічній стінці ящика є трафарет, який має такі дані:

- калібр патрона, зразок кулі, метал гільзи;
- кількість патронів у ящику;
- номер партії патронів і номер заводу-виробника;
- місяць і рік виготовлення патронів;
- марка пороху[1].

[1] Інструкція про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України: затверджена Наказом Міністра оборони України 29.06.2005 № 359 (у редакції наказу Міністерства оборони України 20.10.2015 № 569): зареєстрована в Міністерстві юстиції України 26 серпня 2005 р. за № 933/11213. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0933-05.

Рис. 322.Приклади маркування цинків з патронами:

Калібр: 5,45х39
Тип кулі: ПП – патрон з кулею підвищеної пробивної дії
Тип гільзи: ГС – гільза сталева
Тип патрона: проміжний
Номер партії: М16
Рік виготовлення: 92
Номер заводу виробника: 270
Кольоровий код: чорний
Тип (марка) пороху : ССНф $\frac{39}{3{,}69}$
Номер партії пороху: -
Рік виготовлення пороху: -
Завод виготовник: Е
Кількість патронів: 1080

Калібр: 7,62х39
Тип кулі: УС – патрон з кулею зменшеної швидкості
Тип гільзи: ГС – гільза сталева
Тип патрона: проміжні зразку 1943 року
Номер партії: Ш84
Рік виготовлення: 66

Номер заводу виробника: 711
Кольоровий код: зелений чорний
Тип (марка) пороху : П-45
Номер партії пороху: 9
Рік виготовлення пороху: 65
Завод виготовник: С
Кількість патронів: 1360

Калібр: 7,62х54
Тип кулі: Ц – цільовий патрон
Тип гільзи: гільза латунна
Тип патрона: гвинтівковий
Номер партії: ЦП
Рік виготовлення: 02
Номер заводу виробника: 72
Кольоровий код: -
Тип (марка) пороху : ВТЦ
Номер партії пороху: 2
Рік виготовлення пороху: 71
Завод виготовник: Т
Кількість патронів: 240

Калібр: 7,62х54
Тип кулі: СнПС – патрон снайперський з сталевим осердям
Тип гільзи: гж біметалічна гільза
Тип патрона: гвинтівковий
Номер партії: СО2
Рік виготовлення: 66
Номер заводу виробника: 188
Кольоровий код: -
Тип (марка) пороху : ВТ
Номер партії пороху: 3
Рік виготовлення пороху: 66
Завод виготовник: С
Кількість патронів: 880

Рис. 323. Цинк з патронами калібру 5,45 мм.

Калібр: 5,45х39
Тип кулі: ПС – патрон з звичайною кулею
Тип гільзи: гільза сталева
Тип патрона: проміжні
Номер партії: Б32
Рік виготовлення: 90
Номер заводу виробника: 60
Кольоровий код: -

Тип (марка) пороху : ССНф $\frac{30}{3{,}69}$

Номер партії пороху: 319
Рік виготовлення пороху: 89
Завод виготовник: Е
Кількість патронів: 1080

Рис. 324. Приклад маркування на кришках цинку (патрони калібру 7,62 мм).

Калібр: 7,62х54
Тип кулі: ЛПС – патрон зі сталевим осердям
Тип гільзи: гж біметалічна гільза / гс сталева гільза
Тип патрона: гвинтівковий
Номер партії: Е / И07

Рік виготовлення: 52/90
Номер заводу виробника: 72/17
Кольоровий код: сірий
Тип (марка) пороху : ВТ
Номер партії пороху: 21/125
Рік виготовлення пороху: 72/69
Завод виготовник: С
Кількість патронів: 440

Габарити стандартного патронного ящику (індекс 57-Я-005) – 488х350х163 мм, маса пустого ящику варіюється в межах 3,6-4,0 кг. Різність маси ящика брутто та нетто (сумарної маси вміщуваних патронів) складає приблизно 7 кг. Окрім самих металевих коробок з патронами в ящик також уміщується спеціальний ніж для їх відкриття.

Маркування на упаковку з патронами наноситься:

- на дерев'яному ящику – на кришці та на одній боковій стінці;
- на металевій коробці – на кришці;
- на вологонепроникному пакеті – на поздовжніх сторонах пакету;
- на картонній коробці або паперовому пакеті – на одній зі сторін коробки або пакету.

З 1990 р. взамін розряду вантажу (цифри 2) у вказаному трикутнику наносять умовний номер небезпечного вантажу (для бойових та допоміжних патронів, крім патронів з кулями МДЗ та холостих – 450; для патронів з кулями МДЗ – 263 та для холостих патронів – 471).

Для бойових та допоміжних патронів, крім навчальних, чорною фарбою вказується класифікаційний шифр – 1,4S (знак небезпеки вантажу). Паперовий ярлик зі знаком небезпеки застосовується тільки для 12,7-мм та 14,5-мм патронів з кулею МДЗ. На знаку небезпеки (помаранчевий фон) зображений символ небезпеки – чорна бомба, що вибухає, а нижче – номер підкласу (1.2), група сумісності (F) та номер класу (1).

На ящик з навчальними патронами знак розряду вантажу та умовний номер небезпеки не наносяться. На бічній стінці ящику чорною фарбою за трафаретом наносять:

- умовне позначення патронів;
- надписи «обр. 43», «Снайперские», «Винтовочные», «Пистолетные»;
- номер партії;
- рік виготовлення (дві останні цифри);
- умовний номер підприємства-виготовлювача;
- маркування партії пороху;
- кількість патронів;
- кількість обтюраторів (для 7,62 мм патронів зр. 1943 р. зі зменшеною швидкістю кулі УС);
- відмінну смугу, знак або надпис, які характеризують вид кулі або патрону.

В табл. наведені умовні позначення куль, патронів та гільз, які наносять на бічну поверхню патронних ящиків та коробок.

Рис. 325. Приклад маркування на кришці цинку (патрони 7,62-мм ЛПС): 7,62 ЛПС гж (7,62 – калібр патрону, ЛПС – куля легка зі сталевим осердям, ГЖ – гільза біметалева), Л 54-77-188 (Л-54 – номер партії, 77 – рік виготовлення партії, 188 – номер заводу (Новосибірський завод низьковольтної апаратури), ВТ92/77С (ВТ – марка пороху (гвинтівковий порох під важку кулю); 92 – партія пороху, 77 – рік виготовлення пороху, С – завод-виготовлювач пороху), 440 шт. – кількість патронів у цинку.

Отже, наведені типові зразки маркування на дерев'яній та металевій укупорці означають[1]:

Вид кулі, патрону, гільзи	**Умовне позначення**
Звичайна куля	ПС
Куля зі сталевим осердям для патрону зр. 1943 р.	Те саме
Куля для гвинтівкового снайперського патрону	Те саме
Куля зі сталевим осердям для пістолетного патрону	Пст
Куля зі сталевим осердям для гвинтівкового патрону	ЛПС
Трасуюча куля	Т
Трасуюча куля для пістолетного патрону	ПТ
Трасуюча куля Т-45	Т-45
Трасуюча куля Т-46	Т-46
Бронебійно-запалювальна куля Б-32	Б-32
Бронебійно-запалювальна куля БС	БС
Бронебійно-запалювально-трасуюча куля БЗТ-44	БЗТ-44
Бронебійно-запалювально-трасуюча куля БЗТ	БЗТ
Пристрілково-запалювана куля ПЗ	ПЗ
Запалювальна куля миттєвої дії МДЗ	МДЗ, МДЗМ
Револьверний патрон	Р
Патрон зі зменшеною швидкістю кулі	УС
Двохкульний патрон калібру 12,7-мм 1СЛ	1СЛ

[1] Див.: Справочник по патронам стрелкового оружия Советской армии. Москва: Военное издательство МО СССР, 1965. С. 12-13.

Двохкульний патрон калібру 12,7-мм 1СЛТ	1СЛТ
Патрон з посиленим зарядом	УЗ
Патрон високого тиску	ВД
Навчальний патрон	УЧ
Гільза латунна	гл
Гільза біметалева	гж
Гільза сталева лакована	гс

Таблиця 7. Умовні позначення куль, патронів та гільз.

7,62ПСгсзр. 43р	– 7,62-мм патронизр. 1943р. зкулеюзі сталевим осердям(ПС) и сталевоюлакованою гільзою (ГС);
КО9-58-270	– номер партії патронів (КО9), рік виготовлення (1958) и завод-виготовлювач патронів (270);
ВУФЛ $\frac{28}{56}$ Т	– марка пороху (ВУФЛ), партія пороху (28),рік виготовлення пороху(1956) та умовне позначення заводу-виготовлювача пороху (Т);
1320 шт.	– кількість патронів у ящику;
7,62ЛПСгж	– 7,62-мм гвинтівкові патрони з кулею зі сталевим осердям та біметалевою гільзою (гж);
С12-Е-60	– номер партії патронів (С12), умовне позначення року виготовлення (Е) та заводу-виготовлювача патронів(60);
ВТ $\frac{4}{Т}$ Т	– марка пороху (ВТ), партія пороху(4), умовне позначення року виготовлення (Д) та заводу-виготовлювача пороху (Т);
880 шт.	– кількість патронів в ящику;
	– полоса сріблястого кольору вказує тип кулі, таке ж забарвлення є на вершині кулі;
7,62Лгж	– 7,62-мм гвинтівкові патрони з легкою кулею (Л) та біметалевою гільзою (гж);
М17-К-539	– номер партії патронів (М17), умовне позначення року виготовлення (К) и заводу-виготовлювача патронів(539);

ВТ $\frac{5}{И}$ М	– марка пороху (ВТ), партія пороху(5),умовне позначення року виготовлення (И) і заводу-виготовлювача пороху (М);
600 шт.	– кількість патронів в ящику;
«В обоймах»	– патрони даної партії споряджені в обойми;
12,7 Б-32гл	– 12,7-мм патрони з бронебійно-запалювальною кулею зр. 1932р. та латунною гільзою (гл);
И20-56-17	– партія патронів (И20), рік виготовлення (1956) і завод виготовлювач патронів (17);
$\frac{4}{7}$ св $\frac{11}{55}$ К	– марка пороху ($\frac{4}{7}$ св), партія пороху (11), рік виготовлення (1955) и умовне позначення заводу-виготовлювача пороху (К);
170 шт.	– кількість патронів у ящику;
	– кольорові полоси (чорна та червона) вказують тип пули (Б-32), таке ж забарвлення є й на вершині кулі.

Таблиця 8. Типові зразки маркування.

Вид патрону	**Вид та колір відмінної смуги, знаку, зміст надпису**
Патрон з бронебійною кулею	Чорна полоса
Патрон з бронебійно-запалювальною кулею Б-32	Двокольорова смуга чорного та червоного кольорів
Патрон з бронебійно-запалювальною кулею БС	Кільце червоного кольору, поділене поперечною смугою чорного кольору
Патрон з бронебійно-запалювальною трасуючою кулею	Двокольорова смуга фіолетового та червоного кольорів
Патрон з запалювальною або пристрілково-запалювальною кулею	Полоса червоного кольору

Патрон з запалювальною кулею миттєвої дії	Два концентричних кільця червоного кольору
Патрон з трасуючою кулею або двокульний патрон калібру 12,7 мм	Полоса зеленого кольору
1СЛТ Патрон зі зменшеною швидкістю кулі	Двокольорова полоса чорного та зеленого кольорів
Патрон калібру 7,62 мм зр. 1943 р.	Надпис «Обр.43»
Патрон снайперський	Надпис «Снайперский»
Патрон з підсиленим зарядом	Надпис «Підсилений заряд»
Патрон високого тиску	Кришка ящику від планок до країв зафарбована в жовтий колір, надпис «Высокое давление»
Холостий патрон	Надпис «Холості». Для холостих гвинтівкових патронів наносять надпис «Винтовочные»
Навчальний патрон	Надпис «Учебные». Для пістолетних та гвинтівкових патронів калібру 7,62 мм наносять надпис відповідно «Пістолетні» або «Гвинтівкові»
Зразковий патрон	Надпис «Образцовые»

Таблиця 9. Відмінні полоси, знаки та надписи на патронних ящиках та коробках.

До останнього часу не було єдиних вимог до маркування патронів мисливської та спортивної зброї.

Найбільш відомі заводи-виготовлювачі уводять у формулу позначення патрону калібр, довжину гільзи, тип гільзи, масу кулі, тип кулі, номер модифікації.

Калібр – це діаметр каналу стволу, виміряний за полями або за нарізами. Розмір калібру виражають у міліметрах або

сотих долях дюйма, довжину гільзи – в міліметрах. Як правило, уводять в позначення тільки наявність фланцю, що виступає буквою «R», а позначення безфланцевої (RL) у формулу не уводять.

Наприклад:

- 7,62х39 – 8FMj – 7,62-мм – мисливський патрон з довжиною гільзи 39 мм, масою кулі 8 г, куля цільнооболонкова;
- 7,62X54R – 10FMj – 7,62-мм – мисливський патрон з довжиною гільзи 54 мм, гільза з виступаючим фланцем, маса кулі 10 г, куля цільнооболонкова.

Масу кулі виражають у грамах або в англійських одиницях виміру гран. Тип кулі визначає її конструкцію.

Є й інші варіанти позначення патрону:

1. Калібр, довжина гільзи:

6,5х57R,

6,5х57.

2. Калібр, розробник патрону:

. 308 Win (Вінчестер),

. 223 Rem (Ремінгтон).

3. Калібр, зразок зброї, під який вперше розроблений патрон:

.40 S&W(Сміт-Вессон),

7,65 мм Browning (Браунінг).

4. Калібр, рік уведення патрону:

30-03 (7,62 мм, патрон уведений у 1903 р.).

Іноді фірми-виготовлювачі уводять у позначення потужність патрону «Mag» (MAG–потужний патрон):

.300 Win Mag, 7 mm Rem Mag.

У теперішній час прийнята єдина система позначення типів куль патронів мисливської та спортивної зброї та відповідні ним абревіатури.

Отже, найбільш розповсюдженими абревіатурами в назвах куль є:

- FMJ – full metal jacket, MJ – metal jacket, MC – metalcase, VM – Vollmantel-Geschoss – цілісноболонкова куля. Вона придатна як для полювання, так і для спорту. Це, як правило, двоелементна, куля складається з оболонки, ви-

готовленої з м'якого металу (від мельхіору та томпаку до біметалу, тобто сталі, плакованої, вкритої, з двох сторін томпаком) та свинцевого осердя. FMJ має класичний кульний профіль: оживальну, ведучу та хвостову частини. Наконечник кулі не має отворів. Осердя за межі оболонки не виступає. хвостова частина може виготовлюватись як з загинанням краю оболонки, так і без такої. Куля такого типу краща в полюванні на великого звіра. Вона забезпечить достатню пробивну та зупиняючу дію;

- SP – softpoint, TM – Teilmantel – куля з оголеним осердям;
- KS – Kegelspritze-Geschosss – куля типу SP з конічним носиком;
- TIG – Torpedo-Ideal-Geschoss – «торпедо»-ідеал – куля класу SP зі складним осердям та ріжучою кромкою;
- TUG –Torpedo-Universal-Geschoss – «торпедо»-універсал – куля класу SP зі складним осердям та ріжучою кромкою, відрізняється від попередньої формою носику;
- TOG – Torpedo-Optimal-Geschoss – «торпедо»-оптимал – напівоболонкова куля зі зв'язаною товстою оболонкою та контрольованою експансивністю;
- HP – hollowpoint – куля з порожниною в носовій частині. Конструкція порожнини може бути різною: від простого усіченого конусу, підставою спрямованого до вершини кулі в оболонкових кулях, до багатоступеневих глухих отворів, які поєднують у собі параболічний, евольвентний профіль, конуси та циліндри в безоболонкових. Цей тип відноситься до експансивних куль, тобто до куль, які збільшуються в діаметрів у процесі дії по цілі. Кулі цього типу в оболонковому виконанні не мають отвору всередині осердя, і порожнина формується внутрішньою поверхнею оболонки. Оболонка може мати з внутрішньої сторони оживальної частини осьові надрізи для посилення «експансивності»;
- JHP – jacketed hollow point, HPC – hollow point cavity – куля з порожниною в носовій частині, закритої ковпачком або суцільною оболонкою. Кулі такого типу для полювання не застосовуються та використовуються в спортивній стрільбі, адже мають кращу купчастість за рахунок

зміщення центру тяжіння назад до хвостової частини;

- CE – cuted edge – ріжуча кромка;
- BT – boattail – куля з конічним хвостовиком кулі;
- RN – roundnose – куля з круглим носиком. Це експансивні кулі без заднього конусу з тупим, круглим свинцевим наконечником. Кулі важкі, призначені для полювання на звіра;
- FP – flatpoint, FN – flatnose – куля з плоским носиком;
- HB – hollowbase – куля з порожниною в основі оболонки;
- DK – Doppelkern-Geschoss – напівоболонкова куля з подвійним осердям різної щільності;
- DKK – Doppel-Kammer-KronenGeschoss – двокамерна куля з перегородкою;
- HM – H-Mantel – куля типу JHP, яка має глибоку поперечну канелюру (H-оболонка) в якості стоперу деформації;
- HMK – H-Mantel-Kupfer-Hohlspritz – те саме, що й попередня куля, але з загостреним конічним наконечником;
- MS – match-S-bullet – кулі з високоякісною балістикою для стрільби на дальні дистанції;
- SX – super explosive – кулі з розривною дією;
- XB – X-bullet – монолітна куля з порожниною та хрестоподібним X-надрізом;
- UNC – ultra high coefficient – куля для стрільби на далекі дистанції (з високим коефіцієнтом балістики);
- P – гостроноса куля;
- S – spire – конусна куля.

Забарвлення елементів патронів дає відмінну ознаку типу та призначення патронів, що легко сприймається. Слугує засобом захисту від корозії.

За забарвленням головної частини кулі можна встановити призначення патрону. Наприклад, головні частини трасуючих куль зафарбовуються зеленою фарбою, бронебійних – чорною, запалювальних – червоною, бронебійно-запалювальних – чорної з червоної полосою, бронебійно-запалювально-трасуючих – фіолетовою з червоною полосою тощо.

Вид патрону	Колір забарвлення головної частини кулі
Патрон з бронебійно-запалювальною кулею Б-32	Чорний та червоний
Патрон з бронебійно-запалювальною кулею БС	Чорний та червоний – до місця обтиску денця гільзи
Патрон з бронебійно-запалювально-трасуючою кулею БЗТ або БЗТ-44	Фіолетовий та червоний
Патрон з запалюваною, пристрілково-запалювальною кулею	Червоний
Патрон з запалювальною кулею миттєвої дії МДХ	Червоний – до місця обтиску денця гільзи
Патрон з трасуючою кулею	Зелений
Патрон зі зменшеною швидкістю кулі	Чорний та зелений
Патрон високого тиску	Жовтий – до місця обтиску денця гільзи (крім патронів кал. 7,62 мм зр. 1943 р. та гвинтівкових патронів кал. 7,62 мм, у яких кулі відрізняються особливою формою та забарвлення не мають)
Патрон з посиленим зарядом	Чорний – до місця обтиску денця гільзи
Зразковий патрон	Білий

Таблиця 10. Кольори відмінного забарвлення куль патронів.

Крім розпізнавального забарвлення по колу стиків гільзи з кулею та капсулем-запалювачем наноситься у вигляді обідка червоного кольору тонкий шар лаку-герметизатору, який являє собою розчин смоли в органічному розчиннику, підфарбований барвником червоного кольору. Для герметизації 12,7-мм та 14,5-мм холостих патронів по колу стиків гільзи з ковпачком та капсулем-запалювачем застосовується герметизатор, підфарбований барвником зеленого кольору.

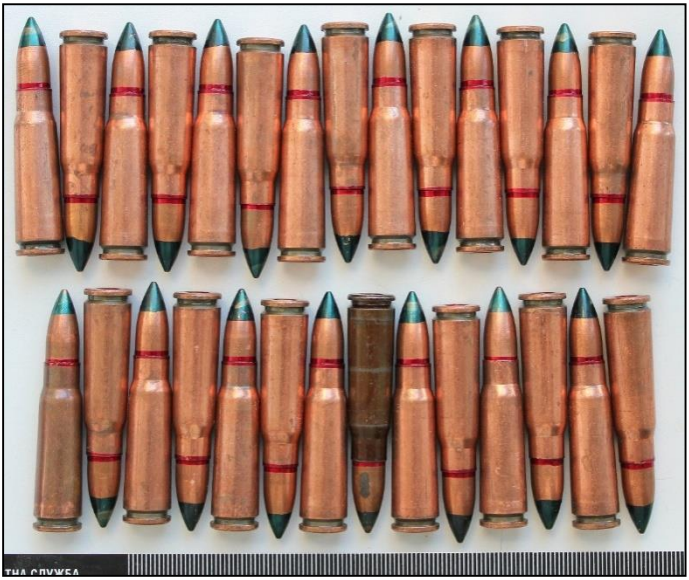

Рис. 326. 7,62-мм проміжні патрони з трасуючими кулями «Т-45» (57-Т-231ПМ1).

Рис. 327. 5,45х39 мм патрони з трасуючими кулями – 5,45 Т (7Т30).

Рис. 328. 5,45х39 мм патрон з трасуючою кулею 5,45 Т (7Т30) у демонтованому стані.

Рис. 329. Бойові патрони калібру 5,45 мм зліва направо: з трасуючою кулею; з бронебійною кулею; з кулею зі сталевим осердям; з кулею з підвищеною пробивною здатністю.

Рис. 330. Патрони калібру 7,65х54R зліва направо: з легкою кулею «Л» зр. 1908 р.; з трасуючою кулею (Т-30, Т46, Т46М); з важкою кулею «Д» зр. 1930 р.; з кулею «ПС» зі сталевим осердям; мисливський патрон зі свинцевим осердям; мисливський патрон з експансивною кулею, свинцеве осердя; з бронебійно-запалювальною кулею БС-40.

На патронах до гладкоствольної мисливської зброї може зазначатися калібр, рік випуску, торгівельна марка або підприємство-виготовлювач, номер шроту. При цьому маркування наноситься на донну частину та корпус гільзи.

Спеціальні патрони та патрони небойового призначення.

Безгільзовий патрон – патрон, який не має металевої або твердої паперової гільзи, подібної до патрону мисливської зброї як компонента. Ідея безгільзових патронів з'явилась достатньо давно. Думка про можливість застосування безгільзових або з гільзою, що згоряє, всі елементи яких при пострілі будуть виводитися через ствол, народилася задовго до початку другої світової війни. Плюсами таких боєприпасів є, по-перше, спрощення роботи автоматики за рахунок відсутності необхідності екстракції стріляної гільзи, а по-друге, полегшення патрону, що дозволяє збільшити боєзапас, який носить стрілець.

Найбільш відомою моделлю ручної стрілецької зброї під безгільзовий боєприпас (DM11 4,7х33 мм) є штурмова гвинтівка G11 німецької фірми Heckler&Koch GMBh. Розробки гвинтівки та відповідно патрону (виробник боєприпасів Dynamit-Nobel AG) під неї були початі ще в кінці 60-х років XX ст. Створення патрону калібру 4,7 мм DM11 завершилося до середини 1980-х, при цьому інженерами було вирішено проблему безгільзових патронів – самозапалення патрону за інтенсивної стрільби. Для цього було розроблено метальну речовину на основі нітроміну, яка має високу температуру запалювання та дозволяє пресувати з неї патронні блоки довільної форми. Наслідком цього є чутливість до температурі навколишнього середовища – за температури нижче нуля за Цельсієм початкова швидкість кулі швидко падає.

Роботи над безгільзовими патронами не припиняються. Причому конкурентами компанії Heckler&Koch GMBh стали як вельми відомі та серйозні компанії, такі як MauzerWerke / IWEKAабо Diehl, так і менш відомі фірми, наприклад, Vollmer Maschinenfabrik.

Взагалі безгільзові патрони складаються з звичайної кулі, запресованої в циліндричну шашку – пороховий заряд. Всередині шашки розміщена опорна втулка (у патронів малого калібру її може не бути), а в донній її частині – капсульна втулка. У момент пострілу всі елементи патрона, крім кулі, повністю згорають завдяки компонентам, ретельно підібраним за спеціальною рецептурою. Пороховий заряд отримують пресуванням гранульованого пороху, змішаного з сполучною речовиною, наприклад, низькоазотною нітроцелюлозою. Капсулі припускають запалювати або ударом, або електричним способом, або струменем повітря, нагрітого в результаті стиснення приблизно до 1000 градусів за Цельсієм.

Створюючи зброю під безгільзові боєприпаси, фахівці стикаються з низкою труднощів, пов'язаних із забезпеченням достатньої обтюрації (запобігання прориву порохових газів до моменту вильоту кулі з каналу ствола).

Перший варіант розв'язання зазначеної проблеми. Пропонують до заднього торця ствола як обтюратора прикріп-

лювати розрізну пружинну металеву прокладку. Притиснута до казенного зрізу ствола (патроннику), вона не дає прориватися газам. Другий варіант – використання конічної пробки, яка входить в патронник, замикаючи канал ствола перед пострілом. Третій варіант – на донну частину патрона надягають обтюратор з неопрену або будь-якого іншого легкого сплаву. Що нагадує по своїй конструкції заміну (макет) звичайної гільзи. Вказаний обтюратор у момент пострілу під тиском порохових газів притискується до стінок патронника і затвора. Недоліком зазначеної схеми є те, що, після кожного пострілу обтюратор треба витягувати з каналу ствола і викидати. Отже, необхідний викидаючий механізм. Є ще один спосіб обтюрації – застосування механізму замикання револьверного типу для зброї під безгільзовий тригранний патрон.

Отже, говорячи про безгільзові боєприпаси, стверджують, що при однакових балістичних характеристики вони порівняно зі звичайними патронами того ж калібру майже вдвічі легші, на одну третину менші за обсягом і в чотири рази дешевші. Разом з тим вказують і на істотні їх недоліки – малу потужність, схильність до впливу вологи, можливість для самовільного займання.

Позбавлені деяких із перерахованих недоліків патрони з гільзою, що згоряє. Такі патрони перш за все міцніші, так як гільзи, виготовляються методом лиття з нітроцелюлози або дерев'яної целюлози з різними добавками, володіють хорошим опором до ударних навантажень. Окремі деталі гільзи скріплюються нітроцелюлозним клеєм. Головна задача, що переслідується під час вибору рецептури матеріалів для гільзи, – добитися повного її згорання[1] (рис. 331).

[1] Див.:. Оленєв В. М., Гончарук А. А., Азаров І. С. Визначення напрямків удосконалення комплексів бойового екіпірування військовослужбовців високо мобільних десантних військ, підрозділів військової розвідки та спеціального призначення Збройних сил України. Військова академія (м. Одеса). Збірник наукових праць. № 1(5). 2016. С. 47-52; Забула О. Є. Аналіз шляхів розвитку та перспектив застосування безгільзових боєприпасів до стрілецької зброї та засобів ближнього бою. *Збірних тез доповідей VI Науково-практично конференції «Наукове забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України».* Секція №2 «Наукове забезпечення процесів розроблення, удосконалення, експлуатації та ремонту зразків озброєння, військової та спеціальної техніки». Харків: Національна академія Національної гвардії України 9 квітня 2015 р., м. Харків. С. 12-13.

Рис. 331. 4. Безгільзові патрони зліва направо: 7.62x34 mm Frankford Arsenal caseless, 5.56x24 mm FA caseless, 5.56x25 mm Hercules caseless, 4.7x21 mm H&K/DAG early caseless, 4.7x33 mm HK/DAG G11 caseless.

Безшумний патрон – патрон з товстостінною гільзою та пробкою-клейтухою, який забезпечує відсічку порохових газів. У момент пострілу пробка-клейтуха під впливом порохових газів рухається вперед, виштовхує кулю, після чого впирається в звуження та не виходить з гільзи, запираючи в ній порохові гази та забезпечуючи безшумність. Куля в такому патроні – дозвукова, що забезпечує відсутність балістичного хлопку.

Безшумні патрони з огляду на особливості будови призначені для стрільби з короткоствольної зброї (пістолетів), адже розгін кулі в стволі відбувається на довжині, яка не перевищує довжину ходу штоку, який не може бути довший за патронну гільзу. Шток-піддон призначений для виштовхування кулі та запирання порохових газів у гільзі. Гільза товстостінна, скат гільзи є уступом для зупинки поршня. Капсуль-запалювач вставлений у втулку утримується замкнутою кромкою донної частини гільзи. Поршень штовхача має сферичну виїмку. Для забезпечення обтюрації порохових газів при їх розширенні стінка поршня притискується до стінки гільзи. Шток викидає

кулю та зупиняється, упираючись у скат гільзи та блокуючи вихід порохових газів. Запирання порохових газів надає можливість виключити звук та обмежити габарити зброї у рамках бойового пістолету.

Вперше безшумні патрони для такої зброї були розроблені в СРСР. Як відомо, джерелами звуку є ударна хвиля, яка створюється головною частиною кулі, та порохові гази, котрі витікають зі стволу та викликають коливання повітряної маси. При русі кулі з дозвуковою швидкістю повітряний потік обтікає головну частину, не створюючи звуку. Збільшення швидкості кулі призводить до утворення донного розрідження повітряної маси, утворенню вихрових потоків, швидкість яких вища за швидкість кулі, що створює стрибок ущільнення повітря та посилення звуку. Для зниження рівня звуку слід скорочувати головну частину кулі, подовжуючи хвостовий конус, котрий зменшує інтенсивність утворення вихрового потоку та виключає ущільнення повітряної маси. Таким чином, для того, аби знизити рівень звуку при пострілі, необхідно надати кулі дозвукову швидкість та передбачити в її конструкції подовжений конус.

Однак при зниженні початкової швидкості, наприклад, у армійського патрону кал. 5,56 мм М193 з 980 до 310 м/с різко скорочується дальність ефективної стрільби. Це можливо частково компенсувати за рахунок збільшення маси кулі (так для 5,56-мм патрону маса кулі збільшена з 3,56 до 5,3 г). За великої маси кулі збільшується її поперечне навантаження, знижується втрата швидкості на траєкторії та, відповідно, дещо зростає ефективна дальність стрільби. Тому для безшумних патронів, розроблених на базі проміжних (автоматних) або гвинтівкових, масу куль збільшено порівняно зі штатними. Стійкість кулі на траєкторії досягається шляхом посилення гіроскопічного ефекту за рахунок більшої крутизни нарізів каналу ствола зброї.

За ефективністю така зброя у деяких випадках виявилася більш ефективною, ніж зброя з глушником. У РФ було розроблено достатньо велику кількість зразків безшумних патронів:

- 7,62-мм патрони СП-2 та СП-3 – для ножа, що стріляє НРС та двоствольного малогабаритного пістолета МСП;

- 7,62-мм патрон «Змія» ПЗ, ПЗА, ПЗАМ – для двоствольних пістолетів С-4 та С-4М «Гроза»;
- 7,62-мм патрон СП-4 для розвідника спеціального НРС-2 та самозарядного пістолета ПСС та інші.

По суті такі патрони є не чим іншим, як зарядженими стволами та при неправильному поводженні являють велику небезпеку порівняно зі звичайними патронами. При транспортуванні вони укладаються в сталеві контейнери з 3-мм стінками. Не допускається кидання контейнерів з патронами та знаходження їх поблизу з джерелами тепловипромінювання.

Не заглиблюючись в історію створення таких боєприпасів, яку висвітлено достатньо, зазначимо, що для зниження рівня звуку пострілу від «балістичної» хвилі головної частини кулі у відповідних комплектах разом із пристроями зниження рівня звуку пострілу (наприклад, ПББС-1)[1] в модернізованих автоматах Калашникова АКМ та АКМС використовується дозвуковий проміжний патрон – УС, який (на відміну від 7,62-мм проміжного патрону ПС) характеризується наявністю: спеціальної кулі з більшою масою (на 4,7-4,8 гр., тобто до 12 гр.) та довжиною (на 6,8-7,1 мм); сталевого осердя в головній частині та свинцю у ведучій та хвостовій частинах; чорно-зеленого лакового покриття головної частини; меншою початковою швидкістю (на 415-425 м/с, тобто дозвуковою початковою швидкістю 190 – 270 м/с); меншу масу (на 1,0-1,1 гр.) спеціального порохового заряду (марка П-45, порівняно з ВУфл – у ПС) (рис. 332).

[1] В 70-х роках XX століття на озброєння спеціальних підрозділів Радянської Армії був прийнятий безшумний стрілецько-гранатометний комплекс «Тиша», який призначався для максимально прихованого пошкодження командних пунктів противника, знешкодження ракет на марші та на стартових позиціях, гвинтокрилів та літаків на землі, розладу важливих ланцюгів керування та включав модифікацію автомата Калашникова зі складним плечовим упором АКМСБ з приладом безшумної та безполум'яної стрільби ПББС-1 та спеціальний 30-мм безшумний гранатомет. На зміну «Тиші» були розроблені та прийняті на озброєння: спеціальний стрілецько-гранатометний комплекс «Канарейка» (6С1), безшумний стрілецький комплекс «Гроза» – ОЦ-14-4А-С3, «Гроза-1» (ТКБ-0239), безшумний стрілецький комплекс на базі автомату А-91 та ін.

Рис. 332. Сучасні патрони для безшумної снайперської зброї.

Найменування	**Метричне позначення**	**Діаметр донної частини/діаметр гільзи, мм**	**Маса дозвукової кулі, гран (грам)**	**Поперечне навантаження**
.300 Whisper	7,62x35	9,5/9,5	240(15,6)	0,365
AAS .300 BLK	7,62x35	9,5/9,5	220 (14,25	0,333
7,62 mm HK	7,62x37	9,5/9,5	200 (13)	0,304
.338 Whisper II	8,6x3,2	9,5/9,5	200 (13)	0,250
.338 Spectre	8,6x32	10,6/10,6	300 (19,4)	0,373
.375 Whisper	9,5x37	12,0/12,0	300 (19,4)	0,306
.458 SOCOM	11,6x40 RB	12,0/13,5	600 (39)	0,412
.302 Whisper	7,62x38	12,0/12,0	240 (15,6)	0,365
.338 Whisper I	8,6x38	12,0/12,0	300 (19,4)	0,373

9x39 Russian	9x39	11,3/11,3	250 (16,2)	0,284
.458 Whisper	11,6x45 B	13,5/13,5	500-600 (32-39)	0,338-0,412
.500 Phantom	12,7x39 RB	13,3/15,6	660-750 (43-48)	0,368-0,410
.500 Whisper	12,7x57 B	14,6/14,7	660-750 (43-48)	0,368-0,410
.510 Whisper	12,7x48	14,7/14,7	660-750 (43-48)	0,368-0,410
12,5 mm Vychlop	12,7x55	14,8/14,8	710-1,170 (46-76)	0,393-0,650

Таблиця 11. Характеристики сучасних патронів для безшумної снайперської зброї.

1970-х – початку 1980-х років у СРСР було розроблено патрон СП-4, який використовував один поршень-штовхач, який не виступав уперед з гільзи та виштовхував кулю у момент пострілу, запираючи порохові гази в корпусі гільзи, тим самим забезпечуючи безшумну та безполум'яну стрільбу. Автоматну кулю замінено на спеціальну, циліндричну кулю калібру 7,62 мм, виконану зі сталі. Для забезпечення обертання кулі по нарізах стволу в її передній частині є мідний ведучий поясок. Патрон СП-4 забезпечує безшумну та безполум'яну стрільбу, ефективна дальність при використанні пістолета ПСС досягає 25 м. Особливостями СП-4 є: обтюрація продуктів згоряння порохового заряду та капсульного складу всередині гільзи; форма головної частини (плоска); куля СП-4 складається зі порошкового композиційного сплаву (заліза, цинку, свинцю та марганцю), не має оболонки (за виключенням ведучого мідного пояску); наявність лаку-герметику темно-червоного кольору по краю денця гільзи, в місці її з'єднання з кулею, низька початкова швидкість кулі (195-205 м/с).

У 1995 році створений «безшумний» 9,0-мм гвинтівковий снайперський комплекс (ГСК-94). На ГСК-94 встановлено пристрій зниження звуку пострілу розширювального

типу. Для стрільби з ГСК-94 використовується дозвуковий спеціальний патрон СП-5, створений конструктором ЦНДІ точмаш М.В. Забеліним та технологом Л.С. Дворяніновою у 1984 році. Особливістю патрону СП-5 є конструкція кулі: гострокінцева цільнооболонкова з біметалевою оболонкою, «важка» – її маса більш ніж у два рази більша за масу кулі 7,62-ммпатрону ПС та в п'ять разів – 5,45-ммпатрону ПС, має дозвукову швидкість – близько 290 м/с. Завдяки такій конструкції дозвукова куля зберігає достатню стійкість на траєкторії, має високу пробивну та зупиняючу дію. Висока енергія кулі забезпечує її високу пробивну дію: бронежилет 2-го класу пробивається на відстані до 400 м. За заявою виробника, на дальності 100 метрів 50% куль кладуться в коло радіусом не більше 7,5 см. Після прийняття в 1987 році патрону на озброєння міністерством оборони він отримав індекс ГРАУ – 7Н8.

Виробництво патронів було почато на Климовському штампувальному заводі (№711), а пізніше й на Тульському патронному заводі (№539).

По суті всі 9-мм спеціальні патрони є варіантами патрону одного виду, які відрізняються різною конструкцією куль та різною масою порохового заряду.

Гільзу патрону пляшкової форми було виготовлено на основі гільзи проміжного патрону 7,62х39 мм зр. 1943 р. шляхом переобтискання денця під нову кулю діаметром 9 мм. Патрон СП-5 є снайперським, тобто виготовлений з високою точністю. Патрон СП-6 є «штурмовим» та призначений для ураження цілей в автомобілях або захищених бронежилетами.

Пороховий заряд складається з бездимного піроксилінового пороху марки П-45 (темно-сіро-зеленого кольору, циліндричної різки, пористий).

Куля гострокінцева, оболонкова, довжиною 35,7-36,2 мм та масою 15,9-16,6 гр. з конусною хвостовою частиною та комбінованим сталевим та свинцевим осердям. Сталеве осердя довжиною 11,7 мм виготовлене зі сталі марки Ст.10 та має оживальну форму з головною площадкою. Діаметр площадки 4,0 мм,

та донної частини 7,7 мм. Маса осердя 3,3 г. Оболонка кулі виготовляється зі сталі, плакованої томпаком. Кольорового маркування куля не має. Маса порохового заряду 0,6 гр. Початкова швидкість кулі, заявлена виробником, 305-315 м/с, а її дульна енергія 673 Дж. Середній максимальний тиск порохових газів у каналі стволу 285 МПа. Патрони пакуються в картонні коробки, по 10 та по 20 штук у кожну.

9-мм снайперській патрон СПП з кулею підвищеної пробивальності (індекс ГРАУ 7Н9). Патрон було розроблено конструкторами Тульського патронного заводу, в 2002 році для заміни патрону СП-5. Патрон є снайперським та призначений для ураження живої сили, захищеної засобами індивідуального захисту на відстанях до 400 метрів. Куля забезпечує пробиття 5 мм сталевого аркуша (сталь марки Ст.3) на відстані 100 метрів, або пробиття бронежилету 6В23 на відстані 250 метрів. За заявою виробника, на дальності 100 метрів 50% куль укладаються в коло радіусом не більше 3,5 см. Серійне виробництво патронів було почато в 2006 році на Тульському патронному заводі (№539).

До 2009 року патрони випускались зі сталевими лакованими гільзами, а починаючи з 2010 року завод випускає патрони зі сталевими гільзами з полімерним покриттям. На донну частину гільзи наноситься стандартне маркування, притаманне для військових патронів. Куля напівоболонкова, довжиною 35,4 мм та масою 15,3-16,0 г з конусною хвостовою частиною та комбінованим, свинцевим та виступаючим сталевим осердям. Сталеве осердя довжиною 17,2 мм має оживальну форму з діаметром основи 7,7 мм. У головній частині конусу є плоска площадка діаметром 2,2 мм. Маса осердя 4,3 гр. Оболонка кулі виготовляється зі сталі, плакованої томпаком. Головна частина куль дослідних зразків зафарбовувалася в темно-фіолетовий колір, а серійних патронів у синій колір. Якість виготовлення деяких партій цих патронів низька. Різниця в оголенні осердя в одній пачці складає до 1,8 мм, а в одному «цинку» до 3 мм. Це позначається на масі кулі та її аеродинаміці, а як наслідок й на купчастості стрільби, що не є допустимим до снайперських патронів. Маса порохового заряду 0,55 гр. Початкова швидкість кулі 305-

315 м/с. Середній максимальний тиск порохових газів у каналі стволу 270 МПа. Патрони пакуються в картонні коробки, по 20 штук у кожну.

9-мм спеціальний патрон СП-6 з бронебійною кулею (індекс ГРАУ 7Н92). Спеціальний патрон СП-6 розроблено в 1985 р. конструктором ЦНДІточмаш Ю. Фроловим та технологом О. Корніловою. Патрон СП-6 є бронебійним та призначений для ураження живої сили, захищеної засобами індивідуального захисту на відстанях до 400 метрів. Патрон призначений для стрільби з автоматів АС, 9А-91, СР-3, снайперських гвинтівок ГСС, ГСК-94.

Після прийняття в 1987 році патрону на озброєння отримав індекс ГРАУ – 7Н9. За заявою виробника, на дальності 100 метрів 50% куль укладаються в коло радіусом не більше 3,5 см. Куля пробиває сталевий аркуш товщиною 4 мм або бронежилет типу 6Б2 (БЖ-81) на дальності до 400 метрів. Виробництво патронів було почато на Климовському штампувальному заводі (№711), а пізніше й на Тульському патронному заводі (№539). Патрони Климовського заводу випускалися як зі сталевими лакованими гільзами, так і з біметалічними (сталь плакована томпаком), а Тульського заводу – тільки зі сталевими лакованими. Маркування на донну частини гільзи не наноситься. Куля напівоболонкова, довжиною 40,5-41,0 мм та масою 15,5-15,7 гр. з конусною хвостовою частиною, свинцевою сорочкою та сталевим осердям, що виступає. Сталеве осердя довжиною 39,9 мм виготовлене зі сталі марки У12А та має веретеноподібну форму з діаметром циліндричної частини 7,4 мм та діаметром плоскої основи 4,6 мм. У головній частині конусу є плоский майданчик. Маса осердя 10,2 гр. Оболонка кулі виготовляється зі сталі, плакованої томпаком. Головна частина кулі зафарбовується в чорний колір. Кулі випуску Климовського та Тульського заводів візуально відрізняються за формою головної частини сталевого осердя, яке виступає. Кулі Климовського заводу мають більш загострене осердя з плоским майданчиком діаметром близько 1 мм, а кулі Тульського заводу – більш тупий з майданчиком діаметром близько 2 мм. Маса порохового заряду 0,55 гр. Початкова швидкість кулі

305-315 м/с. Середній максимальний тиск порохових газів у каналі стволу 270 МПа. Патрони пакуються в картонні коробки, по 10 та по 20 штук у кожну. На коробку, по діагоналі, наноситься чорна смуга.

9-мм спеціальний патрон БП з бронебійною кулею (індекс ГРАУ 7Н12). Патрон було розроблено конструкторами Тульського патронного заводу в 2002 році для заміни патрону СП-6 та є модернізованою версією останнього. Патрон призначений для ураження живої сили, захищеної засобами індивідуального захисту на відстанях до 400 метрів. Куля забезпечує пробиття 7 мм сталевого аркушу (сталь марки Ст.3) на відстані 100 метрів. За заявою виробника, на дальності 100 метрів 50% куль укладаються в коло радіусом не більше 3,5 см. Серійне виробництво патронів було почато в 2004 році на Тульському патронному заводі (№539). До 2009 року патрони випускалися зі сталевими лакованими гільзами, а починаючи з 2010 року завод випускає патрони зі сталевими гільзами з полімерним покриттям. На донну частину гільзи наноситься стандартне маркування, характерне для бойових патронів. Куля напівоболонкова, довжиною 40,5-41,0 мм та масою 15,5-15,7 г з конусною хвостовою частиною, свинцевою сорочкою та виступаючим сталевим осердям. Сталеве осердя довжиною 39,9 мм виготовлений зі сталі марки У12А та має веретеноподібну форму діаметром 7,4 мм та діаметром плоскої основи 4,6 мм. У головній частині конусу є плоский майданчик. Маса осердя 10,2 гр. Оболонка кулі виготовляється зі сталі, плакованої томпаком. Головна частина кулі зафарбовується в чорний колір. Маса порохового заряду 0,55 гр. Початкова швидкість кулі 305-315 м/с. Середній максимальний тиск порохових газів у каналі стволу 270 МПа. Патрони пакуються в картонні коробки, по 20 штук у кожну. На коробку по діагоналі наноситься чорна смуга.

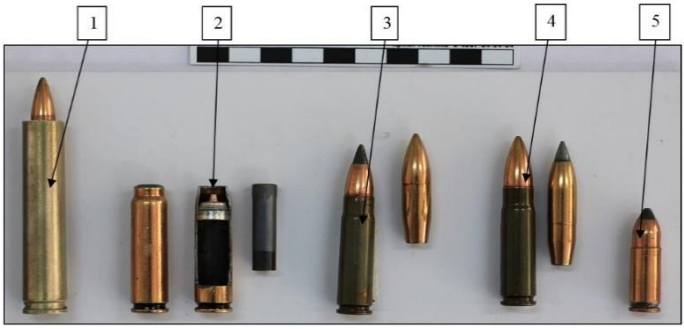

Рис. 333. Спеціальні патрони: 1 – СП-3; 2 – СП-4; 3 – СП-5 9х39 мм; 4 – СП-6 9х39 мм; 5 – СП-10 9х21 мм.

Характеристики	**СП-5**	**СП-6**	**ПАБ-9**
Довжина, мм:			
патрона	55,3-56,2	56	56
гільзи	38,5-38,7	39	39
пули	36-36,2	41-42	42
Маса, г:			
патрона	23,4-23,6	23,0	24,7
кулі	15,8-16,2	15,5-16	17,2
Початкова швидкість кулі, м/с	близько 290	близько 290	близько 300

Таблиця 12. Характеристики 9-мм спеціальних патронів.

Зброя, в якій використовуються 9-мм спеціальні патрони (9х39): Спеціальні снайперські гвинтівки: ГСС «Гвинторіз»; ГСК-94; автомат спеціальний АС «Вал»; малогабаритний автомат: СР-3 «Вихор»; штурмові автомати: ОЦ-14-4А «Гроза» (виконання 01, 02, 03) та 9-А91.

На даний момент ця зброя використовується в підрозділах спецназу ПДВ, ФСБ, ГРУ та МВС РФ[1]. В Україну дані гвинтівки, а також боєприпаси до неї ніколи не поставлялися. Разом із тим, вони активно застосовуються незаконними збройними формуваннями на Сході України.

[1] Кузнецов М. «Винторез» на службе российских бандформирований Донбасса. URL: https://informnapalm.org/21325-vintorez-na-sluzhbe.

Патрон, споряджений еластичним снарядом несмертельної дії – патрон до стрілецької зброї, у якому метальним елементом (снарядом) є гумовий, пластизолевий чи аналогічний за своєю дією одиничний або множинний (збірний) снаряд, який не має достатньої кінетичної енергії та пробивної здатності для спричинення тяжких та смертельних ушкоджень людині, що знаходиться на визначеній відстані[1].

Дещо інше визначення таких патронів міститься у відповідній Інструкції, яка до патронів пристроїв відносить *патрони*, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, призначені для відстрілу їх тільки пристроями вітчизняного виробництва і допущені в установленому порядку до використання[2].

У Методиці криміналістичного дослідження травматичної зброї з вогнепальним принципом метання снаряду надається таке визначення: «Патрон травматичної дії – унітарний патрон, споряджений еластичним снарядом травматичної (несмертельної) дії, який при пострілі з відстані 3,5 м має енергетичні характеристики, недостатні для заподіяння людині небезпечних для життя або смертельних ушкоджень»[3].

Це патрони, в якості уражуючого елементу в яких використовується не звичайна металева куля, а травматична, найчастіше гумова куля. Іноді використовуються гумові кулі зі сталевим осердям для збільшення дальності польоту та посилення травматичного ефекту. На даний момент існує дві системи травматичних боєприпасів:

---

[1] Пістолети, револьвери та інші короткоствольні пристрої несмертельної дії. Загальні технічні умови: СОУ 78-19-001:2007. [Чинний від 2007-08-28]. Київ, 2007.

[2] Див.: Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів, затверджений наказом МВС України від 21.08.1998 № 622 зі змінами. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0159-12.

[3] Методика криміналістичного дослідження травматичної зброї з вогнепальним принципом метання снаряду / Мінюст України, КНДІСЕ; Гамов Д. Ю., Коломійцев О. В., Чорногор П. А. та інші. Київ.: КНДІСЕ, 2012. С. 5.

- з електрозапалюванням;
- класичним ударним запалюванням.

Патрони з електрозапалюванням застосовуються в системах вогнепальної безствольної зброї. Патрони з класичним ударним запалюванням поділяються на одно- та двокульні. Куля являє собою гумовий шар без осердя, який має малу вагу.

Найбільш проблемною в плані встановлення моделі зброї за слідами на стріляних гільзах, є травматична зброя калібру 9 мм Р.А. У більшості випадків при дослідженні гільз калібру 9 мм Р.А., встановлюється лише тип та вид зброї, а неможливість встановлення моделі обґрунтовується появою великої кількості нових зразків травматичної зброї та відсутністю необхідної для порівняння довідкової літератури.

Рис. 334. 9 мм (R/.380) револьверні патрони «Терен-3» виробництва України, споряджені еластичними кулями несмертельної дії.

Рис. 335. Револьверні патрони травматичної дії калібру 9 мм R (.380).

Рис. 336. Пістолетний патрон травматичної дії калібру 9 мм Р.А. «СОВА П», промислового виготовлення – ТОВ «Сова Оружейная» (м. Миколаїв, Україна) у демонтованому стані.

Рис. 337. Пістолетний патрон травматичної дії калібру 9 мм «АЕ-9».

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Назвіть основні конструктивні ознаки стрілецької вогнепальної зброї та визначте їх функціональне призначення.

2. Надайте характеристику основних елементів конструкції гладкого та нарізного стволу.

3. Назвіть основні деталі механізму запирання гладкоствольних рушниць. Вкажіть способи запирання нарізної стрілецької вогнепальної зброї та опишіть принципи їх роботи.

4. Назвіть деталі та механізми стрілецької вогнепальної зброї та їх основні функції.

5. Назвіть основні слідоутворюючі частини стрілецької вогнепальної зброї.

6. Охарактеризуйте основні причини виникнення звуку пострілу.

7. Назвіть підстави класифікації пристроїв зниження рівня звуку пострілу.

8. Назвіть підстави класифікації куль боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї.

9. Назвіть основні конструктивні ознаки боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї та визначте їх функціональне призначення.

10. У чому полягають відмінності маркування боєприпасів мисливської нарізної вогнепальної зброї?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ 4

1. Безшумна автоматична вогнепальна зброя: підручник / М.А. Коновалов, О.В. Пилипенко, Ю.О. Кваша, О.В. Січевий та ін. Дніпропетровськ.: АРТ-Прес, 2011. 346 с.

2. Бондар В.С. Використання класифікацій пристроїв зниження звуку пострілу для вирішення діагностичних та ідентифікаційних завдань судових експертиз. *Часопис Академії адвокатури України.* Том. 7. №3 (24). 2014. С. 32-38.

3. Гаджиева Д.Б., Фатуллаев М.Ф. Криминалистическое исследование автомата специального «ВАЛ» (6-П-30). *Судебнаяэкспертиза.* 2008. №1. С. 25-40.

4. ГСТУ 78-41-002-97. Зброя спортивна та мисливська. Вимоги безпеки. Методи випробувань на безпеку. [Чинний від 1997-12-01]. Київ, 2013.

5. ДСТУ ГОСТ 8739: 2017 Зброя стрілецька. Терміни та визначення понять. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2018. (Інформація та документація).

6. Забула О.Є. Аналіз шляхів розвитку та перспектив застосування безгільзових боєприпасів до стрілецької зброї та засобів ближнього бою. *Збірних тез доповідей VI Науково-практично конференції «Наукове забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України».* Секція №2 «Наукове забезпечення процесів розроблення, удосконалення, експлуатації та ремонту зразків озброєння, військової та спеціальної техніки». Харків: Національна академія Національної гвардії України 9 квітня 2015 р., м. Харків. С. 12-13.

7. Каляженков А.Н., Мальгин Д. П. Взрывчатые вещества и пороха: учебное пособие. Челябинск: Издательский центр ЮУрГУ, 2014. 140 с.

8. Кокин А.В. Концептуальные основы криминалистического исследования нарезного огнестрельного оружия по следам на пулях. Москва: Издательство «Щит-М», 2013. 191 с.

9. Кокин А.В. Теория и методические основы исследования нарезного огнестрельного оружия по следам на пулях. Москва: Издательство «Юрлитинформ», 2010. 352 с.

10. Кокин А.В. Уголовно-правовое и криминалистическое понятие обрезов гладкоствольных ружей. *Судебная экспертиза.* 2008. №2. С. 30-39.

11. Кокин А.В., Ярмак К.В. Судебная баллистика и судебно-баллистическая экспертиза: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Судебная экспертиза». Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2015. 350 с.

12. Кокин А.В., Ярмак К.В. Судебная баллистика и судебно-баллистическая экспертиза: учебник. М.: Московский университет МВД России имени В.Я. Кикотя, 2018. 354 с.

13. Колесник В.А., Гора І.В. Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 400 с.

14. Коломийцев А.В. Характер действия кинетических снарядов на разные типы объектов.*Актуальні питання судової експертизи та криміналістики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю створення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса (Харків, 7-8 листопада 2013 року).* Харків: Право, 2013. С. 125.

15. Коломієць А.В. Аспекти встановлення способу виготовлення патронів до стрілецької зброї. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: *матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Ніни Іванівни Клименко (м. Київ, 27 лютого 2018 року*. Київ-Маріуполь, 2018. С. 157-159.

16. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т.В. Варфоломеєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров, С.В. Гончаренко, В.О. Попелюшко 2-ге вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 504 с.

17. Кузнецов М. «Винторез» на службе российских банд-формирований Донбасса. URL: https://informnapalm.org/21325-vintorez-na-sluzhbe.

18. Кутузов А. Д. Следы некоторых моделей огнестрільного оружия, образующиеся на пулях и гильзах при выстреле: справ. Пособ / М-во юстиции Рос. Федерации; Гос. учреждение Рос. федер. центр судеб, экспертизы. Москва: Гос. учреждение Рос. федер. центр судеб, экспертизы, 2006. 151 с.

19. Лукашов В .К., Закусило Р.В., Онда В.І. Створення високоефективних порохів до стрілецької зброї. Проблеми координації воєнно-технічної та оборонно-промислової політики в Україні. *Перспективи розвитку озброєння та військової техніки: зб. тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (11-12 жовтня 2017 року, м. Київ).* Київ: Центральний НДІ озброєння та військової техніки Збройних сил України, 2017. С. 162-163.

20. Макаров И.Ю. Экспертная характеристика судебно-медицинских баллистических исследований огнестрельных повреждений, причинённых оружием специального назначения (экспериментальное исследование): автореф. дис. … докт. мед. наук: 14.00.24. Москва, 2007. 320 с.

21. Матвієнко С.А. Щодо проблемних питань проведення судово-балістичної експертизи з ідентифікації мисливської нарізної зброї на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2015. № 1. С. 497-506.

22. Мельник О.В. Дослідження частин вогнепальної зброї та вогнепальної зброї, замаскованої під пістолети калібру 4 мм «Flobert». *Актуальні питання дослідження зброї:* зб. Тез доповідей наук.-практ. семінару (17-18 травня 2018). Вінниця. 2018. С. 35-37.

23. Методика криміналістичного дослідження травматичної зброї з вогнепальним принципом метання снаряду / Мінюст України, КНДІСЕ; Гамов Д.Ю., Коломійцев О.В., Чорногор П.А. та інші. Київ: КНДІСЕ, 2012. 27 с.

24. Методичні рекомендації із встановлення належності 4-мм дульнозарядних гранатометів до вогнепальної зброї та їх придатності до стрільби / укл. Д.Ю. Гамов. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2015. С. 6.

25. Определение модели современного коротко ствольного огнестрельного оружия по следам на пулях и гильзах: Справочное пособие / А. Ю. Борцов, Д. А. Горюнов, А. В. Кононаев и др./ Под общ. ред. В.А. Лесникова. Москва: ГУ ЭКЦ МВД России, 2003. С. 5-72.

26. Пилипенко О.В., Коновалов Н.А., Скорик А.Д., Поляков Г.А., Коваленко В.И. Перспективные конструкции глушителей звука выстрела стрелкового оружия. *Технична механіка.* 2015. №4. С. 46-48.

27. Пістолети, револьвери та інші короткоствольні пристрої несмертельної дії. Загальні технічні умови: СОУ 78-19-001:2007. [Чинний від 2007-08-28]. Київ, 2007.

28. Розов Ю.Г. Проектирование формы и методика определения геометрических параметров канала ствола стрелкового оружия с эвольвентным профилем. *Вісник ХНТУ. Інженерні науки.* 2017. № 1 (60). С. 73.

29. Розроблення технології виробництва високоефективних порохів лакового типу до стрілецької зброї: звіт про НДР (заключний) / Кер. В.К. Лукашов. Суми: СумДУ, 2016. 92 с.

30. Ручное огнестрельное оружие бесшумного боя. Приборы снижения уровня звука выстрела для автоматов. Проектирование и экспериментальная отработка / Коновалов Н.А., Пилипенко О.В., Скорик А.Д., Кваша Ю.А., Коваленко В.И. Днепропетровск: НАН Украины и НКА Украины, Институт технической механик, 2008. 303 с.

31. Соглашение о сотрудничестве государств – участников Содружества Независимых Государств в борьбе с незаконным изготовлением и оборотом огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств, принятое на заседании Совета глав правительств Содружества Независимых Государств от 14 ноября 2008 года. URL: http://www.e-cis.info/page.php?id =20844.

32. Справочник по патронам стрелкового оружия Советской армии. Москва: Военное издательство МО СССР, 1965. С. 12-13.

33. Фатєєв В.М., Саламаха Ю.В., Пащенко В.І., Лінючев Г.В. Типи та характеристики вибухових речовин і піротехнічних сумішей, що використовуються правопорушниками в злочинних цілях: Довідково-метод. посібник. Вип.І. Київ: РВВ МВС України, 1999. С. 3.

34. Характеристики 9-мм бронебойного патрона СП-6. URL: https://archive.fo/4f7Lh.

35. Шагов Ю.В. Взрывчатые вещества и пороха. Москва: Воениздат, 1976. 120 с.

36. Holli L. Worden. The Properties, Performance, and Forensic Implications of Hi-Tek Bullet Coating Part II: *Evaluation of Trace Evidence. AFTE Journal*. Volume 50 Number 3. Summer 2018. P. 132-146.

РОЗДІЛ 5
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ОБІГУ ВОГНЕПЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ

5.1. Сутність і зміст криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів

Ефективність діяльності правоохоронних органів України з виявлення та розслідування злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї, значною мірою залежить від наявності відповідної методики розслідування таких злочинів, ключовим елементом якої є криміналістична характеристика.

Категорію «криміналістична характеристика злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї» пропонуємо визначати як систематизований опис масиву фактичних даних (відомостей) та основаних на такому описі наукових висновків про найбільш типові криміналістично значущі елементи, які мають прояв у механізмі злочинної діяльності у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, знання яких є необхідним для розробки відповідної окремої методики розслідування, визначення переліку обставин, які підлягають встановленню, висунення слідчих версій та визначення основних напрямів розслідування з метою прийняття законних та обґрунтованих процесуальних рішень.

Можливими напрямами практичного використання криміналістичної характеристики злочинів у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів у слідчій практиці є такі:

- виявлення злочинів досліджуваного виду, оцінка їх ознак, висунення версій про злочинний (або, навпаки, некримінальний) характер тієї або іншої події);
- висунення версій (особливо типових) про типологічні властивості та характерні риси груп злочинців, які здійснюють незаконний обіг вогнепальної зброї, осіб злочинців, які входять до їх складу (зазвичай в умовах дефіциту конкретної інформації);
- обґрунтування версії про вчинення злочину членами злочинної групи;
- визначення напрямів розшуку злочинців, їх спільників, місць можливого базування, у тому числі на території іноземних держав з використанням можливостей Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерпол) та поліцейської служби Європейського союзу (Європол);
- визначення конкретних джерел та носіїв криміналістично значущої інформації та можливих місць її знаходження з використанням даних про типові способи вчинення злочинної діяльності та видів злочинів, які її утворюють тощо.

Результати проведеного аналізу наукових джерел, матеріалів кримінальних проваджень, інтерв'ювання працівників правоохоронних органів, дозволяють у структурі криміналістичної характеристики злочинів, що пов'язані з обігом вогнепальної зброї та боєприпасів виділити відомості щодо:

1) предмета злочинного посягання, з яким пов'язано настання шкідливих наслідків (фізичної, моральної, матеріальної та іншої шкоди);

2) обстановки, пов'язаної з незаконним обігом вогнепальної зброї й боєприпасів та утворюючими її видами злочинів, які зумовлюють вибір способів злочинних дій суб'єкта, а також такої, що є носіями слідів їх кримінального впливу (територія, місце, час, а також інші зовнішні умови, в тому числі пов'язані з соціальними, економічними та іншими факторами);

3) типових способів вчинення злочинів та характерних для них типових слідів;

4) особи злочинця.

Розглянемо їх більш докладно.

5.2. Предмет злочинного посягання

Предмет злочинного посягання, як елемент криміналістичної характеристики злочину, містить відомості, що характеризують найбільш типові безпосередні об'єкти злочинного посягання, які дозволяють робити висновки про інтереси та деякі типові властивості особи злочинця[1]. Він тісно пов'язаний із обстановкою злочину, способом вчинення злочину та злочинною поведінкою особи.

Результати аналізу слідчої та судової практики свідчать, що серед вогнепальної зброї, що вилучається з незаконного обігу найбільшою популярністю у злочинному середовищі користуються: пістолети (47%), саморобна вогнепальна зброя (24%), гвинтівки (13%), перероблена (обрізи) (12%), автомати (3%), кулемети (1%).

5.3. Обстановка, час, місце вчинення злочинів

Одним із важливих елементів криміналістичної характеристики злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї є обстановка, в якій правопорушення було підготовлено, скоєно, а також в якій відбувалося його приховування. Певною мірою обстановка детермінує формування злочинного умислу, деякі характеристики особи злочинця, а також вибір способу, засобів та знарядь злочину.

Визначальними елементами обстановки таких злочинів слід вважати місце та час. Ці складові визначають природу, сутність обстановки вчинення правопорушень і певним чином фіксують їх у навколишньому середовищі. Місце й час конкретизують та деталізують обстановку, звужують територіально-просторові межі при пошуку речових доказів й встановленні осіб, що вчинили злочин, та є необхідними для проведення об'єктивного розслідування кримінального провадження.

---

[1] Див.: Возгрин И.А. Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография. Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. С. 300.

Місце та час пов'язані між собою і певною мірою впливають на дії й наміри правопорушника. *Це означає, що володіючи відомостями про місце і час вчинення злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї, можна висунути версії про ймовірних суб'єктів злочину, засоби та знаряддя, за допомогою яких вони були вчинені, способів вчинення злочину тощо.*

Місце вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики дозволяє відповісти на питання – де саме скоєно злочин.

Вивчення оперативно-розшукової та слідчої практики дозволив виділити типові *місця* підготовки, вчинення і приховування злочинів, пов'язаних із обігом вогнепальної зброї та боєприпасів.

Так, місцями скоєння **викрадень** вогнепальної зброї та боєприпасів або **недбалого зберігання** можуть бути:

4) *склади (сховища, кімнати зберігання зброї, боєприпасів)* підприємств-виробників предметів озброєння, військових частин, військових полігонів, інших військових об'єктів (наприклад, військових містечок, позицій бойових підрозділів тощо), чергових частин правоохоронних органів, мисливських колективів, спортивних товариств, магазинів з продажу зброї, фінансових і комерційних структур, навчальних закладів, приватних охоронних чи детективних підприємств, а також підприємств, що мають вогнепальну зброю для проведення, наприклад дослідницьких робіт, навчання й охорони тощо;

5) *місця використання вогнепальної зброї і боєприпасів* (стрільбища під час проведення бойових стрільб, позиції військових в зоні проведення ООС, місця проведення антитерористичних заходів тощо);

6) місця несення служби;

7) помешкання фізичних осіб.

На підприємствах, що виготовляють (ремонтують) зброю викрадення готової вогнепальної зброї та її складових механізмів з цехів та складів (сховищ) зазвичай вчиняються особами, які її виготовляють. З військових частин, військових полігонів, інших військових об'єктів викрадення зброї

та боєприпасів зазвичай вчиняється військовослужбовцями, особами відповідальними за зберігання й видачу зброї, волонтерами, сторонніми особами, які незаконно потрапили на ці об'єкти. Значною мірою цьому сприяє:

- неналежна організація збереження вогнепальної зброї та боєприпасів, у тому числі в місцях складування;
- відсутність належного контролю й обліку за витратою комплектуючих деталей;
- неналежне виконання своїх обов'язків співробітниками охорони при огляді одягу та особистих речей співробітників, які залишають робочі місця;
- наявність недоліків в організації служби, ослаблення службово-бойової дисципліни і неналежного виконання військовослужбовцями своїх обов'язків під час несення служби.

Місцем вчинення **привласнення** вогнепальної зброї та боєприпасів може бути будь яке місце, де знаходиться зброя й опинився злочинець в певний проміжок часу та виник намір на привласнення зброї.

Місцем **незаконного придбання або незаконної передачі, збуту** вогнепальної зброї може бути будь-яке місце (приміщення, місце на відкритій місцевості, салон автомобіля тощо), у тому числі багатолюдне.

Як правило, **незаконна передача і збут** вогнепальної зброї та боєприпасів відбувається за місцем проживання злочинця, на вулицях, ринках, вокзалах тощо.

Також **незаконний збут** вогнепальної зброї може бути вчинено безконтактним способом із використанням мережі Інтернет. *Так, співробітниками СБУ Харківської області викрито міжрегіональну злочинну групу у складі трьох осіб, що незаконно виготовляла та збувала вогнепальну зброю, запчастини та складові механізми. Протиправні дії із виготовлення складових частин та механізмів вогнепальної зброї проводились на території приватного домоволодіння одного зі співучасників.*

Організатор групи за допомогою мережі Інтернет (шляхом розміщення відповідних оголошень) підшукував покупців вогнепальної зброї та патронів до неї. Після узгодження деталей протиправної оборудки, надсилав покупцю рахунок банківської

платіжної картки для перерахування коштів. Після зарахування грошей на рахунок, належним чином пакував та відправляв пакунок зі зброєю у будь-який регіон України поштою або компанією, яка надає логістичні послуги (зазвичай «НоваПошта»). Один з членів групи займався пошуком та постачанням складових частин до вогнепальної зброї, інший здійснював повний цикл виготовлення, закалювання та підгонки деталей, яких бракувало – нарізних стволів, затворів, бойків тощо[1].

Протиправне заволодіння вогнепальної зброї, як правило, відбувається в процесі вчинення інших злочинів:

- хуліганських дій;
- чинення опору співробітникам НП України, НГУ, які припиняють протиправні дії;
- масових заворушень;
- при вчиненні розбійних нападів з метою заволодіння чужим майном;
- або втрати власниками.

Місцем вчинення **заволодіння** вогнепальною зброєю, шляхом **розбою** зазвичай є місця несення служби військовослужбовцями, співробітниками поліції, курсантами на території військових частин, полігонів, чергових частин відділів НП України, закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання; громадські місця, пустирі, будинки, квартири тощо.

Кожен п'ятий розбій був вчинений саме з метою заволодіння вогнепальною зброєю і боєприпасами, при цьому дії злочинців були заздалегідь сплановані:

- вивчена особистість потерпілого;
- розроблені способи проникнення в приміщення (квартиру);
- розподілені ролі та ін.

Місцями вчинення **вимагання** вогнепальної зброї у денний час, як правило, є місце роботи потерпілого (особа, що

[1] Див.: Інформаційний ресурс «Народна Рада новости». URL: http://narodnarada.info/news/sbu-likviduvala-mereju-vigotovlennya-zbutu-news

вчиняє вимагання висловлює протиправні вимоги потерпілому, як правило, по телефону), а у вечірній та нічний час – місце проживання.

Вогнепальна зброя зазвичай **незаконно зберігається**:

- за місцем постійного або тимчасового проживання злочинця (у шафі серед одягу, під та над шафою, під подушкою, у каморі, підвалі, на горищі, балконі, предметах меблів, ванній кімнаті (під ванною, у зливному бачку) тощо);
- у господарських спорудах (у сараї, гаражі, туалеті тощо);
- за місцем роботи (у сейфі, шафі, робочому столі тощо);
- у транспортному засобі (в шухляді з боку переднього пасажира, під сидінням, багажнику);
- інших місцях (недобудованих або покинутих будинках, лісосмугах).

Місцями **незаконного виготовлення, ремонту, переробки** вогнепальної зброї можуть бути:

- підприємства, що спеціалізуються на виготовленні (ремонті), переробці зброї;
- будь-які інші приміщення на підприємствах та у приватних домоволодіннях, спеціально пристосовані для незаконного виготовлення, ремонту чи переробки зброї (токарні або слюсарні майстерні, приміщення (будинок, квартира, гараж тощо, де розміщено металообробні станки та інше необхідне обладнання для кустарного виготовлення складових механізмів вогнепальної зброї та самої зброї)). *Так, у 2013 році співробітники карного розшуку м. Миколаєва отримали оперативну інформацію про те, що на території України діє злочинне угруповання, члени якого виготовляють і незаконно реалізують вогнепальну зброю і боєприпаси. Під час документування протиправної діяльності групи було встановлено, що до її складу входять четверо осіб віком від 25 до 47 років, які отримали відповідні професії та володіли навичками поводження зі зброєю. Вказані особи мешкали в різних регіонах країни та окремо виконували визначені злочинним планом функції. Отримавши на переробку травматичну зброю, один зі зловмисників займався стволами з рамками, інший переробляв*

патрони в бойові, щоб була можливість стріляти на ураження, третій отримував замовлення, а четвертий забезпечував надійний процес протиправної реалізації, вирішував всі можливі проблеми при перевезенні небезпечного вантажу. Умови роботи також були забезпечені – кожна майстерня була ретельно підготовлена та оснащена спеціально пристосованим обладнанням: верстатами, фрезами, пресами, утримувачами тощо. Під час проведення обшуків правоохоронці виявили та вилучили арсенал вогнепальної зброї та боєприпасів. Серед підготовленого для збуту «товару» були пістолети системи Макарова, Токарева та іноземного виробництва, револьвери «Наган», автомати Калашникова, патрони різного калібру до вогнепальної зброї, безліч частин і механізмів, які входять до складу озброєння[1]*;*

- інші місця.

Місцем вчинення **контрабанди вогнепальної зброї** може бути:

- будь-яка ділянка місцевості на прикордонній території України, де переміщують вогнепальну зброю через митний кордон поза митним контролем♦(об'їзні шляхи (польові, степові й міжселищні об'їзні дороги), таємні стежки тощо);

- ділянка місцевості, що розташована та території зони (посту) митного контролю (у випадку, коли предмети контрабанди приховуються від митного контролю).

Для перевезення вогнепальної зброї з урахуванням її кількості можуть використовуватися будь-які види транспорту.

Якщо брати до уваги ***час*** скоєння зазначеного виду злочинів, то треба відзначити, що він має кримінально–правове, процесуальне і криміналістичне значення.

Криміналістичне значення визначається тим, що в скоєнні більшості злочинів спостерігається певна вибірковість у часі діянь злочинця.

---

[1] Полицейские Николаева накрыли мастерскую по изготовлению оружия – при обысках изъяли целый арсенал. URL: https://news.pn/ru/criminal/91753

♦Зона митного контролю – це місце, окреслене митними органами в пунктах пропуску через митний кордон країни або в інших місцях її митної території, де ці органи здійснюють цей процес.

За результатами узагальнення, встановлено, що злочини у сфері обігу вогнепальної зброї вчиняються протягом усього дня, однак для окремих категорій злочинів час вчинення має свої особливості.

Так, більшість фактів **викрадень** або **заволодінь** вогнепальною зброєю зі сховищ (складів) військових частин, військових полігонів та у окремих осіб відбувається в нічний час, з 22 до 4 години.

Нічний час сприяє вчиненню викрадень за наступними обставинами:

- на території, яка примикає до сховища (складу), в цей час може опинитися лише обмежене коло осіб, ніж в денний (робочий) час або на місці вчинення злочину буде практично виключена або обмежена поява небажаних свідків;
- темний час доби дозволяє непомітно проникнути на територію, що охороняється та таким же чином її залишити;
- у осіб, що виконують обов'язки з охорони сховищ і режимної території (об'єктів), притупляється пильність через властивості організму людини відпочивати вночі, що позначається на якості несення служби та охорони.

Що стосується часу вчинення **контрабанди** вогнепальної зброї, то якщо це не пов'язано з розкладом руху транспорту, злочинці найчастіше намагаються обрати другу половину ночі або кінець зміни митного наряду, що пов'язано зі стомленістю й меншою увагою працівників митниці. Найчастіше контрабанда вогнепальної зброї вчиняється наприкінці зміни митного наряду, коли пильність та увага митників слабшають. Проте й це не обов'язково, бо контрабанда вогнепальної зброї та боєприпасів відноситься до тих злочинів, де час суттєвої ролі не відіграє[1].

[1] Див.: Бандуріна Я. Ю. Обстановка вчинення контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів як елемент криміналістичної характеристики. *Митна справа.* 2012. № 4(82). С. 166.

5.4. Способи вчинення злочинів та характерні для них типові сліди

Спосіб вчинення злочину, який має прояв у різних слідах, слідових комплексах та інших речових доказах є базовим для характеристики злочинного діяння в цілому, що дає можливість побудови чітких версій про особливості вчинення злочину, його обстановки, кола осіб, причетних до злочину, а також дозволяє обрати раціональні методи й тактику виявлення та розслідування злочинів. У теперішній час не викликає сумнівів, що основним завданням криміналістичної методики є забезпечення слідчого (прокурора) та інших учасників провадження, котрі взаємодіють із ним, необхідним науково-методичним комплексом знань та методів виявлення, розслідування злочинів. Ці ж завдання, на нашу думку, повинні покладатися на криміналістичну характеристику, котра є основою тієї або іншої методики.

В системі елементів криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з незаконним обігом вогнепальної зброї та боєприпасів, особливе місце посідає спосіб вчинення кримінального правопорушення. Пов'язано це з тим, що відповідно до положень ст. 91 КПК України при проведенні досудового розслідування у кримінальному провадженні доказуванню підлягають подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення). Крім цього, відомості про спосіб вичнення злочину дозволяють визначити шляхи встановлення злочинця, засоби, що були використані для вчинення правопорушення, місця їх ймовірного виявлення або знаходження. Дані про спосіб злочину можуть також допомогти у розкритті раніше вчинених аналогічними способами злочинів або довести факт вчинення кримінального правопорушення одними й тими ж особами.

Аналіз правозастосовної практики засвідчує, що найбільш активно процесу слідоутворення при скоєнні діянь у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів сприяють дії особи злочинця, що безпосередньо вчиняє протиправні дії

щодо *незаконного виготовлення, викрадення (різні форми заволодіння), вимагання, контрабанди, носіння, зберігання вогнепальної зброї,* а також особи, незаконні дії якої можуть спостерігати очевидці події.

Переважна більшість злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів вчиняються з попередньою підготовкою та приховуванням факту і слідів правопорушення.

Підготовчі дії до вчинення злочинів щодо незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів починаються з моменту виникнення злочинного наміру й прийняття рішення вчинити злочин. Під час підготовки злочинці:

- обирають місце й час вчинення кримінального правопорушення;
- ретельно вивчають потенційних жертв та обстановку на об'єкті, де планується вчинити злочин.

Стосовно потенційних жертв – використовують завчасно отриману інформацію про потенційних потерпілих. Для цього вивчаються спосіб життя жертви, графік роботи (наприклад, коли особа буває одна та мала ймовірність бути поміченим сторонніми особами – під час обідньої перерви, повернення додому тощо), маршрути, час і засоби пересування тощо.

Стосовно об'єктів – вивчають режим роботи підприємства, установи; маршрути, час і засоби пересування, осіб, відповідальних за зберігання зброї у відповідних сховищах; наявність технічних засобів захисту таких об'єктів, охоронної сигналізації, сейфів тощо;

- здобувають зброю, підшукують засоби для подолання перешкод, виведення з ладу засобів охоронної сигналізації;
- отримують консультації у відповідних фахівців, встановлюють контакти з представниками правоохоронних органів, а також особами, які мають доступ до зброї;
- завчасно створюють умови, що полегшують вчинення злочину;
- підшукують транспорт;
- розподіляють ролі під час вчинення та приховання злочину;

- виготовляють засоби приховування злочину, а також вчиняють дії щодо забезпечення алібі.

Безпосереднє вчинення злочину.

Залежно від місцезнаходження вогнепальної зброї, **викрадення** може вчинятися:

- зі сховищ (склади, збройові кімнати, чергові частини з сейфами для зберігання зброї тощо);
- у осіб.

Викрадення вогнепальної зброї зі сховищ, в залежності від характеру проникнення до таких об'єктів, може бути вчинене:

1) шляхом вільного доступу;

2) шляхом проникнення до сховища з подоланням перешкоди.

Так, викрадення вогнепальної зброї та боєприпасів шляхом вільного доступу, як правило, вчиняються одноосібно при наступних обставинах:

- при виконанні робіт по обслуговуванню озброєння в збройовій кімнаті або на складі. Злочинці скоюють викрадення, користуючись неналежним наглядом за їх діями з боку командирів і матеріально відповідальних осіб, недбалим ставленням зазначених осіб до схоронності ввіреного озброєння;
- при перевірці стану збереження озброєння одним з членів комісії;
- при проведенні вантажно-розвантажувальних і ремонтних робіт у сховищах озброєння;
- при несенні вартової служби;
- при можливості доступу посадових осіб в збройові кімнати відповідних підрозділів.

При викраденнях шляхом вільного доступу до місць зберігання вогнепальної зброї та боєприпасів умисел на її викрадення в більшості випадків формується раптово, під впливом зовнішніх обставин – з'явилася можливість заволодіти зброєю в певний конкретний момент (відсутність відповідальної особи, відкритий сейф, відключена сигналізація тощо). Характерною рисою викрадення з вільним доступом до сховища є незначна кількість викраденого, зазвичай в межах, що допускають укриття викраденого під одягом.

Викрадення вогнепальної зброї та боєприпасів шляхом проникнення в сховище з подоланням перешкоди зазвичай вчиняється групою осіб. Це пов'язано з особливостями зберігання зброї, боєприпасів (наприклад, наявність озброєної охорони, технічна захищеність, наявність сигналізації і систем спостереження тощо), що обумовлює необхідність застосування колективних зусиль. У всіх випадках, безпосередньому вчиненню викрадень зброї у такий спосіб передує ретельна підготовка, яка включає:

- підбір співучасників і розподіл ролей між ними;
- підшукування засобів для подолання перешкод (викрадення або підбір ключів для відмикання замків у сховищах, придбання необхідних інструментів та засобів (наприклад, плоскогубці, кліщі, ломик, драбина тощо);
- завчасне створення умов, що полегшують вчинення викрадення (вирізання отворів у дротовій загорожі навколо складу, зняття решіток з вікон, пристосування драбини до вікна, відключення сигналізації, системи спостереження тощо);
- підшукування транспортних засобів для вивезення викраденого;
- підшукування (виготовлення, придбання) засобів для приховування злочину та його слідів, а також вчинення дій щодо забезпечення алібі.

Проникнення до сховищ може бути здійснено:

1) з використанням спеціальних засобів:

- перепилювання або злам дужки замка дверей сховища спеціально підготовленими для цього інструментами;
- проникнення через вікно за допомогою зняття решіток;
- відмикання замка дверей викраденим або підібраним ключем;

2) з використанням недоліків конструктивних елементів сховища.

Характерною рисою викрадень вогнепальної зброї та боєприпасів, скоєних у осіб, є їх ситуаційність:

- в результаті недбалого ставлення до зберігання вогнепальної зброї, виданої для постійного носіння в місцях проживання;

- при залишенні вогнепальної зброї в автомобільному транспорті;
- при знаходженні особи, яка має при собі вогнепальну зброю в стані алкогольного сп'яніння;
- шляхом зрізання кобури зі зброєю з ременя в умовах скупчення значної кількості людей (наприклад, в громадському транспорті тощо).

Сліди, що залишаються злочинцями на місці події при вчиненні **викрадень** (заволодінь), доволі різноманітні і багато в чому залежать від виду та способу заволодіння зброєю.

Привласнення вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), *має місце при її утриманні, неповерненні володільцю особою, якій вона була довірена для зберігання, перевезення, пересилання, надана у зв'язку з виконанням службових обов'язків тощо або в якої опинилась випадково чи яка була вилучена в іншої особи, котра володіла нею незаконно.*

Вогнепальна зброя, яка привласнюється має знаходитися в фактично правомірному користуванні або віданні певної особи. А сам факт заволодіння вогнепальною зброєю стає можливим за рахунок її незаконного утримання і неповернення. При цьому, правомірне користування полягає у використанні вогнепальної зброї, що ввірена особі для виконання службових обов'язків. Правомірне відання (управління) полягає у виконанні передбачених службовими обов'язками функцій по розпорядженню зброєю або забезпеченню їхньої цілісності.

Таким чином, розкрадання вогнепальної зброї шляхом привласнення пов'язано з використанням службового становища.

Способами привласнення можуть бути:

1) *привласнення військовослужбовцями ввіреної для несення вартової або прикордонної служби вогнепальної зброї та боєприпасів.*

При цьому привласнення зброї вартовими або особами, що входять до складу прикордонних нарядів може бути пов'язане з дезертирством або самовільним залишенням частини;

2) *присвоєння виданої вогнепальної зброї та боєприпасів для навчально-бойових стрільб або для ведення бойових дій.*

В умовах проведення навчально-бойових стрільб зазвичай привласнюється не сама зброя, а частина боєприпасів до неї, яка не була вистріляна, шляхом вилучення їх з магазину або при спорядженні магазина перед стрільбою. При доповіді про виконання вправ, особи, які привласнили боєприпаси заявляють про повне витрачення боєкомплекту. Складність виявлення привласнень боєприпасів при стрільбах полягає в тому, що після виконання ряду вправ не представляється можливим підібрати і точно підрахувати кількість гільз через значну площу їх розкидання.

В умовах бойових дій практично неможливо здійснювати контроль за витрачанням зброї та боєприпасів. Привласнення зброї або боєприпасів командирами підрозділів може здійснюватися за рахунок вуалювання вчинених розкрадань у документації (наприклад, шляхом приховування певної частини зброї та боєприпасів при видачі їх підлеглим та подальшим складанням відповідних звітів про те, що боєприпаси витрачені повністю) або складання фіктивних актів про втрату зброї та боєприпасів при виході з оточення, триманні оборони тощо;

3) *привласнення ввіреної для збереження вогнепальної зброї.*

У ряді випадків з цією метою злочинці вдаються до обману, заявляючи, що ввірені їм предмети у них викрадені.

При скоєнні **привласнень, крадіжок і розтрат** залишаються переважно матеріальні сліди злочину (знарядь злому, рук, взуття, документи, носії комп'ютерної інформації та ін.).

Вимагання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), полягає в *пред'явленні особі, яка законно чи незаконно володіє або у віданні чи під охороною якої вона перебуває, вимоги про її передачу*.

Даний спосіб вчинення злочину характеризується двома взаємопов'язаними діями:

1) пред'явленням майнової вимоги (вимоги передачі вогнепальної зброї або права на таку зброю);

2) погрозою застосування насильства, знищення або пошкодження майна, заподіяння іншої шкоди.

Пред'явленню майнової вимоги, як правило, передує ретельна підготовка, яка може проявлятися в отриманні відомостей про фізичних осіб (власників, колекціонерів зброї тощо) і юридичних осіб (охоронні організації, магазини зброї тощо). Зазвичай, осіб що планують вчинити вимагання цікавить не тільки зброя, але й обставини особистого життя потерпілих осіб, в тому числі різні компрометуючі їх відомості, вольові якості тощо. Такі відомості можуть бути отримані з різних джерел, у тому числі, від наближених осіб. Під час підготовки до вимагання, злочинці нерідко отримують (купують) вогнепальну або холодну зброю, замовляють або самі виготовляють їх макети, підшукують транспортні засоби та співучасників.

Пред'явлення майнової вимоги може виражатись в анонімному листі, висловлене по телефону, при особистому контакті, а також через третіх осіб (посередників). Листи з вимогами зазвичай роздруковуються на принтерах або виконуються сторонніми особами, зміненим почерком. Під час розмови по телефону вимагач прагне змінити тембр, інтонацію голосу, наслідувати мовлення осіб іншої національності тощо.

У випадку відмови передати вогнепальну зброю вимагачі зазвичай повторюють свою вимогу, а потім вдаються до погроз застосування фізичного насильства до потерпілих, погроз знищення або пошкодження майна. Під час формулювання таких погроз злочинці нерідко демонструють зброю або її макети. Реалізуючи погрози, вони можуть вдатися навіть до знищення або пошкодження майна (скоїти підпал будови, зіпсувати товар, пошкодити автомобіль тощо).

Під час вчинення вимагання, вимагачі самі призначають час, місце і спосіб передачі їм вогнепальної зброї. Передача може бути здійснена з рук в руки (у цьому випадку злочинці зазвичай вибирають малолюдне місце, темний час доби, використовують транспортний засіб) або через посередників.

Досить часто злочинці вказують конкретне місце, де потрібно залишити (заховати) вогнепальну зброю, передати яку незаконно вимагають. Через деякий час, зазвичай після прихованого спостереження за цим місцем, вони намагаються самі або через інших осіб забрати таку зброю.

У багатьох випадках вимагання не вчиняється анонімно – потерпілі добре знають зловмисників, однак бояться або не бажають звернутися до правоохоронних органів за допомогою.

Не виключені також ситуації вчинення вимагання в результаті наміру, який виник раптово (наприклад, коли особа вимагач знаходиться в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння і у зв'язку з цим пред'являє неправомірні вимоги до потерпілого).

Вимагання вважається закінченим складом злочину з моменту пред'явлення вимоги, поєднаної з відповідними погрозою чи насильством.

При вчиненні **вимагань** вогнепальної зброї, як правило, відсутні свідки-очевидці. А тому особливого значення для розслідування набувають саме матеріальні сліди правопорушення. До матеріальних слідів при вчиненні вимагань відносять:

- анонімні листи, отримані потерпілим;
- різні матеріальні носії інформації (CD-диски, флешнакопичувачі), що містять цифрові фото зображення, відео контент та записи з камер систем відеоспостереження, текстові документи, записи перемовин з вимагачами;
- цифрові мережеві та локальні сліди, у тому числі, що знаходяться у операторів телекомунікацій;
- тілесні ушкодження на тілі потерпілого, плями крові, сліди рук, ніг, транспортних засобів, залишені злочинцями при обмеженні прав, свобод чи законних інтересів осіб, знищене чи пошкоджене майно потерпілих;
- зброя, як знаряддя злочину і як предмет вимагання, викинута злочинцем в момент його затримання або захована після скоєння злочину.

До ідеальних слідів відносяться: відомості про зовнішній вигляд особи вимагача, відображені в пам'яті потерпілого;

манера розмови, дефекти мовлення, характерні слова і вирази, які вживалися злочинцем; особливі прикмети.

Як правило, при вчиненні вимагань залишається порівняно мало як матеріально відображуваних, так і ідеальних слідів, тому рекомендується вжити всіх можливих заходів, щоб затримати вимагача на гарячому під час одержання ним вогнепальної зброї, що забезпечить успіх розслідування.

Заволодіння вогнепальною зброєю (крім гладкоствольної мисливської), що вчиняється шляхом **шахрайства** полягає у заволодінні даними предметами *за допомогою обману чи зловживання довірою* осіб, в чиєму віданні, володінні, власності вона знаходяться, а **заволодіння вогнепальною зброєю** шляхом **зловживання службової особи своїм службовим становищем** – внаслідок протиправного використання нею своїх владних повноважень.

При скоєнні **шахрайства** переважають ідеальні сліди (потерпілі, а іноді і свідки дають досить повний опис зовнішності злочинця і зазвичай впевнено пізнають його).

Заволодіння вогнепальної зброї, що вчиняється шляхом розбійного нападу, відноситься до категорії особливо тяжких злочинів. Проведене нами дослідження доводить, що заволодінню зброєю шляхом розбійного нападу практично завжди передує попередня підготовка. Виняток становлять випадки, коли заволодіння вогнепальною зброєю відбувається в процесі вчинення розбійного нападу з метою заволодіння чужим майном громадян.

Під час підготовки до розбійного нападу зловмисники завчасно обирають:

- об'єкт нападу (військовослужбовців, що несуть вартову службу; співробітників поліції; чергові частини НП України тощо);
- час вчинення злочину;
- знаряддя для вчинення злочину та засоби придушення опору потерпілих.

Крім того, вживаються заходи, спрямовані на забезпечення особистої безпеки на випадок можливого опору.

Особливість розбійних нападів, що вчиняються військовослужбовцями на часових військових частин, де вони служать або співробітниками поліції на чергові частини НП України, полягає в їх обізнаності про особливості несення служби вартовими або нарядами чергових частин, а також, в окремих випадках, безпосередньо потерпілих, що значно полегшує їм доступ до місць скоєння злочинів. Під час вчинення розбійних нападів злочинцями зазвичай застосовується зброя, вилучена ними у потерпілих, а також заздалегідь підготовлені знаряддя (ножі, ломи, сокири, розвідні ключі). Трапляються ситуації, коли під час вчинення розбійних нападів настає смерть потерпілих.

При скоєнні **розбійних нападів** на відкритій місцевості, на місцях події зазвичай залишається достатньо малоінформативна слідова картина. Свідки, як правило, не можуть спостерігати всю картину розбійного нападу, в своїх свідченнях вони розповідають лише про окремі деталі події. Нерідко свідків взагалі не буває. Що ж стосується потерпілих, то деякі з них в силу нервового потрясіння, викликаного вчиненням стосовно них злочину, сприймають картину події в спотвореному вигляді. Потерпілому іноді здається, що злочинців було більше, ніж насправді, що це були люди «великого зросту», «зі звірячим обличчям» тощо. Тому слідчий повинен критично ставитися до інформації, що отримана від очевидців і потерпілих, і ретельно перевіряти її, зіставляючи з іншими доказами.

Типовими різновидами способів носіння вогнепальної зброї та боєприпасів є:

- носіння вогнепальної зброї та боєприпасів безпосередньо при собі в предметах одягу (в бічних і внутрішніх кишенях піджака, куртки, пальто; в кишенях брюк);
- безпосередньо на тілі;
- в супутніх предметах (у портфелі, сумці, валізі тощо), здебільшого це боєприпаси.

На факт незаконного **носіння** вогнепальної зброї конкретною особою можуть вказувати:

- наявність вогнепальної зброї у особи;
- сліди у вигляді нашарувань частинок металів, іржі, мастила або відбитків деталей зброї на одязі і тілі людини;

- сліди продуктів пострілів (мікрочастинки пороху, кіптяви, зняті з кисті руки та предметів одягу того, хто стріляв), якщо вони очевидно свідчать про факт застосування зброї конкретною особою.

Під незаконним зберіганням вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської) розуміються *умисні дії, які полягають у володінні (незалежно від тривалості в часі) без відповідного дозволу або із простроченням його дії будь-яким видом вогнепальної зброї, що знаходиться не при особі, а в обраному нею місці.*

Вогнепальна зброя зазвичай зберігається:

- у спеціально пристосованих для цього схованках на території домоволодіння особи або за її межами;
- у будинку (квартирі);
- в гаражі;
- у підсобних приміщеннях;
- у транспортних засобах.

Майже у всіх випадках незаконне зберігання вогнепальної зброї та боєприпасів здійснюється таємно.

На факт незаконного **зберігання** вогнепальної зброї та боєприпасів в певному приміщенні вказують:

- факт здійснення в ньому пострілу з утворенням цілого комплексу матеріальних слідів;
- виявлені засоби пакування і частини боєприпасів, окремі деталі зброї, а також її відбитки в кобурах, чохлах, на одязі, матеріалах для пакування, в тайниках-сховищах. За відбитками окремих деталей вогнепальної зброї експертним шляхом у ряді випадків вдається визначити модель зброї, що зберігалася, а коли її буде знайдено, то провести її ототожнення.

Під незаконним придбанням вогнепальної зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської) слід вважати *умисні дії, пов'язані з їх набуттям (за винятком викрадення, привласнення, вимагання або заволодіння шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем) всупереч передбаченому законом порядку – в результаті купівлі, обміну, привласнення знайденого, одержання як подарунок, на відшкодування боргу тощо.*

Незаконне виготовлення вогнепальної зброї. У Протоколі проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності розкривається поняття «незаконне виготовлення», під яким розуміється виготовлення або складання вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів:

1) із складових частин та компонентів, що знаходяться у незаконному обігу;

2) без відповідної ліцензії або дозволу компетентного органу держави – учасниці Протоколу, в якому здійснюється виготовлення або складання;

3) без маркування вогнепальної зброї відповідно до наявних міжнародних домовленостей[1].

В угоді про співробітництво держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав у боротьбі з незаконним виготовленням і обігом вогнепальної зброї під незаконним виготовленням зброї розуміється несанкціоноване відповідно до національного законодавства держав-сторін виготовлення вогнепальної зброї, основних частин вогнепальної зброї[2].

У п. 13 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 3 надано роз'яснення, що під *незаконним виготовленням* вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської) потрібно розуміти *умисні, вчинені без передбаченого законом дозволу дії по їх створенню чи переробленню, внаслідок чого вони набувають відповідних характерних властивостей.*

---

[1] Протокол против незаконного изготовления и оборота огнестрельного оружия, его составных частей и компонентов, а также боеприпасов к нему, дополняющий Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности, принятый резолюцией 55/255 Генеральной Ассамблеи ООН от 31 мая 2001 года. URL: http://www.un.org/ru/ documents /decl_conv/conventions/crimepro.shtml

[2] Соглашение о сотрудничестве государств – участников Содружества Независимых Государств в борьбе с незаконным изготовлением и оборотом огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств, принятое на заседании Совета глав правительств Содружества Независимых Государств от 14 ноября 2008 года. URL: http://www.e-cis.info/page.php?id=20844

Такими діями, зокрема, є перероблення ракетниці, стартового, будівельного, газового пістолета, інших пристроїв, пристосованих для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металь-ними снарядами несмертельної дії, у зброю, придатну до стрільби, або мисливської (у тому числі гладкоствольної) рушниці – в обріз тощо.

Саморобне виготовлення вогнепальної зброї є одним з основних джерел її надходження в незаконний обіг.

Найбільш розповсюдженим є незаконне виготовлення вогнепальної зброї (наприклад, шляхом обрізу стволів та прикладів у рушниць; виготовлення пістолетів із газових, сигнальних та пневматичних пістолетів шляхом розточки (заміни) стволу, зрізання обмежувача, приварювання зварк-ою бойка, заміни ударника на саморобний, розточування чашечки затвору та губ магазину тощо) та боєприпасів (здебільшого патронів).

Основні способи незаконного виготовлення зброї та боє-припасів характеризуються виготовленням в домашніх умовах за допомогою:

- слюсарного інструменту;
- використання складного обладнання (спеціальні ста-нки та пристрої);
- в промислових умовах (майстерні, цехи заводів тощо).

Способи незаконної переробки указаних предметів: уко-рочення стволів мисливських рушниць; переробка зброї шляхом розточки каналу ствола зброї, що дозволяє викори-стовувати для стрільби більш доступні патрони.

Як вже зазначалося, серед способів виготовлення само-робної зброї можна виділити такі:

- шляхом самостійного виготовлення всіх деталей та частин зброї;
- з використанням окремих деталей та частин зброї промислового виготовлення;
- внесенням невідворотних змін у конструкцію невог-непальної зброї (газової, сигнальної, пневматичної, конструк-тивно подібних до зброї виробів тощо), котрі призводять до зміни її цільового призначення;

- шляхом самостійної збірки з деталей та частин вогнепальної зброї промислового виробництва.

Кожен тип зброї характеризується набором типових конструктивних ознак. Зброю, якій притаманні типові ознаки, слід відносити до типової незалежно від способу виготовлення. Наприклад, типовою ознакою револьверів є наявність барабану, який об'єднує в собі декілька патронників, а у пістолетів є елементом стволу.

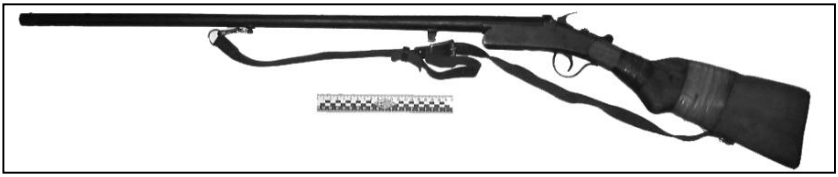
Однак зустрічаються об'єкти як промислового, так і саморобного виготовлення, які не містять визначальних ознак, які характеризують відомі типи зброї. Подібна зброя є атиповою (наприклад, замаскована зброя під авторучки, зонтики тощо).

На сьогодні найбільш розповсюдженим способом виготовлення саморобної зброї є переробка травматичної зброї з вогнепальним принципом метання снаряду (пристроїв для стрільби патронами, спорядженими еластичними снарядами травматичної (несмертельної) дії), газової та сигнальної зброї. Особливо часто переробці піддаються моделі травматичної та газової зброї, котрі виготовляються з міцних сталевих сплавів. Застосування високоміцних матеріалів у виробництві газової зброї дозволяє після її переробки успішно використовувати для стрільби бойові патрони без руйнування конструкції зброї. Найбільш часто переробці піддаються «травматичні» пістолети «ІЖ-79-9Т», «ІЖ-78-9Т», газові пістолети «ІЖ-79» («6П42-7,6» та «6П42-8») та «ІЖ-78» або їх різні модифікації, прототипами яких є відомі пістолети ПМ та ПСМ. Усі переробки носять невідворотний характер та найбільш розповсюдженими способами є заміна (так зване «перестволення») або розточування стволу, розточування патронного упору затвору, демонтаж спеціальних пристроїв у стволах газових пістолетів, заміна зворотної пружини).

Вогнепальна зброя перероблена з газової, як правило, пристосовується під 9-мм патрон до ПМ та 5,6-мм патрон кільцевого запалення, як такі, що є найрозповсюдженими та доступними злочинному середовищу.

Мають також місце випадки, коли перероблюються у вогнепальну зброю газові пістолети ІЖ-78-7,6 під патрон калібру 5,45х18 ПМЗ до пістолету ПСМ.

Нерідко такі пістолети оснащуються саморобними глушниками звуку пострілу (рис. 338-354).

А

Б

В

Рис. 338. Гладкоствольна мисливська рушниця 16-го калібру «ІЖ-5» (А), у конструкцію якої саморобним способом внесені зміни: встановлений саморобний вкладний стволик (Б, В), призначений для стрільби 5,6 мм патронами кільцевого запалення.

Рис. 339.5,45-мм автомат АКС-74, перероблений з ММГ (макету масо-габаритного).

Рис. 340. Маркувальні позначення на 5,45-мм автоматі АКС-74, переробленого з ММГ (макету масо-габаритного).

Рис. 341. 7,62-мм саморобний пристрій для стрільби з оптичним прицілом ПО-3-9.

Рис. 342. Саморобна капсульна рушниця.

Рис. 343. Однозарядний пістолет, виготовлений саморобним способом з використанням промислового обладнання та призначений для стрільби способом роздільного заряджання (патрон до будівельно-монтажних пістолетів СМП-1, СМП-3а, СМП-3М+саморобна куля діаметром 12,3 мм (дріб).

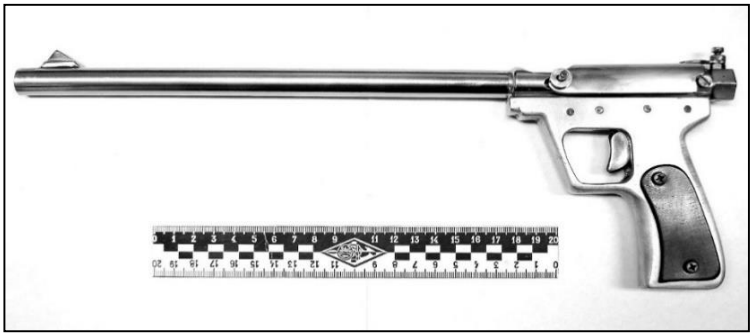

Рис. 344. Однозарядний пістолет, призначений для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення, виготовлений саморобним способом з використанням промислового обладнання.

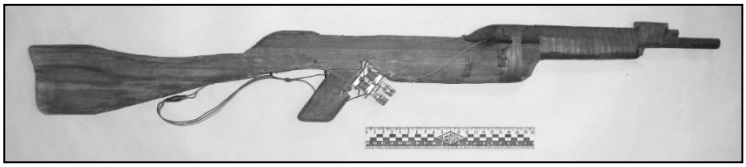

Рис. 345. Двоствольний дульнозарядний (шомпольний) пістолет з електричним способом запалення. Діаметр каналів стволів пістолета 6,9мм (верхнього) та 7,4 мм (нижнього).

Рис. 346. 8-мм газовий пістолет «ME 800 General» виробництва Італії, перероблений саморобним способом для стрільби саморобними патронами або способом роздільного заряджання: 9 мм шумовий патрон+куля (картеч) діаметром 8 мм.

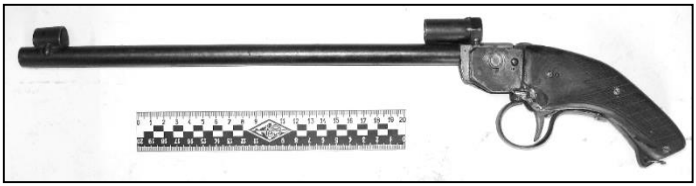

Рис. 347. Однозарядний пістолет, призначений для стрільби способом роздільного заряджання (капсуль «жевело»+заряд пороху+дробина діаметром 4,5 мм). Діаметр каналу стволу пістолета 4,5 мм. Пістолет виготовлений саморобним способом з використанням стволу 4,5-мм пневматичної гвинтівки промислового виготовлення.

Рис. 348. Однозарядний саморобний пістолет, призначений для стрільбу 5,6-мм патронами кільцевого запалення та шомпол до нього.

Рис. 349. 9-мм газовий револьвер моделі «KORA 007» виробництва Чехії, перероблений саморобним способом для стрільби з нього дробовими патронами калібру .35 Gren.

Рис. 350. 8-мм газо-шумовий пістолет «RECK» моделі «BABY» виробництва Німеччини, у конструкцію якого саморобним способом установлений ствол саморобного виготовлення.

Рис. 351. Пістолет-кулемет кустарного виробництва, призначений для стрільби 9-мм патронами до пістолету конструкції Макарова (ПМ).

Рис. 352. 1 – 5,6 мм спортивно-мисливські патрони кільцевого запалення; 2 – двоствольна гладкоствольна дульнозарядна (шомпольна) рушниця (2) з ґнотовим запаленням, виготовлена саморобним способом. Діаметр каналу стволів рушниці: лівого – 9,8 мм; правого – 9,4 мм.

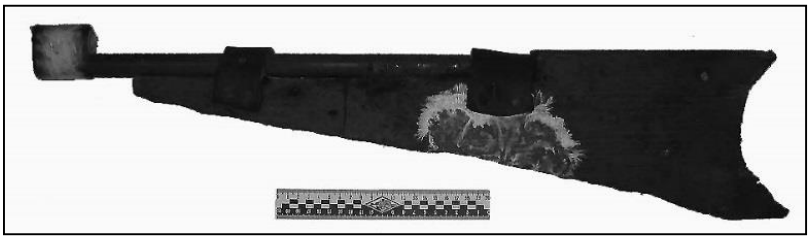

Рис. 353. Гладкоствольна дульнозарядна (шомпольна) рушниця з ґнотовим запаленням, виготовлена саморобним способом. Діаметр каналу ствола рушниці 15 мм.

Рис. 354. Гладкоствольна однозарядна рушниця, призначена для стрільби патронами 24-го калібру, виготовлена саморобним способом.

Рис. 355. Саморобна гладкоствольна дульнозарядна (шомпольна) рушниця з ґнотовим запаленням. Діаметр каналу ствола рушниці 15,5 мм. Рушниця виготовлена з використанням ложі 4,5 мм пневматичної гвинтівки моделі «ІЖ-38» промислового виготовлення.

Зазвичай для стрільби зі зброї промислового виготовлення використовується порох різних видів та марок. Однак заряджання саморобної зброї може здійснюватися ре-

човиною або сумішшю речовин, які замінюють порох. Наприклад, такі зразки саморобної вогнепальної зброї, як «самопали», котрі мають ствол, заглушений з одного кінця, та запальний отвір, можуть знаряджатися запалювальною масою сірникових голівок. У одній сірниковій голівці міститься 5-6 гр. бертолетової солі, близько 0,6 сірки, 1 мг калієвого хрампіку, близько 0,1 мг піролюзиту. Як видно, два з трьох компонентів димного пороху – бертолетова сіль та сірка, входять до складу запалювальної суміші, що дозволяє використовувати її в якості замінника пороху. В цілому процеси, які відбуваються при розпаді пороху та сірникової маси, є аналогічними, що дозволяє розповсюджувати критерій вогнестрільності й на зброю, де використовується речовина, котра замінює порох.

В практиці зустрічаються найрізноманітніші конструктивні рішення саморобної вогнепальної зброї – від примітивних дульнозарядних «самопалів» до складних екземплярів автоматичної зброї. Однак з цієї різноманітності виділяються групи, які мають ознаки, що збігаються.

Слід докладно зупинитись на зброї, виготовленої переробкою вогнепальної зброї промислового виробництва. При цьому переробка найчастіше характеризується невідворотними змінами конструкції та в більшості випадків полягає у зміні основних деталей шляхом відділення їх частин, наприклад, укорочення стволу, відпилювання прикладу, розсвердлювання патрону або всього каналу стволу тощо.

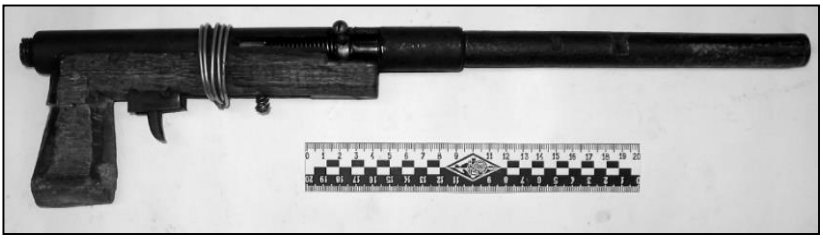

Рис. 356. Однозарядний пістолет, призначений для стрільби 5,6 мм патронами кільцевого запалення, виготовлений саморобним способом з використанням фрагменту стволу промислового виготовлення.

Рис. 357. Основні частини пістолета: 1 – ролик; 2 – рамка з рукояткою; 3 – ствольна коробка; 4 – кришка; 5 – ствол; 6 – гвинт; 7 – циліндричний ударник з пружиною, торець передньої частини якого виконує роль бойка; 8 – бойова спіральна пружина.

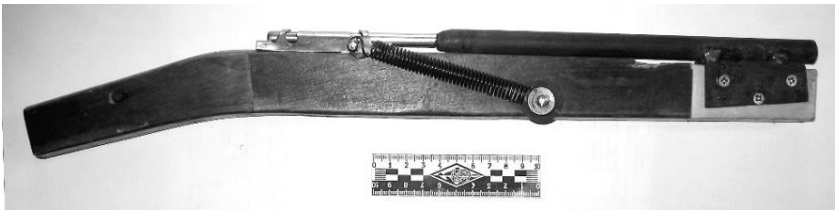

Рис. 358. Однозарядний саморобний пістолет, призначений для стрільби способом роздільного заряджання (капсуль «жевело»+навіска пороху+каліберна куля).

Особливе місце в групі переробленої вогнепальної зброї промислового виготовлення мають обрізи, котрі виготовляються з гвинтівок та карабінів або зі гладкоствольних рушниць.

З урахуванням практичних потреб та положень чинних нормативних та правових актів *обрізом* слід визнавати ручну вогнепальну зброю, виготовлену зі зброї промислового виробництва шляхом саморобного укорочення стволу до остаточної довжини стволу або довжини стволу зі ствольною коробкою менше 500 мм з одночасною зміною або без зміни ложі, але при цьому загальна довжина зброї повинна складати менше 800 мм.

При цьому обов'язковою ознакою обрізу є *укорочення стволу.* Відпилювання прикладу рушниці, заміна його на пістолетну рукоятку без укорочення стволу не можуть вважатися переходом зброї до категорії обрізів.

Практика також містить приклади виготовлення обрізів з 4,5-мм пневматичних гвинтівок, у яких саморобним способом видаляються передня частина стволу до певної остаточної довжини та приклад, а також перероблюються саморобним способом для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення (розсвердлюються канал стволу та газовідвідний отвір обрізу, встановлюється саморобний ударник).

Слід звернути увагу також на те, що обрізи виготовляються з частин декількох гладкоствольних мисливських рушниць, наприклад 16-го калібру моделі ЗК (колодка) та ІЖ-К (ствол), шляхом укорочення саморобним способом стволу до остаточної довжини та виготовлення рукоятки (рис. 359-363).

Рис. 359. Обріз, виготовлений з мисливських рушниць 16-го калібру моделі «ІЖ-5» (ствол); 2538Д (колодка), 5604А (цівка) шляхом укорочення стволу та прикладу.

Рис. 360. Обріз гвинтівки «ТОЗ-8», калібру 5,6 мм.

Рис. 361. Обріз гвинтівки «ТОЗ-8» калібру 5,6 мм з саморобним глушником (СРСР).

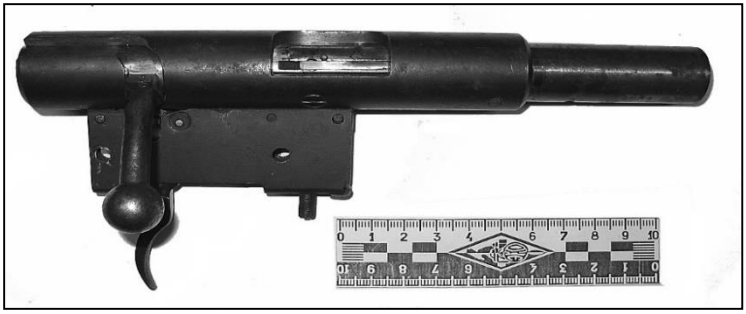

Рис. 362. Обріз, виготовлений з 5,6-мм спортивної гвинтівки «СМ» 1962 року випуску шляхом укорочення стволу та видалення ложі.

Рис. 363. Обріз виготовлений з переробленої мисливської рушниці 28-го калібру системи Манліхера № 9453С шляхом видалення саморобним способом передньої частини стволу до остаточної довжини 332 мм та прикладу.

Конструктивні особливості саморобної вогнепальної зброї визначаються конструктивними рішеннями, покладеними в основу виготовлення цієї зброї. Серед конструкцій, які найбільш часто зустрічаються можна виділити наступні.

Дульнозарядні пістолети. Примітивність конструкції подібних пістолетів зумовлює відносну простоту їх виготов-

лення з використанням підручних матеріалів, часто без застосування верстатного обладнання. Для стрільби з дульнозарядних пістолетів не потрібні унітарні патрони, в якості заряду можуть використовуватись різні речовини, що замінюють порох (наприклад, сірникова маса).

Конструктивно такі пістолети складаються з закріпленого на рукоятці стволу, який заглушений з казенної частини та має затравочний отвір. Заряджання зброї здійснюється з дульної частини за допомогою шомпола: в ствол засипається заряд пороху, потім поміщується пиж та снаряд, останній також фіксується пижом.

Запалення метального заряду може здійснюватися термічним, механічним або електричним способами.

При термічному способі постріл з пістолета здійснюється запаленням пороху або маси сірникових голівок, насипаних у затравочний отвір (затравки), піднесеним предметом, який горить або тліє.

При механічному способі запалення здійснюється ударом курка або ударника по капсулю-запалювачу, в якості якого можуть використовуватись:

- стандартні капсулі;
- паперові пістони;
- розтерта маса сірникових голівок, насипана в затравочний отвір.

При електричному способі в камеру згоряння поміщується нагрівальний елемент або електроіскровий розрядник, дроти від яких виводяться або через затравочний отвір або безпосередньо через дульний зріз.

Дульнозарядні пістолети бувають одно- та багатозарядні. Багатозарядність реалізується двома способами:

- наявністю у пістолета декількох стволів;
- наявністю у ствола декількох (по числу зарядів) затравочних отворів. В цьому випадку заряди розташовуються навпроти відповідних затравочних отворів та відділяються один від іншого щільними пижами. Заряди запалюються по черзі, починаючи від дульного зрізу (рис. 363-368).

Рис. 364. Гладкоствольний дульнозарядний (шомпольний) пістолет з ґнотовим запаленням, виготовлений саморобним способом.

Рис. 365. Гладкоствольний дульнозарядний (шомпольний) пістолет з ґнотовим запаленням, виготовлений саморобним способом. Діаметр каналу ствола пістолета 10,9 мм.

Рис. 366. Двоствольний гладкоствольний дульнозарядний (шомпольний) пістолет з ґнотовимзапаленням. Діаметр каналів стволів пістолета 8,3 мм.

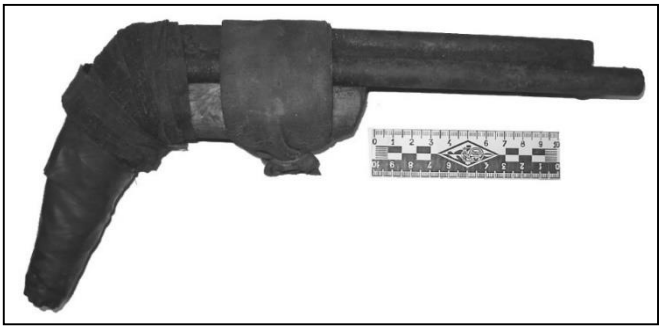

Рис. 367. Триствольний гладкоствольний дульнозарядний (шомпольний) пістолет з ґнотовим запаленням, виготовлений саморобним способом. Діаметр каналів стволів пістолета 7,9 мм (двох стволів) та 7,6 мм (одного стволу).

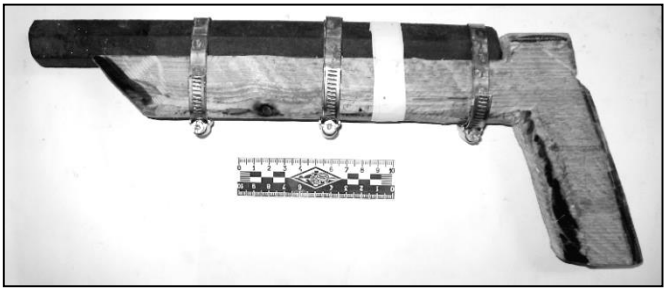

Рис. 368. Гладкоствольний дульнозарядний (шомпольний) пістолет з ґнотовим запаленням, виготовлений саморобним способом.

Рис. 369. Саморобний гладкоствольний 5,7-м дульнозарядний (шомпольний) пістолет з ґнотовим запаленням. Пістолет виготовлений з використанням стволу промислового виготовлення.

Казнозарядні пістолети. Відрізняються різноманіттям конструктивних рішень та, зазвичай, виготовляються під унітарні стандартні патрони (рідше під саморобні). Однозарядні пістолети мають доволі прості конструкції, в яких реалізовані різні способи запирання каналу стволу:

- затвором, який притискається до казенної частини стволу бойовою пружиною;
- затворами, які повертаються навколо горизонтальної або вертикальної осі;
- щитком рамки у конструкціях з хитним у вертикальній площині стволом (за аналогією з мисливськими рушницями) (рис. 370-383).

Рис. 370. Саморобний однозарядний пістолет із запирання стволу затвором, який притискається до казенної частини стволу бойовою пружиною, призначений для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення.

Рис. 371. Однозарядний пістолет, призначений для стрільби способом роздільного заряджання (капсуль «жевело»+навіска пороху+картеч діаметром 5,6 мм), виготовлений саморобним спо-

собом з використанням фрагменту стволу промислового виготовлення 4,5 мм пневматичної зброї. Запирання каналу стволу при пострілі здійснюється за рахунок тертя деталей затвору та енергії зворотно-бойової пружини, яка впливає на ударник.

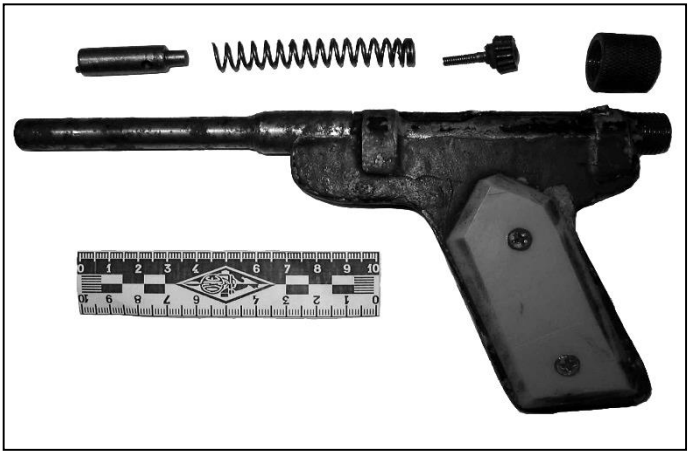

Рис. 372. Саморобний однозарядний пістолет, призначений для стрільби способом роздільного заряджання (патрон кільцевого запалення до будово-монтажного пістолету МЦ-52-1+картечина (куля) діаметром 6,4 мм).

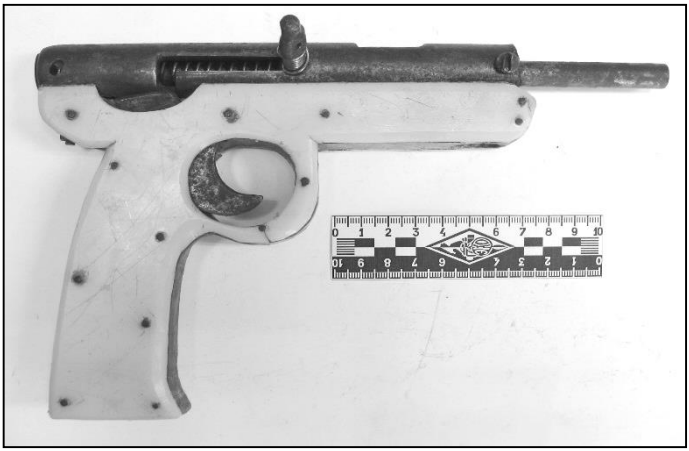

Рис. 373. Саморобний однозарядний пістолет, призначений для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення.

Рис. 374. Саморобний однозарядний пістолет, призначений для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення.

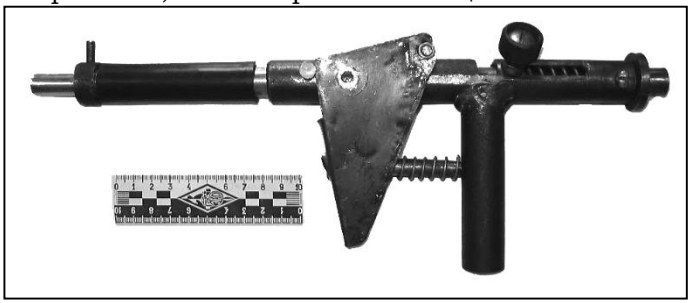

Рис. 375. Саморобний однозарядний пістолет із запиранням стволу затвором, який повертається навколо горизонтальної осі, призначений для стрільби способом роздільного заряджання (патрон кільцевого запалення до будівельно-монтажного пістолету «МЦ-52-1»+картеч діаметром 6 мм.

Рис. 376. Саморобний однозарядний пістолет, призначений для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення.

Самозарядні саморобні пістолети, повністю виготовлені в саморобний спосіб, в експертній практиці зустрічаються нечасто, оскільки їх виробництво потребує наявності у виготовлювача певних знань та навичок, а також верстатного обладнання. Принцип автоматики, покладений в основу конструкції подібних пістолетів у більшості випадків, базується на віддачі вільного затвору, який підпирається зворотною пружиною, розташованою на стволі або під стволом.

Рис. 377. Патрон та однозарядний пістолет, виготовлений саморобним способом, призначений для стрільби саморобними патронами.

Рис. 378. Самозарядний саморобний пістолет, призначений для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення.

Рис. 379. 1 – боєприпаси – 9,8 мм патрони, виготовлені саморобним способом з використанням гільз 5,45 мм військових патронів зр. 1974 р або будівельно-монтажних патронів до будівельно-монтажної колонки УК-6; 2 – однозарядний пістолет, призначений для стрільби саморобними патронами калібру 9,8 мм, виготовлений саморобним способом;

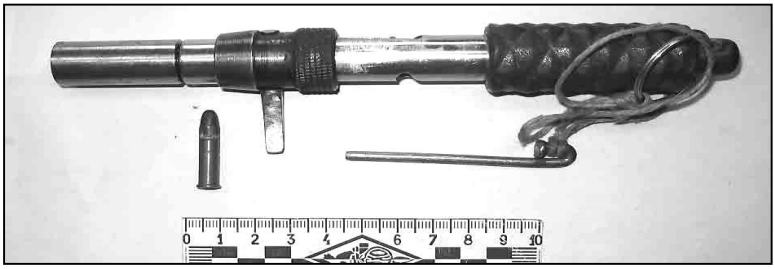

Рис. 380. 1 – 5,6-мм спортивно-мисливський патрон кільцевого запалення; 2 – саморобний однозарядний пістолет, призначений для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення.

Переважна більшість саморобних багатозарядних пістолетів виготовляються переробкою газових пістолетів, наприклад, «ІЖ-78» або «ІЖ-79». При цьому трудомісткість переробки є мінімальною – замінюється або розточується ствол, розточується патронний упор затвору. Нерідко такі пістолети оснащуються саморобними глушниками звуку пострілу.

Рис. 381. Самозарядний саморобний пістолет, призначений для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення, виготовлений з використанням магазину промислового виготовлення до 5,6-мм пістолету конструкції Марголіна.

Рис. 382. Пістолет у розібраному вигляді: 1 – замикач затвору; 2 – рамка зі стволом; 3 – затвор; 4 – магазин.

Рис. 383. 7,62-мм саморобний нарізний пістолет.

Саморобні револьвери. Конструкції револьверів не відрізняються різноманітністю, адже наявність барабану, який є головною типовою ознакою револьверу, обмежує можливі варіанти.

Нерідко у саморобних револьверів:

- барабан не фіксується відносно стволу в момент пострілу та для наступного пострілу потрібне його провертання вручну;
- є несоосність камор барабану та стволу, значний зазор між рамкою та стволом;
- стріляні гільзи з барабану вилучаються вручну.

Найбільш досконалі конструкції мають револьвери, виготовлені шляхом переробки газових та сигнальних револьверів (наприклад, револьверів сигнальних РС-22 «Стражник», Наган-С «Блеф» та ін.) (рис. 384-387).

Рис. 384. Сигнальний (стартовий) револьвер моделі РС-22 «Страж», перероблений саморобним способом для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення – встановлений саморобний ствол.

Рис. 385. Семизарядний револьвер з діаметром каналу стволу 5,6 мм, призначений для стрільби способом роздільного заряджання (капсуль «жевело»+пороховий заряд+каліберна куля), виготовлений саморобним способом.

Рис. 386. Семизарядний револьвер, призначений для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення, виготовлений саморобним способом.

Рис. 387. Саморобний семизарядний револьвер калібру 5,6 мм.

Обрізи. Як вже зазначалося, обрізи виготовляються з гвинтівок та карабінів, але частіше за все з мисливських гладкоствольних рушниць. Зазвичай ствол відпилюється на рівні переднього краю цівки, ложа скорочується до шийки прикладу. Запірний та ударно-спусковий механізми, як правило, залишаються без змін. Іншим варіантом є виготовлення обрізів з мисливської гладкоствольної рушниці, переробленої саморобним способом для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення шляхом заміни стволу та видалення прикладу. Практиці також відомі випадки вигото-

влення обрізів з 4,5-мм пневматичних гвинтівок, у яких саморобним способом видаляються передня частина стволу та приклад і перероблюються саморобним способом для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення (розсвердлюються канал стволу та газовідвідний отвір, встановлюється саморобний ударник) (рис. 388-394).

Рис. 388. Обріз, виготовлений з мисливської рушниці 16-го калібру моделі ЗК, переробленої саморобним способом для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення шляхом заміни стволу та видалення прикладу.

Рис. 389. Обріз одноствольної мисливської рушниці «Бердана» 32-го калібру (Росія).

Рис. 390. Обріз 5,6-мм спортивно-мисливської гвинтівки моделі «ТОЗ-8» виготовлений шляхом відпилювання саморобним способом стволу та приклада зі встановленим на ствол пристроєм для зниження рівня звуку пострілу.

Рис. 391. Обріз 7,62-мм гвинтівки Мосіна, зр. 1891/1930 р.р. (СРСР).

Рис. 392. Обріз гладкоствольної рушниці «Чіфсан» (Туреччина) 12-го калібру.

Рис. 393. Обріз, виготовлений з мисливської рушниці 16-го калібру моделі «ТОЗ-БМ» шляхом видалення саморобним способом передньої частини стволів до остаточної довжини 419 мм та приклада.

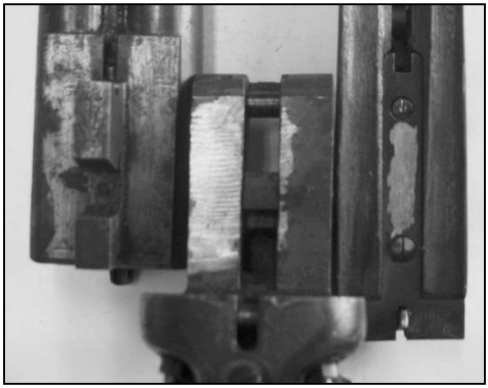

Рис. 394. Сліди механічної обробки на частинах обрізу (в місцях нанесення маркувальних позначень).

Атипова зброя. Найбільш наочним прикладом атипової саморобної вогнепальної зброї є так звані «пістолети-авторучки». Конструктивно вони, зазвичай, складаються з двох трубок, які згвинчуються, одна з яких є стволом, а інша – затворною коробкою, де розміщуються деталі ударно-спускового механізму. Запирання стволу може здійснюватись затворною коробкою, а постріл відбувається після відтягування ударника назад та різкого відпускання або постановкою його на бойовий взвод шляхом відведення в заднє положення, зачеплення з прорізом в затворній коробці та подальшого повороту та відпускання (рис. 395-398).

Також до атипової вогнепальної зброї можна відносити замасковану зброю, яка виготовляється спеціально такою, що зовнішньо нагадує предмети побуту.

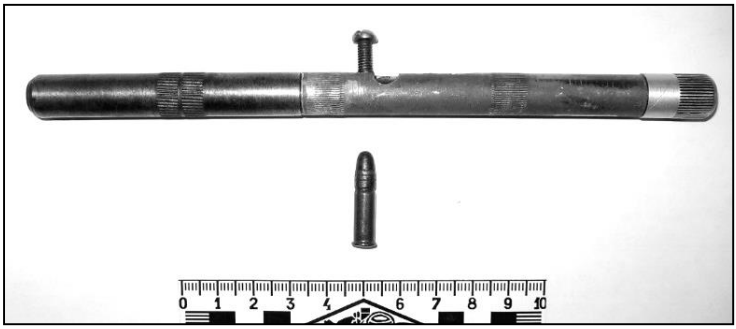

Рис. 395. Однозарядний пістолет (з патроном до нього), призначений для стрільби 5,6 мм патронами кільцевого запалення виготовлений саморобним способом з використанням промислового обладнання.

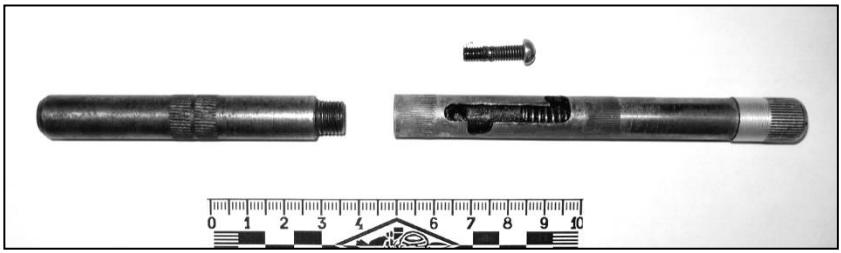

Рис. 396. Пістолет у розібраному вигляді.

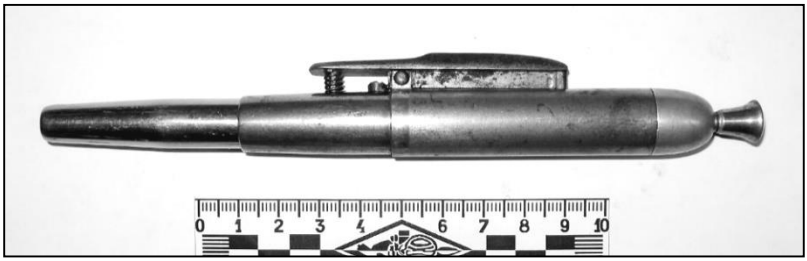

Рис. 397. Однозарядний пістолет, призначений для стрільби 5,6-мм патронами кільцевого запалення, виготовлений саморобним способом.

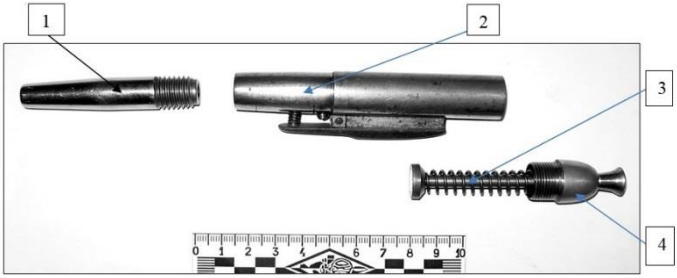

Рис. 398. Основні частини пістолета: 1 – ствол; 2 – ствольна коробка; 3 –деталі ударно-спускового механізму: підпружинений ударник, на торці передньої частини якого є ексцентрично розташований бойок, курок з рукояткою та спіральною бойовою пружиною; 4 – кришка ствольної коробки.

Слід зазначити, що предметами злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї були:

Вогнепальна зброя, в числі якої:

пістолети (револьвери):

- травматичні пістолети (марки ІЖ-79-9Т);
- однозарядні дульнозарядні пістолети ґнотового запалення;
- револьвери системи «Наган» калібру 7,62 мм 1895 року випуску;
- пістолети-кулемети конструкції Шпагіна (ПКШ) зразка 1941 року;
- газові пістолети та револьвери;
- пістолети (перероблені з газового пістолета);

- саморобні гладкоствольні однозарядні пістолети;
- 7,62-мм пістолети ТТ зр. 1930-33 рр.;

мисливські рушниці: ІК-27, «Сайга 410К», «Сайга-12С», «ТОЗ-34р» калібру 12х70 мм, МЦ 21 12-го калібру, двоствольна гладкоствольна рушниця 16-го калібру моделі «ТОЗ-БМ» 1963 р.в.;

гвинтівки: «ТОЗ-8М» калібру 5,6 мм, системи «Мосіна» зр. 1891-1930 рр. калібру 7,62 мм;

обрізи мисливських рушниць та гвинтівок: 16-го калібру, марки ІЖ-18МЕ, 16-го калібру моделі ЗК, гвинтівки ТОЗ-8М калібру 5,6 мм;

інша зброя: автомат Калашникова АК-74, карабін системи «Маузер К98» калібру 7,92 мм;

частини зброї: спускові механізми та частини зброї часів Другої світової війни, дискові магазини до кулеметів Дегтярьова, складові частини АК-74 та АКС-74У, карабінова система «Мосіна» калібру 7,62 мм зр. 1938 року.

В числі **боєприпасів** значились:

патрони: патрони калібру 7,62 мм до пістолету зразка 1930-33 рр. конструкції Токарева, патрони 12-го калібру, патрони для нарізної вогнепальної зброї калібру 5,45 мм для автоматів АК-74, АКС-74, АКСМ, АКС-74У, патрони до револьверу системи «Наган» калібру 7,62 мм, газові патрони, гвинтівкові патрони, патрони калібру 5,45х39 мм, патрони калібру 7,62 мм (для гвинтівок та карабінів марки «Мосіна», самозарядних гвинтівок АВС, СГТ), патрони 7,62х39 мм (для карабінів МП-СКС, «Сайга», «Вепр» та ін.), патрони 5,6 мм (для стрільби зі спортивно-мисливською вогнепальною зброєю: гвинтівок ТОЗ-8М, ІЖ-56, карабіну ТОЗ-11, 16, 17, 18 та ін.), патрони калібру 7,62 мм зр. 1943 року (для автоматів АК-47, АКМ, АКМС та ін.), гвинтівкові патрони кільцевого запалення 5,6 мм (для гвинтівки ТОЗ-8М, карабінів ТОЗ-16, ТОЗ-17 та ін.), патрони до пістолету Макарова (9х18 мм) калібру 9 мм, патрони 7,62 мм, виготовлені промисловим способом.

Так, на факт **незаконного виготовлення** вогнепальної зброї можуть вказувати різноманітні сліди і об'єкти-слідоносії: матеріали, які використовувалися під час виготовлення

або ремонту зброї; заготовки; креслення; зліпки окремих частин зброї; інструменти, зокрема для набивання номерних знаків; хімічні речовини і реактиви; залишки мастильного матеріалу; частинки металу на інструментах, які застосовувались для переробки зброї.

На факт виготовлення вогнепальної зброї та боєприпасів можуть також вказувати різноманітні об'єкти, які носять на собі сліди злочинного діяння: матеріали, котрі використовувались для виготовлення чи ремонту зброї та елементів патронів, спорядження патронів, спеціальні пристрої для спорядження рушничних гільз капсулями («Барклай», «Діана», рикопер), закрутки для забивання картонних корпусів гільз, злитки, стрічки свинцю прес-форми для штампування та відливання снарядів, шматки повсті, картону, паперу та інших волокнистих матеріалів, висічки для виготовлення пижів, напівфабрикати, заготовки, креслення та зліпки окремих частин зброї, боєприпасів, інструменти, зокрема, пуансони для набивання номерних знаків, а також бездимний та димний порох, його компоненти, маса сірникових голівок, хімічні речовини та реактиви, частки змащувального матеріалу, частки металу на інструментах, які застосовувалися для переробки патронів, зброї. Нерідко в місцях виготовлення, ремонту вогнепальної зброї, боєприпасів або в безпосередній близькості злочинцем проводяться контрольні постріли.

Наприклад, для виконання нарізання різьби використовується малогабаритний токарний станок HAAScepiї Ofhce, також для переробки зброї використовуються настільні токарні станки, фрезерно-свердлильні станки, вертикально-свердлильні станки, радіально-свердлильні станки тощо.

Фактичні дані про обставини виготовлення, ремонту вогнепальної зброї містяться в протоколах слідчих (розшукових) дій (огляду, обшуку, допиту та ін.), висновках експертів і в додатках до них (фотознімках, кресленнях, фото таблицях тощо).

Визначити, чи мають дії, які підпадають під ознаки ремонту разовий характер або вчинялися систематично, дозволяє, насамперед, наступне:

1) кількість виявлених боєприпасів (зброї, її основних частин та боєприпасів). При виявленні предметів, зазначених ст. 263 КК України, слід звернути увагу на місце та обставини їх виявлення. Так, виявлення у особи основних частин зброї в кількості двох та більше штук повинно бути основою для висунення та перевірки версії про систематичний характер дій, що підпадають під ознаки злочинів, котрі кваліфікуються ст. 263 КК України. У будь-якому випадку, в тому числі й при виявленні даних предметів у якості однієї штуки, рекомендується визначати їх технічні характеристики, що дозволить отримати більш повну інформацію, отже, підтвердити або спростувати версії про незаконні виготовлення, переробку та/або ремонт;

2) технічні характеристики виробів. Для визначення технічних характеристик рекомендується призначати експертизу. В числі питань, поставлених перед експертом, повинні бути й питання, відповіді на які дозволять визначити, які матеріали застовувались для виробництва (ремонту) зброї, боєприпасів, встановити можливе джерело їх походження, надати характеристики обладнанню, яке використовувалось при виробництві (ремонті) виявлених предметів.

Незаконна передача вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської) це – надання цих предметів іншій особі у володіння, для тимчасового зберігання чи використання за цільовим призначенням без передбаченого законом дозволу. Діяння в формі передачі є закінченим з моменту фактичного вручення вогнепальної зброї.

Незаконний збут вогнепальної зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської) полягає в умисній передачі її іншій особі поза встановленим порядком в результаті здійснення якої-небудь протиправної угоди (шляхом продажу, обміну, дарування, сплати боргу тощо). Тобто фактично йде мова про відчуження вогнепальної зброї у власність будь-якої особи. Як і в ситуації з передачею, збут вогнепальної зброї вважається вчиненим з моменту фактичного відчуження зброї.

Під незаконною переробкою, як різновидом виготовлення вогнепальної зброї та її основних частин слід розуміти

внесення змін у встановлений порядок їх тактико-технічних характеристик і властивостей, при якому незалежно від результатів такої зміни їх властивості до ураження зберігаються (наприклад, зміна їх форми для імітації інших предметів, переробка ствола вогнепальної гладкоствольної зброї під патрон до зброї з нарізним стволом, укорочення ствола вогнепальної гладкоствольної зброї, в результаті чого вона стає забороненою до обігу тощо).

Недбале зберігання вогнепальної зброї має місце тоді, коли не виконані передбачені нормативними актами умови зберігання зброї або бойових припасів, насамперед ті, які спрямовані на убезпечення їх від сторонніх осіб. Обов'язковою ознакою злочину є суспільно небезпечні наслідки у вигляді:

1) загибелі людей (мається на увазі смерть хоча б однієї особи);

2) інших тяжких наслідків (заподіяння тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження)[1].

Більшість розглянутих злочинів носять очевидний характер, відбуваються частіше поодинці, ніж в групі, і складаються зазвичай з двох-трьох протиправних дій:

- носіння або зберігання раніше придбаної вогнепальної зброї;
- рідше з одного, хоча і триваючого злочину.

Контрабанда вогнепальної зброї.

Відповідно до вимог чинного законодавства України контрабанда вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї) може здійснюватися шляхом переміщення даних предметів через митний кордон України:

[1] Див.: п. 11-21 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02; Кримінальний кодекс України : Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Концерн "Видавничий Дім "ІнЮре", 2003. 1196 с; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Грищук, О. О. Дудоров та ін.; За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. [7-е вид., переробл. та допов.] Київ: Юридична думка, 2010. 1288 с та ін.

1) *поза митним контролем*, тобто їх переміщення:

- поза місцем розташування митниці (з використанням таємних стежок, обхідних доріг з метою обминути митний контроль або погано охоронюваний кордон);
- в розташуванні митниці, але поза зоною митного контролю;
- поза часом здійснення митного оформлення (тобто до відкриття чи після закриття митниці, яка є тимчасовою або працює не цілодобово);
- із незаконним звільненням від митного контролю;

2) *з приховуванням від митного контролю:*

- з використанням тайників (спеціально виготовлених або обладнаних з метою вчинення контрабанди схованок у конструктивних порожнинах транспортних засобів, предметах побутового призначення, тарі, ручній поклажі, предметах одягу, особистих речах та інших місцях, що утруднюють їх виявлення);
- шляхом надання одним предметам вигляду інших через зміну або заміну зовнішніх ознак: форми, стану, пакування тощо, що дозволяє віднести вогнепальну зброю до предметів іншого виду (так зване камуфлювання справжності);
- шляхом маскування вогнепальної зброї під об'єкти, які не потребують декларування;
- шляхом подання органу доходів і зборів України, як підстави для переміщення предметів через митний кордон: підроблених документів; документів, які одержані незаконним шляхом; які містять неправдиві дані; котрі є підставою для переміщення інших предметів[1];
- з обманним використанням засобів митної ідентифікації;

[1] Див.:Наукова-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. Київ: Юридична думка, 2012. С. 897; Шевчук В. М. Криміналістичні проблеми дослідження та систематизації способів вчинення контрабанди. *Митна справа: наук.-аналіт. журн. з питань митної справи.* 2002. №4. С. 38-49; Криміналістика: підручник / кол. авт. : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; За заг. ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. С. 247.

- без відповідних дозвільних документів (без декларування або з недостовірним декларуванням вогнепальної зброї).

Не виключені й комбіновані способи контрабандного переміщення таких об'єктів.

На даний час досить поширеним є перевезення частин нарізної вогнепальної зброї та пістолетів, замаскованих під пістолети для відстрілу патронів 4-мм «Flobert».

Так, у липні 2017 року співробітники СБУ затримали двох контрабандистів, коли ті намагалися незаконно ввезти 43 пістолети в розібраному стані марок «Glock» «Beretta», «Colt», «Browning», «CZ», «Astra», «Bersa». При цьому маскували ці пістолети для відстрілу патронів 4-мм «Flobert», не заборонених до перевезення через державний кордон[1].

Ввезення вогнепальної зброї на територію України може здійснюватися під виглядом транзиту (з використанням відповідних документів) з подальшою її реалізацією всередині країни.

Перемістити предмети контрабанди через митний кордон можливо засобами авіаційного, водного, автомобільного, залізничного транспорту, змішаними (комбінованими) перевезеннями (наприклад, міжнародне перевезення вантажів, що здійснюється щонайменше двома різними видами транспорту тощо), пішим порядком або міжнародним поштовим зв'язком.

Вогнепальна зброя може бути переміщена через митний кордон як разом з особами, які його перетинають, так і окремо від них. В залежності від перевізника, відправника та одержувача такі об'єкти можуть бути переміщені у:

- вантажних відправленнях;
- супроводжуваному багажі;
- несупроводжуваному багажі;
- ручній поклажі;
- міжнародних поштових відправленнях.

[1] Мельник О. В. Дослідження частин вогнепальної зброї та вогнепальної зброї, замаскованої під пістолети калібру 4 мм «Flobert». *Актуальні питання дослідження зброї*: зб. Тез доповідей наук.-практ. семінару (17-18 травня 2018). Вінниця: С. 35-37.

Результати аналізу судової та слідчої практики свідчать про те, що контрабанда вогнепальної зброї та боєприпасів зазвичай не здійснюється без попередньої підготовки, вивчення обстановки, створення ряду умов, що сприяють досягненню злочинної мети і самозбереження.

Важливе місце в способі вчинення контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів займає саме підготовка до їх незаконного переміщення, котра передбачає здійснення низки розвідувальних дій.

Підготовчі дії включають:

1) вивчення обстановки на місці передбачуваного вчинення контрабанди;

2) аналіз режиму роботи співробітників державної фіскальної та державної прикордонної служб України на пункті пропуску через кордон, режиму несення служби;

3) визначення технічних засобів, які використовуються для догляду та виявлення контрабандних вантажів, чи застосовуються службово-розшукові собаки;

4) встановлення специфіки митних процедур на конкретному пункті пропуску тощо;

5) підготовка схованок, тобто місць для прихованого переміщення вогнепальної зброї та боєприпасів. При цьому можуть використовуватись конструктивні особливості того чи іншого транспортного засобу (порожнини) або застосовуються які-небудь технологічні рішення;

6) пошук та підготовка виконавця.

Говорячи про приховання та маскування, то необхідно зазначити, що основна частина цих дій учиняється на етапі підготовки до вчинення контрабанди й також відірвана від власно переміщення. Метою таких дій є введення в оману співробітників митниці щодо переміщуваного товару, а також зовнішньої поведінки, спрямованої на мінімізацію уваги до своєї персони.

Безпосередні способи вчинення контрабанди можна диференціювати на «особисті» та «безособові». У першому випадку особа-контрабандист особисто переміщує вогнепальну зброю через митний кордон. У другому випадку вогнепальна зброя переміщуються через митний кордон без безпосередньої участі контрабандиста.

Найбільш типовими місцями приховання вогнепальної зброї є ручна поклажа (наприклад, валізи та сумки з подвійним дном) та різні побутові предмети, які переміщуються через митний кордон та мають конструктивні порожнини або спеціально обладнані схованки, а також транспортні засоби, де вогнепальна зброя приховується в різних порожнинах та важкодоступних місцях, у вантажних контейнерах.

Вогнепальна зброя також може переміщуватися й з використанням дипломатичних каналів. У якості кур'єрів можуть виступати співробітники фельд'єгерських служб.

В окремих випадках злочинці організовують «пробні» переміщення вогнепальної зброї та боєприпасів через митний кордон з метою:

- перевірки готовності співробітників митної ділянки запобігати незаконному переміщенню даних предметів через митний кордон;
- організації подальших контрабандних перевезень цим шляхом більшої за об'ємами партії вогнепальної зброї та боєприпасів.

У результаті вчинення **контрабанди** вогнепальної зброї утворюються різні сліди.

До матеріальних слідів контрабанди слід віднести:

- вогнепальну зброю та боєприпаси як предмети контрабанди;
- засоби для їх переміщення і пакування;
- схованки, обладнані в транспортних засобах та інших предметах, що переміщуються через кордон.

На вогнепальній зброї, засобах для її переміщення та схованках можуть бути виявлені:

- сліди рук;
- мікрооб'єкти різного походження;
- об'єкти біологічного походження – волосся, піт, запах;
- сліди знарядь, які використовувалися при виготовленні схованок;
- ознаки, що свідчать про втручання в конструкцію транспортного засобу (наприклад, зняття або заміна окремих деталей на що може вказувати різна кількість пилу, бруду);

- позначення місць облаштування схованок будь-якими предметами, яких не повинно бути (наприклад, в купе вагона) тощо.

Наприклад, при маскуванні заборонених до перевезення через державний кордон пістолетів, правопорушниками наносять на кожух затвору маркувальні позначення «4-mm Flobert», що не передбачені заводом-виробником.

Важливим джерелом криміналістично значимої інформації при розслідуванні контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів є документи:

1) що використовувалися (підготовлені) для переміщення вогнепальної зброї через кордон: митні декларації; ліцензії на діяльність в якості перевізника; договори з власниками складів тимчасового зберігання, повідомлення про прибуття товарів і транспортних засобів; квитанції про сплату митних платежів; довідки про операції і стан рахунків в банках осіб, які переміщують товари тощо.

2) посвідчують посадове становище окремих осіб і вказують на їх перебування в певних місцях: накази; посвідчення про відрядження; закордонні паспорти; візи; проїзні квитки; рахунки за готелі; особисте листування, в якому містяться відомості про наміри або дії контрабандистів, про переміщувані товари або інша інформація, що має значення для розслідування; фотографії, що підтверджують факт знайомства співучасників контрабанди; чорнові записи за розрахунками; телефонні книжки з номерами телефонів спільників та інші відомості;

3) документи, що містять інформацію про наміри контрабандистів: протоколи про порушення митних правил; протоколи вилучення; протоколи митного обстеження; пояснення порушників цих правил і свідків; постанови про закриття кримінальних проваджень або передачу матеріалів за підслідністю; довідки про місцезнаходження вилучених товарів; постанови про конфіскацію товарів тощо;

4) документи, які свідчать про порушення митних правил, санкції і їх оскарження.

Якщо при переміщенні товарів використовувалися засоби ідентифікації товарів, транспортних засобів і приміщень (пломби, печатки, маркування, штампи

тощо), встановлені факти їх підробки мають важливе доказове значення.

Зазначені вище сліди і інші матеріальні наслідки можуть бути виявлені і отримані:

- під час затримання особи контрабандиста;
- при огляді місця порушення митного кордону;
- при огляді транспортних засобів, товарів, схованок і документів;
- за результатами проведення обшуків за місцем роботи і проживання причетних до вчинення контрабанди осіб;
- за результатами витребування документів від органів виконавчої влади.

Дії з приховування злочинів.

Найбільш поширеними способами приховування злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів є:

- приховування самого злочинця або співучасників злочину;
- приховування джерел придбання або збуту вогнепальної зброї та боєприпасів;
- оформлення фіктивних документів з метою приховування факту вчинення розкрадань посадовими та матеріально відповідальними особами;
- інсценування факту вчинення крадіжки вогнепальної зброї та ін.

5.5. Особа злочинця

Характеристика особи злочинця в кримінальних провадженнях щодо незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, передбачає всебічне вивчення властивостей особи, як таких, що залежать одне від одного, так і визначених біологічно, дослідження індивідуальних психічних особливостей, котрі визначають механізм соціальної та злочинної поведінки.

У сфері незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, як і по інших групах кримінальних правопорушень доволі складно виділити в цілому конкретну категорію осіб, що вчиняють такі злочини за віком, освітою, статтю тощо.

До цієї сфери злочинної діяльності може бути залучена особа з будь-якої категорії – неповнолітній або дорослий, сімейний або самотній, особа, яка не має освіти або володіє кількома, судима або не судима тощо. До зони ризику входять такі категорії осіб, які володіють або можуть володіти специфічними навичками та вміннями поводження з вогнепальною зброєю: *раніше судимі за злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї; особи що мають досвід роботи зі зброєю; активні учасники і лідери ОЗУ, члени незаконних збройних формувань, колишні військовослужбовці, особи що мають досвід участі у бойових діях, схильні до незаконного полювання і браконьєрства тощо*.

Однією з структурно-змістовних ознак особистості суб'єкта злочину, пов'язаного з незаконним обігом вогнепальної зброї, є ***вік*** особи. Аналіз вікових особливостей людини дозволяє слідчому, співробітнику оперативного підрозділу отримати необхідні відомості про життєвий досвід особи, його потреби, коло інтересів, спосіб життя, стан здоров'я, здібності та відношення до вчиненого злочину, про можливість володіння будь-якими профільними знаннями, вміннями, навичками тощо, що не може не відбиватися на характері протиправних дій.

При дослідженні вікових характеристик осіб, що вчинили злочини, передбачені *ст. 262 КК України* встановлено, що приблизно 42% злочинців були віком від 29 до 39 років, 25% мали вік 18-28 років, 25% були віком від 40 до 54 років, 8% засуджених були віком від 55 до 59 років. Дещо інші показники щодо осіб, які вчинили злочини, передбачені *ст. 263 КК України*, а саме: 33,6% таких осіб були віком від 29 до 39 років, 31% осіб віком від 40 до 54 років, по 5% осіб віком від 18 до 28 та від 55 до 59 років, 4,9% осіб були у віці від 60 років і старше, 0,78% осіб у віці від 16 до 17 років та 0,15% у віці 14-15 років. Що стосується злочинів, передбачених *ст. 264 КК України*, то до кримінальної відповідальності притягувалися особи трьох вікових категорій, а саме 18-28 років, 29-39 років та 40-54 роки. Як бачимо, досліджувані злочини вчиняються особами будь-якої вікової групи, однак переважають серед них особи віком від 18 до

39 років. Для злочинців більш старшого віку характерним є вчинення окремих суспільно-небезпечних дій, пов'язаних здебільшого із незаконним зберіганням вогнепальної зброї та боєприпасів до неї.

Відомості про попередні *судимості* злочинця можуть свідчити про наявність у нього кримінального досвіду, злочинних зв'язків, схильностей до скоєння злочинів і протидії співробітникам правоохоронних органів, знань про прийоми та методи оперативної та слідчої роботи, що необхідно враховувати при підготовці та проведенні оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Наявність у особи, що вчинила злочин, судимості за раніше вчинений злочин, свідчить про підвищену суспільну небезпечність, оскільки заходи кримінального покарання, що застосовувалися до неї з метою виправлення і запобігання новим злочинам, не досягли потрібного результату. З'ясовано, що серед осіб, що притягувалися до відповідальності раніше вчиняли злочин – 94 %. Загальна кількість засуджених, які мають не зняту і непогашену судимість – 57,4%. З них 50,9% мають одну судимість, 20,6% дві судимості, 28,5% три і більше. У таких осіб присутнє відкрито негативне ставлення до закону, що забороняє незаконні дії зі зброєю.

Важливою ознакою особи злочинця, що вчиняє злочини у сфері обігу вогнепальної зброї є його ***освітній рівень***. Отримані нами дані, свідчать про те, що освітній рівень осіб, що вчинили протиправні дії з вогнепальною зброєю, відносно високий. Переважна більшість злочинців – 46,8% мають вищу освіту, 38,7% – професійно-технічну освіту та лише 14,5% середню освіту. Безумовно, прямої залежності між рівнем освіти і формою поведінки особи не існує, проте освітній рівень впливає на правосвідомість, на здатність вибору варіанту поведінки. Крім того, рівень освіти корелює із рівнем культури міжособистісного спілкування. Малоосвічені, інтелектуально не розвинені люди значно частіше створюють різноманітні конфліктні ситуації та більш схильні до вчинення насильницьких злочинів, а не злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів.

Крім цього, на схильність до вчинення досліджуваної категорії злочинів може вказувати минула чи теперішня ***трудова діяльність злочинця***, під час якої злочинець також набуває певних знань, вмінь, навичок, заводить знайомства з різними людьми, відточує професійну майстерність виконання будь-яких дій, що в подальшому може ними успішно застосовуватися при вчиненні та приховані злочинів. Крім цього, відомості про рід занять осіб дозволяють виявити, в яких саме галузях суспільного життя досліджувані злочини більш розповсюджені, що обумовлює виявлення та усунення криміногенних факторів, які залежать від характеру професійної приналежності злочинців.

Встановлено, що абсолютна більшість досліджуваних злочинів вчинена працездатними особами, які на момент вчинення злочину не працювали і не навчались – 87,5%, близько 12,5% злочинців були на обліку у центрі зайнятості як безробітні. Серед працівників правоохоронних органів, які вчинили дані злочини – 71,4 % виявилися працівниками поліції, 9,5% – контролю за додержанням податкового законодавства, 9,5% – Державної прикордонної служби, 4,8 – Державної пенітенціарної служби, 4,8% – Митної служби. Серед осіб, засуджених за злочини у сфері обігу вогнепальної зброї також є депутати сільських, міських, районних рад та державні службовці. Виходячи з викладених відомостей, можна дійти висновку про зворотну залежність між зайнятістю і вчиненням злочинів.

Невід'ємною ознакою особистості злочинця також є його ***матеріальне становище***, низький рівень якого може послужити першопричиною початку реалізації злочинної діяльності. Особа, яка перебувала у скрутному фінансовому стані, при певних умовах (життєвих обставинах), маючи навички поводження зі зброєю, ремонту або виготовлення може вдатися до вчинення протиправних дій з вогнепальною зброєю.

Крім того, кількість соціальних функцій особи злочинця збільшується за наявності у останнього ***сім'ї, дітей, утри-***

манців, що також може служити своєрідною детермінуючою ознакою вчинення досліджуваного виду злочинів, а також визначити мотив і мету його вчинення.

Абсолютну більшість злочинів, що розглядаються, а саме 64% скоєно сімейними особами; 36% таких злочинів скоєно неодруженими особами.

Про схильність особи до вчинення злочинів, у сфері обігу вогнепальної зброї може також свідчити наявність у нього будь-якого ***серйозного захворювання*** (у томі числі невиліковного), *психічних розладів, травм та каліцтва, отриманих під час участі у бойових діях* тощо, що також є важливою ознакою особистості злочинця як елемента криміналістичної характеристики злочинів даного виду.

У характеристиці особи злочинця важливе значення має і його соціальний статус, який визначає належність особи до певної соціальної групи. Статус людини дозволяє встановити можливих співучасників вчинення злочинів, очевидців уже скоєних злочинів, осіб, які протидіють розслідуванню або сприяють правоохоронним органам у протидії злочинам досліджуваної сфери. До цього можуть бути віднесені: зв'язки людини (ділові й особисті, у кримінальних колах та правоохоронних органах), авторитет серед близьких і знайомих, становище в суспільстві, коло спілкування, наявність законної діяльності тощо.

Крім того, значимим елементом особи злочинця для криміналістичної характеристики є ***статева ознака***, яка повинна враховуватися при підготовці та проведенні оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, оскільки тактика їх проведення щодо чоловіків і жінок має деякі відмітні особливості.

Абсолютна більшість злочинів даного виду скоєно чоловіками – 97,7% випадків та лише – 2,3% жінками. Такий розподіл пов'язаний з виконанням різних соціальних функцій жінками і чоловіками в суспільстві, а також з психологією, притаманною жінкам. Також, на відміну від жінок, чоловіки мають певні навички, знання та вміння поводження зі зброєю, отримані під час служби в армії (на військових кафедрах та у закладах вищої освіти зі специфічними умовами

навчання), у правоохоронних органах. Крім цього, зброя належить державним правоохоронним органам та військовим організаціям, де проходять службу переважно чоловіки, які й мають доступ до зброї та використовують таку можливість для вчинення протиправних дій з нею. У випадку нападу на такі об'єкти з метою заволодіння зброєю (у осіб, що несуть службу або зі сховищ), злочинці мають застосовувати фізичну силу (що пов'язано з протидією опору, подоланням перешкод, а також перенесенням зброї тощо), що також характерно для чоловіків. Злочини, що пов'язані з незаконним виготовленням або ремонтом зброї, контрабандою – вчиняються виключно чоловіками. Жінки ж, в основному, притягуються до відповідальності за незаконне зберігання вогнепальної зброї.

В переважній більшості випадків незаконний обіг зброї здійснюється одноособово, у складі організованих груп або злочинних організацій вчиняються, як правило, кваліфіковані протиправні дії щодо вогнепальної зброї (заволодіння зброєю під час викрадень та розбійних нападів тощо). В окремих випадках зазначені злочини вчиняються за участі неповнолітніх осіб.

Специфіка предметів посягання обумовлює досить високий рівень організації злочинної діяльності в сфері незаконного обігу зброї, тому відбувається об'єднання окремих злочинців в групи, які з часом трансформуються в організовані злочинні групи. Тільки висока ступінь організації злочинної діяльності у сфері незаконного обігу зброї дозволяє вчиняти злочини протягом тривалого часу, надаючи активну протидію правоохоронним органам.

Наступною важливою ознакою, що характеризує особу злочинця, є його ***суб'єктивні особистісні якості***. До них можна віднести: життєві, моральні, політичні та ідеологічні переконання; фізичні здібності; психологічні, морально-вольові та ділові якості; рівень життєвого досвіду; інтереси; тип темпераменту і риси характеру; загальні знання, вміння та навички; звички; життєві установки; ціннісні орієнтації; дефекти правосвідомості; громадські та антигромадські погляди; манера поведінки; зовнішній вигляд; індивідуальні

особливості окремих психічних процесів (уваги, емоцій, відчуттів, мислення, сприйняття, почуттів, волі і пам'яті).

Значній частині злочинців, засуджених за вказані злочини, притаманна позиція самовиправдання, пошуку доводів відносно «вимушеності» злочинної поведінки, яка нібито заслуговує на поблажливе ставлення до них. У 38% випадках винні вказують, що зброя в них знаходилася для самооборони, в 16% що мета незаконного поводження полягала в отриманні певної вигоди (для обміну, продажу тощо), в 9% обвинувачені незаконно використовували зброю (або мали намір це зробити) для полювання або риболовлі. І тільки в 7% – незаконне поводження зі зброєю здійснювалось з метою готування до вчинення іншого злочину, в 2% незаконне поводження зі зброєю вчинялося з іншою метою[1]. Частина засуджених осіб зацікавлена у зброї виключно як у засобі знищення перешкод для реалізації своїх потреб протиправним шляхом, частина ж бажає володіти предметами озброєння для відчуття сили, впевненості, безпеки[2].

Слід також відзначити, що відомості про структурно-змістовні елементи особи злочинця у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї як одного з елементів криміналістичної характеристики злочинів даного виду, слід вивчати і використовувати в роботі з виявлення та розслідування злочинів лише у комплексі. Це обумовлено тим, що найбільш повну інформацію про об'єкт злочинної діяльності можна отримати шляхом систематизації та аналізу сукупності ознак, що їх характеризують. Тому освоєння їх окремо без подальшого зіставлення може виявитися марним для виявлення, розслідування й попередження таких злочинів.

Особливістю особи злочинця також є те, що вони можуть займатися вчиненням злочинів як в одному самостійному напрямі злочинної діяльності, так і паралельно з іншим напрямом, пов'язаних воєдино підсистемою.

---

[1] Див.:Клименко О. С. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили незаконне поводження з вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. *Митна справа.* 2011. С. 280-284.

[2] Майстренко М. М. Кримінологічна характеристика та попередження органами внутрішніх справ злочинів проти громадської безпеки, предметами яких є зброя, бойові припаси та вибухові речовини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. С. 13 (19 с.)

Осіб, які причетні до незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, можна умовно розподілити за такими підтипами:

1. Особливо стійкий криміногенний підтип.

На поведінку осіб, які належать до зазначеного підтипу, значною мірою впливають власні стійкі антигромадські погляди. Вчинення злочинів сприймається ними як звичний вчинок в житті. Рисами характеру таких осіб є егоцентризм, емоційна холодність, розважливість, презирство до норм суспільства. Такі особи постійно готові вчинити будь-який злочин у сфері обігу зброї. До даного підтипу відносяться організатори злочинних груп, що спеціалізуються на заволодінні та збуті зброї, особи, які вчиняють злочини на замовлення, особи, що неодноразово вчиняли злочини у сфері незаконного обігу зброї з корисливою метою. Вони є найбільш небезпечними серед злочинців, які займаються незаконним обігом зброї.

2. Стійкий криміногенний підтип.

Особи, що належать до даного підтипу, відрізняються внутрішньою готовністю до вчинення злочинів, що впливає на їх поведінку. Вони активно використовують сприятливий збіг обставин для вчинення правопорушень, характеризуються зневагою до інтересів інших осіб, грубістю, імпульсивністю, низьким рівнем інтелекту, раніше вчиняли правопорушення. До вказаного підтипу відносяться: рядові виконавці в злочинних групах, що спеціалізуються на незаконному обігу зброї; члени-виконавці інших злочинних угруповань, які використовують зброю у протиправній діяльності; вчиняють заволодіння зброєю шляхом вимагань та розбійних нападів; викрадають зброю з метою помсти, а також під час втечі з-під варти.

3. Ситуативний (нестійкий) криміногенний підтип.

Даний підтип об'єднує осіб, для яких не характерна стійка антигромадська орієнтація, вони відзначаються в цілому законослухняною поведінкою. Вчинення протиправних дій щодо вогнепальної зброї, обумовлено, як правило, збігом обставин. Для таких осіб властива нерішучість та неможливість самостійно подолати складні життєві ситуації.

До вказаного підтипу відносяться особи, які купують зброю для самозахисту, виготовляють, викрадають зброю для подолання матеріальної скрути тощо.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. У чому полягає призначення криміналістичної характеристики злочинів у розслідуванні кримінальних правопорушень?
2. Надайте визначення поняття вогнепальної зброї та сформулюйте критерії належності стріляючих пристроїв до вогнепальної зброї.
3. Назвіть ознаки вогнепальної зброї.
4. Класифікація ручної вогнепальної зброї.
5. Будова стволу вогнепальної зброї, поняття калібру нарізної та гладкоствольної вогнепальної зброї.
6. Назвіть основні типи пристроїв запалення металь-ного заряду вогнепальної зброї.
7. Назвіть основні елементи конструкції ударних та спускових механізмів самозарядних пістолетів.
8. Класифікація боєприпасів (патронів) вогнепальної стрілецької зброї. Основні елементи унітарного патрона.
9. Надайте визначення поняття травматичної зброї з вогнепальним принципом метання снаряду.
10. Конструктивні особливості саморобної вогнепальної зброї.
11. Яке значення для розслідування злочину мають відомості про спосіб злочину?
12. Які способи злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї є найбільш типовими?
13. Які сліди є характерними для типових способів злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї?
14. Які місця є типовими для підготовки, вчинення і приховування злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї?
15. Які якості характеризують осіб, які вчиняють злочини у сфері обігу вогнепальної зброї?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ 5

1. Бандуріна Я.Ю. Обстановка вчинення контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів як елемент криміналістичної характеристики. *Митна справа.* 2012. № 4(82). С. 163-167.

2. Клименко О.С. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили незаконне поводження з вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. *Митна справа.* 2011. С. 280-284.

3. Кокин А.В. Судебная баллистика и судебно-баллистическая экспертиза: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Судебная экспертиза» / А.В. Кокин, К.В. Ярмак. М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2015. 350 с.

4. Колесник В.А., Гора І.В. Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 400 с.

5. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т.В. Варфоломеєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров, С.В. Гончаренко, В.О. Попелюшко 2-ге вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 504 с.

6. Майстренко М.М. Кримінологічна характеристика та попередження органами внутрішніх справ злочинів проти громадської безпеки, предметами яких є зброя, бойові припаси та вибухові речовини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. 19 с.

7. Мельник О.В. Дослідження частин вогнепальної зброї та вогнепальної зброї, замаскованої під пістолети калібру 4-мм «Flobert». *Актуальні питання дослідження зброї:* зб. Тез доповідей наук.-практ. семінару (17-18 травня 2018). Вінниця. 2018. С. 35-37.

8. Наукова-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. К. : Юридична думка, 2012. 1288 с.

9. Положення про дозвільну систему: затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 576. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/576-92.

10. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами». URL: http://zakon3.rada.gov.ua /laws /show/v0003700-02

11. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 3. URL: http://zakon3.rada.gov.ua /laws/show/v0003700-02.

12. Протокол против незаконного изготовления и оборота огнестрельного оружия, его составных частей и компонентов, а также боеприпасов к нему, дополняющий Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности, принятый резолюцией 55/255 Генеральной Ассамблеи ООН от 31 мая 2001 года. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/crimepro.shtml

13. Шевчук В. М. Криміналістичні проблеми дослідження та систематизації способів вчинення контрабанди. *Митна справа: наук.-аналіт. журн. з питань митної справи.* 2002. №4. С. 38-49.

РОЗДІЛ 6
ОРГАНІЗАЦІЯ І ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ

6.1. Особливості відкриття кримінального провадження щодо злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів

Відкриття кримінального провадження щодо злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів має певні особливості, що зумовлені специфікою предмета злочинного посягання, різноманітними способами підготовки, вчинення та приховування цих злочинів (носіння, зберігання, придбання, передача, збут, викрадення, привласнення, вимагання тощо), а також високою латентністю.

Відповідно до чинного КПК України процесуальна діяльність розпочинається зі стадії досудового розслідування, яка згідно з п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), якому передує прийняття та реєстрація заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення слідчим, прокурором чи іншою уповноваженою особою (ч. 4 ст. 214 КПК України) і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Отже, юридичним фактом початку кримінального провадження є внесення відомостей до ЄРДР.

Згідно з ч. 1 ст. 214 КПК України на слідчого, прокурора покладається обов'язок невідкладно, але не пізніше 24-х годин після *подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення,* внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування.

Слід звернути увагу на те, що за чинним КПК України 24-х годинний термін – це не перевірка заяв та повідомлень про кримінальне правопорушення, а лише внесення відповідних відомостей до ЄРДР. До внесення зазначених відомостей до ЄРДР чинний КПК України передбачає проведення лише у невідкладних випадках огляду місця події (ч. 3 ст. 214).

Описана процедура відкриття кримінального провадження супроводжується суттєвою інтенсифікацією праці слідчого, оскільки пов'язана із необхідністю проведення огляду місця події як невідкладної слідчої (розшукової) дії, спрямованої на перевірку обґрунтованості заяви чи повідомлення, та відповідним процесуальним оформленням об'єктів, що вилучаються під час огляду. Щодо останньої дії, то законодавцем передбачено складну процедуру набуття об'єктами, вилученими з місця події під час огляду (ст. 237 КПК України), статусу речових доказів, адже такі об'єкти відповідно до ст. 167 КПК України спочатку визнаються як тимчасово вилучені, далі слідчий протягом 24-х годин повинен звернутися з клопотанням до слідчого судді про накладання арешту на ці тимчасово вилучені об'єкти (або протягом 48 годин, якщо тимчасове вилучення майна здійснювалося на підставі ухвали слідчого судді) і лише після прийняття відповідної ухвали слідчим суддею вони набувають статусу речових доказів[1]. Недотримання такої процедури в подальшому призведе до визнання отриманих доказів недопустимими через недотримання процедури, встановленої КПК України (ст. 86).

[1] Див.: Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація. Харків: Право, 2012. Т. 1. 768 с.

А особливо складно здійснити зазначену процедуру в ситуації затримання особи в порядку ст. 207, 208 КПК України[1].

Виходячи з результатів аналізу слідчої і судової практики, положень КПК України (ч. 1 ст. 214), Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події[2], Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України[3], Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні[4], Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 16.02.2018 № 111[5] встановлено, що джерелами інформації про підготовку або вчинення протиправних діянь у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів можуть виступати:

1) заяви про вчинене кримінальне правопорушення, подані:

---

[1] Див.: Журавель В. А. Початок досудового розслідування: деякі процесуальні та організаційно-тактичні проблеми. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*, 2015. № 1. С. 254 (С. 251-258).

[2] Див.: Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 р. № 1377. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15 (дата звернення 01.05.2018).

[3] Див.: Інструкція з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України: затв. наказом М-ва внутрішніх справ України від 23.05.2017 № 440. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0750-17/print 1521 619711224710 (дата звернення 01.05.2018).

[4] Див.: Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17/page (дата звернення 01.05.2018).

[5] Інструкція з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16.02.2018 № 111. URL: http://zakon0.rada.gov.ua /laws/show/z0371-18/print148 0673111732435 (дата звернення 01.05.2018).

- потерпілою особою (власником зброї) та її родичами;
- будь-якою особою про відомі їй факти, в яких вбачаються ознаки викрадення, носіння, зберігання, придбання, передачі, збуту, виготовлення, переробки, ремонту чи інших протиправних дій зі зброєю й боєприпасами;
- представником державного або приватного підприємства, установи та організації про виявлення ознак недостачі, розкрадання (викрадення), привласнення, зброї та боєприпасів, що належать цим організаціям або про напади на їхніх працівників з метою заволодіння предметами озброєння, про що може свідчити: встановлена нестача або надлишок зброї та боєприпасів під час ревізії, перевірки; відпуск, вивезення предметів озброєння без оформлення необхідних документів тощо.

Так, заяви або повідомлення фізичних або юридичних осіб про вчинені кримінальні правопорушення у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів можуть бути усними або письмовими. Усні заяви оформлюються уповноваженим працівником чергової частини або іншою службовою особою в кімнаті для приймання громадян протоколом прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення або таке, що готується. Письмові заяви подаються безпосередньо до чергової частини відділу поліції. Заяви, що надіслані каналами пошти, телеграфом, факсимільним зв'язком або зв'язком іншого виду, реєструються в підрозділах документального забезпечення цих органів й доповідаються керівнику відділу поліції або особі, яка виконує його обов'язки, який (яка) шляхом накладення резолюції щодо подальшого розгляду заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події з ознаками кримінальних правопорушень, спрямовує її для подальшого розгляду до чергової частини.

Оперативний черговий, отримавши відповідно оформлену заяву (безпосередньо від потерпілого чи заявника або з резолюцією керівника органу поліції) та повідомлення, за умови наявності в ній (ньому) відомостей, що можуть свідчити про кримінальне правопорушення, реєструє її в жур-

налі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події й доповідає керівнику слідчого підрозділу для внесення слідчими відповідних відомостей до ЄРДР та інформує керівника органу поліції. Керівник слідчого підрозділу, визначившись із попередньою кваліфікацією, визначає слідчого, який здійснюватиме досудове розслідування. За необхідності на місце події спрямовується слідчо-оперативна група.

Інструкцією з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженою наказом МВС України від 16.02.2018 № 111 передбачені алгоритми орієнтовних невідкладних дій працівника чергової служби, які, зокрема, у випадку крадіжки зброї, вибухових та інших речовин включають наступні дії:

1. З'ясувати:

1) час, місце та обставини кримінального правопорушення;

2) установчі дані потерпілого (заявника), керівника та матеріально відповідальної особи підприємства, установи, організації;

3) найменування, адресу, належність об'єкта злочинного посягання, його відповідність вимогам збереження радіоактивних і сильнодіючих отруйних речовин, вид охорони, наявність та стан охоронної сигналізації;

4) у разі викрадення вогнепальної зброї та бойової техніки – їх належність, кількість, марку, модель, номер, рік випуску, наявність та кількість боєприпасів та вибухових матеріалів, форму упаковки;

5) заподіяні матеріальні збитки, за попередніми даними заявника;

6) кількість правопорушників, їх прикмети, які сліди могли залишитися на одязі та тілі правопорушників, якщо зникли – шляхи можливого відходу та місця появи (переховування);

7) у разі затримання правопорушників – їх установчі дані (якщо правопорушники військовослужбовці – номер військової частини, звання, із якого часу на службі, на посаді).

2. Попередити заявника про збереження на місці події обстановки та слідів кримінального правопорушення.

3. Зареєструвати повідомлення в установленому порядку.

4. Негайно направити на місце події СОГ, інші наряди поліції та дільничного офіцера поліції (у межах закріпленої за ним поліцейської дільниці).

5. Негайно доповісти керівнику органу (підрозділу) поліції, його заступникам (відповідно до розподілу функціональних обовязків), відповідальному по органу (підрозділу) поліції (керівнику СРПП) та до чергової служби вищого рівня.

6. Орієнтувати на розшук правопорушників та викраденого всі види нарядів поліції, дільничних офіцерів поліції, чергових органів (підрозділів) поліції. Організувати перекриття можливих шляхів відходу правопорушників і місць їх появи (переховування).

7. Повідомити чергових прокуратури та територіального органу (підрозділу) СБУ, інших органів державної влади та місцевого самоврядування, керівників медичних закладів.

8. Викликати керівників (матеріально відповідальних осіб) об'єкта, де вчинено кримінальне правопорушення, з метою встановлення розміру заподіяних збитків та детального опису викраденого.

9. За необхідності, за рішенням керівника органу (підрозділу) поліції увести в дію один зі спеціальних оперативних планів. У подальшому діяти згідно з цим планом та за вказівками керівника поліцейської операції.

10. Про крадіжку зброї поінформувати працівника дозвільної системи (кримінальної поліції) органу (підрозділу) поліції, відповідального за формування інформаційних ресурсів обліку зброї системи ІПНП.

11. Надіслати до чергової служби вищого рівня інформацію про обставини вчинення кримінального правопорушення, ужиті заходи та їх результати;

2) повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення:

- що надійшли від будь-яких осіб про факт виявлення предметів зброї та боєприпасів;
- опубліковані в пресі або які набули розголосу за допомогою висвітлення в інших засобах масової інформації;
- що надійшли від співробітників медичних закладів про надання допомоги особам, які постраждали в наслідок застосування по відношенню до них зброї та боєприпасів або недбалого поводження (обігу) з ними.

Повідомлення про кримінальні правопорушення у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, отримані працівником підрозділу «102», вносяться до інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» (далі – система ІПНП) відповідно до Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України, затвердженого наказом МВС від 03 серпня 2017 року № 676.

Уповноважений працівник чергової частини органу поліції (оперативний черговий), отримавши повідомлення про незаконне поводження зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами, відразу реєструє його в журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події (ЄО) та направляє на місце події наряди патрульної поліції, задіяні в системі єдиної дислокації, а також дільничного офіцера поліції та СОГ. У разі повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію, не пов'язану з обігом зброї та боєприпасів, направляє на місце події СОГ чи групу реагування.

Початковий етап розслідування використовують на позначення періоду досудового розслідування, на якому за допомогою слідчих (розшукових) дій, організаційних заходів встановлюються обставини події, які мають ознаки злочину, необхідні для: а) орієнтування органів та осіб, які здійснюють провадження; б) висування версій; в) планування розслідування; г) розшуку та затримання злочинця; ґ) забезпечення відшкодування збитку; д) припинення та попередження злочину.

Постановка завдань на початковому етапі розслідування спрямована на досягнення головної мети – встановлення основних обставин події злочину та особи підозрюваного. Ці завдання можуть бути розділені на дві групи:

а) *завдання організаційно-управлінського характеру*, що забезпечують відповідні умови для постановки і вирішення другої групи завдань;

б) *завдання розшукового і тактичного характеру*, безпосередньо спрямовані на встановлення обставин розслідуваної події.

До *першої* групи належать:

1) з'ясування й оцінка слідчої ситуації, що склалася на момент внесення до ЄРДР даних про злочин. Це вихідне завдання, що зумовлює постановку наступних завдань і дій (організаційного і тактичного плану). Вивчення й оцінка вказаної ситуації передбачає аналіз одержаної інформації щодо ознак насильницького злочину, наявності або відсутності відомостей про обставини його вчинення;

2) визначення джерел інформації про обставини події, що розслідується, – їх характеру та місцезнаходження. Найпоширенішими джерелами інформації у цій категорії кримінальних проваджень на початковому етапі розслідування можуть бути: місце злочину, де залишаються сліди; речові докази, що свідчать про різноманітні обставини злочину та особу злочинця; показання потерпілого, очевидців та інших свідків про час вчинення злочину, механізм події, застосування злочинцем засобів і знарядь, прикмети злочинців;

3) вибір форм взаємодії з органами і службами, що ведуть оперативно-розшукову роботу;

4) визначення напряму розслідування і складання плану дій. Вибір напряму розслідування полягає у висуванні кола слідчих версій з основних обставин події та у визначенні першочергових завдань, які повинні бути вирішені на основі вихідної інформації. Планування розслідування має здійснюватися в повному обсязі вже на початковому етапі. Від цього залежить злагодженість дій слідчого та оперативно-розшукового апаратів, досягнення поставлених цілей у найкоротший час, одержання повних даних й об'єктивних результатів.

До *другої* групи завдань, що постають на початковому етапі розслідування названої категорії злочинів, належать:

1) одержання даних про спосіб, обстановку й інші обставини події, що дозволяє орієнтуватися в її змісті й характері;

2) збір і вивчення даних про особу потерпілого, що допомагає точніше з'ясувати мотиви і цілі злочинця, висунути версії про коло причетних до злочину осіб;

3) одержання й аналіз інформації про злочинця та його спільників, що дозволяє висунути обґрунтовані версії стосовно особи злочинця, місця його проживання, рис характеру для подальшого встановлення і затримання.

СОГ, відповідно до Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 16.02.2018 № 111 – це організаційна форма взаємодії слідчих, працівників оперативних та інших підрозділів поліції, з метою виявлення, фіксації, вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, що мають значення для всебічного, повного і неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, які його вчинили. Склад СОГ формується відповідно до вимог Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, в якій викладені більш широкі її завдання.

Так, відповідно до положень зазначеної Інструкції, завданням СОГ є виявлення, фіксація, кваліфіковане вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установлення свідків та потерпілих, з'ясування обставин кримінального правопорушення, що мають значення для всебічного, повного й неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, причетних до його вчинення.

Така СОГ формується у складі слідчого (старший СОГ), працівника оперативного підрозділу, інспектора-криміналіста (техніка-криміналіста), а також (за необхідності) кінолога зі службовим собакою з пошуку вибухівки, спеціаліста-вибухотехніка (групи спеціалістів-вибухотехніків).

До початку досудового розслідування, тобто до внесення відомостей до ЄРДР, члени СОГ уповноваженні на здійснення наступних процесуальних та організаційних дій:

1) *слідчий*:

- здійснювати керівництво діями інших членів СОГ;
- за наявності підстав інформувати оперативного чергового про залучення додаткових сил і засобів для документування всіх обставин учиненого кримінального правопорушення;
- відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України спільно з членами групи, залученими спеціалістами, запрошеними потерпілим, свідками та іншими учасниками кримінального провадження проводити огляд місця події, у ході якого в установленому КПК України порядку фіксувати відомості щодо обставин учинення кримінального правопорушення;
- у випадках, передбачених в ч.1 ст. 208 КПК України здійснювати затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, за яке передбачене покарання у виді позбавлення волі;
- під час огляду місця події або під час обшуку затриманої особи тимчасово вилучати речі і документи, які відповідають вимогам, що закріплені в ч. 2 ст. 167 КПК України (ст. ст. 167, 168 КПК України);
- отримувати пояснення (ст. 95 КПК України);

2) *працівник оперативного підрозділу*:

- здійснювати поквартирний чи подвірний обхід з метою виявлення свідків учиненого кримінального правопорушення, збирання відомостей, що можуть бути використані як докази;
- установлювати час, місце і обставини вчинення кримінального правопорушення; кількість причетних до його вчинення осіб, їх прикмети; наявність у них зброї, транспортних засобів, слідів на одязі чи тілі, які могли залишитися через опір потерпілих або при подоланні перешкод; індивідуальні ознаки викрадених речей; напрям, в якому вони зникли, інші відомості, необхідні для встановлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення;
- негайно інформувати слідчого про одержані данні щодо обставин вчинення кримінального правопорушення

та причетних до нього осіб для їх подальшої фіксації шляхом проведення С(Р)Д та НС(Р)Д;

- приймати участь при проведенні огляду місця події (ч. 3 ст. 214 КПК України);
- затримувати особу, підозрювану у вчиненні злочину (ст. 208 КПК України);
- здійснювати тимчасове вилучення майна під час обшуку затриманої особи (ст. 168 КПК України);
- отримувати пояснення (ст. 95 КПК України);

3) *спеціаліст*:

- При проведенні ОМП слід дотримуватися таких вимог:

- перед виїздом для участі в ОМП спеціалісти, у тому числі спеціалізованої пересувної лабораторії, повинні отримати інформацію про подію, інші відомі обставини та підготувати необхідне технічне обладнання, пристрої та прилади;
- відомості про спеціалістів, які беруть участь у проведенні ОМП, про результати ОМП, а також інформація про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, вносяться до протоколу ОМП;
- носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії, додаються до протоколу ОМП;
- при виготовленні оригіналу документа в електронній формі (його відображення) після завершення ОМП спеціалістом за дорученням слідчого у довільній формі складається письмове пояснення, у якому зазначаються дата проведення процесуальної дії, дата виготовлення документа (відображення), номер та/або параметри технічних носіїв інформації, а також прізвище особи, яка виготовила копію запису. Письмове пояснення та відображення запису процесуальної дії приєднуються як додатки до протоколу ОМП;
- за результатами проведення ОМП залучені спеціалісти консультують слідчого з питань, що потребують відпові-

дних спеціальних знань і навичок щодо порядку та особливостей пакування слідів та об'єктів-слідоносіїв, можливості дослідження виявлених слідів, об'єктів, речей, документів, доцільності вирішення тих чи інших питань, а також потреби залучення для цього інших спеціалістів;

- керівництво слідчих підрозділів забезпечує контроль за якістю роботи підлеглих та спеціалістів під час проведення ОМП і вживає заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання ними техніко-криміналістичних засобів;

• проведення огляду:

- відповідно до ч. 3 ст. 237 КПК України слідчий для участі в ОМП може запросити спеціалістів;

- прибувши для участі в огляді, спеціалісти отримують від слідчого необхідну інформацію про обставини справи, дії учасників ОМП, здійснені до їх прибуття, завдання, які необхідно вирішити, та надалі виконують доручення слідчого, які стосуються використання спеціальних знань;

- на початку огляду слідчий спільно зі спеціалістами визначають межі та порядок проведення огляду, після чого спеціаліст здійснює фотографування та відеозйомку місця події;

- після отримання доручення слідчого на проведення динамічної стадії ОМП та завдання на виявлення слідової інформації спеціалісти визначають алгоритм пошуку доказів (слідів, речей, документів) і методи їх виявлення, після чого узгоджують свої дії із слідчим та за його погодженням приступають до проведення ОМП;

- дії спеціалістів, які безпосередньо пов'язані з виявленням, закріпленням та вилученням слідів і речових доказів, здійснюються відповідно до тактики огляду місця події та методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень;

- перед переміщенням об'єкта (з метою огляду та виявлення слідової інформації) спеціалістом здійснюється його вузлова фотозйомка;

- під час проведення пошуку та виявлення слідів спеціалісти застосовують наявні технічні засоби та використовують насамперед неруйнівні методи їх виявлення, а в разі

недосягнення позитивного результату – руйнівні методи виявлення слідової інформації;

- перед використанням руйнівних методів пошуку слідів спеціалісти повинні отримати від слідчого згоду на їх застосування та визначитися з пріоритетом слідової інформації, яка підлягає виявленню, з метою подальшого проведення експертних досліджень у лабораторних умовах;

- про вжиті заходи та факти виявлення слідової інформації спеціалісти інформують слідчого. Під час огляду здійснюються фотографування та вилучення виявлених об'єктів, фіксуються методи їх виявлення із зазначенням про це у протоколі ОМП;

- під час фіксації виявленої слідової інформації в протоколі спеціалісти надають допомогу слідчому в описі специфічних ознак (вид та кількість виявлених слідів, їх локалізація, спосіб виявлення);

- за можливості сліди вилучаються разом з об'єктами-слідоносіями. У разі неможливості вилучення слідової інформації з об'єктом-слідоносієм спеціалістом здійснюється їх фотографування за правилами масштабної фотозйомки та виготовлення копій (відбитків та зліпків) цих слідів. Уся слідова інформація, об'єкти-слідоносії та інші предмети упаковуються за допомогою спеціаліста згідно з установленими вимогами та передаються слідчому, який здійснює огляд;

- спеціаліст відповідає за якість та повноту виконання отриманих від слідчого або керівника органу досудового розслідування доручень під час проведення ОМП[1];

4) *дільничний офіцер поліції (поліцейський патрульної поліції)*:

- до прибуття СОГ забезпечує охорону місця події, збереження слідів учиненого кримінального правопорушення та в разі необхідності організовує надання невідкладної медичної допомоги потерпілим особам;

[1] Див.: Розділ IV. Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: затв. наказом МВС України від 03.11.2015 № 1339. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15 (дата звернення: 01.05.2018).

- з'ясовує обставини вчиненого кримінального правопорушення, установлює свідків, очевидців події, прикмети правопорушників, збирає інші відомості, що можуть бути використані як докази;
- негайно інформує слідчого про одержані дані щодо обставин учинення кримінального правопорушення та причетних до нього осіб для їх подальшої фіксації;

5) *кінолог:*

- за узгодженням зі слідчим визначає межі огляду місця події і порядок його проведення з метою виявлення слідів і предметів, які мають значення для застосування службового собаки, на основі наявної інформації визначає доцільність його застосування;
- уживає заходів для розшуку та затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, шляхом застосування службового собаки по запахових слідах, речах і предметах, залишених на місці події, а також з метою пошуку слідів і предметів, які мають значення для розкриття і розслідування кримінального правопорушення;
- бере участь у блокуванні місця вчинення кримінального правопорушення, його огляді, виявленні, фіксації, вилученні і зберіганні предметів і слідів, які можуть бути використані для розшуку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, із застосуванням службового собаки;
- позначає місця виявлення на шляху слідування службового собаки предметів і речей, які можуть бути використані для пошуку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, із застосуванням службового собаки;
- доводить до відома керівника СОГ інформацію про можливе походження запахоносіїв (слідів, предметів), виявлених на місці події, та їх використання для розкриття та розслідування кримінального правопорушення;
- використовуючи отриману інформацію, застосовує службового собаку для розшуку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, за її запаховими слідами;
- обстежує за допомогою службового собаки прилеглу до місця події територію та можливі місця укриття особи,

яка вчинила кримінальне правопорушення (горища і підвали прилеглих будівель, які не є житлом чи іншим володінням особи, незамкнені сховища, лісопаркові зони, кар'єри тощо);

- разом з іншими працівниками поліції бере участь у переслідуванні та затриманні осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, застосовує при цьому службового собаку;
- за відсутності можливостей застосування службового собаки або в разі втрати ним сліду діє за вказівкою керівника СОГ[1].

Після внесення відомостей до ЄРДР, слідчий уповноважений на проведення будь-яких процесуальних дій, які він може здійснювати під час досудового розслідування, в тому числі надавати письмові доручення співробітникам оперативних підрозділів про проведення С(Р)Д та НС(Р)Д.

Безпосередній огляд місця події при отриманні інформації про незаконне поводження зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами проводять спеціалісти-вибухотехніки за участю кінолога зі спеціальним собакою з пошуку вибухівки. До прибуття спеціалістів-вибухотехніків огляд місця події (приміщення, транспорту, багажу тощо) не проводиться.

Розпорядження спеціалістів-вибухотехніків на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки та поводження з вибуховими матеріалами є обов'язковими для всіх працівників НПУ.

Дії *спеціаліста-вибухотехніка* (керівника вибухотехнічної групи):

- доповідає про прибуття на місце події керівнику підрозділу НПУ (відповідальному від керівництва), старшому СОГ;

[1] Див.: Розділ ІІ. Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затв. наказом МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: http://zakon2.rada.gov.ua /laws/show/z0937-17 (дата звернення: 01.05.2018).

- уточнює на місці події радіус зовнішньої небезпечної зони та в разі необхідності надає рекомендації керівнику підрозділу НПУ (відповідальному від керівництва), старшому СОГ щодо її збільшення відповідно до прогнозування можливих зон ураження від вибуху, утворення вторинних осколків і завалів від споруд;
- визначає радіус внутрішньої небезпечної зони, місця для розгортання пункту управління з виконання спеціальних вибухотехнічних робіт, зберігання табельних вибухових речовин і засобів ініціювання;
- визначає та узгоджує з керівником НПУ (відповідальним від керівництва), старшим СОГ оптимальні маршрути підходу та відходу до місця події;
- проводить інструктаж із спеціалістами-вибухотехніками, інспекторами-кінологами та іншими працівниками та спеціалістами, які задіяні в проведенні пошуку вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують, щодо особливостей дотримання заходів безпеки;
- організовує та контролює дії спеціалістів під час проведення пошуку вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, на місцевості, в спорудах та автотранспорті тощо;
- у разі зміни оточуючої обстановки узгоджує безпосередньо на місці події зі старшим СОГ дії спеціалістів-вибухотехніків та кінологів з метою недопущення втрати слідів вчинення правопорушення;
- у разі необхідності визначає місце відпочинку спеціалістів та інших працівників;
- за результатами пошуку вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують, складає акт перевірки об'єкта на наявність вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметівза встановленою формою, та надає його старшому СОГ;
- періодично доповідає керівнику НПУ (відповідальному від керівництва) старшому СОГ та начальнику НДЕКЦ про вжиті заходи, результати пошуку вибухових пристроїв і вибухових речовин на місці події[1].

[1] Див.: Розділ ІІ. Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України: затв. наказом МВС України від 09.07.2014 № 653. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0870-14.

Рис 399.Магнітофон, вилучений під час обшуку.

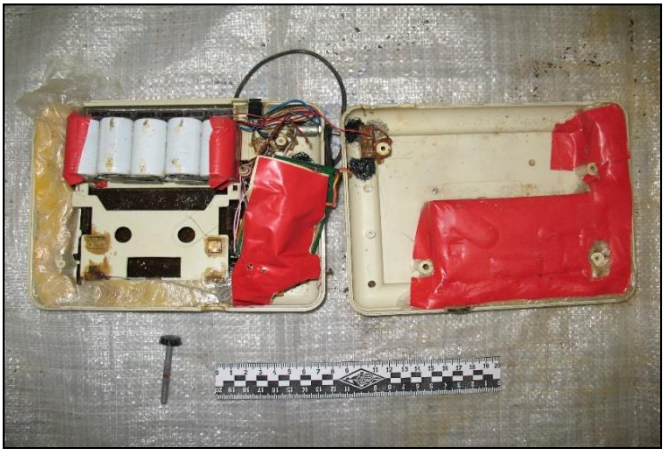

Рис. 400. Магнітофон, вилучений під час обшуку в розібраному стані з вмонтованим вибуховим пристроєм.

В Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні до повноважень

спеціалістів-вибухотехніків, крім вище зазначених, також віднесені такі:

- разом із членами СОГ та залученими іншими спеціалістами беруть участь у проведенні огляду, під час якого в установленому КПК України порядку фіксують відомості щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення, у тому числі із застосуванням фото- та відеозйомки;
- оглядають вилучені боєприпаси, вибухові матеріали, пристрої, речовини, засоби ініціювання для визначення категорії небезпечності, надання рекомендацій щодо подальшого поводження із ними;
- приймають рішення про подальше поводження (розряджання, руйнування або знищення) з виявленими боєприпасами, вибуховими матеріалами, пристроями, речовинами, засобами ініціювання; видають на кожний виявлений вибуховий матеріал довідку про рівень його небезпечності; у разі знищення (знешкодження) вибухових матеріалів складають акт про їх знищення (знешкодження);
- упаковують вибухонебезпечні об'єкти кожний окремо, забезпечуючи надійну їх фіксацію в упаковці;
- після завершення огляду та при прийнятті рішення про можливість вилучення виявлених боєприпасів, вибухових матеріалів, пристроїв, речовин, засобів ініціювання за дорученням слідчого забезпечують транспортування вилучених об'єктів до спеціального приміщення вибухотехнічного підрозділу для зберігання до вирішення питання щодо подальшого проведення експертизи або знищення вилучених вибухонебезпечних об'єктів[1].

Про резонансне кримінальне правопорушення чи надзвичайну подію уповноваженою особою ТВП, ГУНП готується інформаційна довідка про правопорушення або подію за встановленою формою, яка розміщується в інформаційній системі ІПНП.

[1] Див.: Розділ XIV. Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затв. Наказом МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: http://zakon3.rada.gov.ua /laws/show/z0937-17/print1526276692181256 (дата звернення: 01.05.2018).

В інформаційній довідці про правопорушення або подію відображаються такі відомості:

1) час і дата надходження заяви (повідомлення) до органу (підрозділу) поліції, номер реєстрації, номер кримінального провадження, час та дата внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

2) обставини вчинення правопорушення, виникнення події (дата, час, місце, мотив, спосіб, причина та інше);

3) дані про учасників (заявника, підозрюваного тощо): прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, реєстрація місця проживання (перебування), місцезнаходження, місце роботи, посада, родинні стосунки з іншими учасниками події, характер отриманих тілесних ушкоджень, наявність судимості (за якими статтями Кримінального кодексу України), можлива причетність до інших кримінальних правопорушень, чи перебували особи на момент учинення правопорушення в стані алкогольного, наркотичного, токсичного або психотропного сп'яніння;

4) назва та місцезнаходження об'єкта злочинних посягань, вид охорони, наявність і стан охоронно-пожежної сигналізації;

5) заподіяні матеріальні збитки, викрадене майно, знаряддя кримінального правопорушення, речі, які вилучено в підозрюваних, наявність речових доказів, слідів, їх характер, чи направлені вони на дослідження та які його попередні результати;

6) кваліфікація кримінального правопорушення;

7) посади й прізвища працівників поліції, які виїжджали на місце події;

8) про застосовування службових собак та проведення аудіо-, відео-, фотофіксації;

9) час уведення спеціального оперативного плану, його назва (при введенні);

10) ким та коли розпочато досудове розслідування;

11) при самовільному залишенні військової частини зі зброєю – дата і місце призову військовослужбовця, його ан-

кетні дані, прикмети, можливі причини залишення військової частини, номер військової частини та адреса її розташування, вид та кількість зброї, боєприпасів;

12) стосовно вогнепальної зброї і бойової техніки – належність, кількість, марка, номер, рік випуску;

3) безпосереднє виявлення ознак кримінального правопорушення слідчим, прокурором або іншою посадовою особою органу поліції під час:

- проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, не пов'язаних із незаконним обігом зброї та боєприпасів, зафіксованих у протоколах огляду місця події, транспортних засобів, обшуку, слідчого експерименту, допиту підозрюваного і свідків про: факти незаконного придбання, передачі, збуту, зберігання, перевезення, носіння предметів зброї та боєприпасів; про використання зброї та боєприпасів при вчиненні іншого злочину (вбивство, розбій, хуліганство, заподіяння шкоди здоров'ю тощо); про заволодіння чужим майном, серед якого були предмети зброї та боєприпаси тощо;
- затримання осіб за скоєння злочинів та адміністративних правопорушень з предметами зброї та боєприпасами.

Отримання інформація про нові факти вчинення злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів найчастіше відбувається під час допиту підозрюваного та свідків в ході досудового розслідування інших кримінальних правопорушень. Після складення та підписання протоколу допиту, слідчий складає мотивований рапорт про виявлення кримінального правопорушення. Рапорт із копією протоколу допиту подається керівникові органу досудового розслідування, який, перевіривши наявність ознак кримінального правопорушення своїм дорученням визначає слідчого, що здійснюватиме досудове розслідування. Зібрані у такий спосіб матеріали направляються до чергової частини підрозділу поліції для їх реєстрації в журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, а також внесення відомостей до ЄРДР, після чого за цим фактом відкривається кримінальне провадження. За необхідності чергова частина спрямовує на місце події слідчо-оперативну групу;

4) матеріали за результатами проведення оперативно-розшукових заходів, у тому числі спрямованих на перевірку оперативної інформації про факти незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів та їх протиправного застосування.

Відповідно до положень розділу 3 Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні при веденні оперативним підрозділом оперативно-розшукової справи (ОРС) щодо осіб, стосовно яких є інформація про участь у підготовці до вчинення злочину, підслідного слідчим органів досудового розслідування Національної поліції України, керівник оперативного підрозділу письмово звертається до керівника органу досудового розслідування про закріплення за цією ОРС слідчого для забезпечення методичного супроводження її реалізації та надання практичної допомоги оперативному підрозділу. Основною метою вивчення слідчим матеріалів ОРС є надання в разі потреби рекомендації оперативному працівникові щодо фіксації додаткових фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, які засвідчують наявність у їх діях ознак злочину. Відносно злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів такі рекомендації можуть надаватися за напрямами встановлення та фіксації відомостей про: місце, час, спосіб, інші обставини вчинення протиправних дій по відношенню до вогнепальної зброї та боєприпасів (місця підготовки, учинення та приховування слідів злочину); час та тривалість злочинної діяльності організованої групи, її склад, роль кожного з осіб, відомості про схему зв'язків, джерела придбання складових частин зброї та боєприпасів, способи їх поширення, способи легалізації злочинних доходів тощо. Після вивчення слідчим відповідних матеріалів ОРС вони в подальшому можуть розглядатися під час оперативної наради за участю керівників оперативного підрозділу, органу досудового розслідування та працівників, які брали участь у їх підготовці, для визначення повноти зібраних матеріалів та наявності підстав для внесення відомостей до ЄРДР. Одночасно розробляється

план заходів з реалізації матеріалів ОРС, який затверджується керівниками органу досудового розслідування та оперативного підрозділу.

Якщо ознаки злочину виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп до відповідного органу досудового розслідування.

Обґрунтованою вважається практика документування збуту у рамках оперативно-розшукових справ, ураховуючи те, що достовірна інформація про збут зброї чи боєприпасів певною особою є готуванням до тяжкого або особливо тяжкого злочину, відповідно реалізація повинна здійснюватися після встановлення обставин вчиненого злочину, а також знаходження каналів надходження зброї чи боєприпасів та місцезнаходження доходів, отриманих злочинним шляхом.

Вказані матеріали повинні містити наступну інформацію:

- час, місце, спосіб, інші обставини вчинення злочину;
- відомості про особу (групу осіб), яка вчинила (вчинятиме) злочин (в тому числі склад групи, роль кожного з них, відомості про схему зв'язків, притягнення до кримінальної або адміністративної відповідальності тощо);
- відомості про конкретні злочинні дії, в яких виявляється вказаний злочин (виготовлення, придбання, зберігання, збут тощо);
- відомості про джерела походження та придбання зброї та боєприпасів, способи їх збуту;
- відомості про різновид зброї та боєприпасів;
- відомості про майно, яке може бути вилучено або накладено арешт.

Забороняється реєстрація до ЄРДР рапортів працівників оперативних служб щодо фактів збуту зброї чи боєприпасів без попереднього погодження відповідних матеріалів з керівництвом слідчого підрозділу.

У разі виявлення під час проведення оперативно-розшукових заходів ознак злочину у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів керівник оперативного підрозділу невідкладно направляє зібрані матеріали до відповідного органу досудового розслідування для початку кримінального провадження та здійснення досудового розслідування.

Обсяг матеріалів, які направляються до органу досудового розслідування після реєстрації в ЄРДР інформації оперативного підрозділу повинен відповідати наступним умовам:

- бути таким, щоб слідчий мав можливість прийняти правильне рішення щодо кваліфікації, побудови версій на початковому етапі розслідування, прийняття правильних процесуальних рішень тощо;
- повнота матеріалів, що направлятимуться, матиме вплив на неупередженість слідчого при розслідуванні;
- дати можливість слідчому безпомилково визначити коло причетних, дії яких були задокументовані під час оперативно-розшукового документування;
- підтверджувати достовірність і об'єктивність відомостей і порядку отримання відповідних матеріалів;
- відображати повноту джерел отриманої інформації;
- розкривати потенціал можливостей для швидкого, неупередженого та об'єктивного розслідування;
- визначати коло процесуальних рішень, які можуть бути прийняті слідчим на їх основі;
- чи є наявне якісне і ефективне зашифровування сил та засобів ОРД і чи можуть бути позитивно вирішені дані питання.

У разі встановлення під час проведення оперативно-розшукових заходів фактичних даних, що свідчать про ознаки злочину в діяннях окремих осіб та груп, але якщо їх припинення може негативно вплинути на результати кримінального провадження, керівник оперативного підрозділу інформує

про це керівника слідчого підрозділу і лише після закінчення їх проведення матеріали ОРС виносяться на розгляд оперативної наради для розроблення спільних заходів з їх реалізації.

Матеріали ОРД для початку досудового розслідування можуть бути реалізовані лише через такий привід, як самостійне виявлення уповноваженою особою (слідчим або прокурором) із будь-яких джерел (матеріалів ОРД) обставин, що можуть свідчити про вчинене кримінальне правопорушення. При цьому такі матеріали можуть бути підставою для початку досудового розслідування лише у разі наявності у них відомостей про обставини, що можуть свідчити про кримінальне правопорушення (ч. 1 ст. 214 КПК України). Зазначені матеріали повинні бути легалізовані оперативним підрозділом та передані у встановленому порядку слідчому чи прокурору.

Виявлення оперативними підрозділами Національної поліції ознак вчинення злочинів у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, може мати місце як під час провадження в оперативно-розшуковій справі (ОРС), так і під час заходів оперативного пошуку.

Звісно, внесення відомостей до ЄРДР є додатковим фактором ризику витоку відомостей про заплановані негласні заходи. Проте практика розгляду судами справ про злочини даної категорії, де документування вчинення злочину проводилося в межах ОРД, а досудове розслідування розпочиналося лише з моменту затримання злочинця уповноваженою особою в порядку ст. 208 КПК України, свідчить, що одержані документи (протоколи ОРЗ та додатки до них) не можуть бути використані як докази у порядку, передбаченому п. 4 ч. 2 ст. 99 КПК України, у зв'язку з невідповідністю вимогам допустимості доказів. Одним із аргументів визнання зібраних матеріалів такими, що не можуть бути використані у кримінальному провадженні як докази, досить часто є відсутність у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» прямої вказівки на можливість проведення суб'єктами ОРД контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту.

Більше того, після затримання злочинця з предметом злочину оперативними працівниками Національної поліції для проведення слідчим, прокурором дій, які потрібні для отримання доказів (обшук та освідування особи, огляд приміщення з метою виявлення та вилучення предмета злочину та слідів на ньому та на тілі й одязі затриманого спеціальних хімічних речовин), необхідно дотриматися низки формальних процесуальних вимог, що буває доволі складно. Зокрема, це негайне внесення відомостей до ЄРДР для формального початку досудового розслідування, винесення прокурором постанови про освідування, одержання ухвали суду на проведення обшуку в конкретному приміщенні (особливо якщо приміщення, де відбулося одержання грошей за продаж зброї, було визначено злочинцем у останні момент). З огляду на викладене, прокурори дають вказівки про повідомлення відповідного органу досудового розслідування про виявлення ознак злочину, передбаченого відповідними статтями КК України, та дають можливість оперативному підрозділу завершити проведення ОРЗ (відповідно до передостаннього абзацу Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). У такій ситуації орган досудового розслідування відповідно до положень ст. 214 КПК України має негайно внести одержані відомості до ЄРДР та розпочати досудове розслідування.

За загальним правилом, доступ до відомостей щодо кримінальних правопорушень зазначеної категорії, внесених до ЄРДР, відкривається з моменту висунення підозри особі. Винятком із цього правила є можливість доступу слідчого та прокурора, який здійснює процесуальне керівництво, керівника слідчого підрозділу та керівника прокуратури, які відповідно проводять досудове розслідування, здійснюють контроль і нагляд у цьому кримінальному провадженні.

Відповідно до ст. 241 КПК України, для виявлення слідів кримінального правопорушення на тілі підозрюваного слідчий проводить освідування на підставі постанови прокурора. Крім того, згідно зі ст. ст. 208, 234, 236 КПК України, з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення (виявлення зброї чи боєприпасів, їх упаковки або частин, документів чи

інших об'єктів, що мають доказове значення) може бути проведено обшук особи (як при затриманні особи, так і під час обшуку житла чи іншого володіння особи);

5) матеріали проведення спеціальних операцій (наприклад, «Зброя та вибухівка»).

Про факт виявлення при проведенні спеціальних операцій предметів зброї та боєприпасів, старший групи доповідає до чергової частини підрозділу поліції та очікує на прибуття слідчо-оперативної групи. Про отримані за результатами проведення спеціальних операцій фактичні дані про незаконний обіг зброї та боєприпасів складається рапорт, який після проведення огляду та вилучення обмежених або заборонених до обігу об'єктів (схожих на них), разом із зібраними матеріалами направляються до чергової частини підрозділу поліції для реєстрації відомостей в ЄРДР;

6) матеріали, які містять ознаки злочинів у сфері обігу зброї та боєприпасів, отримані іншими правоохоронними органами;

7) матеріали, що надходять до підрозділів Національної поліції від правоохоронних органів інших країн.

Отримавши у черговій частині для розгляду відповідну заяву чи повідомлення з ознаками незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, рапорт працівника оперативного підрозділу із відповідними матеріалами проведення оперативно-розшукових заходів, під час яких були виявлені ознаки таких злочинів, матеріали проведення спеціальних операцій тощо, слідчий зобов'язаний невідкладно або не пізніше 24 годин внести відповідні відомості до ЄРДР.

При порушенні встановлених правил поводження (обігу) з вогнепальною зброєю та боєприпасами особа посягає на відносини у сфері громадської безпеки в частині убезпечення від порушення правил їх обігу, а, отже, під час прийняття заяви, повідомлення уповноважені особи не можуть бути впевненими у дійсності вчинення злочину. У цьому випадку для вирішення питання про те, чи є відповідні предмети, про які отримано відомості зброєю або боєприпасами, а також для з'ясування їх придатності до використання за цільовим призначенням, після внесення відомостей до ЄРДР, в рамках розпочатого кримінального провадження

призначається судова експертиза. Отримавши висновок експерта, слідчий, прокурор планує та проводить необхідний комплекс слідчих (розшукових) дій з метою збирання доказової бази для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності, або закриває кримінальне провадження за відсутності ознак складу злочину.

Відповідно до ч.4 ст. 218 КПК України на початку розслідування слідчий перевіряє наявність вже розпочатих досудових проваджень щодо того ж кримінального правопорушення.

Якщо буде встановлено, що іншим слідчим органу досудового розслідування або слідчим іншого органу досудового розслідування розпочато кримінальне провадження щодо того ж кримінального правопорушення, слідчий передає слідчому, який здійснює досудове розслідування, наявні у нього матеріали та відомості, повідомляє про це прокурора, потерпілого або заявника та вносить відповідні відомості до ЄРДР.

Необхідно ураховувати, що передача кримінального провадження за підслідністю чи територіальністю (ст. ст.216, 218 КПК України) у межах України не потребує зняття кримінального правопорушення з обліку. Зазначена функція застосовується лише у випадках передачі кримінальних проваджень до іноземних держав.

Крім того, при внесенні відомостей до ЄРДР реєстратори *повинні дотримуватись строків, зокрема про:*

- заяву, повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення – вносяться в ЄРДР у термін, визначений ч. 1 ст. 214 КПК України (не пізніше 24-х годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення тощо). Обчислення 24-годинного строку починається з моменту реєстрації заяви, повідомлення або рапорту у відповідних документах обліку вхідної кореспонденції органу досудового розслідування або прокуратури;
- дату складання повідомлення про підозру, дату і час вручення повідомлення про підозру, зміну раніше повідомленої підозри – невідкладно;
- передачу матеріалів та відомостей (ч. 5 ст. 36, ч. 7 ст. 214, ст. 216, ч. 4 ст. 218 КПК України), зупинення та відновлення досудового розслідування (ч.4 ст. 280, ч. 2 ст. 281,

ч. 3 ст. 282 КПК України), об'єднання, виділення матеріалів досудового розслідування (ст. 217 КПК України), закінчення досудового розслідування (ч. 3 ст. 283 КПК України) – протягом 24-х годин з моменту прийняття процесуальних рішень;

- продовження строків розслідування (ст. ст. 219, 294, 296 КПК України) – протягом 24-х годин з моменту задоволення прокурором клопотання з цих питань;

- оголошення розшуку (ст. 281 КПК України) – протягом 24-х годин з моменту винесення прокурором або слідчим відповідної постанови;

- вжиті заходи забезпечення кримінального провадження (ст. 131 КПК України), відкриття матеріалів досудового розслідування іншій стороні (ст. 290 КПК України) – протягом 24-х годин з моменту вчинення процесуальної дії;

- повернення судом кримінального провадження, обвинувального акту, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, клопотання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру у порядку ч. 3 ст. 314, ч. 4 ст. 288, ч. 2 ст. 407 КПК України – упродовж 24-х годин з моменту надходження з суду матеріалів до прокурора;

- інші відомості, передбачені первинними обліковими документами, – упродовж 24-х годин з моменту прийняття процесуального рішення.

Таким чином, початок кримінального провадження щодо злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів не вирізняється специфікою, тому відбувається в загальному порядку. Зазначене пояснюється тим, що: по-перше, механізм внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення спрямований на фіксацію обставин, що свідчать про вчинення злочину, незалежно від того, ким він був вчинений та виду зброї або боєприпасів; по-друге, обов'язок слідчого, прокурора внести відомості про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР має безумовний характер. Таким чином, ця процедура передусім покликана забезпечити фіксацію відомостей про факт вчинення протиправних дій, що містять або можуть містити ознаки кримінального правопорушення у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів.

6.2. Обставини, які підлягають встановленню у кримінальних провадженнях за фактами злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів

У ч. 2 ст. 91 КПК України елементами доказування названі збирання, перевірка та оцінка доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Оскільки перелік обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні, викладених у ч. 1 ст. 91 КПК України є універсальним, при їх доказуванні слідчий повинен виходити з того, що всі вони є рівнозначними, тому недоведеність хоча б однієї з них, викликає визнання всієї сукупності доказів недостатньою для прийняття підсумкового рішення. Поряд із загальною матричністю зазначених обставин стосовно досудового розслідування кримінальних проваджень про злочини, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів вони мають й певні особливості, які зумовлені поняттям злочину (ч. 1 ст. 11 КК України), підставою кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 2 КК України) або звільнення від кримінальної відповідальності (ст. ст. 45-49, 97, ч. 4 ст. 401 КК України), загальними засадами призначення покарання (ст. 65 КК України), ознаками конкретних складів злочинів.

Особливості предмету доказування у кримінальних провадженнях про злочини зазначеної категорії можна охарактеризувати наступним чином:

1) доказування у кримінальних провадженнях про злочини розглядуваного виду являє собою різновид доказування про сукупність злочинів, основне «ядро» яких можуть складати як однорідні за кримінально-правовими ознаками та тотожні за елементами кримінального процесуального предмету доказування, за криміналістичними засобами та прийомами виявлення їх джерел злочини. У той самий час

в єдиний предмет доказування можуть входити не тільки, наприклад, незаконний збут вогнепальної зброї та боєприпасів, вчинені підозрюваним або групою підозрюваних, але й також інші вчинені ними злочини;

2) оскільки елементами систем, які являють собою серійні злочини є окремі злочини, вчинені підозрюваним, та в зв'язку з кожним з цих злочинів відкривалися кримінальні провадження, в подальшому об'єднані в одному провадженні, доказування здійснюється по кожному з них, адже вони мають власний предмет. Насамперед, це стосується фактів вчинення злочинів зазначеної категорії, які кваліфікуються за ознаками реальної сукупності.

Водночас з'ясування обставин, які складають предмет доказування у кримінальному провадженні та позначених у тій їх термінологічній формі, яку встановив законодавець, в практичній діяльності з розслідування злочинів завжди супроводжується відшуканням та перевіркою різних пов'язаних із ними фактів. Кожен із них є фактом меншого рівня та може бути складовою однієї конкретної обставини з числа названих у ч. 1 ст. 91 КПК України, так і декількох одночасно. Наприклад, встановлення факту знаходження підозрюваного в районі вчинення злочину в певний проміжок часу, який співпадає за своїми параметрами з часом вчинення злочину, може за певних обставин розглядатись: а) як обставина, що вказує на можливу причетність даної особи до злочину; б) як обставина, яка сприяла конкретизації часу вчинення цього злочину. Не надавати значущості такого роду фактам, вважаємо, не є доцільним. З іншого боку, подібні факти самі по собі у розрізненому вигляді істотного доказового значення не мають, набуваючи його лише після об'єднання в певні сукупності, в тому числі позначені тими термінами, якими законодавець позначає обставини, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні.

До обставин, які підлягають встановленню (доказуванню) у кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. ст. 201, 262, 263, 263[1] КК України, можна віднести:

подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення):

- *час вчинення кримінального правопорушення.* Час вчинення злочину, відображений у відповідних процесуальних документах, допустимо зазначати в різний спосіб. Так, у кримінальних провадженнях про незаконний збут вогнепальної зброї час повинен встановлюватись якомога більш точно (в 16 годин 5 серпня 2017 року), тоді як у кримінальних провадженнях про триваючі злочини, наприклад, незаконне виготовлення вогнепальної зброї, час вчинення даних дій може бути визначений менш чітко (в червні-липні 2018 року).

Слід мати на увазі, що по злочинах, передбачених ст. 262 КК України, від того, в який час вчинено кримінальне правопорушення, залежить те, кого слід притягувати до кримінальної відповідальності. В зв'язку з цим, слід максимально точно встановлювати, кому саме було доручено охорону вогнепальної зброї, боєприпасів, коли це потягло їх викрадення.

Наявність кваліфікованих та особливо кваліфікованого видів і ознак (вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб; особою, раніше судимою за злочин, передбачений відповідною статтею; службовою особою з використанням службового становища; загибель людей; вчинення злочину організованою групою) при вчиненні таких злочинів як контрабанда (ст. 201 КК України), викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 262 КК України), незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів (ст. 263^1 КК України), також залежить від часу вчинення злочину;

- *предмет кримінального правопорушення.* В кожному випадку досудового розслідування злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, необхідно встановлювати, що з зазначеного та в якій кіль-

кості є предметом злочину, точне найменування цих предметів, номер та стан; маркування. Також слід встановити, чи була вогнепальна зброя (бойові припаси) на момент вчинення злочину придатна для функціонального використання (для проведення пострілів);

- *місце вчинення злочину.* Стосовно злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, при встановленні місця вчинення кримінального правопорушення прослідковується деяка специфіка. Більшість з передбачених ст. ст. 201, 262, 263, 263[1] КК України злочинів є тривалими. Відповідно до цього, місце їх вчинення встановлюється в результаті проведення низки слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, в тому числі з урахуванням інформації, отриманої в результаті оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій. У результаті, межі території, на якій вчинювався злочин, можуть бути великими (наприклад, при незаконному носінні, перевезенні зброї з метою полювання). Місце вчинення є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу контрабанди. В таких випадках рекомендується максимально повно встановлювати всі місця, де відбувалася досліджувана подія. Наприклад, у рамках допиту підозрюваного запропонувати власноруч скласти план маршруту (тів) його слідування зі зброєю, що знаходилася в нього. Потім у рамках допитів свідків (за їх наявності та участі в кримінальному провадженні) запропонувати скласти схеми, на яких зазначити маршрут підозрюваного зі зброєю, що знаходилась у нього або місця зустрічі з ним тощо. Дана схема (ми) додається до протоколу допиту. Викладене вважаємо суттєвим, оскільки може вказувати на причетність підозрюваного до вчинення інших злочинів, наприклад, умисних вбивств;

- *спосіб вчинення злочину.* Важливість доказування цієї обставини зумовлена тим, що спосіб, визначаючи форму зовнішнього вираження злочинної дії, може утворювати зміст дії як ознаки об'єктивної сторони. Нерідко спосіб виступає як обов'язкова ознака об'єктивної сторони основного складу конкретного злочину. Відповідно до ст. 201 КК України способами вчинення контрабанди є переміщення через митний кордон

поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю[1]. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 262 КК України охоплює вчинення таких форм дій щодо вогнепальної зброї та бойових припасів: 1) викрадення; 2) привласнення; 3) вимагання; 4) заволодіння шляхом шахрайства; 5) заволодіння шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем; 6) розбій. Способами вчинення як обов'язковими ознаками об'єктивної сторони цього злочину є шахрайство та зловживання службовим становищем, а також насильство, небезпечне для життя і здоров'я, завдяки якому вчиняється вимагання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів. Об'єктивна сторона незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами (ст. 263 КК України) може бути виконана шляхом вчинення альтернативних діянь: 1) носіння; 2) зберігання; 3) придбання; 4) передачі; 5) збуту. Об'єктивна сторона основного складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263[1] КК України включає в себе вчинення таких дій щодо вогнепальної зброї та бойових припасів: 1) виготовлення; 2) переробка (лише щодо вогнепальної зброї); 3) ремонт (лише щодо вогнепальної зброї). Отже, у зазначених випадках спосіб відіграє роль криміноутворюючої ознаки. В окремих випадках вірне визначення способу вчинення злочину дозволяє встановити особу, яка дійсно вчинила кримінальне правопорушення, наприклад, у кримінальних провадженнях про викрадення вогнепальної зброї, бойових припасів;

- *факт співучасті у вчиненні злочину.* Якщо має місце співучасть у вчиненні злочину (за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 201 КК України, ч. 2 ст. 262 КК України, ч. 2 ст. 263[1] КК України), організованою групою (ч. 3 ст. 262, ч. 3 ст. 263[1] КК України), повинно бути чітко встановлено, які конкретно злочинні дії скоєні кожним із співучасників злочину. Поняття співучасті у злочині розкрито у ст. 26 КК

[1] Сарнавський О. М. Кримінально-правова характеристика викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна академія прокуратури України. Київ, 2009. С. 9.

України: «Співучастю у злочині є умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину». При цьому слід мати на увазі, що вчинення злочину в складі організованої групи має місце, коли передбачені диспозицією ч. 1 або ч. 2 ст. 263[1] КК України дії виконані за наявності ознак, які характеризують організовану групу та вказані у ч. 3 ст. 28 КК України. А саме: а) у готуванні або вчиненні незаконного виготовлення, переробки чи ремонту, фальсифікацій, незаконному виготовленні чи зміні маркування вогнепальної зброї, незаконному виготовленні бойових припасів приймали участь три або більше особи, наділених ознаками суб'єкта злочину; б) ці особи організувалися для вчинення не лише конкретного злочину, передбаченого ст. 263[1] КК України, а й інших злочинів (як таких, що стосуються вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин і пристроїв, так і передбачених іншими статтями Особливої частини КК України) – тобто мала місце стійкість групи; в) учасники організованої групи діяли за єдиним планом, відомим всім учасникам групи; г) мав місце розподіл функцій учасників групи, спрямований на досягнення цього плану. При цьому не має значення, чи була спрямована діяльність організованої групи на один і той же предмет (наприклад, ремонт артилерійської гармати, відновлення ракетної системи), на однотипні предмети (зокрема, виготовлення підривних пристроїв), на предмети різних типів (зброя або боєприпаси різних систем, різного калібру).

Якщо протиправні дії, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, вчинені у складі групи осіб з розподілом ролей, то слід встановити:

– час, місце, ініціаторів та попередню змову (домовленість) на створення групи для вчинення таких злочинів;

– структуру групи (склад, ієрархію, характер зв'язків, які поєднували підозрюваних між собою);

– час і місце вступу до групи кожного її члена;

– розподіл ролей учасників групи при вчиненні ними різних злочинів (хто планував дії групи та окремі злочини щодо незаконного поводження з вогнепальною зброєю та боєприпасами; хто керував діями учасників групи; хто та

які саме дії вчиняв; хто та яким чином розподіляв доходи від злочинної діяльності);

– характеристику підозрюваних як членів групи і психологічного мікроклімату групи (наявності суперництва, конфліктів; родинних, дружніх чи інших відносин);

– тривалість існування групи (стабільність її складу, тісний взаємозв'язок між членами, узгодженість їхніх дій, сталість форм і методів злочинної діяльності; кількість вчинених учасниками групи злочинів);

– у чому конкретно полягали дії кожного учасника групи:

а) при підготовці до вчинення злочинів;

б) безпосередньо під час вчинення незаконних дій щодо вогнепальної зброї та боєприпасів;

в) у приховуванні слідів злочинної діяльності групи;

- *застосування або погроза застосування насильства.* Розбій з метою викрадення вогнепальної зброї (крім гладкоствольної) мисливської, бойових припасів утворює склад злочину, передбаченого ч. 3 ст. 262 КК України. Розбій вважається закінченим з моменту вчинення нападу, поєднаного з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або погрозою застосування такого насильства. Для встановлення ступеня тяжкості шкоди здоров'ю потерпілого необхідно залучити експерта та провести судово-медичну експертизу.

Для встановлення ступеня тяжкості шкоди, завданої здоров'ю, можна залучити й спеціаліста. При допиті можливих свідків максимально повно допитувати про дії підозрюваного, стан потерпілого (які пошкодження йому були нанесені, їх локалізація, яким способом, протягом якого часу, в якій кількості, яким предметом, які вислови при цьому використовували потерпілий та підозрюваний тощо).

Визначення обставин, які підлягають встановленню під час розслідування злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, має важливе методичне значення, сприяючи конкретизації окремих задач розслідування та вибору вірних напрямів роботи з їх вирішення на основі системного підходу до цієї діяльності, з тим, аби:

1) виділити факти, які підлягають дослідженню в якості елементів обставин, котрі складають предмет доказування по кожному епізоду, що розслідується;

2) виявити основні ознаки цих фактів;

3) конкретизувати сфери та засоби діяльності з виявлення джерел на носіїв інформації про ці факти.

6.3. Слідчі ситуації, що складаються на початковому етапі розслідування, типові версії, тактичні завдання і засоби їх вирішення

При вирішенні питання про планування розслідування злочинів криміналістика використовує вихідні дані, необхідні для зменшення інформаційної невизначеності. В науці вони отримали назву *слідчих ситуацій початкового етапу розслідування.*

Вчення про слідчу ситуацію є одним з доктринальних положень сучасної криміналістики. Відображуючи ситуаційний підхід до процесу розслідування, дане вчення актуалізує можливість розробки програм розслідування, ефективних саме стосовно умов відповідної слідчої ситуації. Тому, виступаючи продуктом самостійного вчення, дана криміналістична категорія, яка від самого початку носила теоретико-методологічний характер, поступово набула статусу структурного елементу окремої криміналістичної методики розслідування окремих груп злочинів.

Розслідування злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів будується на теоретико-методологічній основі криміналістичної характеристики злочину як системи взаємопов'язаних елементів певного виду злочину. Однак такий підхід відображає лише об'єктивні дані про злочин, де сам процес розслідування відіграє другорядну роль. Не викликає сумнівів, що розслідування злочинів відбувається в конкретно визначених умовах місця, часу, поведінки злочинців, іншої сукупності невідомої інформації, яка значно

впливає на процес та результати роботи слідчого (прокурора, працівника оперативного підрозділу).

Функціональне призначення слідчої ситуації полягає, насамперед, у тому, що вона є елементом процесу прийняття рішення та слугує її інформаційною підставою. Крім того, процес прийняття рішення формує програму, направлену на зміну самої слідчої ситуації, наближення її до цілей досудового розслідування злочинів у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів. Отже, виступаючи в якості елементу процесу прийняття рішення та об'єкту перетворення, слідча ситуація та її класифікації мають розглядатися в контексті процесу прийняття рішення. Викладене вище дозволяє підкреслити суттєве практичне та методологічне значення класифікаційного апарату слідчих ситуацій.

Загальновідомо, що невід'ємною частиною професіоналізму суб'єкту розслідування є вміння грамотно оцінити обстановку, яка складається у провадженні, та на її основі обрати правильне рішення. З нашого погляду, зробити це без знання сутності та видів слідчої ситуації практично неможливо. Такі криміналістичні знання повинні бути необхідним елементом тактичного потенціалу слідчого (прокурора) та зумовлювати необхідність комплексного системного підходу до вивчення обстановки, в якій на певний момент здійснюється розслідування та проводяться ті або інші слідчі (розшукові) та процесуальні дії, тактичні операції.

На початку розслідування вихідна інформація нерідко характеризується незначним обсягом, фрагментарністю й суперечливістю даних щодо сутності та обставин кримінально-релевантної події, відсутністю конкретних даних про особу злочинця, а іноді й про особу потерпілого, тобто оцінюється як проблемна. У таких ситуаціях потрібно намагатися поповнити, конкретизувати та перевірити вихідну ситуацію. Важливо таку ситуацію, що склалась у конкретному кримінальному провадженні, типізувати, тобто зарахувати до певного типу ситуацій, які описуються в окремих методиках розслідування. У таких методиках наводяться типові слідчі ситуації, за допомогою яких визначаються характерні та істотні риси стану розслідування конкретних категорій

злочинів на відповідному етапі, передусім на початковому й подальшому. Саме виділення типових слідчих ситуацій і їх науково-криміналістичний аналіз дають змогу рекомендувати відповідні програми діяльності з розслідування, а також формулювати адекватні тактичні завдання й указувати на методи та засоби їх вирішення.

На початковому етапі розслідування злочинів щодо незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів складаються різні за змістом слідчі ситуації.

У слідчій практиці відзначається повторюваність слідчих ситуацій, що створює передумови для їх типізації. Стосовно типових ситуацій можна намітити певний алгоритм дій слідчого в процесі одержання доказової інформації. Знання типових ситуацій дозволяє не тільки передбачити їх виникнення у відповідних умовах як закономірних, але й обрати відповідні засоби, прийоми і методи розслідування[1].

Типізацію слідчих ситуацій у розслідуванні кримінальних правопорушень даної категорії доцільно здійснювати в залежності від інформаційної складової, а саме наявності (відсутності) в розпорядженні працівників поліції інформації відносно події злочину та особи, яка його вчинила.

Використання гіпотетичного мислення в процесі виявлення та розслідування злочинів певною мірою спрощує, стандартизує та систематизує пізнавальні процеси. Це дозволяє констатувати необхідність представлення криміналістичних версій, з одного боку, як самостійного елемента мисленевої діяльності слідчого, специфічних завдань розслідування, а з іншої – розглянути її взаємозв'язок з механізмом вирішення інших криміналістичних завдань та визначити шляхи й можливості оптимізації версійної роботи у кримінальному провадженні.

Криміналістична версія – це логічно побудований та такий, що базується на фактичних даних ймовірнісний умовивід слідчого (інших суб'єктів пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні) про сутність досліджуваного

[1] Див.: Пясковський В. Я., Чорноус Ю. М., Іщенко А. В., Алєксєєв О. О. Криміналістика: підручник. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. С. 307.

діяння, окремих його обставин і деталей, які потребують відповідної перевірки та направлений на вирішення завдань кримінального провадження. В якості доповнення до наведеної дефініції важливо зазначити й ту обставину, що в процесі побудови версій бере участь крім логічної і психологічна підсистеми слідчого мислення конкретного суб'єкта, а також його попередній досвід розслідування.

Специфіка перевірки версій зумовлюється низкою специфічних вимог, які ставляться до такого процесу криміналістичною наукою. В числі таких узагальнених вимог можуть бути виділені наступні:

- перевірка всіх висунутих у провадженні версій до самого кінця, тобто до їх кінцевого підтвердження або спростування на підставі достовірних та бажано процесуально закріплених в отриманих доказах у провадженні фактів та обставин. Те ж слід віднести й до перевірки всіх можливих наслідків, які витікають з тієї або іншої версії;
- одночасна (паралельна) перевірка всіх версій, висунутих у провадженні. Необхідність дотримання цього правила пояснюється ще й тим, що підтвердження будь-якої однієї версії означає спростування інших версій, висунутих відносно того ж факту;
- причини будь-яких інформаційних протиріч, які виявляються під час перевірки як однієї конкретної версії, так і всього комплексу версій у провадженні, повинні встановлюватись, аналізуватись та перевірятись. При цьому слідчий повинен мати на увазі ту обставину, що створення таких протиріч є результатом протидії розслідуванню з боку злочинця або інших осіб.

Спираючись на результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень, відомості, отримані іншими дослідниками, на початковому етапі розслідування злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї доцільно виділити наступний перелік типових слідчих ситуацій, відповідних їм тактичних завдань розслідування й типових слідчих версій, а також запропонувати найбільш оптимальний алгоритм слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), інших процесуальних дій, організаційних заходів стосовно окремих найбільш поширених протиправних дій із вогнепальною зброєю

(незаконне виготовлення (переробка або ремонт), придбання, носіння, зберігання, збут та недбале зберігання), які утворюють самостійні злочини.

Так, при ***незаконному виготовленні (переробці або ремонті) вогнепальної зброї*** *та незаконному її зберіганні можуть виникнути такі типові слідчі ситуації:*

Слідча ситуація 1. Встановлено ознаки вчинення незаконного виготовлення (переробки чи ремонту) вогнепальної зброї та незаконного її зберігання, особу (злочинця) затримано на місці події;

Слідча ситуація 2. Встановлено ознаки вчинення незаконного виготовлення (переробки чи ремонту) вогнепальної зброї та незаконного її зберігання, особу (злочинця) не затримано, однак про неї є певна інформація.

Слідча ситуація 1 зазвичай має місце, коли до правоохоронних органів надійшло повідомлення про незаконне виготовлення конкретною особою вогнепальної зброї, або її переробку, ремонт чи незаконне зберігання, а також, коли особу (злочинця) затримано під час незаконного придбання, носіння вогнепальної зброї. *Слідча ситуація 2* має місце у випадку вилучення з обігу під час слідчих оглядів, обшуків незаконно виготовленої (переробленої, відремонтованої) вогнепальної зброї, однак відсутня особа, яка вчинила такі дії. Наявні у розпорядженні працівників поліції відомості можуть свідчити про застосовані злочинцем засоби та обладнання для виготовлення зброї, ймовірні місця організації майстерень, наявність професійних знань особи (злочинця).

Для зазначених слідчих ситуацій *основними завданнями розслідування* є:

1) виявлення та процесуальне закріплення матеріальних слідів, які містять відомості про подію злочину; визначення ознак складу злочину в діях затриманої особи;

2) активне використання отриманої інформації для планування розслідування, розробки версій, отримання та перевірки доказів, встановлення та затримання причетних до злочину осіб;

3) одержання додаткових відомостей про злочини, що готуються;

4) встановлення причетності затриманого до вчинення інших аналогічних злочинних діянь.

Успішне розслідування незаконного виготовлення (переробки, ремонту) вогнепальної зброї, її незаконного зберігання та інших злочинів, предметом яких є вогнепальна зброя, зумовлене обґрунтованим висуненням та умілою перевіркою найбільш імовірних версій про осіб, причетних до злочину та обставин події.

Конкретизація версій про сутність події, про осіб, причетних до злочину, визначається характером і об'ємом відомостей, що є у слідчого. Незалежно від повноти таких відомостей слідчий повинен їх ретельно проаналізувати і на основі висунутих версій, намітити комплекс і послідовність слідчих (розшукових) дій та інших заходів. Особливу увагу при розробці плану розслідування в зазначених слідчих ситуаціях повинно бути приділено висуванню та перевірці наступних *типових версій* стосовно:

- *сутності події та її кваліфікації:*

а) затриманою особою було вчинене лише незаконне виготовлення (ремонт) вогнепальної зброї та її незаконне зберігання;

б) поряд із незаконним виготовленням (ремонтом) вогнепальної зброї, її незаконним зберіганням було вчинено її збут;

в) вогнепальну зброю незаконно виготовили (переробили, відремонтували), незаконно зберігали для вчинення корисливо-насильницьких або інших злочинів;

- *наявності у особи (правопорушника) злочинного досвіду, мети та мотиву вчинення злочину:*

а) злочин вчинено особою, яка має досвід вчинення подібних злочинів, у тому числі раніше засудженою за злочини у сфері обігу зброї;

б) злочин вчинений із корисливих або інших злочинних спонукань особою, яка не має досвіду вчинення злочинів.

Слідча ситуація 1, коли виявлено ознаки вчинення незаконного виготовлення (переробки чи ремонту) вогнепальної зброї, її незаконного зберігання та особу (злочинця)

затримано на місці події є найбільш сприятливою для розслідування. Невідкладне реагування працівників поліції на факт виявлення ознак незаконного виготовлення (переробки, ремонту) вогнепальної зброї, її зберігання шляхом виїзду слідчо-оперативної групи на місце вчинення злочину дозволяє за «гарячими слідами»[1] отримати достатньо повну інформацію як про факт та обставини вчинення злочину (після огляду місця події, вогнепальної зброї, знарядь та засобів), так і осіб, причетних до його вчинення.

Після затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, необхідно:

1) провести обшук даної особи на предмет виявлення зброї та окремих засобів для її виготовлення (переробки, ремонту);

2) оглянути одяг особи затриманого. У випадку виявлення на одязі слідів злочину – провести його тимчасове вилучення для подальшого експертного дослідження;

3) встановити та допитати свідків про обставини вчинення злочину;

4) провести обшук за місцем проживання, роботи затриманого;

5) залучити експертів для проведення судових експертиз (наприклад, балістичної експертизи зброї та бойових припасів до неї; балістичної експертизи слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу;трасологічної (цілого за частинами, рельєфних знаків, дактилоскопічної); експертизи матеріалів, речовин та виробів; психіатричної тощо);

6) повідомити про підозру та допитати підозрюваного.

У слідчій ситуації 2 з метою встановлення особи (злочинця) та організації його розшуку необхідно після проведення огляду місця події та допиту свідків орієнтувати територіальні підрозділи поліції, силами яких організувати спостереження за місцями вірогідної появи злочинця (злочинців).

[1] «Гарячі сліди» – це часова характеристика, що означає якийсь відрізок часу, протягом якого можна використати сліди, і отримувати ефективні результати. Саме в цей період сліди мають найбільшу інформативність, а отже і значущість для встановлення особи, що вчинила злочин.

У разі встановлення місця перебування підозрюваного невідкладно організувати заходи по його затриманню, провести обшук особи, огляд одягу, обшук за місцем проживання, роботи, залучити експертів для проведення судових експертиз, повідомити про підозру та допитати підозрюваного.

Якщо ж проведені пошукові заходи не дали можливість встановити місце перебування особи (злочинця), то початковий етап розслідування закінчується оголошенням підозрюваного в розшук та наданням доручення оперативному підрозділу про його розшук.

Також доцільним є моніторинг телекомунікацій з прив'язкою до певного місця в рамках зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, накладення арешту на кореспонденцію, тимчасовий доступ до речей і документів (відеозаписів з камер відеоспостереження) та, за необхідності, інші процесуальні дії.

При ***незаконному придбанні вогнепальної зброї та боєприпасів*** *можуть виникнути такі типові слідчі ситуації:*

Слідча ситуація 1. Встановлено ознаки вчинення незаконного придбання вогнепальної зброї, боєприпасів, особу (злочинця) затримано на місці злочину, він визнає провину.

Слідча ситуація 2. Встановлено ознаки вчинення незаконного придбання вогнепальної зброї, боєприпасів, особу (злочинця) затримано на місці злочину, він не визнає провину.

Вказані *слідчі ситуації* переважно мають місце при отриманні працівниками поліції оперативної інформації про незаконне придбання та зберігання конкретною особою вогнепальної зброї та її перевірці під час проведення санкціонованих судом обшуків житла чи іншого володіння особи або оглядів домоволодінь. В результаті перевірки інформації вдається затримати особу (злочинця) та вилучити вогнепальну зброю, яка була незаконно придбана та зберігалася без передбаченого законом дозволу.

Для зазначених *слідчих ситуацій* основними напрямами розслідування є такі:

1) встановити сутність події та визначити ознаки складу злочину в діях затриманої особи;

2) отримати незаперечні докази вини особи (злочинця) у незаконному придбанні та зберіганні вогнепальної зброї, достатні для повідомлення про підозру;

3) зібрати інформацію, що характеризує особу: судимість, бібліографічні та психологічні дані особи, коло знайомств та осіб, можливо причетних до злочину;

4) встановити причетність затриманого до вчинення інших аналогічних злочинів.

У *слідчій ситуації 1* можливо висунути наступні типові версії відносно:

- *сутності події та юридичної кваліфікації:*

а) затримана особа незаконно придбала вогнепальну зброю всупереч передбаченому законом порядку – в результаті купівлі, обміну, привласнення знайденого, одержання як подарунок, на відшкодування боргу тощо;

б) затримана особа незаконно придбала вогнепальну зброю в результаті викрадення, привласнення, вимагання або заволодіння шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем;

в) затримана особа крім незаконного придбання вогнепальної зброї причетна до її незаконного носіння (переміщення, транспортування), зберігання або інших протиправних дій;

г) затримана особа не причетна до незаконного зберігання вогнепальної зброї. Даний злочин вчинила інша особа.

- причетності затриманої до вчинення інших аналогічних діянь:

а) затриманою особою злочин було вчинено вперше;

б) затримана особа причетна до вчинення аналогічних злочинів, скоєних раніше в даному чи суміжних районах.

Для вирішення слідчих ситуацій 1 та 2 відповідно до сформованих напрямів розслідування та висунутих типових слідчих версій, оптимальним є проведення таких слідчих (розшукових) дій та заходів:

В обох слідчих ситуаціях необхідно:

1) якісно провести огляд місця події (обшук) та слідчий огляд виявленої вогнепальної зброї з вилученням й фіксацією слідів і речових доказів, які дадуть можливість встановити та довести причетність конкретної особи до придбання вогнепальної зброї й інших протиправних дій зі зброєю;

2) провести затримання особи, обшук, огляд одягу, взуття, особистих речей;

3) відібрати зразки для експертизи (змиви з рук для виявлення мікрочастинок пороху, мастила, яким змащується зброя, інших слідів з метою залучення експертів для проведення за вилученими зразками відповідних судових експертиз);

4) залучити експертів для проведення судових експертиз;

5) допитати свідків;

6) надати доручення оперативним підрозділам щодо:

- встановлення додаткових свідків, що зможуть підтвердити причетність особи до незаконного придбання вогнепальної зброї або спростувати таку версію;
- перевірки вилученої зброї та боєприпасів за криміналістичним обліком (балістичним) – інформаційно-довідковими колекціями зброї, оперативно-пошуковими колекціями куль, гільз та патронів зі слідами зброї);
- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, накладення арешту на кореспонденцію, тимчасовий доступ до речей і документів;

7) повідомити особі про підозру допитати в якості підозрюваного.

При ***незаконному носінні (переміщенні, транспортуванні) вогнепальної зброї,боєприпасів*** *можуть скластися такі типові слідчі ситуації:*

Слідча ситуація 1. Встановлено ознаки вчинення незаконного носіння (переміщення, транспортування) вогнепальної зброї, боєприпасів. Відомі дані про особу (злочинця), якого затримано під час вчинення протиправних дій, він визнає провину.

Слідча ситуація 2. Встановлено ознаки вчинення незаконного носіння (переміщення, транспортування) вогнепальної зброї, боєприпасів, особу (злочинця) затримано під час вчинення протиправних дій, проте свою причетність до злочину заперечує.

У вказаних слідчих ситуаціях затримання особи (злочинця) зазвичай відбувається завдяки послідовним діям працівників поліції після отримання оперативної інформації про незаконне носіння (переміщення або транспортування) вогнепальної зброї конкретною особою та вжиття заходів по її перевірці та документуванню протиправних дій, а також в результаті проведення оперативно-розшукових заходів з розробки незаконної діяльності організованих груп, що спеціалізуються на обігу зброї.

Для зазначених слідчих ситуацій основними напрямами розслідування є такі:

1) встановлення сутності події, що відбулася, визначення ознак складу злочину в діях особи (злочинця), яку затримано;

2) підтвердження факту носіння (переміщення або транспортування) вогнепальної зброї конкретною особою (злочинцем) без передбаченого на те дозволу при собі (в руках, одязі, сумці, спеціальному футлярі, транспортному засобі тощо);

3) встановлення джерела придбання (походження) зброї, мети поводження з нею;

4) встановлення особи одержувача (замовника) зброї та його мотивів;

5) встановлення причетності особи, що затримана до вчинення інших аналогічних злочинних діянь.

При розв'язанні зазначених слідчих ситуацій можна висунути наступні типові версії відносно:

- *сутності події та її юридичної кваліфікації:*

а) затримана особа вчинила лише носіння (переміщення, транспортування) незаконно отриманої вогнепальної зброї;

б) крім незаконного носіння (переміщення, транспортування) вогнепальної зброї, затримана особа причетна до її незаконного зберігання або виготовлення (ремонту);

в) затримана особа вчинила незаконне носіння (переміщення, транспортування) вогнепальної зброї з метою її подальшого незаконного збуту;

г) затримана особа вчинила незаконне носіння (переміщення, транспортування) вогнепальної зброї з метою використання під час вчинення інших злочинів;

ґ) затримана особа не знала, що в її речах (транспортному засобі) знаходиться вогнепальна зброя;

- осіб, які брали участь у незаконному носінні (переміщенні, транспортуванні) вогнепальної зброї:

а) злочин був учинений однією особою, яка затримана;

б) діяла група осіб або організована злочинна група, частина причетних осіб залишилася не затриманою.

Для вирішення слідчих ситуацій, відповідно до завдань розслідування та висунутих типових слідчих версій, оптимальним є проведення таких слідчих (розшукових) дій та заходів:

1) затримання підозрюваного, його обшук, огляд одягу та особистих речей;

2) огляд та вилучення вогнепальної зброї та детальний огляд місця знаходження (схову) зброї;

3) допит свідків;

4) проведення обшуків за місцем проживання особи та в інших місцях;

5) залучення експертів для проведення судових експертиз;

6) перевірка виявленої зброї та боєприпасів за криміналістичними обліками;

7) проведення процесуальних дій, спрямованих на встановлення особи замовника (одержувача) вогнепальної зброї, його затримання, проведення обшуку даної особи, обшуків за місцем його проживання та в інших місцях;

8) одночасний допит двох чи більше вже допитаних учасників кримінального провадження;

9) повідомлення про підозру, допит підозрюваного;

10) проведення інших процесуальних дій, спрямованих на встановлення всіх обставин скоєного злочину та інших епізодів злочинної діяльності.

У другій слідчій ситуації також потрібно провести:

1) освідування особи;

2) необхідні процесуальні дії, спрямовані на отримання додаткових відомостей, що підтверджують або спростову-

ють факт причетності затриманої особи до незаконного носіння (переміщення, транспортування) вогнепальної зброї або інших протиправних дій за зброєю;

3) встановлення осіб, яким належить зброя, яку незаконно переміщали, транспортували.

Разом з тим, часто на практиці виникають проблеми щодо ***затримання осіб***, яких підозрюють у носінні вогнепальної зброї через процедурні аспекти. Некомпетентність чи нерішучість у вказаних випадках може призвести до неправильного документування протиправних дій, що спричинить втрату допустимості зібраних матеріалів як доказів у кримінальному провадженні, або ж до загрози життю та здоров'ю працівників поліції чи інших осіб, пов'язаної з подальшим використанням вчасно не вилученої вогнепальної зброї.

Отже, під час виявлення зброї чи предметів схожих на зброю у особи вона підлягає затриманню з подальшим доставленням до органу поліції, крім випадків, коли надано документи для законного володіння та носіння зброї та особа своїми діями не становить загрози оточуючим чи працівнику поліції.

Підстави затримання. У відповідності до ч. 1 ст. 37 ЗУ «Про Національну поліцію», поліція уповноважена затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені Конституцією України, КПК та КУпАП. У постанові про адміністративне затримання поліцейський повинен вказати місце, дату і точний час, підстави затримання, вказати чи надходили клопотання, заяви, скарги особи, наявність чи відсутність видимих тілесних ушкоджень. Відлік часу утримання затриманої фізичної особи рахується з моменту її фактичного затримання. Протокол підписується поліцейським і особою. Законодавство передбачає два види затримання особи (адміністративне та кримінально-процесуальне затримання), які підстави та порядок здійснення яких регулюються КУпАП (ст. ст. 260 – 263) та КПК України (ст.ст. 207-208). Наряд поліції має право затримувати і доставляти до відділку поліції осіб які вчинили адміністративні правопорушення, а також підозрюваних у

вчиненні кримінального правопорушення, за наявності однієї з таких підстав:

1) особу, яка вчинила адміністративне правопорушення з метою його припинення, коли вичерпано інші заходи впливу, а також з метою встановлення особи, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складення його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов по справах про адміністративні правопорушення;

2) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

3) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

4) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України;

5) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;

6) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

Згідно з наданими законодавством повноваженнями працівники поліції мають право затримувати і доставляти до приміщення поліції:

1. осіб, яких вони запідозрили у вчиненні кримінального правопорушення або замаху на його вчинення, якщо для цього є достатні підстави (очевидець, у тому числі і потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин), а також безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні;

2. осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, для складання протоколу або розгляду справи за суттю, якщо ці питання не можуть бути вирішені на місці;

3. неповнолітніх віком до 16 років, які залишилися без опікування;

4. неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечні діяння і не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність;

5. військовослужбовців, які вчинили діяння, що підпадають під ознаки кримінального або адміністративного правопорушення;

6. осіб, які мають ознаки вираженого психічного розладу і створюють у зв'язку з цим реальну небезпеку для себе і оточуючих.

Варто пом'ятати, що у разі, коли неможливо за зовніними ознаками виявити зброю в особи, а інформація щодо її наявності потребує додаткової перевірки, то працівники поліції мають право здійснювати адміністративне затримання до особи яка вчинила адміністративне правопорушення, за умови, що останнє кваліфіковане працівником поліції (ст. 262 КУпАП) як:

- дрібне хуліганство (ст. 173 КУпАП);
- насильство в сім'ї (ст. 173-2 КУпАП);
- порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій (ст. 185-1, ст. 185-2 КУпАП);
- поширювання неправдивих чуток (ст. 173-1 КУпАП);
- вчинення злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образи їх (ст. 185 КУпАП);
- публічні заклики до невиконання вимог поліцейського (ст. 185-7 КУпАП);
- прояв неповаги до суду (ст. 185-3 КУпАП);
- вчинення незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах (ст. 212-6);
- порушення правил про валютні операції (ст. ст.162, 162-2 КУпАП);

- порушення правил обігу наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 44, ст. 106-2 КУпАП);

- незаконний продаж товарів або інших предметів (наприклад, ст. 164- 5, ст. 204-3 КУпАП);

- торгівля з рук у невстановлених місцях (ст. 160 КУпАП);

- розпивання спиртних напоїв у громадських місцях чи появі у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль (ст. 172-20 КУпАП);

- зайняття проституцією (ст. 181-1 КУпАП);

- порушення правил дорожнього руху (всі статті гл. 10 «Адміністративні правопорушення на транспорті, в галузі шляхового господарства і зв'язку» КУпАП);

- порушення правил полювання, рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу (ст. 85 КУпАП);

- порушення правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду через територію України (ст. 204-1 КУпАП);

- інші види адміністративних правопорушень протоколи за вчинення яких відповідно до п. 1 ч. 1ст. 255 КУпАП мають право складати уповноважені посадові особи Національної поліції, за умови, що складення протоколу є обов'язковим, однак його неможливо скласти на місті.

Термін та момент затримання. Затримання може тривати не більш як три години. Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.

Після фактичного затримання наряд поліції за допомогою телефонного, факсимільного зв'язку на єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги (0-800-213103) повідомляє про:

- прізвище, ім'я, по батькові та дата народження затриманої особи (якщо вони відомі). У разі відмови правопорушника надати відомості про себе поліцейському, останній все одно повинен повідомити про факт затримання, а після з'ясування анкетних даних правопорушника – надати цю

інформацію до регіонального центру. Відсутність таких відомостей про правопорушника або відмова правопорушника їх надати не можуть бути підставами для відмови у розгляді повідомлення про затримання особи, реєстрації такого повідомлення чи наданні безоплатної вторинної правової допомоги;

- час та підстави для затримання особи;

- точну адресу місця для конфіденційного побачення адвоката із затриманою особою (як правило це місце знаходження (юридична адреса) територіального відділу або відділення поліції до якого буде доставлено затриману особу);

- прізвище, ім'я, по батькові та найменування посади особи, яка передала повідомлення, її номер телефону.

Крім того, відповідно до ст. 208 КПК України допускається затримання особи **без ухвали слідчого судді, суду**:

1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

Працівник поліції може **обшукати** затриману особу з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК України, зокрема запросити не менше двох понятих – осіб, незацікавлених у результатах кримінального провадження (однієї статі з обшукуванню особою), участь яких є обов'язковою, незалежно від застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії. Службовець, що затримав підозрюваного, обвинуваченого, зобов'язаний повідомити підстави затримання й відомості про злочин, у вчиненні якого його підозрюють, а також роз'яснити право на захисника й у разі потреби – на допомогу лікаря.

Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати **72 годин** з моменту затримання. Затримана без ухвали слідчого судді або суду особа не пізніше 60 годин з моменту затримання повинна бути звільнена або ж доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу (ст. 211 КПК України). Письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається не пізніше 24 годин з моменту затримання,

інакше вона також підлягає негайному звільненню (ч. 2, 3 ст. 278 КПК України).

При ***незаконному збуті вогнепальної зброї, боєприпасів*** *можуть складатися такі типові слідчі ситуації:*

Слідча ситуація 1. Встановлено ознаки вчинення незаконного збуту вогнепальної зброї, боєприпасів, особу (злочинця) затримано під час вчинення протиправних дій, свою причетність до злочину не заперечує, бажає давати показання. Джерело надходження зброї в незаконний обіг встановлено.

Слідча ситуація 2. Встановлено ознаки вчинення незаконного збуту вогнепальної зброї, боєприпасів, особу (злочинця) затримано під час вчинення протиправних дій, проте свою причетність до злочину заперечує і (або) відмовляється від дачі показань. Джерело надходження зброї в незаконний обіг не встановлено.

Слідча ситуація 3. Встановлено ознаки вчинення незаконного збуту вогнепальної зброї, боєприпасів, особу (злочинця) не встановлено та не затримано.

Слідчі ситуації 1 та 2 мають місце, коли працівники поліції реалізують оперативну інформацію щодо намагань конкретної особи збути наявну у неї вогнепальну зброю та документують протиправну діяльність такої особи в рамках комплексу негласних слідчих (розшукових) дій – контролю за вчиненням злочину, аудіо-, відео контролю особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та інших слідчих (розшукових) дій.

Для слідчих ситуацій 1 та 2 основними завданнями розслідування є такі:

1) збирання та процесуальне закріплення виявлених слідів злочину та доказів причетності конкретної особи до його вчинення;

2) встановлення сутності та обставин події, що документувалися, всіх ознак складу злочину в діях затриманої особи;

3) встановлення інших не відомих та не затриманих осіб, причетних до незаконного збуту вогнепальної зброї;

4) встановлення причетності затриманої особи до вчинення інших епізодів незаконного збуту вогнепальної зброї, або інших протиправних дій зі зброєю;

5) визначення виду, системи (моделі), калібру вогнепальної зброї, технічного стану і придатності до стрільби;

6) встановлення джерела надходження зброї в незаконний обіг;

7) перевірка виявленої зброї та боєприпасів за базами даних.

При цьому, *слідча ситуація 1* вважається сприятливою для розслідування, а *слідча ситуація 2* – несприятливою. У розв'язанні другої слідчої ситуації основним є – правильне та кваліфіковане проведення комплексу невідкладних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на збирання й фіксацію доказів, які в подальшому будуть використані для усунення інформаційної невизначеності щодо окремих обставин події, нейтралізації суперечливих фактів, викриття підозрюваного.

У слідчих ситуаціях 1 та 2 можливо висунути наступні типові версії відносно:

- *сутності скоєної події та її юридичної кваліфікації:*

а) затриманою особою було вчинено лише збут вогнепальної зброї;

б) поряд із збутом вогнепальної зброї затриманою особою було вчинено її виготовлення (переробку або ремонт), зберігання, носіння, викрадення з об'єктів дозвільної системи або у приватних осіб, вимагання, заволодіння шляхом шахрайства, зловживання службової особи своїм службовим становищем, розбою;

- *встановлення особи невідомих злочинців:*

а) невідомі злочинці – особи з числа найближчого оточення затриманої особи;

б) невідомі злочинці – особи залучені до вчинення даного злочину за винагороду, не входять до найближчого оточення затриманої особи та не є постійними учасниками злочинної групи;

- *причетності затриманого до вчинення інших аналогічних злочинних діянь:*

а) затриманою особою злочин вчинено вперше;

б) затримана особа причетна до вчинення аналогічних злочинів, вчинених раніше в даному районі.

Для вирішення *слідчих ситуацій 1 та 2* відповідно до сформованих напрямів розслідування та висунутих типових слідчих версій, оптимальним є проведення таких слідчих (розшукових) дій та заходів:

1) затримання особи (злочинця);

2) обшук затриманої особи з обов'язковою відеофіксацією виявлених предметів (вогнепальної зброї, боєприпасів) та місця її схову, слідів поводження зі зброєю (слідів носіння), пояснень з цього приводу, поведінки особи; за необхідності освідування;

3) огляд місця події, слідчий огляд вогнепальної зброї, місця затримання, маршруту пересування, транспортних засобів, одягу та предметів, що були у затриманого, з метою з'ясування обстановки події, виявлення, фіксації та процесуального закріплення слідів злочину та речових доказів;

4) проведення обшуків за місцем проживання (тимчасового перебування, прописки), місцем роботи та в інших місцях, де судячи з обставин кримінального провадження можуть знаходитися документи, особисті речі, цінності, інші предмети, заборонені до вільного обігу або які мають значення для кримінального провадження;

5) залучення експертів для проведення судових експертиз;

6) допит свідків: особи, якій збувалася вогнепальна зброя («покупця»); осіб, які проводили затримання, понятих, близьких родичів);

7) при необхідності – одночасний допит двох чи більше вже допитаних учасників кримінального провадження;

8) повідомлення особі про підозру та допит підозрюваного.

У несприятливій слідчій ситуації, коли особа (злочинець) заперечує свою причетність до злочину, особливої уваги слідчому слід приділити пошуку слідів, залишених злочинцем (слідів рук, об'єктів біологічного походження, запаху), у тому числі, на вогнепальній зброї та бойових припасах, що сприятиме ідентифікації особи власника зброї. Обов'язково слід вилучити предмети одягу (взуття) особи, отримати зразки

для експертизи (відібрати змиви з рук для виявлення мікрочастинок пороху, мастила, яким змазується зброя, інших слідів з метою проведення за вилученими зразками відповідних судових експертиз). Якомога детально провести допит осіб, які були присутні під час затримання особи (злочинця), або безпосередньо приймали участь у ньому. Підготувати та провести необхідні та можливі негласні слідчі (розшукові) дії, наприклад, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (в частині фіксації та аналізу змісту телефонних розмов особи, SMS-повідомлень, повідомлень електронної пошти), залучити експертів для проведення комп'ютерно-технічної експертизи, дослідивши вміст персональних мобільних пристроїв, комп'ютерів, які можуть містити відомості про замовлення, оплату та незаконний збут вогнепальної зброї.

Слідча ситуація 3 характеризується високим ступенем інформаційної невизначеності та відсутністю відомостей про особу підозрюваного, у зв'язку з чим вона вважається найбільш складною. Як правило, вказана ситуація складається, коли про факт незаконного збуту вогнепальної зброї стає відомо під час розслідування інших кримінальних проваджень (із показань свідків, підозрюваних). При цьому особа, що притягується до відповідальності може:

1) особисто не знати особу збувача (раніше не знайома), контактувати з нею лише за допомогою засобів зв'язку та отримати зброю безконтактним способом (в поштовому відділенні, спеціально облаштованому місці – «закладці» тощо);

2) зустрітися з особою «збувачем» лише один раз (в момент придбання зброї).

Для зазначеної слідчої ситуації основними напрямами розслідування є такі:

1) встановити сутність події, визначити ознаки складу злочину;

2) виділити матеріали досудового розслідування, що містять відомості про факт незаконного збуту вогнепальної зброї, в окреме провадження;

3) встановити особу невідомого злочинця, що здійснює незаконний збут вогнепальної зброї;

4) вжити заходів щодо розшуку особи (злочинця), причетної до злочину;

5) встановити причетність розшукуваної особи до інших аналогічних злочинних діянь.

Для *слідчої ситуації 3* можливо висунути наступні типові версії відносно:

- *сутності скоєної події та її юридичної кваліфікації:*

а) невідомою особою було вчинено лише збут вогнепальної зброї;

б) поряд із збутом вогнепальної зброї невідома особа причетна до її виготовлення (переробки або ремонту), викрадення з об'єктів дозвільної системи (вивезення з зони ООС) або у приватних осіб, вимагання, заволодіння шляхом шахрайства, зловживання службової особи своїм службовим становищем, розбою;

- *особи злочинця:*

а) злочинцем є особа, раніше засуджена за вчинення аналогічних злочинів;

б) злочин вчинено особою, яка має доступ до вогнепальної зброї, є військовослужбовцем, працює або раніше працювала на підприємстві, що виготовляє (ремонтує) зброю або іншому об'єкті дозвільної системи;

- *причетності невідомої особи (злочинця) до вчинення інших аналогічних злочинних діянь:*

а) невідомою особою злочин було скоєно вперше;

б) невідомі особи причетні до вчинення аналогічних злочинів, вчинених раніше в даному районі, інших районах.

Для вирішення *слідчої ситуації 3* відповідно до сформованих напрямів розслідування та висунутих типових слідчих версій, оптимальним є проведення таких слідчих (розшукових) дій та заходів:

1) детально допитати особу, яка повідомила про факт збуту їй невідомою особою вогнепальної зброї про обставини злочину, зовнішній вигляд, характерні прикмети, одяг злочинця; засоби комунікації зі злочинцем, контактні дані;

2) надати доручення оперативним підрозділам:

а) встановити контакти особи, яка повідомила про факт збуту вогнепальної зброї;

б) встановити особу злочинця, співучасників (у тому числі шляхом перевірки раніше судимих осіб), джерело надходження вогнепальної зброї у незаконний обіг;

3) виявити та допитати свідків події злочину, а також осіб, що могли бачити підозрюваного, пред'явити їм фото зображень осіб, які перебувають на обліку НП України за вчинення аналогічних злочинів; скласти за їх показаннями орієнтування та композиційний портрет злочинця;

4) систематизувати та провести аналіз кримінальних проваджень минулих років, у тому числі нерозкритих, вчинених за аналогічних обставин, таким же способом, що може вказувати на можливу причетність до скоєння злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї одних і тих самих осіб;

5) у разі встановлення особи (злочинця), провести негласну слідчу (розшукову) дію – контроль за вчиненням злочину у формі оперативної закупки, контрольованої поставки з метою встановлення злочинних зв'язків, місць незаконного зберігання, каналів поставки, місць збуту вогнепальної зброї та затримання особи (злочинця), його обшук, огляд одягу та речей, за необхідності освідування;зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;

6) після затримання особи (злочинця) провести обшуки за місцем проживання (тимчасового перебування, прописки), місцем роботи та в інших місцях, де судячи з обставин кримінального провадження можуть знаходитися документи, особисті речі, цінності, інші предмети, які мають значення для кримінального провадження;

7) допитати свідків (у тому числі покупця зброї); за необхідності – провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних учасників кримінального провадження; впізнання;

8) призначити необхідні судові експертизи;

9) повідомити особі про підозру та провести допит підозрюваного.

При ***недбалому зберіганні вогнепальної зброї, боєприпасів****, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки можуть складатися такі типові слідчі ситуації:*

Слідча ситуація 1. Встановлено ознаки недбалого зберігання вогнепальної зброї, боєприпасів, особу (злочинця) затримано, він визнає провину.

Слідча ситуація 2. Встановлено ознаки недбалого зберігання вогнепальної зброї, боєприпасів, особу (злочинця) затримано, свою провину він не визнає.

Зазначені *слідчі ситуації* зазвичай мають місце, коли до правоохоронних органів надійшло повідомлення про виявлений факт доступу сторонніх осіб до місця, де зберігається вогнепальна зброя або про незаконну передачу вогнепальної зброї іншим особам, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Для зазначених *слідчих ситуацій* основними напрямами розслідування є такі:

1) встановити сутність події, що відбулася та визначити ознаки складу злочину в діях затриманої особи;

2) визначити умови зберігання вогнепальної зброї, що передбачені нормативними актами;

3) встановити, які саме з передбачених нормативно-правовими актами умов, що стосуються зберігання зброї та спрямовані на убезпечення її від сторонніх осіб були не виконані або порушені;

4) встановити суспільно-небезпечні наслідки, які настали в результаті недбалого зберігання вогнепальної зброї;

5) встановити наявність причинного зв'язку між невиконанням умов зберігання зброї та настанням суспільно-небезпечних наслідків у вигляді загибелі людей або інших тяжких наслідків;

6) встановити особу інших невідомих та не затриманих осіб, причетних до недбалого зберігання вогнепальної зброї;

7) встановити причетність затриманого до вчинення інших аналогічних злочинних діянь.

В зазначених *слідчих ситуаціях* можливо висунути наступні *типові версії* стосовно:

- *сутності скоєної події та її кваліфікації:*

а) затриманою особою було вчинене лише недбале зберігання вогнепальної зброї;

б) поряд із недбалим зберіганням вогнепальної зброї було вчинено її крадіжку;

в) під недбалим зберіганням вогнепальної зброї намагаються приховати системні крадіжки вогнепальної зброї матеріально-відповідальними або іншими заінтересованими особами.

- *встановлення особи невідомого злочинця (злочинців):*

а) невідомі злочинці – особи з числа найближчого оточення затриманого;

б) невідомі злочинці – сторонні особи, які діють з метою дестабілізації обстановки на об'єкті дозвільної системи або з іншою метою.

Для вирішення розглянутих *слідчих ситуацій*, відповідно до сформованих напрямів розслідування та висунутих типових версій, оптимальним є проведення такого комплексу процесуальних дій та заходів:

1) затримання, обшук особи, огляд предметів та документів, що були при особі;

2) огляд місця події, огляд місця затримання;

3) тимчасовий доступ та виїмку нормативних та інших документів, які регламентують порядок, правила і умови зберігання вогнепальної зброї з метою їх подальшого вивчення;

4) допит в якості свідків осіб, до повноважень яких входить контроль за особами, що забезпечують виконання умов належного зберігання вогнепальної зброї;

5) проведення ревізії або інвентаризації вогнепальної зброї;

6) проведення обшуків за місцем мешкання та роботи підозрюваного;

7) призначення необхідних судових експертиз;

8) повідомлення особі про підозру, допит підозрюваного.

Додатково для другої слідчої ситуації можуть проводитися:

1) одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях;

2) в окремих випадках – слідчий експеримент та інші слідчі (розшукові) дій та заходи, спрямовані на викриття неправдивих свідчень винної особи.

При ***викраденні вогнепальної зброї, боєприпасів*** *можуть складатися такі типові слідчі ситуації:*

Слідча ситуація 1. Встановлено ознаки проникнення в приміщення, де зберігається вогнепальна зброя та/або боєприпаси та факт їх крадіжки. Особу (злочинця) не встановлено та не затримано.

Слідча ситуація 2. Встановлено факт нестачі вогнепальної зброї та/або боєприпасів, однак сліди проникнення до приміщення, де вона зберігалася відсутні, а точний час утворення нестачі невідомий. Особу (злочинця) не встановлено та не затримано.

Слідча ситуація 3. З оперативних джерел отримано відомості про вчинення серії викрадень вогнепальної зброї та комплектуючих їх частин зі складів підприємств, військових частин чи інших об'єктів дозвільної системи. Особу (злочинця) не встановлено та не затримано.

Слідча ситуація 4. Зброя та бойові припаси, видані військовослужбовцям або поліцейським для службового користування, викрадені при знаходженні їх на території блокпосту (у випадках залишення їх без догляду в місцях для відпочинку, на посту вартових, при проведенні господарських робіт або ремонту техніки, спільного вживання спиртних напоїв тощо).

Слідча ситуація 5. Виявлено відсутність на блокпості військовослужбовця чи поліцейського зі зброєю та боєприпасами, які були видані йому для службового користування.

Слідча ситуація 6. Зброя та боєприпаси втрачені військовослужбовцями та викрадені особами з НЗФ або місцевими мешканцями під час бойових зіткнень.

Інші слідчі ситуації складаються за наявності підстав підозрювати у викраденні зброї та боєприпасів конкретних осіб, при виявленні ознак інсценування викрадення, вчиненого начебто сторонніми особами, при підкиданні злочинцем викраденої зброї та боєприпасів.

Не дивлячись на особливості розслідування в кожній слідчій ситуації, найбільш актуальними та такими, що потребують першочергової перевірки є версії: а) про подію, що відбулася;

б) про осіб, які вчинили викрадення; в) про ймовірні місця зберігання викраденої зброї та бойових припасів.

Так, до версій про подію, що відбулася відносяться такі: 1) вчинено викрадення зброї та боєприпасів; 2) викрадення зброї та боєприпасів не було (допущено помилку під час перевірки наявності зброї та боєприпасів у місцях тимчасового зберігання зброї та боєприпасів або боєприпаси були витрачені під час бойових зіткнень без документального підтвердження).

Якщо версія про викрадення зброї та боєприпасів має достатні підстави, одночасно висуваються та перевіряються версії про тих осіб, які могли їх викрасти: 1) викрадення вчинено військовослужбовцями чи поліцейськими зі складу наряду, який охороняв місця зберігання зброї та боєприпасів; 2) викрадення вчинено військовослужбовцями чи поліцейськими, які тимчасово мали доступ до місця зберігання зброї та боєприпасів або безпосередньо до зброї та боєприпасів при виконанні ними навантажувально-розвантажувальних робіт; 3) зброя та боєприпаси викрадені іншими військовослужбовцями, які не мали жодного відношення до місць складування зброї та боєприпасів; 4) зброя та боєприпаси втрачені військовослужбовцями чи поліцейськими та були викрадені особами з НЗФ або місцевими мешканцями; 5) викрадення зброї та боєприпасів вчинено матеріально відповідальними, а також іншими особами, яким вони були видані для зберігання та технічного обслуговування. Одночасно перевіряється версія про інсценування викрадення цими особами з метою приховання привласнення чи втрати довіреної ним зброї та боєприпасів.

Поряд з перевіркою версій про подію злочину та про осіб, які вчинили викрадення, перевіряються наступні версії про ймовірні місця знаходження викрадених зброї та боєприпасів: 1) викрадена зброя та боєприпаси заховані в розташуванні військової частини або блокпосту; 2) викрадена зброя та боєприпаси вже реалізовані та знаходяться за межами військової частини або блокпосту у осіб з НЗФ, місцевих мешканців чи в іншій області за межами території

ООС, адже злочинець намагається збути зброю та боєприпаси якомога швидше (зазвичай в перші 2 – 3 доби після викрадення).

У першому випадку перевіряються такі версії: 1) зброя зберігається злочинцем в особистих речах, у бойовій та іншій спеціальній техніці, яку він обслуговує; 2) зброя знаходиться в місцях відпочинку особового складу, напівзруйнованих нежитлових будівлях (залежно від особливостей розташування блокпосту та доступності цих місць).

Якщо військовослужбовець чи поліцейський викрадав зброю та боєприпаси поза блокпостом (на виїзді тощо) та не мав реальної можливості негайно збути викрадене, то місцями обладнання схованок, як правило, виступають його особисті речі, або бойова чи інша спеціальна техніка. В подальшому, після повернення на блокпост, правопорушник або переховував викрадене на території блокпосту чи залишав зберігатись у бойовій та іншій спеціальній техніці. Тому доказове значення мали не стільки вилучені під час обшуку викрадені предмети озброєння, скільки місце їх виявлення. Така деталізація при висуненні версій з урахуванням конкретних обставин дозволяла цілеспрямовано вести розшук викраденого як на території блокпосту, так і далеко за її межами.

Усі зазначені *слідчі ситуації* є найбільш складними для розслідування, оскільки характеризуються відсутністю будь-яких відомостей про особу (осіб), яка вчинила злочин. Такі ситуації мають місце у випадках, коли особами, які відповідають за зберігання і використання зброї, особами, які мають доступ до зброї, в тому числі працівниками охорони, особами, які проводять навчання та мають доступ до зброї, керівниками організацій, приватними особами, які отримали дозвіл на зберігання зброї, виявлено ознаки проникнення до приміщень (кімнат, сейфів), де зберігається зброя, комплектуючі частини до зброї та факт її нестачі (крадіжки); наявність (відсутність) окремих слідів, що свідчать про вчинення злочину, однак відсутні особи, які вчинили такі дії. У такому випадку працівники поліції не володіють інформацією, яка б дозволила індивідуалізувати конкретну

особу (осіб) у вчиненні крадіжки зброї або володіють окремими відомостями, що можуть допомогти у встановленні особи злочинця. Наявні у них відомості можуть вказувати на: кількість злочинців, застосовані ними засоби вчинення злочину (інструменти, обладнання), характеристики викраденої зброї, приблизний час проникнення тощо.

Типовими завданнями розслідування в даних *слідчих ситуаціях* будуть такі:

1) встановлення сутності та обставин події, що відбулася;

2) встановлення особи злочинця;

3) встановлення місцезнаходження та затримання злочинця;

4) збирання фактичних даних, що підтверджують або спростовують причетність злочинця до вчинення злочину, характеризують мету викрадення;

5) встановлення місцезнаходження викраденої зброї.

В даних ситуаціях можливо висунути наступні типові версії відносно:

- *сутності скоєної події та її кваліфікації:*

а) невідомими особами було вчинено крадіжку вогнепальної зброї;

б) має місце підготовка до вчинення крадіжки вогнепальної зброї, невідомі особи підібрали ключі до приміщення (кімнати, сейфу), пошкодили охоронну сигналізацію, грати на вікнах або підготували до крадіжки та заховали зброю;

- особи злочинця:

а) злочинцями є особи, раніше засуджені за вчинення аналогічних злочинів;

б) викрадення зброї вчинено особами, які працюють або раніше працювали на об'єкті дозвільної системи, які не мають доступу до місця зберігання зброї, проте володіють інформацією про систему охорони об'єкта, розташування внутрішніх приміщень, місця знаходження зброї;

в) викрадення зброї вчинено особами, які мають, відповідно до службових обов'язків, доступ до приміщень, де зберігається вогнепальна зброя;

г) викрадення вогнепальної зброї вчинено особами з числа військовослужбовців (поліцейських), які перебували у сховищі

під час виконання ними службових обов'язків, різного роду робіт (вантажно-розвантажувальних, будівельних, по забезпеченню засобами охорони тощо), ремонту, робіт з чищення, інвентаризації зброї, організовували прийом або видачу зброї), під час несення служби в нарядах військовослужбовцями строкової служби, кадровими військовими, працівниками поліції тощо;

ґ) викрадення вчинене військовослужбовцями або іншими особами, що мали відповідні дозволи за допомогою підроблених документів;

д) викрадення вогнепальної зброї вчинено з відома керівництва підприємства, установи чи організації[1];

є) злочин вчинено сторонніми особами, у тому числі, «гастролерами»;

- відносно місцезнаходження викраденої зброї:

а) викрадена вогнепальна зброя знаходиться у злочинців;

б) викрадена вогнепальна зброя була використана під час вчинення інших злочинів та знищена;

в) викрадена вогнепальна зброя була збута іншим особам;

Для вирішення *слідчих ситуацій 1, 2* та *3*, відповідно до сформованих завдань розслідування та висунутих типових слідчих версій, оптимальним є проведення таких слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів:

1) невідкладно повідомити про виявлений факт до відповідного підрозділу НП України;

2) провести ретельний огляд місця події, під час якого із залученням спеціалістів (інспекторів-криміналістів, техніків криміналістів, фахівців економічної галузі):

а) описати та зафіксувати за допомогою засобів фото, відео зйомки обстановку на місці події, наявність або відсутність слідів (провести їх виявлення, вилучення та попереднє дослідження) у тих місцях, де зазвичай вони повинні залишатися, що підтверджує відсутність ознак проникнення у закрите сховище або навпаки свідчить про таке проникнення та характеризує дії злочинців, застосовані ними засоби;

[1] Див.: Батюк О. В., Благута Р. І., Гумін О. М. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2011. С. 259.

б) встановити засоби та знаряддя, що використовувалися під час проникнення до приміщення;

в) визначити шляхи відходу з місця події;

г) встановити транспортні засоби, які використовували для транспортування викраденого та втечі для організації переслідування злочинців та їх затримання з предметами злочину;

3) після огляду місця події провести роботу з виявлення свідків злочину шляхом опитування громадян, які працюють або мешкають поблизу місця вчинення викрадення зброї та шляхів можливого переміщення злочинців до та після його вчинення;

4) провести обстеження місцевості в районі вчинення злочину для виявлення загублених, викинутих злочинцем знарядь злочину, інших предметів та документів, що можуть бути додатковими джерелами інформації про злочин та осіб, які його вчинили;

5) докладно допитати осіб, які першими прибули на місце події й виявили факт злочину, а також осіб, в обов'язки яких входить забезпечення охорони об'єкта проникнення, для виявлення ознак проникнення до приміщення з метою викрадення зброї;

6) вжити невідкладних заходів по запобіганню вивезенню викраденої вогнепальної зброї, її основних частинта бойових припасів, за межі району;

7) допитати караульних, матеріально-відповідальних осіб, з'ясувати у них:

а) режим доступу до сховища;

б) хто з осіб, окрім матеріально-відповідальної особи, має доступ до сховища;

в) де зберігаються дублікати ключів, порядок охорони сховища;

г) чи не бачили вони підозрілих осіб з числа військовослужбовців або обслуговуючого персоналу поблизу сховища або у сховищі, які мають сумнівну характеристику, були звільнені за негативними мотивами або за власним бажанням, чи перейшли на іншу роботу тощо;

8) допитати осіб, які:

а) перебували у сховищі в період часу, який цікавить слідство;

б) які мають відношення до оформлення документів на право придбання (отримання) вогнепальної зброї, встановити кому саме та на які види зброї видавалися такі документи, підстави їх видачі;

9) зібрати та проаналізувати відомості про вказаних осіб та їх оточення, перевірити даних осіб на причетність до злочину;

10) здійснити тимчасовий доступ до документів обліку вогнепальної зброї та бойових припасів, провести їх огляд;

11) призначити необхідні судові експертизи (почеркознавча, технічна експертиза документів, судово-бухгалтерська) та документальні ревізії;

12) вжити заходів, спрямованих на виявлення місць зберігання викраденої вогнепальної зброї;

13) провести комплекс негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів, спрямованих на:

а) встановлення ким саме, особами з числа представників підприємства або сторонніми особами самостійно або за їх сприяння підготовлено та вчинено злочин;

б) вивчення:

1. Умов зберігання вогнепальної зброї;

2. Технології виготовлення вогнепальної зброї з метою встановлення обставин, що сприяли вчиненню злочину та найбільш зручних місць для цього;

3. Особливостей оформлення документів на вивезення вогнепальної зброї, порядку перевірки транспортних засобів та вантажу;

в) встановлення та затримання осіб, причетних до викрадення зброї, обшук таких осіб;

г) проведення обшуків за місцем проживання та роботи затриманих;

ґ) допити службових осіб про можливі способи вчинення крадіжок з об'єктів дозвільної системи, місць можливого схову викраденої зброї на території об'єктів дозвільної системи[1];

[1] Див.: Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Настільна книга слідчого: наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Вид. Дім «Ін Юре», 2007. С. 469-472 та ін.

д) використання відомостей із криміналістичних, оперативно-довідкових, довідково-допоміжних та інших обліків.

Розглянуті типові слідчі ситуації початкового етапу конкретизують процес розслідування та певною мірою впливають на подальший хід слідства.

6.4. Взаємодія оперативних працівників кримінальної поліції і слідчих під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні

Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень слідчий надає відповідним оперативним підрозділам, а в разі створення СОГ – конкретним працівникам оперативного підрозділу, включеним до її складу, письмові доручення про проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій (далі – доручення) відповідно до норм КПК України, як того вимагає Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої наказом МВС України від 07.07.2017 № 575.

Види слідчих (розшукових) дій і їх послідовність залежать від конкретних обставин кримінального провадження, внутрішнього переконання слідчого чи прокурора, заявлених стороною захисту клопотань.

Закон визначає чіткий перелік НС(Р)Д, а також регламентує критерії допустимості їх проведення. Відповідно до ч.3 ст.246 КПК України рішення про проведення НС(Р)Д приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених КПК України, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих

(розшукових) дій та отримані результати. При цьому прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення НС(Р)Д.

Виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину (ч. 4 ст. 246 КПК України).

Що ж до права на безпосереднє проведення негласних слідчих (розшукових) дій, то воно, згідно ч. 6 ст. 246 КПК України, надається слідчому, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноваженому оперативному підрозділу НП України. Ця ж норма КПК України уповноважує слідчого чи прокурора щодо залучення до НС(Р)Д також інших осіб, якими можуть бути, насамперед, спеціалісти, які традиційно приймають участь у кримінальному провадженні. КПК передбачає можливість залучення до виконання НС(Р)Д негласних співробітників оперативних підрозділів , уведених у організовані групи чи злочинні організації (ч.ч.1,2 ст. 272 КПК України; ч.1 ст.13 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»), а також осіб, які на конфіденційній основі співпрацюють з органами досудового розслідування (ч.ч.1,2 ст. 272; ч.1 ст. 275 КПК України). **Але потрібно враховувати, що з 2015 року, після внесення змін до законодавства, право введення негласних співробітників в організовані злочинні угруповання мають лише спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Служби безпеки України (ч.1 ст.13 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»).**

КПК України в главі 21 містить вичерпний перелік негласних слідчих (розшукових) дій. Зауважимо, що усі з нижче перерахованих НС(Р)Д можуть застосовуватись під час розслідування злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів:

1) втручання в приватне спілкування, різновидами якого є аудіо-, відео контроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж,

зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 258, 260-264 КПК України);

2) дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266 КПК України);

3) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України);

4) встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України);

5) спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України);

6) аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України);

7) контроль за вчиненням злочину, формами якого є контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину (ст. 271 КПК України);

8) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України);

9) виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 273 КПК України);

10) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України).

Як показує практика, виявлення фактів незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів переважно відбувається під час здійснення контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки. При чому, документування незаконного обігу зброї відбувається під час підготовчих до закупки заходів, таких як: аудіо-, відеоконтроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця.

При цьому, якщо під час проведення НС(Р)Д у рамках будь-якого кримінального провадження виникають підстави вважати, що є ознаки незаконного обігу вогнепальної

зброї, то слідчий або оперативний працівник, який виконує його доручення повинні детально задокументувати фактичні дані з можливістю подальшого використання у доказуванні вини.

Зокрема, під час оперативної закупки з одночасним аудіо або відеоконтролем можуть обговорюватись подробиці купівлі зброї тощо. Вчасна фіксація таких розмов та їх документування залишають потребу у додаткових заходах, економлячи не тільки сили й засоби правоохоронних органів, а й час досудового розслідування.

Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає на підставах та в порядку, передбачених главою 21 КПК України:

- слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, про дозвіл на проведення втручання в приватне спілкування (ст. 260-264 КПК України), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України), аудіо-, відеоконтролю місця (ст. 270 КПК України), контролю за вчиненням злочину (у випадках, передбачених ч. 8 ст. 271 КПК України), негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України);
- прокурор або слідчий, за погодженням з прокурором, у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини КК України (ч. 1 ст. 250 КПК України). При прийнятті рішення про проведення НС(Р)Д у перелічених у ч. 1 ст. 250 КПК України випадках прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з клопотанням до слідчого судді про надання дозволу на її проведення.

Якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшу-

кової) дії, що розпочата як невідкладна у випадках, передбачених ч. 1 ст. 250 КПК України, то вона повинна бути негайно припинена, а отримана внаслідок такої негласної слідчої (розшукової) дії інформація повинна бути знищена в порядку, передбаченому ст. 255 КПК України;

- прокурор або слідчий щодо зняття інформації з електронних інформаційних систем, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК України);
- прокурор або слідчий за погодженням з керівником органу досудового розслідування, щодо виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України);
- виключно прокурор щодо контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України);
- керівник органу досудового розслідування, прокурор щодо виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 273 КПК України);
- слідчий щодо дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266 КПК України).

Ухвалення процесуальних рішень про проведення НС(Р)Д є результатом оцінки слідчої ситуації, що склалася на певний момент розслідування. Такі слідчі ситуації характеризуються наявністю відомостей про злочин і особу, що його вчинила, які вимагають перевірки, для їх підтвердження або спростування, за умови, якщо іншим способом, ніж шляхом проведення конкретної негласної слідчої (розшукового) дії, це зробити неможливо.

Відповідно до п. 2 розділу VI. Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої наказом МВС України від 07.07.2017 № 575 не допускається надання слідчим оперативному підрозділу (працівнику оперативного підрозділу – члену СОГ) неконкретизованих доручень та доручень без встановленого строку їх виконання.

При ухваленні таких рішень обов'язково повинен враховуватися ризик можливості посягання на життя або заподіяння особі (особам), що проводить негласну слідчу (розшукову) дію, бере в ній участь або іншим особам, тілесних ушкоджень, втечі осіб, що скоїли злочин або ж спричинення значної матеріальної шкоди.

Інших наслідків під час проведення НС(Р)Д щодо незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів не може бути.

За наявності можливості настання таких наслідків у разі проведення негласної слідчої (розшукової) дії слідчий, прокурор або співробітник уповноваженого оперативного підрозділу, якому доручено проведення НС(Р)Д, повинні обрати інший порядок, методи, прийоми, засоби, місце, учасників її проведення або відмовитися від її проведення та обрати такі гласні або негласні слідчі (розшукові) дії, які повністю виключать настання таких наслідків. Ця рекомендація виходить з аналізу нормативних вимог до проведення окремих НС(Р)Д, що містяться в главі 21 КПК України, а також в положеннях ст. 42 і відповідних статей розділів XVII, XVIII Кримінального кодексу України.

Слідчий за своїм процесуальним статусом є самостійним у обранні негласної слідчої (розшукової) дії, яку він вважає за необхідне провести за наявності достатніх підстав для її проведення, що наведені у відповідних статтях глави 21 КПК України. Таке рішення у вигляді постанови слідчого, згідно із ч. 1 ст. 250 КПК України, повинно бути письмово узгоджене ним з прокурором, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням.

Прокурор же може, за наявності передбачених главою 21 КПК України підстав, самостійно винести постанову про проведення негласної слідчої (розшукової) дії, виконання якої доручити слідчому, органу досудового розслідування, уповноваженому оперативному підрозділу, виходячи із положень п. 4, 5 ст. 36, ст. 41 КПК України.

Але дійсна практика проведення негласних слідчих (розшукових) дій співробітниками уповноважених оперативних підрозділів за дорученням слідчого, прокурора вказує

на виправданість обопільного консультування цих суб'єктів з приводу доцільності й можливості здійснення цих дій у конкретних ситуаціях.

Вказана ситуація стала приводом до закріплення в Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої наказом МВС України від 07.07.2017 № 575 положення щодо участі оперативних підрозділів у плануванні розслідування.

Зокрема, в п.1 розділу V.вказано, що діяльність СОГ здійснюється на підставі плану проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, який розробляється з урахуванням наданих обґрунтованих **пропозицій усіх працівників**, уключених до складу СОГ. У зазначеному плані відображаються версії вчинення кримінального правопорушення, заходи, спрямовані на їх перевірку, а також зазначаються конкретні виконавці та строки виконання. Указаний план погоджується керівниками органу досудового розслідування і оперативного підрозділу та затверджується керівником територіального органу, підрозділу поліції. Якщо план проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій виконано, а кримінальне правопорушення залишається нерозкритим, розробляється план додаткових заходів. Виконання зазначених планів контролюється керівниками органу досудового розслідування та відповідних оперативних підрозділів за напрямами роботи.

І це закономірно, адже, не дивлячись на значне обмеження ініціативності оперативних підрозділів, саме вони найбільше володіють достатньою інформацією для прийняття рішення щодо проведення НС(Р)Д. Адже злочини у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, відносяться до категорії латентних, а тому їх виявлення здійснюється переважним чином оперативними підрозділами за допомогою негласних джерел отримання інформації.

Зокрема, за результатами аналізу матеріалів кримінальних проваджень та справ оперативного обліку, здійсненого

під час підготовки посібника в ГУ НП України в Одеській та Миколаївській областях встановлено, що у 100% випадків початкова інформація щодо злочинів у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, яка в результаті вилилась у початок кримінальних проваджень, отримувалась оперативними підрозділами кримінальної поліції за рахунок використання негласних джерел інформації.

Вищевказане дозволило доповнити п. 2 розділу V. Інструкції другим абзацом наступного змісту: «Працівники оперативного підрозділу, включені до складу СОГ, самостійно надають слідчому обґрунтовані пропозиції щодо необхідності проведення конкретних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій».

Кожна постанова слідчого, прокурора про проведення НС(Р)Д у кримінальному провадженні оформлюється згідно з ч. 6 ст. 110 КПК України на офіційному бланку та відповідно до вимог ст. 251 КПК України. У випадках, передбачених ч. 1 ст. 250 КПК України, слідчий, за узгодженням з прокурором, або прокурор у своїй постанові, поряд із відомостями, що наведені у ст. 251 КПК України, повинен розкрити зміст ситуації, що склалася, яка вимагає невідкладного проведення негласної слідчої (розшукової) дії з метою врятування життя людей та запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини КК України.

У постанові про проведення НС(Р)Д має бути точно вказаний строк її проведення, на що вказує ч. 5 ст. 246, п. 6 ч. 2, п. 5 ч. 4 ст. 248, п. 4 ст. 251 КПК України. Виняток становлять негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться з метою встановлення місцезнаходження особи, що переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді або суду, і оголошеної в розшук. Для таких НС(Р)Д в ухвалі слідчого судді (постанові слідчого, прокурора) вказується конкретна дата початку їх проведення, а строк завершення – до встановлення місцезнаходження особи, що переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді або суду, і оголошеної в розшук.

Узагалі встановлення і обчислення строків проведення НС(Р)Д, а також їх продовження, здійснюється відповідно до положень глави 7 КПК України, ч. 5 ст. 246 і ст. 249 КПК України.

Слідчий, прокурор, які прийняли процесуальне рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії, несуть повну відповідальність за її законне та своєчасне проведення. Уповноважені посадові особи оперативних підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України, які за дорученням слідчого або прокурора проводять НС(Р)Д, також несуть відповідальність за законність та своєчасність її проведення.

Доручення, які даються оперативному підрозділу, повинні бути зареєстрованими в канцелярії територіального органу поліції та передавитися в порядку, передбаченому Інструкцією з діловодства в системі МВС України.

У дорученнях зазначається найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення; перелік слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, які потрібно виконати; інші відомості, які необхідні для виконання цих дій.

Термін виконання доручень слідчих не повинен перевищувати встановленого у них строку. У разі неможливості своєчасного виконання доручення продовження строку його виконання письмово погоджується керівником оперативного підрозділу з керівником слідчого підрозділу.

Фіксація ходу і результатів НС(Р)Д повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, встановленим ст. 103-107, 252, 273 КПК України, а в ході проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і зняття інформації з електронних інформаційних систем ще і положенням ст. 265 КПК України.

Протоколювання є основною формою фіксації ходу та результатів проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Загальні вимоги до структури та змісту протоколу НС(Р)Д містяться у ч. 3 ст. 104 КПК України, відповідно до яких він повинен складатися з:

1. Вступної частини, яка повинна містити відомості про:

- місце, час проведення та назву процесуальної дії;
- особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада);
- усіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання);
- інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання.

У вступній частині протоколу НС(Р)Д додатково повинно бути зазначене відповідне рішення про проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії.

2. Описової частини, яка повинна містити відомості про:

- послідовність дій;
- отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі і документи.

3. Заключної частини, яка повинна містити відомості про:

- вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації;
- спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу;
- зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Особливості умов та порядку проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій можуть вимагати:

- забезпечення конфіденційності даних про осіб, які проводили негласну слідчу (розшукову) дію або були залучені до її проведення. Порядок застосування таких заходів забезпечення конфіденційності, щодо названих осіб, визначається відповідними нормативно-правовими актами України;

- складання протоколів за результатами проміжних етапів їх проведення.

Наприклад, коли при проведенні довготривалих НС(Р)Д особи, які їх проводять, отримують фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження, зокрема, для прийняття процесуальних рішень щодо проведення інших слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, вони можуть скласти відповідний протокол без завершення цієї НС(Р)Д.

Додатками до протоколу можуть бути:

1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;

2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;

3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;

4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Додатки до протоколу НС(Р)Д повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

Відповідно до ч. 3 ст. 252 КПК України протоколи НС(Р)Д з додатками до них не пізніше чим через 24 години після їх припинення мають бути передані прокуророві, що здійснює нагляд за дотриманням законів в ході проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, у рамках якого були проведені ці негласні слідчі (розшукові) дії.

Матеріали про виконання доручень слідчих направляються до слідчого підрозділу разом із супровідним листом за підписом керівника територіального органу Національної поліції.

Разом з тим, потрібно звернути увагу на **типові недоліки** під час оформлення результатів НС(Р)Д.

Зокрема, відповідно до ч.1 ст. 252 та ч.1 ст. 104 КПК України, за результатами проведення НС(Р)Д, обов'язково складається протокол про ***хід та результати*** даної про-

цесуальної дії. Але,часто протокол складається про результати НС(Р)Д без фіксування ходу даної процесуальної дії.

Наприклад, під час проведення контролю за вчиненням злочину, слідчі та оперативні співробітники не вказують, дату та час, коли особа, яка залучена до конфіденційного співробітництва прибула в приміщення відповідного оперативного підрозділу для участі в НС(Р)Д;не вказують хто конкретно з оперативних працівників чи залучених спеціалістів встановлював на дану особу спеціальне аудіо- відеоспостережне обладнання;не вказують яке конкретно обладнання для аудіо- відеоспостереження було встановлено на дану особу (не зазначають назву та технічні характеристики даного обладнання);не зазначають час, коли ця особа вийшла з приміщення оперативного підрозділу та маршрут її пересування для зустрічі з особою, відносно якої проводиться дія, тощо.

Під час оформлення результатів НС(Р)Д потрібно звернути додаткову увагу на ***час складання протоколу***. Відповідно до ч.1 ст. 106 КПК України, протокол під час досудового розслідування складається слідчим або прокурором, які проводять відповідну процесуальну дію, під час її проведення або безпосередньо після її закінчення, а не наступного дня, тижня.

Наступним поширеним недоліком є ***неналежне упакування*** речей та документів, які мають значення для перевірки результатів НС(Р)Д відповідно до ч.2 ст. 106 КПК України.

Наприклад, карта пам'яті з відеозаписом негласної слідчої (розшукової) дії має бути упакована та долучена до протоколу негласної слідчої (розшукової) дії безпосередньо після закінчення НС(Р)Д і не може бути використана повторно під час здійснення наступної негласної слідчої (розшукової) дії в кримінальному провадженні.

Не допускається використання однієї й тієї самої карти пам'яті повторно під час проведення наступної НС(Р)Д в цьому ж кримінальному провадженні.

Трапляються випадки, коли слідчий, оперативний працівник ***не виконують вимогич.3 ст. 252 КПК України***

і передають протоколи НС(Р)Д з додатками прокурору пізніше, ніж через 24 години. В інших випадках, у визначений строк протокол НС(Р)Д прокурору переданий, а додатки до протоколу передаються прокурору пізніше, або взагалі офіційно із супровідним листом, не передаються.

Окреме питання щодо ***переліку осіб, які мають право проводити НС(Р)Д***. Зокрема, часто відповідний протокол складає не той оперативний працівник, який фактично здійснив цю процесуальну дію, а інший оперативний працівник, що є порушенням ч.1 ст. 106 КПК України.Системною є ситуація, коли фактично процесуальну дію вчиняють співробітники оперативно-технічних підрозділів, а протоколи про хід та результати проведення НС(Р)Д складають оперативні співробітники інших спеціалізованих підрозділів. Щоб не допустити факт порушення ч.1 ст. 106 КПК України та, відповідно, визнання судом отриманого доказу недопустимим необхідно ***вказати у протоколі, що під час проведення НС(Р)Д залучався у якості спеціаліста співробітник іншого оперативного підрозділу із вказівкою прізвища, ім'я та по-батькові залучених до слідчої дії осіб***. Також у протоколі про хід та результати НС(Р)Д повинно бути вказано на процесуальні дії, які вчиняли залучені як спеціалісти співробітники інших оперативних підрозділів, під час НС(Р)Д. Не зазначення даних обставин також є підставою для визнання судом доказу недопустимим.

Контроль за виконанням співробітниками оперативних підрозділів доручень слідчих покладається на керівника територіального органу, підрозділу поліції, який зобов'язаний:

1) визначати конкретних осіб із числа працівників оперативних підрозділів, на яких покладаються обов'язки з виконання доручень слідчих (за винятком доручень, які надаються працівникам оперативного підрозділу, включеним до складу СОГ);

2) визначати шляхом видання наказу конкретних осіб із числа працівників оперативних підрозділів, на яких покладаються обов'язки щодо ведення обліку доручень слідчих для їх своєчасного виконання;

3) щотижня під час оперативних нарад керівництва територіального органу, підрозділу поліції інформувати про стан виконання доручень слідчих.

Керівник органу досудового розслідування розглядає матеріали виконаного доручення слідчого, які надійшли від оперативного підрозділу. У разі його неналежного виконання повертає матеріали відповідно до вимог діловодства керівникові територіального органу, підрозділу поліції для усунення недоліків та вжиття до винних заходів дисциплінарного впливу в установленому порядку.

Окремо необхідно звернути увагу на положення Наказу Генерального Прокурора України від 19.12.2012 № 4гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні». За змістом цей наказ здебільшого спрямований на впорядкування процесуального контролю прокурора за кримінальним провадженням. Але деякі приписи стосуються й уповноважених оперативних підрозділів, які приймають участь у досудовому слідстві та представники яких у даних випадках одержують статус слідчих.

Наказ містить важливі положення, що потребують повної усвідомленості з боку осіб, які здійснюють як слідчі (розшукові), так і негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні.

Як уже зазначалося, механізми проведення НС(Р)Д за новим КПК поставлені в один ряд з проведенням будь яких інших слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, а тому однаково підпорядковані вимогам загальної та видових криміналістичних методик розслідування злочинів. Останні, як відомо, спрямовані на отримання слідчим, починаючи з моменту початку ним конкретного кримінального провадження, відповідей, принаймні, на такі питання:

1) чи є в події кримінального порушення, що внесена до Єдиного реєстру досудових розслідувань, усі основні ознаки злочину;

2) щодо яких із цих ознак бракує на певний момент досудового слідства фактичних даних, у тому числі стосовно всіх елементів складу злочину та надання йому кримінально-правової кваліфікації;

3) які додаткові докази потрібні для з'ясування всіх обставин, що, згідно зі ст. 91 КПК України, підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, а саме:

а) події злочину (часу, місця, способу та інших обставин його вчинення);

б) винуватості підозрюваного, форми вини, мотиву, мети вчинення злочину;

в) виду й розміру шкоди, завданої злочином, а також розміру процесуальних витрат;

г) обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

д) обставин, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

Отримання й оцінка вищезазначених відповідей дають змогу слідчому правильно визначитися відносно того, проведенням яких чергових слідчих, зокрема, негласних слідчих (розшукових) дій можна заповнити прогалини й інші недоліки щодо доказової бази в кримінальному провадженні.

При цьому слідчий має виходити із того, що рішення про проведення будь якої слідчої дії, особливо НС(Р)Д не зводиться до формального процесуального акту, тобто лише до процесуального його оформлення, бо прийняття цього рішення являє не тільки правовий, але складний діяльнісний процес, у якому мають бути враховані наступні складові елементи:

- об'єктивна потреба в проведенні негласної слідчої (розшукової) дії;
- її мета та завдання;
- об'єкт (об'єкти) проведення НС(Р)Д;
- умови проведення негласної слідчої (розшукової) дії, включаючи її зв'язок з іншими слідчими діями, що вже проведені чи плануються, їх цілями, об'єктами тощо;
- суб'єкт (суб'єкти) проведення НС(Р)Д;
- інші особи, залучені до проведення НС(Р)Д;

- очікувані результати проведення негласної слідчої (розшукової) дії, форми (способи) їх використання в кримінальному провадженні і т. ін.

Усього вищевказаного можна досягти за декількох умов, але головне, – за умови наявності правових підстав щодо проведення НС(Р)Д, повної обізнаності слідчого відносно їх потенційних можливостей, а також об'єктивної оцінки ним слідчої ситуації на кожний даний момент досудового розслідування.

Тож є підстави віднести до важливої складової методичного й організаційно-тактичного забезпечення проведення працівником уповноваженого оперативного підрозділу НС(Р)Д інформаційну взаємодію слідчого і зазначеного оперативного працівника, залученого до проведення слідства.

В законодавчому порядку питання інформаційної взаємодії не вирішені. Проте частково вони врегульовані Інструкцією «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», що затверджена наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопаду 2012 року №№ 114/1042/516/936/1687/5.

Цим питанням присвячено 3-й розділ зазначеної Інструкції, у якому, зокрема, нагадується, що слідчий може проводити НС(Р)Д як самостійно, так і доручати їх проведення уповноваженим оперативним підрозділам. Щодо останнього положення, то в Інструкції наголошується, що слідчий (прокурор) повинен надіслати своє доручення керівнику органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення і у складі якого знаходяться орган розслідування, та/або оперативні підрозділи, уповноважені на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Залежно від злочину, який розслідується, статусу особи, щодо якої проводиться НС(Р)Д, та інших чинників, слідчий, за погодженням з керівником органу досудового розслідування відповідного рівня, може доручати проведення НС(Р)Д керівнику іншого правоохоронного органу, у тому

числі того, під юрисдикцією якого не знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення, з обґрунтуванням такої необхідності.

У випадку, коли матеріали оперативно-розшукової діяльності були використані як приводи та підстави для початку досудового розслідування, доручення на проведення НС(Р)Д, як правило, надається оперативному підрозділу, який виявив злочин, але враховуються його повноваження (тобто мається на увазі відповідність видової спрямованості діяльності цих підрозділів виду кримінального правопорушення, що розслідується).

До доручення слідчого (прокурора) додається ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д чи постанова слідчого, прокурора про проведення НС(Р)Д. Це доручення складається у двох примірниках на офіційному бланку органу досудового розслідування чи прокуратури відповідного рівня. Воно повинно бути мотивованим, містити інформацію, яка необхідна для його виконання, чітко поставлене завдання, що підлягає вирішенню, строки його виконання, визначати конкретного прокурора, якому слід направляти матеріали в порядку, передбаченому ст. 252 Кримінального процесуального кодексу України.

У інструкції вказується й на те, що в дорученні також може визначатися порядок взаємодії між слідчим, прокурором і уповноваженим оперативним підрозділом, а також терміни складання протоколів про хід і результати проведеної НС(Р)Д або її проміжного етапу.

Керівник органу, отримавши доручення на проведення НС(Р)Д, відповідно до відомчих нормативно-правових актів визначає виконавця – уповноважений оперативний підрозділ (оперативні підрозділи), а останній вже призначає для цього свого оперативного працівника.

Акцентовано увагу на те, що зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж доручається лише відповідним підрозділам поліції та СБУ.

Оговорюється, що прокурор має право заборонити проведення ще не розпочатої НС(Р)Д, оформивши своє рішення вмотивованою постановою.

До того ж роз'яснюється, що прокурор зобов'язаний припинити подальше проведення НС(Р)Д, якщо в цьому відпала необхідність, та з інших підстав, викладених ним у постанові, яка негайно надається керівникові органу, що проводить НС(Р)Д за дорученням слідчого (прокурора), або слідчому, який проводить зазначені дії безпосередньо.

Важливим слід вважати роз'яснення, яке міститься в Інструкції, про те, що уповноважений оперативний підрозділ для виконання доручення слідчого (прокурора) з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення НС(Р)Д залучає на підставі свого завдання інші оперативні та оперативно-технічні підрозділи. Цим роз'ясненням врегульовується певним чином питання про опосередковану участь у проведенні НС(Р)Д спеціалізованих оперативних підрозділів (оперативно-технічних, оперативної служби), що проводять в інтересах кримінального провадження візуальне спостереження, застосовують оперативно-технічні засоби, але за вторинним завданням уповноваженого оперативного підрозділу, а не за прямим дорученням слідчого (прокурора).

Важливе значення має також припис відносно того, що уповноважені оперативні підрозділи, не маючи за законом права виходити за межі доручень слідчого (прокурора) про проведення НС(Р)Д, у той же час зобов'язані повідомляти їх про виявлення обставин, які мають значення для кримінального провадження або вимагати нових процесуальних рішень слідчого (прокурора).

До того ж, за слушними вимогами Інструкції керівник органу, якому доручено проведення НС(Р)Д, наділяється повноваженнями негайного обов'язкового повідомлення прокурора та слідчого про неможливість виконання доручення, його затримку з обґрунтуванням причини, а також з повідомленням про вжиття заходів до подолання перешкод у виконанні доручення.

У Інструкції також зазначається, що за результатами виконання доручення оперативний працівник складає рапорт із викладенням результатів виконаного доручення, залучених при цьому сил і засобів, а також їх результатів. Цей ра-

порт розглядається керівником уповноваженого оперативного підрозділу, який приймає рішення стосовно можливості направлення протоколу проведення НС(Р)Д та додатків до нього прокурору, або щодо вжиття додаткових заходів до належного виконання доручення. Матеріали, що можуть розшифрувати конфіденційних осіб як джерел отримання інформації, до протоколу не залучаються.

НС(Р)Д і процесуальні механізми їх проведення в ході досудового слідства *є абсолютно новим утворенням (інститутом) у кримінальному процесуальному праві*, а тому і слідчим, і працівникам уповноважених оперативних підрозділів під час розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї, окрім засвоєння правової сутності негласних слідчих (розшукових) дій і відповідного процесуального механізму щодо їх реалізації, потрібно чітко уявляти потенційні пізнавальні можливості кожної НС(Р)Д, щоб і прийняття рішень про їх проведення, і власне саме проведення відповідали дійсним потребам розслідування і були результативними.

6.5. Особливості використання обліків та автоматизованих інформаційних систем при розслідуванні злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів

У досудовому розслідуванні злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів велику роль відіграє інформація, яка міститься у різних інформаційних системах, котрі реєструють певні сторони суспільних відносин.

У п. 18 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено, що оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених підстав надається право створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи, а п. 20 цього ж Закону передбачає право даних підрозділів звертатися у межах своїх повноважень із запитами до правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України,

міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна.

Відповідно до ч. 2 ст. 25 Закону України «Про Національну поліцію», поліція в рамках інформаційно-аналітичної діяльності:

1) формує бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України;

2) користується базами (банками) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади;

3) здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу;

4) здійснює інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями.

Ч. 3 ст. 25 цього ж Закону поліції надано право створювати власні бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) поліції у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, відносин документообігу, а також міжвідомчі інформаційно-аналітичні системи, необхідні для виконання покладених на неї повноважень.

Це передбачає використання співробітниками оперативних підрозділів поліції різних баз даних та інформаційних систем, які створюються на основі сукупності методологічних принципів:

- єдність керівництва процесами формування, ведення та використання інформаційних ресурсів на основі єдиного міжвідомчого нормативно-правового акту загальнонаціонального значення;
- охоплення інформаційним ресурсом усіх сфер, галузей діяльності та навколишнього матеріального світу;
- раціональне використання фактичних даних та відомостей у розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень на основі цілісної системи знань про властивості об'єктів реєстрації;

- блочно-ієрархічний принцип побудови баз даних, їх структурованість і типізація;
- інтеграція обліків у єдине інформаційне поле, а полів – в єдиний інформаційний ресурс правоохоронних органів державного та міждержавного значення для створення можливості проведення наскрізного пошуку;
- організація зв'язків різнорідної інформації з можливістю переходу з одного об'єктового простору в інший з можливістю отримання так званого «досьє» на об'єкт реєстрації;
- підтримання інформаційних ресурсів в актуальному стані, що потребує відновлюваності, оптимальності кількості формалізованих та введених параметрів, алгоритми пошуку;
- наступність між ручною та автоматизованою технологіями використання криміналістичних обліків;
- адекватність інформації, що зберігається в обліках, об'єктам реєстрації;
- інтеграція інформаційних систем правоохоронних органів та автоматизованих інформаційних систем, які забезпечують завершальний етап ідентифікації об'єкта за запитуваною інформацією.

Поліція наповнює та підтримує в актуальному стані бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, у тому числі стосовно:

1) осіб, щодо яких поліцейські здійснюють профілактичну роботу;

2) виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень, осіб, які їх учинили, руху кримінальних проваджень; обвинувачених, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду;

3) розшуку підозрюваних, обвинувачених (підсудних) осіб, які ухиляються від відбування покарання або вироку суду;

4) осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень (адміністративне затримання, затримання згідно

з дорученнями органів правопорядку, затримання осіб органами досудового розслідування, адміністративний арешт, домашній арешт);

5) зброї, що перебуває у володінні та користуванні фізичних і юридичних осіб, яким надано дозвіл на придбання, зберігання, носіння, перевезення зброї;

6) викраденої, втраченої, вилученої, знайденої зброї, а також добровільно зданої зброї із числа тієї, що незаконно зберігалася;

7) баз даних, що формуються в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності відповідно до закону.

Для належного забезпечення процесу виявлення та розслідування злочинів інформацією, існує Єдина інформаційна система МВС України, яка містить банки даних оперативно-розшукового, оперативно-довідкового, адміністративного та статистичного призначення.

Відповідно до Положення про ІІПС МВС України, її метою є об'єднання існуючих в органах та підрозділах МВС України інформаційних ресурсів в єдиний інформаційно-аналітичний комплекс із використанням сучасних інформаційних технологій, комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання для підтримки оперативно-службової діяльності органів і підрозділів, суттєвого зміцнення їх спроможності протидії та профілактики злочинності.

Власником даної Інтегрованої системи є МВС України. У Національній поліції України з метою організації інформаційно-аналітичного забезпечення поліції у 2017 році було створено «Інформаційний портал Національної поліції України», головними завданнями якого є:

1) інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності Національної поліції України; забезпечення наповнення та підтримки в актуальному стані інформаційних ресурсів баз (банків) даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС України;

2) забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) поліції у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, відносин документообігу;

3) забезпечення електронної взаємодії з МВС України та іншими органами державної влади[1].

В інформаційній мережі МВС функціонують такі основні інформаційні підсистеми: ІІПС – «Єдиний облік», «Затримані та доставлені», «Злочин», «Особа», «Розшук», «Пізнання», «Угон», «Викрадені (втрачені) документи», «Річ», «Антиквариат», «Кримінальна зброя», «Зареєстрована зброя», «Адміністративне правопорушення», «Мігрант», «Корупція», «Кримінальна статистика», «ЄДРПОУ», «Домашній арешт», «Слідство: доручення», а також ІС «ОДК», АДІС «ДАКТО-2000», ІБнД про ТЗ (НАІС), ІМІТС «Аркан»; інших відомств – ЄРДР тощо. Їх особливостями є рівень зосередженості та автоматизації, функціональне призначення, тип інформаційних ресурсів, порядок доступу до інформації, відомча належність тощо.

Інтегрований банк даних (ІБнД) дозволив об'єднати окремі інформаційні обліки в єдине ціле. Інтегрованість дозволяє встановлювати і відслідковувати зв'язки між усіма включеними в ІБнД об'єктами. Перехід до ІБнД полягає у перенесенні інформації з розрізнених обліків у центральну частину ядра ІБнД. При цьому виключається дублювання інформації в системі, автоматично встановлюються взаємозв'язки між об'єктами.

Загальна частина ядра представлена сукупністю трьох основних обліків МВС: «особа», «злочин», «територіальний об'єкт». Всі інші інформаційні об'єкти ІБнД повинні бути пов'язані не менше ніж з одним із трьох базисних обліків. Інакше масив даних не може бути завантаженим до інтегрованої структури, яка забезпечує можливість зв'язування об'єктів.

Модель зберігання інформації подається блоками зв'язаних інформаційних таблиць, будова яких відповідає реляційній моделі БД. Кожний блок цілісно описує об'єкт інформаційних обліків, тобто включає і пов'язує всю інформацію про об'єкт. Інформація в ІБнД поділяється на структуровану (у вигляді таблиць з визначеною структурою) і неструктуровану (вигляд даних може бути довільним).

[1] Див.: Бандурка О. М., Безпалова О. І., Джафарова О.В. Управління органами Національної поліції України: підруч. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокуренка. Харків: Стильна типографія, 2017. С. 199-224.

Блоки структурованої інформації поділяються на основні (базові) і допоміжні (додаткові). До основних блоків віднесені: «особа», «злочин», «територіальний об'єкт». Ці блоки виділені із-за ключового характеру інформації, що міститься в них і значної кількості зв'язків з іншими об'єктами БД. Основні блоки характеризуються обов'язковим зв'язуванням між собою. Додаткові блоки зв'язуються з основними (не обов'язково із всіма), не мають зв'язку один з одним. Нині ядро ІБнД включає чотири блоки цього типу: «АМТ», «Зброя», «Номерна річ», «Антикваріат».

Для зберігання неструктурованої інформації, яка не може бути віднесена до основних чи додаткових блоків (не заведені обліки, не відповідають правилам повноти, цілісності і т. д.), вводиться спеціальний блок. До нього включається різна інформація, реєстрація і зберігання якої здійснюється у формі реєстраційних карток.

Блок може бути представлений різними таблицями у різних зв'язках. Так, у зв'язку «особа-адреса» блок особи представляє таблиця установчих даних, а у зв'язку «особа-злочин» – таблиця зовнішніх особливостей особи.

Обробка кодових значень і користувацький інтерфейс підтримується набором таблиць-словників, класифікаторами і перевірочними списками. У кожному з блоків передбачена таблиця для зберігання зображень.

ІБнД забезпечується можливість повного перенесення інформації з таких інформаційних карток: ІПК «Особа-злочин-адреса»; ІПК-В «Річ»; ІПК-Р («Зброя»); картки обліку АМТ; картки зображення.

Дані ІБнД максимально формалізовані, завдяки чому співробітник поліції має можливість одержувати однозначні відповіді на багатоаспектні розширені запити, наприклад:

- які особи з датою народження до 01 січня 1985 року раніше притягувалися до кримінальної відповідальності за незаконне поводження з вогнепальною зброєю на території обласного центру?
- які особи з числа учасників організованих злочинних угруповань, що спеціалізуються на виготовленні вогнепальної зброї, після звільнення цього року з місць позбавлення волі надають певні послуги на території м. Слов'янська?

Інформація, що описує стан і характер зв'язку між об'єктами обліку, фіксується у спеціальних базах даних зв'язків, наприклад:

- зв'язок між двома фізичними особами (дружній, службовий, кримінальний, родинний, невстановленого характеру);
- зв'язок між фізичною особою й адресою (місце реєстрації, проживання, відвідування, колишнього проживання);
- зв'язок між фізичною особою й організацією (засновник, керівник, співробітник).

У межах ІБнД існує два основних види зв'язків між об'єктами обліку:

1) Зв'язок **ОДИН-ДО-БАГАТЬОХ.**

При такому виді зв'язку одного запису в об'єкті обліку А відповідають одна або кілька записів в об'єкті обліку Б. Наприклад, особа може вчинити одне або кілька адміністративних правопорушень.

2) Зв'язок **БАГАТО-ДО-БАГАТЬОХ**.

Даний вид зв'язку можна розглянути на прикладі банку даних адресного бюро. У системі на підставі листків прибуття-вибуття фіксуються відомості про фізичних осіб і місця їх проживання. Кожна людина може мати кілька адрес (адреса реєстрації, адреса проживання, колишня адреса, тощо). За кожною адресою може проживати кілька людей. Відносини такого роду реалізовані за допомогою додаткових таблиць зв'язку.

Така структура дозволяє накопичувати додаткову інформацію про опосередковані взаємні зв'язки об'єктів. Ця інформація може бути отримана шляхом динамічного відстеження не тільки прямих, але й асоціативних зв'язків загального (спільне проживання – зв'язок через адресу, спільна робота – зв'язок через організацію) або кримінального характеру (співучасть у злочині – зв'язок через подію)[1].

[1] Хахановський В.Г. Перспективи використання інтегрованої інформаційно-пошукової системи ОВС України під час розслідування кримінальних правопорушень / В.Г. Хахановський, Д.В. Дабіжа. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2015. № 1. С. 229-235; Хахановський В.Г. Особливості використання обліків та автоматизованих інформаційних систем при розслідуванні кримінальних правопорушень: Методичні рекомендації / В.Г. Хахановський, Д.В. Дабіжа, В.В. Пясковський. Київ, 2017. 37 с.

Для забезпечення коректного обміну інформацією в інтегрованих інформаційно-пошукових системах центрального та обласного рівнів використовуються єдині моделі побудови банків даних, об'єктів обліку, реквізитів, словників.

Система обміну інформацією між центральним і обласним рівнями забезпечує автоматичні зміни в обліках центрального рівня при її коригуванні на обласному рівні.

Запит на отримання інформації із ІІПС ОНП центрального рівня здійснюється через інформаційні підрозділи обласного рівня після відповідної перевірки на місцях.

Під час розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї та боєприпасів співробітники НПУ можуть використовувати інформацію, що міститься в наступних інформаційних підсистемах.

ІП «Єдиний облік»

В ІП «Єдиний облік» підлягають обліку заяви і повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події відповідно до вимог наказу МВС від 06 листопада 2015 № 1377 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події».

Більшість об'єктів банку даних пов'язана між собою за принципом взаємозв'язку, наприклад, особа може мати декілька адрес і за кожною з цих адрес можливе проживання декількох осіб, бути учасником кількох подій та мати різний статус: заявник, постраждалий, учасник, затриманий тощо.

При отриманні інформації на осіб, які скоїли кримінальні або адміністративні правопорушення, ІП «Єдиний облік» дає можливість відслідковувати окремі категорії громадян, які схильні до скоєння аналогічних правопорушень, у тому числі у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів.

Разом із тим інформація, що міститься в ІП «Єдиний облік», використовується при запобіганні та розслідуванні кримінальних правопорушень, дозволяє здійснювати аналіз скоєних кримінальних правопорушень, виявляти райони зростання злочинності з метою розстановки сил та засобів ОНП, коригувати маршрути патрулювання, формувати електронний паспорт дільниці.

ІП «Злочин». Обліку в цій підсистемі підлягають нерозкриті тяжкі та особливо тяжкі кримінальні правопорушення, зареєстровані на території обслуговування ОНП, у тому числі за матеріалами яких заведено ОРС.

Інформація з цієї ІП використовується співробітниками органів поліції, з метою встановлення причетності затриманих осіб до скоєння нерозкритих кримінальних правопорушень на певній території.

ІП «Затримані та доставлені». Формування ІП «Затримані та доставлені» та обробка інформації здійснюється на територіальному та регіональному рівнях. Відомості до ІП «Затримані та доставлені» в ОНП вносяться тільки авторизованими користувачами – працівниками чергової частини (служби) ОНП згідно із загальним порядком формування інформаційних ресурсів ІП ІІПС.

ІП «Особа». Обліку в ІП «Особа» підлягають особи, які вчинили правопорушення, щодо яких здійснюється профілактична робота працівниками поліції: підозрювані (обвинувачені), яких віддано до суду; яких визнано винними в скоєнні злочину і до яких судом застосовано види покарань: арешт, обмеження або позбавлення волі; визнано винними у вчиненні злочину і до яких судом застосовано покарання, що не пов'язані з арештом, обмеженням або позбавленням волі; які відбули покарання за злочин і з яких судимість не знято або не погашено в установленому законодавством порядку; раніше судимі, відносно яких установлено адміністративний нагляд; раніше судимі, яких було засуджено до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджено два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини; які вчиняють правопорушення в місцях проведення спортивних заходів або у зв'язку з ними; які схильні до скоєння злочинів і належать до організованих злочинних угрупувань або злочинних організацій, у тому числі за ознаками національного або етнічного походження її учасників; громадяни України, які зазнали кримінального покарання за межами України; громадяни України, які визнані винними у вчиненні злочину і до яких судами інших держав застосовані відповідні покарання.

Облік затриманих осіб у порядку ст. 208 КПК України, якщо особу доставляють до поліції на підставі виконання

ухвали слідчого судді, суду про затримання з метою приводу, відомості обліковуються за іншою підставою. Це можуть бути випадки, коли підозрюваному змінюється запобіжний захід, наприклад з особистого зобов'язання на домашній арешт за невиконання покладених на нього обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України. Також обліковуються особи, щодо яких застосування затримання в порядку ст. 208 КПК України неможливо (наприклад, особа зізналась у вчиненні злочину через деякий час), та в кримінальному провадженні щодо нього участь захисника, відповідно до ст. 52 КПК України, є обов'язковою і слідчий у зв'язку з цим інформує Центр безоплатної вторинної правової допомоги, про що робить відповідний запис у журналі інформування центрів. Стосовно такої особи ініціюється питання про обрання запобіжного заходу. Після винесення слідчим суддею, судом відповідної ухвали (крім обрання тримання під вартою) оперативний черговий обліковує відомості за зазначеною підставою.

Облік осіб у зв'язку з розшуком підозрюваного, затриманих за цією підставою здійснюється у випадку затримання особи (підозрюваного), яка перебувала в розшуку. За цією ж підставою вносяться відомості, якщо особу затримано на підставі ухвали суду про розшук обвинуваченого.

Облік осіб, щодо яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, затриманих за цією підставою здійснюється, якщо затримання в порядку ст. 208 КПК України не застосовувалось, відомості щодо неї як затриманої не обліковувались в ІП «Єдиний облік» і стосовно неї є ухвала слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою.

Даний облік призначений для інформаційного забезпечення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, які проводяться підрозділами поліції та іншими правоохоронними органами.

ІП «Розшук».

Облік осіб, об'явлених у загальнодержавний та міжнародний розшук, призначений для забезпечення заходів загальнодержавного та міжнародного розшуку.

Ведення обліків ІП «Розшук» здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства, щодо розшуку:

а) осіб, які переховуються від органів досудового розслідування і суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, та в інших випадках, передбачених Законами України;

б) осіб, які пропали без вісти;

в) невідомих хворих (дітей), які не в змозі надати інформацію про себе в силу хвороби (малолітнього віку) або цього не бажають;

г) невпізнаних трупів;

д) осіб, які розшукуються правоохоронними органами країн держав-членів Інтерполу.

Кожний регіональний та територіальний інформаційний підрозділ має загальний масив інформації про осіб, оголошених у розшук. Концентрація інформації про розшукові справи на центральному рівні дозволяє вчасно передавати інформацію до МОКП Інтерполу для обробки авторизованими користувачами – працівниками Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України і стежити за передорученням розшуку. Головним завданням ІП «Розшук» є обробка інформації та встановлення осіб, оголошених у розшук. Створення автоматизованої інформаційної підсистеми «Розшук» забезпечило ОНП інформацією відносно розшукуваних злочинців та безвісти зниклих осіб, а також проведення в автоматизованому режимі пізнавальних заходів на розшукуваних осіб та підготовки статистичної інформації.

Формування ІП «Розшук» здійснюється безпосередньо співробітниками УІПКП «102» ГУНП.

При оголошенні у розшук злочинців, співробітник ОНП заводить оперативно-розшукову або розшукову справу, водночас в обов'язковому порядку заповнює розшукові картки, інформаційно-статистичну, інформаційну та пізнавальну картку з фотографією розшукуваного і направляє вказані матеріали до УІПКП «102» ГУНП для подальшої постановки в інтегрований банк даних до ІП «Розшук», ІП «Пізнання». У обов'язковому порядку відомості щодо всіх паспортних документів розшукуваної (безвісти зниклої) особи уносяться до ІП «Викрадені (втрачені) документи».

Для підтримки в актуальному стані автоматизованих обліків, а також уникнення розбіжностей обліків ІП «Розшук» та ІП «Кримінальна статистика», разом з матеріалами на оголошення у розшук осіб в обов'язковому порядку надаються статистичні картки Ф.1.1 та Ф.3. Також, щомісячно проводяться звіряння обліків розшукуваних злочинців, які оголошені у розшук судами, шляхом звіряння обліків ІП «Розшук» з інформацією, яка надається судами області.

ІП «Кримінальна зброя». В ІП «Кримінальна зброя» постановці на облік підлягають дані про всю втрачену, викрадену, а також вилучену, знайдену та добровільно здану із числа тієї, що незаконно зберігалася, бойову, учбову (в тому числі розрізну) спортивну і мисливську вогнепальну зброю як вітчизняного, так й іноземного виробництва (пістолети, револьвери, гвинтівки, карабіни, автомати, кулемети, мисливські рушниці, як з нарізним, так і з гладким стволом, обрізи) незалежно від їх технічного стану, а також боєприпаси і вибухові речовини.

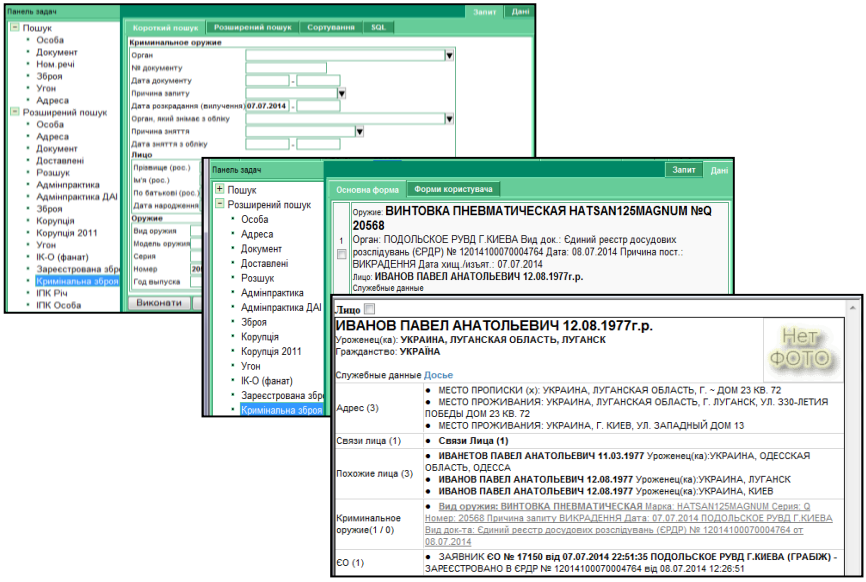

Рис. 401. ІП «Кримінальна зброя».

В електронній картці ІП "Кримінальна зброя" зазначаються:

- номери та дати реєстрації заяви, кримінального провадження (протоколу вилучення/знайдення) в органі НП;
- місце та обставини втрати (викрадення, вилучення, знайдення), дата та час вчинення;
- найменування зброї, марка, модель, підстави взяття її на облік (зняття з обліку);
- індивідуальний (заводський) номер та рік випуску, номери вузлів (деталей);
- характерні особливості зброї, розпізнавальні ознаки, спосіб виготовлення, використання матеріалів та обладнання для цього (за висновка- ми експертних досліджень);
- відомості результатів експертних досліджень (за наявності);
- установчі дані особи, яка втратила (у якої викрадено, вилучено) зброю (прізвище, ім'я, по батькові, повна дата народження, місце народження), громадянство, адреса реєстрації та проживання;
- інформація стосовно установи, звідки викрадено зброю: назва, статистичний код, адреса, вид діяльності;
- номер та дата акта про знищення вилученої або знайденої зброї;
- фабула ("особливості") заповнюється у довільній формі і тільки російською мовою, у якій обов'язково вказуються марка зброї, обставини та місце втрати/виявлення зброї, індивідуальні особливості (подряпини, гравірування, сліди пошкоджень та інші ознаки), факт перероблення зброї;
- інші відомості (за наявності) відповідно до реквізитів заповнення електронних карток ІП"Кримінальна зброя".

Відомості щодо втрати (викрадення, вилучення, знайдення) зброї та її власника (особи, у якої вилучено зброю) вносяться до електронної картки ІП «Кримінальна зброя» на підставі матеріалів, зібраних та наданих виконавцем до чергової частини (служби) ОНП протягом доби з моменту їх отримання.

Внесення відомостей без індивідуального заводського (фабричного) номера зброї до ІП «Кримінальна зброя» забороняється.

Відомості щодо зразків зброї, які не підлягають обліку в ІП «Кримінальна зброя», вносяться до розділу «Речі» ІП «ЄО» в поліції за місцем реєстрації заяви (повідомлення, матеріалу).

Даний облік призначений для забезпечення розшуку втраченої (викраденої, загубленої), встановлення належності виявленої (вилученої, знайденої, добровільно зданої) зброї.

Дані про викрадену і загублену зброю вилучаються із БД тільки у зв'язку з її розшуком, а про вилучену, знайдену та добровільно здану – через п'ять років.

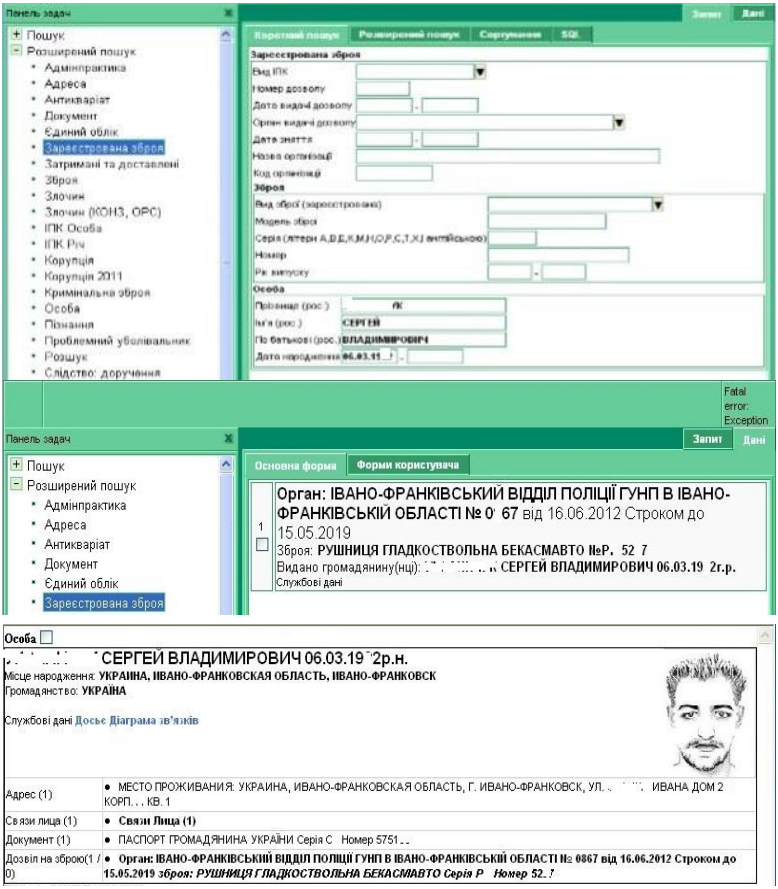
Якщо вилучена зброя є речовим доказом у кримінальному провадженні, відомості про це вносяться в поля електронної картки («орган НДЕКЦ», «дата НДЕКЦ», «номер експертизи») працівником карного розшуку (КР) протягом доби з моменту отримання експертного дослідження. У випадку якщо речовий доказ є раніше викраденою (втраченою) зброєю, працівник КР повідомляє працівника ДСЛ та ДОН за місцем реєстрації зброї про її вилучення. Забороняється внесення відомостей до ІП «Кримінальна зброя» без індивідуального заводського (фабричного) номера зброї. У разі отримання висновку експерта (спеціаліста) про неможливість встановлення повного індивідуального номера зброї, відомості щодо неї вносяться за реквізитами деталей. Зняття зброї, яка є речовим доказом у кримінальному провадженні, виконується працівником КР на підставі відомостей, отриманих від слідчого про ухвалене рішення щодо неї. Слідчий надає відомості до КР у триденний термін.

Працівники ОНП можуть звертатися до інформаційних підрозділів за територіальністю або безпосередньо в ДІП КП «102» із запитами. При перевірці в наявності в системі інформації про зброю в запиті вказується їх найменування, марка (модель), номер і серія або інші наявні дані.

Запити складаються в письмовій формі з обов'язковим зазначенням:

- підстави для звернення;
- характеру і складу необхідної інформації;
- даних, необхідних для проведення пошуку;
- найменування ОНП, ПІБ працівника, який підготував запит і номери його службового телефону.

ІП «Зареєстрована зброя». В ІП «Зареєстрована зброя» підлягають відомості щодо зброї, що має серії та індивідуальні заводські (фабричні) номери, перебуває в користуванні громадян, підприємств, установ, організацій, господарських об'єднань, яким надано відповідно до законодавства дозвіл на її придбання, зберігання, носіння, перевезення, та яка обліковується підрозділами НП: нарізної, комбінованої, гладкоствольної, газової, пневматичної, холодної, пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії.

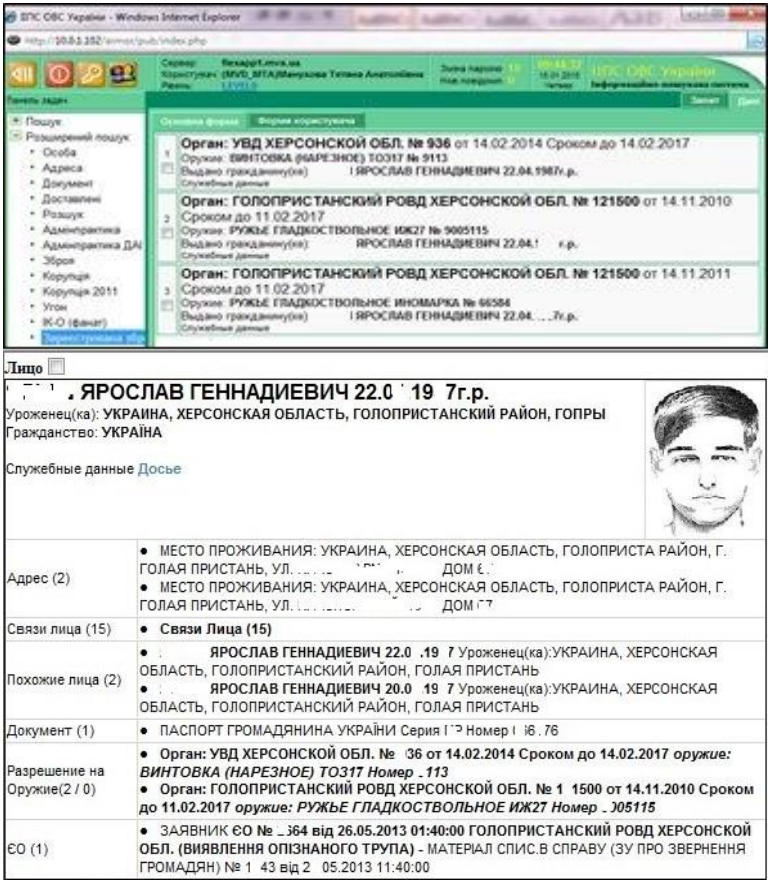

Рис. 402. Інформація з ІП «Зареєстрована зброя».

Інформація до ІП «Зареєстрована зброя» вноситься працівниками підрозділів дозвільної системи, ліцензування та державного охоронного нагляду. Облік зброї виконується виключно в ОНП за місцем реєстрації власника.

Використання даної підсистеми надає можливість моніторингу та відстеження в автоматизованому режимі термінів перереєстрації зброї, власників зброї, які порушують чинне законодавство, та у яких треба вилучити зброю, інформаційного обміну між підрозділами ДІТ (УІТ) і НДЕКЦ при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених

із застосуванням вогнепальної зброї, а також виявлення серед осіб, на яких зареєстрована вогнепальна зброя, осіб, які притягуються до кримінальної, адміністративної відповідальності та якщо на таких осіб у ІБнД є інформація про наявність категорії «наркоман» або «споживач наркотиків».

Крім того, частина інформації про зброю надходить також з інших інформаційних підсистем. Наприклад, у ІП «Кримінальна статистика» містяться дані про осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності та раніше засуджені за статтями КК України за незаконний обіг зброї, в ІП «Єдиний облік» та «Злочин» концентруються дані про нерозкриті кримінальні правопорушення, що вчинені із використанням вогнепальної зброї, в Інформаційно-пошуковій системі «Оріон» наявна інформація відносно осіб, які готують чи вчинили тяжкі злочини з використанням вогнепальної зброї або вибухівки і проходять по справах оперативного обліку та за повідомленнями негласного апарату і представляють оперативний інтерес.

ІП «Кримінальна статистика». Обліку в ІП «Кримінальна статистика» підлягають відомості про кримінальні правопорушення, осіб, які їх учинили або підозрюються в їх учиненні, досудове розслідування за якими здійснюється слідчими органів поліції.

Відомості до ІП «Кримінальна статистика» уносяться авторизованими користувачами – працівниками інформаційних підрозділів ГУНП на підставі документів первинного обліку – карток форм 1, 1.1, 1.2, 2 та 3.

Слідчий підрозділу досудового слідства після внесення відомостей про кримінальні правопорушення, осіб, які їх учинили або підозрюються в їх учиненні, до ЄРДР або редагування цих відомостей у ньому не пізніше доби, за виключенням святкових і вихідних днів, заповнює (роздруковує з Реєстру) відповідні документи первинного обліку (реквізити яких підлягали введенню або коригуванню) та завіряє їх своїм підписом. У разі отримання матеріалів досудового розслідування з іншого правоохоронного органу заповненню (друку з Реєстру) підлягають усі наявні документи первинного обліку.

Документи первинного обліку впродовж 24 годин передаються слідчим працівнику інформаційного підрозділу ГУНП для централізованого обліку, про що вносяться відповідні відомості до журналу обліку статистичних карток.

Цей порядок діє до визначення механізму обміну інформацією, що міститься в Єдиному реєстрі досудових розслідувань та базах даних МВС.

ІП «Кримінальна статистика» забезпечує збирання і обробку статистичної інформації з усіх напрямів службової діяльності; надає можливість формувати звітність про стан злочинності та результати профілактичної, оперативно-розшукової, слідчої та адміністративної діяльності ОНП України; сприяє в отриманні необхідної інформації яка може стати підґрунтям розслідування кримінального правопорушення.

Вміщена інформація до ІП «Кримінальна статистика» актуалізує дані інших оперативних та довідкових обліків.

Інформаційні системи Експертної служби МВС України.

Під час виявлення та розслідування злочинів зазначеної категорії співробітниками оперативних та слідчих підрозділів використовуються обліки та колекції Експертної служби МВС України.

Інформація, що міститься в обліках Експертної служби МВС України являє собою індивідуальну сукупність криміналістично значущих ознак об'єктів обліку, які виявляються та фіксуються з використанням спеціальних знань, експертно-криміналістичних методів, засобів та технологій.

Об'єктами перевірки за даними обліками є:

- особи;
- суб'єктивні портрети розшукуваних осіб;
- предмети (у тому числі вогнепальна зброя та боєприпаси до неї, кулі та гільзи);
- речовини,

які мають такий ступінь інформативності, використання якої може сприяти встановленню осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, а також інших обставин, що мають значення для вирішення завдань досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Обов'язковій перевірці за колекціями Експертної служби МВС України підлягають всі об'єкти обліку *перед їх постановкою* на відповідний облік, а також:

1) встановлені особи, підозрювані у вчиненні злочинів за обліками:

- дактилоскопічним;
- ДНК-профілів;
- фонограм мовлення (голосу) невстановлених осіб;

2) одяг та взуття осіб – об'єктів перевірки – відповідно, за обліками:

- мікрооб'єктів (мікроволокон);
- слідів підошов взуття;

3) транспортні засоби осіб – об'єктів перевірки, а також виявлені раніше викрадені транспортні засоби – за обліками:

- слідів протекторів шин транспортних засобів;
- мікрооб'єктів (часток лакофарбових покрить) – за наявністю на транспортних засобах пошкоджень або слідів свіжого ремонту;

4) вилучена, знайдена, добровільно здана вогнепальна зброя з нарізним стволом, саморобно виготовлена та перероблена, в тому числі, гладкоствольна зброя, пристосована під патрони для нарізної зброї – за обліком куль та гільз, вилучених з місць вчинення кримінальних правопорушень, а у випадку відсутності та неможливості відтворення індивідуального маркування – за обліком куль та гільз втраченої службової, цивільної та бойової зброї;

5) предмети – об'єкти перевірки (знаряддя злочинів) – за обліками:

- слідів знарядь зламу;
- мікрооб'єктів (часток металу);

6) дані ДНК-профілів осіб.

Першу групу складають обліки оперативно-пошукового призначення, *другу* – довідково-допоміжні. Довідково-допоміжні обліки в Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України[1] називаються інформаційно-довідковими.

[1] Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС: затверджена Наказом МВС України від 10.09.2009 № 390. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09

До масивів *оперативно-пошукових обліків* вміщуються сліди, утворені різноманітними об'єктами матеріального світу, які вони залишили під час взаємодії, що сталася в процесі вчинення злочину, як правило, вилучені при оглядах місця події чи при проведенні інших слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій.

До них належать: дактилоскопічні, трасологічні та балістичні обліки, колекції слідів зламування, взуття, транспортних засобів, колекції суб'єктивних портретів тощо. Ці обліки орієнтовані на створення умов для ідентифікації об'єктів за відображеннями (слідами) їх ознак та властивостей. Саме результати такої ідентифікації в разі позитивного висновку стають підґрунтям для встановлення факту присутності певної особи в певний час у певному місці. Також за ними можна встановити, що сліди, які було виявлено під час оглядів різних місць подій, залишені однією особою; про виконання нею певних записів; про застосування конкретного інструменту для зламу перешкоди; про те, що гільза чи куля вистріляна з конкретного екземпляру зброї тощо. Для здійснення ідентифікаційного пошуку за такими обліками виникає потреба застосування експертних технологій та залучення одного чи декількох фахівців відповідного профілю. Наприклад, якщо в матеріалах кримінального провадження про нерозкритий злочин минулих років фігурують вилучені з місця події сліди рук, взуття, зброї, мікрочастки, то суб'єктами аналізу всієї раніше проведеної з ними роботи мають бути фахівці у галузі криміналістичної техніки (дактилоскопії, трасології), балістики та спеціальних видів досліджень (хімії). Вони допоможуть слідчому правильно проаналізувати та оцінити:

- роботу спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій (огляд місця події, обшук тощо);
- комплексність вилучення всіх інформативних слідів та інших речових доказів;
- результати експрес-аналізу вилучених слідів та інших речових доказів, які здійснюються спеціалістом під час проведення слідчих (розшукових) дій;

- повноту призначення та результати проведених криміналістичних та спеціальних видів експертних досліджень, правильність інтерпретації слідчим їх висновків та результативність їх використання під час подальшого розслідування кримінального провадження;
- об'єктивність проведених перевірок усіх досліджених речових доказів за колекціями Експертної служби МВС України, використання отриманої інформації для встановлення особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності.

Потреба в накопиченні зразків для порівняння при проведенні експертиз, вирішення різних експертних задач (здійснення класифікації певних об'єктів, віднесення їх до тієї чи іншої категорії), а також у дидактичних цілях (набутті навичок спеціалістами експертної служби в роботі з певними об'єктами під час навчання), ініціювало створення *інформаційно-довідкових (довідково-допоміжних) обліків*.

Дактилоскопічні обліки.

Криміналістичні дактилоскопічні обліки функціонують у Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі (ДНДЕКЦ) МВС України та обласних науково-дослідних експертно-криміналістичних центрах (НДЕКЦ) з метою використання дактилоскопічної інформації для виявлення та розслідування злочинів.

Балістичні обліки функціонують на центральному та обласних рівнях і включають:

а) оперативно-пошукові колекції куль, гільз та патронів зі слідами зброї (формується з куль, гільз, патронів зі слідами зброї, їх копій та зображень, вилучених під час проведення ОМП, інших слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій); куль та гільз, експериментально відстріляних з вилученої, знайденої та добровільно зданої зброї; куль та гільз, експериментально відстріляних з табельної зброї, що знаходиться на озброєнні правоохоронних органів, уповноважених органів державної влади; куль та гільз, експериментально відстріляних зі зброї, зареєстрованої на об'єктах дозвільної системи; куль та гільз, експериментально відстріляних зі зброї, яка перебуває у власності громадян;

відомостей про зразки саморобної зброї; гільз утраченої гладкоствольної вогнепальної зброї; відомостей про вчинені із застосуванням вогнепальної зброї злочини та факти її вилучення з незаконного обігу;

б) інформаційно-довідкові колекції зброї, яка формується з натурних зразків, частин, механізмів, заготовок, інструментів та відомостей про них; боєприпасів (формується з натурних зразків боєприпасів або їх частин, відомостей про них); куль та гільз зі слідами зброї (формується з куль та гільз, що експериментально відстріляні зі зразків вогнепальної зброї).

Перевірці за колекціями куль та гільз підлягає вилучена, знайдена та добровільно здана вогнепальна зброя, яка незаконно зберігалася на підприємствах, в установах, організаціях чи в громадян (у тому числі газові пістолети і револьвери та зброя «несмертельної дії»); гладкоствольна вогнепальна зброя, дробові пістолети та револьвери, вилучені в осіб, які згідно з кримінальним процесуальним законодавством України обвинувачуються або підозрюються в учиненні кримінальних правопорушень із застосуванням зброї, а також обрізи гладкоствольної вогнепальної зброї.

За центральними оперативно-пошуковою та інформаційно-довідковою колекціями зброя перевіряється за номерним обліком ДІТ МВС (ІП «Кримінальна зброя» та «Зареєстрована зброя»).

При цьому інформація, що міститься в оперативно-пошукових колекціях балістичного обліку, може бути використана для вирішення таких оперативно-тактичних задач у процесі розслідування кримінальних правопорушень:

- встановлення фактів використання одних і тих самих зразків зброї при вчиненні декількох злочинів (у різний час, на різних територіях);
- виявлення зброї, яка застосовувалася при вчиненні кримінальних правопорушень серед вилученої, знайденої та добровільно зданої;
- встановлення фактів застосування злочинцями втраченої нарізної або гладкоствольної вогнепальної зброї, що була на озброєнні органів Національної поліції, зареєстро-

вана на об'єктах дозвільної системи та перебувала в особистому користуванні громадян;

- виявлення зброї, яка була втрачена працівниками органів Національної поліції (внутрішніх справ), серед вилученої, знайденої та добровільно зданої;
- встановлення єдиного джерела походження (виготовлення, переробки) саморобної вогнепальної зброї та за конструкцією, матеріалами, що використані при виготовленні, а також за слідами виробничих пристроїв;
- кваліфікованість виробника, виходячи з якості та конструктивної складності досліджуваного зразка;
- перелік устаткування, за допомогою якого виготовлений конкретний зразок вогнепальної зброї (дульних пристроїв: насадок, глушника);
- можливість виконання тієї чи іншої технологічної операції з використанням лише певного устаткування;
- наявність спеціальних клейм, номерних позначень, особистих позначок;
- використання в якості складених частин деталей від зразків вогнепальної зброї (дульних пристроїв) промислового виробництва;
- наявність ознак можливої серійності виготовленого зразка;
- застосування хімічного або інших способів вороніння частин та деталей екземпляру зброї;
- застосування для виготовлення зброї матеріалів, які рідко зустрічаються.

Конструктивну та функціональну специфіку зразків саморобної вогнепальної зброї визначають такі компоненти технологічного циклу, як: рівень технічної оснащеності кримінальної майстерні, вид комплектації збірними одиницями (виготовляються повністю саморобно, використовуються окремі деталі заводських зразків вогнепальної зброї, саморобно збираються з викрадених вузлів та деталей зброї); рівень володіння виготовлювачем професійними (збройними) знаннями та навичками стосовно зброї.

При встановленні єдиного джерела виробництва різних видів зброї, наприклад, пістолетів та револьверів, визначальними ознаками можуть слугувати вид та колір матеріалів деталей

зброї; характер та якість їх обробки; конструктивні особливості функціонально подібних у різних видах зброї деталей; способи та прийоми технологічних операцій виготовлення деталей та їх зборки; прийоми декоративної обробки зброї.

Результати використання обліку саморобної зброї надають можливість слідчим та оперативним підрозділам об'єднувати кримінальні провадження, локалізувати місця виробництва та збуту зброї, відслідковувати зв'язки злочинних угрупувань з виробництва зброї, складати інформаційно-пошуковий облік самого кримінального виробництва.

При вирішенні питання про належність досліджуваного об'єкта до категорії основних частин вогнепальної зброї експерти користуються двома основними методами, які суттєво впливають на висновок:

- порівняння конструктивних особливостей досліджуваного об'єкта (форма, розміри, наявність певних деталей, вузлів, елементів, маркувальних позначень) з відомостями про основні частини вогнепальної зброї, які містяться у спеціальній довідковій літературі;
- установка основних частин на місце аналогічних деталей в завідомо справні зразки вогнепальної зброї з подальшим проведенням пострілів.

Таким чином, потенціал інформаційно-довідкових колекцій може бути реалізований головним чином при проведенні судово-балістичних експертиз з метою вирішення таких ідентифікаційних, класифікаційних та діагностичних завдань:

- встановлення виду, системи, моделі, зразка досліджуваного екземпляра зброї, боєприпасу або глушника (з метою компенсації дефіциту інформації в довідкових матеріалах);
- встановлення факту та способу внесення змін у первинну конструкцію досліджуваного екземпляра зброї (головним чином, переробленої з газової, стартової, сигнальної, травматичної з метою забезпечення проведення пострілів боєприпасами);
- для проведення експериментальної стрільби з досліджуваної зброї, якщо аналогічні деталі в ній відсутні або несправні (компенсування в конструкції досліджуваної зброї деталей, вузлів або механізмів);

- встановлення факту справності та придатності до стрільби досліджуваних патронів.

Слід зазначити, що перевірка за криміналістичними обліками за умови її позитивного результату не тільки не виключає, але й в усіх випадках зобов'язує проведення відповідної ідентифікаційної криміналістичної експертизи для встановлення спільності джерела походження слідів та об'єктів.

Розвиток науки і техніки дозволив на початку 90-х років приступити до створення автоматизованих балістичних ідентифікаційних комплексів (АБІК), а також інформаційно-допоміжні системи. З їх появою концепція створення електронних баз даних зображень стріляних куль та гільз набула реальних обрисів. Практичне використання автоматизованих ідентифікаційних балістичних систем (АБІС) спочатку в країнах ЄС, США, а потім в Україні підтвердили їх очевидні переваги, такі як збільшення обсягів та скорочення часу перевірок куль, гільз та зброї за обліками, прискорення проведення судових експертиз, наочність даних, можливість віддаленого доступу до інформації, а також інші, що отримуються при роботі з електронними кулегільзотеками.

АБІС підтримують ведення двох розділів бази даних:

1) розділ про кулі та гільзи, отримані в результаті контрольного відстрілу зброї (відомі калібр, модель, номер зброї та її володілець), яка знаходиться на обліку (об'єкти, що реєструються);

2) розділ про кулі та гільзи, вилучені з місць злочинів (кримінальні об'єкти).

Програмне забезпечення систем дозволяє здійснювати автоматичний пошук за базою даних та ідентифікацію зображень об'єктів (АБІС працюють під керування ОС Linux або ОС Windows). Оператору надається для прийняття рішення ранжований рекомендований список об'єктів. За результатами аналізу сформованих рекомендованих списків експерт робить висновок про те, що присутній в базі даних об'єкт, стріляний з тогож екземпляру зброї, що й досліджуваний.

Принцип дії цих систем наступний. Поверхня об'єкта (ведучої частини кулі, дна гільзи або її бічної поверхні) сканується оптичним сканером, при цьому об'єкт підсвічується

джерелом світла, який генерує світлові хвилі заданої довжини. Сканер розміщується під кутом до поверхні об'єкта. На отримуваному зображенні мікрорельєф слідів проявляється шляхом зміни інтенсивності освітлення, яке переводиться в пікселі різної яскравості та відображується на матриці в двійковому коді. Отримана картина морфології слідів перетворюється в структуру типу «чорне – біле», яка потім передається в базу даних та використовується для наступного порівняння.

Запис зображення здійснюється поясами (так званий щілинний метод), які потім автоматично «склеюються» один з іншим. Якісно реалізовані алгоритми «склейки» дозволяють повністю виключити появу артефактів при формуванні результуючого зображення поверхні з відсканованих лінійних фрагментів. У момент сканування першого поясу відбувається визначення калібру кулі (гільзи) та задається режим сканування, обробка наступних поясів здійснюється з урахуванням зміни глибини фокусування системи на один крок. На деформованих кулях та фрагментах сканується необхідна кількість ділянок поверхні зі слідами зброї, що збереглися.

При роботі з базою даних АБІС забезпечує перегляд списків будь-якого з чотирьох розділів бази. При цьому можна сформувати вибірки за будь-яким з полів, що містяться в паспорті кулі або гільзи (модель зброї, калібр, кількість та напрямок нарізів, дата та місце правопорушення, номер кримінального провадження тощо). Для будь-якого елементу списку можна вивести на екран паспортні дані, уведені перед скануванням, зображення розгортки або слідів, рекомендовані списки для слідів на гільзах, роздрукувати зображення розгорток та слідів. При проведенні порівняльних досліджень АБІС забезпечує візуальне порівняння зображень для розгорток та слідів куль методами зіставлення та суміщення, для гільз – зіставленням, суміщенням та накладенням як в довільному порядку, так і відповідно до рекомендованих списків.

Аналіз сформованих за результатами автоматичних пошуків рекомендованих списків із застосуванням реалізова-

них у АБІС інструментів для порівняльних досліджень зображень дозволяє оператору з'ясувати, чи є присутнім в базі даних об'єкт, стріляний з того ж самого екземпляру зброї, що і досліджуваний об'єкт, й тим самим:

- встановити причетність екземпляру зброї до вчиненого злочину, якщо при реєстрації зображення слідів зброї на кулі (гільзі) встановлено збіг зі слідами на кулі (гільзі), зображення якої знаходиться в базі кримінального розділу;
- встановити власника екземпляру зброї, з якої була вистріляна куля або стріляна гільза, якщо за результатами пошуків встановлено збіг зображення слідів зброї, які відобразились на її поверхні, з зображенням слідів на кулі (гільзі), які знаходяться в реєстрованому розділі бази даних;
- об'єднати кримінальні провадження, що розслідуються за фактами вчинення кримінальних правопорушень із застосуванням одного екземпляру зброї, якщо встановлено збіг зображень слідів зброї на декількох кулях (гільзах), які вміщені в кримінальний розділ бази даних.

Крім того, широкі можливості АБІС надає для аналізу зображень:

- визначення ступеню зносу та стану каналу стволу, його індивідуальних ознак за слідами на ведучій поверхні кулі;
- визначення форми, розмірів, взаєморозташування слідоутворюючих деталей зброї за їх слідами, які відобразилися на гільзі;
- підготовка ілюстрацій для документального оформлення експертиз та досліджень об'єктів.

Успішна ідентифікація зброї, використаної або застосованої злочинцем, за об'єктами дослідження – вистріляними кулями чи стріляними гільзами, що попередньо були вилучені під час проведення слідчих (розшукових) дій, за умов попередньої наявності інформації про зброю у автоматизованій базі даних, наддасть змогу швидко відслідковувати:

- модель із номерними позначеннями;
- власника зброї або ж механізм її реалізації – звідки завезена;
- якою установою поставлена на загальнодержавний облік;

- хто є реалізатором;
- на якому складі якої військової частини могла перебувати раніше на обліку тощо.

Отриманню такого роду комплексної інформації має передувати ретельна та ґрунтовна робота з веденням окремої спеціалізованої бази даних із зазначенням необхідної інформації своєрідного «досьє зброї»:

- серія, номер, індекс;
- марка, модель;
- виробник;
- країна-виробника;
- шлях потрапляння в Україну;
- облік МВС чи ЗСУ, інші правоохоронні органи;
- шлях у руках власників (переоформлення/продаж).

Коли зброя потрапляє в категорію речей, які «важко дістати», працівникам оперативних підрозділів за власною агентурною інформацією легше відслідковувати факти появи такої зброї «поза законом».

До *інформаційно-допоміжних* систем відносяться програмні комплекси:

- «Клеймо» – містить довідкову інформацію про маркувальні позначення та клейма мисливської нарізної зброї та боєприпасів до неї;
- «Полум'я» – містить інформацію про тактико-технічні характеристики, розбирання та поєднання деталей, маркувальні позначення, зовнішній вигляд автоматичних пістолетів вітчизняного та імпортного виробництва;
- «Боєприпаси» – містить зображення, характеристики та маркувальні позначення;
- «Зброя» – містить опис (без зображення) та характеристики автоматичних пістолетів, автоматів та карабінів;
- «Рушниця» – містить зображення, тактико-технічні характеристики, маркувальні позначення вітчизняної мисливської та спортивної зброї;
- «Патрон» – містить зображення, тактико-технічні характеристики, маркувальні позначення, особливості заряду патронів до мисливських рушниць вітчизняного виробництва тощо.

Інформаційні системи Інтерполу.

Інтерпол відіграє своєрідну роль посередника, сприяючи налагодженню міжнародного співробітництва держав у сфері боротьби з незаконним обігом вогнепальної зброї та боєприпасів.

Способи нелегального імпорту зброї постійно видозмінюються – від звичайної контрабанди (через митниці в аеропортах або за допомогою схованок в автомобілях, котрі перетинають державний кордон) до вельми складних методів (фальсифікація експертно-імпортних документів).

Як показує практика міжнародної боротьби Інтерполу з незаконним обігом вогнепальної зброї, найбільш часто нелегально імпортуються револьвери та напівавтоматичні пістолети (ТТ, Тес-9), штурмові гвинтівки (автомати АК-47, Colt), револьвери Arminius, гвинтівки калібру 5,58 мм; спортивні гвинтівки Brouning та рушниці, револьвери Taurus, пістолети калібру 9 мм (Glock), пістолети-кулемети Uzi.

Інтерпол розробив декілька інструментів для надання правоохоронним органам у боротьбі зі злочинами у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї.

Система контролю за незаконними озброєннями та відслідковуванням незаконних озброєнь (iARMS) є єдиною глобальною платформою для правоохоронних органів з міжнародного обліку незаконної вогнепальної зброї, включаючи втрачену та викрадену вогнепальну зброю, а також обміну інформацією та співробітництва між правоохоронними органами.

Дані iARMS підтримують виявлення та розслідування маршрутів незаконного обігу та контрабанди кримінальної вогнепальної зброї.

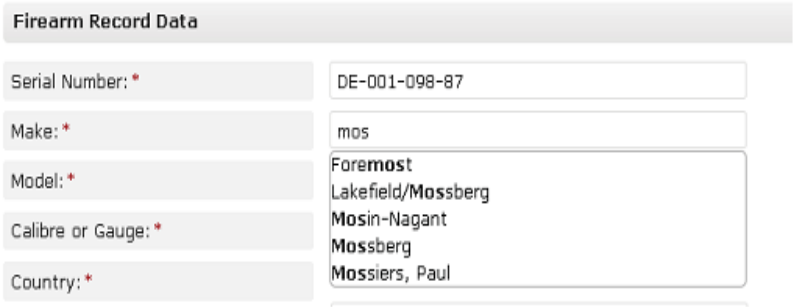

Рис. 403. Форми в iARMS.

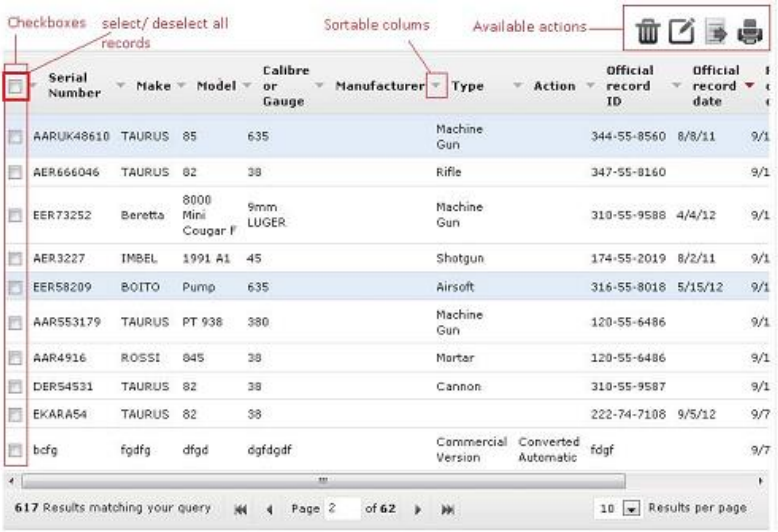

Рис. 404. Результати пошуку в iARMS.

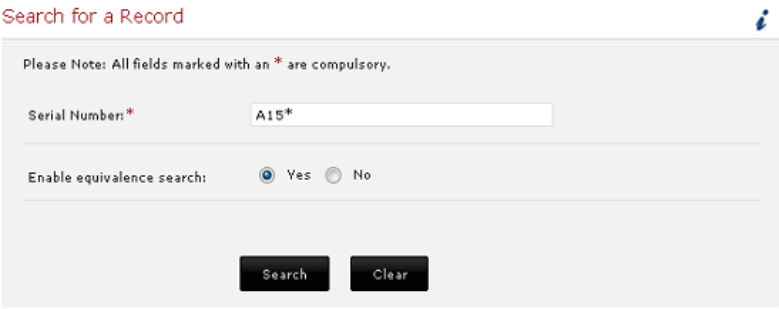

Рис. 405. Пошук запису про вогнепальну зброю в iARMS.

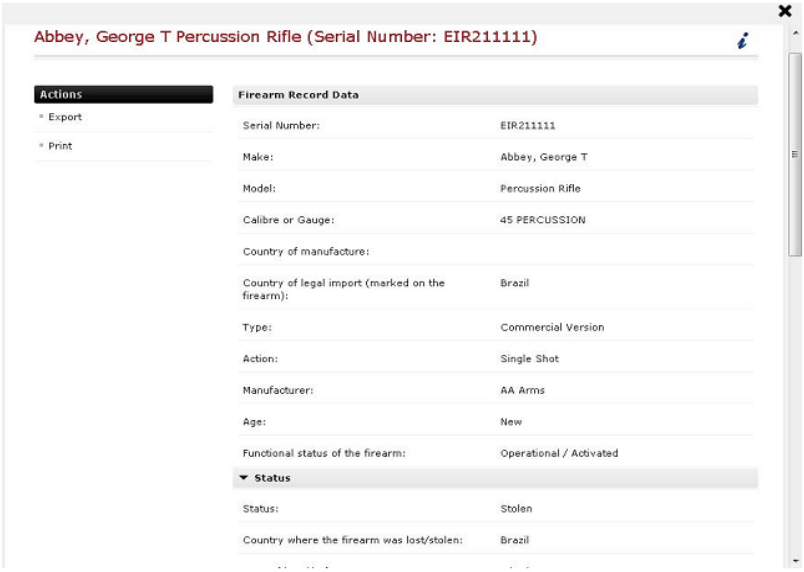

FIGURE 16: A FIREARM RECORD

Рис. 406. Пошук вогнепальної зброї за серійним номером в iARMS.

Довідкова таблиця INTERPOL Firearms (IFRT) являє собою інтерактивний он-лайн інструмент, який надає стандартизовану методологію ідентифікації та опису вогнепальної зброї, збільшуючи ймовірність успішного відслідковування зброї, забезпечуючи точність ідентифікації вогнепальної зброї.

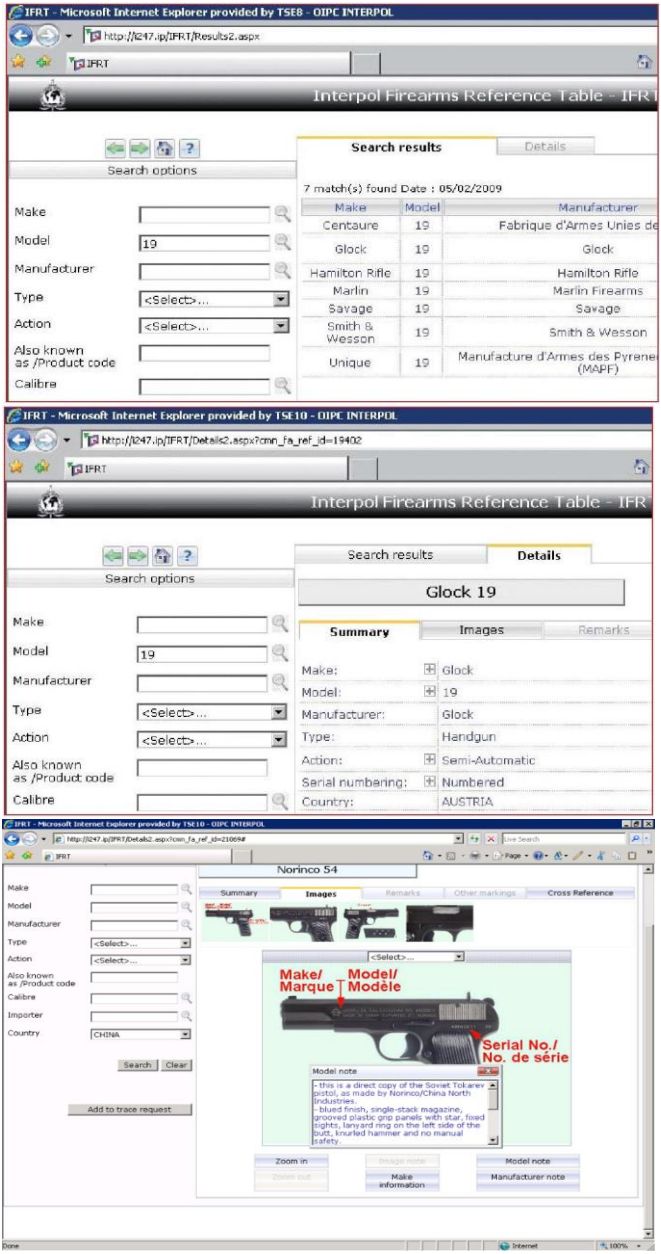

Рис. 407. Довідкова таблиця вогнепальної зброї INTERPOL (IFRT).

Балістична інформаційна мережа INTERPOL (IBIN) є єдиною великою міжнародною мережею обміну балістичними даними у світі, яка надає інформацію правоохоронним органам шляхом централізованого з'єднання, зберігання та зіставлення зображень об'єктів з метою встановлення зв'язків між злочинами в різних країнах.

Для цілей *iARMS* вогнепальна зброя визнається «незаконною» якщо:

- вона вважається незаконною відповідно до законодавства держави, в територіальній юрисдикції якої вона виявлена; або
- вона передається в порушення ембарго на поставки зброї, прийнятої Радою Безпеки ООН відповідно до Уставу ООН; або
- вона не відмічена відповідно до Міжнародного документу, який дозволяє державам своєчасно та надійно виявляти та відслідковувати незаконну стрілецьку зброю та легкі озброєння; або
- її виготовлено або зібрано без ліцензії або дозволу від компетентного органу країни, де здійснювалися виробництво або збірка; або
- вона передається без ліцензії або дозволу, як того вимагає компетентний національний орган.

Країни-учасниці зобов'язані надавати в Інтерпол деталізовану інформацію про моделі вогнепальної зброї, які знаходяться у незаконному обігу (марка, калібр, серійний номер, дані про виробників тощо), а також про осіб, які вчинюють незаконні операції з вогнепальною зброєю (їх прикмети, місцезнаходження, зв'язки тощо).

Тому особливу увагу необхідно приділяти використанню суб'єктом розслідування інформаційних можливостей Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерполу), технічну основу якої складає глобальна телекомунікаційна система I-24/7, розроблена для обміну інформацією між країнами – членами даної організації, яка функціонує на трьох рівнях:

- перший рівень – забезпечує зв'язок з 177 Національними центральними бюро (НЦБ) держав, які входять у Інтерпол;

- другий рівень – забезпечує зв'язок з 7 регіональними станціями, які обслуговують певні зони (для території України – це станції в Ліоні (зона «Європа») та «Токіо» (зона «Азія»);
- третій рівень – забезпечує зв'язок з центральною станцією, яка здійснює контроль за всією інформацією, яка надходить з 7 регіональних станцій, і одночасно є регіональною для Європи, держав Середземноморського басейну, Північної Америки та Близького Сходу.

Членство в Інтерполі надає правоохоронним органам України (в особі Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України) можливість доступу до окремої бази даних про злочинні організації терористичного характеру, яка, в тому числі дозволяє відслідковувати їх зв'язки з «традиційними» транснаціональними злочинними організаціями, які займаються торгівлею зброєю.

Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затвердженої наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січня 1997 року № 3/1/2/5/2/2[1] регламентує:

6) порядок та особливості взаємодії з правоохоронними органами зарубіжних держав під час проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій з окремих категорій злочинів (п. 2);

7) ідентифікацію та перевірку осіб за обліками поліції зарубіжних країн (п. 3);

8) міжнародний розшук каналами Інтерполу (п. 4);

[1] Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів: затверджена наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січня 1997 року № 3/1/2/5/2/2. URL :http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97/print.

9) особливості взаємодії правоохоронних органів України з правоохоронними органами зарубіжних країн каналами Інтерполу при виконанні кримінально-процесуальних дій по розкриттю та розслідуванню злочинів (п. 5)[1].

Даною Інструкцією передбачено наступний порядок та особливості взаємодії з правоохоронними органами зарубіжних держав під час проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій у сфері боротьби з незаконним обігом вогнепальної зброї, боєприпасів.

Під час проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій по розкриттю злочинів, пов'язаних з незаконним обігом вогнепальної зброї, боєприпасів правоохоронні органи можуть одержати по каналах Інтерполу таку інформацію:

а) про країну-виробника;

б) про основні технічні характеристики зброї, боєприпасів, вибухівки та вибухових пристроїв;

в) про час та місце реалізації зброї торговим підприємством або заводом-виробником;

г) про можливості експортування в інші країни;

д) чи розшукується певна зброя або вибуховий пристрій;

е) про наявність відомостей кримінального характеру на осіб, які нею володіли;

ж) про вчинення аналогічних злочинів у інших країнах.

У разі крадіжки вогнепальної зброї на території України та наявності вірогідних відомостей про її вивезення за кордон правоохоронні органи можуть оголосити міжнародний розшук цієї особи як у одній, так і в кількох країнах. При зверненні до НЦБ у запиті необхідно вказати: а) стислу фабулу події, номер кримінального провадження, оперативно-розшукової справи, матеріалу перевірки, дату їх заведення та орган, який здійснює провадження; б) тип зброї; в) калібр;

[1] Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів: затверджена наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січня 1997 року № 3/1/2/5/2/2. URL :http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97/print.

г) марку; д) модель; е) номер серії та рік випуску; ж) довжину ствола; з) колір металу; и) інше наявне маркування.

До запиту за наявності додається фотографія зброї.

Для встановлення належності вогнепальної зброї іноземного виробництва, його системи, моделі, способу виготовлення, а також країни-виробника правоохоронні органи перед зверненням до НЦБ повинні попередньо перевірити цю зброю із залученням фахівців експертно-криміналістичних підрозділів.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Назвіть основні джерела інформації про підготовку або вчинення протиправних діянь у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів.
2. Назвіть обставини, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях щодо злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів.
3. У чому полягає сутність планування розслідування у кримінальному провадженні?
4. У залежності від якої складової здійснюється типізація слідчих ситуацій в розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів?
5. Дайте визначення криміналістичної версії.
6. Дайте визначення конфліктної слідчої ситуації.
7. Назвіть типові слідчі ситуації, що можуть виникнути під час розслідування незаконного виготовлення (переробки або ремонту) вогнепальної зброї та незаконного її зберігання.
8. Назвіть типові слідчі ситуації, що можуть виникнути під час розслідування незаконного придбання вогнепальної зброї та боєприпасів.
9. Назвіть типові слідчі ситуації, що можуть виникнути під час розслідування незаконного носіння (переміщення, транспортування) вогнепальної зброї та боєприпасів.
10. Назвіть типові слідчі ситуації, що можуть виникнути під час розслідування незаконного збуту вогнепальної зброї та боєприпасів.

11. Назвіть типові слідчі ситуації, що можуть виникнути під час розслідування недбалого зберіганні вогнепальної зброї або боєприпасів, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

12. Назвіть типові слідчі ситуації, що можуть виникнути під час розслідування викрадення вогнепальної зброї та боєприпасів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ 6

1. Андрій Леонов. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних проваджень. Закон і Бізнес. URL: https://zib.com.ua/ua/136530-osoblivosti_provedennya_nsrd_v_kriminalnomu_provadzhenni.html (дата звернення: 05.11.2018)

2. Бишевець О. В., Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. Київ: Алерта, 2015. 536 с.

3. Відсутність закону щодо порядку надання дозволу на носіння зброї не унеможливлює притягнення особи до кримінальної відповідальності (позиція Верховного суду України). URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme /pres-centr/news/539261. (дата звернення: 05.11.2017).

4. Геселев О. В., Присяжнюк І. І., Соколова Я. А., Щербакова Г. В. Сучасні проблеми криміналістики: навч. посіб. Київ. Національна академія прокуратури України; Кіровоград: Антураж А. 2012. 424 с.

5. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.

6. Журавель В. А. Початок досудового розслідування: деякі процесуальні та організаційно-тактичні проблеми. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*, 2015. № 1. С. 251-258.

7. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним пра-

вопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затв. Наказом МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z093717/print1526276692181256 (дата звернення: 01.05.2018).

8. Інструкція з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України: затв. наказом М-ва внутрішніх справ України від 23.05.2017 № 440. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/ show/z0750-17/print1521619711224710 (дата звернення 01.05.2018).

9. Інструкція з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 16.02.2018 № 111. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0371-18/print1480673111732435 (дата звернення 01.05.2018).

10. Інструкція про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України: затв. наказом МВС України від 09.07.2014 № 653. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0870-14 (дата звернення: 01.05.2018).

11. Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: затв. наказом М-ва внутрішніх справ України від 06.11.2015 № 1377. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15 (дата звернення 01.05.2018).

12. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: затв. наказом МВС України від 03.11.2015 № 1339. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15 (дата звернення: 01.05.2018).

13. Коваленко В. В., Кудінов А. С. Особливості прийняття рішення про початок кримінального провадження за фактом отримання інформації про крадіжку нафти та нафтопродук-

тів із магістральних трубопроводів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 2. С. 248-258.

14. Коментарі щодо Закону України «Про внесення змін до Закону України про боротьбу з тероризмом» і Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану та у районі проведення антитерористичної операції» : підгот. на основі комент. Джеремі МакБрайда. URL: https://rm.coe.int/16802e75b2.

15. Книженко О. Кваліфікація злочинів, що вчиняються з використанням вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин. *Вісник Національної академії прокуратури України.* №1 (47). 2017. С. 70-74.

16. Книженко О. О. До питання кримінальної відповідальності за незаконне поводження з вогнепальною зброєю. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки*: матер. міжнарод. кругл. столу (м. Харків, 18 трав. 2018 р.) /укладачі: Л. М. Демидова, Н. В. Невідома. Харків: Юрайт, 2018. С. 123-126.

17. Кримінальний процес: підручник / [О.В. Капліна, О.Г. Шило, В.М. Трофименко та ін.]; за заг. ред. О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків: Право, 2018. 584 с.

18. Кудінов А.С. Розслідування крадіжок нафти на нафтопродуктів із магістральних трубопроводів: монографія. Суми: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2015. 215 с.

19. Лазукова О.В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 276 с.

20. Ларин А. М. Работа следователя с доказательствами. Москва: Юрид. лит., 1966. 156 с.

21. Маликов С. В. К вопросу о концепции военно-полевой криминалистики. *Вестник военного права*. 2017. № 2. С. 29–34.

22. Маликов С. В. Расследование преступления в боевой обстановке (правовое обеспечение, организация, методика) : дис. ... канд. юрид. наук : 20.02.03 / Воен. ун-т. М., 1998. 210 с.

23. Матіос розповів про роботу управління ГПУ з розслідування злочинів у ОРДЛО. URL: https://ukr.media/ukrain/306592/.

24. Методичні рекомендації щодо організації проведення першочергових слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у районі проведення антитерористичної операції: схвалені науково-методичною радою при Генеральній прокуратурі України 22 лютого 2017 р. Київ, 2017.

25. Нагорнюк-Данилюк О. О. Спеціальне кримінальне провадження в кримінальному процесі України : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2016. 239 с.

26. Омельяненко А. С. Особливості підготовки та проведення негласних слідчих (розшукових) дій у виняткових невідкладних випадках. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 1, т. 4. С. 138–142.

27. Організація взаємодії підрозділів Національної поліції під час проведення досудового розслідування: навч. посібник / О. П. Бойко, О. Ф. Кобзар, В. В. Рогальська, Н. П. Черняк. Дніпро: ДДУВС, 2017. 84 с.

28. Положення про управління з розслідування злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях, Генеральної прокуратури України : наказ Ген. прокуратури України від 26.05.2017 р. № 157. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=202357.

29. Пономаренко Ю. А. Протиправність як ознака незаконного поводження зі зброєю. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки*: матер. міжнарод. кругл. столу (м. Харків, 18 трав. 2018 р.) /укладачі: Л. М. Демидова, Н. В. Невідома. Харків: Юрайт, 2018. С. 74-78.

30. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження : Закон України від 16.03.2017 р. № 1950-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. № 17. Ст. 204.

31. Про забезпечення ефективного досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених на території, тимчасово непідконтрольній органам державної влади

України : спільний наказ прокуратури Луган. обл. та Голов. упр. Нац. поліції України в Луган. обл. : від 07.02.2017 р. № 10/364. Архив прокуратури Луганської області.

32. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р.

33. Про затвердження Інструкції з організації обліку та руху кримінальних проваджень в органах досудового розслідування Національної поліції України : наказ М-ва внутр. справ України від 14.04.2016 р. № 296. Офіційний вісник України. 2016. № 52. Ст. 1843.№ 1207-VII. Офіційний вісник України. 2014. № 36. Ст. 957.

34. Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : наказ М-ва внутр. справ України, Ген. прокуратури України, Служби безпеки України від 26 серп. 2014 р. № 872/88/537. Офіційний вісник України. 2014. № 67. Ст. 127.

35. Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції : Закон України від 12 серп. 2014 р. № 1632-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 39. Ст. 2009.

36. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях : Закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII. Відомості Верховної Ради. 2018. № 10. Ст. 54.

37. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 3. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02 (дата звернення: 17.03.2018).

38. Пясковський В.Я., Чорноус Ю.М., Іщенко А.В., Алєксєєв О.О. Криміналістика: підручник. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

39. Сарнавський О. М. Кримінально-правова характеристика викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2009. 180 с.

40. Тихий В. П. Сучасні проблеми застосування і вдосконалення кримінально-правових норм про відповідальність за злочини проти громадської безпеки. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 3. С. 39-43.

41. Хахановський В.Г., Дабіжа Д.В., Пясковський В.В. Особливості використання обліків та автоматизованих інформаційних систем при розслідуванні кримінальних правопорушень: Методичні рекомендації. Київ, 2017. 37 с.

42. Хахановський В.Г., Дабіжа Д.В. Перспективи використання інтегрованої інформаційно-пошукової системи ОВС України під час розслідування кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 229-235.

РОЗДІЛ 7
ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ

Виявлення та розслідування злочинів, учинених у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів або з їх використанням, як правило, супроводжується формуванням несприятливих слідчих ситуацій (наявність обмеженого обсягу інформації, відсутність або обмежений об'єм слідів злочину, відсутність свідків, відмова потерпілих від раніше наданих показань, активна протидія розслідуванню та ін.), які нерідко перешкоджають встановленню й викриттю усіх причетних до злочину осіб та притягненню їх до кримінальної відповідальності. Вказані обставини вимагають своєчасного та тактично правильного вжиття необхідних заходів, удосконалення організації й тактики планування та проведення окремих слідчих (розшукових) дій для отримання відомостей про протиправну діяльність осіб та груп із урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики.

При проведенні опитування працівників оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції м. Миколаєва та Миколаївської області (в рамках курсів підвищення кваліфікації), які займаються виявленням та розслідуванням злочинів зазначеної категорії, 86% опитаних підтвердили необхідність суттєвого оновлення методичних матеріалів з питань тактичного забезпечення проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) при розслідуванні злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї.

Під час розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії першочерговими та невідкладними процесуальними діями є: огляд (місця події, вогнепальної зброї),

затримання підозрюваного, його обшук та огляд речей, допит свідків та підозрюваних, обшук, слідчий експеримент, призначення судових експертиз. Послідовність їх проведення буде залежати від обставин конкретного кримінального провадження, предметом протиправного посягання в якому виступає вогнепальна зброя.

Зважаючи на це, розглянемо особливості тактики проведення окремих із зазначених слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, оскільки при розслідуванні таких злочинів вони мають певну специфіку та особливості.

7.1. Огляд

Одним із важливих питань в організації слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування, зокрема огляду, є забезпечення безпеки слідчих (розшукових) дій в умовах збройного конфлікту – члени СОГ можуть бути захоплені в заручники або ліквідовані учасниками незаконних збройних формувань. Й тут слід зазначити, що принцип терміновості проведення огляду місця події уступає принципу безумовного забезпечення безпеки його учасників.

Враховуючи вищевикладене, саме співробітники військової служби правопорядку та Національної поліції України зобов'язані забезпечити безпеку проведення слідчих (розшукових) дій в умовах військового конфлікту.

Найбільше поширеною з усіх слідчих (розшукових) дій, що проводяться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення є огляд. Аналіз судової та слідчої практики показує, що від результативності та своєчасності його проведення, здебільшого, залежить успіх усього розслідування.

Залежно від предмета огляду виділяють такі його види: огляд місцевості, огляд приміщення, огляд речей та документів, огляд трупа. Комплексною слідчою (розшуковою) дією є огляд житла чи іншого володіння особи.

Іншою комплексною слідчою (розшуковою) дією, є ***огляд місця події,*** який, як визначено законом, у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до

ЄРДР (ч.3 ст. 214 КПК України). Під невідкладними слід розуміти такі випадки, коли зволікання з оглядом може призвести до негативних наслідків для кримінального провадження – зникнення слідів кримінального правопорушення, об'єктів, які можуть стати згодом речовими доказами, зміни обстановки тощо.

Більшість вчених вважають дану процесуальну дію однією з найбільш складних, трудомістких і незамінних[1]. Це пов'язано з тим, що слідчому доводиться стикатися з об'єктами огляду, які мають свою специфіку. Насамперед, це різні види вогнепальної зброї та боєприпасів, які не просто потрібно правильно описати в протоколі, але і виявити відомості, що будуть підтверджувати факт вчинення кримінального правопорушення, сприятимуть встановленню причетних осіб, відновленню повної картини події, що розслідується.

Типовими завданнями, які вирішуються під час проведення огляду місця події є встановлення:

- особи злочинця, його прикмет та ознак;
- того, що відбулося на місці події, чи має подія злочинний характер, чи мав місце факт незаконного обігу вогнепальної зброї;
- коли вчинено злочин та скільки часу учасники події знаходилися на місці події;
- як злочинець потрапив (проник) на місце вчинення злочину, яким шляхом покинув його та в якому напрямку зник;
- в який спосіб, за допомогою яких засобів та знарядь було вчинене злочин;
- кількості злочинців, причетних до обігу зброї;
- цілей та мотивів даного злочину;
- які речі та предмети, виявлені на місці події належать злочинцеві (цям);
- які сліди з місця події могли залишитися на тілі, одязі, речах злочинця, застосованих знаряддях при вчиненні злочину, а також на шляху втечі;

[1] Див.: Бахін В. П., Весельський В. К., КлименкоН. І. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: наук.-практ. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2005. С. 5.

- хто та звідки міг спостерігати або чути те, що відбувалося на місці події.

Зміст та особливості роботи слідчого (слідчо-оперативної групи – СОГ) з огляду місця події по досліджуваній категорії кримінальних проваджень визначаються:

1) характером місця вчинення злочину (відкрита місцевість чи приміщення: ділянка місцевості на прикордонній території України, автомобільна дорога, сховище (склад, збройова кімната, чергова частина з сейфом для зберігання зброї), будинок, квартира);

2) типом та видом вогнепальної зброї, яка була предметом обігу;

3) кількістю осіб, які причетні до незаконного обігу зброї.

У процесі огляду місця події особливу увагу слід звернути на виявлення, фіксацію та вилучення слідів, що:

- характеризують незаконні дії з вогнепальною зброєю, боєприпасами, поясняють мотив заволодіння певним видом зброї або поводження із нею;

- дають можливість встановити причетних осіб (їх кількість, ознаки, особливості дій кожного злочинця за залишеними слідами рук, взуття, кинутих засобів маскування, предметів одягу, недопалків цигарок, інструментів тощо) та механізм вчинення злочину;

- підтверджують факт використання злочинцями в ході заволодіння зброєю транспортних засобів (за слідами протекторів коліс, паливно-мастильних матеріалів тощо), доводять мету їх використання (прибуття та відхід із місця події, підвезення засобів та знарядь для вчинення злочину, вивезення викраденого), дозволяють встановити кількість, моделі;

- засвідчують спротив потерпілих у ході вчинення нападів; застосування вогнепальної зброї під час насильницького заволодіння зброєю;

- вказують на шляхи прибуття злочинців на місце події та їх відходу.

Як правило, злочинці знайомі з традиційними криміналістичними засобами пошуку й виявлення слідів та методами експертних досліджень, тому при вчиненні злочинів у цій сфері намагаються практично не залишати відповідних

слідів. У таких ситуаціях вкрай важливо не тільки ретельно та цілеспрямовано оглянути місце вчинення злочину, але й прилеглу територію, де у більшості випадків слідчим вдається знайти важливі для кримінального провадження сліди та речові докази.

Залежно від характеру та розташування слідової інформації на місці події учасники ОМП доходять висновку про те, що:

- злочин вчинено у місці, де проводиться огляд (на предметах залишено його явні сліди);
- злочин вчинено у цьому самому місці, але обстановка зазнала явних (певних) змін;
- злочин вчинено в одному місці, а його сліди виявлено в іншому місці;
- сліди злочину інсценовано[1].

Специфіка проведення огляду місця події також залежить від того, де саме і у зв'язку з яким саме злочином (обраним способом вчинення) виникла необхідність його проведення. Деякі відмінності у проведенні оглядів місць подій стосуються злочинів, пов'язаних із заволодінням (викраденням) вогнепальної зброї, боєприпасів та незаконним їх зберіганням.

Так, у випадку вчинення незаконного заволодіння вогнепальною зброєю та/або боєприпасами об'єктами огляду будуть:

а) склади озброєння й інші приміщення, спеціально призначені для зберігання вогнепальної зброї та боєприпасів (приміщення, які знаходяться під охороною й збройові кімнати у військових частинах і т. ін.);

б) вогнепальна зброя та боєприпаси;

в) предмети пакування вогнепальної зброї та боєприпасів;

г) засоби транспортування вогнепальної зброї та боєприпасів;

ґ) супровідні й інші документи на вантаж, у якому виявлена вогнепальна зброя й боєприпаси.

[1] Див.: Аксьонов В. В., Кожевніков В. В. До проблеми встановлення факту інсценування злочинів. *Криміналістичний вісник*. 2017. № 1 (27). С. 118.

Автотранспортні засоби також можуть бути об'єктом огляду при незаконному заволодінні вогнепальною зброєю. Оглядом автотранспортного засобу встановлюється:

а) тип і модель такого засобу; його ідентифікаційні ознаки (держномер, номера двигуна, кузова, шасі й ін.);

б) наявність схованок (місця їх розміщення, місткість, специфічні особливості, обумовлені збереженими об'єктами; ознаки, які свідчать про професіоналізм улаштовувача; ознаки об'єктів, які зберігалися в них);

в) наявність спеціальних засобів, які забезпечують безпеку перевезеного незаконного вантажу[1].

При огляді поїздів, морських і повітряних суден також іноді виявляють небезпечний вантаж (вогнепальну зброю та боєприпаси), власник якого невідомий. Такий вантаж може бути розміщений у спеціально обладнаній схованці або перебувати у важкодоступних місцях транспортного засобу. Оглядом подібного вантажу встановлюється:

а) родові ознаки предметів озброєння;

б) спосіб виготовлення (промисловий, кустарний, саморобний);

в) ознаки, які індивідуалізують предмети зброї та боєприпасів;

г) ознаки, які свідчать про власника, відправника або одержувача зброї або боєприпасів;

ґ) стан вантажу;

д) ознаки, які свідчать про час розміщення предметів зброї та боєприпасів;

е) конструктивні особливості схованки, обставини, які обумовили вибір місця для її пристосування й доступу до неї, а також ознаки, які свідчать про її кількаразове використання; призначення схованки для зберігання тільки певних або різних об'єктів.

Об'єктами детального вивчення при огляді місця події у кримінальних провадженнях про незаконне заволодіння вогнепальною зброєю повинні стати:

---

[1] Див.: Марків І.С. Отримання криміналістично значимої інформації під час проведення слідчого огляду по справах про незаконне заволодіння вогнепальною зброєю. *Правова інформатика.* 2011. №3-4. С. 113-119.

- місце зберігання вогнепальної зброї, якою незаконно заволоділи;
- зброя, яка залишилася, особливо якщо її положення змінене;
- частини, які залишилися від викраденої зброї, пакування, приналежності;
- наявні в сховищі документи на зброю.

Оскільки для зберігання вогнепальної зброї використовуються, як правило, спеціально обладнані приміщення (міцні стіни, ґрати на вікнах, металеві або оббиті залізом дверей) із сигналізацією, то місце й спосіб подолання (порушення) останніх, характер виниклих при проникненні в сховище ушкоджень не повинні залишитися без уваги слідчого, який здійснює огляд. Необхідно оглянути й прилеглі до сховища ділянки місцевості, особливо розташовані поблизу, пустуючі будови, будівельні об'єкти, пустирі, чагарники, лісопосадки й т. ін. Ефективності огляду буде сприяти застосування службово-пошукового собаки.

Якщо незаконне заволодіння вогнепальною зброєю мало місце на території підприємства, у приміщенні установи, організації, то для участі в огляді варто запросити їх представників. Вони можуть роз'яснити призначення тих або інших споруд, механізмів, верстатів, устаткування, допомогти відкрити ті або інші приміщення.

За наявності даних, що вогнепальна зброя або бойові припаси викинуті у водойму, слідчий запрошує для його обстеження водолазів-аквалангістів. Вони є допоміжними учасниками огляду, і в протоколі необхідно про це зробити відповідну помітку.

Прибувши на місце події, у даному випадку до місця зберігання зброї або місця, де військовослужбовець ніс із нею службу (караульне приміщення, пост тощо), слідчий заздалегідь подбавши про участь понятих (бажано не з числа військовослужбовців підрозділу, які в подальшому можуть стати свідками у кримінальному провадженні):

- фіксує час свого прибуття, перевіряє організацію охорони місця події, за необхідності надає додаткові вказівки щодо її посилення, зокрема, по огородженню та охороні окремих слідів;

- видаляє з місця події сторонніх осіб, у тому числі співробітників підрозділу, які не беруть участі в огляді або охороні місця події;

- допитує свідків, які виявили пропажу зброї, а також тих, хто брав участь у пошукових заходах, організованих командуванням з метою встановлення кола даних осіб та отримання даних про характер події – кількості та найменуванні втраченої зброї, про дії кожного на місці події, переміщеннях осіб (звідки прибули, куди убули), контактній взаємодії один з іншим та з предметами оточуючої обстановки, а також про зміни, внесені в обстановку місця події до прибуття слідчого, про осіб, які внесли зміни. В них у подальшому відбираються зразки для експертизи з метою виключення з числа осіб, котрі перевіряються.

При огляді складських приміщень з'ясовується:

а) розташування будинку, його типові характеристики й планування;

б) наявність і розташування постів охоронної сигналізації, її стан;

в) для зберігання якого саме озброєння призначалося складське приміщення, яке озброєння й у яких умовах там зберігалося;

г) як злочинці проникли в приміщення і як його покинули;

ґ) що викрадено, найменування й характеристика викраденого, встановлена або передбачувана кількість викраденого;

д) скільки чоловік брало участь у незаконному заволодінні;

е) які технічні засоби або знаряддя використані злочинцями для проникнення в приміщення, чи принесені вони злочинцями з собою або були підібрані з наявних засобів і знарядь, що перебували на місці незаконного заволодіння;

є) які предмети були залишені злочинцями на місці події;

ж) чи використовувалися злочинцями автотранспортні засоби, які саме, де вони перебували при вчиненні злочину;

з) чи є, і які саме обставини, що свідчать про можливе інсценування злочини;

и) чи є в приміщенні місця, спеціально пристосовані для таємного (тимчасового) зберігання зброї, її частин та боєприпасів якими незаконно заволоділи (виявлення таких

схованок може свідчити про триваючий злочин, коли вогнепальна зброя й інші об'єкти перед їх безпосереднім виносом із приміщення спочатку переховувалася у потаємному місці, а потім при сприятливих обставинах виносилася із приміщення).

З урахуванням отриманої первинної інформації слідчий висуває версії про місце знаходження слідів та слідових комплексів, їх інформативність або про приховання злочину та його слідів, можливе інсценування. У першому випадку слідчий помічає сліди в схематичному плані місця події, в другому – намічає обставини, котрі необхідно встановити з метою перевірки версії про приховання злочину.

При огляді місця події слід чітко визначити його межі (включають в себе місце, де відбулося викрадення (втрата) зброї), а також ділянки території, в межах яких знаходяться сліди та предмети, які мають відношення до злочину), послідовність та спосіб (концентричний, ексцентричний та фронтальний). Огляд місця події за фактами викрадень зброї слід вести ексцентричним способом, при якому огляд ведеться від центра місця події до периферії за спіраллю, що розгортається. У випадку дислокації підрозділу, в якому виявлений факт викрадення зброї, поза населеним пунктом, по прибуттю на місце події слід правильно встановити координати місця події, для чого включити навігаційне обладнання, дати йому налаштуватися та переконатись у його коректній роботі[1].

У процесі огляду місця події у кримінальних провадженнях про незаконне заволодіння вогнепальною зброєю і боєприпасами встановлюється:

а) родові ознаки об'єктів незаконного заволодіння (тип і модель об'єкта, виробник і ін.);

б) індивідуальні ознаки об'єкта (зброї і її деталей номер і інші ідентифікаційні знаки);

в) характер пакування й засобів запобігання від впливу зовнішнього середовища або необережного поводження з таким об'єктом;

[1] Див.: Особенности расследования преступлений, связанных с применением запрещенных средств и методов ведения войны: метод. рекомендац; под ред. засл. юриста РФ А.П. Короткова.Москва, 2014.С. 31.

г) комплектність (ця обставина істотна при огляді деяких видів боєприпасів і вогнепальної зброї);

ґ) характеристика комплектуючих деталей, до якого виду зброї вони призначені, їх стан і придатність для використання; чи є ознаки їх використання;

д) наявність на об'єктах, які оглядаються ознак місця, у якому вони зберігалися (наявність на цих об'єктах властивостей, які могли б відобразитися на місцях їх зберігання);

е) чи є на об'єктах сліди переробки, пристосування для позаштатного використання й ін.

Під час огляду в обов'язковому порядку здійснюється фотозйомка. Для систематизації зафіксованої на фотознімках інформації та розкриття їх змісту в логічній послідовності від загального до окремого спеціалістами повинні застосовуватись основні види зйомок місця події: орієнтуюча, вузлова та детальна[1].

За результатами огляду місця події також необхідно: оглянути та вилучити запірні пристрої, запірні та контрольні пристрої, зразки змащення та пакування; вилучити зразки ґрунту; здійснити тимчасовий доступ до речей та документів, які знаходяться на складі (в підрозділі): документації (книги обліку та видачі зброї (боєприпасів), книги обліку осіб, які залучалися до робіт на складі, наряди на видачу зброї, акти перевірок зброї, книга прийому-здачі чергування по підрозділу, облікової та іншої документації).

На заключному етапі огляду слідчий складає протокол огляду місця події, до якого додаються плани, креслення, схеми; пакуються вилучені об'єкти.

Таким чином, знання тактики та особливостей проведення огляду місця події у кримінальних провадженнях за фактами викрадення зброї та боєприпасів, які вчиняються військовослужбовцями в районі збройного конфлікту, дозволить слідчому на початковому етапі розслідування отримати значний масив інформації, яка представляє інтерес

[1] Грибунов О.П., Нарыжный Е.В. Основные аспекты применения цифровой фотографии при осмотре места происшествия. *Эксперт-криминалист.* 2014. №3. С. 33-35.

для розслідування кримінальних проваджень даної категорії, а належна організація СОГ на місці злочину керівництвом слідчого підрозділу, в свою чергу, покликана забезпечити безпеку проведення слідчих (розшукових) дій та взаємодію членів слідчо-оперативної групи з оперативними підрозділами та командуванням військових частин.

При проведенні огляду у місці, де зброя незаконно зберігалася, тактика його проведення є загальною, з певними особливостями. Так, обов'язково вказується місце виявлення зброї, її кількість, індивідуальні особливості.

У випадках розслідування недбалого зберігання вогнепальної зброї, обов'язково вказується місце розташування сейфу, де повинна зберігатися зброя, спосіб його кріплення, доступ до нього.

При затриманні особи зі зброєю остання вилучається, про що складається протокол, у якому вказується точне місце виявлення зброї та індивідуальні особливості самої зброї.

Практично неможливо провести огляд місця події за фактом виявлення так званих «схронів» зброї та боєприпасів без участі спеціаліста.

Так, оглядом встановлено: місцем огляду є ділянка місцевості, що знаходиться в 800 метрах від північно-західної окраїни с. Кримське Новоайдарського району Луганської області. По зазначеній місцевості серед заростей чагарнику проходить путівець. Шляхом дослідження місцевості уздовж дороги ліворуч по ходу руху від с. Кримське з використанням металошукача «Garrett ATX»,було виявлено місце схрону. Місце розташовано в рідкому чагарнику, під деревом на відстані 4 метрів від дороги. При розтині верхньої частини ґрунту, на глибині 30 см від поверхні, було виявлено пластмасову бочку білого кольору, закрита зверху кришкою аналогічного матеріалу, в якій знаходились наступні предмети: автомат – АКС-74У № 111982 (1986 року випуску); патрони калібру 5,45 мм (розсипом) у кількості 500 штук; патрони калібру 9 мм у кількості 45 штук; один магазин (чорного кольору), споряджений набоями калібру 5,45 мм; радіостанція марки «Kenwood TK-2107» № 98002400, ніж складний в чорному чохлі; підсумок для автоматних магазинів (2 відділення); підсумок під 5 гранат ВОГ».

При отриманні інформації щодо зберігання вогнепальної зброї або боєприпасів у спеціально обладнаній схованці слід мати на увазі, що це місце може бути замінованим. Тому при відшуканні схованки та проникненні до неї потрібно залучити спеціалістів-вибухотехніків.

Як показує вивчення слідчої практики, при виявленні одного або декількох екземплярів вогнепальної зброї чи боєприпасів у слідчих труднощів зазвичай не виникає. Однак у випадках одночасного виявлення значної кількості різної зброї та боєприпасів слідчі часто припускаються суттєвих помилок організаційного та тактичного характеру, що призводить до втрати криміналістично значущої інформації.

Враховуючи, що організація та проведення огляду місця події складається з трьох етапів (підготовчого, робочого та заключного), в рамках навчально-практичного посібника буде розглянуто виключно робочий та заключний його етапи з висвітленням особливостей огляду вогнепальної зброї та боєприпасів на місці її виявлення.

При цьому слід зазначити, що на етапі підготовки до проведення огляду місця події слідчий (прокурор) зобов'язаний подбати про пакувальний матеріал, а також про контейнер для транспортування зброї та боєприпасів до місця проведення експертизи або зберігання після проведення огляду.

Приступаючи до огляду місця події, слідчому слід враховувати, що у провадженнях про незаконний обіг вогнепальної зброї, злочинці можуть здійснювати спроби втручання в роботу слідчого, спостерігати за діями слідчо-оперативної групи й намагатися дізнатися про факти виявлення й вилучення слідів, речових доказів чи інших об'єктів, установлення слідчим – імовірних свідків. Це може стати причиною витоку інформації щодо змісту встановлених правоохоронними органами відомостей про злочин і його винуватців, характеру висунутих слідчих версій, напрямів досудового розслідування, планування першочергових слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. У певних випадках зацікавлені особи перебувають поблизу місця злочину з надією на те, що їх можуть запросити до участі в огляді як понятих, і це також треба враховувати під час підготовки й проведення огляду. Тому цілком слушною є пропозиція В.Б. Школьного

щодо необхідності фіксувати з використанням фотозйомки або відеозапису факти перебування навколо місця проведення огляду сторонніх осіб, які можуть бути спостерігачами – членами злочинного угруповання[1] або особами, що не причетні до такої діяльності, але діють за їх указівкою. Перегляд матеріалів такої фіксації дасть у руки слідчого, прокурора важливу інформацію, яка може знадобитися для пошуку співучасників злочину[2].

Робочий етап огляду складається із двох стадій – статичної (загальної) і динамічної (детальної)[3].

Під час *статичної* стадії огляду слідчому необхідно зафіксувати місце виявлення вогнепальної зброї (виміряти з точністю до 1 см відстань відносно точок, обраних у якості постійних орієнтирів, та інших довколишніх предметів), вказати, на якому боці вона лежить (направлена вниз (до ґрунту) або вверх рукоятка затвору (в гвинтівках та автоматах) або вікно кожуху-затвору (в пістолетах), у який бік направлений ствол, здійснити оглядову та вузлову фотозйомку так, щоб окрім самої зброї в кадр потрапили найближчі предмети навколишньої обстановки. Після огляду на місці виявлення, фіксації розташування зброї на схемі та в протоколі та фотографування місця події зброя може бути взята в руки для детального огляду.

Під час *динамічної* стадії здійснюється безпосередній огляд виявленої зброї, а також детальна фотозйомка кожного її екземпляра. На детальних фотознімках має бути видно положення окремих частин і деталей зброї – затвора, курка, запобіжника тощо.

Практичним працівникам при виявленні та вилученні вогнепальної зброї, боєприпасів та конструктивно схожих виробів рекомендується дотримуватись заходів безпеки під час огляду місця події:

---

[1] Див.: Школьний В. Б. Тактика викриття організатора злочинного угруповання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2009. С. 13 (18 с.)

[2] Див.: Павлишина А. А. Слідчий огляд як засіб збирання доказів у досудовому розслідуванні незаконного наркобізнесу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2017. № 26. С. 113 (С. 111-114).

[3] См.: Разумов Э. А, Молибога Н. П. Осмотр места происшествия: справ.-метод. издан. Киев: РИО МВД Украины, 1994. С. 10.

- з метою уникнення падіння зброї, необхідно міцно та впевнено тримати її в руках, уникаючи доторкань до спускового гачка, курка інших деталей ударно-спускового (запалюючого, ініціюючого) механізму, які можуть спричинити постріл;

- не допускається піднімати зброю шляхом уведення до її ствола різних предметів, оскільки це може призвести до її падіння (і, як наслідок, – випадкового пострілу), знищення або пошкодження існуючих та появи нових слідів у каналі ствола;

- спочатку виявлену зброю необхідно оглянути в зібраному стані. Під час огляду зброї або конструктивно схожих із нею виробів необхідно встановити чи заряджена вона та в якому положенні і стані знаходиться ударно-спусковий (ініціюючий, ударний тощо) механізм;

- якщо зброя заряджена – її необхідно розрядити із дотриманням вимог безпеки. При цьому необхідно вживати усіх необхідних заходів для запобігання знищенню або ушкодженню слідів на зброї (біологічних, дактилоскопічних, хімічних, запахових тощо);

- у тих випадках, коли розряджання зброї на місці її вилучення може вплинути на результати наступних досліджень; конструкція зброї або спосіб її функціонування не відомі експерту; конструкція зброї не передбачає її розряджання взагалі; спроба розряджання зброї не в умовах лабораторії є небезпечною для спеціаліста та оточуючих тощо; яку неможливо розрядити без ушкодження елементів заряджання (наприклад, дульнозарядну зброю), - її розряджання на місці вилучення забороняється;

- про неможливість розряджання зарядженої зброї спеціаліст зобов'язаний попередити керівника та інших учасників слідчої (розшукової) дії. Після фіксування необхідної інформації у протоколі слідчої (розшукової) дії спеціаліст повинен забезпечити приведення зарядженої зброї у стан, безпечний для її транспортування до експертного підрозділу.

Це можливо досягнути одним або кількома з таких способів: поставити запобіжник (запобіжники) в положення «запобігання»; поставити курки на запобіжний взвод; підставити між ударниками та капсулями (іншими ініціюючими

пристроями) прокладку; витягнути запал тощо (тобто, вживаючи всіх заходів особистої безпеки, а також використовуючи свій досвід та знання конструкції зброї, привести її у стан, що виключає можливість випадкового пострілу).

Попередньо має бути зафіксоване положення частин, деталей об'єкта і положення в ньому патронів або елементів заряджання.

Для транспортування такої зброї необхідно її помістити у ємність (ящик, коробку тощо), матеріал виготовлення та конструкція якої унеможливлять виліт із неї снаряду або уламків зброї під час випадкового пострілу. У пакуванні перед дульним зрізом такої зброї розміщують та фіксують у такому положенні куленепробивний антирикошетний матеріал (кевларову тканину, деревину тощо);

- при всіх операціях, з метою уникнення висипання незгорілих порошин, неупаковану зброю необхідно утримувати стволом вгору, при цьому не направляти її у свій бік, або у бік інших людей. Перебуваючи в приміщенні тримати зброю так, щоб її ствол був завжди направлений в бік поверхні, що може прийняти кулю, або в бік кута сходження двох капітальних стін;

- упаковувати зброю необхідно в розрядженому вигляді, окремо від боєприпасів. Якщо це не можливо, то привести її у стан, що виключає випадковий постріл. Цей факт зазначається у протоколі, а на упаковці робляться попереджувальні написи;

- боєприпаси та їх компоненти необхідно вилучати таким чином, щоб уникнути їх падіння або ударів, котрі можуть спричинити ініціювання запальної суміші або пошкодити наявні на них сліди;

- виявлені та вилучені капсулі, порох та його замінники необхідно берегти від впливу відкритого вогню, довготривалого попадання прямого сонячного проміння та нагрівання.

- боєприпаси необхідно упаковувати окремо один від одного в упаковку, що виключає пошкодження наявних на них слідів та забезпечує захист від механічних ушкоджень;

- порох та його замінники необхідно упаковувати, зберігати та перевозити окремо від боєприпасів та капсулів в упаковці, що забезпечує захист від механічних ушкоджень[1].

У сучасній практиці під час огляду вогнепальної зброї та інших предметів-слідоносіїв з метою виявлення й фіксації слідів рук, в першу чергу застосовуються фізичні методи: візуальний огляд об'єктів під різними кутами зору неозброєним оком або з використанням оптичних приладів (криміналістичної лупи) у розсіяному і направленому світлі та огляд в УФ-променях. Також може використовуватися прилад RUVIS, за допомогою якого виявляють латентні сліди рук без попереднього їх оброблення дактилоскопічними порошками та хімічними розчинами. У переважній більшості для виявлення невидимих слідів об'єкти слідоносії обробляються дактилоскопічними порошками. При дослідженні фізико-хімічними методами, пари речовин проявників (ціаноакрилова кислота) випаровуються та вступають у хімічну реакцію з потожировою речовиною слідів рук, також дозволяючи виявити латентні сліди[2].

Рис. 408. Сліди папілярних ліній на деталях вогнепальної зброї, виявлених шляхом візуального огляду.

[1] Типова інструкція із заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю, боєприпасами та конструктивно схожими виробами при проведенні експертиз та досліджень: затверджена наказом ДНДЕКЦ МВС України від 20.08.2014 №19/5-173н.

[2] Див.: Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6 «Дактилоскопічні дослідження» / І. І. Жолтанська та ін. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2014. С. 114.

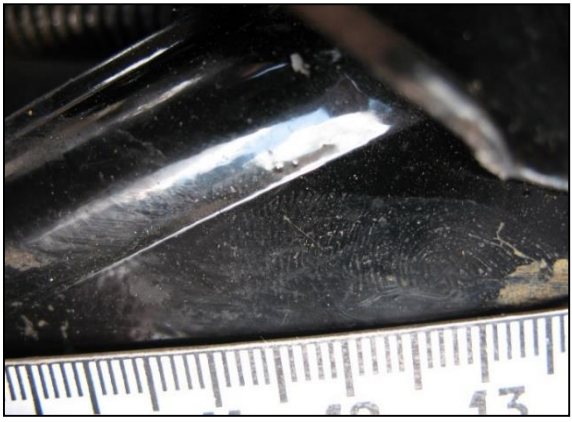

Рис. 409. Сліди папілярних ліній на деталях вогнепальної зброї, виявлених шляхом візуального огляду.

Виявлення (фіксація та вилучення) слідів на вогнепальній зброї відбувається у наступному порядку:

1) вилучення одорологічної інформації (пахучих слідів). При короткочасному контакті підозрюваного зі зброєю (менше 30 хвилин) запахові сліди зберігаються кілька годин (ймовірність їх виявлення вже через годину –дві сильно знижується), при тривалому – до трьох діб. Ношені одяг, взуття та головні убори можуть зберігати запах від декількох днів до декількох місяців. Засохлі плями крові, волосся, зрізи нігтів – до десяти і більше років.

На збереження слідів впливають такі фактори, як температура повітря, вологість, структура поверхні адсорбенту, циркуляція повітря. Так, запахові сліди краще зберігаються в тіні, при низьких температурі і вологості, в закритому приміщенні, на пористій і сухий поверхні. Добрими адсорбентами запахових молекул є пухкий ґрунт і сніг – сліди на них зберігаються до доби (в безвітряну суху погоду)[1].

Відомі експериментальні дані, коли ніж, утримуваний в руці 60 секунд, згодом перебував у закритому безлюдному

[1] См.: Технико-криминалистическое сопровождение расследования преступлений: учеб. пособ. / под ред. канд. юрид. наук А.М. Багмета. Москва: Юрлитинформ, 2016. С. 140.

приміщенні і через 60 днів був успішно ідентифікований біодетектором. Стільки ж часу (в зимовий час) зберігала запах футболка, що носиться учасником експерименту на голе тіло в цілому 10 годин протягом трьох діб і знаходилася потім під відкритим небом на землі[1];

2) виявлення, фіксація, вилучення видимих та слабовидимих слідів рук неруйнівними методами;

3) виявлення, фіксація та вилучення видимих слідів біологічного походження (кров, волосся тощо);

4) виявлення, фіксація та вилученнях інших слідів та речовин;

5) виявлення, фіксація та вилучення невидимих слідів рук та (або) біологічних слідів людини;

6) виявлення та вилучення невидимих інших слідів та речовин[2].

Після виявлення та фотофіксації слідової інформації об'єкти біологічного походження вилучають з дотриманням таких вимог: усі маніпуляції проводять тільки в стерильних гумових рукавичках, попередньо оброблених антисептичним засобом; під час роботи з мікрооб'єктами використовують скальпель, пінцет, ножиці тощо; під час вилучення мікрооб'єктів не використовувати дактоплівок та плівок з клейкою поверхнею[3]; після закінчення роботи з кожним об'єктом інструмент стерилізують; усі вилучені об'єкти перед пакуванням висушують при кімнатній температурі.

До моменту розрядження зброї, тримати її необхідно стволом вгору, не направляючи на себе і оточуючих. Поняті та інші учасники слідчої (розшукової) дії не повинні стояти напроти ствола зброї. Вниз ствол опускати не можна – щоб не висипалися незгорілі порошинки. Не слід піднімати зброю введеним в її ствол або спускову скобу металевим стержнем, олівцем або іншим предметом, оскільки це може

---

[1] См.: Климус Ф. Запах человека и срок его хранения на вещественном доказательстве – метод идентификации по запаху. *Эксперт-криминалист.* 2014. № 2. С. 29.

[2] Див.: Бондар В.С. Методика досудового розслідування умисних вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї: метод. рекоменд. для практ. працівн. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. С. 98 (176 с.)

[3] Див.: Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6 «Дактилоскопічні дослідження» / І. І. Жолтанська та ін. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2014. С. 115.

привести до падіння зброї, забруднення каналу ствола і утворення в ньому нових слідів, висипання з каналу ствола незгорілих порошинок тощо.

Огляд каналу ствола зброї здійснюється з метою виявлення на його внутрішній поверхні слідів пострілу (нагару, незгорілих порошинок), мастила, наявності сторонніх часток (пилу тощо).

Зброя оглядається також з метою фіксації визначення/встановлення маркувальних позначень, встановлення наявності будь-яких ушкоджень, відсутності частин тощо. Такий огляд рекомендується почати з огляду зовнішньої поверхні ствола й дульного зрізу або зовнішньої поверхні кожуха затвору. Також слід звернути увагу на ідентичність заводського порядкового номеру на різних деталях конкретного екземпляру зброї.

Рис. 410. Обріз, виготовлений з мисливської рушниці 16-го калібру моделі «ТОЗ-БМ» 1966 року випуску шляхом видалення саморобним способом передньої частини стволів до остаточної довжини 403 мм та прикладу.

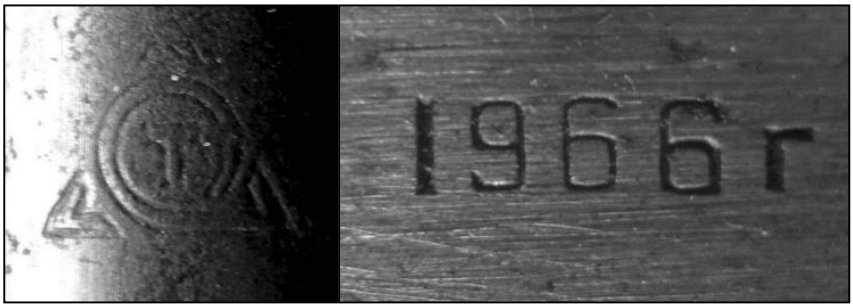

Рис. 411. Маркувальні позначення на частинах обрізу.

Рис. 412. Сліди механічної обробки на частинах обрізу (в місцях нанесення маркувальних позначень).

Рис. 413. Номерні позначення на замкових дошках обрізу.

Рис. 414. Обріз, виготовлений з мисливської рушниці 16-го калібру моделі «ЗК» 1949 року випуску, шляхом видалення саморобним способом передньої частини стволу до остаточної довжини 310 мм та установки цівки і рукоятки саморобного виготовлення.

Рис. 415. Маркувальні позначення на стволі обрізу.

Рис. 416. Сліди механічної обробки на частинах обрізу в місцях нанесення маркувальних позначень.

Внаслідок розповсюдженості явища, при описі предметів є недопустимим домислювання. Так, нерідко особами, які проводять огляд місця події вказуються передбачувані предмети. Наприклад, у протоколі огляду місця події записується про виявлення нарізної зброї «Вепр», що зберігається незаконно та (або) її основних частин, без яких-небудь дозвільних документів на дані предмети. Однак експерти встановили, що вилучені предмети мають інше найменування моделі зброї, що в подальшому викликало ускладнення у провадженні та призвело до необхідності проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій задля уточнення ознак предметів. Зокрема, у даному випадку досліджуваним зразком стала саморобна рушниця, виготовлена на дуже високому технологічному рівні. Зазвичай саморобна зброя має низку характерних візуально відмінних

ознак, як груба обробка поверхонь деталей, відсутність маркування, скорочений ствол. Проте, на практиці трапляються випадки виявлення таких предметів злочинного посягання в сфері незаконного обігу зброї, які візуально не відрізняються від заводських.

Крім того, на практиці зустрічаються достатньо багато зразків газової зброї, які мають зовнішній вид, аналогічний відомим моделям вогнепальної зброї (наприклад, ПМ). Розповсюдженим стало явище використання у якості зброї для вчинення злочинів предметів, які також на перший погляд не просто відрізнити від справжньої вогнепальної зброї (макети, сувеніри тощо).

На підставі викладеного, ми рекомендуємо слідчому (оперативному працівнику) при проведенні огляду місця події та вилученні зброї враховувати ймовірність ситуації, у який зразок зброї, що оглядається зі всіма ідентифікаційними ознаками відповідної моделі зброї, насправді такою моделлю може не бути в силу вищезазначених причин. Таким чином, особам, які здійснюють опис предметів злочину, в рамках певних процесуальних дій рекомендуємо робити застереження, що «на місці огляду вилучено предмет візуально подібний на нарізний карабін моделі «Вепр», за наступними відмінними індивідуальними ознаками».

Рис. 417.Літери УЧ – маркування навчальних автоматів Калашникова і ручних кулеметів Калашникова. Написи ММГ, МГВ, ММГ, АКМ, МАКЕТ, нанесені фарбою або вигравірувані на металевих частинах зброї – маркування деактивованої зброї.

При огляді револьвера необхідно відзначити, яка камора барабана знаходиться напроти ствола, що в ній є – патрон або гільза. А також необхідно підрахувати кількість патронів і гільз, наявних у каморах, причому першою вважається гільза, що знаходиться напроти ствола. Відлік ведеться за годинниковою стрілкою (якщо дивитися на барабан з боку заднього торця).

Якщо боєприпаси були виявлені в штатному ящику, то в ньому може знаходитися опис боєприпасів, які зберігалися у цьому ящику до викрадення.

В описі, за підписом командира підрозділу, зазначаються найменування, виробничі дані на боєприпаси та їх кількість.

На бічній стінці штатного ящика є трафарет, який має такі дані: калібр патрона, зразок кулі, метал гільзи; кількість патронів у ящику; номер партії патронів і номер заводу-виробника; місяць і рік виготовлення патронів; марка пороху. У ящику зі спорядженими магазинами може бути наявним графік переспорядження магазинів, підписаний командиром підрозділу.

Уся ця інформація може бути використана для висування версій щодо місця викрадення (незаконного придбання) зброї та боєприпасів.

На заключному етапі огляду слідчий узагальнює, аналізує та оцінює зібрану інформацію та фіксує його результати. З цією метою складає протокол огляду з додержанням вимог ст. ст. 105-106 КПК України, який є обов'язковим засобом фіксації даної слідчої (розшукової) дії, долучає необхідні додатки (плани, фототаблиці, схеми, зліпки); упаковує об'єкти, вилучені з місця події; вживає заходів до збереження об'єктів, що мають доказове значення тощо.

Під час розслідування кримінального правопорушення у слідчого може з'явитись інформація про місця, де злочинцем здійснювалась пристрілка зброї. Дані ділянки з метою виявлення зброї, гільз, слідів рук та ніг, мікрооб'єктів також підлягають огляду. При огляді мішеней можливо отримати інформацію про навички стрільби злочинця.

При описі вогнепальної зброї в протоколі огляду місця події фіксується:

- місце виявлення вогнепальної зброї та її положення по відношенню до, як мінімум, двох нерухомих точок (об'єктів);
- на якому боці вона лежить;
- яке розташування осі ствола;
- вид зброї (пістолет, автомат, гвинтівка тощо), її система, модель, калібр;
- видимі зовнішні дефекти (вм'ятини, тріщини, погнутості і т. п.), за наявності;
- ознаки ремонту зброї;
- сліди папілярних візерунків, крові, волосся, кіптяви, інших речовин на поверхні зброї, їхня локалізація;
- положення затвора (крайнє заднє положення, крайнє переднє положення, середнє положення, затвор заклинило);
- положення курка (спущений, на бойовому або запобіжному взводі);
- положення запобіжника (вогонь, запобігання);
- маркувальні позначення (найменування, заводський порядковий номер, рік випуску, заводські або фірмові знаки заводу виробника, а також позначення не заводського виробництва (ініціали власника, гравіювання), які знаходяться на частинах зброї ззовні (зброя не розбирається) тощо;
- наявність (відсутність) патрону або гільзи в патроннику (у револьверу – в каморі барабану навпроти стволу), кількість патронів, що залилишись в магазині, їх маркувальні позначення;
- наявність магазину в рукоятці зброї;
- наявність (відсутність) патронів в магазині (за наявності останніх вказується їх кількість, маркувальні позначення, а також ознаки осічок на патронах);
- кількість і напрям нарізів у каналі ствола;
- стан стінок каналу ствола (наявність мастила, іржі, порохового нагару, незгорілих або напівзгорілих порошинок, сторонніх часток тощо, їх інтенсивність);

- наявність або відсутність запаху згорілого пороху що матиме значення для встановлення давності пострілу;
- додаткові способи фіксації зброї (фотозйомка та відеозапис, складання планів та схем);
- спосіб пакування зброї[1].

Необхідно також звертати увагу, чи є в наявності всі деталі зброї, чи не відсутні її частини.

Рис. 418.9,0-мм гвинтівка снайперська спеціальна ГСС «Гвинторіз».

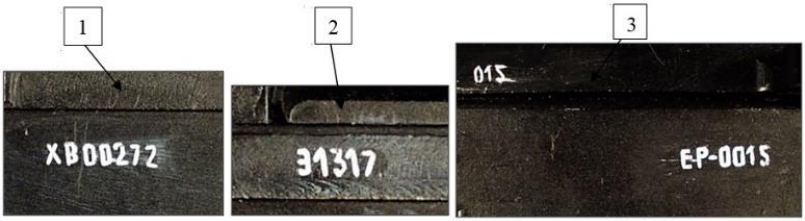

Рис. 419. Маркувальні позначення: 1 – на ствольній коробці ліворуч; 2 – на ствольні коробці ліворуч; 3 – на затворній рамі та ствольній коробці праворуч

[1]Див.: Бондар В.С. Методика досудового розслідування умисних вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї: метод. рекоменд. для практ. працівн. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. С. 104-105; Коваленко В.В. Огляд вогнепальної зброї на місці її виявлення при розслідуванні незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів. Діяльність підрозділів карного розшуку щодо протидії злочинному обігу вогнепальної зброї в Україні у сучасних умовах: матер. постійн. діюч. методол. семінару (м. Миколаїв, 3-4 червня 2016 р.); упоряд. к.ю.н., проф. Б.І. Бараненко. Суми: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2016. С. 30-33; Криміналістика: підруч. / В. В. Пясковський та ін. Київ: "Центр учбової літератури", 2015. 544 с.; Осмотр места происшествия: практ. пособ. / под ред. канд. юрид. наук, доц. В.М. Логвина. Москва: Юрлитинформ, 2011. С. 262.

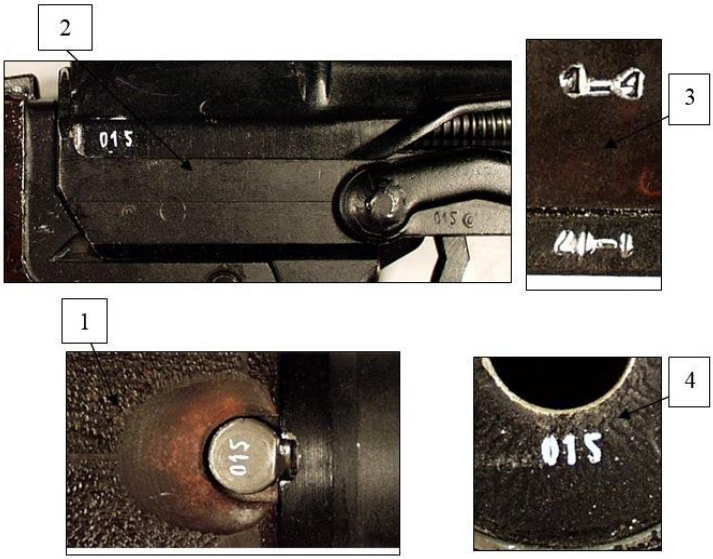

Рис. 420. Маркувальні позначення: 1 – на кнопці фіксатора глушника; 2 – на кришці ствольної коробки праворуч; 3 – на магазині; 4 – на глушнику.

Рис. 421. Пістолет-кулемет «Скорпіон» калібру 7,65-мм.

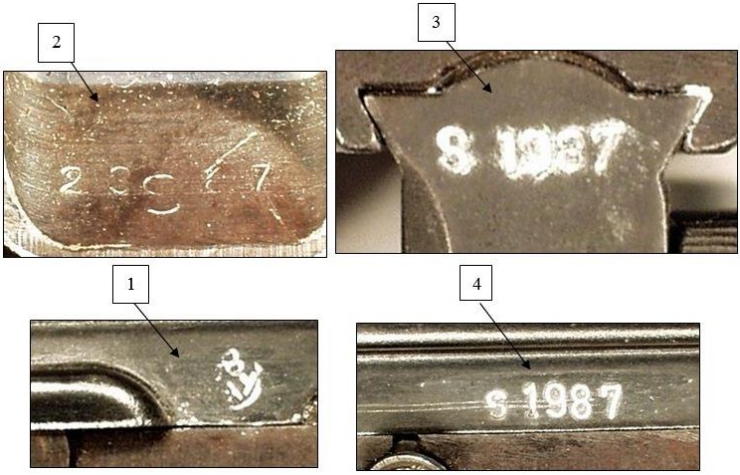

Рис. 422. Маркувальні позначення: 1-4 – на ствольній коробці ліворуч; 2 – на нижній стінці ствольної коробки зверху; 3 – на вузлу кріплення прикладу ліворуч.

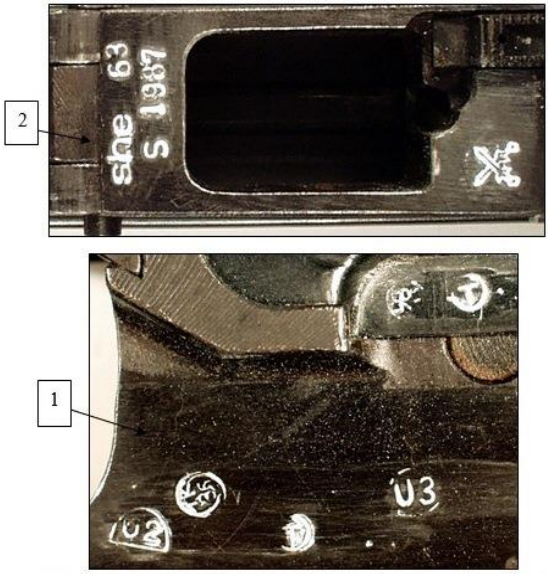

Рис. 423. Маркувальні позначення: 1 – на ствольній коробці праворуч; 2 – на ствольній коробці знизу.

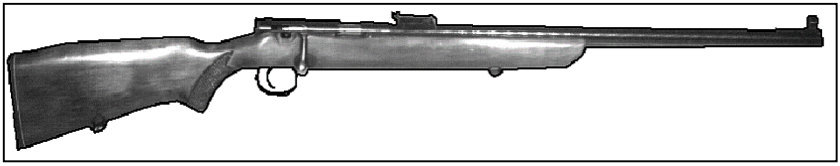

Рис. 424. Гвинтівка ТОЗ-8-01 калібру 5,6 мм.

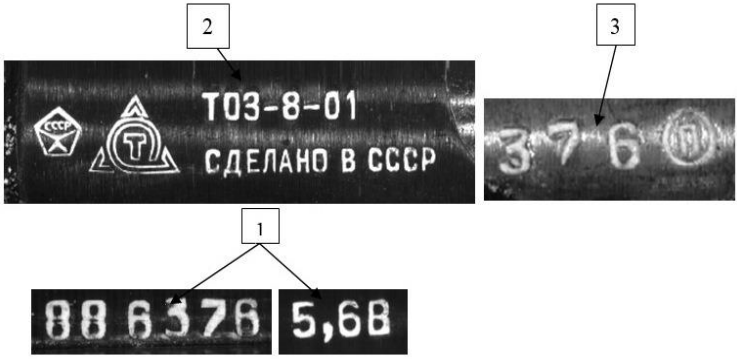

Рис. 425. Маркувальні позначення: 1 – на ствольній коробці ліворуч; 2 – на ствольній коробці зверху; 3 – номер зброї на затворі.

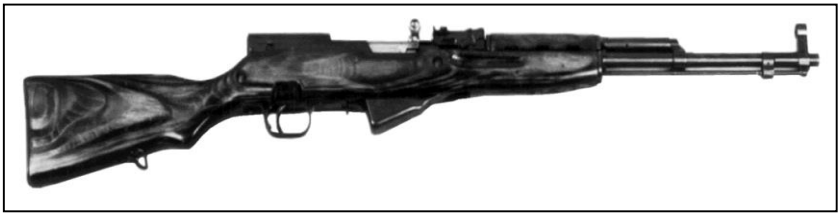

Рис. 426. Карабін самозарядний МП-СКС калібру 7,62х39 мм.

Рис. 427. Маркувальні позначення: 1 – на затворі, кришці магазину, спусковій скобі; 2 – на ствольній коробці ліворуч; 3 – на кришці ствольної коробки зверху; 4 – на затильнику прикладу.

Рис. 428. Рушниця самозарядна Сайга-12К калібру 12х76 мм.

Рис. 429. Маркувальні позначення на ствольній коробці ліворуч.

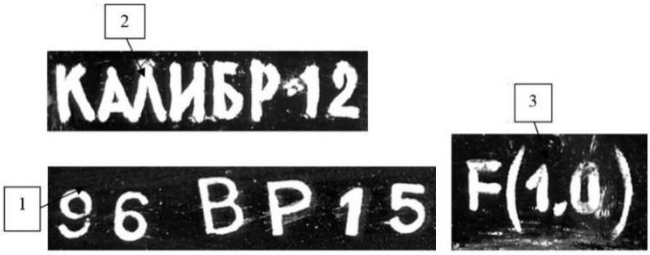

Рис. 430. Маркувальні позначення: 1 – на ствольній коробці праворуч та на затворній рамі праворуч; 2, 3 – на змінному чоку.

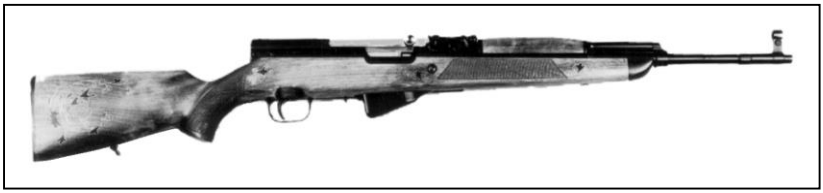

Рис. 431. Карабін самозарядний ТОЗ-97 «АРХАР» калібру 7,62х39 мм.

Рис. 432. Маркувальні позначення на ствольній коробці.

Рис. 433. Маркувальні позначення на ствольній коробці, кришці магазину, спусковій скобі.

Рис. 434. Карабін самозарядний ОЦ-25 калібру 7,62х39 мм.

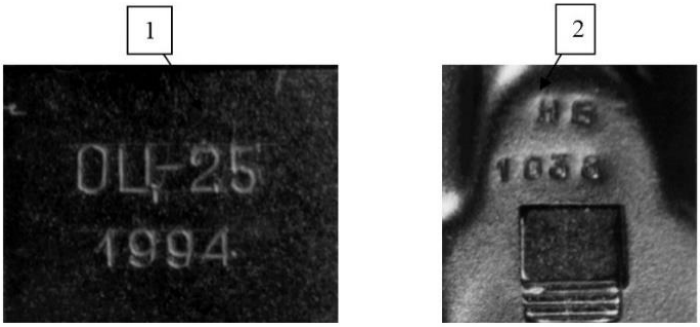

Рис. 435. Маркувальні позначення: 1 – на ствольній коробці знизу; 2 – на кришці ствольної коробки.

Рис. 436. Маркувальні позначення на ствольній коробці праворуч.

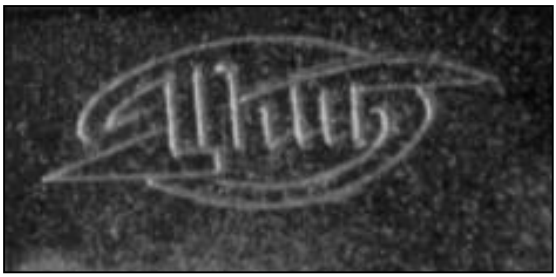

Рис. 437. Маркувальні позначення на ствольній коробці ліворуч.

Рис. 438. 7,62-мм мисливський карабін «АКМС-МФ» з маркувальними позначеннями на лівій стороні колодки прицілу та на лівій стороні ствольної коробки (позначення стріли в трикутнику – клеймо Іжевського машинобудівного заводу; позначення серії та номеру «274068»; рік виготовлення «1976», номер «274068»).

Рис. 439. 7,62-мм мисливський карабін «АКМС-МФ» з маркувальними позначеннями направій стороні колодки прицілу.

Рис. 440. Карабін самозарядний «Вепр-1В» калібру .223 REM.

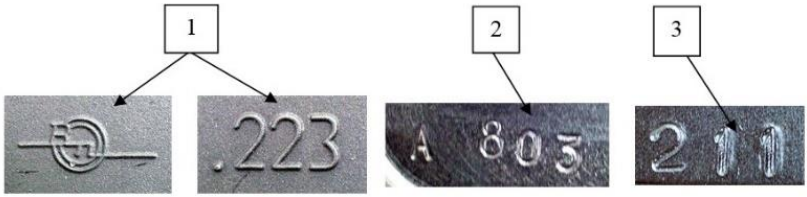

Рис. 441. Маркувальні позначення: 1 – на магазині; 2 – на затворній рамі ліворуч; 3 – на затворній рамі праворуч.

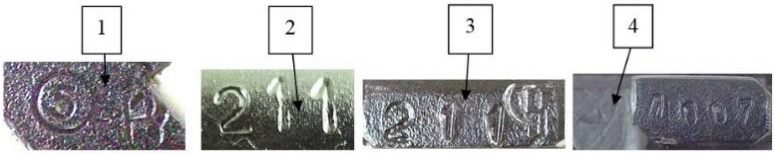

Рис. 442. Маркувальні позначення: 1 – на задній частині поворотної пружини праворуч; 2 – на газовій трубці; 3 – на затворі праворуч; 4 – на затворі ліворуч.

Рис. 443. Маркувальні позначення: 1 – на ствольній коробці праворуч; 2 – на ствольній коробці ліворуч.

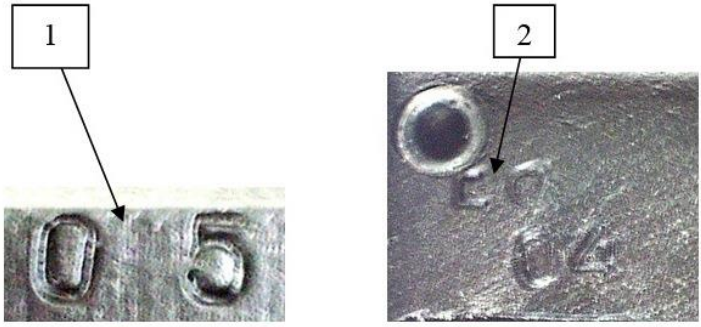

Рис. 444. Маркувальні позначення: 1 – на ствольній коробці зверху; 2 – на ствольній коробці зсередини.

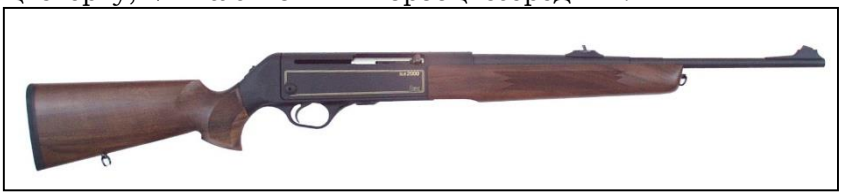

Рис. 445. Карабін самозарядний Heckler&Koch SLB 2000 калібру.30-06 SPRG.

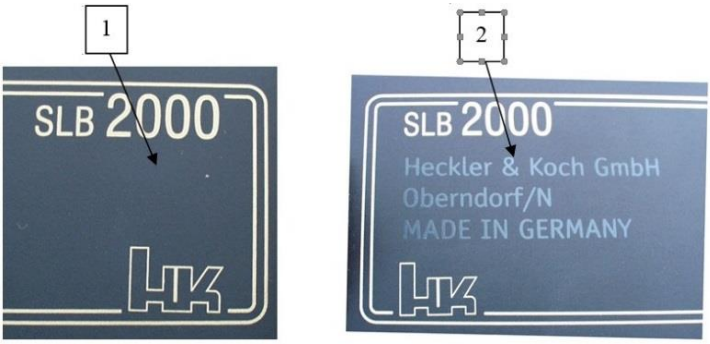

Рис. 446. Маркувальні позначення: 1 – на ствольній коробці праворуч; 2 – на ствольній коробці ліворуч.

Рис. 447. Маркувальні позначення на казенній частині стволу.

При виявленні патронів після фіксації їх місцерозташування звертають увагу на форму їх кулі та гільзи, довжину та діаметр ведучої частини кулі, маркування, колір металу, з якого вони виготовлені, а також наявність слідів від частин зброї (сліди осічки тощо) у вигляді вм'ятин на капсулі та на корпусі гільзи.

При виявленні на місці події окремих деталей (частин) зброї, наприклад, затворів, накладок рукояток, гвинтів, звертають увагу на наявність номерних позначень, пошкоджень та помарок сторонніми речовинами.

Фотографування вогнепальної зброї слід проводити, не беручи її в руки і не змінюючи положення.

Спочатку здійснюється орієнтуюча і оглядова фотозйомка, потім – вузлова і детальна.

Межі вузлового знімка визначаються не тільки об'ємом фіксованого кадру, а й необхідністю включення в кадр предметів, зображення яких дозволить порівняти його з оглядовими знімками та в такий спосіб визначити місце сфотографованого об'єкта на місці події.

Вогнепальну зброю слід знімати за правилами вимірювальної зйомки з використанням масштабної лінійки.

Якщо необхідно окремо зафіксувати будь-які частини зброї, які містять мікрооб'єкти, пошкодження або маркувальні позначення, зйомка проводиться в максимально можливому масштабі.

Використання відеозапису під час огляду вогнепальної зброї.

На відміну від фотозйомки можливості відеозапису більші. Дії учасників кримінального провадження при використанні відеозапису відображаються не в статиці, а в динаміці і можуть бути неодноразово переглянуті. Відеозапис сприяє повнішому і точному відображенню обстановки місця події в протоколі.

Складання планів і схем.

Рекомендується робити ескізи місцевості, де було виявлено вогнепальну зброю, що полегшить роботу слідчого при складанні орієнтуючих та оглядових планів на заключному етапі огляду місця події.

План місця події може бути як схематичним, такі масштабним.

Зображення найбільш важливих ділянок місцевості (вузлів) проводиться шляхом викреслювання окремих слідів і предметів у вигляді детальних планів.

Прив'язку (заміри відстані) слід проводити по відношенню до двох постійних (базових) орієнтирів мінімум від двох частин зброї: дульного зрізу і кута рукоятки.

При складанні планів для зображення окремих предметів використовують умовні знаки, що містяться в спеціальній довідковій літературі. У разі відсутності потрібного знаку необхідно відтворити форму предмета так, як він виглядає при спостереженні зверху.

Виготовлення зліпків.

Даний спосіб фіксації слідів застосується на практиці вкрай рідко. За наявності об'ємного сліду вогнепальної зброї

може бути виготовлений гіпсовий або полімерний його зліпок. Він дозволяє максимально відобразити форму, розміри і особливості мікрорельєфу вогнепальної зброї.

При пакуванні вогнепальної зброї необхідно:

- переконатися, що зброя не представляє загрози для життя та здоров'я людей при транспортуванні та подальшому зберіганні, не заряджена й у патроннику немає патрона;
- заряджену зброю розрядити (вийняти магазин з патронами і патрон з патронника), зробивши відповідну відмітку у протоколі огляду та вказавши про це в постанові про доручення проведення експертизи;
- якщо прийомами, які звичайно застосовуються, розрядити зброю неможливо, то частини ударно-спускового механізму приводяться в положення, яке унеможливлює випадковий постріл (у пістолеті (револьвері) відтягнути затвор (кожух затвора) назад (у револьвері – курок) і поставити до шляпки гільзи патрона прокладку (товстий картон, шматочок пробки), після чого плавно подати кожух затвора вперед, до перешкоди. У револьвері – спустити курок, притримуючи його пальцем). На упаковці зброї про це мають бути зроблені попереджувальні написи;
- дульний зріз зброї закривається чистою білою тканиною і обв'язується навколо ствола ниткою або на нього надягається щільний ковпачок з чистого паперу;
- за загальним правилом, виявлену вогнепальну зброю бажано упакувати в щільний папір. У ситуації наявності на зброї слідів пальців рук, запахових та інших слідів (або припущення про їх наявність) упакувати зброю слід в картонну коробку з належною фіксацією для унеможливлення знищення або пошкодження наявних на ній слідів;
- при пакуванні гладкоствольної мисливської зброї слід обгорнути стволи з обох боків чистим білим папером (білою щільною тканиною) і обв'язати ниткою для фіксації[1];

[1] Див.: Наказ Міністерства Юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98.

- у випадках, коли в схованці виявлено значну кількість екземплярів вогнепальної зброю її слід упаковувати в спеціальні ящики, призначені для пакування та транспортування зброї військовими формуваннями та силовими структурами, які доцільно взяти із собою ще на стадії підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії. Ящики зі зброєю мають бути надійно зачинені. Через замки протягується шпагат, на кінці якого кріпиться бірка з пояснювальними записами, засвідченими підписами слідчого й понятих.

Перед вилученням до кожного екземпляру зброї має бути прикріплена бірка на якій вказують найменування, заводський порядковий номер зброї, час та місце виявлення (вилучення), вид слідчої (розшукової) дії, номер кримінального провадження. Витягнуті зі зброї патрони та змінні магазини упаковують окремо. Якщо виявлено окремі деталі зброї, або зброю в розібраному стані, їх слід порізно упакувати в окремі згортки, а всі згортки в загальний пакунок (коробку), зробивши відповідні пояснювальні написи. Написи засвідчуються підписами слідчого, понятих та спеціаліста.

При упаковці вогнепальної зброї та боєприпасів під час огляду місця події необхідно дотримуватись наступних правил:

а) упаковка об'єкту повинна бути міцною, тобто виключати можливість її пошкодження під час транспортування, а також забезпечувати її цілісність;

б) пакування об'єкта повинно бути герметичним – задля запобігання потрапляння вологи в канал ствола або запобігання порохового нагару. З цією метою дульний зріз зброї закривається чистою білою тканиною і обв'язується навколо ствола ниткою або на нього надягається щільний ковпачок з чистого паперу;

в) на зовнішньому боці пакування або на бірці, прив'язаної до нитки (шпагату), якою зав'язаний об'єкт, мають бути пояснювальні написи відносно об'єкта, який знаходиться всередині (наприклад, «Коробка № 1, об'єкт, схожий за конструкцією на пістолет системи Макарова (ПМ), вилучений з місця події 20.02.2016 за адресою: м. Сєвєродонецьк, вул. Курчатова, буд. 2 кв. 36, за фактом розбою відносно

гр. Карпенка І.Т.»), також мати необхідні підписи учасників слідчої (розшукової) дії та опечатаний відтиском печатки;

г) для покращення якості пакування пропонується використовувати коробку, обладнану всередині пластиковими будівельними хомутами. Це дозволяє швидко та надійно зафіксувати зброю в пакуванні та зменшує час, необхідний для її виготовлення. На нашу думку, на це витрачається від 8 до 12 хвилин;

ґ) об'єкт, вилучений під час огляду місця події повинен зберігатись (транспортуватись) в сухому місці без різких коливань температурного режиму та рівня вологості;

д) суворо забороняється при пакуванні об'єкта піддавати його впливу (розбирати, протирати тощо);

ж) зберігання зброї та боєприпасів здійснюється в призначеному для цього місці.

За наявності на зброї відбитків рук її пакують відповідно до вимог, які ставляться до речових доказів, які направляються на дактилоскопічну експертизу.

Жодних написів або відміток на речові докази наносити заборонено.

Зброя пересилається разом із патронами до неї, які пакуються в окремий пакет. У жодному випадку не надсилати заряджену зброю.

Найкращим способом пересилання зброї є її направлення нарочним. При пересиланні громіздкої зброї (гвинтівки, карабіни, автомати) на невеликі відстані з нарочним зброю можна відправляти без спеціального пакування. При цьому затвор та дульна частина її стволу опечатуються.

Вогнепальна зброя і сліди її застосування не ізольовані від решти інших слідів, що необхідно враховувати при їх пошуку. Крім самої зброї і її складових частин особливу увагу потрібно приділити пошуку слідів ніг, слідів взуття, транспортних засобів та інших слідів, особливо в ситуаціях, коли особа, причетна до незаконного обігу зброї та боєприпасів невідома чи зникла з місця події. Зіставлення та аналіз різних слідів, виявлених на місці події, ефективно допомагають з'ясуванню об'єктивних обставин події, що розслідується.

З метою своєчасного вилучення, запобігання псуванню, втраті слідової інформації на вогнепальній зброї, останню

після проведення її огляду, рекомендується якнайшвидше доставити до експертної установи для проведення комплексу ідентифікаційних судово-експертних досліджень.

У випадках, якщо під час огляду необхідно зафіксувати іншу інформацію, яка відображає результати попередньої оцінки дослідження місця події, доцільно окремо складати аналітичну довідку, в якій слід відображувати версії, які виникли відносно:

а) нових джерел доказів та можливих місць, звідки очевидці могли спостерігати події (з вікон розташованих поруч будівель; зі стежки, яка веде з зупинки громадського транспорту тощо) та де їх слід шукати;

б) можливості фіксації злочинних дій, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї, системами відеоконтролю (телевізійного спостереження), які достатньо широко сьогодні використовуються в громадських місцях та на транспорті, а також, чи міг бути зафіксований злочинець під час прибуття на місце вчинення злочину та вибуття з нього;

в) негативних обставин, які протирічать «речовій» обстановці на місці події;

г) обставин, які сприяли вчиненню даного злочину тощо.

Огляд одягу підозрюваного

Після затримання та обшуку особи підозрюваного доцільно провести ***огляд його одягу*** та особистих речей. При цьому, під час такого огляду слід звернути увагу на:

- сліди, що можуть свідчити про причетність їх власника до обігу вогнепальної зброї або використання такої. Наприклад, наявність пошкоджень предметів одягу, плям крові, фарби, побілки від внутрішніх стін приміщень (сховища зброї або житла громадян), мікрочастинок від одягу потерпілого, які перейшли в результаті контакту з ним на одяг підозрюваного, інших слідів боротьби, зіставлених з аналогічними показаннями свідків або потерпілих або речовими доказами, що вилучені з місця події, можуть бути додатковим доказом причетності підозрюваного до скоєння нападу з метою заволодіння зброєю, причетності до її викрадення тощо;

- наявність на одязі (рукавах, кишенях, підкладці) плям маслянистої речовини може свідчити про факт зберігання зброї при собі, її перенесення, розбирання тощо;

- сліди (частинки) ґрунту на взутті підозрюваного можуть підтверджувати факт його перебування на місці певної події.

Вказані та інші виявлені сліди підлягають детальній фіксації у протоколі огляду із зазначенням того, де та які ділянки одягу, взуття забруднені, які саме сліди (плями) виявлені, їх розмір, колір, форма та інтенсивність відкладення, характерний запах.

У той же час, виявлення подібних ознак на одязі кількох підозрюваних може свідчити про їх спільну участь у вчиненні злочину.

Слід зазначити специфіку виявлення, вилучення та пакування слідів пострілу з поверхні тіла підозрюваного (кисті рук, голова (вушні раковини, ніздрі, рот), шия). Носіями слідів пострілу з тіла підозрюваного в даному випадку є тампони зі змивами вказаних слідів. Кожна окрема зона поверхні частини тіла при пошуку та вилученні слідів пострілу обробляються окремим тампоном, а при обробці кистей рук окремий тампон потрібний для кожного пальця та міжпальцевої складки. Кожний тампон після обробки певної ділянки тіла підозрюваного пакується окремо з вказівкою на пакуванні локалізації ділянки тіла, для якої застосовувався даний тампон.

7.2. Допит

Допит (ст. 224 КПК України) – це слідча (розшукова) дія, змістом якої є отримання та фіксування у встановленій кримінальним процесуальним законом формі показань підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, експерта, що містять відомості про відомі їм обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Законодавець наділив правом проведення допиту слідчого (ст. 40 КПК); прокурора (ст. 36 КПК України); співробітника оперативного підрозділу, на підставі письмового доручення слідчого, прокурора (ст. 41 КПК України); слідчого суддю (ст. 225 КПК України).

У ст. 103 КПК України встановлено, що процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися у протоколі, на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії, а також у журналі судового засідання. Допит, як слідча (розшукова) дія, може бути зафіксований всіма, з названих, способів. У той же час, в ч. 2 ст. 104 КПК України зазначено, що якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У цьому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього. Причому, у матеріалах кримінального провадження повинні зберігатися оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо (ч. 3 ст. 107 КПК України).

Особливості фіксації допиту також передбачені ч. 5 ст. 224 КПК України в якій встановлено, що під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис. Питання можливості застосування названих технічних пристроїв вирішується за внутрішнім переконанням особи, що проводить допит. Його також можуть ініціювати представники сторони захисту, шляхом заявлення відповідного клопотання.

За загальним правилом, допит проводиться у службовому кабінеті слідчого – за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати.

У ч. 1 ст. 218 КПК України зазначається, що досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення. Зі змісту наведених статей випливає, що за загальним правилом, місцем проведення допиту є службовий кабінет посадової особи, а саме – слідчого, який розташований в конкретному органі досудового розслідування. Для проведення допиту у всіх інших місцях, КПК України вимагає погодження особи, яку мають намір допитати.

Згідно частини 2 статті 224 КПК України, допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день. Не дивлячись на позитивні моменти вдосконалення українського кримінального процесуального законодавства, часова та термінологічна невизначеність ч. 2 ст. 224 КПК України може створювати неабиякі складнощі під час її практичної реалізації. Це пояснюється наступним. Часова невизначеність полягає в тому, що встановивши необхідність перерви під час допиту, законодавець не визначив її строк, тим самим віднісши вирішення цього питання на внутрішнє переконання особи, що проводить допит.

Факт перерви і її часовий проміжок обов'язково має бути зафіксований в протоколі допиту особи. Так, в п. 2 ч. 3 ст. 104 КПК України закріплено, що в описовій частині протоколу обов'язковій фіксації підлягає послідовність дій особи, яка проводить процесуальну дію. Тому і оголошення перерви особою, що проводить допит не становить виключення із цього правила.

Допит свідків

Відповідно до ст. 65 КПК України, свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань.

Важливо підкреслити у цьому зв'язку, що показання свідків суд досліджує безпосередньо в судовому засідання й отримує усно.

При цьому, згідно ч. 4 ст. 95 КПК України, суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 КПК України. Також, суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них.

Вітчизняний законодавець відійшов від «слідчого» підходу до формування такого джерела доказів, як показання, чим значно розширив дію загальної засади кримінального провадження, передбаченої ст. 22 КПК України, а саме – змагальності сторін та свободи у поданні ними суду своїх

доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. У той же час, враховуючи цілком реальну можливість існування обставин об'єктивної дійсності, які можуть призвести до неможливості реалізації права/обов'язку окремих учасників кримінального провадження давати показання, що матимуть доказове значення, а отже і права впливати на вирішення кримінального провадження, в КПК України було передбачено такий виняток із принципу безпосередності дослідження показань, як допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК України), який проводиться слідчим суддею.

Слід зазначити при цьому, що у списку свідків, який формується за клопотанням сторони обвинувачення та захисту можуть бути зазначені також згідно з абз. 4 ч. 7 ст. 140 КПК України поняті як свідки проведення певної слідчої (розшукової) дії та особи, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення (ч. 2 ст. 256 КПК України). Водночас, не можуть бути допитаними як свідки особи, визначені у ч. 2 ст. 65 КПК України, за винятком випадку, передбаченого ч. 3 ст. 352 КПК України, тобто коли особи визначені у п. п. 1-5 ч.2 вказаної статті були звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, що довірила її, у визначеному останньою обсязі та у письмовій формі[1].

У розслідуванні злочинів щодо незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів допит свідків є однією із найпоширеніших слідчих (розшукових) дій.

Свідків у кримінальних провадженнях досліджуваної групи злочинів доцільно поділити на такі види:

1) свідки, яким відомі будь-які відомості про намір підозрюваного вчинити один зі злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів;

2) свідки, що були очевидцями вчинення одного зі злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї. Невиправдане зволікання з допитом таких свідків може привести до втрати доказів, так як факти, що сприймалися свідком, зазвичай не

[1] Див.: Максимішин Н. М. Судовий допит: процесуальне і криміналістичне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. С. 159.

мають для нього особливого значення і тому швидко забуваються. Нарешті, зацікавлена особа може шляхом шантажу, підкупу, використовуючи дружні стосунки або іншим шляхом, схилити свідка до дачі неправдивих показань;

3) свідки, що були очевидцями затримання особи, що підозрюється у причетності до незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів;

4) свідки, які володіють інформацією про особу підозрюваного.

1. *У свідків, із числа осіб, яким відомі будь-які відомості про намір підозрюваного вчинити один зі злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів (знайомих, приятелів або близьких підозрюваного)* з'ясуванню підлягають такі типові питання:

- коли, де і за яких обставин їм стало відомо про намір підозрюваного вчинити злочин, пов'язаний з обігом вогнепальної зброї, боєприпасів, який саме злочин;
- з яких джерел свідок отримав таку інформацію (із розповіді підозрюваного або від інших осіб, кого саме) і наскільки серйозно вона була сприйнята свідком;
- чи розповідав підозрюваний про те, яка саме зброя його цікавить, в який спосіб та з якою метою він бажає нею заволодіти (отримати), збути тощо. Хто з осіб ще володіє такою інформацією та може це підтвердити;
- чи було відомо свідку час та місце вчинення підозрюваним злочину (злочинів) у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів;
- чи висловлював підозрюваний раніше подібні наміри, якщо так, то коли, наскільки серйозно, чим їх мотивував, чи бачили вони у даної особи зброю, боєприпаси;
- чи не помічав свідок будь-яких змін у поведінці підозрюваного до або після вчинення ним протиправних дій з вогнепальною зброєю або боєприпасами?

2. *У свідків, що були очевидцями вчинення одного зі злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї* та боєприпасів з'ясуванню підлягають такі типові питання:

- у зв'язку із чим, свідок опинився поблизу або безпосередньо на місці вчинення злочину;

- коли саме він помітив підозрілу на його погляд ситуацію (наприклад, нетипову розмову про можливість придбання вогнепальної зброї, боєприпасів, умовляння певної особи придбати, обміняти вогнепальну зброю, боєприпаси, допомогти у виготовленні, ремонті, переробці вогнепальної зброї тощо) або особу, чим він займався в той час, чому саме звернув на неї/нього увагу, чи упізнав він кого-небудь, якщо так, то кого саме;
- з якої відстані він спостерігав за подією, які особливості для сприйняття були в той час (слабке освітлення, сторонній шум, наявність значної кількості людей, які голосно спілкувалися, сперечалися тощо);
- чи спілкувалися особи між собою, якщо так, то яким був предмет їх розмови;
- чи допомагав хто-небудь підозрюваному вчинити злочин, якщо так, то в чому полягали його дії;
- як себе поводили особи, дії яких сприймалися (чи бачили вони, що за їх діями спостерігають, чи намагалися приховати обличчя, вогнепальну зброю тощо);
- хто ще бачив (міг бачити) протиправну подію та особу злочинця;
- чи знайомі йому особи, про яких йдеться (якщо так, хто це, коли та за яких обставин відбулося знайомство), якщо ці особи йому незнайомі, з'ясовуються ознаки зовнішності цих осіб та можливість подальшого впізнання їх свідком (зокрема злочинця);
- в якому напрямі, зникли підозрювані з місця вчинення злочину;
- чи використовувався транспортний засіб, якщо так то який (марка, колір, номер), де він знаходився;
- якими могли бути причини та умови вчиненого злочину?

3. *У свідків, що були очевидцями затримання особи, що підозрюється у причетності до незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів* з'ясуванню підлягають такі типові питання:

- за яких обставин вони виявилися очевидцями затримання певної особи;
- як дана особа поводила себе під час затримання;

- чи були у даної особи у руках які-небудь речі, предмети, згортки, вогнепальна зброя, боєприпаси тощо, які їх характерні ознаки;
- що особа робила безпосередньо перед затриманням;
- в який момент особа була затримана;
- чи намагалася особа позбутися від вогнепальної зброї, боєприпасів, предметів та інших речей, що знаходилися при ній;
- якщо так, то в чому це проявлялося;
- що завадило особі здійснити заплановані дії;
- якщо ж дана особа все ж викинула якісь предмети або речі, то куди саме, що це були за предмети;
- чи помітив це хто-небудь;
- яким чином викинуті предмети або речі опинилися у затриманого?

4. *У свідків, які володіють інформацією про особу підозрюваного* з'ясуванню підлягають такі типові питання:

- спосіб життя, стан підозрюваного (чи перебував, або досі перебуває на обліку у психіатра або нарколога, чи переносив коли-небудь черепно-мозкові або інші травми, якщо так, то коли та у зв'язку з чим);
- чи спостерігали вони у поведінці підозрюваного будь-які відхилення, дивацтва, якщо так, то коли, де, за яких обставин і як це відбувалося;
- з ким з осіб підозрюваний підтримує дружні (товариські) стосунки, чи є серед них раніше судимі особи, якщо так за які злочини;
- де, з ким і на яких умовах проживав підозрюваний; чи приходили (приїздили) до нього додому сторонні особи, якщо так, то хто, та з якою метою, характерні прикмети цих осіб, періодичність їх появи, рід відносин з підозрюваним тощо;
- наявність у власності підозрюваного будь-якої зброї, боєприпасів; час та місце їх придбання, зберігання; мотиви і цілі придбання зброї (основних частин);
- в яких місцях підозрюваний з'являвся (міг з'являтися) з вогнепальною зброєю;
- чи могла використовуватися наявна у підозрюваного вогнепальна зброя та боєприпаси при вчиненні інших злочинів;

- чи має підозрювана особа спеціальні знання або фахову освіту, підготовку тощо, пов'язану з поводженням з вогнепальною зброєю;
- місце можливого перебування підозрюваного (у випадку переховування під правоохоронних органів), місце ймовірного знаходження знарядь або засобів скоєння злочину, вогнепальної зброї, боєприпасів, предметів одягу тощо.

У разі необхідності в якості свідків можуть бути допитаній інші особи, залежно від особливостей кожного кримінального провадження про незаконний обіг вогнепальної зброї та боєприпасів.

Наприклад, при ***розслідуванні викрадень*** вогнепальної зброї, комплектуючих їх частин в якості свідків можуть бути допитані: *керівники установ, підприємств і організацій; охоронці приватних або відомчих структур; двірники; особи, які знають про буд-які обставини, пов'язані з вчиненим злочином.*

При викраденні або вимаганні зброї, боєприпасів слід встановити наступне: коли виявлено недостачу названих об'єктів у місцях їх зберігання; ким, коли та за яких обставин виявлено недостачу; як саме було організовано облік та зберігання цього майна, хто мав до нього доступ, як воно відпускалося, за якими документами; кому; які відхилення від встановленого порядку зберігання були допущені, з чийого відома або санкції, з якої причини; невиконання яких обов'язків з охорони зброї та інших названих об'єктів сприяло їх викраденню або знешкодженню або до інших тяжких наслідків, яким саме; якщо недбале зберігання вогнепальної зброї стале умовою вчинення злочину іншою особою з тяжкими наслідками, то слід встановити, в чому полягало недбале зберігання зброї, хто знав про це, хто міг цим скористатись, чи попереджалася особа, відповідальна за зберігання зброї, про необхідність вжиття належних заходів до її охорони та чому вона нехтувала цим попередженням?

При розслідуванні злочинів за «гарячими слідами», у тому числі й в кримінальних провадженнях про викрадення зброї та боєприпасів, виникають нестандартні ситуації, котрі диктують необхідність допитів у експрес-режимі, тобто

у скороченій формі. В цьому випадку увага допитуваного концентрується на ключових питаннях, суттєвих для слідчої ситуації, що склалася.

По мірі стабілізації обстановки проводиться додатковий допит за всіма обставинами, які цікавлять слідство. Він здійснюється з урахуванням проведених слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій із застосуванням тактичних прийомів, які базуються на збудженні у допитуваного асоціативних зв'язків за часом, простором та суб'єктами.

Слід зазначити, що для активізації асоціативних зв'язків та пам'яті допитуваного доцільно провести слідчі (розшукові) дії на місці сприйняття деталей події (слідчий експеримент).

Ефективним способом отримання достовірної, вичерпної суб'єктивної інформації на даному етапі розслідування є метод когнітивного інтерв'ю.

Умовами, які сприяють отриманню позитивного результату при проведенні допиту за вказаним методом є наступні:

- свідок, з яким передбачається проведення заходів з активізації пам'яті, повинен бути безпосереднім учасником подій, які цікавлять слідство;
- у свідка має бути бажання сприяти слідству;
- у свідка повинні бути фізично працездатні структури мозку, які відповідають за збереження інформації (відсутність черепно-мозкової травми, порушень мозкової діяльності внаслідок алкогольної або наркотичної інтоксикації тощо).

В районах збройного конфлікту нерідко виникає необхідність у стислі терміни отримати показання від великої кількості свідків. У даному випадку використовуються такий тактичний прийом, як пропозиція очевидцям події записати свої показання власноруч за спеціально підготовленими з урахуванням наявних методичних розробок переліками питань, у яких запитання охоплюють увесь предмет допиту та диференціюються залежно від категорії допитуваних.

Достовірність отриманих у такий спосіб показань можливо перевірити за допомогою методу психолінгвістичного аналізу, в основі якого лежить твердження про те, що правдиві показання відрізняються від неправдивих як за змістом, так і за формальними лінгвістичними ознаками. При цьому дослідженню піддаються компоненти письмових показань: частини мовлення (займенники, дієслова, іменники); стороння інформація, яка не має прямого відношення до провадження; ступінь переконаності у інформації, що повідомляється; баланс тверджень (показань), які складаються з трьох частин («до», «під час», «після» події). Якщо яка-небудь частина показань є неповною, або зовсім відсутня, то вельми ймовірно, що вони є неправдивими.

В якості свідків повинні бути допитані:

- особи, які першими виявили викрадення зброї (боєприпасів);
- військовослужбовці, за якими закріплена викрадена зброя (боєприпаси);
- матеріально відповідальні особи та інші особи, яким можуть бути відомі які-небудь відомості про подію злочину та осіб, котрі його вчинили.

Залежно від обставин викрадення та особи допитуваного необхідно за можливістю встановити наступні питання:

- *у осіб, які першими виявили викрадення:*
- в який час та за яких обставин допитуваний виявив викрадення;
- які дії вчинив, які зміни вніс у обстановку місця події та з якою метою;
- кого бачив поблизу сховища;
- які дії оточуючих допитуваному здалися підозрілими і чому саме;
- *у командування військової частини та матеріально відповідальних осіб:*
- коли, скільки та яким порядком були отримані військовою частиною зброя та боєприпаси, де та які документи можуть підтвердити цей факт;
- хто з посадових осіб військової частини відповідає за збереженість зброї та боєприпасів та чи всі посадові особи

дотримувалися встановленого порядку їх отримання, зберігання та видачі;

- яким порядком здійснювалося зберігання, видача та приймання зброї та боєприпасів і хто саме з посадових осіб та за якими документами здійснював ці операції;
- яка зброя, які боєприпаси викрадено (вид, зразок (модель), номер, калібр, серія, рік випуску, завод-виробник, інші технічні та конструктивні особливості), де та в якому стані вони знаходились;
- чи не викрадені зі складу (кімнати, палатки) інші предмети, які не відносяться безпосередньо до зброї (кобури, ремені, розгрузки, папір тощо);
- коли допитуваний бачив викрадені предмети останнього разу;
- час останньої внутрішньої перевірки (інвентаризації, ревізії) наявності зброї та боєприпасів, у якому порядку вона проводилась, де та які відомості є про це;
- коли, яким чином здійснювалося зберігання, видача та приймання зброї і боєприпасів та хто саме з посадових осіб і за якими документами здійснював ці операції;
- коли, яким чином та хто опечатував приміщення для зберігання зброї та боєприпасів, хто та яким чином розкривав вказане приміщенні, якщо розкривав;
- як організовується внутрішня (караульна) служба по охороні зброї та боєприпасів;
- у кого знаходяться ключі та печатки від приміщень для зберігання зброї та боєприпасів, чи не втрачалися вони, хто міг заволодіти ними в момент викрадення або до цього;
- чи не передавалися ключі та печатки від приміщень для зберігання зброї та боєприпасів іншим особам, у тому числі на короткий проміжок часу, та якщо передавались, то кому та за яких обставин;
- чи не помічав допитуваний раніше слідів проникнення (спроб) у приміщення для зберігання зброї та боєприпасів, та якщо так, то кому і коли доповідав про це та які дії в зв'язку з цим вчиняв;

- чи є у допитуваного на прикметі підозрілі особи, здатні вчинити дане викрадення, та чи не висловлював хто-небудь свого інтересу до викраденої зброї та боєприпасам;

• *у посадових осіб, відповідальних за охорону та оборону приміщень для зберігання зброї та боєприпасів:*

- у якому порядку здійснювалася охорона та оборона приміщень для зберігання зброї та боєприпасів та якими видами контролю доступу вони обладнані;
- коли, ким та за яких обставин було виявлено викрадення зброї та боєприпасів;
- кого допитуваний бачив у цей час або незадовго до цього поблизу від місця вчинення злочину, чи не чув він під час несення служби яких-небудь підозрілих звуків;
- у якому порядку було організовано несення служби;
- у якому порядку приймалося та передавалося майно під охорону;
- чи відлучався хто-небудь зі складу наряду (караулу), куди та на який час;
- чи не відволікали допитуваного від несення служби які-небудь військовослужбовці;
- як допитуваний може охарактеризувати військовослужбовців, котрі цікавлять слідство;

• *у військовослужбовців, які знаходились у караулах та нарядах:*

- у якому порядку було організовано несення служби (кількість залучених військовослужбовців, їх обов'язки, місце несення служби та умови огляду);
- в який період часу допитуваний ніс службу та чи не покидав місце служби;
- хто з військовослужбовців переміщувався поза строєм (підрозділом), у тому числі з наряду;
- хто з військовослужбовців переміщувався з пакетами, сумками, рюкзаками тощо;
- хто з військовослужбовців був відсутній на вечірній перевірці, в тому числі з поважних причин;
- хто з військовослужбовців покидав місце розташування у нічній час, у тому числі в зв'язку зі службовою необхідністю;

- до кого з військовослужбовців приходили цивільні особи;

• *у військовослужбовця, за яким закріплена викрадена зброя:*

- коли допитуваний в останній раз звіряв номер зброї з номером, записаним у військовому квитку;
- коли допитуваний останній раз отримував та здавав викрадену зброю;
- в якому технічному стані знаходилась зброя та чи була вона придатна до проведення пострілів; коли допитуваний останній раз проводив з неї постріли;
- які індивідуальні ознаки були на викраденій зброї (відколи, вм'ятини, подряпини, потертості тощо);
- хто з товаришів по службі цікавився зброєю допитуваного;
- хто з товаришів по службі брав у руки зброю допитуваного або за яких обставин він це робив.

Крім того, *у всіх допитуваних встановлюється:*

- кого вони можуть підозрювати у вчиненні даного злочину та як характеризують підозрюваних;
- у кого з військовослужбовців були або є дивини у поведінці;
- хто з військовослужбовців проявляє особливу зацікавленість до розслідування або цікавився цінами на зброю та боєприпаси;
- хто з військовослужбовців після дати викрадення зброї або боєприпасів придбав коштовну річ, погасив борг перед товаришами по службі, магазином або кредитними організаціями;
- хто з військовослужбовців має велику заборгованість перед товаришами по службі, магазином або кредитними організаціями.

Слід зазначити, що на допитах слідчий може стикнутися з таким явищем, як кругова порука, котра розповсюджується в мікроколективах військовослужбовців (земляки, ті, які мають бойові поранення, нагороджені державними нагородами тощо). Кругова порука викликає груповий конформізм, при якому одні військовослужбовці підпадають під

вплив інших членів військового колективу та діють за принципом «як всі, так і я». Внаслідок цього допитувані особи можуть давати неправдиві показання.

Нами поділяється панівна в юридичній літературі точка зору щодо засобів подолання кругової поруки з метою отримання правдивих показань. Спочатку за допомогою командування виявляються та ізолюються організатори кругової поруки. При цьому першими допитуються ті з військовослужбовців, хто позитивно характеризуються, які не зацікавлені в приховуванні фактів, що цікавлять слідство. Їм роз'яснюється пагубність кругової поруки, котра сприяє в даному випадку тому, що злочинці, які викрали зброю та боєприпаси, можуть у цей час вчинити й інші не менш тяжкі злочини.

Таким чином, допит свідків на початковому етапі розслідування викрадень зброї та боєприпасів, котрі вчинюються військовослужбовцями в районах збройного конфлікту, має свої особливості у вигляді напруженого в силу бойової обстановки стану допитуваних осіб, а також широко розповсюдженої кругової поруки. Знання цих проблем та шляхів їх подолання дозволить слідчим суттєво підвищити якість та ефективність проведення допитів, що, своєю чергою, сприятливо відобразиться на якості розслідування кримінальних проваджень даної категорії.

При ***розслідуванні заволодіння*** вогнепальною зброєю, що вчиняється шляхом шахрайства в якості свідків можуть бути допитані: *очевидці злочину, родичі, знайомі, сусіди підозрюваного або потерпілого; особи, які постійно перебувають на місці скоєння шахрайських дій (продавці, касири, водії таксі, працівники вокзалів тощо).* При ***розслідуванні заволодіння*** вогнепальною зброєю, що вчиняється ***шляхом привласнення*** в якості свідків можуть бути допитані: *свідки-очевидці, які бачили, як підроблялися або незаконно оформлювалися документи на вогнепальну зброю, проводилося її вилучення; особи, які мають пряме відношення до складання звітності (працівники бухгалтерії, які обробляють облікову документацію, працівники планово-економічних і технічних відділів); особи адміністративно-технічного*

персоналу, що посвідчують документи щодо виконання певної роботи (командири підрозділів, керівники *служб), та інші посадові особи, які посвідчують документи; службовці, безпосередні учасники і виконавці виробничих процесів і робіт, під час яких відбувалися привласнення; працівники охорони або пропускної системи; працівники, які здійснюють керівництво та контроль за роботою організації, де допущені привласнення (які проводили перевірки, ревізії, інвентаризації тощо).*

При цьому предмет їх допиту буде залежати від обставин конкретного кримінального провадження, наявної в розпорядженні слідчого інформації та відомостей, які необхідні слідчому для повного, всебічного та об'єктивного розслідування.

Крім типових питань, у розслідуванні окремих злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів повинні з'ясовуватися інші конкретні питання.

Так, наприклад, у свідків, що були очевидцями **вимагання вогнепальної зброї** (тих, хто міг чути, як висуваються протиправні вимоги, бачили їх в письмовому вигляді, були присутні при передачі вогнепальної зброї, яку вимагали тощо) додатково з'ясовуються:

- де, коли, за яких обставин було висунуто протиправні вимоги;
- який термін був визначений для передачі вогнепальної зброї;
- скільки було злочинців, які їхні прикмети;
- хто зі злочинців та які дії вчиняв, що говорив, які погрози та в якій формі висловлював, які насильницькі дії здійснював та інші питання.

У свідків, що були очевидцями **контрабанди вогнепальної зброї** (працівники митниці, що виявили предмети контрабанди; провідники, стюардеси, водії автобусів, пасажири – попутники затриманого тощо) додатково з'ясовуються:

- де, коли, ким, за яких обставин виявлені предмети контрабанди (вогнепальна зброя);
- які документи надавалися затриманим, як він при цьому себе поводив, які пояснення давав, що заперечував;

- чим затриманий привернув до себе увагу;
- чи був затриманий один при посадці або хтось проводжав його;
- з ким затриманий контактував під час перевезення.

При виявленні «безхазяйної» вогнепальної зброї та боєприпасів у свідків – провідників, стюардес, водіїв автобусів з'ясовується:

- що їм відомо про виявлену вогнепальну зброю, боєприпаси – предмети контрабанди;
- хто та за яких обставин міг сховати вогнепальну зброю у цій схованці;
- хто з осіб мав доступ до місця, де обладнана схованка;
- дивні й підозрілі факти, обставини, випадки, що сталися у цій поїздці тощо.

У свідків, що були очевидцями **заволодіння вогнепальною зброєю**, що вчиняється шляхом шахрайства додатково з'ясовуються:

- дії шахраїв, їх прикмети;
- яким був предмет розмови потерпілого із шахраєм, про що вони домовлялися на яких умовах;
- якою була поведінка потерпілого до та після вчинення шахрайських дій тощо.

Допит підозрюваних

Допит починається із встановлення особи.

Одним із основних способів встановлення особи, що допитується, є отримання відомостей про анкетні дані та відповідних документів безпосередньо від такої особи. Проте в практиці проведення досудового розслідування мають місце випадки, коли підозрювані, на підставі ст. 63 Конституції України та п. 4 ч. 3 ст. 42 КПК, відмовляються давати не тільки показання, пов'язані з фактичними обставинами кримінального правопорушення, а й показання щодо своїх особистих даних. Крім того, зустрічаються і випадки, за яких підозрювані повідомляють неправдиві відомості щодо

цих даних. З огляду на це, у разі відмови підозрюваного надавати показання щодо своїх анкетних даних, слідчий, прокурор вимушені звертатися до інших способів встановлення особи допитуваного підозрюваного, одним із яких, зокрема, є використання даних дактилоскопічного обліку.

У відповідності до п. 1.3. Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України, затвердженої наказом МВС України від 11.09.2001 року № 785, однією із цілей ведення дактилоскопічного обліку визначено підтвердження особи людини, яка раніше була піддана дактилоскопіюванню. У той же час, зазначеній процедурі, згідно п. 1.5 вказаної Інструкції підлягають особи, які:

1) затримані за підозрою у вчиненні злочину;

2) взяті під варту;

3) звинувачуються у вчиненні злочину;

4) піддані адміністративному арешту.

Крім того, у випадках, коли підозрюваний, зокрема, є іноземцем, пропонується[1] при встановленні його особи, звертатися також до інформації НЦБ Інтерполу, що має сприяти ідентифікації та перевірці осіб за обліками поліції зарубіжних країн. Так, «відповідно до Інструкції про порядок використання можливостей НЦБ Інтерполу в України у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів з метою встановлення осіб, які вчинили злочини, правоохоронні органи при наявності відбитків пальців (у тому числі вилучених з місця вчинення злочинів) можуть звертатися до Генерального секретаріату Інтерполу та Національних центральних бюро Інтерполу зарубіжних країн за сприянням з таких питань:

- ідентифікації осіб за відбитками пальців рук;

- перевірки їх за національними та регіональними дактилоскопічними обліками правоохоронних органів зарубіжних країн;

[1] Шингарьов Д. О. Господарсько-правове регулювання договірних зобов'язань інноваційного характеру: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. С. 77-103.

- перевірки слідів рук, вилучених з місця події, за слідотеками»[1].

Між тим, сказане обумовлює ту обставину, що можливості встановлення особи за допомогою дактилоскопічного обліку, в тому числі і з використанням можливостей НЦБ Інтерполу, поширюються лише на тих підозрюваних, які раніше потрапляли до сфери кримінального судочинства або до них було застосовано такий вид адміністративного стягнення, як адміністративний арешт. Саме тому, коло таких осіб є обмеженим і як наслідок – використання дактилоскопічного обліку не завжди дасть змогу ідентифікувати підозрюваного.

У зв'язку з цим, цілком імовірним вбачається виникнення ситуації, за якої підозрюваний відмовляється самостійно повідомити свої анкетні дані, при цьому жодних свідків, які могли б посприяти у встановленні його особи, не виявлено, а інформація, що міститься в дактилокартах вказує на те, що така особа не була піддана дактилоскопіюванню. Ще більше ускладнюється зазначена ситуація у випадках, коли така особа є іноземцем та нелегально перебуває на території України або затримана під час бойових дій чи проведення операції об'єднаних сил. З огляду на це, виконання вимоги закону щодо встановлення особи допитуваного підозрюваного фактично стає неможливим.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство України не містить положень, які б регламентували діяльність слідчого та прокурора у разі виникнення зазначеної ситуації.

Більше того, імперативна вимога щодо необхідності встановлення особи підозрюваного висувається також і до протоколу затримання особи (ст. 104, ч. 5 ст. 208 КПК України), письмового повідомлення про підозру (п. 2 ч. 1 ст. 277 КПК України), обвинувального акту (п. 3 ч. 2 ст. 291 КПК України). Такі законодавчі положення закономірно випливають з принципу особистої кримінальної відповідальності, що діє в кримінальному праві (ч. 1 ст. 2, ст. 23, п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України).

[1] Див.: Інструкції про порядок використання можливостей НЦБ Інтерполу в України у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів: затв. наказом МВС України, Генеральна прокуратура України, Служба безпеки України... від 09.01.1997 № 3/1/2/5/2/2. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97

У той же час, КПК України не закріплює жодних правових наслідків, у випадках проведення досудового розслідування та судового розгляду щодо підозрюваного або обвинуваченого, особа якого не встановлена. Зокрема відсутність даних про особу не входить до переліку підстав для зупинення досудового розслідування (ч. 1 ст. 280 КПК України) або продовження його строків.

Крім того, якщо допитуваний відмовиться назвати свої дійсні анкетні дані, навіть після додаткового роз'яснення значення їхнього правильного відображення для забезпечення його прав та законних інтересів, слідчий, прокурор повинні запропонувати підозрюваному назвати себе будь-яким прізвищем, ім'ям, по батькові, за його бажанням.

При цьому, в разі згоди підозрюваного, вбачається непотрібним винесення окремого процесуального документа слідчим або прокурором для відображення цього факту в матеріалах кримінального провадження. Між тим, враховуючи, що в зазначеному випадку не можна говорити про те, що дійсні анкетні дані особи встановлені, правильним видається позначати, поряд із названими особистими даними особи, в протоколі допиту та інших процесуальних документах формулювання – «зі слів підозрюваного».

Як вже було зазначено, вищенаведені рекомендації базуються на методі переконання підозрюваного у необхідності його ідентифікації для участі у кримінальному провадженні. В той же час, хоча їхнє закріплення видається вкрай важливим, як для відображення достовірної інформації про підозрюваного в процесуальних документах, так і для забезпечення його прав та законних інтересів, вони не виключають того, що підозрюваний так і не повідомить свої анкетні дані.

Варто пам'ятати, що надання вигаданих анкетних даних підозрюваному не повинно жодним чином обмежувати його процесуальних прав, зокрема, права на захист.

У тих випадках, коли підозрюваний, з такими даними, виявить бажання залучити захисника самостійно або заявить клопотання про залучення захисника слідчим або прокурором, в документах, що підтверджують повноваження захисника, зокрема, ордері та договорі або дорученні органу

(установи) уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, цілком можливим вбачається відображення вигаданих імені, прізвища та по батькові підзахисного[1].

Допит підозрюваного під час досудового розслідування є однією з найбільш складних слідчих (розшукових) дій, що пояснюється кримінально-процесуальною специфікою положення підозрюваного.

Чинним законодавством передбачено дві підстави для визнання особи підозрюваним:

1) повідомлення їй про підозру, яке здійснюється в порядку, встановленому статтями 276-279 КПК України;

2) затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, порядок та підстави якого містяться у ст. 208 КПК України.

З інших підстав особа не може набути правового статусу підозрюваного, що має важливе значення для забезпечення правової визначеності у цьому питанні, передбачуваності встановленої законом процедури притягнення особи як підозрюваного.

Процесуальними документами, на підставі яких особа набуває процесуального статусу підозрюваного, є повідомлення про підозру, зміст якого встановлено у ст. 277 КПК України, та протокол затримання особи за підозрою у вчиненні злочину, який складається відповідно до вимог ст. 208 КПК України.

Фізична особа перебуває у статусі підозрюваного з моменту повідомлення їй про підозру або затримання її за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення до моменту передачі обвинувального акта щодо неї до суду.

Дача показань, відповідно до ч.2 ст. 95 КПК України, є правом, а не обов'язком особи підозрюваного. Його допит може відбуватися виключно в тому випадку, коли він погодився або виявив бажання давати показання.

Коло питань, які можуть бути поставлені підозрюваному у кожному випадку розслідування незаконного обігу вогне-

[1] Шингарьов Д.О. Господарсько-правове регулювання договірних зобов'язань інноваційного характеру: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. С. 77-103.

пальної зброї та боєприпасів буде залежати від його фактичного (або передбачуваного) відношення до досліджуваних у провадженні обставин та вчинених дій.

У процесі допиту підозрюваного по зазначеній категорії кримінальних проваджень перед слідчим одночасно стоять декілька взаємопов'язаних завдань:

- отримання відомостей, які характеризують особу допитуваного;
- отримання показань про обставини підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення, що розслідується;
- встановлення ролі (статусу) допитуваного в складі злочинної групи (у випадку наявності такої), його дій при вчиненні кожного факту, пов'язаного з незаконним обігом вогнепальної зброї та інших злочинів тощо.

Під час допиту підозрюваного у скоєнні одного зі злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї, з'ясуванню підлягають:

1) *відомості, що відносяться до особи підозрюваного та характеризують останнього.* Встановленню підлягають:

- паспортні дані, місце проживання та роботи, контактні телефони, умови виховання та проживання, особливості характеру, склад сім'ї, близького оточення, відомості про освіту, стан здоров'я та дані, що можуть вказувати на відставання в психічному розвитку (наявність травм голови, тяжких захворювань, перебування на обліку у нарколога, психіатра); перебування на обліку правоохоронних органів, наявність судимості, вживання алкоголю, наркотичних засобів, психотропних або сильнодіючих речовин тощо;
- якими знаннями, фаховими навичками поводження зі зброєю, її виготовлення (ремонту, переробки) тощо володіє особа;
- чи має підозрюваний обладнання (устаткування) для виготовлення, ремонту (переробки) вогнепальної зброї або складових частин (запчастин) до неї, як давно, де воно в даних час знаходиться;
- якщо підозрюваний працює, то де, і ким, чи має ця організація обладнання (устаткування) на якому можливо виготовити, відремонтувати (переробити) зброю;

- чи має він змогу на робочому місці у робочий або вільний від роботи час використовувати таке обладнання для власних цілей;

2) *відомості щодо обставин, що передували вчиненню злочину*. Необхідно встановити:

- коли, де та за яких обставину підозрюваного виник намір вчинити один зі злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї;
- яким мотивом він керувався; хто або що вплинуло на рішення вчинити злочин;
- чи попередньо готувався підозрюваний до вчинення злочину, якщо так, то в чому полягали такі дії (підбір співучасників, розподіл ролей, налагодження зв'язків, підшукання знарядь, відповідного одягу, засобів маскування, зв'язку, транспортних засобів);
- за яким принципом здійснювався вибір місця для вчинення протиправних дій з вогнепальною зброєю, способу та часу вчинення злочину;

3) *відомості щодо обставин вчинення злочину*. Встановлюється таке:

стосовно *носіння, зберігання, придбання, передачі чи збуту вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), без передбаченого законом дозволу*, відповідальність за які передбачена ст. 263 КК України:

- де, коли, з якою метою і за яких обставин та у кого підозрюваний придбав вогнепальну зброю (основні частини вогнепальної зброї), боєприпаси;
- у який спосіб було придбано вогнепальну зброю, боєприпаси та за які кошти;
- де саме зберігав незаконно придбану вогнепальну зброю, боєприпаси;
- коли, де та з якою метою носив при собі вогнепальну зброю;
- чи передавав вогнепальну зброю, боєприпаси комунебудь у тимчасове користування, якщо так, то коли, кому та з якою метою;
- який транспортний засіб використав для перевезення вогнепальної зброї, боєприпасів;

- хто з осіб знав про вчинення підозрюваним незаконних дій щодо вогнепальної зброї та боєприпасів;
- чи не володіє підозрюваний іншими видами вогнепальної зброї, боєприпасів, крім тих, які в нього вилучені (основних частин), та де вони зберігаються;
- чи не використовувалася ним вогнепальна зброя, боєприпаси при вчиненні інших злочинів;
- чи здійснював підозрюваний постріли з вогнепальної зброї, якщо так, то де і коли;
- чи намагався підозрюваний збути кому-небудь вогнепальну зброю, боєприпаси, якщо так, то де, коли, кому, за яку винагороду та з якою метою.

Стосовно *незаконного виготовлення, переробки чи ремонту вогнепальної зброї*, відповідальність за які передбачена ст. 263[1] КК України:

- вид вогнепальної зброї, яку було виготовлено, перероблено, відремонтовано;
- опис характеристик та зовнішнього вигляду вогнепальної зброї;
- які цілі і мотиви переслідував підозрюваний при виготовленні вогнепальної зброї;
- де саме виготовлено (перероблено, відремонтовано) вогнепальну зброю;
- з яких джерел підозрюваному надходить несправна вогнепальна зброя;
- які матеріали, інструменти, пристосування використовував підозрюваний при виготовленні, переробці, ремонті вогнепальної зброї;
- в якому місці підозрюваний зберігав зброю після виготовлення, переробки, (ремонту);
- чи маскував підозрюваний виготовлену, перероблену, відремонтовану ним зброю, якщо так у який спосіб, як саме;
- що сприяло виготовленню (переробці, ремонту) вогнепальної зброї, які підготовчі дії були для цього виконані;
- з яких джерел особа набула необхідних знань та навичок для виготовлення, переробки, ремонту вогнепальної зброї;

- яка спеціальна (технічна) література використовувалася підозрюваним, де вона придбана та де в даний момент зберігається;
- хто з осіб сприяв у виготовленні, переробці, ремонті вогнепальної зброї, яка роль кожного з них, а також осіб, які володіють відомостями про вчинений злочин;
- чи не виготовляв він іншої зброї, крім тієї, що була в нього вилучена, якщо так, де вона зберігається;
- чи була використана підозрюваним виготовлена, перероблена, відремонтована ним вогнепальна зброя при вчиненні інших злочинів;
- чи виносив виготовлену ним або відремонтовану вогнепальну зброю у громадські місця, якщо так, то коли і з якою метою;
- чи здійснював постріли з цієї зброї;
- де саме, коли й у кого зберігав вогнепальну зброю;
- чи намагався комусь збути виготовлену, відремонтовану або перероблену вогнепальну зброю, якщо так, то коли, де, кому саме і за яку суму;
- який транспортний засіб використав для перевезення вогнепальної зброї;
- хто з осіб бачив у нього виготовлену, перероблену, відремонтовану ним вогнепальну зброю.

Стосовно *викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської) або заволодіння нею шляхом шахрайства, розбій з метою викрадення вогнепальної зброї*, відповідальність за які передбачена ст. 262 КК України:

- де саме підозрюваним приховано викрадену вогнепальну зброю;
- чи вчинив підозрюваний злочин самостійно або за участі співучасників, та кого саме, у чому полягали їх дії;
- коли, кому і за яких обставин підозрюваний збув викрадену вогнепальну зброю;
- яку суму грошей отримав підозрюваний за збут вогнепальної зброї, яку викрав;
- хто з осіб може підтвердити його свідчення;

- чи не вчиняв допитуваний крадіжок вогнепальної зброї раніше;
- у якій формі підозрюваним були пред'явлені майнові вимоги стосовно передачі вогнепальної зброї або права на зброю, в чому саме вони полягали;
- в якій формі підозрюваним були висловлені погрози застосування насильства, знищення або пошкодження майна, заподіяння іншої шкоди, наскільки реальними вони були, наскільки реально вони були сприйняті потерпілим;
- з яких джерел підозрюваним були отримані відомості про фізичних осіб відносно яких було вчинено вимагання вогнепальної зброї;
- за яким принципом було обрано час, місце і спосіб передачі вогнепальної зброї, яку вимагали передати;
- чи знайомий допитуваний з потерпілим та в яких стосунках вони знаходились;
- за яких обставин і які шахрайські дії були вчинені допитуваним, які знаряддя, засоби та прийоми при цьому застосовувалися;
- де саме та які підготовчі дії до вчинення злочину були здійснені допитуваним;
- якою вогнепальною зброєю і на яку суму заволодів допитуваний;
- хто, крім допитуваного брав участь у вчиненні злочину, яка роль кожного співучасника;
- за яких обставин вогнепальна зброя опинилася у допитуваного;
- в який момент у особи виник намір привласнити вогнепальну зброю;
- в який спосіб було привласнено вогнепальну зброю;
- яких заходів було вжито для маскування привласненої вогнепальної зброї;
- коли, з ким та за яких причин допитуваний опинився на місці події;
- які підготовчі дії були виконані ним для скоєння злочину та які умови цьому сприяли;
- які саме насильницькі дії або погрози були застосовані щодо потерпілого;

- яка зброя застосовувалася під час скоєння злочину, які обставини її застосування, індивідуальні ознаки, місця придбання, виготовлення, зберігання до скоєння злочину та подальшого укриття;
- як відбувалося спілкування злочинців між собою до скоєння злочину, при вчиненні злочинних дій та після них;
- який транспортний засіб використовувався підозрюваним до і після скоєння розбою, кому він належить та де на даний час знаходиться;
- як поводив себе потерпілий та особи, які перебували разом із ним до, в момент скоєння та після скоєння злочину;
- які погодні умови, освітленість, чутність і видимість були під час скоєння злочину;
- яких тілесних ушкоджень та за яких обставин зазнав підозрюваний і потерпілий під час вчинення злочину;
- що і в яких кількостях було викрадено під час розбійного нападу;
- де підозрюваний переховує або через кого, коли, на яких умовах реалізував викрадене майно;
- чи знайомий підозрюваний із потерпілим або звідки ним отримані відомості про наявність вогнепальної зброї у нього;
- які шляхи підходу і відходу підозрюваного до місця вчинення злочину;
- чи притягувалася особа раніше до кримінальної відповідальності, якщо так, то коли, де і за що, де саме і як довго відбував покарання;
- хто був ініціатором вимагання, де, коли, за яких обставин виник намір його вчинити;
- хто зі співучасників був раніше знайомий з потерпілим, за яких обставин відбулося знайомство;
- звідки ініціатор злочину дізнався про наявність вогнепальної зброї у наміченої жертви;
- яким чином і хто саме проводив розвідувальні заходи;
- якщо потерпілий вивозився для переговорів в якесь місце, то хто і коли підшукав таке місце;
- чи отримували вимагачі раніше від потерпілого будь-яке майно, гроші, документи і якщо так, де вони знаходяться;

- скільки вимагань було вчинено допитуваним у минулому;
- ким, з якого телефону велися переговори про вимагання зброї та кому ці вимоги адресувалися;
- чи застосовувалися тортури до потерпілого, які саме, хто їх вчиняв;
- ролі кожного з учасників злочинної групи;
- чи застосовувалася зброя, якщо так, яка саме, ким, коли, де вона була придбана, якими іншими технічними засобами користувалися допитувані;
- яка структура, ієрархічність, організованість групи, хто які функції виконував, за яким принципом розподілялися злочинні доходи, хто яку частку отримував, у кого із співучасників були дружні стосунки, а у кого конфліктні.

Заяву підозрюваного про алібі перевіряють шляхом деталізації його показань і показань осіб, на яких він послався. При допиті неповнолітнього злочинця потрібно з'ясувати, чи причетний до скоєного дорослий підбурювач.

Стосовно *контрабанди вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї),* відповідальність за яку передбачена ст. 201 КК України:

- коли, де, яким способом, з якою метою придбана або як опинилася у затриманого вогнепальна зброя;
- за які кошти придбана вогнепальна зброя;
- які мотиви контрабандної діяльності;
- наявність співучасників, групи, розподіл ролей, місця їх проживання і роботи, способи зв'язку з ними;
- для кого призначалася вогнепальна зброя;
- чи займався допитуваний раніше контрабандою чи іншої злочинною діяльністю;
- чи виїжджав допитуваний раніше за кордон, якщо так, то куди, з якою метою;
- де саме, у кого або за допомогою кого придбав або як підробляв документи (при використанні підроблених документів для перетину кордону);
- які джерела придбання вогнепальної зброї;
- з якою метою вогнепальна зброя переміщувалась через митний (державний) кордон;

- способи приховування вогнепальної зброї при транспортуванні;
- тривалість діяльності організованої групи;
- особистість організатора;
- зв'язки з посадовими особами державних органів, зокрема Державної фіскальної служби, які сприяли контрабанді вогнепальної зброї;
- кому призначалася вогнепальна зброя;
- в який спосіб повинна була передаватися вогнепальна зброя.

У якості доказів під час допитів зазвичай надаються самі предмети контрабанди, їх пакування, сліди на них, підроблені документи, вилучені у затриманого, записні книжки, фотографії, листування. Якщо записи містять частини, схожі на шифровані (цифри, знакові позначення тощо), з'ясовується значення цих умовних позначень;

4) *відомості щодо обставин приховання вчиненого злочину*. Встановлюється:

- чи позбувся допитуваний вогнепальної зброї, інших предметів за допомогою яких вчинив злочин, одягу, в якому був, документів тощо;
- чи змінював SIM-карту оператора мобільного зв'язку та мобільний телефон, який використовував для зв'язку зі співучасниками під час вчинення злочину та інші питання у разі потреби.

Під час допиту рекомендується запропонувати допитуваному підкріпити свої слова посиланням на документальне підтвердження, речові докази, конкретних осіб, які допоможуть деталізувати, підтвердити чи спростувати отримані показання.

Слідчий вільний у виборі тактики допиту, однак, ставлячи питання, він повинен слідкувати за тим, щоб їх формулювання не містило відомостей, що підказували б відповідь.

На початковому етапі розслідування у слідчого, як правило, недостатньо доказів, а тому перед ним стоять два основних завдання:

1. Заповнити існуючі прогалини;

2. Не дати можливості підозрюваному здогадатися про них.

Для цього, бажано створити перебільшене уявлення про добру поінформованість слідчого про обставини події та наявні беззаперечні докази.

Перебільшене уявлення про обізнаність слідчого може бути створене за рахунок вмілих та старанно продуманих дій та використання комплексу тактичних прийомів:

- поступового надання наявних доказів зі значним інтервалом часу, що створює у допитуваного перебільшене уявлення про їх кількість;
- використання оперативних відомостей про скоєння правопорушень у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, відповідно до вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України;
- встановлення другорядних обставин обігу вогнепальної зброї, створюючи уявлення про те, що все інше вже відомо та встановлено;
- демонстрація перед допитуваним своєї поінформованості про розвиток ходу події, використовуючи неповні відомості, що є у розпорядженні слідчого;
- використання свідчень очевидців події, демонструючи факти, що вже доведені слідством;
- використання обмовок та протиріч у свідченнях – для постановки питань та отримання відповідей від допитуваного.

Якщо підозрюваний входив до складу організованої групи, тактика допиту повинна будуватися, насамперед, з урахуванням структури, ступеня організованості та стійкості злочинної групи, її кількісного складу, часу, членства у групі, характеру взаємовідносин, розподілу ролей при скоєнні злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів.

Крім цього слідчий повинен враховувати:

- психологічні якості підозрюваного, наявність злочинного досвіду, особливості поведінки по фактах, за які особа притягувалася до кримінальної або адміністративної відповідальності. Доречно також вивчити матеріали, що характеризують особу з місця роботи, навчання, відомості з медичних документів;
- роль підозрюваного при скоєнні інших злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів;

- роль особи у складі злочинної групи, його статус;
- наявність та характеристику доказів скоєння протиправних дій у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів з цими ж засобами.

7.3. Обшук

Обшук є одним із способів отримання матеріалізованої інформації про вчинений злочин або обставини, що пов'язані з розслідуваною подією. Як і інші слідчі (розшукові) дії, обшук має свої особливості. Однак на відміну від інших процесуальних дій він передбачає проведення особливих організаційно-підготовчих заходів, так як пов'язаний з примусовим і раптовим вторгненням в сферу особистого життя громадян. З огляду на це, законодавець закріпив ряд норм (ст. ст. 223, 234-236 КПК України), які докладно регламентують підстави, порядок, умови і межі проведення обшуку, в тому числі й у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом вогнепальної зброї та боєприпасів.

Відповідно до ст. 234 КПК України *метою проведення обшуку є* – виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

До *основних завдань* обшуку належать:

- виявлення та вилучення знарядь вчинення злочину, предметів, документів та інших об'єктів, що мають значення для встановлення обставини вчинення кримінального правопорушення;
- виявлення осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду;
- перевірка зібраних у кримінальному провадженні доказів та одержання нових, перевірка слідчих версій;
- встановлення обставин, що сприяли учиненню злочинів (наприклад, наявність навідників, корумпованих зв'язків із представниками влади, правоохоронними органами);
- вжиття заходів профілактичного характеру.

Об'єктами обшуку у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії злочинів можуть бути:

1) житлові приміщення за місцем постійного або тимчасового проживання підозрюваного (будинок, квартира, гуртожиток, готель тощо);

2) нежитлові приміщення (робочий кабінет, офіс, склад, підсобне приміщення тощо);

3) ділянки місцевості;

4) транспортні засоби

5) живі особи;

у випадках, коли є достатні підстави вважати, що в конкретних місцях (на об'єктах), у осіб можуть бути виявлені різні предмети, документи, сліди, пов'язані з подією правопорушення, що розслідується.

Рішення про необхідність проведення обшуку приймається слідчим, прокурором на підставі відомостей, які містяться в показаннях свідків, потерпілих, підозрюваних, у протоколах слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, заявах громадян, а також даних, які одержані в ході оперативно-розшукової діяльності.

Проведення обшуку при розслідуванні фактів незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів має важливе практичне та тактичне значення для кримінального провадження, адже виявлені у такий спосіб предмети та документи, що викривають злочинця у вчиненому злочину, сприятимуть тому, що останній:

1) визнає свою провину та надасть вичерпні показання щодо: а) обставин вчинених і підготовлених ним злочинів; б) особливостей вчинення протиправних дій; в) мети заволодіння (придбання) зброєю, боєприпасами; д) знарядь, засобів, предметів, документів, транспортних засобів, застосованих під час вчинення протиправних дій та їх місцезнаходження, не виявлених при обшуку;

2) прийматиме активну участь у проведенні слідчих (розшукових) дій;

3) вкаже на джерела придбання (отримання) вогнепальної зброї, боєприпасів, складових частин, місця організації кустарного виготовлення (переробки, ремонту) вогнепальної зброї тощо;

4) повідомить інформацію про співучасників, замовників, навідників та інші важливі для кримінального провадження відомості.

Обшуки доцільно проводити невідкладно після внесення відомостей про злочин до ЄРДР, використовуючи фактор раптовості, одночасно із затриманням підозрюваного (групи підозрюваних) у всіх місцях, де може перебувати викрадена (привласнена, незаконно отримана) вогнепальна та інша зброя, боєприпаси, знаряддя та засоби вчинення злочину, предмети, вилучені законом з обігу, речі, документи, цінності, здобуті злочинним шляхом та інші об'єкти, що мають значення для кримінального провадження. Це також дозволить запобігти знищенню, заміні або переховуванню таких предметів.

Об'єктами, що підлягають відшуканню і вилученню під час проведення обшуку за місцем проживання, роботи підозрюваного та в інших місцях можуть бути:

- викрадена (привласнена, незаконно отримана) вогнепальна та холодна зброя, боєприпаси;
- зброя, що використовувалася при вчиненні розбійних нападів та інших злочинів;
- комплектуючі частини (деталі) зброї та боєприпасів (у тому числі заготовки, глушники) (рис. 448-451);
- предмети зі слідами злочину, фрагменти пакування, належності для чищення та змащення зброї;
- предмети, вилучені з цивільного обігу, заборонені до використання або такі, що потребують спеціального дозволу, незалежно від того, мають вони відношення до провадження чи ні (наприклад, вибухові речовини; наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори; радіоактивні, сильнодіючі або отруйні речовини; документи, що містять державну таємницю тощо);
- предмети одягу та взуття, які були на підозрюваному в момент вчинення злочину;
- засоби маскування зовнішності, фальсифікації та інсценувань (перуки, маски, документи, форма співробітників поліції, номерні знаки автотранспорту та ін.);
- засоби та знаряддя, що були застосовані під час вчинення злочинів (для зламу та відкриття замків, відключення сигналізації тощо);

- підроблені документи на незаконно отриману зброю і їх чернетки;
- спеціальна література про предмети озброєння;
- документи, що мають значення для кримінального провадження, характеризують членів злочинної групи, їх діяльність та зв'язки, а також полегшують пошук зброї, знарядь та засобів вчинення злочину (наприклад, накладні, приймальні акти, підроблені відбитки печаток та інші документи, заготовлені злочинцями для незаконного отримання зброї, квитанції камер зберігання, відправлень поштою, документи на житло, транспортні засоби тощо);
- листи, щоденники, записні книжки, що містять інформацію про співучасників злочину, їх адреси та контакти із ними, відомості про співробітників установ і організацій, пов'язаних з виготовленням і зберіганням зброї; фотознімки, аудіо- та відеозаписи, інші документи, за допомогою яких можна встановити зв'язки підозрюваного;
- комп'ютерна та персональна мобільна техніка, яка використовувалася при підготовці, вчиненні таких злочинів;
- інше майно, яке може використовуватися для забезпечення відшкодування заподіяних потерпілим збитків тощо[1].

Рис. 448. Заготовка пістолета-кулемета, призначеного для стрільби 9-мм патронами до пістолету конструкції Макарова.

[1] Див.: Криміналістика: підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 3-тє вид., переробл. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2016. С. 573; Коновалова В. Е., Шепитько В. Ю. Обыск: тактика и психология. учебное пособие. Харьков: Гриф, 1997. С. 14-15.

Рис. 449. Заготовки магазинів до пістолета-кулемета.

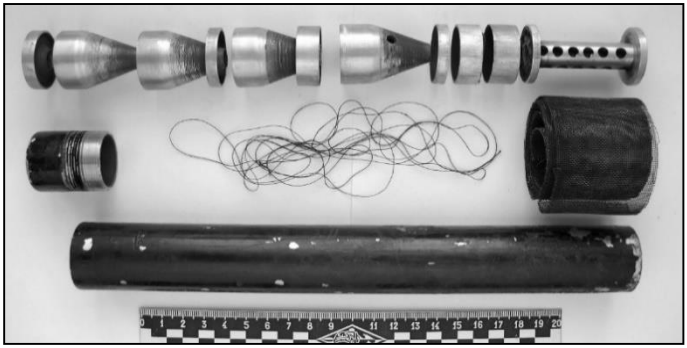

Рис. 450. Елементи саморобного пристрою зниження рівня звуку пострілу (глушника).

Рис. 451. Частини та деталі (рамка зі стволом, барабан, ударно-спусковий механізм у розібраному вигляді) стартового револьверу РС-22, а також саморобний вкладний ствол.

Для того аби обшук був проведений якомога результативніше, необхідна ретельна та всебічна підготовка, яка крім організації належної взаємодії між слідчим, оперативним працівником та спеціалістами, також включає наступні елементи:

1) прийняття рішення про проведення обшуку;

2) процесуальне оформлення такого рішення та отримання ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи;

3) отримання й аналіз необхідної інформації, яка стосується:

а) особи, у якої планується проводити зазначену процесуальну дію;

б) місця обшуку;

в) об'єктів, що підлягають відшуканню і вилученню (предметів, які орієнтовано потрібно знайти);

4) розробка тактичного плану проведення обшуку, який включає:

а) визначення часу проведення обшуку;

б) відбір учасників обшуку, виклик необхідних спеціалістів (техніків-криміналістів, експертів відділів дослідження зброї, спеціалістів вибухотехнічної служби, кінолога із собакою тощо), понятих[1], розподіл обов'язків між учасниками;

в) підготовку необхідних техніко-криміналістичних та інших засобів і методів (освітлювальних приладів, спеціальних пошукових засобів (щупи, металошукачі, переносні рентген апарати, ультрафіолетові освітлювачі тощо), інструментів для відкриття приміщень тощо), перевірку їх готовності;

г) організацію охорони місця проведення обшуку;

ґ) підготовку транспортних засобів;

д) визначення способів зв'язку;

е) вжиття заходів, спрямованих на попередження можливого опору, фіксацію таких дій і протидію їм, та інші заходи у разі необхідності.

[1]Досвідчені співробітники УКР НП рекомендують залучати в якості понятих осіб, які раніше проходили службу в МВС, а на теперішній час є членами різних громадських об'єднань, наприклад, «Ветеранів МВС».

Окрему увагу слід приділити отриманню й аналізу інформації про особу, у якої планується проводити обшук, а саме відомостям:

- про вік, освіту, рід занять, професію, трудові та інші навички, професійні знання, особливості поведінки в житті (на роботі, в сім'ї, на відпочинку тощо), спосіб життя,стан здоров'я, психофізіологічні риси, риси характеру і особливості мислення;
- про схильності і захоплення (наприклад, залежність від комп'ютерних ігор, Інтернету, колекціонування, навички програмування, «паркуру»[1], альпінізму, захоплення зброєю, стрільбою, спиртними напоями, наркотичними засобами, азартними іграми тощо);
- про склад сім'ї, відносини в родині та з сусідами, склад трудового колективу, відносини зі співробітниками та колегами за місцем роботи або навчання, служби, розпорядок дня в сім'ї, режим роботи (навчання, служби) на підприємстві (установі, організації);
- відомості про рідних, близьких, знайомих, взаємини між ними;
- про знайомства і зв'язки (особливо у кримінальній сфері);
- про наявність у минулому судимостей, зокрема за аналогічні або суміжні склади злочинів;
- якщо особа, що підлягає обшуку має знайомства і зв'язки у кримінальному середовищі, то за можливості встановлюється положення обшукуваного в цьому середовищі (наприклад, «кримінальний авторитет», «шістка» тощо).

Зазначені відомості можуть використовуватися при формуванні складу СОГ, встановленні місць ймовірного обладнання схованок (нерідко злочинці використовують для цього свої професійні знання та навички), встановленні психологічного контакту під час обшуку.

Що стосується інформації про місце обшуку, то вона повинна включати: (якщо це квартира – точну адресу, номер будинку, під'їзду, поверх, куди виходять вікна, чи є балкони

[1]Паркур ще називають мистецтвом раціонального переміщення і подолання перешкод.

(лоджії), запасний вихід, кількість кімнат у квартирі, порядок їх розташування, перепланування тощо; якщо об'єктом обшуку є ділянка місцевості – її розміри, ландшафт, розташування стосовно місцевості тощо).

Інформація щодо об'єктів, що підлягають відшуканню і вилученню повинна містити відомості про їх вигляд, розміри, стан, кількість тощо. Специфіка обшуку полягає у тому, щоб слідчий та інші співробітники поліції, які приймають участь в його проведенні, добре розуміли, які саме предмети потрібно відшукати. Для цього, до початку обшуку бажано скласти їх перелік, а під час безпосереднього інструктажу перед виїздом на місце, ознайомити з ними оперативних співробітників та фахівців, які залучаються до участі у слідчій (розшуковій) дії, у тому числі, з метою унеможливлення витоку інформації.

Для того, щоб швидко та без перешкод проникнути до місця проведення обшуку (певного приміщення), доцільно використовувати допомогу громадськості. Для цього запрошують працівників комунальних закладів, листоношу, інших осіб, які проживають у квартирі (під'їзді, будинку), де буде проходитися обшук, яким довіряє особа, що обшукується.

У спеціальній літературі не рекомендується чекати, поки власник приміщення, повідомлений про те, що до нього прийшли з обшуком відкриє вхідні двері та пустить учасників обшуку. Це зумовлено тим, що будь-яке зволікання може потягти за собою знищення речових доказів або озброєний опір. У випадках, коли власник житла чи іншого володіння відмовляється відкрити двері, слідчий вдається до примусових заходів – зламує їх. Якщо встановлено, що на об'єкті обшуку можуть знаходитися озброєні злочинці, то проникнення має здійснюватися виключно працівниками спеціальних підрозділів «КОРД», які долають опір та затримують злочинців. Тільки після цього слідчий разом із пошуковою групою входить до об'єкту обшуку і проводить необхідні пошукові дії[1].

[1] Див.: Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань: монограф / Діпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2010. С. 128-129.

Перед тим, як приступити до проведення обшуку, слідчий повинен пред'явити ухвалу слідчого судді та надати копію ухвали особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі та запропонувати добровільно видати об'єкти, що підлягають відшуканню і вилученню.

У тих випадках, коли затребувані предмети видані добровільно, але у слідчого виникли сумніви в тому, що об'єкти, що підлягають відшуканню і вилученню видані не в повному обсязі, обшук все одно проводиться.

Якщо в приміщенні на момент початку обшуку знаходяться сторонні особи, необхідно з'ясувати, з якою метою вони знаходяться у даному приміщенні, яке відношення мають до особи, що обшукується.

При наявності припущення, що ці особи ховають при собі об'єктів, що підлягають відшуканню і вилученню, які мають значення для кримінального провадження і відмовляються їх видати слідчому, необхідно провести обшук таких осіб.

Усі особи, присутні в приміщенні, де планується провести обшук, повинні знаходитися в одній кімнаті, і за ними встановлюється спостереження. Для цього одразу після проникнення до певного приміщення слідчий всіх осіб збирає в одному місці, обходить та оглядає всі кімнати з метою виявлення тих, хто можливо сховався. Всі переміщення вказаних осіб здійснюються лише з дозволу слідчого та під наглядом, адже недотримання цієї рекомендації може призвести до тяжких наслідків. *Так, наприклад, слідчий разом із пошуковою групою та понятими зайшов до квартири, де проживав громадянин Д., пред'явив службове посвідчення, ухвалу слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку та запропонував добровільно видати предмети, що зазначені у постанові. Поки Д. ознайомлювався із ухвалою, його спільник у спальній кімнаті заряджав рушницю. Після того, як Д. відмовився видати вказані у постанові предмети, слідчий приступив до обшуку. Оглядаючи квартиру, слідчий зайшов до спальної кімнати, де виявив спільника Д., який направив на нього вогнепальну зброю та натиснув на курок, однак за неналежними від волі злочинця причинами зброя дала осічку.*

Після того як виконані всі підготовчі дії, починається сам процес обшуку, який складається з оглядової, детальної та заключної стадій.

На *оглядовій стадії* обшуку слідчий з'ясовує характер приміщень, наявність закритих кімнат та сховищ, порядок та особливості їх використання, власників або орендаторів, наявність запірних пристроїв, місцезнаходження ключів від цих приміщень; виділяє найбільш ймовірні місця знаходження об'єктів, що підлягають відшуканню і вилученню; намічає послідовність проведення обшуку приміщень, визначає тактичні прийоми, які можуть бути застосовані та їх послідовність.

На *детальної стадії* обшуку слідчий послідовно досліджує обстановку відповідних приміщень та наявні у них предмети з метою відшукання об'єктів, що підлягають відшуканню і вилученню та слідів злочинів. При цьому слідчий має право відкривати замкнені приміщення і сховища, якщо власник відмовляється це зробити.

Доволі часто для приховання об'єктів, що підлягають відшуканню і вилученню злочинець вдається до їх маскування або використовує різні тайники у стінах приміщення, підлоговому покритті, відкритій місцевості тощо.

У зв'язку із цим, особливу увагу при детальному обстеженні приміщень слідчому необхідно приділити пошуку місць ймовірного приховування зброї, її складових частин, боєприпасів, персональної комп'ютерної та іншої мобільної техніки, особистих речей підозрюваного (в яких він був одягнений, взутий, які були при ньому в момент вчинення злочину) тощо. Окремі з названих предметів (наприклад, гранатомети, гранати тощо) представляють підвищену небезпеку для життя та здоров'я осіб, які проводять обшук та тих, що їх зберігають. Вони можуть бути замасковані під будь-які предмети, зберігатися у недоступних для очей місцях, серед господарських речей, у валізах, можуть бути закопані в землю, заховані у підвалі або на горищі. Тому й поводитися з ними під час їх виявлення потрібно вкрай обережно, аби не сталося випадкового пострілу або вибуху.

З цих причин до проведення обшуку у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії рекомендується залучати в якості спеціалістів осіб з числа фахівців окремих галузей знань: спеціалістів у галузі криміналістичної техніки, вибухотехніки, дослідження зброї та інших фахівців. Вони за допомогою використання спеціальних приладів і засобів, професійних знань та навичок сприятимуть встановленню місць організації схованок, відкриттю замкнених приміщень, опису виявлених об'єктів, визначенню відношення виявлених предметів до події, що розслідується, розрядженню, транспортуванню тощо.

Під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи та пошуку об'єктів, що підлягають відшуканню і вилученню обов'язковою є участь не менше двох понятих, незалежно від застосування технічних засобів фіксування слідчої (розшукової) дії (ч.7 ст. 223 КПК України). Поняті повинні бути присутні під час обшуку з самого початку та до завершення обшуку. Вони супроводжують слідчого, прокурора (співробітника оперативного підрозділу, якому доручено провести обшук) та спостерігають за всіма його діями, особисто сприймають обстановку, а також заходи, що застосовуються для відшукання об'єктів, що підлягають відшуканню і вилученню. Усі виявлені об'єкти (зброю, предмети, документи) слідчий пред'являє понятим, які знаходяться біля нього, акцентуючи увагу на їх ознаках (характеристиках), місцях та способах зберігання (приховання), які в судовому засіданні мають засвідчити факт виявлення та вилучення об'єктів, що підлягають відшуканню і вилученню. Порушення зазначених рекомендацій призводить до негативних наслідків у кримінальному провадженні. *Так, наприклад, у кримінальному провадженні за фактом вчинення розбійного нападу із застосуванням зброї, слідчий, проводячи обшук квартири громадянина А., залишивши понятих у прихожій кімнаті, сам розпочав обшук у ванній, в якій під бачком унітазу виявив та вилучив пістолет «ТТ». Увійшовши до прихожої слідчий пред'явив пістолет понятим, на що громадянин А заявив, що слідчий під час обшуку підкинув йому зброю. Під час допиту в судовому засіданні поняті не змогли засвідчити факт виявлення та вилучення зброї, адже безпосередньо не сприймали дії слідчого.*

Обшук вважається закінченим, коли усі об'єкти, які вказані у постанові, виявлені та вилучені. У випадку якщо обшук не дав позитивних результатів, то необхідно ще раз перевірити дані, які має слідчий та проаналізувати дії учасників слідчої (розшукової) дії.

Якщо під час проведення обшуку крім об'єктів, що підлягають відшуканню і вилученню також вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та які не відносяться до предметів, що вилучені законом з обігу, вони вважаються тимчасово вилученим майном (ч.7 ст. 236 КПК України). У такому випадку слідчий повинен зробити опис таких речей та документів, зазначити, що вони тимчасово вилучаються та, у строк 48 годин з моменту їх вилучення звернутися до слідчого судді з клопотанням про арешт такого майна або повернути особі, в якої їх було вилучено (п.2 ч.5 ст. 171 КПК України).

Закінчивши проведення слідчої (розшукової) дії слідчий переходить до фіксації ходу та результатів обшуку. У протоколі обшуку зазначається, які об'єкти були видані особою, що обшукувалась добровільно, а які виявлені у ході пошукових дій. При цьому акцентується особлива увага на місцях виявлення об'єктів, що підлягають відшуканню і вилученню з детальним описанням особливостей та технічного стану схованки та способу зберігання об'єктів. Докладно описуються об'єкти, що були вилучені у ході пошукових дій з обов'язковою їх фіксацією засобами фото- і відеозйомки.

Обшук особи (особистий обшук)

Аналіз судової та слідчої практики свідчить, що під час проведення планових обшуків житла чи іншого володіння осіб, які підозрюються у причетності до вчинення злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів нерідко виникає необхідність у проведенні обшуків осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні в момент проведення слідчої (розшукової) дії. Однак слід констатувати, що процесуальна регламентація порядку проведення даного виду обшуку є недосконалою, що за певних умов може призводити до сумнівів

щодо законності дій поліцейських та допустимості отриманих у кримінальному провадженні доказів.

На сьогоднішній день законодавство України містить два схожі терміни, які характеризують процедуру обшуку осіб, запідозрених у причетності до незаконного обігу вогнепальної зброї, боєприпасів та інших злочинів, а саме «обшук особи» та «особистий обшук», які формально розрізняються за об'єктом проведення.

Так, термін «особистий обшук» застосовується лише у випадках затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків (ч. 8 ст. 191, ч. 6 ст. 208 КПК України).

В ситуації, коли виникає необхідність проведення *обшуку особи*, яка не є співробітником кадрового складу розвідувального органу України, в законодавстві застосовується термін «обшук особи». КПК України виділяє два випадки, коли може проводитися обшук особи, а саме:

1) під час затримання особи в порядку статті 208 КПК України (негайне затримання) у випадках:

- якщо таку особу застали під час вчинення злочину або замаху на злочин;
- якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;
- якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину.

2) під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи в порядку ст. 236 КПК України, якщо є достатні підстави вважати, що особа, яка перебуває в житлі чи іншому володінні переховує при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. «А отже, процесуальні аспекти особистого обшуку особи є обмеженими, що не сприяє швидкому, повному та неупередженому розслідуванню відповідно до вимог ст. 2 КПК України. Зазначене не залишає слідчому, прокурору з метою прове-

дення особистого обшуку особи альтернативи іншої, ніж затримувати цю особу в порядку ст. 208 КПК України. Тобто, провести особистий обшук особи без її затримання або без проведення обшуку приміщення, а тим більше на вулиці, в громадському місці, неможливо. Так само не передбачена можливість здійснити особистий обшук особи за ініціативою слідчого чи прокурора»[1].

Прийнявши рішення про необхідність проведення «обшуку особи», слідчий має зробити відповідну відмітку у протоколі обшуку та сповістити учасників слідчої (розшукової) дії.

У обох випадках слідчому необхідно дотримуватися вимог ч. 7 ст. 223 та ч.5 ст. 236 КПК України щодо присутності під час таких обшуків двох незаінтересованих осіб (понятих) тієї ж статі у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи, незалежно від здійснення технічної фіксації процесуальної дії. Також, якщо мова йде про «*обшук особи*» під час обшуку житла або іншого володіння особи – у обсязі, необхідному для досягнення його мети, він може проводитися тільки на підставі ухвали слідчого судді на проведення слідчої (розшукової) дії – обшуку[2]. Процедури подання окремого клопотання про обшук особи КПК України не передбачає, адже це суперечитиме меті проведення обшуку, тому й безпосередньо «обшук особи» проводиться в рамках слідчої (розшукової) дії обшук житла або іншого володіння.

Під час проведення обшуку особи, слідчий чи прокурор пропонує особі, що обшукується пред'явити наявні при ній речі та документи. Далі проводить детальний суцільний огляд (у послідовності – зверху до низу) предметів одягу, взуття, вмісту кишень, наявних при особі «аксесуарів» (сумки, портфеля, гаманця тощо) з метою виявлення прихованих об'єктів обшуку та подальшого їх огляду. Результати

[1]Див.: Давиденко В., Рябенко Г. Актуальні питання правового забезпечення прокурорсько-слідчої діяльності у воєнній сфері. *Вісник прокуратури*. 2016. № 2(176). С. 9-10.

[2]Див.: Узагальнення судової практики розгляду клопотань про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, здійснене в 2014 році Вищим спеціалізованим судом з розгляду цивільних і кримінальних справ див. у статті Станіслава Кравченко Недоторканість житла: гарантії та винятки. URL: http://zib.com.ua/ua/111980-vss_uzagalniv_praktiku_rozglyadu_klopotan_pro_dozvil_na_obsh.htm

проведеного обшуку особи фіксуються у протоколі обшуку житла чи іншого володіння особи.

7.4. Слідчий експеримент

Однією з перевірочних слідчих (розшукових) дій є слідчий експеримент. У деяких випадках доцільно провести слідчі експерименти, аби встановити факт володіння особою тими чи іншими навичками або вміннями, наприклад виготовити деталь вогнепальної зброї чи боєприпасів (саморобних ручок).

Перевірка показань на місці у кримінальних провадженнях про незаконний обіг вогнепальної зброї та боєприпасів не може бути проведена поза тим місцем, де відбувалися події (місце та спосіб виготовлення, збуту або придбання, зберігання, затримання тощо).

Слід вважати, що найбільш інформативним джерелом є людина, чиї дії або показання перевіряються на місці, де була отримана така інформація.

Наприклад, у домоволодінні С. вилучена заготовка необхідних частин пістолету Макарова, портативний токарний станок, інші шліфувальні та гравірувальні інструменти. С. визнав свою вину. Під час розслідування було встановлено, що він не має особливих пізнань у використанні токарного станку, а також інших інструментів, вилучених у нього. Крім цього, встановлено, що його знайомий К. часто до нього приходить та залишається в гостях на декілька днів. Під час допиту, в сукупності з іншими доказами, К. визнав свою безпосередню участь у виготовленні запасних частин до пістолету Макарова в домоволодінні С. Під час перевірки показань на місці К. показав маршрут руху до домоволодіння С., також показав, де зберігаються інструменти, схованка в підпіллі будинку. Також підтвердились його навички та вміння з їх виготовлення, в підборі необхідного матеріалу тощо. Таким чином було встановлено самообмову С. у вчиненні злочину.

Під час проведення допиту з подальшим проведенням перевірки показань на місці необхідно враховувати особливості психології особи, яка піддається перевірці. Типовими

підставами проведення перевірки показань на місці є:

- встановлення обізнаності допитуваної особи про обстановку на місці події;
- на місці виявлення схованки зі зброєю та наявних на ній речових доказів;
- наявність та протиріччя показань декількох свідків або підозрюваних про шлях слідування до місця схованки або до місця виготовлення (наприклад, було виявлено підземний склад з декількома робочими місцями, де були встановлені токарні станки та інший інструментарій з портативною електростанцією; робочі під виглядом охоронців відвідували цей замаскований склад). Під час проведення слідчого експерименту у формі перевірки показань на місці вирішувалися питання встановлення факту, чи могла відбуватись певна подія в даній обстановці; викриття обмови та самообмови; виявлення способу відвідування складу з подальшим знешкодженням слідів злочину з використанням інсценування пожежі, виявлення нових доказів, встановлення нових свідків, перевірку слідчих та розшукових версій.

7.5. Залучення експертів і призначення судових експертиз при розслідуванні злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів

Досудове розслідування злочинів у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів з метою встановлення всіх обставин кримінального правопорушення вимагає застосування спеціальних знань, у тому числі й залучення експертів та призначення судових експертиз.

Слідчі виконують вимоги п.10 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26.04.2002 року «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» та призначають судові експертизи у кожному кримінальному провадженні з метою вирішення питання

про те, чи є відповідні предмети зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями або радіоактивними матеріалами, а також для з'ясування їх придатності до використання за цільовим призначенням. Однак, враховуючи той факт, що на місці події крім зброї та на самій вогнепальній зброї залишаються окремі види слідів (сліди пальців рук, запахові сліди на зброї та матеріалі для пакування, сліди у вигляді нашарувань частинок пороху, металів, іржі, мастильних матеріалів або відбитків деталей зброї на одязі й тілі особи, сліди пострілу), їх виявленню та фіксації з метою подальшого доведення факту носіння та зберігання вогнепальної зброї, який як правило заперечуються або не визнається підозрюваними, не приділяється належної увагу слідчими. Тим самим, значно обмежується об'єм доказів, на підставі яких слідчий підтверджує або спростовує винність особи у вчиненні інкримінованого їй злочину.

У зв'язку з цим, охарактеризуємо типові види судових експертиз, що можуть призначатися у кримінальних провадження про незаконний обіг вогнепальної зброї та боєприпасів.

Відповідно до ст. 7^1 Закону України «Про судову експертизу» підставою проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою – якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб.

У свою чергу, згідно зі ст. ст. 69, 242–245 КПК України експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Криміналістичні рекомендації з призначення судової експертизи включають:

1) визначення виду експертизи та експертної установи (експерта);

2) визначення черговості проведення судових експертиз, якщо один і той самий об'єкт повинен піддаватися різним експертним дослідженням;

3) підготовку об'єктів та матеріалів кримінального провадження для проведення судової експертизи;

4) формулювання запитань експертові;

5) матеріально-технічне забезпечення проведення судової експертизи та відшкодування витрат.

Якщо під час розслідування планується проведення декількох різних експертиз, визначається послідовність їх провадження. Суттєву допомогу у вирішенні цього питання має надати спеціаліст відповідного профілю (спеціалізації).

При розслідуванні злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, може бути призначений та проведений комплекс судових експертиз.

У визначенні виду та кількості експертиз, які підлягають призначенню у розслідуванні кримінальних правопорушень цієї категорії, пріоритетними є завдання, результат вирішення яких забезпечує досягнення таких цілей розслідування:

1. Установлення предмета злочину;

2. Отримання даних про причетність до злочину осіб, що можуть бути використані для їх розшуку та ідентифікації;

3. Діагностування стану психіки підозрюваного при вчиненні злочину;

4. Визначення особистісної характеристики підозрюваного, його соціально-демографічних даних та інше.

Результати аналізу слідчої практики й літературних джерел, дозволив виділити типовий комплекс судових експертиз, які можуть бути призначено в кримінальних провадженнях виділеної нами (у підрозділі 1.2 посібника) групи злочинів, які учиняються у сфері обігу вогнепальної зброї.

1. *Судові експертизи для визначення предмета злочину:*

а) балістичне дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї.

2. *Судові експертизи, пов'язані з дослідженням особи підозрюваного:*

а) судово-медичні;

б) судово-психіатричні;

в) психологічні (комплексні психолого-психіатричні, медико-психологічні тощо).

3. *Судові експертизи, пов'язані з дослідженням слідів, утворених у результаті взаємодії матеріальних тіл будь-якої фізичної природи:*

а) трасологічні дослідження (дактилоскопічні дослідження, дослідження слідів людини; знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів; ідентифікація цілого за частинами; ідентифікаційних номерів та рельєфних знаків);

б) дослідження почерку і підписів;

в) дослідження реквізитів документів;

г) дослідження матеріалів документів;

ґ) біологічні;

д) одорологічні дослідження;

є) комп'ютерно-технічні та інші.

Важливе місце у доказуванні та вирішенні завдання підвищення якості досудового розслідування злочинів зазначеної категорії належить балістичному дослідженню вогнепальної зброї та бойових припасів.

У системі науково-дослідних установ Мінюсту класифікація судових експертиз за класами, родами, видами та підвидами зафіксована в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень[1].

Класифікація за видами судових експертиз та експертними спеціальностями нормативно зафіксована в Переліку видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України[2].

Тобто, з 2015 року згідно із наказом Міністерства юстиції України традиційну балістичну експертизу було перей-

[1] Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом М-ва юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у ред. наказу М-ва юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5); Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз : затв. наказом М-ва юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у ред. наказу М-ва юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5) URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98 (дата звернення: 17.03.2018).

[2] Перелік основних видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України//Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів (п. 3 розд. V): затв. наказом М-ва юстиції України від 03.03.2015 № 301/5. Дод. 6.

меновано на експертизу зброї та слідів і обставин її використання[1]. Підставою вказаної зміни стало розширення об'єктів експертного дослідження, оскільки крім індивідуальної вогнепальної, холодної зброї та боєприпасів на експертизу направляється зброя з некінетичним принципом ураження (нереактивні вогнемети, електрошокові пристрої тощо), гранатомети, ствольна артилерійська зброя, ракетно-реактивна зброя тощо. Таким чином, відповідно до зазначеного нормативно-правового акту експертиза зброї та слідів її використання поділяється на:

- дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї;
- дослідження слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу;
- дослідження холодної зброї;
- дослідження зброї з некінетичним принципом ураження;
- дослідження гранатометів та ствольної артилерійської зброї;
- дослідження ракетно-реактивної зброї.

У зв'язку з тим, що побудова Переліку заснована на об'єктному підході, можна вважати правомірним виокремлення родового поняття класифікації – «Експертиза зброї», яка, у свою чергу, диференційована на вищезазначені види[2].

У свою чергу, Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та атестацію судових експертів Експертної служби МВС, затверджене наказом МВС України від 08.02.2017 № 102, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 01.03.2017 за № 275/30143 фактично відтворює положення Інструкції Мінюсту, тобто експертиза зброї включає такі види:

- балістичне дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї;

[1] Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затверджена Міністерствоюстиції України08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції Українивід26.12.2012 № 1950/5). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98 (дата звернення: 19.03.2018).

[2] Сімакова-Єфремян Е. Б. Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. С. 100.

- балістичне дослідження слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу;
- дослідження холодної зброї;
- дослідження зброї з некінетичним принципом ураження;
- дослідження гранатометів та ствольної артилерійської зброї[1].

У судовій балістиці існують методики, методичні рекомендації, інформаційні листи, які спільно або окремо випущені Міністерством юстиції, МВС України, Службою безпеки України, Державною прикордонною службою України, зокрема:

- методика криміналістичного дослідження газових пістолетів та револьверів (2000 р. Реєстраційний код в реєстрі методик проведення судових експертиз – 3.1.18);
- методика ідентифікації вогнепальної нарізної короткоствольної зброї (пістолетів і револьверів) по вистріляним кулям (2009 р. Реєстраційний код в реєстрі методик проведення судових експертиз –3.0.01);
- методика визначення балістичного коефіцієнту уражаючих елементів патронів травматичної дії (2010 р. Реєстраційний код в реєстрі методик проведення судових експертиз – 3.0.02);
- методика криміналістичного дослідження шротових пістолетів та револьверів (2002 р. Реєстраційний код в реєстрі методик проведення судових експертиз 3.1.20);
- методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (2005 р. Реєстраційний код в реєстрі методик проведення судових експертиз – 3.1.22);
- методика криміналістичного дослідження пістолетів та револьверів самозахисту (газових, шротових, несмертельної дії) (2004 р. Реєстраційний код в реєстрі методик проведення судових експертиз – 3.1.21);

[1] Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та атестацію судових експертів Експертної служби МВС: затверджене наказом МВС України від 08.02.2017 № 102. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0275-17 (дата звернення: 14.03.2018)

- методика встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його придатності до стрільби (2006 р. Реєстраційний код в реєстрі методик проведення судових експертиз – 3.2.05) та інші.

Предметом балістичного дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів є фактичні дані, що встановлюються при дослідженні вогнепальної зброї, патронів та слідів їх дії, які свідчать про наявність (відсутність) обставин, що підлягають встановленню у конкретному кримінальному провадженні.

Об'єкти даної експертизи можуть бути поділені на три групи.

Перша група – предмети (вироби). До цієї групи слід включити наступні види об'єктів:

- ручна стрілецька зброя: вогнепальна, вогнепальна обмеженого ураження, газова, сигнальна, стартова, пневматична на різних стадіях технологічної готовності, а також вироби виробничого та господарсько-побутового призначення, візуально подібні до стрілецької вогнепальної зброї (муляжі зброї, масогабаритні моделі зброї, порохові інструменти) та/або ті, що використовують в роботі її конструктивні принципи дії, а також їх окремі частини та деталі;
- бойові припаси, патрони (бойові, спеціальні, допоміжні) ручної стрілецької зброї, спеціальних засобів, а також виробів виробничого та господарсько-побутового призначення, візуально подібні до стрілецької вогнепальної зброї та/або тих, що використовують у роботі її конструктивні принципи дії, компоненти патронів;
- приладдя ручної стрілецької зброї, спеціальних засобів, а також виробів виробничого та господарсько-побутового призначення, візуально подібних до стрілецької зброї та/або тих, що використовують в роботі її конструктивні принципи дії, інструменту для догляду за ними, спорядження патронів, матеріали та інструменти для виробництва стрілецької зброї та патронів.

Друга група – матеріальні сліди-відображення – включає в себе:

- сліди дії ручної стрілецької зброї, спеціальних засобів, а також виробів виробничого та господарсько-побутового призначення, візуально подібних до стрілецької вогнепальної зброї та/або тих, що використовують в роботі її конструктивні принципи дії (сліди частин та деталей зброї на набоях, кулях, гільзах, вогнепальні пошкодження зі слідами близького пострілу тощо).

Третя група – процесуальні документи та інформаційні ресурси непроцесуального характеру. До її складу входять:

- процесуальні документи (протоколи огляду місця події, фототаблиці до них, висновки експерта, показання свідків, потерпілих тощо), які містять необхідну для вирішення експертних завдань інформацію про факти застосування стрілецької зброї при вчиненні злочинів, правопорушень, слідах дії такої зброї тощо;
- інформаційні ресурси непроцесуального характеру, які використовуються для вирішення завдань судово-балістичної експертизи (довідники, ДСТУ на зброю та патрони, натурні колекції, електронні банки даних на стрілецьку зброю тощо).

До *основних завдань* досліджень вогнепальної зброї та бойових припасів до неї належать:

- установлення належності об'єктів до вогнепальної зброї або конструктивно подібних до неї стріляючих виробів;
- установлення належності об'єктів до боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї або конструктивно подібних до них виробів;
- визначення виду, системи (моделі) та калібру вогнепальної зброї та боєприпасів до неї, а також конструктивно подібних до них виробів;
- визначення стану (справності) зброї, боєприпасів до неї та придатності їх до стрільби;
- установлення способу виготовлення або факту переробки вогнепальної зброї, боєприпасів до неї та конструктивно подібних до них виробів;
- встановлення можливості ведення прицільної стрільби з даного екземпляру зброї;

- встановлення на зброї фірмових знаків, клейм заводу-виготовлювача, за їх наявності – визначення заводу-виготовлювача, номер та рік виготовлення зброї;

- встановлення, чи не знешкоджувались маркувальні позначення на зброї, якщо так, то які були маркувальні позначення, що вони означають;

- встановлення, на якій максимальній відстані від дульного зрізу даного екземпляру зброї стріляний снаряд (куля, дріб, картеч) має убивчу дію (питому кінетичну енергію 0,05 кгм/мм^2);

- встановлення можливості проведення пострілів зі зброї певної моделі певними патронами (наприклад, чи можливо провести постріл з пістолета Макарова патронами калібру 9 мм Parabellum);

- встановлення належності об'єктів до частин (деталей) вогнепальної зброї тощо.

Також можуть бути поставлені завдання чи відносяться патрони або їх елементи до продукції одного підприємства, одного часу випуску. Вирішення таких питань відносно патронів, як правило, не викликає ускладнень, але не слід перебільшувати значення позитивної відповіді на них. Навіть якщо патрони, вилучені з різних місць, збігаються за ознаками технології виготовлення та маркувальним позначенням, передчасно казати про загальне джерело їх придбання, адже річний випуск патронів на великих підприємствах обчислюється мільйонами одиниць. Що стосується куль, патронів до нарізної зброї, то вирішення цих питань неможливо, внаслідок відсутності диференціюючих ознак.

Для патронів та їх елементів саморобного виготовлення доцільна постановка запитання, за типом яких промислових виробів вони виготовлені.

До цієї ж групи можна віднести й коло запитань, пов'язаних із технологією саморобного виготовлення патронів. Наприклад, наступні:

- чи споряджені патрони з використанням даного пристрою;
- чи в даній формі відлиті кулі, картеч (або: чи виготовлені дані кулі з використанням однієї форми);

- чи даним інструментом виготовлений саморобний дріб (або: чи виготовлений дріб одним й тим самим інструментом);

Слід навести орієнтовні переліки вирішуваних питань у типових ситуаціях.

У випадку вилучення вогнепальної зброї.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1) Чи відноситься наданий предмет (у формі пістолета/гвинтівки тощо) до вогнепальної зброї певного виду, типу та калібру?

2) У який спосіб виготовлена надана зброя (предмет у формі пістолета/гвинтівки тощо)?

3) Чи придатна надана зброя (предмет у формі пістолета/гвинтівки тощо) для стрільби?

У випадку вилучення деталей, частин та механізмів вогнепальної зброї.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1) Чи відносяться надані деталі до частин та механізмів вогнепальної зброї певного виду, типу та калібру?

2) Чи складають надані частини (деталі) та механізми конкретний діючий екземпляр вогнепальної зброї певного виду, типу та калібру?

3) У який спосіб виготовлені надані деталі, частини та механізми зброї?

У випадку вилучення патронів вогнепальної зброї.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1) Чи відносяться надані патрони до боєприпасів певного виду, типу та калібру?

2) У який спосіб виготовлені надані патрони?

3) Чи придатні надані патрони для проведення пострілів?

У випадку вилучення елементів патронів вогнепальної зброї.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1) Чи відносяться надані кулі та гільзи (дріб, картеч, клейтухи, прокладки, капсулі тощо) до складових елементів патронів певного виду, типу та калібру?

2) У який спосіб виготовлені надані елементи?

3) Чи придатні надані елементи для спорядження патронів (певного виду, типу та калібру)?

У випадку вилучення пороху.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1) Чи відноситься сипуча речовина (зеленого кольору, в 2-х жерстяних банках, масою близько 400 г тощо) до метальних вибухових речовин (пороху)?

2) Яка загальна вага наданої речовини (пороху)?

3) Чи придатний наданий порох для використання за призначенням[1]?

Слід зазначити, що стосовно нарізної вогнепальної зброї на практиці експертами-балістами здебільшого досліджуються патрони калібру до 14,5 мм. Патрони більше 14,5 мм мають досліджуватись експертами-вибухотехніками або комплексно – спеціалістами у галузі судової балістики та вибухотехніки для встановлення вибухового змісту.

Зброя, патрони та сліди їх дії є специфічними об'єктами, насамперед, із урахуванням їх зброярної природи, похідних від неї закономірностей утворення слідів зброї на кулях, гільзах, пошкоджених у результаті пострілу перешкодах. З цієї причини особи, які приймають процесуальне рішення про призначення діагностичної судово-балістичної експертизи та ведуть підготовку для неї матеріалів, повинні враховувати цю обставину. Важливим є й розуміння очікуваних від такого дослідження результатів.

Необхідно звертати увагу на некомплектність вогнепальної зброї (відсутність окремих частин та деталей), положення деталей ударно-спускового механізму зброї. Наприклад, некомплектність нерідко слугує підставою для постановки слідчим питань про можливість проведення певних дій зі зброєю, зокрема, ведення прицільної стрільби за відсутності в конструкції прицільних пристроїв, прикладу тощо.

[1]Перлін С. І., Шевцов С. О., Кокорін О. В. Технологія призначення судових експертиз: практ. порадник / М-во внутр. справ України, Експертна служба, Харківський наук.-дослід. Експерт.-криміналіст. Центр. Харків, 2018. С. 55.

Велике значення для індивідуалізації зброї та патронів має врахування та вказівка в ухвалі про доручення проведення експертизи відомостей про маркувальні позначення на зброї та патронах.

В ухвалі про доручення проведення судової експертизи зброї обов'язкова наявність згоди на руйнуючі методи досліджень: «За необхідністю, дозволяю використання руйнуючих методів досліджень (ст. 69 КПК України)».

Питання про технічну справність стрілецької зброї не входить до компетенції експерта-криміналіста, оскільки він не має підготовки у відповідних галузях знань науки і техніки. Виходячи з цього, рішення питання про справність зброї необхідно здійснювати у криміналістичному сенсі.

Поняття справності зброї в криміналістичному сенсі більш повно відповідає задачам даного виду судово-балістичного дослідження, ніж визначення технічного стану зброї. Вирішуючи питання тільки про таку справність, експерт-криміналіст вивчає технічний стан зброї в об'ємі своїх спеціальних знань та у межах, які мають значення для кримінального провадження, яке цікавить справність зброї в плані забезпечення проведення пострілів з неї, тобто наявність або відсутність дефектів, котрі впливають на нормальну безпечну, безвідмовну стрільбу.

З причини того, що технічне та криміналістичне поняття справності вогнепальної зброї не співпадають, розрізняються й критерії справності або несправності.

Крім того, не допустимо вирішувати питання про справність саморобної зброї, кустарної та переробленої. Відносно об'єктів перших двох груп відсутня нормативно-технічна документація, а третя категорія об'єктів має сліди порушення справності (наприклад, укорочення стволу у обрізів тощо), тобто зброя перестає відповідати нормативам. Отже, в цьому випадку доцільно говорити лише про справність не перероблених вузлів та механізмів.

Як вже зазначалося, однією з умов результативності судових експертиз є методично вірна та перевірена практикою діяльність слідчого, прокурора, судді, захисника з підготовки матеріалів для подання на експертне дослідження.

Зброя, патрони та сліди їх дії є специфічними об'єктами, насамперед, із урахуванням їх зброярної природи, похідних від неї закономірностей утворення слідів зброї на кулях, гільзах, пошкоджених у результаті пострілу перешкодах. З цієї причини особи, які приймають процесуальне рішення про призначення балістичної експертизи зброї та бойових припасів та ведуть підготовку для неї матеріалів, повинні враховувати цю обставину. Важливим є й розуміння очікуваних від такого дослідження результатів.

З урахуванням цього уявляється за можливе визначити тактично значущі дії слідчого, судді, прокурора при підготовці матеріалів. У їх числі, як уявляється:

- попередній огляд та оцінка зібраних у провадженні речових доказів, формулювання завдань (питань) експертові з діагностичного (класифікаційного, ідентифікаційного, ситуаційного) дослідження зброї, патронів та слідів їх дії;
- пакування названих об'єктів для направлення на експертне дослідження.

Попередній огляд та оцінка речових доказів проводиться з урахуванням сутності розслідуваної події, яка стала відомою слідчому (прокуророві), судді інформації про злочин. Відносно зброї та патронів до неї їх огляд та оцінка надають можливості отримання інформації:

- про те, чи заряджена зброя або ні;
- про попередні дані щодо конструкції об'єктів (зовнішня подібність до відомих видів та моделей зброї, зразків патронів);
- ймовірному способу виробництва зброї та патронів;
- зовнішньому стані зброї та патронів (деформація, руйнування частин зброї, елементів патронів; наявність корозії; відсутність окремих частин, деталей та механізмів зброї тощо);
- положенні деталей та механізмів зброї (на бойовому взводі, чи поставлена на запобіжник тощо);
- наявності на зброї та патронах сторонніх слідів та забруднень, включаючи плями крові, в каналі стволу – порохового нальоту, шматочків ґрунту тощо.

Визначення того, чи заряджена зброя має значення для застосування при роботі з нею необхідних заходів безпеки.

Якщо зброя заряджена, то її необхідно розрядити за допомогою передбачених для цього прийомів.

Казнозарядну стрілецьку зброю розряджають шляхом вилучення знімного магазину та (або) відведення затвору в крайнє заднє положення. В обов'язковому порядку встановлюють, чи нема в патроннику патрону.

При несправності викидного механізму зброї промислового виготовлення та відсутності можливості вилучити патрон у спосіб, передбачений конструкцією зброї, його слід поставити на запобіжник. Відомо, що не всі моделі стрілецької зброї мають запобіжник. Він, наприклад, відсутній у 7,62 мм пістолета зр. 1930/33 рр. (ТТ). Крім того, ударний механізм тут не має функції «відбій курку». Отже, якщо курок не стоїть на запобіжному взводі, а в патроннику є патрон, то бойок ударника знаходиться в контакті з капсулем патрону, та навіть невеликий струс пістолета може викликати постріл без натискання на спусковий гачок.

Зовнішній курок з бойового взводу у саморобній зброї та деяких моделях заводських револьверів знімають, натискуючи на спусковий гачок та, одночасно притримуючи пальцем спицю курка, повільно та обережно переміщуючи його в переднє положення. Слід пам'ятати, що більшість екземплярів саморобної зброї має спрощену конструкцію – без запобіжників та запобіжного взводу, а також «відбою курку». Тому, знявши курок з бойового взводу, за наявності патрону в патроннику та відсутності можливості його вилучити, необхідно між патроном та затвором помістити прокладку з еластичного матеріалу, що амортизує (гума, м'які види полімерів тощо).

Дульнозарядні екземпляри зброї з термічним способом запалення порохового метального заряду розряджати не потрібно. Всі інші зразки дульнозарядної стрілецької зброї потребують зняття курку з бойового взводу. При цьому в капсульних пістолетах, револьверах, рушницях між капсулем на затравочному отворі та курку також слід помістити еластичну прокладку, що амортизує.

Необхідно також вжити заходів до блокування ударно-спускового механізму (якщо він є), витягнути стрижень,

цвях з затравочного отвору, відпустити бойову пружину (як, правило, гуму), не допустити висипання снаряду та заряду зі стволу, для цього дуло (отвір дульного зрізу) необхідно заткнути ватою (ганчіркою).

Про факт наявності патрону в патроннику або бойового заряду в стволі слід повідомити осіб, яким доручено доставку зброї до експертної установи. Обов'язковою вимогою є вказівка в ухвалі суду про доручення проведення експертизи, про те, що зброя заряджена, проставляння сигнального надпису на пакуванні об'єкта, а також в ухвалі суду.

Попередній огляд та оцінка конструкції зброї та патронів проводяться слідчим (прокурором), суддею з урахуванням наявних у них криміналістичних знань про ці об'єкти. Як правило, це загальні дані про вид зброї, патрони до неї, спосіб їх виробництва. Все це береться до уваги при формулюванні питань експертові.

Однак все частіше при розслідуванні кримінальних проваджень виникає потреба у відповідях й на інші питання, які виходять за рамки «звичного» шаблону відносно стрілецької зброї та патронів. Це, зокрема, відомості про потужність зброї, дальності її вражаючої дії, можливості маневрування нею в невеликих за розмірами просторах тощо. Відомо, що в окремих випадках саме ці відомості надають можливості встановити обставини злочину.

Потрібно визнати, що можливості інформаційного супроводження діяльності слідчого (прокурора), судді, захисника, а також експерта-баліста тут належним чином не забезпечені. Так, у довідкових матеріалах, призначених для слідчих, адвокатів, прокурорів та суддів, подається лише загальна інформація про види зброї, її калібри, використовувані для стрільби патрони, наводяться найменування частин, деталей та механізмів зброї, компонентів патронів, види слідів пострілу.

Однак у теперішній час цього недостатньо. Надзвичайно важливим давати також відомості про потужність зброї, граничної дальності польоту кулі, відстанях, на яких зберігається вражаюча дія стріляної кулі, зусиллі на спусковий гачок у конкретній моделі стрілецької зброї тощо. Все це буде

корисним при перевірці різного роду слідчих версій, формулюванні експертних завдань – запитань експертові.

Важливими для індивідуалізації зброї та патронів є урахування та вказівка в ухвалі про доручення проведення експертизи відомостей про маркувальні позначення на зброї та патронах. Інформація, яку несе маркування, може бути використана для отримання відомостей про модель зброї, завод-виробник озброєння, номер зброї, час та партію випуску патрону тощо. Оцінка зовнішнього стану зброї та боєприпасів проводиться шляхом їх огляду, відображення наявності різного роду деформацій та руйнування частин, деталей та механізмів зброї, компонентів патрону, наявності на них слідів корозії – нальоту ржі, раковин та інших її проявів. Ці факти приймаються до уваги слідчим, прокурором, суддею, захисником при підготовці запитань експертові, поясненні окремих фактів події злочину.

Слід звертати увагу й на некомплектність зброї (відсутність окремих частин та деталей), положення деталей ударно-спускового механізму зброї. Так, некомплектність нерідко слугує підставою для постановки запитань про можливість здійснення певних дій зі зброєю, наприклад, веденні прицільної стрільби за відсутності в конструкції прицільних пристроїв, прикладу тощо. Наявність на частинах зброї та компонентах патронів сторонніх забруднень, включаючи сліди крові, присутність стріляної гільзи в каналі стволу, порохового нальоту, шматочків ґрунту визначає за необхідності можливість призначення не тільки балістичної експертизи зброї та бойових припасів до неї, але й інших видів судових експертиз.

Так, наявність порохового нальоту на стінках каналу стволу покладається в обґрунтування факту проведення пострілу зі зброї після її останнього чищення. За слідами крові можливо встановити вид крові (людини або іншої біологічної істоти), групу крові або утворення слідів крові від конкретної особи. Ці завдання вирішуються, відповідно, експертизою матеріалів, речовин та виробів (фізико-хімічною) або імунологічною експертизою. Завдання слідчого, прокурора, судді або захисника у даному випадку полягає у визначенні необхідної по-

слідовності проведення різних видів експертиз. У даному випадку в першу чергу призначається судово імунологічна експертиза, а потім балістична. Важливим також є урахування тієї обставини, що після окремих експертних досліджень, наприклад, балістичної експертизи зброї та бойових припасів до неї, у рамках якої є необхідним проведення експериментальної стрільби зі зброї, питання про факт проведення пострілу зі зброї після її останнього чищення вирішити в подальшому буде неможливим.

При дослідженні вогнепальної зброї зі слідами рук спочатку потрібно дослідити зброю на предмет наявності слідів рук, а потім провести необхідні балістичні дослідження.

Необхідно враховувати й той факт, що за певних сприятливих умов поверхні зброї та патронів можуть нести на собі латентні сліди рук, виявити які можливо застосуванням сучасних криміналістичних засобів та методів. Наприклад, за допомогою порошку окису цинку, сажі та чотириокису рутенію (так званий метод RTX), які не перешкоджають проведенню подальшого медико-біологічного дослідження. Метод RTX полягає у відновленні чотириокису рутенію RuO_4 до окису рутенію RuO, котрий під час контакту із органічними сполуками, зокрема жирами, набирає темного забарвлення. Осідаючи на потожировій субстанції слідів рук, він виявляє сліди у вигляді чорних або темно-зелених ліній, які видно при природному освітленні. За своєю дією цей метод схожий на ціаноакриловий, але має перевагу у тому, що зі слідами, виявленими чотириокисом рутенію, можливе проведення пороеджеоскопічного дослідження[1].

Водночас слід зазначити, що виявляти сліди рук на металевих поверхнях методами, які не перешкоджають подальшому їх медико-біологічному дослідженню, слід у стислі терміни від моменту вчинення злочину, а саме упродовж 1-2 год. Після цього часу дослідження таких об'єктів доцільно проводити вже з використанням фізико-хімічних методів, що

[1] Див.: Виявлення слідів рук парами чотириокису рутенію: інф. лист. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2003. 9 с.; Лущієнко О. О. Особливості виявлення слідів рук на важелях від ручних гранат із застосуванням методів, які дозволяють подальше виділення ДНК-Профілів. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 1 (23). С. 157-163.

є більш дієвими у цьому випадку, але які призводять до знищення ДНК-інформації. Отже, якщо об'єкти не дослідили у зазначений термін, доцільно клопотати перед слідчим про відібрання біологічних зразків з рельєфних поверхонь з подальшим направленням об'єктів на дактилоскопічне дослідження з використанням фізико-хімічних методів (до речі, зазначене стосується і виявлення слідів рук на інших металевих об'єктах – як забарвлених, так і з іншими структурами поверхонь). З точки зору поширеності, вартості, шкідливості для здоров'я дослідника найдоцільніше застосовувати порошки окису цинку та сажі – за їх допомогою сліди папілярних узорів виявляють найшвидше, і вони є контрастнішими. Водночас хімічні реактиви, які входять до складу так званого методу «RTX» (чотириокису рутенію), є не лише дорожчими, але й доволі шкідливими для організму людини (рис. 452).

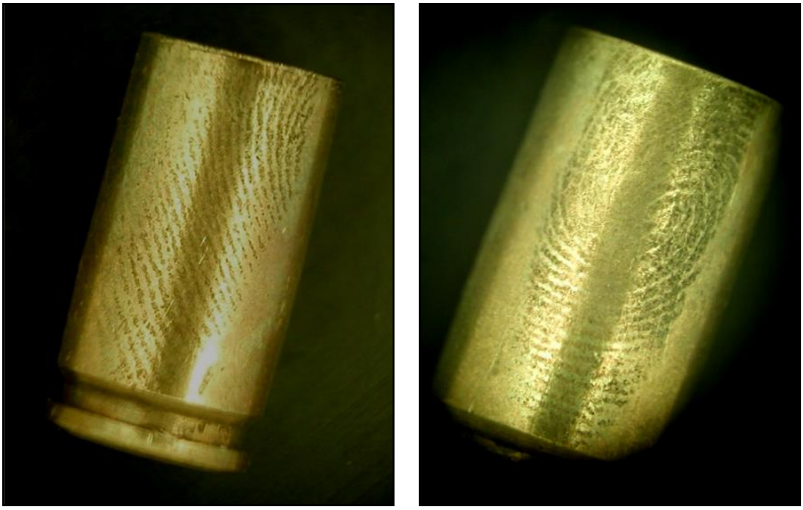

Рис. 452. Сліди папілярних ліній, виявлені на гільзі.

Попередня оцінка слідів дії вогнепальної зброї та патронів зводиться до визначення:

- виду та кількості об'єктів, на яких є такі сліди (стріляна куля, стріляна гільза, предмет одягу з вогнепальним пошкодженням тощо);

- конструктивних характеристик об'єктів – носіїв слідів;
- виду, локалізації та морфологічних характеристик слідів дії зброї та патронів на вилучених під час розслідування об'єктах;
- наявності на кулях, гільзах, вогнепальних пошкодженнях сторонніх забруднень, включаючи сліди крові.

Не останню роль відіграє якість упаковки слідчим, прокурором, суддею об'єктів для направлення на експертизу. Сутність вимог, що пред'являються до пакування об'єктів зводиться до декількох моментів.

По-перше, упаковка повинна виключити можливість несанкціонованого доступу до об'єктів без порушення її цілісності. Це забезпечується застосовуваним матеріалом, а також способами пакування об'єктів. Відповідні рекомендації вироблені у рамках криміналістичної науки і практики.

По-друге, вид та спосіб упаковки визначаються з урахуванням розмірів об'єкта, який надається на дослідження.

По-третє, упаковка повинна забезпечувати збереженість як самих зброї та патронів, так і слідів їх дії на різних об'єктах-носіях. Тут важливо враховувати особливості конструкції зброї та патронів, специфіку слідів їх дії, що визначає характерні прийоми їх пакування.

Так, упаковка повинна забезпечувати фіксоване положення зброї в ній. Стріляні кулі, стріляні гільзи, патрони стрілецької зброї не повинні вільно переміщуватись всередині упаковки, а також контактувати одне з іншим, аби виключити знешкодження наявних та утворення сторонніх слідів, не пов'язаних із процесом пострілу. Варто пам'ятати, що окремі види патронів стрілецької зброї чутливі навіть до незначних струсів (7,62х39 мм пристрілково-запалювальний патрон та ін.). У зв'язку з цим при транспортуванні об'єкта до експертної установи ігнорування даного правила може призвести до спрацювання вибухової речовини в головній частині кулі та вибуху патрону.

Під час пакування об'єктів дослідження вся зброя, у тому числі кулемети, повністю охвачується матеріалом пакування (допускається використання: спецтубусів, ящиків, коробок, міцних полімерних пакетів, плетених мішків, тканого полотна тощо).

Далі, якщо зброя все ж надходить на дослідження в заряженому вигляді, вона повинна бути зафіксована в жорсткій упаковці (дерев'яний ящик, коробка з жорсткого картону тощо), а в ухвалі про призначення судової експертизи зброї цей факт обов'язково вказується із подробицями виконаного запобігання від випадкового пострілу, зброя, її ударно-спусковий механізм повинні бути приведені у стан, що виключає можливість пострілу.

У випадку з казнозарядною зброєю між патроном та чашкою затвору, як вже зазначалось, слід помістити прокладку з картону, щільної гуми. При транспортуванні повинні бути виключені різного роду струси, перевертання пакування тощо. На упаковці обов'язковою є сигнальний попереджувальний надпис. Бажано зробити її великим шрифтом та яскравим кольоровим барвником.

Матеріали, *що надаються експертові для проведення експертизи повинні відповідати певним вимогам.*

Отримавши ухвалу суду про доручення проведення експертизи, слідчий надає у розпорядження експертові:

- належним чином упаковану та опечатану вогнепальну зброю, яку було виявлено на місці події або вилучено у певної особи;
- протокол огляду місця події, обшуку з описом місця виявлення вогнепальної зброї, боєприпасів;
- відповідні додатки до протоколів слідчих (розшукових) дій (план-схеми, фото-таблиці тощо).

Вогнепальна зброя направляється на дослідження у тому стані, в якому була виявлена слідчим.

Пакування вогнепальної зброї проводиться таким чином, щоб захистити її частини від пошкоджень, дії вологи, атмосферних опадів, попадання пилу й інших речовин. Частини зброї міцно з'єднуються одна з одною (затвор закритий, курок поставлений на запобіжник, магазин закріплений засувкою тощо), забезпечивши їх захист від взаємного контакту у процесі транспортування.

Вогнепальна зброя та боєприпаси направляються на експертизу слідчим або нарочним. Їх пересилка поштою не допускається.

Разом із тим, чимале значення під час виявлення та розслідування злочинів, які вчиняються із використанням вогнепальної зброї та боєприпасів, приділяється результатам комплексного експертного дослідження слідів та слідових комплексів даних злочинів. Зумовлено це тим, що в сучасних умовах розвиток науки і техніки, а також запити слідчої та судової практики, визначили ситуацію, коли вирішення будь-яких експертних завдань, й в галузі судової балістики зокрема, в межах однієї галузі знання вже не може забезпечити дослідження всієї інформаційної структури матеріальних слідів-відображень. Існуюча диференціація наукових знань з метою їх систематизації потребує переходу до інтеграції, а тенденції розвитку сучасної науки визначили появу комплексного підходу до дослідження об'єктів, який відображає взаємодії різних видів експертиз.

Відомо, що ідентифікаційна структура сліду може бути дуже складною та містити декілька підсистем, зокрема, *морфологічне ідентифікаційне поле,* яке характеризується особливостями зовнішньої будови об'єктів взаємодії та *субстанціональне ідентифікаційне поле,* яке формується властивостями матеріалів об'єктів взаємодії (змащення, пороху тощо)

Особливим джерелом інформації, що суттєво розширює можливості процесуального доказування є *матеріальні комплекси*, які являють собою складні матеріальні системи, цілісність яких зумовлена системою сформованих у обставинах досліджуваної події інтегративних зв'язків. Серед них найважливішими є: просторово-часові, причинно-наслідкові, функціональні, субстанціональні, генетичні, технологічні та інші ситуаційні зв'язки. Встановлення цілісності такого роду систем являє собою нерідко важливий доказовий або шуканий факт у кримінальному провадженні.

Зокрема ситуаційні матеріальні комплекси формуються в умовах конкретної досліджуваної події, наприклад, події злочину за рахунок властивих їх просторово-часових, причинно-наслідкових, субстанціональних та функціональних зв'язків, актуалізованих у процесі злочинної діяльності або динаміки інших процесів, пов'язаних з розслідуваною подією. Зразками такого типу матеріальних комплексів можуть слугувати:

1) контактна взаємодія злочинця (тіло, одяг, взуття) та середовища (природні, побутові, техногенні компоненти);

2) взаємодія систем: злочинець, зброя, боєприпаси;

3) комплекти речей, які є предметом злочинних посягань, мають загальні властивості у зв'язку з механізмом злочину, умовами їх походження, зберігання та використання (зброя, схованка, кобура).

Результати аналізу слідчої та експертної практики показує, що поряд з ручною стрілецькою вогнепальною зброєю, куля та її частини також відносяться до числа доволі розповсюджених речових доказів, котрі піддаються експертним дослідженням.

Звичайно, максимальний об'єм криміналістично значущої інформації про вилучену кулю та її фрагменти можливо отримати лише в процесі проведення комплексних судових експертиз. При їх призначенні відносно куль (снарядів) та їх фрагментів, які направляються на дослідження, можуть ставитись наступні питання:

1) чи відноситься куля (її фрагменти) до спеціальних куль та яких саме;

2) чи не відносяться до одного джерела походження за особливостями технології виготовлення та (або) використаним для цього матеріалам подані на дослідження кулі (їх фрагменти);

3) чи не відносяться до одного джерела походження за місцем виготовлення, зберігання або використання досліджувані кулі (їх фрагменти);

4) яке конкретно джерело походження (наприклад, місце виготовлення) поданої на експертизу кулі або куль (їх фрагментів);

5) чи не відносяться кулі, які надійшли на дослідження (їх фрагменти) до однієї партії випуску тощо.

Успішне вирішення зазначених питань, особливо у випадках надання на експертизу деформованих або фрагментованих куль, можливо лише в результаті комплексного експертного дослідження.

Отже, під час досудового розслідування кримінальних проваджень зазначеної категорії можуть проводити такі види комплексних судово-експертних досліджень:

1) комплексні дослідження матеріальних слідів-відображень на основі застосування криміналістичних та інших видів спеціальних знань:

- комплексна судова балістична та матеріалознавча експертиза;
- комплексна судова експертиза зі встановлення факту та обставин контактної взаємодії;

2) комплексні дослідження, спрямовані на судово-експертне пізнання фактів та обставин досліджуваної події через інформацію, відображену в семантичній складовій документів:

- комплексна судова товарознавча та балістична експертиза;

3) комплексні судово-експертні дослідження поведінкових актів людини, пов'язані із особливостями психічного відображення нею розслідуваної події:

- комплексна судова психолого-психіатрична експертиза.

Розглянемо зазначені експертизи більш докладно.

1. Комплексна судова балістична та матеріалознавча експертиза.

У теперішній час в підрозділах Експертної служби МВС України та науково-дослідних установах Мінюсту з метою дослідження вогнепальної зброї та боєприпасів проводяться ***комплексні експертизи***, які проводяться фахівцями у галузях судової балістики та експертизи матеріалів, речовин та виробів.

Під *предметом* комплексної балістичної й матеріалознавчої експертизи розуміють фактичні дані про сліди та обставини застосування вогнепальної зброї, боєприпасів, що стосуються події злочину й установлюються на підставі інтеграції спеціальних знань у галузях судової балістики та матеріалознавства. Така комплексна експертиза організовується в разі, коли пошкодження на предметах не пов'язані із тілесними ушкодженнями людини (їх дослідження належить до компетенції судових медиків).

Об'єктами комплексної балістичної й матеріалознавчої експертизи є вогнепальна зброя, її частини, деталі та приналежності; патрони і їх елементи; матеріали, інструменти

й інші засоби для виготовлення й спорядження зброї та боєприпасів; вогнепальні пошкодження, не пов'язані із ушкодженнями на тілі людини, та нашарування на перепонах, зброї, того, хто стріляв (на його тілі, одязі, взутті); матеріали справи, що містять відомості про обставини виготовлення та застосування зброї, патронів, їх зберігання, носіння тощо.

Вирішувані завдання спрямовані на встановлення належності пошкоджень до вогнестрільних; визначення застосованого типу снаряда (елементів спорядження патрона) за пошкодженнями на перепоні та слідами на елементах спорядження відстріляних боєприпасів.

При цьому вирішуються такі питання: чи є це пошкодження вогнестрільним? Кулею якого типу (оболонковою, напівоболонковою, безоболонковою) утворено пошкодження? Яким снарядом (кулею, картеччю, шротом) був виконаний останній постріл з наданої гладкоствольної зброї? Чи є наданий на дослідження предмет кулею (картеччю, шротом, клейтухом) і яким способом він виготовлений?

Провідним у таких дослідженнях є експерт-баліст.

При вирішенні питання про те, яким снарядом (кулею, картеччю, шротом) був виконаний останній постріл із гладкоствольної зброї, експерт-баліст досліджує стінки каналу ствола рушниці поблизу дулового зрізу й установлює наявність нашарувань, їх форму, розміри, взаємне розташування. Експерт-матеріалознавець установлює вид металу, окисли якого утворили нашарування на стінках каналу ствола. За результатами проведеного комплексного дослідження можливі такі варіанти відповідей. Якщо експерт-матеріалознавець установив наявність окислів свинцю, а експерт-баліст визначив форму, розміри, взаємне розташування нашарувань окислів у дульній частині каналу ствола, які відповідають певному виду снаряда, робиться висновок про виконання останнього пострілу певним видом снаряда. Коли експертом-балістом не встановлена наявність видимих нашарувань поблизу дулового зрізу ствола, а експертом-матеріалознавцем не встановлена наявність окислів свинцю або встановлена наявність нашарувань, однак не виявилося

можливим установити їх характеристики, то слід дійти висновку, що встановити вид снаряду, яким виконано останній постріл, не надається можливим.

При встановленні способу виготовлення снаряда експерт-баліст досліджує наданий предмет, його форму, розміри, масу, колір матеріалу, магнітні властивості, зовнішні ознаки конструкції тощо. Після цього проводить порівняльне дослідження характеристик предмета зі зразками снарядів або з їх описами та визначає вид снаряда. Експерт-матеріалознавець установлює хімічний склад матеріалу предмета, технологічні ознаки його виготовлення. За результатами проведеного комплексного дослідження можливі такі варіанти відповідей. У разі, якщо експерт-баліст установив належність предмета до снаряда певного виду (або його фрагмента), а експерт-матеріалознавець – технологічні ознаки його вироблення, формулюється висновок про промисловий спосіб виготовлення снаряда. Коли ж експерт-баліст установив належність предмета до снаряда певного виду, а експерт-матеріалознавець не встановив ознак промислової технології його виготовлення, робиться висновок про саморобний спосіб виготовлення снаряда[1].

2. Комплексна судова експертиза зі встановлення факту та обставин контактної взаємодії.

Предмет комплексної судової експертизи факту контактної взаємодії складають фактичні дані та обставини справи стосовно властивостей, стану взаємодіючих об'єктів, механізму й умов взаємодії, а також конкретних об'єктів взаємодії, що встановлюються шляхом інтеграційного використання знань із різних галузей науки (техніки) певними засобами (методами) при дослідженні слідів та інших матеріальних і матеріалізованих носіїв інформації про контактну взаємодію, із метою вирішення діагностичних, ситуаційних та ідентифікаційних завдань.

Загальним об'єктом цієї категорії комплексних досліджень є контактно-взаємодіючий комплекс, що включає

[1] Сімакова-Єфремян Е.Б. Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. С. 410.

в себе сліди контактування (морфологічні й субстратні) предметів одягу, взуття, знаряддя, інструментів, зброї, тіла людини тощо між собою або (та) з оточуючим середовищем; предмети та інші матеріальні утворення, на яких зафіксовані ці сліди, і які ці сліди залишають (одяг, взуття, знаряддя, інструменти, зброя, ґрунт, елементи речової обстановки місця події тощо); виявлені експертом латентні сліди та мікрочастки; похідні речових доказів (моделі, зліпки з поверхонь слідів і предметів, фотознімки та інші додатки до протоколів слідчих дій тощо); живі особи; рослини; споруди; місце події; зразки для порівняльного дослідження (у тому числі, отримані експертом експериментальні зразки, порівняльні матеріали (еталони), що входять у банк даних судово-експертної установи); інші матеріали справи (висновки первинних експертиз, коли проводиться додаткова або повторна експертиза) і матеріали, отримані в ході оперативно-розшукової діяльності (фото-, кінодокументи, відеозаписи) тощо.

Завдання комплексної експертизи контактної взаємодії об'єктів:

- ідентифікаційні (спрямовані на встановлення конкретних об'єктів контактно-взаємодіючого комплексу, факту контактної взаємодії конкретних об'єктів один з одним або з матеріальним середовищем);
- діагностичні (щодо визначення природи, властивостей, стану об'єктів контактно-взаємодіючого комплексу та віднесення їх до заздалегідь відомого класу (таксону, розряду, типу тощо);
- ситуаційні (ситуалогічні) (стосовно встановлення механізму взаємодії об'єктів контактно-взаємодіючого комплексу та умов, за яких вона відбувалася).

На виконання цих завдань можуть ставитися такі питання: чи мав місце факт контактної взаємодії між певними предметами; предметами (взуття (одягу) тощо) з певною ділянкою місцевості? Чи утворилися пошкодження, нашарування (указується на чому) від взаємодії з певним предметом (пішоходом, транспортним засобом, ділянкою місцевості, закритим приміщенням тощо)?

Як слушно зазначають В.А. Колесник та І.В. Гора, для сучасного етапу поряд із вдосконаленням існуючих видів зброї характерним є створення принципово нових зразків, які засновані на інших уражуючи факторах, чи поєднують у собі особливості функціональної дії різних типів зброї, що зазвичай призводить до ускладнення конструкції та часто вимагає її комплексного судово-балістичного дослідження. Наприклад, поєднання автомата з підствольним гранатометом створило новий вид багатоцільової штурмової зброї – стрілецько-гранатометного комплексу ГП-25 (рис. 453) тощо. Створення подібних зразків вимагає застосування для їх дослідження спеціальних знань у галузі судової балістики і вибухотехніки. Ця обставина зумовлює комплексний характер досліджень таких видів зброї та слідів її застосування, які можуть проводитися за участю експерта-вибухотехніка та експерта баліста[1].

Рис. 453. 5,45-мм автомат АКС-74 з підствольним гранатометом ГП-25.

Із числа інших криміналістичних досліджень також повинні призначатися трасологічні експертизи (дактилоскопічні дослідження, дослідження слідів людини, дослідження знарядь, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами, криміналістичне дослідження транспортних засобів), технічні дослідження документів, почерку і підписів, а у зв'язку із необхідністю встановлення конкретних обставин подій можуть призначатися й інші види судово-експертних досліджень.

[1] Колесник В.А., Гора І.В. Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 198.

При вирішенні питання про зберігання зброї в кишенях досліджуються місця контактів матеріалу кишені з дульним зрізом зброї та вікном для екстракції гільз; при вирішенні питання про наявність продуктів пострілу в змивах – змиви беруться з великого та вказівного пальців та з тильної частини кисті між ними до зап'ястя. Це місце, куди повинен потрапляти газопороховий струмінь при автоматичному перезаряджанні зброї. Що стосується обшлагу рукаву, то газопороховий струмінь може потрапити на нього тільки при певному положенні обшлагу на руці.

Під час розслідування незаконного обігу зброї та боєприпасів нерідко слід установити джерело виготовлення досліджуваних предметів, справжність дозвільних документів, правильність ведення обліку зброї на підприємстві чи у військовому підрозділі, ототожнити особу, причетну до правопорушення, й т. ін. З цією метою виникає необхідність призначення низки експертиз.

За допомогою ***трасологічної експертизи ідентифікації цілого за частинами*** може бути встановлено належність знайдених у різних місцях окремих деталей одному екземпляру зброї або боєприпасу (рис. 454-457).

Рис. 454. Зіставлення прикладу з рукояткою обрізу.

Рис. 455. Суміщення прикладу з рукояткою обрізу.

Рис. 456. Зіставлення корпусу та основи гільзи, наданих на експертизу.

Рис. 457. Суміщення корпусу та основи гільзи, представленої на експертизу.

Нерідко злочинці для унеможливлення встановлення джерела походження зброї знищують заводські номери та інші рельєфні зображення на деталях зброї. ***Трасологічне дослідження ідентифікаційних номерів та рельєфних знаків*** дозволяє відновити спиляні (забиті), слабовидимі номери та інші рельєфні зображення на деталях зброї. Ще один підвид трасологічної експертизи – ***дактилоскопічне дослідження*** – спрямовано на виявлення слідів рук на контактних поверхнях зброї з метою ідентифікації особи, яка тримала в руках зброю та боєприпаси, та викриття злочинця.

Для встановлення фактів розкрадань або незаконного володіння зброєю важливого значення набувають дослідження бухгалтерських документів, посвідчень на право володіння зброєю, які здійснюються в процесі почеркознавчої експертизи й технічної експертизи документів. Основним завданням ***почеркознавчої експертизи*** є ідентифікація виконавця, тобто особи, від імені якої виконано рукописний текст, буквені або цифрові записи, підписи у реквізитах, графах, рядках документів.

У процесі проведення ***технічної експертизи документів*** установлюються факти і способи внесення змін у документи (підчистка, травлення, дописка, переклеювання фотокарток, літер тощо) та виявляється їх первинний зміст. Окрім того, експертом виявляються залиті, замазані, вицвілі та інші слабовидимі або невидимі тексти, а також тексти на обгорілих та згорілих документах за умови, що папір, на якому вони нанесені, не перетворився на попіл, установлюється цілий документ за його частинами. Важливими завданнями експертизи документів є виявлення монтажу, наприклад переклеювання фотографії у свідоцтві на право володіння зброєю; способу нанесення відтисків печаток, штампів, факсиміле у документах; ідентифікація печаток, штампів тощо за їх відтисками.

Одним з ефективних засобів виявлення осіб, причетних до незаконного обігу зброї та боєприпасів, є проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій, як аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України), дослідження інформації,

отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266 КПК України), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України). Проведення вказаних негласних слідчих (розшукових) дій найчастіше фіксується за допомогою технічних засобів (ст. 252 КПК України), а отримана інформація підлягає дослідженню спеціалістами або експертами (ст. 266 КПК України). Для встановлення обставин справи аудіо-, відеоматеріали направляються в спеціалізовану експертну установу для проведення ***лінгвістичної експертизи усного мовлення, портретної експертизи, фототехнічної експертизи або експертизи відеозвукозапису***. *Експертизи відеозвукозапису* та *лінгвістичні експертизи усного мовлення* проводяться з метою розв'язання ідентифікаційних та діагностичних завдань і вирішують питання, що стосуються встановлення кількості та ототожнення осіб, які брали участь у зафіксованих розмовах. У межах лінгвістичної експертизи ідентифікація осіб здійснюється за лінгвістичними ознаками усного мовлення, в експертизі відеозвукозапису ототожнення особи реалізується за фізичними параметрами голосу. Основним завданням *портретної експертизи* є ідентифікація особи за ознаками зовнішності, а *фототехнічної експертизи* – ототожнення предметів, приміщень та ділянок місцевості, відображених на фотознімках чи відеозаписах.

Факт носіння зброї особою або збереження зброї у певному місці можна встановити, призначивши ***експертизу матеріалів, речовин та виробів***, зокрема, дослідження металів і сплавів з метою виявлення слідів металізації на поверхні тканини чи інших предметів. Цією експертизою також установлюється матеріал зброї, яка виготовлена саморобним способом, що сприяє пошуку джерела походження.

Носіння і зберігання стрілецької вогнепальної зброї є прикладами пасивного використання зброї. Одним з прикладів встановлення факту незаконного носіння вогнепальної зброї за слідами є виконана у Львівському НДЕКЦ МВС України експертиза слідів вогнепальної зброї.

Під час затримання особи за підозрою в участі в озброєній банді і вчиненні бандитських нападів, з кишені куртки був вилучений пістолет Макарова зі спорядженим магазином і наявним у стволі патроном. Кишеня, з якої вилучена зброя, була забруднена маслянистою речовиною невідомого походження. Завдання експертизи полягало у вирішенні питань щодо походження і хімічної природи виявленої маслянистої речовини та можливої її ідентифікації зі змазкою пістолета Макарова. Стандартна методика дослідження слідів змазки зброї на одязі підозрюваної особи є руйнівною і передбачає виготовлення вирізок з об'єкта-носія з наступним їх екстрагуванням органічним розчинником і порівняльним дослідженням отриманих екстрактів зі змазкою зброї хроматографічними та спектрографічними методами аналізу. Дослідження виявлених на одязі підозрюваного слідів маслянистої речовини проводилось методом дифузного копіювання, який дає можливість спостерігати локалізацію слідів маслянистої речовини на поверхні об'єкта-носія без його руйнування. Дослідженню підлягали кожна з поверхонь кишені куртки підозрюваного, яку вивертали назовні і розміщували під нетривалим навантаженням між зволоженою гексаном хроматографічною пластиною та аркушем паперу.

Після проявлення у парах йоду на контактограмі, отриманій з однієї з поверхонь кишені, спостерігали численні пунктирні траси коричневого кольору, що є характерним для слідів мастильних матеріалів. На аркуші паперу утворилася маслянista пляма, яка за формою і розмірами співпадала із затвором пістолета Макарова. Іншу поверхню кишені досліджували аналогічно. На контактограмі на відміну від першого випадку, були отримані суцільні траси, а на аркуші паперу – маслянista овальна пляма, яка пропорційна з поверхнею дульного зрізу пістолета Макарова. Порівняльним дослідженням екстрактів маслянистої речовини з поверхні кишені куртки і змазки пістолета Макарова методом тонкошарової хроматографії було встановлено, що дана речовина за родовими ознаками є однаковою зі змазкою пістолета Макарова. Крім цього, були проведені дослідження на предмет наявності слідів металізації від зброї на поверхнях кишені. Для виявлення таких слідів, як і у випадку дослідження слідів змазки пістолета, використ-

товувався метод дифузного копіювання з використанням хроматографічної пластини зволоженої слабоконцентрованим розчином соляної кислоти з наступним її проявленням розчином роданіду калію. На контактограмі, отриманій з однієї з поверхонь кишені, були виявлені сліди заліза у вигляді точкових скупчень, а на контактограмі з іншої поверхні – сліди у вигляді широких повздовжніх смуг. Отже, у результаті дослідження контактограм з виявленими слідами змазки та металізації зброї, можна зробити висновок, що на одній із поверхонь кишені вони утворилися внаслідок тертя виступаючих деталей пістолета (запобіжника і затворної затримки), а на другій поверхні – гладкою поверхнею зброї. Отримані дані свідчать про довготривалий контакт поверхні пістолета з кишенею куртки. Таким чином, виявлений під час дослідження слідів зброї, комплекс ознак був покладений в основу висновку експерта, який разом з іншими доказами у справі дав можливість слідству довести факт носіння вогнепальної зброї особою, яка підозрювалася в участі у озброєній банді. Виконане дослідження дало початок пошуку методики виявлення слідів вогнепальної зброї на долоні підозрюваної особи. З цією метою проводилось дослідження слідів металізації від ручної вогнепальної зброї на долоні умовно підозрюваної особи, а також можливості встановлення системи, моделі зброї та її ідентифікації. Запропонована нова методика виявлення слідів вогнепальної зброї на тілі особи дифузно-копіювальним методом розширює та доповнює фундаментальні трасологічні уявлення про характер утворення слідів і може бути основою для вивчення слідоутворення від різних видів зброї. Об'єктами дослідження були вогнепальна зброя, яка має відкриту тильну сторону рукоятки (зі щічками), та долоня експериментатора. Для експерименту були відібрані пістолети ТТ (калібр 7,62 мм), Беретта (калібр 9,0 мм), МЦ (Марголіна) (калібр 5,6 мм) і сигнальний пістолет-ракетниця СПШ (калібр 26,0 мм). Дослідження проводили за наступною методикою. Пістолет протягом приблизно 15 секунд утримували в руці, тричі натискаючи на спусковий гачок. Після цього, долоню з незначним зусиллям прикладали до аркушу відфіксованого фотопаперу, який попередньо був зволожений 25-процентним розчином оцтової кислоти. Отриманий відбиток проявляли 1%-ним водним розчином діетилдітіокарбамату натрію, який утворює

стійкі комплексні сполуки з іонами заліза. Під час проявлення спостерігали утворення зображення слідів від металевої частини рукоятки зброї, які виявились пропорційними із шириною рукоятки зброї. На зображеннях також зберігається відстань від краю рукоятки до центру гвинтів (заклепок) кріплення щічок. На контактограмах сліди утворювались незалежно від того, у якій руці утримувалась зброя, а після проведеного пострілу з даної зброї вони відзначалися більшою чіткістю зображення внаслідок віддачі зброї. Також встановлено, що відбитки зброї на долоні зберігаються протягом 4 год при невимушеній поведінці експериментатора (такій як тримання за поруччя у громадському транспорті, відкривання дверей за ручку замка, контакт з іншими металевими предметами). На контактограмі, отриманій з пістолета Беретта, чітко проявилася будова його рукоятки. Крім основного сліду спостерігається зображення металевої декоративної смужки завширшки 2,5 мм, яка обрамляє контури щічок. Під час вивчення слідів, утворених рукояткою пістолета Марголіна, крім родових ознак, були також виявлені індивідуальні ознаки, такі як ступінь закручування та напрямок розташування шліца головки гвинтів кріплення щічок.

У ситуації виявлення історичних зразків зброї призначається ***мистецтвознавча експертиза***, якою встановлюється належність предмета до антикварної зброї, її історичне значення, культурна цінність[1].

Проведення ***молекулярно-генетичних досліджень*** об'єктів, виявлених на зброї (встановлення ДНК-профілів слідів рук) є доцільним тільки у випадках непридатності для дактилоскопічної ідентифікації слідів рук, виключно за фактами вбивств з використанням вогнепальної зброї. Метод ДНК-аналізу дозволяє встановити:

- належність слідів біологічного походження певній особі з високим ступенем імовірності;
- наявність біологічних слідів кожного з учасників події у випадку, коли сліди утворено шляхом змішування

Проведення ***одорологічних досліджень***, дозволяє встановлювати:

[1] Див.: Андрєєв Д.В. Можливості судових експертиз під час розслідування незаконного обігу зброї. *Вісник ХНУВС*. 2017. №3 (78). С. 45-50.

1) наявність запахових слідів людини на вилучених з місця події предметах;

2) ролі учасників розслідуваної події;

3) спільність (чи відсутність такої) джерела походження запахових слідів, зібраних у різний час і в різних місцях;

4) наявність запахових слідів особи, яка перевіряється, на вилучених предметах[1].

Дослідження ґрунтів призначаються з метою встановлення факту перебування особи на певній ділянці місцевості (земельній ділянці).

Судово-психіатричні:

а) *підозрюваних (обвинувачених)* з метою вирішення таких питань:

1) чи страждав підозрюваний (обвинувачений) під час інкримінованого йому діяння (діянь) психічним розладом, внаслідок якого він не міг у той період усвідомлювати свої дії або керувати ними;

2) до якої категорії хворобливих станів належить даний психічний розлад – хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства, іншого хворобливого стану психіки;

3) чи страждає підозрюваний (обвинувачений) у даний час психічною хворобою, що позбавляє його можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними; якщо так, то коли почалася ця психічна хвороба;

4) чи потребує підозрюваний (обвинувачений) застосування до нього примусових заходів медичного характеру, якщо так, то яких саме;

5) чи страждає підозрюваний (обвинувачений) на хронічний алкоголізм або наркоманію;

б) *свідків і потерпілих* з метою вирішення таких питань:

1) чи здатний свідок (потерпілий) за своїм психічним станом правильно сприймати факти, що мають доказове значення, і давати показання про них;

[1] Експертизи у судочинстві України: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, І.В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2015. С. 438 (504 с.).

2) чи страждав потерпілий психічним захворюванням у період протиправного діяння;

3) чи міг потерпілий за своїм психічним станом розуміти характер і значення протиправних дій, скоєних проти нього, та чинити опір;

4) чи страждає потерпілий у даний час психічним захворюванням; якщо так, то чи не виникло воно внаслідок протиправних дій, скоєних проти нього?

Судово-психологічні з метою вирішення питань:

1) якою є загальна психологічна поведінка підекспертної особи (темперамент, характер, нахили, потребо-мотиваційна сфера);

2) які психічні особливості особи мають яскраво виражений характер і можуть справляти істотний вплив на її поведінку (запальність, замкненість, крайня необережність тощо);

3) якими є домінуючі мотиви поведінки даної особи?

4) чи здатний підозрюваний, враховуючи рівень і особливості його розумового розвитку, правильно розуміти значення своїх дій та їх наслідків;

5) чи є у даної особи вікові та індивідуальні особливості, що можуть вплинути на об'єктивність її показань;

6) чи були викликані протиправні дії підозрюваного станом сильного душевного хвилювання (афекту)? які психологічні причини обумовили настання цього стану, у якій формі він протікав?

Встановлення наявності у підозрюваного в момент вчинення злочину стану афекту чи іншого емоційного стану (порушення, напруги), що істотно впливає на свідомість і діяльність підозрюваного, має певне юридичне значення для правильної кваліфікації діяння[1].

Психологічні експертизи відеоматеріалів слідчих (розшукових) дій, для вирішення питань:

1) чи є психологічні ознаки достовірності в показаннях підекспертного, що зафіксовані на відеозаписі, при проведенні з його участю: допиту, слідчого експерименту;

---

[1] Кощинець В. В. Використання спеціальних психологічних знань судом при розгляді кримінальних справ про злочини проти життя, здоров'я та гідності особи: монограф. Івано-Франківськ, 2005. С. 97.

2) чи є психологічні ознаки достовірності в показаннях підекспертного, щодо механізму скоєння насильницьких дій з його боку, по відношенню до потерпілої особи;

3) самостійно або не самостійно викладає показання особа, в ході проведення, з його участю: допиту, слідчого експерименту, зафіксованих на відеозаписі та наданих експертові;

4) чи здійснювався психологічний тиск на особу, при проведенні, з його участю: допиту, слідчого експерименту, зафіксованих на відеозаписі та наданих експертові?

При наявності опіків, пошкоджень шкіряного покрову пальців рук тощо призначається *судово-медична експертиза*, на вирішення якої може бути поставлено питання пов'язане з можливістю спричинення тілесного ушкодження (опіку) при поводженні зі зброєю.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Які першочергові та невідкладні процесуальні дії слід проводити під час розслідування злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї?
2. Яких спеціалістів слід залучати до огляду місця події за фактом виявлення вогнепальної зброї та боєприпасів?
3. Які обставини повинні братися до уваги під час вивчення особи допитуваного на етапі підготовки до допиту?
4. Які тактичні прийоми можуть бути застосовані слідчим під час допиту підозрюваного у безконфліктній ситуації?
5. Які тактичні прийоми можуть використовуватися під час допиту підозрюваного в умовах конфлікту, у тому числі, з метою подолання відмови від дачі свідчень?
6. Які категорії свідків можуть бути допитані та для встановлення яких саме обставин у кримінальних провадженнях про незаконний обіг вогнепальної зброї?
7. Вирішення яких завдань вимагає особливої уваги під час обшуку?
8. Яких спеціалістів доцільно залучати до проведення обшуку у кримінальних провадженнях про незаконний обіг вогнепальної зброї та з якою метою?

9. З чого складається підготовка до призначення судової експертизи?

10. Які судові експертизи можуть бути призначені у кримінальних провадженнях про незаконний обіг вогнепальної зброї?

11. За яких обставин (під час проведення яких НС(Р)Д) відбувається виявлення фактів незаконного обігу вогнепальної зброї та які особливості їх документування?

12. Різновиди НС(Р)Д), що здійснюються при розслідуванні злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ 7

1. Аксьонов В. В., Кожевніков В. В. До проблеми встановлення факту інсценування злочинів. *Криміналістичний вісник*. 2017. № 1 (27). С. 117-124.

2. Андрєєв Д. В. Можливості судових експертиз під час розслідування незаконного обігу зброї. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. №3 (78). С. 45-50.

3. Бандурка О. М., Безпалова О. І., Джафарова О. В. Управління органами Національної поліції України: підруч. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокуренка. Харків: Стильна типографія, 2017. 580 с.

4. Бахін В. П., Весельський В. К., КлименкоН. І. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: наук.-практ. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 216 с.

5. Бондар В.С. Методика досудового розслідування умисних вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї: метод. рекоменд. для практ. працівн. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. 176 с.

6. Верховенство права. Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року). *Право України*. 2011. № 10. С. 168–184.

7. Виявлення слідів рук парами чотириокису рутенію: інф. лист. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2003. 9 с.

8. Виявлення, документування та розслідування злочинів, передбачених ст. 315 КК України, вчинених з використанням мережі Інтернет: навч.-практ. посіб. / Комарницький В. М. та ін; за ред. д-ра юрид. наук, проф. В. М. Комарницького. Сєвєродонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2017. 505 с.

9. Грибунов О. П., Нарыжный Е. В. Основные аспекты применения цифровой фотографии при осмотре места происшествия. *Эксперт-криминалист*. 2014. №3. С. 33-35.

10. Давиденко В., Рябенко Г. Актуальні питання правового забезпечення прокурорсько-слідчої діяльності у воєнній сфері. *Вісник прокуратури*. 2016. № 2(176). С. 9-10.

11. Дії при початку обшуку – інструкція. *Офіційний сайт юридичного інтернет ресурсу. Протокол.* URL: http://protokol.com.ua/ua/dii_pri_pochatku_ obshuku/ (дата звернення: 17.04.2018).

12. Експертизи у судочинстві України: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, І.В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 504 с.

13. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС: затверджена Наказом МВС України від 10.09.2009 № 390. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09

14. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів: затверджена наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січня 1997 року № 3/1/2/5/2/2. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97/print.

15. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затверджена Наказом Міністерства Юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: http://zakon5.rada.gov.ua /laws/show/z0705-98 (дата звернення: 17.06.2018).

16. Климус Ф. Запах человека и срок его хранения на вещественном доказательстве – метод идентификации по запаху. *Эксперт-криминалист*. 2014. № 2. С. 29-35.

17. Коваленко В. В. Організація й тактика огляду вогнепальної зброї та боєприпасів на місці їх виявлення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*: *науково-теоретичний журнал*. 2017. № 1(77). С. 189-197.

18. Коваленко В.В. Огляд вогнепальної зброї на місці її виявлення при розслідуванні незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів. *Діяльність підрозділів карного розшуку щодо протидії злочинному обігу вогнепальної зброї в Україні у сучасних умовах*: матер. постійн. діюч. методол. семінару (м. Миколаїв, 3-4 червня 2016 р.); упоряд. к.ю.н., проф. Б.І. Бараненко. Суми: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2016. С. 30-33.

19. Колесник В.А., Гора І.В. Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 400 с.

20. Кощинець В. В. Використання спеціальних психологічних знань судом при розгляді кримінальних справ про злочини проти життя, здоров'я та гідності особи: монограф. Івано-Франківськ, 2005. 179 с.

21. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К. О. Чаплинський та ін. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

22. Криміналістика: підруч. / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алєксєєв та ін. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

23. Криміналістика: підруч. / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид., перероб. і доп. Київ: Ін Юре, 2016. 640 с.

24. Криміналістика: підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 3-тє вид., переробл. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 948 с.

25. Лущієнко О. О. Особливості виявлення слідів рук на важелях від ручних гранат із застосуванням методів, які дозволяють подальше виділення ДНК-Профілів. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 1 (23). С. 157-163.

26. Максимішин Н. М. Судовий допит: процесуальне і криміналістичне дослідження: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. 250 с.

27. Марків І. С. Отримання криміналістично значимої інформації під час проведення слідчого огляду по справах про незаконне заволодіння вогнепальною зброєю. *Правова інформатика*. 2011. №3-4. С. 113-119.

28. Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6 «Дактилоскопічні дослідження» / І. І. Жолтанська та ін. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2014. 119 с.

29. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз: затв. наказом М-ва юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у ред. наказу М-ва юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5) URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98 (дата звернення: 17.03.2018).

30. Осмотр места происшествия: практ. пособ. / под ред. канд. юрид. наук, доц. В. М. Логвина. Москва: Юрлитинформ, 2011. 370 с.

31. Особенности расследования преступлений, связанных с применением запрещенных средств и методов ведения войны: метод. рекомендац; под ред. засл. юриста РФ А. П. Короткова. Москва, 2014. 50 с.

32. Павлишина А. А. Слідчий огляд як засіб збирання доказів у досудовому розслідуванні незаконного наркобізнесу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2017. № 26. С. 114-117.

33. Перелік основних видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України//Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів (п. 3 розд. V): затв. наказом М-ва юстиції України від 03.03.2015 № 301/5. Дод. 6. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1597-14

34. Перлін С. І., Шевцов С. О., Кокорін О. В. Технологія призначення судових експертиз: практ. порадник / М-во внутр. справ України, Експертна служба, Харківський наук.-дослід. Експерт.-криміналіст. Центр. Харків, 2018. 103 с.

35. Погребняк С. П. Основоположні принципи права: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2009. 360 с.

36. Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та атестацію судових експертів Експертної служби МВС: затверджене наказом МВС України від 08.02.2017 № 102. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0275-17 (дата звернення: 14.03.2018).

37. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII (станом на 19 груд. 2017 р.). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/print (дата звернення: 18.03.2018).

38. Разумов Э. А, Молибога Н. П. Осмотр места происшествия: справ.-метод. издан. Киев: РИО МВД Украины, 1994. 672 с.

39. Сімакова-Єфремян Е. Б. Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень: дис. … докт. юрид. наук: 12.00.09 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 516 с.

40. Справочник следователя. Осмотр места происшествия / под ред. А. И. Попова. Москва: ЦОКР МВД России, 2010. 302 с.

41. Технико-криминалистическое сопровождение расследования преступлений: учеб. пособ. / под ред. канд. юрид. наук А.М. Багмета. Москва: Юрлитинформ, 2016. 256 с.

42. Удовенко Ж. В. Криміналістика: конспект лекцій. за заг. ред. Галагана В. І. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 320 с.

43. Узагальнення судової практики розгляду клопотань про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, здійснене в 2014 році Вищим спеціалізованим судом з розгляду цивільних і кримінальних

справ див. у статті Станіслава Кравченко Недоторканість житла: гарантії та винятки. URL: http://zib.com.ua/ua/111980-vss_uzagalniv_praktiku_rozglyadu_klopotan_pro_dozvil_na_obsh.htm

44. Шингарьов Д. О. Правова регламентація забезпечення прав осіб під час проведення допиту, як необхідна умова формування ефективної політики держави у сфері боротьби зі злочинністю. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 9-10 грудн. 2016 р.). Івано-Франківськ, 2017. С. 336–339.

45. Школьний В. Б. Тактика викриття організатора злочинного угруповання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2009. 20 с.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Судова балістика – це?

= галузь криміналістичної техніки;

= розділ криміналістики;

= розділ судової експертології;

= галузь знань, яка вивчає особливості використання різних видів стрілецької зброї.

Завданнями судової балістики є?

= розробка методів, засобів, прийомів збирання та дослідження слідів пострілу вогнепальної зброї та боєприпасів;

= розробка рекомендацій з використання ручної вогнепальної зброї;

= розробка засобів індивідуального захисту від вогнепальної зброї;

= встановлення фізичного стану того, хто стріляв.

Об'єктами дослідження судової балістики не є?

= ручна вогнепальна зброя і її окремі частини;

= патрони (їх компоненти) до ручної вогнепальної зброї;

= предмети з пробоїнами від куль із тими продуктами, які на них відклались;

= предмети, в яких зберігалась вогнепальна зброя і боєприпаси;

= стріляні кулі, гільзи, дріб, картеч, пижі.

До ідентифікаційних ознак на кулі відносяться?

= особливості слідів від полів нарізів каналу стволу;

= спосіб кріплення з гільзою;

= сліди на кулі, утворені при впровадженні у перешкоду;

= подряпини на кулі, утворені в процесі заряджання та розряджання.

До ідентифікаційних ознак на стріляній гільзі відносяться?

= сліди від бойку ударнику, зачепу викидача та відбивача;

= маркувальні позначення;

= розмірні характеристики, форма гільзи;

= сліди, утворені при заряджанні патрону.

До слідів пострілу не належать?

= стріляні кулі, гільзи, картеч, дріб, пижі;

= сліди частин зброї на кулях і гільзах;

= кіптява пострілу на гільзах, кулях, частинах зброї;

= сліди від частин зброї у вигляді натертостей на вказівному пальці снайпера (наприклад, мозоль від спускового гачка);

= зміни на перешкодах, що з'явились внаслідок пострілу.

Як класифікуються стволи вогнепальної зброї за конструкцією?

= нарізні, гладкі, комбіновані;

= нарізні, напівнарізні, гладкі;

= нарізні, комбіновані, лінійні;

= нарізні, ненарізні, лінійні.

Як класифікуються кулі до нарізної вогнепальної зброї?

= за конструкцією, за формою головної частини, за способом кріплення в гільзі;

= за конструкцією, за формою кулі, за траєкторією польоту;

= за конструкцією, за формою кулі, за швидкістю обертання;

= за конструкцією, за формою головної частини, за напрямком полів нарізів.

З яких компонентів складається патрон до гладкоствольної вогнепальної зброї?

= гільза, капсуль, пороховий заряд, картонні прокладки, снаряд, пижи;

= гільза, капсуль, пороховий заряд, снаряд;

= гільза, капсуль, пороховий заряд, снаряд, пижи;

= гільза, капсуль, пороховий заряд, снаряд, картонні прокладки.

За формою розрізняють наступні види гільз?

= циліндричні, конічні, пляшкові;

= циліндричні, конічні, фігурні;

= циліндричні, конусоподібні, пляшкові;

= трубчасті, конусоподібні, пляшкові.

В якій відповіді правильно наведений спосіб вимірювання калібру в нарізній зброї в Україні?

= калібр вимірюється відстанню між двома протилежними полями нарізів;

= калібр визначається кількістю круглих (сферичних) свинцевих куль, що за діаметром підходять до даного ствола, які можна відлити з одного англійського торгівельного фунта свинцю (453,6 г);

= калібр вважається рівним номінальному діаметру каналу стволу, виміряному за полями нарізів каналу стволу;

= калібр визначається діаметром кулі, що використовується у даному виді вогнепальної зброї;

= калібр визначається за допомогою спеціального балістичного циркуля.

Здатність до здійснення більше одного пострілу – це ознака вогнепальної зброї?

= так;

= ні;

= у залежності від обставин справи;

= питання є спірним у науці.

До криміналістичних ознак віднесення предметів до вогнепальної зброї належать?

= використання енергії газів вибухової речовини (пороху або його замінників) для метання снаряда;

= наявність ствола для спрямованого руху снаряда;

= існування пристрою для запалення заряду;

= достатня нищівна дія снаряда;

= відповідна міцність конструкції, що забезпечує можливість здійснення більше одного пострілу;

= всі наведені варіанти правильні.

Ударно-спусковий механізм – це взаємозв'язана система частин зброї, призначена для?

= заряджання (подавання і досилання патрона до патронника);

= замикання каналу ствола в момент пострілу (тобто таке забезпечення необхідної герметизації патронника і ствола для належного згорання порохового заряду, без чого неможливий повноцінний постріл);

= розбиття капсуля;

= розрядки зброї (тобто виймання відстріляної гільзи з патронника);

= всі наведені варіанти правильні.

Вогнепальна зброя являє собою пристрої і предмети, конструктивно призначені для ураження?

= людини;

= тварини;

= споруд (будинків);

= механізмів;

= усі відповіді вірні.

За наявності одного вхідного отвору в пробоїні точність візування залежить від?

= знаходження додаткових слідів пострілу;

= глибини пробоїни;

= ширини пробоїни;

= діаметра пробоїни;

= знаходження снаряда в ушкодженому предметі.

Ручна вогнепальна зброя, замаскована під авторучку, називається?

= заводською;
= унікальною;
= атиповою;
= любительською;
= конспіративною.

Зброя, що діє шляхом прикладення мускульної сили людини під час нападу та нанесення тілесних ушкоджень, чи під час активного захисту у ході рукопашного бою; або ж для мисливства і занять спортом, називається?

= холодною зброєю;
= вогнепальною зброєю;
= газовою зброєю;
= пневматичною зброєю;
= кидальною зброєю.

Зброя, що призначена для ураження цілі на відстані снарядом, який отримує направлений рух за допомогою мускульної сили людини або механічного пристрою?

= кидальна зброя;
= холодна зброя;
= пневматична зброя;
= нунчаку;
= всі наведені варіанти є неправильними.

Ціль планування полягає в тім, щоб забезпечити?

= повноту, все сторонність і об'єктивність розслідування;
= економічність розслідування (тобто досягнення мети з найменшими витратами сил, засобів);
= узгодження (координацію) зусиль слідчого з зусиллями інших служб органів Національної поліції й інших осіб, які залучені до розслідування по даному кримінальному провадженню;
= усі відповіді вірні.

Послідовність слідчих (розшукових) дій при плануванні розслідування конкретного злочину обумовлюється?

= видом злочину;

= криміналістичною характеристикою злочину;

= характеристикою особистості підозрюваного (обвинувачуваного);

= характером слідчої ситуації;

= характером і розміром збитку, заподіяного злочином.

Слідча ситуація впливає на?

= послідовність виконання слідчих дій;

= планування розслідування злочинів;

= висування криміналістичних версій;

= підготовку і проведення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів;

= усі відповіді вірні.

Слідчі ситуації, у яких повторюється значна кількість елементів, що раніше зустрічалися, і характерних для розслідування окремих видів чи однотипних груп злочинів, називаються?

= типовими;

= простими;

= складними;

= комплексними.

Криміналістична версія є різновидом?

= диспозиції;

= гіпотези;

= санкції;

= умовиводу;

= програми розслідування.

Криміналістичні версії висуваються за злочинами?

= неочевидними;

= очевидними;

= усі відповіді вірні;

Яку кількість версій необхідно висувати під час розслідування злочину?

= якнайбільше;
= якнайменше;
= стільки, скільки дозволяють факти конкретної події.

Перевірити криміналістичну версію – це значить зібрати докази, що?

= підтверджують її істинність;
= спростовують її істинність;
= усі відповіді правильні.

Тактичний прийом – це?

= найбільш раціональний і ефективний спосіб дії при організації і плануванні досудового і судового слідства, підготовці і проведенні окремих процесуальних дій;
= найбільш доцільна лінія поведінки при організації і плануванні досудового і судового слідства, підготовці і проведенні окремих процесуальних дій;
= усі відповіді вірні.

Чи може тактичний прийом бути виражений у нормі права?

= так;
= ні;
= немає єдності думок у даному питанні.

На якій стадії слідчої дії вирішується питання про необхідність її повторного проведення?

= підготовки до проведення слідчої дії;
= проведення слідчої дії;
= фіксації ходу і результатів слідчої дії;
= оцінки результатів слідчої дії.

Місце події і місце злочину?

= співпадають;
= не співпадають;
= усі відповіді вірні.

Основним способом фіксації слідів злочину є?

= фотозйомка;

= складання планів і схем;

= опис в протоколі;

= виготовлення зліпків з об'ємних слідів;

= копіювання слідів на різноманітні матеріали (наприклад, на гуму, клейкі стрічки тощо).

Цілями слідчого огляду є?

= виявлення, фіксація і вилучення слідів злочину;

= з'ясування обставин розслідуваної події;

= одержання даних про обставини, що сприяли вчиненню злочину;

= з'ясування інших обставин, що мають значення для кримінального провадження;

= усі відповіді вірні.

Якщо оглядається не весь об'єкт чи місце події, а яка-небудь частина, раніше не оглянута, то такий слідчий огляд називається?

= первинним;

= повторним;

= основним;

= додатковим.

Стадією підготовчого етапу огляду місця події не є?

= дії слідчого до виїзду на місце події;

= дії слідчого після прибуття на місце події;

= загальний і спеціальний підготовчий комплекс дій слідчого;

= жодна з наведених відповідей не є вірною.

Виявлені під час огляду місця події предмети підлягають вилученню, упакуванню й опечатуванню, якщо?

= для проведення такого огляду потрібно тривалий час;

= огляд на місці ускладнений;

= якщо вони мають значення для кримінального провадження;

= усі відповіді вірні.

До фотофіксації місця події висуваються такі вимоги?

= порядок фотозйомки та процедури огляду місця подій повинні бути взаємопов'язані;

= фотозйомка повинна передувати іншим методам фіксації;

= засоби і методи фотозйомки вибираються залежно від ситуації огляду для забезпечення повноти, всебічності та точності фіксації;

= сукупність фотознімків повинна давати повне та зрозуміле уявлення про обстановку злочину;

= усі вимоги приведені в інших варіантах відповідей правильні.

За процесуальним статусом допитуваного розрізняють допит?

= свідка;

= потерпілого;

= раніше засудженого;

= неповнолітнього;

= засудженого, який перебуває в установі виконання покарання;

= підозрюваного;

= експерта;

= спеціаліста;

= усі відповіді вірні.

Допит у місці перебування допитуваного проводиться?

= коли необхідно приховати факт виклику на допит від оточуючих;

= коли необхідно без зволікання (негайно) провести допит;

= коли необхідно виконати цю слідчу (розшукову) дію у зв'язку з неможливістю явки допитуваного;

= коли це необхідно та за погодженням із особою, яку мають намір допитати.

Метою проведення обшуку є?

= виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення;

= відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення;

= встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб;

= усі відповіді вірні.

Особі, що обшукується та іншим особам, які знаходяться на місці проведення обшуку, дозволяється?

= підходити до вікон;

= забирати з вікон і ставити на них що-небудь;

= змінювати первинне положення штор і фіранок на вікнах;

= ходити з кімнати в кімнату;

= розмовляти по мобільному телефону;

= жодна із наведених відповідей не є вірною.

Якщо під час обшуку були зроблені спроби знищити чи сховати предмети, документи чи цінності, що підлягають вилученню, про вказаний факт і вжиті заходи має бути зазначено в?

= рапорті, складеному оперативним працівником;

= протоколі обшуку;

= протоколі допиту свідків (в якості яких будуть допитані поняті);

= довідці, складеній слідчим.

Не є видом слідчого експерименту?

= установлення мотиву здійснення злочину;

= перевірка спеціальних та професійних навичок особи;

= установлення можливості сприймати певні факти (чути, бачити);

= установлення можливості вчинення якої-небудь дії

= установлення можливості існування якого-небудь явища або факту.

Судові експертизи, в залежності від обсягу дослідження, класифікуються на групи?

= основну і додаткову;

= первинну і повторну;

= однорідну і комплексну;

= одноособову і комісійну.

Криміналістична реєстрація складається з підсистем, що називаються криміналістичними?

= записами;

= обліками;

= реєстрами;

= фіксаторами;

= замітками.

Об'єктами криміналістичного обліку є?

= особливо небезпечні злочинці (рецидивісти, «гастролери», організатори злочинних груп, «авторитети» кримінального середовища);

= факти, зв'язані з подією злочину або минулою злочинною діяльністю (наприклад способи здійснення злочинів);

= предмети, що мають криміналістичне значення (наприклад вилучені з місця події стріляні кулі, гільзи, патрони зі слідами зброї);

= документи (наприклад утрачені чи викрадені паспорти громадянина);

= усі відповіді вірні.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

«А»

Автомат – карабін з повною автоматизацією перезаряджання.

Автоматика – сукупність механізмів і деталей стрілецької зброї, що забезпечують автоматичне перезаряджання та виконання пострілів.

Автоматична гвинтівка – стрілецька довгоствольна зброя, в якій всі операції перезаряджання та проведення чергового пострілу здійснюються без участі стрільця за рахунок енергії порохових газів або інших джерел енергії. Розрізняють автоматичну гвинтівку одиночного (самозарядні), комбінованого на серійного вогню.

Автоматична зброя – вогнепальна зброя з повною автоматизацією перезаряджання та пострілів завдяки енергії порохових газів, що утворюються під час горіння метального заряду у стволі.

Автоматичний пістолет – зброя, яка при натиснутому спусковому гачку здатна вести безперервний вогонь до тих пір, поки в магазині є патрони.

Автоспуск – деталь спускового механізму, що автоматично звільняє бойовий звід курка або ударника за замкненого каналу ствола.

Автошептало – шептало, яке, у разі дії на нього автоспуска, звільняє ударний механізм або рухому систему.

Антабка – деталь на стрілецькій зброї, призначена для кріплення стрілецького або рушничного ременя.

Атипова вогнепальна зброя – зброя, що не відповідає зброї стандартних видів за всіма основними показниками й не утворює типової групи зі сталими й відомими конструктивними й балістичними характеристиками: стріляючі пристрої оригінальної, нестандартної та нетипової конструкції, замаскована вогнепальна зброя.

«Б»

Багатоствольна зброя – стрілецька зброя, що має більше ніж два стволи.

Багатозарядна зброя – стрілецька зброя з подавальним механізмом чи більше ніж з одним патронником.

Багатоцільова вогнепальна зброя – зброя, призначена для використання за кількома цільовими призначеннями: для полювання та самооборони, для спорту та самооборони, для полювання та спорту тощо.

Баліститні порохи – порохи на основі нітратів целюлози, пластифікованих нітроефірами або їх сумішами.

Балістичні характеристики – основні дані, які визначають закономірності розвитку процесу пострілу та руху снаряду (міни, гранати, кулі) в каналі стволу (внутрішньобалістичні) та на траєкторії (зовнішньобалістичні). Основні внутрішньобалістичні характеристики: калібр зброї, об'єм зарядної камори, щільність заряджання, довжина шляху снаряда в каналі стволу, відносна маса заряду (відношення її до маси снаряду), сила пороху, максимальний тиск, тиск форсування, характеристики прогресивності горіння пороху та ін. До основних зовнішньобалістичних характеристик відносяться початкова швидкість, балістичний коефіцієнт, кути кидання та пострілу, серединні відхилення та ін.

Безгільзовий патрон – патрон, у якому пороховий заряд у формі гільзи, куля та капсуль-запалювач з'єднані за допомогою клеючої речовини, що згоряє. Порівняно зі звичайним патроном меншими масою та габаритами, а також дозволяє застосовувати нестандартні конструкції зброї.

Безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз та небезпек.

Безпека держави – стан захищеності життєво важливих (фундаментальних) інтересів держави та суспільства від внутрішніх та зовнішніх загроз у економічній, політичній, військовій, екологічній, гуманітарній та інших областях.

Безпека суспільства – стан захищеності системи суспільних відносин від протиправних та інших суспільно небезпечних посягань осіб, організацій та іноземних держав, руйнувальних явищ природного та техногенного характеру.

Боєприпаси – спеціально виготовлені вироби одноразового використання, які призначені забезпечити ураження цілей в умовах збройної боротьби, самооборони, полювання, спорту.

Боєприпаси вогнепальної зброї – боєприпаси, призначені для проведення пострілу із вогнепальної зброї снарядом, що одержує направлений рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння метального заряду) та має достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що знаходиться на визначеній відстані.

Боєприпаси вогнепальної стрілецької зброї – боєприпаси (патрони), призначені забезпечити ураження цілей при стрільби з вогнепальної стрілецької зброї.

Боєприпаси промислового виробництва – патрони, виготовлені підприємствами й фірмами-виробниками в умовах технічно оснащеного промислового виробництва з дотриманням вимог відповідних стандартів або визначених технічних умов.

Боєприпаси, пристосовані для стрільби з позаштатної для них зброї – боєприпаси промислового виробництва, в конструкцію яких саморобним способом внесені зміни, в результаті яких боєприпаси набули нових якостей, не втративши при цьому первісних (наприклад, установка в кільцеві проточки пістолетних патронів розрізної чеки для використання їх для стрільби з револьвера).

Боєприпаси, перероблені саморобним способом – боєприпаси промислового виробництва, в яких саморобним способом різною мірою змінена конструкція основних частин; при цьому конструктивні зміни мають незворотний характер.

Боєприпаси, споряджені саморобним способом – патрони, складання яких виконане саморобним способом зі складових частин промислового виробництва з дотриманням основних правил і умов споряджання; допускається використання снарядів, пижів, прокладок саморобного виготовлення для споряджання патронів для гладкоствольних рушниць.

Бойова грань нарізу ствола – бічна поверхня нарізу направляючої частини каналу ствола стрілецької зброї, за рахунок взаємодії з якою в процесі руху по каналу ствола куля отримує обертального руху.

Бойова вогнепальна зброя – зброя, призначена для вирішення бойових і оперативно-службових завдань (ураження людини та (або) техніки). Нею озброюються Збройні Сили України, і воєнізовані формування. Така зброя, як правило, ви-

готовляється промисловим способом, великими партіями. Бойова зброя є найбільш поширеною. До неї відносять різні види стрілецької вогнепальної зброї, призначеної для ураження цілі на різних відстанях (для ближнього і дальнього бою). До бойової нарізної вогнепальної зброї належить зброя воєнних зразків або виготовлена на спеціальне замовлення (пістолети, револьвери, гвинтівки, карабіни, автомати, кулемети тощо). До бойової зброї не належить старовинна зброя та її моделі, які виготовлені до 1899 року включно (наприклад, гвинтівка Мосіна зр. 1891 р.).

Бойовий звід – положення курка, ударника, затвора або затворної рами, яке утримує їх у зведеному стані.

Бойовий патрон – патрон, призначений для ураження живої сили та техніки.

Бойова пружина – пружина стрілецької зброї, енергія якої використовується для приведення в дію капсуля-запалювача.

Бойок – частина ударника чи курка, що завдає удар по капсулю-запалювачу.

Бронебійна куля – куля зі сталевим, карбідо-вольфрамовим або іншим твердим осердям, призначена для ураження легкоброньованих цілей.

Бронебійно-запалювальна куля – спеціальна куля, яка складається з бронебійного осердя та запалювального складу. Призначена для ураження легкоброньованих цілей.

Булпап – тип компонування стрілецької зброї, первісно спроектованої для зменшення лінійних розмірів зброї та підвищення маневреності, а також виключення «плеча віддачі» для збільшення влучності стрільби. Схема «булпап» відрізня-

ється від класичної тим, що ствол значно зміщено в ствольну коробку, а приклад, як окрема деталь, відсутній, тому що затильник розміщено на задньому торці ствольної коробки. Магазин знаходиться поміж затильником та рукояткою управління вогнем.

«В»

Великокаліберна зброя – нарізна зброя калібру понад 9 мм до 20 мм.

Вихолощена зброя – спеціально пристосована до стрільби лише холостими зарядами зброя, з якої неможливо зробити постріл снарядом, що має достатню вражаючу здатність; призначена для використання на кінозйомках, при проведенні театралізованих, костюмованих та інших культурних заходів

Вогнепальна зброя – є така зброя, що призначена для ураження цілей снарядами, що одержують направлений рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння метального заряду) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що знаходиться на визначеній відстані.

Вогнепальна зброя самозахисту – зброя з вогнепальним принципом метання снаряду (пристрої для стрільби патронами, спорядженими еластичними снарядами травматичної (несмертельної) дії), яка відповідає загальним криміналістичним ознакам вогнепальної зброї.

Вогнепальна зброя промислового виробництва – зброя, виготовлена підприємствами й фірмами-виробниками в умовах технічно оснащеного промислового виробництва з дотриманням вимог відповідних державних чи фірмових стандартів і визначених технічних умов.

Вогнепальна зброя кустарного виробництва – зброя, виготовлена майстрами-зброярами в умовах офіційної підприємницької чи іншої діяльності в кустарних майстернях, за своїми характеристиками близька до промислової зброї, але за ступенем якості та (або) одноманітності зовнішнього оформлення, конструкції та розмірів не відповідає стандартам промислового виробництва.

Вогнепальна зброя, виготовлена шляхом переробки виробів, що не були вогнепальною зброєю – газова й пневматична зброя, сигнальні та інші пристрої спеціального, господарсько-побутового, промислового призначення, у конструкцію яких саморобним або кустарним способом унесено зміни, внаслідок чого вони набули властивостей вогнепальної зброї.

Вогнепальна зброя стандартних видів – зброя історично сформованих видів, що має певні конструктивні, розмірні, балістичні та інші характеристики, які дозволяють виділити їх у самостійні групи й обумовлюють специфіку їхнього призначення й застосування; до основних стандартних видів відносяться пістолет, револьвер, рушниця, гвинтівка, карабін, автомат або штурмова гвинтівка, пістолет-кулемет, кулемет.

«Г»

Газовідвідний отвір – отвір у стінці стволу стрілецької зброї для відводу порохових газів, які приводять у дію автоматику стрілецької зброї

Гвинтівка – нарізна стрілецька зброя, конструктивно призначена для утримання та керування при стрільбі двома руками з упором прикладу в плече.

Гідродинамічна дія кулі – ушкодження тканин організму, розміри котрих значно (до 20 разів) перевищують діаметр кулі. Утворюється при влученні кулі, що рухається зі швидкістю біля 700 м/с (залежно від виду, типу зброї та патрону) і більш, у багаті рідиною ділянки (органи) тіла людини або тварини.

Гільза – тонкостінна з одного кінця трубка (стакан), що служить оболонкою патрона і з'єднує в одне ціле конструктивні частини патрона: метальний елемент, метальний заряд і капсуль-запалювач та призначена для базування в патроннику й обтюрації під час пострілу.

Гільза пляшкової форми – гільза, передня частина якої – дульце гільзи має діаметр, що відповідає калібру зброї, а корпус гільзи має збільшений діаметр. Між дульцем і розширеною частиною корпусу гільзи утворюється конічна перехідна частина – схил гільзи.

Гільза з невиступним фланцем – гільза, діаметр фланця якої не більший від діаметра корпусу гільзи в донній частині гільзи.

Гільза з виступним фланцем – гільза, діаметр фланця якої більший від діаметра корпусу гільзи в донній частині гільзи.

Гладкоствольна вогнепальна зброя – вогнепальна зброя, що має ствол або стволи тільки з гладкими каналами, у тому числі із свердленням типу "парадокс" при довжині нарізної частини каналу ствола не більш 140 мм та з овальним свердленням типу "ланкастер".

Глушник (звуку пострілу) (іноді має назву «Прилад безшумної та безполум'яної стрільби, ПББС, інколи Пристосування для безшумної стрільби, ПББС чи Прилад зниження рівня звуку пострілу, ПЗРЗП) – пристрій до вогнепальної зброї, який виконує функцію пасивного акустичного фільтру і ослаблює звук пострілу, а також зменшує викид порохових газів з дульного зрізу зброї, запобігаючи тим самим демаскуванню стрільця. Може кріпитися у вигляді з'ємного елементу до дульної частини ствола зброї або бути інтегрованою частиною зброї. Глушники призначені в основному для ручної стрілецької вогнепальної зброї (пістолети, гвинтівки, автомати, рушниці, кулемети). Але існують глушники і для артилерійських систем.

«Д»

Дальність польоту снаряду – відстань від точки вильоту до точки падіння кулі, залежить від початкової швидкості кулі, виду, маси, кута пострілу, атмосферних умов, її балістичного коефіцієнта та ін.

Дерево цілей – графічне зображення зв'язку між цілями та засобами їх досягнення, побудоване за принципом дедуктивної логіки та із застосуванням евристичних процедур.

Дефект тканини – відсутність ділянки тканини (шкіри) в районі вхідного отвору, яка утворилась в результаті уражуючої дії снаряду, який рухався із значною швидкістю.

Доказова криміналістично значуща інформація – головна частина криміналістично значущої інформації, яка відноситься до обґрунтування предмету доказування, передбаченого ст. 91 КПК України, та отримана в порядку та відповідно до вимог кримінального процесуального закону.

Донна частина гільзи (патрона стрілецької зброї) – частина гільзи, яка може охоплювати загалом проточку гільзи, фланець гільзи, перегородку гільзи, запальні отвори гільзи, капсульне гніздо гільзи, ковадло гільзи й торець донної частини гільзи.

Дробовий заряд – дріб, яка міститься в одному патроні стрілецької зброї.

Дульний зріз – передній торець стволу стрілецької зброї. Якщо найбільш великі нерівності мікрорельєфу розташовуються на кромці полів у дульного зрізу (що є притаманним для обрізів), то даний елемент можна вважити головною слідоутворюючою ділянкою стволу. Однак завжди слід ураховувати стан каналу стволу та ступінь його зносу.

Дульне гальмо компенсатор – пристрій на дульній частині стволу стрілецької зброї, який використовує дію порохових газів або змінює характер цієї дії у період післядії.

«Е»

Експансивні кулі – кулі, конструкцією яких передбачена їх деформація або руйнування з метою збільшення зупиняючої та забійної дії.

«Є»

Єдиний кулемет – кулемет, у конструкції якого передбачено застосування його як ручного, так і станкового.

«З»

Забарвлення боєприпасів – нанесення лакофарбових матеріалів на елементи боєприпасів. Розрізняють запобіжне забарвлення боєприпасів для захисту металу від корозії та відмінне забарвлення боєприпасів (суцільне або у вигляді кільцевих полос встановленого кольору) для розпізнавання боєприпасів за призначенням.

Зброя – спеціально виготовлені пристрої, які призначені для неодноразового ураження (знищення, ушкодження) цілей у збройній боротьбі, полюванні, спорті та для самооборони.

Зброя нормального калібру – нарізна зброя, калібру понад 6,5 мм до 9 мм включно.

Зброя з горизонтальними стволами – двоствольна зброя зі стволами, осі яких розташовано в одній горизонтальній площині.

Зброя з вертикальними стволами – двоствольна зброя зі стволами, осі яких розташовано в одній вертикальній площині.

Зразок стрілецької зброї – стрілецька зброя певного виду та системи, конструкція та бойові якості якої відповідають основним тактико-технічним вимогам, котрі пред'являються до стрілецької зброї під час її розробки на наступний період, наприклад, 7,62 мм гвинтівка зр. 1891/1930 рр. або револьвер системи «Наган» зр. 1895 р.

«І»

Ідентифікаційне поле – виділений в складі джерела потік однорідної інформації про обставину, яка підлягає встановленню відповідно до завдань криміналістичного дослідження та доказування.

Інтегрований банк даних – це складна інформаційна система, яка являє собою сукупність окремих інформаційних систем (обліків, підсистем), що мають спільне застосування, високоорганізовану систему забезпечення й аналізу інформації з організацією доступу до інформації будь-якої його складової через одну адресу – ядро інтегрованого банку даних.

Інтернет – глобальна інформаційна мережа, частини якої логічно взаємопов'язані між собою шляхом єдиного адресного простору, основаного на протоколі TCP/IP, яка складається з багатьох взаємопов'язаних комп'ютерних мереж та забезпечує віддалений доступ до комп'ютерів, електронній пошті, дошок об'яв, баз даних та дискусійних груп.

Інформативність сліду – здатність сліду зберігати та передавати інформацію, що міститься в ньому про слідоутворюючий об'єкт та механізм утворення сліду.

Інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ст. 1 Закону України «Про інформацію» в редакції від 03.07.2012).

Інформація – сукупність відомостей, знань про окремі об'єкти та явища, отримані в процесі їх пізнання людиною з використанням органолептичних методів або науково-технічних засобів, які зберігаються в пам'яті або зафіксовані штучною мовою на будь-якому носії.

Інформаційне забезпечення розслідування злочинів – стадійний процес, який включає в себе комплекс здійснюваних відповідно до чинного законодавства дій з цілеспрямованого пошуку, збирання, дослідження, оцінки, видачі, зберігання та використання криміналістично значущої інформації суб'єктом розслідування та іншими учасниками процесу виявлення та розслідування злочинів, які сприяють йому, з метою ефективного вирішення слідчих (як процесуальних, так і тактико-криміналістичних) задач.

«К»

Канал стволу – внутрішня порожнина ствола стрілецької зброї, обмежена дульним та казенним зрізами. Це елемент ствола, в якому відбуваються всі основні процеси слідоутворення – формування первинних та вторинних слідів полів нарізів та нарізів, динамічних відбитків бойових та холостих граней полів нарізів.

Казенний зріз – задній торець ствола стрілецької зброї. Сліди казенного зрізу ствола проявляються на передній поверхні фланцю гільзи.

Калібр – величина, яка характеризує внутрішній діаметр направляючої частини каналу ствола стрілецької зброї.

В нашій країні калібр прийнято вважати рівним номінальному діаметру каналу ствола, виміряному за полями нарізів каналу ствола. В європейських країнах калібр вимірюється між протилежними нарізами.

Калібр мисливської гладкоствольної зброї – числовий розмір, який дорівнює кількості круглих (кульових) каліберних куль, які відливаються з одного англійського торгового фунту (453,6 г) свинцю. Може бути виражений в одиницях метричної системи мір, тоді він відповідає діаметру круглої кулі (наприклад, для кулі 12-го калібру – 18,4 мм; 16-го калібру – 16,8 мм).

Фактичного діаметру стволу не відображує. Діаметр каналу стволу в Україні (СРСР) вимірюється за допомогою спеціального каліброметру в 100 мм від казенного зрізу, а в інших країнах – на відстані 150 мм.

Капсуль – засіб ініціювання ударної, термічної, електричної, хімічної дії, призначений для запалення метальних або збудження детонації розривних (підривних) зарядів. Являє собою тонкостінну металеву (пластмасову, паперову) оболонку з ініціюючою вибуховою речовиною або запалювальним складом. Розрізняють капсулі-запалювачі та капсулі-детонатори, які видають ініціюючий імпульс, відповідно, в формі форсу вогню або детонаційного імпульсу.

Капсуль-запалювач; пістон – складова частина патрона вогнепальної зброї у вигляді стакана з м'якого металу (зазвичай латуні) з невеликим зарядом чутливої до удару вибухової речовини, призначена для запалення метального заряду. Розрізняють ударний капсуль-запалювач та електрокапсуль.

Капсуль-запалювач – капсуль, призначений для створення теплового імпульсу.

Капсуль-детонатор – капсуль, призначений для створення вибухового (детонаційного) імпульсу.

Канелюра – кільцева канавка на корпусі гільзи, призначена для обмеження глибини посадки кулі в гільзу при виготовленні патрону.

Карабін – гвинтівка з укороченим стволом.

Кінетична енергія снаряду – енергія, яку має снаряд, що рухається.

Комбінована вогнепальна зброя – вогнепальна зброя, що має стволи як з нарізними, так і з гладкими каналами.

Криміналістична версія – це логічно побудований та оснований на фактичних даних ймовірний умовивід слідчого (інших суб'єктів пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні) про сутність досліджуваного діяння, окремі його обставини та деталі, який потребує відповідної перевірки та направлений на виконання завдань розслідування. Криміналістична версія є специфічним різновидом стратегічних (для загальних версій) або тактичних (для приватних версій) завдань у кримінальному провадженні.

Кулемет – автоматична стрілецька зброя для ведення тривалої безперервної стрільби, в конструкції якої передбачено використання опори для стрільби (наприклад, 7,62 мм кулемет КМ 7,62; легкий кулемет «Форт-401» калібру 5,56х45 мм, єдиний 7,62 мм кулемет FNMAG). Кулемети – один із основних вогневих засобів ближнього бою піхотних та мотопіхотних підрозділів. Вони представляють собою індивідуальну або групову автоматичну скорострільну зброю та підрозділяються на ручні, єдині та станкові калібром 5,56 та 7,62 мм, а також великокаліберні 12,7 мм. Найбільш розповсюдженими є кулемети калібрів 5,56 та 7,62 мм.

Кульний вхід – елемент направляючої частини каналу ствола стрілецької зброї, який примикає до патронника та призначений для поступового врізання кулі в нарізи каналу ствола. Форма кульного входу утворюється одним або двома усіченими конусами, один із яких гладкий, а інший має нарізи неповного профілю з пологим підйомом. Одна з головних вимог до цього елементу наступна: не повинно бути «закушування» головної частини кулі, та вона повинна врізатись у нарізи ще до виходу її хвостової частини з денця гільзи. Довжина кульного входу зазвичай коливається у межах від 1 до 3 калібрів. В даному елементі ствола

відбувається утворення первинних слідів полів нарізів, починають з'являтись сліди бойових граней полів нарізів. Зазначені сліди, які утворюються при проходженні кульного входу мають велике ідентифікаційне значення, адже цей елемент схильний до найменшого зносу, а сліди, утворені ним, відрізняються доброю стійкістю.

Кульова зброя – стрілецька зброя, призначена для стрільби кулею.

Куле-дробова зброя – двоствольна чи багатоствольна зброя, що має ствол або стволи, призначені для стрільби кулею, і ствол або стволи для стрільби дробом чи картеччю.

Курок – деталь куркового механізму, що передає енергію бойової пружини ударнику чи бойку.

Криміналістично значуща інформація – будь-які фактичні дані або відомості, що утворюють зміст матеріальних та ідеальних відображень об'єктів, котрі знаходяться в причинно-наслідковому зв'язку з подією злочину та ходом його розслідування.

Криміналістичні поняття – розроблені криміналістикою правові поняття, які відображують та закріплюють суттєві (відмінні) ознаки предметів, явищ або процесів, охоплюваних об'єктом пізнання криміналістики, а також ті, що позначають структурні частини криміналістичної науки. Криміналістичні поняття позначаються спеціальними термінами (наприклад, криміналістична техніка, криміналістична діагностика, слідча ситуація, тактичний прийом та ін.).

Криміналістична категорія – найбільш значуще для криміналістичної науки та практики боротьби зі злочинністю поняття. До числа криміналістичних категорій доцільно відносити поняття криміналістики, її об'єкта та

предмета, криміналістичної техніки, криміналістичної тактики, криміналістичної методики, механізму злочину, криміналістичної характеристики злочину, слідів злочину, криміналістичної ідентифікації та діагностики, тактичного прийому, криміналістичної рекомендації, тактичної операції, слідчої ситуації, криміналістичної версії, планування розслідування, тактичного рішення та деякі інші поняття.

Криміналістична характеристика злочинів – систематизований опис масиву фактичних даних (відомостей) та основаних на такому описі наукових висновків про найбільш типові криміналістично значущі елементи, які мають прояв у механізмі злочинної діяльності, знання яких є необхідним для розробки відповідної базової приватної методики розслідування, визначення переліку обставин, які підлягають дослідженню та доказуванню, висунення версій та визначення основних напрямів розслідування з метою прийняття законних та обґрунтованих процесуальних рішень.

Криміналістична характеристика злочинів має *складну структуру,* яка представляє собою комплекс органічно взаємопов'язаних елементів, які містять інформацію про ключові ознаки злочину та механізму його вчинення. Незалежно від виду злочину криміналістично значущі їх ознаки в характеристиці виду та окремого злочину частіше за все містяться в даних про спосіб та обстановку вчинення злочину, типологічних, поведінкових та інших особливостях їх суб'єктів, механізмі вчиненого діяння та предметі злочинного посягання. Для окремих видів, груп злочинів, із урахуванням криміналістичних потреб вказані ознаки можуть міститися додатково й у відомостях про особистісні особливості потерпілих та особливостях їх зв'язку з суб'єктом злочину, своєрідності організованої групи, мотивах злочину, характері злочинного результату, що настав тощо.

Кульний вхід – елемент направляючої частини каналу стволу стрілецької зброї, який примикає до патронника та призначений для поступового врізання кулі в нарізи каналу стволу.

Курок – деталь куркового механізму стрілецької зброї, яка передає енергію бойової пружини ударника або бойку.

«М»

Макети зброї масогабаритні – конструктивно подібні до вогнепальної зброї вироби, призначені для колекціонування та експонування фізичними та юридичними особами, які спеціально виготовлені з вогнепальної стрілецької зброї згідно технічної документації шляхом внесення до конструкції їх основних частин та механізмів змін, що виключають здійснення пострілу.

Метальний снаряд несмертельної (травматичної) дії – частина патрона (одиничний або множинний елемент), що рухається по каналу ствола під дією сили тиску газів, утворених від згоряння заряду під час пострілу і на певній відстані не має достатньої уражаючої здатності для спричинення людині ушкоджень середнього ступеню і тяжче.

Метальний елемент – частина патрона, що вилітає під час пострілу з каналу ствола, призначена для ураження чи подавлення цілі, а також для позначення місцезнаходження цілі.

Метальний заряд – хімічна речовина, яку використовують для створення руху метального елемента по каналу ствола та здійснення стрільби.

Мисливський патрон – патрон, призначений для промислового чи аматорського полювання.

Модифікація – розробка конструктивних варіантів однотипних зразків військової техніки для використання в умовах, що відрізняються від умов застосування основного (базового) зразку.

Мисливська вогнепальна зброя – зброя, призначена для ураження тварин і птахів під час полювання. До мисливської вогнепальної зброї належать мисливські карабіни, гладкоствольні рушниці, гладкоствольні рушниці із свердловиною «парадокс» з нарізами 100 – 140 мм на початку або у кінці ствола, мисливські рушниці з свердловиною «сюпра», комбіновані рушниці, що мають нарівні з гладкими і нарізні стволи, та мисливські малокаліберні гвинтівки. Довжина стволів гладкоствольних рушниць та мисливської нарізної зброї повинна бути не менше 450 мм, а загальна довжина зброї – не менше 800 мм.

Морфологічні ознаки ушкодження – ознаки, які відображують його форму, розміри та інші елементи будови.

Музейна зброя – зброя, яка спеціально приведена в непридатний до стрільби стан шляхом свердлення відтулини діаметром не менше 5 мм у казенній частині ствола та вилучення чи спиляння бойка; призначена для експонування в музеях.

Механізм злочинної діяльності (механізм вчинення злочинів) – «технологічний» бік злочинної діяльності, який відображує закономірності та послідовність вчинення злочинних діянь. Вивчається з метою формування системи даних, які описують головним чином часовий, послідовний, динамічний порядок зв'язку окремих етапів, обставин, факторів підготовки, вчинення та приховання слідів злочину, які дозволяють відтворити технологічну картину процесу його вчинення.

Модель стрілецької зброї – стрілецька зброя певного виду та системи, яка відрізняється конструктивними удосконаленнями окремих механізмів, зовнішнім оформленням.

«Н»

Навчальна зброя – зброя, яка спеціально приведена в непридатний до стрільби стан, для чого на казенній частині ствола зроблені вирізи або прорізи, спиляний бойок або курок та інше; призначена для навчання правилам поводження зі зброєю (розбирання та складання, заряджання та розряджання, виконання стройових прийомів зі зброєю).

Навчальна-розрізна зброя – зброя, яка спеціально приведена в непридатний до стрільби стан, основні деталі якої мають спеціально виконані вирізи, призначені для забезпечення наочності при вивченні порядку взаємодії деталей і вузлів.

Напрямна частина каналу стволу – частина каналу стволу стрілецької зброї, призначена для направлення руху елементу, що метається та обмежена кульним входом та дульним зрізом. У нарізному стволі напрямна частина надає кулі окрім поступального руху також й обертального за рахунок нарізів, які розташовуються по гвинтовій лінії вздовж поверхні каналу стволу. Довжина цієї частини розраховується виходячи з умов задач внутрішньої балістики та необхідності отримання заданої початкової швидкості кулі. При вирішенні цього завдання з початковою швидкістю пов'язується повний шлях переміщення кулі в каналі стволу. Довжина напрямної частини стволу менша за повний шлях кулі в стволі на розмір посадки кулі в гільзу та довжину кульного входу.

Слідоутворюючі процеси, які відбуваються при русі кулі по напрямній частині є основними в акті формування загальної картини слідів. Багато суттєвих ідентифікаційних ознак (загальні та окремі) утворюються саме цим елементом: відбитки бойових та холостих граней, вторинні сліди полів нарізів та сліди дна нарізів, сліди країв газовідвідних отворів (в автоматичній зброї).

Напрямок пострілу – напрямок руху кулі відповідно до напрямку повздовжньої осі каналу ствола зброї в момент пострілу.

Напрямок ранового каналу – відрізок лінії, що з'єднує вхідну і вихідну рани та направлений в напрямку руху снаряду.

Наріз каналу стволу – гвинтовий паз на поверхні направляючої частини каналу нарізного стволу стрілецької зброї. Напрямок нарізів залежить від напрямку обертального руху інструменту в процесі виробництва стволу та визначається нахилом нарізів відносно поздовжньої осі направляючої частини каналу стволу.

Напрямок нарізу може бути правим (нарізи в'ються зліва уверх наліво). Сліди нарізів на кулях утворюються при поступально-обертальному русі кулі. Зазвичай на кулях залишаються сліди дна нарізів у вигляді груп трас паралельних відбиткам бойових та холостих граней. В стволах різного ступеню зносу поверхні стінок, які беруть участь в утворенні слідів, мають різну протяжність. Найбільшу протяжність поверхні стінок каналу стволу, яка бере участь в утворенні слідів нарізів, мають малозношені стволи, а найменшу – сильнозношені.

Нарізна зброя – стрілецька зброя, що має ствол або стволи тільки з нарізними каналами.

Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Неавтоматична зброя – вогнепальна зброя, у якій усі операції перезаряджання виконуються завдяки м'язовій енергії стрільця.

Незворотні зміни конструкції – зміни, що призводять до часткової або повної втрати первинних властивостей зброї, відновлення яких неможливо без заміни або ремонту деталей, які піддалися змінам.

Нестандартна вогнепальна зброя – зброя, що не відповідає зброї стандартних видів за деякими показниками, але дозволяє її типізувати за окремими характеристиками та виділити певні види й різновиди, наприклад, обрізи рушниць, гвинтівок тощо.

«О»

Об'єкти криміналістичних обліків – це злочини, люди (у тому числі їх трупи), а також різноманітні предмети матеріального світу, що в минулому були якимось чином причетні до кримінальних правопорушень або подібні яким часто стають об'єктами злочинного посягання чи використовуються злочинцями як знаряддя, зброя тощо, інформація про які може сприяти кримінальному провадженню.

Об'єкти обліку – будь-які предмети матеріального світу чи події, відомості про які, а в окремих випадках вони безпосередньо в натуральному вигляді складають масиви конкретних обліків.

Об'єктна криміналістично значуща інформація – інформація, яка характеризує індивідуальні особливості якісного стану та (або) зовнішньої будови того або іншого об'єкта як матеріального предмета або речового утворення, яке пов'язане з подією злочину.

Оболонкова куля – куля патрону стрілецької зброї, всі складові частини якої розміщені в оболонці.

Оболонка кулі – деталь кулі патрону, призначена для розміщення осі її складових частини. Надає кулі необхідних зовнішніх обрисів.

Оборона України – система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Обтюрація – забезпечення герметизації каналу стволу вогнепальної зброї при пострілі, яка запобігає прориву порохових газів між снарядом та стінками каналу стволу при пострілі.

Однозарядна зброя – одноствольна зброя без подавального механізму та з одним патронником.

Особливий період– період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Оперативна обстановка – сукупність факторів, які характеризують власні сили та засоби, сили та засоби противника, а також середовище, в умовах якого органи безпеки (спеціальні служби) вживають конкретних заходів проти розвідувальної, терористичної та іншої протиправної діяльності.

Осердя кулі – найбільш масивна деталь, розташована в центрі кулі патрону стрілецької зброї, яка забезпечує пробивну та убійну дію.

«П»

Патрон – боєприпас стрілецької зброї, у якому метальний елемент, метальний заряд, капсуль-запалювач з'єднані в одне ціле за допомогою гільзи.

Патронна обойма – пристрій стрілецької зброї, що об'єднує патрони для прискорення спорядження магазина.

Патрон травматичної дії – унітарний патрон, споряджений еластичним снарядом травматичної (несмертельної) дії, якій при пострілі з відстані 3,5 м має енергетичні характеристики, недостатні для заподіяння людині небезпечних для життя або смертельних ушкоджень.

Патронник – частина каналу ствола стрілецької зброї, призначена для розміщення патрону та обмежена казенним зрізом й кульним входом.

Форма та розміри патронника залежать від форми та розмірів гільзи патрону, який використовується в зброї. Всі розмірні характеристики патронника обираються з урахуванням можливих відхилень розмірів патрону в межах поля допуску та повинні забезпечувати входження патрона в патронник у випадках деякого забруднення або запилення. Діаметр патронника на будь-якій ділянці $d_п$ визначається за

діаметром гільзи $d_г$ з урахуванням необхідного початкового зазору: $d_п=(1+ \Delta) d_г$, де $\Delta=0,008÷0,01$.

Піроксилін (нітроцелюлоза, нітроклітковина) – вибухова речовина з групи азотнокислих ефірів вуглеводів, отримувана нітруванням клітковини (целюлози). Розчинний піроксилін (піроколлодій) застосовується для виготовлення бездимного пороху.

Піроксиліновий порох – порох на основі нітратів целюлози, пластифікованих (розчинюваних) спірто-ефірним розчинником, з добавками. Різновидами піроксилінових порохів є артилерійські порохи та порохи до стрілецької зброї. До стрілецької зброї застосовуються пористі, флегматизовані та графітові порохи. Пористі порохи призначені для короткоствольної зброї (пістолети, автомати). Флегматизовані порохи застосовуються в якості гвинтівкового пороху. Для усунення електризації зерна пороху покривають тонким шаром токопровідного матеріалу – порошкоподібним графітом, графітовка також сприяє покращенню сипучості дрібних порохів та підвищенню їх щільності.

Пістолет – вогнепальна зброя, що конструктивно призначена для утримання і керування під час стрільби однією рукою.

Пиж спортивного (мисливського) патрону – деталь спортивного (мисливського) патрону гладкоствольної вогнепальної зброї, яка уміщується всередині гільзи між порохом та кулею або дробом та призначена для обтюрації порохових газів. (Основний пиж має висоту, яка дорівнює 2/3 калібру зброї, додатковий 1/3. Виготовляється з повсті, деревно-волокнистої маси, поліетилену).

Пиж-контейнер спортивного (мисливського) патрону – деталь спортивного (мисливського) патрону гладкоствольної вогнепальної зброї, призначена для розміщення дробового заряду та обтюрації порохових газів.

Питома кінетична енергія снаряду – кінетична енергія снаряду, яка приходиться на одиницю площі її поперечного перерізу.

Полігональні нарізи каналу стволу – численні мікронарізи, які надають обертального руху та більш стійкого польоту кулі при меншому терті в каналі стволу.

Полум'ягасник – дульний пристрій, призначений зменшувати світіння полум'я під час пострілу.

Початкова швидкість – умовна швидкість поступального руху метального елементу в точці вильоту, яка за відсутності післядії порохових газів забезпечує метальному елементу таку траєкторію за межами післядії, як і за істинній дульній швидкості та наявності періоду післядії.

Придатність боєприпасу до стрільби – стан боєприпасу, який дозволяє його використати для здійснення пострілу з вогнепальної зброї певного типу, виду, зразка із забезпеченням ураження цілі стріляним снарядом.

Придатність зброї до стрільби – стан функціонування деталей, вузлів і механізмів зброї промислового чи кустарного виробництва відповідно до порядку, передбаченого для ведення стрільби зі зброї даного типу, моделі (зразка).

Придатність зброї до проведення пострілів:

– стан промислової чи кустарної зброї, що характеризується порушеннями нормального функціонування деталей, вузлів і механізмів при збереженні можливості проведення пострілів яким-небудь нехарактерним або тільки одним з характерних для зброї даного типу, моделі (зразка) способом без внесення при цьому будь-яких змін до конструкції зброї;

– стан саморобної або переробленої саморобним способом зброї, що характеризується можливістю проведення пострілів яким-небудь способом без внесення при цьому будь-яких змін до конструкції зброї.

Пристрій несмертельної (травматичної) дії – гладкоствольна зброя, пістолети, револьвери та інші короткоствольні пристрої, призначені для стрільби патронами несмертельної дії.

Прокладка спортивного (мисливського) патрону – деталь спортивного (мисливського) патрону гладкоствольної вогнепальної зброї, яка поміщується всередині гільзи та призначена для відділення складових частин патрону одна від іншої або від зовнішнього середовища, а також для ущільнення елементів патрону при його спорядженні.

Проточка гільзи (патрона стрілецької зброї) –кільцева канавка в донній частині гільзи, призначена для утворення фланця гільзи.

Порохова прокладка спортивного (мисливського) патрону – деталь спортивного (мисливського) патрону кільцевого запалення, яка складається з пресованого пороху та відділяє запалювальний склад від метального заряду.

Постріл: 1) процес викидання снаряду з каналу стволу зброї за рахунок енергії газів, які утворюються при вибуховому перетворенні (горінні) метального заряду; 2) боєприпас для стрільби з артилерійської гармати (артилерійський постріл), міномету (мінометний постріл), гранатомету (гранатометний постріл).

Порох бездимний – порох, виготовлений на основі нітроклетчатки, желатинированої різними розчинниками, являє собою тверду колоїдну масу, якій надані різні форми та розміри. Порохи на летючому розчиннику зазвичай називаються піроксиліновими порохами.

Порох димний – зернена механічна суміш калієвої селітри, деревного вугілля та сірки, зазвичай у відношенні 75:15:10.

«Р»

Роз'єднувач (стрілецької зброї) – деталь спускового механізму, яка кінематично роз'єднує спускову деталь та шептало після пострілу.

Рановий канал – рана, що утворена снарядом і має вхідний отвір, може бути сліпим, наскрізним (вихідний отвір) і дотичним (відкритий канал).

Револьвер – пістолет з блоком патронників або стволів, що обертаються.

Ручний кулемет – кулемет, у конструкції якого передбачені в якості основного положення для стрільби опора кулемета та сошку та упор прикладу в плече.

Рушниця – гладкоствольна або комбінована стрілецька зброя, конструктивно призначена для утримання та керування при стрільбі двома руками з упором приkладу в плече.

«С»

Самозарядна зброя – вогнепальна зброя з автоматизацією перезаряджання, спусковий механізм якої уможливлює тільки одиничну стрільбу.

Саморобні боєприпаси – патрони, виготовлені без дотримання будь-яких стандартів або технічних умов цілком саморобним способом чи з використанням окремих частин боєприпасів і (або) конструктивно подібних до них виробів промислового виробництва.

Система стрілецької зброї – певний вид стрілецької зброї, який відрізняється оригінальністю конструктивних особливостей деталей та механізмів, які сприймають дію порохових газів та забезпечують автоматичне перезаряджання та проведення пострілу, способом запирання каналу стволу затвором тощо. Отже, часто система стрілецької зброї називається по імені винахідник або підприємства, які вперше розробили та запатентували її (наприклад, пістолети Маузера, Браунінга, револьвери Сміт-Вессона, Лефоше).

Снаряд – основний елемент патрону, артилерійського пострілу, призначений для ураження різних цілей та виконання інших завдань.

Сліди пострілу – відображення дії пострілу із вогнепальної зброї на ураженому об'єкті у вигляді: а) механічних ушкоджень матеріалу (речовини) об'єкта – пошкоджень, заподіяних снарядом (кулею, шротом); розривів матеріалу, утворених пороховими газами високого тиску; б) опалення поверхні матеріалу об'єкта, заподіяного дуловим полум'ям; в) відкладання мікроскопічних часток продуктів пострілу в матеріал об'єкта; г) характерних слідів на тілі і одязі людини, що тримала зброю.

Слідча ситуація – обстановка, сукупність умов, у якій на певний момент здійснюється діяльність слідчого щодо виявлення та розслідування злочинів.

Сорочка кулі – деталь кулі патрону стрілецької зброї, яка слугує пластичною підставою при врізанні оболонки кулі в нарізи каналу стволу.

Соціальна мережа (від англ. – *social networking service*) – онлайн-сервіс, платформа або веб-сайт, призначені для побудови, відображення та організації соціальних взаємовідносин, візуалізацією яких є соціальні графи. Характерними особливостями соціальної мережі є: створення особистих профілів (публічних або напівпублічних), у яких необхідно вказати реальні персональні дані та іншу інформацію про себе (місце навчання та роботи, хобі, життєві принципи та ін.); надання практично повного спектру можливостей для обміну інформацією (розміщення фотографій, відеозаписів, розміщення текстових записів (у режимі блогів або мікроблогів), організація тематичних спільнот, обмін особистими повідомленнями тощо); можливість задавати та підтримувати список інших користувачів, з якими у нього є деякі відносини (наприклад, дружби, ділових зв'язків тощо).

Спортивна вогнепальна зброя – зброя, призначена для уражання цілей у ході спортивних тренувань і змагань, що відповідає стандартам (правилам) міжнародних чи національних спортивних федерацій з олімпійських та неолімпійських видів спорту. Ця зброя, як правило, має особливу конструкцію ложе, рукоятки, прицільні пристрої і деякі відмінні від інших видів зброї елементи конструкції. Виготовляється як заводським, так і кустарним способом, невеликими партіями або одиничними екземплярами.

Спортивна зброя ділиться на тренувальну (рушниця «ТОЗ-8М», «ТОЗ-12», пістолет Марголіна) і цільову (рушниця МЦ 12-3, «Стріла», пістолети «ІЖ-1», «ТОЗ-35» тощо).

Кожна одиниця спортивної зброї повинна бути сертифікована в установленому порядку та відповідати вимогам ДСТУ 78-41-002-97.

Справність зброї – стан зброї промислового чи кустарного виробництва, що характеризується функціонуванням її деталей, вузлів і механізмів відповідно до порядку, передбаченого для зброї даного типу, моделі (зразка). Стосовно саморобної та переробленої саморобним або кустарним способом зброї питання про справність не вирішується, а експертом робиться висновок лише стосовно її працездатності (придатності до проведення пострілів).

Станковий кулемет – кулемет, у конструкції якого передбачена установка його для стрільби на станок.

Ствол стрілецької зброї – деталь стрілецької зброї, яка представляє собою трубу, в якій елементу, що метається, надається рух у заданому напрямку та з певною швидкістю.

Стрілецька вогнепальна зброя – нарізна вогнепальна зброя калібром до 20 мм та гладкоствольна вогнепальна зброя до 4-го калібру включно.

Специфічні закономірності механізму злочинної діяльності – система закономірностей, які вивчаються криміналістикою, у числі яких:

- закономірності формування, вибору та реалізації способів підготовки, вчинення та приховання злочинів;
- закономірності виникнення та розвитку зв'язків між елементами механізму злочину;
- закономірності виникнення та розвитку явищ, пов'язаних зі злочином (до, під час та після його вчинення), значущих для вирішення завдань кримінального судочинства.

Специфічні закономірності відображення злочинної діяльності у зовнішньому середовищі – система закономірностей, які вивчаються криміналістикою, що характеризують:

- прояви об'єктивно повторюваних комплексів матеріальних слідів-наслідків, характерних для різного роду кримінальних ситуацій при вчиненні злочинів, різних сфер людської діяльності, специфічних суб'єктів, різних засобів та способів вчинення злочинів тощо;
- прояви спільності у процесах формування образної та словесної інформації, пов'язаної з подією злочину, в свідомості потерпілих, свідків, підозрюваних (обвинувачених) з урахуванням психофізичних, метеорологічних, часових та інших факторів;
- фактична постійність (типовість) носіїв та джерел відображення інформації (матеріальної та ідеальної) про злочин;
- прояв закономірних зв'язків між способом вчинення злочину та формою його відображення в оточуючому середовищі тощо.

Суб'єктна криміналістично значуща інформація – інформація, яка характеризує психічні та анатомічні особливості суб'єкту злочину, зокрема його інтелектуальні здібності, зовнішній вигляд та індивідуальності у будові окремих частин тіла, а також біологічні особливості організму та його виділень.

«Т»

Таврування боєприпасів – видавлювання або вибивання на металевих частинах боєприпасів сполучень букв, цифр та умовних знаків. Клейма бувають основними та дублюючими. Основні клейма на елементах пострілу позначують завод, номер партії та рік їх виготовлення, відбиток проби на твердість металу, знаки ОТК та представника замовника. Дублюючі клейма повторюють маркування боєприпасів відносно шифру вибухової речовини снаряду та масових знаків на випадок її втрати.

Технічна справність зброї – відповідність технічних та балістичних характеристик зброї промислового виробництва вимогам Держстандартів, технічних умов, іншій конструкторській та технологічній документації виробника. При проведенні судово-балістичних експертиз питання технічної справності зброї не вирішуються.

Травматична зброя з вогнепальним принципом метання снаряду – зброя, призначена для тимчасового виводу із ладу біологічного об'єкта (людини чи тварини) шляхом завдання йому легких тілесних ушкоджень та болісних відчуттів в результаті ураження еластичними снарядами травматичної (несмертельної) дії, що одержують направлений рух у стволі за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння метального заряду.

До травматичної зброї з вогнепальним принципом метання снаряду належать пістолети, револьвери та інші ствольні та безствольні пристрої, призначені для стрільби патронами, спорядженими еластичними снарядами травматичної (несмертельної) дії.

«У»

Ударник – деталь ударникового механізму стрілецької зброї, яка передає енергію удару бойку.

Унітарний патрон – патрон стрілецької зброї, що являє собою збірну одиницю, яка складається з уражаючого елементу (снаряду), метального заряду, капсуля-запалювача та гільзи.

Ушкодження вогнепальне – порушення структури і функцій організму або предмета, яке утворилось під дією снаряду чи інших уражуючих факторів пострілу.

«Ф»

Фланець гільзи (патрона стрілецької зброї) – елемент донної частини гільзи патрону стрілецької зброї, призначений для вилучення гільзи з патроннику, може також слугувати для базування патрону в патроннику стволу. Може бути як виступаючим (повністю або частково), так і невиступаючим. Гільзи з невиступаючим фланцем іноді називають безфланцевими. В літературі все частіше зустрічається застарілий термін «закраїна», який означає фланець, що виступає.

«Х»

Холоста грань нарізу стволу – бокова поверхня нарізу направляючої частини каналу стволу стрілецької зброї, протилежна бойовій грані нарізу каналу стволу.

«Ш»

Шептало – деталь спускового механізму стрілецької зброї, яка утримує ударний механізм або рухому систему автоматики зведеними та звільняє їх при впливі стрільця на спускову деталь.

Штанц-марка (штамп-марка) – ушкодження у вигляді саден на шкірі або нашарування кіптяви навколо вхідного отвору на одязі, яке відображує конструктивні особливості дульного кінця (кожуха-затвору, глушника) зброї і утворюється при пострілі упритул.

«Ч»

Чок – у вогнепальній гладкоствольній зброї – дульне звуження (або розтруб), необхідне для зменшення або збільшення розсіювання дробі при пострілі.

АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Автомат 196, 208
Автоматизована балістична ідентифікаційна система (АБІС) 569
Автоматизований балістичний ідентифікаційний комплекс (АБІК) 569
Автоматичний пістолет 176
Автошептало 287
Аналіз 80, 570, 662
АРКАН 549

Б

Балістичні обліки 565
Боєприпаси 209, 727
вогнепальної зброї, 210, 727
вогнепальної стрілецької зброї 210, 727
промислового виробництва 217, 728
пристосовані для стрільби з позаштатної для них зброї 217, 728
перероблені саморобним способом 217, 728
саморобні 219, 751
споряджені саморобним способом 218, 728
Бойова грань нарізу стволу 261
Бойові припаси 82
Бойовий упор 273
Вимоги до змісту протоколу НС(Р)Д 536

В

Видалення чи зміна маркування вогнепальної зброї 90
Викрадення вогнепальної зброї та бойових припасів 82
Вимагання вогнепальної зброї та бойових припасів 83
Вогнепальна зброя 102, 103, 106, 206, 730
автоматична 207

атипова 154, 726, 789
багатоцільова 143
багатозарядна 207
багатоствольна 207
безперервного вогню 205
бойова 117
великокаліберна 164, 207
гладкоствольна 156, 207
дробова 207
дульнозарядна 205
казнозарядна 205
комбінована 156, 207
комбінованого вогню 206
кульова 207
кустарного виробництва 145, 730
малокаліберна 163
мисливська 119, 206, 742
нарізна 156, 207, 744
нестандартна 151, 745
одиночного вогню 205
однозарядна 207, 746
перероблена 146
промислового виробництва 143, 730
самозарядна 202, 207, 751
самозахисту 140, 730
саморобна 148
середнього калібру 163
серійного вогню 206
спортивна 137, 206, 752
стандартних видів 151, 206, 731
стрілецька 107, 753

Г

Газовідвідний отвір 731
Гвинтівка 191, 208, 731
автоматична 194, 725
снайперська 208
Гільза 731
пляшкової форми 732

з невиступним фланцем 732
з виступним фланцем 732
Глушник 294, 732

Д

Джерела інформації про підготовку або вчинення протиправних діянь у сфері обігу зброї та боєприпасів 462
Довідка 477
Додатки до протоколу НС(Р)Д 537
Документ 678
Досьє 547, 572
Дріб, шріт 319
Дульне гальмо 292, 733
Дульний пристрій 292

Е

Експансивні кулі 316
Експертиза 672, 695
зброї та слідів і обставин її використання 672, 675
почеркознавча 700
технічна експертиза документів 700
відеозвукозапису 701
матеріалів, речовин та виробів 701
мистецтвознавча 704
молекулярно-біологічна 704
психіатрична 705
психологічна 706

Є

Єдиний облік 552
Європол 393

З

Заволодіння вогнепальною зброєю 83
Зареєстрована зброя 559
Затвор
вільний 272
напіввільний 272
подовжньо ковзний 272

хитний 273
клиновий 273
Зброя 734
Зв'язки між об'єктами обліку 551
Зразок стрілецької зброї 144, 735

І

Ідентифікація 571,700,701
Ідентифікаційне поле 691, 735
Інтерпол 555, 573
Інформація 735
доказова 733
криміналістично значуща 739
оперативна 479, 502, 505
Інформаційні системи
документальні 526
міжвідомчі 546
аналітичні 546
автоматизовані 545, 571
інтегрована інформаційно-пошукова 58
Інтегрований банк даних 735
Інформаційний портал Національної поліції України 548
Інформаційні системи
Департаменту інформаційних технологій 552
Експертної служби 562
Інтерполу 572

К

Калібр 258, 364, 736
Канал стволу 254, 736
Капсуль 737
Карабін 194, 208, 737
Картеч 320
Класифікація
боєприпасів 210
зброї 101
інформаційних систем 545
доказів 545
куль 210

патронів 211
слідчих ситуацій 496,497
Клейма 346
Клейтуха 322
Клейтуха-контейнер 322
Колекції
оперативно-пошукові куль, гільз та патронів 565
інформаційно-довідкові зброї 566
Конструктивні ознаки вогнепальної зброї
основні 114
додаткові 114
Конструктивні ознаки боєприпасів вогнепальної зброї
основні 341
додаткові 341
Контрабанда вогнепальної зброї 93
Криміналістична версія 738
Криміналістична мітка 133
Криміналістична характеристика злочинів 392, 740
Контейнер 323
Контрабанда зброї 93
Кулемет 208, 738
авіаційний 208
єдиний 208
ручний 208, 750
станковий 208
танковий 208
Кульний вхід 258, 738
Кулі боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї
безоболонкові 305
експансивні 316
звичайні 309
калiберні 315
напівоболонкові 307
неекспансивні 316
оболонкові 305
підкалiберні 315
спеціальні 310
Куля 317
бронебійна 729

бронебійно-запалювальна 729

М

Магазин 291
барабанний 291
відокремлювальний 291
гвинтовий 291
дисковий 291
з шаховим розташуванням патронів 291
круглий 291
невідокремлювальний 291
прямий 291
секторний 291
Макети зброї масогабаритні 159
Маркування 162, 334, 343, 344, 347
Метальний заряд 329
Метод
Ідентифікації 213,564
аналізу 702
синтезу 703
реєстрації 571
розпізнавання образів 734
Методика
криміналістичного дослідження газових пістолетів та револьверів 676
криміналістичного дослідження травматичної зброї з вогнепальним принципом метання снаряду 140, 388
ідентифікації вогнепальної нарізної короткоствольної зброї 676
встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби 246, 676
криміналістичного дослідження пістолетів та револьверів самозахисту 676
методика встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його придатності до стрільби 676
Механізм перезаряджання 288
Міністерство юстиції України 10
Модель стрілецької зброї 144, 742

Музейна зброя 159

Н

Науково-дослідні експертно-криміналістичні центри (НДЕКЦ) 10
Навчально-розрізна зброя 158
Належність об'єкта до вогнепальної зброї 111
Належність об'єкта до боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї 340
Напрямна частина каналу ствола 256
Наріз каналу ствола 260
Незаконний збут вогнепальної зброї та боєприпасів 85, 442
Незаконне виготовлення вогнепальної зброї, бойових припасів 89
Незаконне
зберігання 85
носіння 85
передача 85
придбання 85
Незаконний обіг 39

О

Об'єкти обліку 745
Обліки
балістичні 565
дактилоскопічні 565
криміналістичні 563
міжнародні 573
оперативно-пошукові 565
регіональні 553
статистичні 562
трасологічні 564
центральні 552
Оболонка кулі 305
Обріз 422
Обставини, які підлягають встановленню 489
Обтюрація 746

Обшук 656
Огляд 588
Огляд місця події 469, 474, 588, 595
Осердя кулі 306
Особливий період 746

П

Параметри 323
Патрон 746
Патрони
безгільзові 247, 371
безшумні 374
бойові 210
гвинтівкові 234
з електричним запаленням 223
замінники 244
кільцевого (бічного) запалення 222
кулеметні 237
мисливські 212, 741
неунітарні 246
нештатні 243
пістолетні 224
проміжні 232
револьверні 230
спеціальні 239
спортивні 214
споряджені еластичним снарядом несмертельної дії 384
унітарні 246, 755
центрального запалення 223
шпилькові 221
штатні 241
Патронник 257, 747
Патронний упор 274
Патрони-замінники 121, 244
Персональні дані 752
Переробка вогнепальної зброї 89
Пиж 425, 748

Питома кінетична енергія снаряду 115
Підсистема
«Адміністративне правопорушення» 549
«Затримані та доставлені» 553
«Зареєстрована зброя» 549
«Злочин» 553
«Єдиний облік» 552
«Кримінальна зброя» 549, 556
«Мігрант» 549
«Особа» 553
«Розшук» 554
Пістолет 164, 748
Пістолет-кулемет 184, 208
Полум'ягасник 293
Порохи 329, 750
баліститні 332, 726
колоїдного типу 329
кордитні 332
механічні суміші 329
піроксилінові 331
лакові 334
Порохова переліжка 322
Привласнення вогнепальної зброї та бойових припасів 82
Придатність об'єкта для ураження цілі 112, 341, 748
Пристрій запирання каналу стволу 269
Пристрій зниження рівня звуку пострілу 299
Пристрій несмертельної (травматичної) дії 749
Пристрій запалення метального заряду 280
термічної дії 280
ударно-іскровий 280
курковий 280
ударниковий 280
курково-ударниковий 281
затворний пристрій запалення метального заряду 281
електроіскрової дії 281
Принципи ототожнення гладкоствольної зброї 327
Прокладка 322

Протиправність незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами 80
Профіль нарізів каналу ствола 266
прямокутний 266
трапецієподібний 266
сегментний 267
полігональний 267

Р

Реєстрація 460
Револьвер 750
Ремонт вогнепальної зброї 89
Розшук 502,556
Рушниця 199, 208, 751

С

Система
мисливської вогнепальної зброї 120
стрілецької вогнепальної 144
контролю за незаконними озброєннями та відслідковуванням незаконних озброєнь 573
І-24/7 577
запирання каналу ствола 269, 271
Способи контрабанди зброї 95
Слідча ситуація 752
Слідчо-оперативна група 468
Слідоутворюючі деталі вогнепальної зброї 276
Спусковий механізм 286
Ствол стрілецької зброї 255
гладкий 254
нарізний 254

Т

Таврування боєприпасів 754
Технічна справність зброї 755
Травматична зброя 140

У

Ударник 755
Ударно-спусковий механізм
із самозведенням 287
одинарної дії 287
подвійної дії 287
Учбова зброя 158
Учбово-розрізна зброя 158

Ф

Фальсифікація вогнепальної зброї 90
Фланець гільзи 756

Х

Холоста грань нарізу стволу 756

Ц

Цівка, цівйо 284

Ч

Чок 756

Ш

Шептало 287
Штуцер 200

ДОДАТКИ

Додаток 1

Параметри каналів стволів нарізної вогнепальної зброї

Модель зброї	Застосовуваний патрон	Кількість нарізів	Напрямок нарізів	Шаг нарізів	Діаметр стволу по полях, мм	Діаметр стволу по нарізах, мм	Ширина нарізів, мм	Кут нахилу нарізів, град.
Іжевський машинобудівний завод								
Мисл. карабін «Соболь»	22 WMR	6	правий	416-10	5,56 +0,02	,69 +0,02	1,88 +01	2,450 (2,27')
Мисл. карабін «Сайга-5,6» Мисл. карабін «Сайга-5,6С»	5,6х39	6	правий	420-10	5,45 +0,05	,59 +0,05	$2^{+0,2}$	2,390 ($2^{0}23'$)
Мисл. карабін«Сайга» Мисл. карабін	.223 Rem	6	правий	229 +-5 або 310-5^{+10} (ПМК)	5,56 +0,05	,7+ 0,04	1,88 +0,1	4,470 ($4^{0}28'$) 3,300

«Сайга М» Мисл. карабін «Сайга М1» Мисл. карабін «Сайга М3» Мисл. карабін «Сайга МК» Мисл. карабін «Сайга М3Exp.01»								(3,18')
Мисл. карабін«Сайга» Мисл. карабін «Сайга 7,62»	7,62 х39	4	правий	320 +-10	7,62 +0,05	,92 +0,05	3,81	4,390 (4°23')
Мисл. карабін «Лось-7» Мисл. карабін «Лось-7-1» Мисл. карабін «Тигр-308»	7,62 х51 (.308 Win)	4	правий	320-10	7,62 +0,45	,82 +0,05	4,47 +0,2	4,390 (2°24')

Мисл. карабін «Тигр-308-1»								
Мисл. карабін «Тигр-30-06» Мисл. карабін «Сайга-30-06»	.30-06 Sprg	4	правий	255^{+15}	7,62 +0,045	,82 +0,05	4,49 +0,2	$5,5^{0}$ ($5^{0}30'$)

Додаток 2

Приклади опису окремих зразків вогнепальної зброї та боєприпасів у протоколі слідчої (розшукової) дії

Фрагмент опису пістолета.

«... На підлозі в спальні квартири громадянина І., на відстані 1 м 30 см від західної стіни і 2 м 10 см від південної виявлений пістолет системи «Токарєва» калібром 7,62 мм, за № БК 1831, випуску 1946 р Ліва щічка пістолета звернена до підлоги. Осьова лінія каналу ствола спрямована в бік північної стіни. Затвор пістолета знаходиться в крайньому передньому положенні, курок спущений.

Після вилучення магазина з рукоятки пістолета встановлено, що в ньому є шість бойових патронів з маркувальними позначеннями на капелюшках гільз: дві п'ятикутні зірочки, між ними цифри «3» та «47» і на стінці магазина є маркування «ДК 1848». Затвор при огляді відтягнутий назад. Патронник виявився порожнім. При огляді каналу ствола встановлено, що стінки його покриті речовиною темного кольору. Слідів пальців рук та інших слідів на пістолеті і магазині не виявлено.

З вікна для викидання гільз при відтягнутому в крайнє заднє положення кожусі – затвору відчувається інтенсивний запах порохових газів.

Пістолет і магазин з патронами упаковані окремо один від одного в чистий папір. Перед пакуванням пістолета затвор встановлений в крайнє переднє положення, а курок спущений ... ».

Фрагмент опису револьвера.

«... У дворі будинку № 21 по вул. Соборна м. Миколаєва на відстані 1 м94 см від західної стіни сараю і 2 м79 см від паркану з сітки «рабиця», що примикає до західної стіни сараю, на вологій землі знайдено револьвер системи «Наган» зразка 1895 р, калібру 7,62 мм. Ліва сторона револьвера звернена до землі. Револьвер спрямований в кут, утворений

парканом із сітки «рабиці» і західної стіни сараю. Курок револьвера спущений.

На верхній частині лівої бокової кришки виштампуваний номер «45732» та рік випуску 1939 а на передньому зрізі барабану номер «АТ 78653», цифри і букви якого розташовані біля країв барабану між каморами.

При огляді з камор барабану вилучено шість бойових патронів і стріляна гільза, що мають маркування на капелюшку «3-46». Стріляна гільза перебувала в коморі, яка була розташована проти каналу ствола. На передньому зрізі барабана з одного боку цієї камори виштампувана цифра «9», з іншого - «7».

Ознаки корозії на зовнішніх деталях відсутні. Револьвер чищенню і змащенню не піддавався».

Фрагмент опису обрізу у протоколі огляду.

«… Обріз складається зі стволу з прицільними пристроями, на дульну частину якого встановлений пристрій для безшумної стрільби (глушник), ствольної коробки, затвору, спускового механізму та рукоятки. Патронник стволу пустий. Довжина обрізу 657 мм.

Ствол обрізу циліндричної форми: зовнішній діаметр – 20 мм, довжина – 249 мм. Канал стволу, діаметром 5,6 мм, має чотири правонахильних нарізи. Патронник стволу циліндричний: довжина – 22 мм, внутрішній діаметр – 6 мм. Ствол зі ствольною коробкою з'єднаний тугою посадкою та зафіксований поперечним штифтом.

Пристрій для зниження звуку пострілу циліндричної форми з перемінним зовнішнім діаметром, виготовлений з металу сірого кольору, який притягується магнітом. Довжина пристрою 206 мм. Діаметр пристрою: в передній частині – 30,8 мм; у середній частині 34,4 мм; у казенній частині – 37,7 мм. У середній частині пристрою ззовні є рельєфна ромбоподібна насічка. Передня частина пристрою закрита кришкою з різьбою.

Ствольна коробка циліндричної форми: довжина – 170 мм; зовнішній діаметр – 24,3 мм. Ствольна коробка ззовні має:

праворуч – Г-подібний виріз для розміщення рукоятки затвору та вікно для заряджання патрону та вилучення гільзи (патрону);

знизу – вікно для проходу шептала спускової пружини.

Кріпиться ствол зі ствольною коробкою до рукоятки та цівкою одним поперечним гвинтом.

Ударно-спусковий механізм несамовзводний, ударникового типу. Складається з затвору та спускового механізму. Затвор поздовжньо-ковзний, з поворотом рукоятки при запиранні стволу. Всередині затвору розташований ударник з ексцентрично розташованим бойком та бойова спіральна пружина.

Викидач двуплечий, хитний, розташований праворуч, вздовж осі затвору. Гільзоутримувач, розташований ліворуч, такий самий як і викидач. Запобіжний механізм змонтований в затворі (діє при незапертому затворі).

Перезаряджання патронами здійснюється вручну.

Прицільний пристрій складається з відкритого прицілу секторного типу з дистанцією стрільби до 250 метрів.

Рукоятка обрізу пістолетної форми. Цівка уширена. Рукоятка та цівка мають сліди різання з наступною обробкою абразивними матеріалами.

Зовнішні поверхні стволу та ствольної коробки оксидовані. Оксидування в багатьох місцях потерте, знешкоджене іржею.

На деталях обрізу є наступні маркувальні позначення:

- *на верхній частині стволу перед прицілом: буква «Т» укладена в окружність та рівнобедрений трикутник, «1952 г.»;*
- *на ствольній коробці ліворуч: «28875»;*
- *на затворі: «30573».*

Фрагмент опису рушниці.

«… Рушниця складається з наступних основних деталей та механізмів:

- *стволу зі ствольною коробкою, прицільними пристроями та пістолетною рукояткою;*
- *кришки ствольної коробки;*
- *затворної рами з газовим поршнем;*

- *газової трубки;*
- *затвору;*
- *поворотного механізму;*
- *ударно-спускового механізму;*
- *цівки;*
- *прикладу, який складається;*
- *магазину;*
- *плечового ременю.*

Патронник стволу пустий. Плечовий ремінь на момент огляду відсутній. Довжина рушниці з відкинутим прикладом – 905 мм; зі складеним – 670 мм. Довжина ствола – 400 м. Канал ствола гладкий без нарізів діаметром 10,3 м. Патронник ствола циліндричний: довжина – 76 мм; діаметр – 12 мм. Запирання каналу ствола здійснюється при повороті затвору.

Ударно-спусковий механізм курково-ударникового типу, з внутрішнім розташуванням курку. Перекладач вогню має два положення на одиночний вогонь та запобіжник.

Прицільний пристрій складається зі вставного цілика та мушки, розташованих на корпусі з'єднувальної муфти та газової камори, відповідно.

Магазин змінний, коробчатий, ємністю на 10 патронів. Корпус магазину виготовлений зі синтетичного матеріалу чорного кольору. Цівка та ствольна накладка, пістолетна рукоятка виготовлена зі синтетичного матеріалу темно-коричневого кольору. Приклад рамочний, в складеному положенні розташовується вздовж лівої сторони ствольної коробки та фіксується защіпкою. Кнопка защіпки прикладу розташовується на лівій стороні ствольної коробки. На прикладі та цівці є антабки для кріплення плечового ременю.

Плечовий речень виготовлений з синтетичного матеріалу чорного кольору.

Металеві деталі рушниці оксидовані.

На деталях рушниці є наступні маркувальні позначення:

- *на ствольній коробці: ліворуч – «00271158», «10,3»; праворуч – «Сайга-410»; стріла, укладена в трикутник та надпис: «ИЖМАШ»; «MADEINRUSSIA»;*
- *на затворній рамі та затворі: «158».*

Фрагмент опису гвинтівки.

«… Гвинтівка складається зі стволу з прицільними пристроями, ствольної коробки, затвору, спускового механізму та ложі. Патронник стволу пустий. Довжина гвинтівки 1128 мм.

Ствол гвинтівки циліндричної форми: зовнішній діаметр – 20 мм, довжина – 640 мм. Канал стволу, діаметром 5,6 мм, має чотири правонахильних нарізи. Патронник стволу циліндричний: довжина – 22 мм. Ствол зі ствольною коробкою з'єднаний тугою посадкою та зафіксований поперечним штифтом.

Ствольна коробка циліндричної форми: довжина – 170 мм; зовнішній діаметр – 24,3 мм. Ствольна коробка має:

- *всередині: канал для розміщення затвору та вкладиш;*
- *ззовні: праворуч – Г-подібний виріз для розміщення рукоятки затвору та вікно для заряджання патрону та вилучення гільзи (патрону); знизу – вікно для проходу шептала спускової пружини.*

Кріпиться ствол зі ствольною коробкою до ложі двома поперечними гвинтами.

Ударно-спусковий механізм несамовзводний, ударникового типу. Складається зі затвору та спускового механізму. Затвор поздовжньо-ковзний, з поворотом рукоятки при запиранні стволу. Всередині стволу розташований ударник з ексцентрично розташованим бойком та бойова спіральна пружина. Спусковий механізм із попередженням, складається зі спускового гачка, спускової пружини з шептало.

Викидач двоплечій, хитний, розташований праворуч, уздовж осі затвору. Гільзоутримувач, розташований ліворуч, такий самий як і викидач. Відбивачем стріляної гільзи слугує відбивний виступ вкладиша ствольної коробки. Запобіжний механізм змонтований в затворі (діє при незапертому затворі).

Перезаряджання патронами здійснюється вручну.

Прицільний пристрій складається з мушки з намушником та відкритого прицілу секторного типу з дистанцією стрільби до 100 метрів.

Ложа гвинтівки пістолетної форми, цівка уширена, покрита лаком. Лакове покриття ложи в деяких випадках потерте. В нижній частині прикладу та цівки є антабки для кріплення рушничного погону. Затильник виготовлений з гуми чорного кольору, кріпиться двома гвинтами.

Зовнішні поверхні стволу та ствольної коробки оксидовані. Оксидировка в деяких місцях потерта.

На деталях гвинтівки є наступні маркувальні позначення:

- *на ствольній коробці: зверху – буква «Т» укладена в окружність та рівнобедрений трикутник, «ТОЗ-8м»; ліворуч – «Т57592»;*
- *на затворі: «57592».*

Фрагмент опису рушниці.

«… Рушниця, загальною довжиною 1140 мм, має: два стволи, розташовані вертикально, колодку з ударно-спусковим механізмом, цівку та ложу. В антабки протягнутий ремінь з коричневого матеріалу, який нагадує шкіру. Стволи – відокремлені, оснащені вентильованою прицільною планкою. На планці у дульного зрізу розташована вставна мушка з жовтого металу. З'єднання стволів з коробкою здійснюється шляхом кільцевих шарнірів. Запирання стволів здійснюється на два підствольних крюка, а також широкою рамкою, яка заходить у виїмку крюка на казенному зрізі. Хвостовик відпирання рамки розташований на колодці зверху. Довжина стволів – по 710 мм. Канали стволів не нарізні. Діаметр каналу верхнього стволу – 17,2, нижнього – 17,5 мм. На казенній частині нижнього стволу, ліворуч, є маркування: «ТОЗ-34ЕР САБ № 300 12х70», праворуч – «ВДС ЧОК НДС П/ ЧОК 65 МПа», а також контрольні та випробувальні клейма.

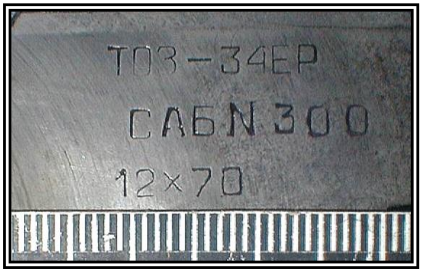
Колодка – прикрашена художнім гравіюванням та покрита білим блискучим металом. Задній зріз колодки має форму близьку до звивистої. Ударно-спусковий механізм змонтований на окремій основі та має два спускових гачка. Курки внутрішні, поворотні. Бойки – підпружинені, поворо-

тні, виконані окремо від курків. На хвостовику колодки є неавтоматичний движковий запобіжник. На поперечній планці колодки, всередині, є маркування: «CE № 300».

Цівка – не знімається, коритоподібної форми. Ложа – пістолетного типу. Ліворуч має виступ під щоку. Затильник прикладу – гумовий. На цівці та ложі є поздовжні тріщини».

Рис. 458. Рушниця.

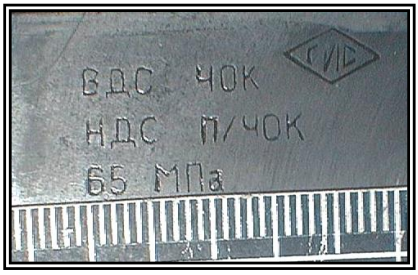

Рис. 459. Загальний вид маркування на стволах (ліворуч та праворуч).

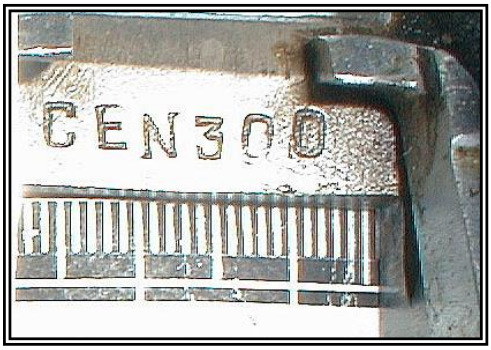

Рис. 460. Маркування на поперечній планці колодки.

Фрагмент опису автомата та магазину.

«… автомат, який схожий на АКМ без прикладу та компенсатору, а також ріжковий магазин коричневого кольору.

На поверхні частин автомату є сліди корозії у вигляді бурих плям та висипу. Всередині автомату, на його частинах є рясні нашарування густого темно-коричневого мастильного матеріалу, вкриті нашаруванням плісняви білого та зеленого кольорів.

Під час огляду автомату встановлено, що він має наступні основні частини та механізми:

- *ствол зі ствольною коробкою, з прицільним пристроєм, без прикладу (на задньому зрізі ствольної коробки, зверху, є хвіст з отвором для кріплення прикладу; приклад відсутній), також відсутні на дульному зрізі компенсатор або муфта стволу;*
- *кришку ствольної коробки;*
- *затворну раму з газовим поршнем;*
- *затвор;*
- *поворотний механізм; газову трубку зі ствольною накладкою;*
- *ударно-спусковий механізм;*
- *цівку та магазин.*

Перевідник вогню встановлений в крайнє заднє положення (запобіжник «вкл»); курок знаходиться у зведеному положенні; патронник пустий.

Ствол автомату довжиною 410 мм має канал з чотирма правими нарізами.

На частинах та деталях автомату є наступні маркувальні позначення:

- на лівому боці ствольної коробки є клеймо «1969» та серійний номер «НЖ2082»;
- на торцевій стороні кришки ствольної коробки – «2082»;
- на секторі перевідника вогню – «082»;
- на газовій трубці – «2082»;
- на затворній рамі та затворі – «УЯ 5772».

На корпусі магазину внизу праворуч – клеймо Іжевського машинобудівного заводу, внизу ліворуч – «110».

Рис. 461. Автомат, вид ліворуч.

Рис. 462. Автомат, вид праворуч.

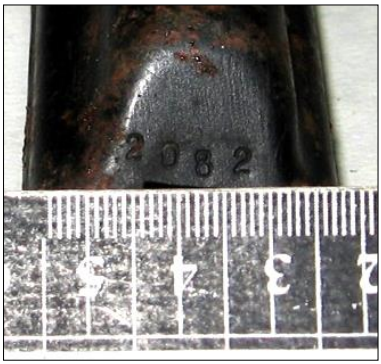

Рис. 463. Маркування на кришці ствольної коробки.

Рис. 464. Маркування на ствольній коробці та затворній рамі.

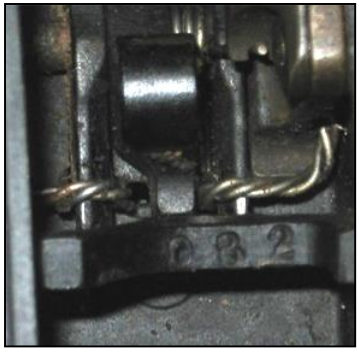

Рис. 465. Маркування на секторі перевідника вогню.

Рис .466. Маркування на затворі.

Рис.467. Маркування на газовій трубці.

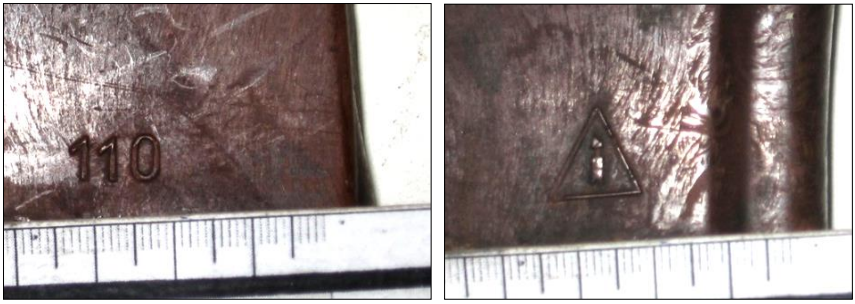

Рис.468. Маркування на магазині.

Фрагмент опису автомата та магазинів.

«… Автомат складається з наступних деталей та механізмів:

- *ствола зі ствольною коробкою, прицільними пристроями та пістолетною рукояткою;*
- *кришки ствольної коробки;*
- *затворної рами з газовим поршнем;*
- *газової трубки зі ствольною накладкою;*
- *затвору;*
- *поворотного механізму;*
- *ударно-спускового механізму;*
- *цівки з пістолетною рукояткою.*

Патронник стволу пустий. Довжина автомату 651 мм. Довжина стволу 415 мм. Канал стволу діаметром 5,45 мм має чотири правонахильних нарізи. Запирання каналу стволу здійснюється при повороті затвору. В дульній частині стволу є зовнішня метрична різьба, призначена для кріплення дульного тормозу-компенсатору (на момент огляду відсутній).

Ударно-спусковий механізм курково-ударникового типу, з перевідником вогню на одиночний, безперервний та серійний вогонь або запобіжник. Прицільні пристрої: приціл відкритий секторного типу з дистанцією стрільби на 1000 метрів; мушка з запобіжниками від пошкодження. Цівка виготовлена з деревини та покрита лаком (лакове покриття в деяких місцях потерте), пістолетна рукоятка та ствольна накладка – зі синтетичного матеріалу коричневого кольору.

В казенній частині ствольної коробки є антабки для кріплення плечового ременю.

Металеві деталі ствольної коробки оксидовані. Оксидування в декількох місцях потерте та знешкоджене поверхневою корозією (іржею).

На деталях автомату є наступні маркувальні позначення:

- *на ствольній коробці ліворуч: «FF 8958»; «1992»;*
- *на затворі, затворній рамі: «8958».*

Виявлені магазини змінні, коробчасті, ємністю на 30 патронів, мають аналогічну будову, виготовлені з металу сірого кольору, який притягується магнітом та складаються з корпусу, піддавача пружини, стопорної планки та кришки.

Корпус магазину з'єднує всі його частини. Бічні частини магазину мають загиби для утримання патронів від випадіння та виступи, які обмежують підйом піддавача. На передній стінці магазину є зачеп, а на задній – опорний виступ, шляхом яких магазин приєднується до ствольної коробки. На задній стінці корпусу внизу є контрольний отвір для визначення повноти спорядження магазину патронами.

Знизу корпус закривається кришкою. В кришці є отвір для виступу стопорної планки. Всередині корпусу поміщується піддавач та пружина зі стопорною планкою. Піддавач утримується на верхньому кінці пружини за допомогою внутрішнього загину на правій стінці піддавача. Піддавач має виступ, який забезпечує шахове розташування патронів у магазині. Стопорна планка закріплена невід'ємно на нижньому кінці пружини та своїм виступом утримує кришку магазину від переміщення.

Маркувальні позначення на магазинах відсутні.

На бічних поверхнях магазину є вм'ятини».

Рис. 469. Автомат з магазинами під час огляду.

Фрагмент опису обрізу.

«… Обріз складається з наступних основних частин: стволу, ствольної коробки, затвору, спускового механізму, магазинної коробки, цівки та рукоятку. Довжина обрізу 675 мм патронник стволу пустий.

Ствол обрізу циліндричний з перемінним зовнішнім діаметром, який зменшується до дульної частини: діаметр у дульного зрізу – 17,6 мм; діаметр в казенній частині – 22 мм. Довжина стволу 402 мм. Канал стволу гладкий, без нарізів, діаметром 12 мм. Патронник стволу циліндричної форми. На пеньку, в казенній частині стволу є різьба, на яку з натягом нагвинчено ствольну коробку.

Ствольна коробка довжиною 230 мм, має: канал для переміщення затвору, який має повздовжні пази у вертикальній площині для бойових виступів бойової личини затвору;

в передній частині – кільцевий паз для поміщення бойових виступів личини (при запертому каналі стволу); в середній частині – верхнє вікно, призначене для поміщення гребню стебла затвору; в задній частині: зверху – повздовжній паз для направлення гребнів стебла затвору та курку; знизу – вікно для проходу шептала спускового важелю та верхнього зуба спускового гачка.

Затвор обрізу виготовлений з металу сірого кольору, який притягується магнітом. Довжина затвору 188 мм. На бічній частині затвору є пряма рукоятка з круглим наконечником.

Рукоятка пряма, виготовлена з деревини. Кріпиться до ствольної коробки за допомогою одного гвинту. Задня поверхня рукоятки являє собою площину розпилу.

Цівка з защіпкою важільного типу, виготовлена з деревини.

На стволі є ствольна накладка, виготовлена з деревини. Кріпиться ствольна накладка до стволу за допомогою двох хомутиків, виготовлених з металу сірого кольору, який притягується магнітом.

Ствольна коробка незйомна, однорядна, ємністю на три патрони, шарнірно кріпиться до ложі.

Зовнішні поверхні металевих деталей обрізу оксидовані. Оксидування в багатьох місцях потерта та знешкоджена поверхневою корозією (іржею).

Дерев'яні частини обрізу покриті лаком. Лакове покриття в багатьох місцях потерте. В передній частині цівка та ствольна накладка багаторазово обмотані прозорою стрічкою «скотч».

На верхній казенній частині стволу є площадка розміром 30х48 мм зі слідами грубої механічної обробки абразивними матеріалами.

Прицільні пристрої складаються з цілика, розташованого на верхній частині ствольної коробки. На верхній частині казенної частини стволу є службові символи. Які-небудь маркувальні позначення на деталях обрізу відсутні».

Фрагмент опису атипової зброї.

Пристрій складається зі стволу, ударно-спускового механізму та основи. Патронник стволу пристрою пустий.

Всі деталі виготовлені з металу сірого кольору, який притягується магнітом. На деталях пристрою є сліди поверхневої корозії (іржі).

Ствол пристрою циліндричної форми довжиною 191 мм зовнішнім діаметром 30 мм. Канал стволу гладкий, діаметром у дульного зрізу 19,9 мм. Патронник стволу циліндричний довжиною 71,7 мм і діаметром 21,1 мм. У казенній частині стволу є зовнішня метрична різьба довжиною 15,9 мм та діаметром 27 мм, призначена для закріплення затвору. Роль затвору виконує шестигранна гайка діаметром описаної окружності 36,3 мм. З одного боку гайка заварена металевою пластиною, в центрі якої є отвір діаметром 3,3 мм, призначений для проходу бойку.

Ударно-спусковий механізм курково-ударникового типу, несамовзвідний. Він складається з:

- *рамочного курку з пружиною;*
- *стойок курку, виготовлених з металевих пластин шириною 19,8 мм довжиною 69,2 мм та товщиною 4,2 мм, у верхній частині яких є наскрізні отвори для проходу та розміщення передньої частини курку;*
- *шептала, виготовленого з металевої пластинки товщиною 2 мм, розташованого в середній частині стволу. На шепталі є рельєфна (втиснута) буква «М». На одному кінці шептала є наскрізний отвір діаметром 3,8 мм призначеної для кріплення тяги спуску;*
- *стійки шептала, яка являє собою гвинт з гайками, з полочкою для її кріплення (кріпиться до стволу за допомогою зварки);*
- *бойку, виготовленого з фрагменту цвяха.*

Ствол та стійки курку кріпляться до основи за допомогою зварки. Основа являє собою металеву пластину прямокутної форми розміром 96,6х98,6 мм та товщиною 2,5 мм. Основа кріпиться до дерев'яної станини прямокутної форми розміром 118,8х124,7 мм та максимальною товщиною 32,6 мм.

Які-небудь маркувальні позначення на деталях пристрою відсутні».

Фрагмент опису патронів.

«… Виявлені два однотипні патрони. Патрони з гільзами з жовтого металу, який не притягується магнітом, мають снаряди з чорного еластичного матеріалу, який нагадує гуму; капсулі патронів не наколоті. Гільзи – циліндричні, з кільцевою проточкою у фланця, денця гільз завальцьовані. Висота патронів (з виступаючою частиною кулі) – по 23,2 мм, діаметр корпусу гільзи – 9,5 мм, діаметр фланця – 9,5 мм».

Інший приклад.

«… 101 патрон, споряджені в 11 обойм. Патрони мають аналогічну будову та складаються з гільзи, кулі, порохового заряду та капсулю центрального запалення. Зовнішні поверхні патронів механічних пошкоджень, забруднення, слідів поверхової корозії (іржі) та інших дефектів не мають.

Патрони характеризуються наступними конструктивними особливостями:

довжина патрона – 55,7 мм; форма гільзи – пляшкова; пристрій для екстракції – кільцева проточка; форма кулі – головна частина кулі гострокінцева; тип кулі – оболонкова. На дні гільз патронів є наступні маркувальні позначення: 20 патронів – «270 И»; 81 патрону – «3 Е».

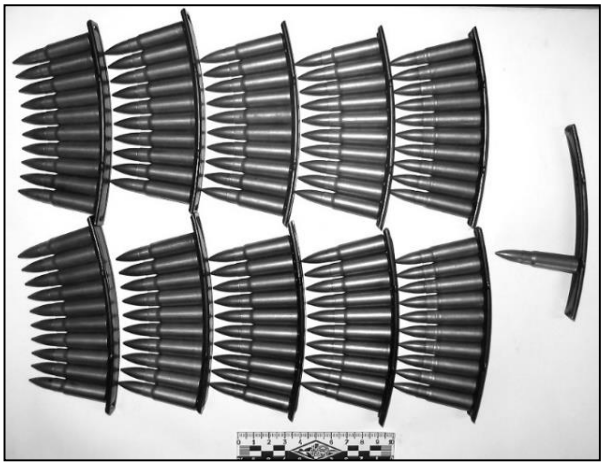

Рис. 470. Патрони під час огляду.

Фрагмент опису рушниці.

«… Рушничний чохол з коричневого матеріалу, який нагадує шкіру, має основний та додатковий відсіки. Основний відсік – закритий защіпкою «Блискавка» з двома бігунками, які рухаються назустріч з обох кінців.

Розкриттям центрального відсіку рушничного чохла вилучені: рушниця та пістолет.

Рушниця має: ствол, ствольну коробку з затвором та ударно-спусковим механізмом, підствольний магазин та ложу з прикладом. Довжина рушниці 1300 мм. Ствол рушниці нерухомий відокремлений, конічної форми, не нарізний, виготовлений з металу, що притягується магнітом. Довжина стволу (з запобіжною муфтою та без урахування довжини хвостовик казенної частини) – 750 мм. Зовнішній діаметр стволу у його переднього зрізі 23 мм, діаметр каналу стволу на передньому зрізі 18,6 мм. На стволі у його переднього зрізу зверху на прицільній планці є нерухома мушка. Прицільна планка вентильована. В середній частині стволу, знизу є прилив з направляючою втулкою, призначений для фіксації стволу на підствольному механізмі. Поверхня стволу має покриття, яке нагадує оксидування, хвостовик має покриття сріблясто-білого кольору. На лівій бічній поверхні стволу в його казенній частині є маркувальні позначення «BENELLIARMIS.P.A. – URBINO– MADE IN ITALY», на ствольній коробці, з цього ж боку – «BENELLIARMI-URBINO– MADE IN ITALY».

*На правій бічній поверхні стволу вказані калібр – 12 та довжина стволу в дюймах; під цівкою, на стволі нанесений заводський номер – C 821418. Маркувальні позначення «*BENELLIARMISUSTEM» є на затворі, над рукояткою. На ствольній коробці, з цього ж боку, є надпис: «Comfort» та номер «M582758».*

Рушниця має кнопковий запобіжник, встановлений на запобіжній скобі, за спусковим гачком. Ложа виготовлена з чорної пластмаси, поверхня ложі вкрита лаком. Шийка ложі пістолетної форми. Цівка знімна, кріпиться на корпусі магазина за допомогою ковпачка.

Рис. 471. Самозарядна мисливська рушниця 12-го калібру, моделі «Comfort» фірми «BENELLI»виробництва Італії.

Рис. 472. Маркувальні позначення на правій бічній поверхні ствольної коробки.

Рис. 473. Маркувальні позначення на лівій стороні ствольної коробки.

Фрагмент опису пістолета.

Пістолет, габаритними розмірами 180х130х30 мм, всі частини пістолета, крім щічок рукоятки виготовлені з металу, який притягується магнітом. На поверхні частин є покриття, яке нагадує вороніння. Магазин коробчастий дворядний. На кожуху затвору, ліворуч є наступне маркування: «ФОРТ-12Р», «9 мм», «вироблено в Україні», а також товарний знак виробника у вигляді літери «Т» у трикутнику та знак сертифікації у вигляді трилисника з кодом органу сертифікації – «073». Праворуч, на кожуху затвору є серійний номер «И5547». Запобіжник – прапорцевий, розташований на кожуху затвору ліворуч.

Рис. 474. Загальний вид 9-мм гладкоствольного самозарядного пістолета «ФОР-12Р» виробництва НПО «Форт» (м. Вінниця, Україна).

Рис. 475. Маркування на кожуху затвору ліворуч.

Фрагмент опису обрізу з глушником.

«Обріз складається зі стволу з прицільними пристроями, на дульну частину якого встановлений пристрій для безшумної та безполум'яної стрільби (глушник), ствольної коробки, затвору, спускового механізму та рукоятки. Патронник ствола пустий. Довжина обрізу 657 мм.

Ствол обрізу циліндричної форми: зовнішній діаметр – 20 мм, довжина – 249 мм. Канал стволу, діаметром 5,6 мм, має чотири правонахильних нарізи. Патронник стволу циліндричний: довжина – 22 мм, внутрішній діаметр – 6 мм. Ствол зі ствольною коробкою з'єднаний тугою посадкою та зафіксований поперечним штифтом.

Пристрій для безшумної та безполум'яної стрільби циліндричної форми з перемінним зовнішнім діаметром, виготовлений з металу сірого кольору, який притягується магнітом. Довжина пристрою 206 мм. Діаметр пристрою: в передній частині – 30,8 мм; в середній частині 34,4 мм; в казенній частині – 37,7 мм. В середній частині пристрою ззовні є рельєфна ромбоподібна насічка. В казенній частині пристрою є підпружинена муфта з гвинтом, призначена для кріплення пристрою до стволу, діаметром у казенній частині 26 мм. Передня частина пристрою закрита кришкою з різьбою.

Ствольна коробка циліндричної форми: довжина – 170 мм; зовнішній діаметр – 24,3 мм. Ствольна коробка має:

- *всередині: канал для розміщення затвору та вкладиш;*
- *ззовні: праворуч – Г-подібний виріз для розміщення рукоятки затвору та вікно для заряджання патрону та вилучення гільзи (патрону);*
- *знизу – вікно для проходу шептала спускової пружини.*

Кріпиться ствол зі ствольною коробкою до рукоятки та цівки одним поперечним гвинтом.

Ударно-спусковий механізм несамовзвідний, ударникового типу. Складається з затвору та спускового механізму. Затвор подовжньо-ковзаючий, з поворотом рукоятки при запиранні стволу. Запобіжний механізм змонтований в затворі (діє при незапертому затворі).

Прицільний пристрій складається з відкритого прицілу секторного типу з дистанцією стрільби до 250 метрів.

Рукоятка обрізу пістолетної форми. Цівка уширена. Рукоятка та цівка мають сліди різання з подальшою обробкою абразивними матеріалами. Цівка та рукоятка мають сліди лакового покриття.

Зовнішні поверхні стволу та ствольної коробки оксидовані. Оксидування в багатьох місцях потерте, знешкоджене іржею.

На деталях обрізу є наступні маркувальні позначення:

- *на верхній частині стволу перед прицілом: буква «Т» укладена в окружність та рівнобедрений трикутник, «1952 р.»;*

- *на затворі: «30573»;*
- *на ствольній коробці ліворуч: «28875».*

Рис. 476. Обріз.

Фрагмент опису саморобного револьвера.

«Револьвер складається з наступних основних частин: рамки зі стволом та рукояткою, барабану та ударно-спускового механізму. Камори барабану пусті. Довжина револьверу 168 мм, висота – 115 мм.

Всі деталі револьверу виготовлені з металу сірого кольору, який притягається магнітом.

Ствол револьверу восьмигранний, з найбільшим діаметром описаної окружності 13,6 мм. Довжина стволу 71,8 мм. Канал стволу діаметром 5,5 мм, має 3 правонахильних нарізи. Ствол з рамкою складають єдине ціле.

Рамка револьверу нерозйомна. В прямокутному вікні рамки розташований барабан з вісьмома каморами. Довжина барабану 28,3 мм, зовнішній діаметр – 33,9 мм. Камори барабану циліндричні. Барабан не відкидний, кріпиться до рамки за допомогою осі, яка проходить через отвори в стійці рамки, задня частина якої кріпиться в задню стійку рамки. В передній стійці рамки є підпружинений фіксатор осі барабану. Обертання (переведення) барабану здійснюється за рахунок зачеплення храпового колеса, розташованого на казенній частині барабану. Накладки рукоятки виготовлені з деревини та вкриті лаком. Кріпляться накладки за допомогою одного гвинта.

Ударно-спусковий механізм револьверу одинарної дії з зовнішнім розташуванням курку.

Прицільні пристрої револьверу складаються з мушки, розташованої у дульного зрізу стволу та цілику, розташованого на верхній частині рамки.

Які-небудь маркувальні позначення на деталях револьверу відсутні.

На деталях револьверу є сліди грубої механічної обробки у вигляді хаотично розташованих трас різної довжини, напрямку та протяжності.

Зовнішні поверхні револьверу покриті фарбою чорного кольору. Фарба в деяких місцях витерта».

Рис. 477. Саморобний револьвер.

Фрагмент опису атипової зброї.

«Пристрій циліндричної форми.

При описанні представленого пристрою буде використовуватись термінологія, прийнята при описі вогнепальної зброї.

Представлений пристрій складається зі стволу, ствольної коробки та ударно-спускового механізму. Довжина пристрою 161 мм. Патронник стволу пустий.

Ствол пристрою циліндричної форми з перемінним зовнішнім діаметром, виготовлений з металу сірого кольору, який притягується магнітом та характеризується наступники конструктивними особливостями:

- *довжина 58,5 мм;*
- *діаметр у дульного зрізу 11,9 мм;*
- *діаметр в казенній частині 14,4 мм.*

Патронник стволу циліндричний довжиною 22 мм діаметром 6 мм. У казенній частині стволу є зовнішня метрична різьба довжиною 8,3 мм та діаметром 8,9 мм.

На бічній стінці стволу є отвір для поперечного штифта.

Канал стволу гладкий, без нарізів, діаметром 6 мм. У казенній частині стволу є рельєфна ромбоподібна насічка у вигляді смуги шириною 10,8 мм. Поверхня стволу оксидована. Оксидування в деяких місцях потерте.

Ствольна коробка пристрою круглого перетину, виготовлена з металу сірого кольору, який притягується магнітом та характеризується наступними конструктивними особливостями:

- *довжина 109,9 мм;*
- *зовнішній діаметр 11,2 мм;*
- *внутрішній діаметр 8,2 мм.*

На зовнішній поверхні ствольної коробки є фігурний паз довжиною 32,2 мм та шириною 4,1 мм, призначений для проходу та фіксування рукоятки ударника на бойовому та запобіжному взводі. Казенна частина ствольної коробки закрита кришкою, виготовленою з металу сірого кольору, який притягується магнітом. Довжина кришки 28,2 мм, діаметр – 11,5 мм. В передній частині кришки ствольної коробки є зовнішня метрична різьба довжиною 8,3 мм та діаметром 8,8 мм, призначена для зєднання зі ствольною коробкою та на якій розміщується скоба з металу сірого кольору, який притягується магнітом, призначена для кріплення та носіння пристрою в кишені.

На ствольній коробці та кришці ствольної коробки є рельєфна накатка.

На ствольній коробці є цифрові позначення «А065118».

Прицільні прилади на пристрої відсутні.

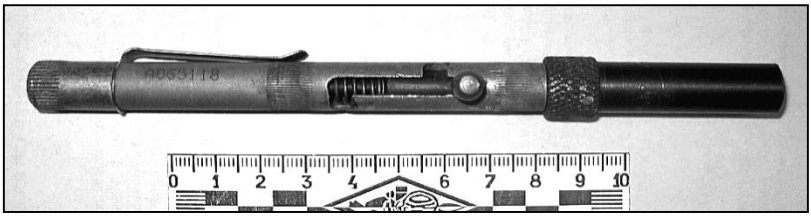

Рис. 478. Атипова зброя (ручка-пістолет).

Фрагмент опису нарізного мисливського карабіну.

«Карабін складається з наступних основних деталей та механізмів:

- *ствола зі ствольною коробкою, прицільними пристроями та пістолетною рукояткою;*
- *кришки ствольної коробки;*
- *затворної рами з затвором»;*
- *зворотного механізму (зворотна пружина, напрямний стрижень, муфта);*
- *ударно-спускового механізму;*
- *прикладу;*
- *цівки;*
- *газової трубки.*

Карабін із складаним прикладом. Патронник стволу пустий. Довжина карабіну зі складеним прикладом – 638 мм, з відкинутим прикладом – 882 мм. Довжина стволу – 414 мм. Канал стволу діаметром 7,62 мм (за полями нарізів) має чотири правонахильних нарізи. Запирання каналу стволу здійснюється при повороті затвору. Ударно-спусковий механізм курково-ударникового типу, з перевідником вогню на одиночний вогонь або запобіжник. У механізмі карабіну передбачене блокування перевірника вогню з прикладом: при складеному прикладі неможна перевести перевідник вогню.

Прицільні пристрої карабіну складаються з відкритого прицілу секторного типу з дистанцією стрільбі на 300 метрів та мушки з запобіжниками від пошкодження.

Магазин карабіну змінний, ємністю на 30 патронів, з шаховим розташуванням патронів. Корпус магазину виготовлений з синтетичного матеріалу коричневого кольору. Цівка, ствольна накладка та пістолетна рукоятка виготовлені з деревини.

Металеві деталі карабіну оксидовані та зафарбовані фарбою чорного кольору. Оксидування та фарба в деяких місцях витерті.

Дерев'яні частини карабіну покриті лаком.

На деталях карабіну наявні такі маркувальні позначення:

- *на ствольній коробці ліворуч: стріла у рівнобедреному трикутнику – товарний знак заводу-виготовлювача, «1972» та «ТБ953б»;*
- *на затворі та затворній рамі – «ТБ953б»;*
- *на лівій стороні стійкі прицілу – товарний знак заводу-виготовлювача у вигляді перегорнутого трикутника, «АКМС-МФ» та «7,62х39»;*
- *на правій стороні стійкі прицілу – «ВІ 002260»;*
- *на магазині – зображення п'ятикутної зірки та цифра «73».*

Рис. 479. Нарізний мисливський карабін.

КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ
У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ:

http://herohog.com/images/guns/ammo/
http://7.62x54r.net/MosinID/MosinAmmoIDII.htm
http://www.patronen.su/forum/index.php?action=gallery;cat=158
http://www.municion.org/7_62x25/7_62x25.htm
http://www.luger9mm.szm.com/album/p.htm
http://eko-czao.narod.ru/ball/metod/kleyma/kleyma.htm
http://patronen.su/forum/index.php?action=gallery;cat=39
http://www.mosinnagant.net/a4abic.asp
http://popgun.ru/viewforum.php?f=282
http://gunrf.ru/rg_vintovki_ru.html
http://www.smallarmssurvey.org/de/weapons-and-markets/tools/weapons-id-database.html

Практичне видання

Бараненко Борис Іванович,
Бондар Володимир Сергійович
Бочковий Олексій Васильович
Єрофеєв Микола Іванович
Коваленко Володимир Вікторович
Кривонос Максим Васильович
Матвієнко Сергій Андрійович
Пец Дмитро Михайлович
Редька Сергій Дмитрович
Свірін Микола Олександрович

Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів

Навчально-практичний посібник

За заг. редакцією доктора юридичних наук,
професора *В. М. Комарницького*
Технічні редактори *В. С. Бондар, О. В. Бочковий, М. В. Кривонос*
Комп'ютерне верстання *В. С. Бондар, О. В. Бочковий, М. В. Кривонос*

Підписано до друку 04.06.2019.
Формат 60х84 1/16 Ум. друк. арк. 46,5.
Тираж 300 прим. Зам. № 0106-01.

Адреса редакції та видавця:
Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
вул. Донецька, 1, м. Сєвєродонецьк, Луганська область, Україна, 93401;
тел. (06452) 9-07-77; адреса електронної пошти: oonr_lduvs@meta.ua;
сайт: http://lduvs.edu.ua

Виготовлено згідно з наданим оригінал-макетом:
Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г.В.
вул. Бузника 5/1, м. Миколаїв, 54038
Свідоцтво МК № 11 від 26.01.2007